

विमलप्रपञ्च.

म. म. म. म.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાભિદ્ત ભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૧૭૧

વર્ગ

પુસ્તકનું નામ વિમલ જાનંદ

વિષય

શ્રીમન્મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારના ઉદાર આશ્રયથી
પં. લાવણ્યસમયકૃત—

વિમલપ્રબંધ.

“ રાણિ રાઉલિ સૂરા સદા, દેવિ અંબાવિ પ્રમાણુ;
પોરઆડ પરગટમલ, મરણિ ન મરકધ માણુ ”

સ શોધક

મણિલાલ ખડેરભાઈ વ્યાસ. સુરત.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

મણિલાલ ખડેરભાઈ વ્યાસ.

નાગરકળીઆ-સુરત. ✓

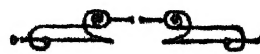
છાપનાર-મટુભાઈ ભાઈદાસ. ✓

છાપવાનું ઠેકાણું—ખુ. અ. ના ધી સુરત જૈન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ

ખપાટીયા ચકલા-સુરત. ✓

પ્રતિ ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૭૦

મુદ્દય ૩. ૧૧

ગોવર્ધન વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાત

૫૧૭૧

અર્પણ પત્રિકા.

સન્નિવ્ર ડાહ્યાભાઈ કલ્યાણુજી દેશાઈ
બી. એ. એલ એલ. બી.

સુરત.

ગુજરાતની ઐતિહાસિક સ્મૃતિઓનાં અભ્યાસ કરવા મે તમારું ધ્યાન ખેંચ્યું ત્યારથી તમે આ વિષયના મારા સહાધ્યાયી થયા છે. ઐતિહાસિક અભ્યાસને માટે જોઈતા ગ્રંથો મેળવવામા તમે મને વારવાર મદદ કરતા રહ્યા છે. મારી માફગીનો એક અણીબાણીનો વખત સાચવીને તમે મને જન્મભરનો ઋણ બનાવ્યો છે તમારીજ પ્રેરણાથી હું જૈનસાહિત્યનો અભ્યાસ કરવા પ્રેરાયો અને આ બધા ઉપરાંત વિમલપ્રબધ પ્રસિદ્ધ કરવાના ખર્ચ માટે જ્યારે હું ચિતામાં હતો ત્યારે પ્રસિદ્ધી ખર્ચનો બધો ભાર પોતાને માથે ઉપાડી લેવાનું વચન આપીને તમે મને ઉત્તેજિત કર્યો. તમારા આ ઉપકારથી નમ્ર થયેલા અત કરણે વિમલપ્રબધ સાથે તમારું નામ જોડીને હું આનંદ પામુ છું.

શ્રા, સુ. ૭ સ. ૧૯૭૦

તમારો આભારી

{ મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસ.

ઉપોદ્ધાત.

વિમલપ્રબંધ સંવત્ ૧૫૬૮ માં પાટણના જૈન મુનિ લાવણ્ય-સમય ગણિએ રચ્યો છે અને તેની સંવત્ ૧૫૮૪ માં બખાએશી પ્રતિ પ્રમાણે અક્ષરશઃ તે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે; એટલે સોળમા શતકની ભાષાના નમુના તરીકે સાહિત્યમાં આ પુસ્તકનું સ્થાન છે સોળમા શતકની ભાષા જૂની ગુજરાતીભાષા છે. આ ભાષાના સ્વરૂપથી ગુજરાતના સામાન્ય વાચકો કેવળ અજાણ છે, તેમ પ્રતિક્રિત લેખકો સુદ્ધા એને એના ખરા સ્વરૂપમાં ઓળખાતા નથી. કદ, ધર કે કરિ, ધરિ જેતાની સાથે કાં તો એમ પૂછવામાં આવે છે કે આ કઇ ભાષા છે, અથવા એમ કહી દેવામાં આવે છે કે આ તો જૈન-ભાગધી ભાષા છે. પરિસ્થિતિ આવી હોવાને લીધે જૂની ગુજરાતી સંબંધી ખુલાસો કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે.

ખુલાસાની ભૂમિકા તરીકે ગુજરાતીભાષાના ઇતિહાસપર જરા નજર ફેરવી જવી જોઇએ

છેક અજ્ઞાન લોકો સિવાય ખીજું કોઈ એમ ધારે નહિ કે આપણે હાલ બોલીએ છીએ તે ભાષા અનાદિ કાળથી આવા ને આવાજ રૂપમાં ચાલતી રહેલી હોવી જોઇએ વ્યુત્પત્તિ શીખતા વિદ્યાર્થીઓ જાણે છે કે ગુજરાતીભાષા અપભ્રંશભાષામાંથી ઉત્પન્ન થઇ છે, અપભ્રંશભાષા પ્રાકૃતભાષામાંથી ઉત્પન્ન થઇ છે, અને પ્રાકૃતભાષા સંસ્કૃતભાષામાંથી ઉત્પન્ન થઇ છે. સંસ્કૃત અને ગુજરાતી વચ્ચે ભાષાના ખીજા બે અવતાર હોવાનું શિક્ષકોના જાણવામાં હોય છે, પણ એ અવતારોનું સ્વરૂપ તેમના અંતઃકરણપર પ્રતિબિંબિત]

થયેલું ન હોવાથી વ્યુત્પત્તિ કરવાના પ્રસંગે તેઓ ગુજરાતી ઉપરથી ખારોખાર સંસ્કૃતને પકડવા જાય છે અને એમ કરતાં હાથમાં ન આવે તે જતું કરીને ચલાવી લેવામાં આવે છે.

બાપા એ પ્રજ્ઞજીવનના ચાર અંગોમાંનું એક અંગ હોવાથી પ્રજ્ઞના સામાજિક ઇતિહાસના જેવું ભાષાના ઇતિહાસનું પણ મહત્ત્વ છે. બાપાનો ઇતિહાસ વિખૂટા પડેલા દોઢો વચ્ચેના સંબંધ પર પ્રકાશ પાડે છે, મૂળ પ્રજ્ઞમાં પાછળથી ભેળાયેલા દોઢો વિષે માહિતી આપે છે, પ્રજ્ઞના આચારવિચાર, ધર્માઉદ્યોગ, ધર્મભાવના, સુધારણા અને મનોવૃત્તિઓનું વલણ ભાષાના ઇતિહાસ ઉપરથી પરખાય છે. બાપાનો ઇતિહાસ પ્રજ્ઞ જીવનની અનેક ગુંચો ઉકેલવામાં સહાયભૂત થઈ પડે છે ધર્મગ્રંથોમાં સચવાઈ રહેલી વૈદિક અને સંસ્કૃતભાષા જેમ આર્યધર્મ અને આર્યપ્રજ્ઞના પ્રાચીન ઐક્ય ઉપર પ્રકાશ પાડે છે, તેમ મધ્યકાલીન પ્રાકૃતભાષા જુદા જુદા પ્રાન્તોના પરસ્પર સંબંધપર પ્રકાશ પાડે છે.

દ્રાવિડીઅન ભાષાઓ બાદ કરતાં ભરતખંડની સર્વ પ્રાન્તિક ભાષાઓનો ઇતિહાસ વૈદિકભાષાથી શરૂ થાય છે. વૈદિકકાળમાજીય અને ષ જેવા વર્ણોનો ઉચ્ચાર જુદા જુદા સ્થાનમાં વસતા ઋષિઓ જુદો જુદો કરતા હતા. વૈદિકભાષામાં ઉચ્ચારભેદની વિકૃતિ આ કાળથીજ શરૂ થઈ હતી. આર્યપ્રજ્ઞનો ફેલાવો થતો ગયો અને અનાર્ય દોઢો સાથે તેમનો સંસર્ગ વધતો ગયો, તેમ તેમ તેમની ભાષા વધારે વધારે વિકૃત થતી ગઈ. વિક્રમસંવત્ પૂર્વે આઠમા નવમા સૈકામાં થયેલા પાણિનિ મુનિએ અષ્ટાધ્યાયી વ્યાકરણ રચ્યું, તેનો હેતુ એ પણ હતો કે ઉચ્ચારભેદથી ભાષાને બગડતી અટકાવી. આ ઉચ્ચાર-ભેદ અને વિક્રમસંવત્ પહેલાં પાંચશે વર્ષ ઉપર પાલિભાષામાં

સંમહાયેલા બુદ્ધ ધર્મના ગ્રંથો એ જોતાં પ્રાકૃતભાષાનો ઇતિહાસ ૨૫૦૦થી ૩૦૦૦ વર્ષ જેટલો લાંબો થાય છે.

અપભ્રંશ થયેલી વૈદિકભાષા વધારે બગડતી અટકાવવા પાણિનિ મુનિએ નિયમબદ્ધ કરી સુધારી, તે સંસ્કાર પામેલી-સંસ્કૃત ભાષા કહેવાય. આ ભાષા પંડિતોની અને પુસ્તકોની ભાષા થઇ. લોકભાષા તરીકે તો અપભ્રંશ થયેલી વૈદિકભાષા ચાલતી હતી તેજ બોલી ચાલતી રહી. વખત જતો ગયો તેમ તેમ પ્રાન્તોની સ્થિતિરીતિની ભિન્નતાને લીધે જુદા જુદા પ્રાન્તની ભાષા જુદું જુદું વલણ લેતી ગઈ અને તે જે પ્રાન્ત કે પ્રજાના નામ પ્રમાણે જુદા જુદા નામે ઓળખાતી થઇ.

સંસ્કૃતભાષા પુસ્તકોની ભાષા થઇ રહી તે કાળ અને હાલની ગુજરાતીભાષા લોકભાષા તરીકે ચાલતી થઇ એ કાળ વચ્ચે લગભગ અઢીહજાર વર્ષ જેટલું અંતર મૂકવું પડે. આ અઢીહજાર વર્ષ જેટલા લાંબા કાળની ભાષાના ઇતિહાસથી આપણે અજાણ્યા રહીએ, તો તે અજ્ઞાન જેવુંતેવું ગણાય નહિ. આપણી હાલની સ્થિતિનો અને હાલની આપણી ભાવનાઓનો લાંબો ઇતિહાસ એ કાળની ભાષામાં સમાયેલો છે. મોટા મોટા રાજકીય પરિવર્તનો, મોટાં મોટા સામાજિક પરિવર્તનો અને મોટાં મોટાં ધાર્મિક પરિવર્તનો એ કાળમાં થયા છે. આપણા પૂર્વજોની પ્રાચીન રીતભાનો, વિચાર, મતો અને અનુભવોની છાપ એ ભાષાના શબ્દોપર છપાઇ રહી છે. જે કે એ કાળે ગ્રંથ રચના સંસ્કૃતમાં થતી હતી, તો પણ પ્રાકૃતભાષા કંઈ એક સાહિત્ય વગરની નહોતી. પ્રાકૃત બોલનારા આપણા પૂર્વજોમાં જ્ઞાન અને અનુભવની ઉર્મિઓ ઉભરાઇ ન હોય કે ઝીલાઇ ન હોય એ બનવાજોગજ નથી. ચંડનું 'પ્રાકૃતલક્ષણ'

વરરુચિનો “પ્રાકૃતપ્રકાશ”, માર્કઁડેયનું “પ્રાકૃત સર્વસ્વ” વરદરાજની ‘પ્રાકૃતસંલ્લિપિની’ આ બધાં પ્રાકૃત વ્યાકરણો અને પ્રાકૃત *પીગળનાં નામ જેતાં આપણે ખાત્રીથી કહી શકીએ કે એ કાળની લોકભાષામાં લૌકિકસાહિત્ય હોવું જોઈએ. મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતનું ‘ગાથા સપ્તશતી’ કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થયું છે. દંડી કવિના કહેવાથી આપણે જાણીએ છીએ કે “સેતુબંધ” અથવા ‘દશમુખબંધ’ કાવ્ય મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતમાં છે. ‘મહાપુરુષ પ્રબંધ’ માં પ્રાકૃત ભાષાના ‘વજ્રજલય મહાકાવ્ય’ નું નામ આવે છે; આ મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતની પેઠે ખીજી પ્રાન્તિક પ્રાકૃતભાષાએનું સાહિત્ય પણ અવશ્ય હોવું જોઈએ. દક્ષિણના કરતાં ઉત્તરભારતને રાજકીય ઉચ્ચલપાથલ વધારે સહન કરવી પડી છે, એવા કાળમાં નિરુપયોગી લાગતા સાહિત્યને સાચવી રાખવાની કોઈએ કાળજી કરી ન હોય એ સ્વાભાવિક છે, છતાં હજી પણ જે કાળજી રાખવામાં આવે તો તેમાંના કંઈક અવશેષ હાથ લાગવાનો સંભવ છે. જૈનો પાસે એ ભાષાના સાહિત્યનો બહોળો સંગ્રહ છે અને ભાષાના ઐતિહાસિક સ્વરૂપ તરીકે તે ઘણો ઉપયોગી થઈ શકે તેવો છે, પણ “આ તો જૈનભાષા છે” એમ કહીને આપણે તેના તરફ દુર્લક્ષ કરીએ છીએ ઇતિહાસના પ્રકાશને અભાવે જૈનગ્રંથોની ભાષા સાથે આપણી ભાષાનો સંબંધ કેવા પ્રકારનો છે તે આપણે જાણતા નથી, ‘જૈનભાષા’ તરીકે આપણે તેને ઓળખીએ છીએ અને તેનાથી દૂર રહીએ છીએ.

મૃતભાષાનું સ્વરૂપ તે ભાષાના કાળે રચાયેલા સાહિત્યમાં જોઈ શકાય. મને લાગે છે કે આજીવનવર્ગના લોકો

*‘માત્રા પીગળ’ નામના પ્રાકૃત પીગળની તૂટક પ્રતિમારી પાસે છે.

સંસ્કૃતમાં અંથ રચના કરતા હતા તે કાળે પણ વાર્તાઓ અને નાટકો જેવા લૌકિક સાહિત્યને તો પ્રાકૃતનોજ આશ્રય લેવો પડતો હોવો જોઈએ. પ્રાકૃત કથાઓ અને પ્રાકૃત નાટકો કાળના પ્રવાહમાંથી બચીને આપણા વખત સુધી જીવતાં રહેવા પામ્યાં નથી; પણ તેના તૂટક તૂટક કકડામળી આવે છે અને કાલિદાસ જેવા મહાકવિનાં નાટકોમાં પણ પ્રાકૃતને સ્થાન મળ્યું છે, એ જોતાં લૌકિક સાહિત્ય પ્રાકૃતમાં સ્થાપું હતું એમ અનુમાન કરવાને સખળ કારણ મળે છે.

બૌદ્ધ અને જૈન ધર્મના પ્રવર્તકો પ્રાકૃતભાષાના કાળે થયા અને તેમણે પોતાના સિદ્ધાંત લોકભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરવાનો આગ્રહ રાખ્યો, એથી એમના અંથો પ્રાકૃતભાષામાં સંગ્રહાયા આર્યપ્રજ્ઞ એ કાળે આખા ભરતખંડમાં પ્રસરી હતી, તો પણ તેમની વિશેષ વસ્તી ઉત્તરભારતમાં હતી. સ્થાનભેદથી એમની ભાષામાં જુદા જુદા ભેદ પડ્યા હતા અને તે દરેક ભેદ જુદી ભાષા તરીકે ઓળખાતો હતો. મથુરાની આસપાસની ભાષા શૂરશૈલી કહેવાતી, મગધદેશમાં બોલાતી તે માગધી કહેવાતી, આસામ અને નેપાળ તરફની ભાષા પૈચાચીભાષા કહેવાતી, એમ જુદા જુદા સ્થળની ભાષા જુદું જુદું રૂપ અને જુદું જુદું નામ પામી હતી, છતાં તે બધી ભાષાઓ મૂળરૂપે એક હતી. ગુજરાતી-ભાષામાં સુરતીબોલી અને કાઠિયાવાડીબોલી વચ્ચે જેમ થોડાંએક શબ્દો અને થોડાંએક રૂપોનો ભેદ હોવા છતાં તે જુદી જુદી ભાષાઓ નહિ પણ એકજ ભાષાના પેટાના પ્રાન્તિક પેટાભેદ છે, તેમ એ કાળની જુદા જુદા પ્રાન્તોની ભાષા થોડાંએક શબ્દો અને થોડાંએક રૂપોમાં

*‘માધવા નળની કથા’ એ પ્રાકૃત સંસ્કૃત વાર્તાના થોડાંએક પાનાં અને મળ્યાં છે, તેમજ હાશીના કોઈ પંડિતકૃત ‘કૃષ્ણ અરિષ્ટ’ નાટકના ટુકડા મેં જોયા હતા (ધણું કરીને તે મારી પાસે છે) તે બધા પ્રાકૃતમાં હતા.

જુદી પડતી હોવા છતાં ભાષા તરીકે એક ભાષા હતી ને બધી ભાષાઓ પ્રાકૃતભાષા એ એકજ ભાષાના નામે ઓળખાતી હતી. જૂનામાંજૂનું અને પ્રતિષ્ઠા પામેલું મગધના પંડિત વરરચિકૃત ‘પ્રાકૃતપ્રકાશ’ નામનું પ્રાકૃતભાષાનું વ્યાકરણ છે, એ વ્યાકરણ વડે જેમ જૈન સૂત્રો સમજી શકાય છે, તેમ પેંઠણના રાજા શાતવાહને રચેલું ‘ગાથા સ્પન્તશતી’ મહારાષ્ટ્રીપ્રાકૃતમાં છે, તે પણ સમજી શકાય છે. હેમચંદ્રાચાર્યે પ્રાકૃતભાષાનું વ્યાકરણ રચ્યું છે, તેમાં પ્રાકૃતભાષાના નિયમો સ્પષ્ટબોધવા હરદ સૂત્ર આપ્યાં છે. સર્વ પ્રાકૃતભાષાને લાગુ પડતાં એ સૂત્રો પછી શરસેનીભાષા માટે ૨૭ સૂત્રો, માગધી ભાષા માટે ૧૬ સૂત્રો, પૈશાચિકભાષા માટે ૨૨ સૂત્રો, ચૂલિકાપૈશાચી માટે ૫ સૂત્રો અને અપભ્રંશભાષા માટે ૧૨૧ સૂત્રો આપીને એટલા અંશમાં એ ભાષાઓ એક બીજાથી જુદી પડતી છે એમ બતાવ્યું છે. આ સૂત્ર સંખ્યા ઉપરથી જોઈ શકાય કે પ્રાકૃત નામે ઓળખાતી ભાષા કેટલી વ્યાપક હતી અને પ્રાન્તિક ભાષાભેદ કેટલો નજીવો હતો.

પ્રસિદ્ધવૈયાકરણ હેમચંદ્રાચાર્ય કહે છે કે જૈનસૂત્રો અર્ધ માગધીમાં છે. આપણે અનુમાન કરી શકીએ કે અર્ધમાગધી તે બીજી કોઈ નહિ પણ ગુજરાતની તે કાળની દોઢભાષા હોવી જોઈએ. અર્ધમાગધી શબ્દનો ભાવાર્થ એટલોજ હોય શકે કે કંઈક શબ્દો માગધી છે અને કંઈક બીજા પ્રકારના છે, અથવા એમ પણ હોય શકે કે તે માગધીભાષા સાથે મળતી છે પણ માગધીભાષા નથી. પાછળ કહેવામાં આવ્યું તેમ એ કાળની સર્વ ભાષાઓ એક ભાષા જેવી હતી, સર્વ સગી બહેનો હતી અને સર્વનો સરકૃત સાથે સીધો સંબંધ હતો, એટલે માગધી સાથે જેમ ગુજરાતીપ્રાકૃત મળતી છે તેમ મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત પણ

મળતી છે અને પ્રાકૃતના પેટાની બીજી બધી ભાષાઓ પણ મળતી છે.*

જૈન ગ્રંથોમાં જણાવવા પ્રમાણે સંવત્ ૫૧૦ માં વલ્લભીપુરમાં મળેલી જૈનપરિષદે જૈનગ્રંથો પુસ્તકારૂઢ કર્યા. સમર્થ ભાષાશાસ્ત્રી પ્રોફેસર વેબર કહે છે કે જૈનસૂત્રો આ વખતે સ્થાનિકભાષાનું ૩૫ પાખ્યાં. મહાવીર સ્વામીની જન્મભૂમિ મગધમાં હતી પણ એમણે જે ઉપદેશ આપ્યો હતો તે સૂત્ર રૂપે આપ્યો નહોતો. વાર્તા રૂપે એમણે કરેલો ઉપદેશ એમના ગણધરોએ સૂત્ર રૂપે ગુંથ્યો હતો. એમ માનવામાં આવે છે કે મગધમાં મળેલી પહેલી જૈનપરિષદે માગધી ભાષામાં સૂત્રસંગ્રહ કર્યો હતો પ્રો. વેબર કહે છે કે વલ્લભીપુર પરિષદે એ સૂત્રોને સ્થાનિકભાષાનું ૩૫ આપ્યું. પોતાના સિદ્ધાંત અભણ લોકો, સ્ત્રીઓ અને બાળકો સુદ્ધાં સર્વ સમજી શકે એવી ભાષામાં ધર્મોપદેશ થવો જોઈએ, એવો બોદ્ધ અને જૈનધર્મપ્રવર્તકોનો ખાસ આગ્રહ હતો એ આગ્રહને અનુસરીને વલ્લભીપુરની પરિષદે જૈનગ્રંથોને સ્થાનિકભાષાનું ૩૫ આપ્યું હોય એ બનવાનું છે.

વિવાદને ખાતર એમ માનીએ કે જૈનસૂત્રોની ભાષા તે ગુજરાતીપ્રાકૃત નહિ પણ માગધી અથવા બીજી કોઈ પ્રાકૃત છે, તોપણ પરિણામમાં આપણે માટે કંઈ મોટો ફેર પડવાનો નથી. બધી પ્રાકૃત લગભગ મળતી હતી અને બધા પ્રકારની પ્રાકૃત બોલનારી પ્રજા સાથે આપણો સંબંધ હતો. સંબંધ હતો એટલુંજ નહીં પણ જુદા જુદા પ્રાન્તવાસીઓનું ગુજરાત વાસસ્થાન હતું. જુદી

* જિનકીર્તિસૂચિત 'પર્યાયા સ્તવન' નામના છત્રીસ ટુકડા કાવ્યમાં

જે પ્રાકૃત ભાષાઓની છ ટુંક આપીને એ ભાષાઓનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે. એ કાવ્ય પૂરતા વિવેચન સાથે હું જુદું પ્રસિદ્ધ કરીશ.

૧. પુસ્તકપર ચઢાવ્યા-લખ્યા ૨. ગુજરાતી પ્રાકૃત-તે કાળની લોકભાષા.

જુદી પ્રાન્તિક પ્રજાઓના મિશ્રણનું પરિણામ હાલની ગુજરાતી પ્રજા છે, તેમ જુદી જુદી પ્રાન્તિક ભાષાઓના મિશ્રણનું પરિણામ હાલની ગુજરાતીભાષા છે. જે જે પ્રાન્તની પ્રજાએ ગુજરાતમાં વાસો કર્યો તે તે પ્રાન્તની પ્રાકૃત ભાષા ભાષાની કારણભૂત થઈ.

જે ભાષા વ્યાકરણ અને કાશથી નિયમિત થઈ હોય, જે ભાષાનું સાહિત્ય બહોળું વિસ્તાર પામેલું અને લોકપ્રિય હોય, જે ભાષા કેળવણી પામેલા જનસમૂહની લોકભાષા હોય અને જે ભાષાને પરભાષા બોલનારી પ્રજાનો સંપર્ક બહુ ઓછો હોય, તે ભાષા ઘણા લાંબા કાળ સુધી જીવતી રહી શકે એથી ઉલટું જે ભાષાને એ સાધનો પ્રતિદૂળ હોય તે ભાષા બહુ જલદી રૂપાંતર પામી જાય. પ્રાકૃતભાષાને બંધારણવાળી સંસ્કૃત ભાષાનો બહુ સારો સહાયો હતો અને તે બોલનારો લોકસમૂહ કેળવાયેલો હતો, પણ તેનું સાહિત્ય બહુ અદ્ય હતું, તેમ પરદેશી પ્રજાઓનો સંપર્ક તેને અહનિશ દૂષિત કર્યા કરતો હતો; આ પ્રતિદૂળ સંજોગોને લીધે વૃદ્ધાવસ્થા પામેલા માણસની પેઠે ક્ષીણ થતાં થતાં તે રૂપાંતર પામી ગઈ પ્રાકૃતભાષા ક્યારે રૂપાંતર પામી તે નક્કી કરવા જેવું ખાત્રી ભર્યું સાહિત્ય વિદ્યમાન નથી, અતુમાનથી એમ કહી શકાય કે વિક્રમસંવત્સરનું સાતમું આઠમું શતક તે પ્રાકૃતભાષાનો અંતકાળ અને અપભ્રંશભાષાનો આરંભકાળ. પ્રાકૃતનું રૂપાંતર થઈને જે ભાષા ચાલતી થઈ તેનું નામ અપભ્રંશભાષા. જે કે અપભ્રંશભાષા એ શબ્દ પ્રાકૃત ભાષાની પેઠે વિશાળ અર્થમાં પણ વપરાતો હતો અને આહીરી (આહીરી) વગેરે ખાસ ભાષાઓને પણ તે લગાડવામાં આવતો હતો, છતાં વિશેષે કરીને ગુજરાતી અને માળવામાં ચાલતી આઠમા શતક પછીની ભાષાને અપભ્રંશભાષા એ નામ આપવામાં આવ્યું છે. માળવાના

બોજાજાનો સમય જે સંવત્ ૧૭૭૮ પછીનો નિર્ણય થયો છે, તે કાળે અપભ્રંશભાષા ચાલતી હતી. આ સમય તે મુજરાતના ચૈાલુક્ય મહારાજ પહેલા બીમદેવનો સમય છે વિમલપ્રજ્ઞના નાયક વિમળજ્ઞાનો સમય તે પણ આ સમય. આ સમયે પણ ભરતખડની સર્વ ભાષાઓ વચ્ચે ધણું સામ્ય હતું. પ્રાન્તિક ઉચ્ચારભેદે પ્રત્યેક હેરફેર હોવા છતાં શબ્દોનાં મૂળરૂપ સર્વત્ર મળતાં આવતાં હોવાથી વ્યાપારીઓ વગર અડચણે એક બીજા પ્રાન્ત સાથે વ્યવહાર ચલાવી શકતા અને મુસાફરો વગર સંકોચે એક બીજા પ્રાન્તમાં મુસાફરી કરી શકતા. જૈનસાધુઓ જેઓ હંમેશાં દેશભાષામાં ઉપદેશ આપતા હતા, તેમને એકથી બીજા પ્રાન્તમાં જઈ ઉપદેશ કરવાને ભાષાની અડચણ નહોતી. મુસત્રમાની રાજ્યકાળ શરૂ થયા પછી બીજા પ્રજાકીય સમયોની પેઠે દેશનો ભાષાસંબધ પણ વધારે વધારે તૂટતો ગયો. રાજકીય અવ્યવસ્થાને લીધે જે તે પ્રાન્તનો વ્યવહાર જે તે પ્રાન્તમાં સંકોચાયો, ભાષામાં દિન પ્રતિદિન પ્રન્તિક વિકાર વધતા ચાલ્યા અને દરેક પ્રાન્તભાષા જુદી ભાષા તરીકે વધારે વધારે સ્પષ્ટ થતી ગઈ સદ્ગત સાક્ષરશ્રી નવલરામભાઈ એ કાળની ભાષા સ્થિતિ માટે આ પ્રમાણે કહે છે.—

“આશરે સાતસેં આઠસેં વર્ષ ઉપર જોઈશું તો માલમ પડશે કે ‘આપણું’ ભાષા ઐક્ય હાલ છે તેથી પણ બહુજ વધારે હતું. એ સમયનાં ગ્રંથો અને પ્રાકૃતભાષાના અર્વાચીન શાધકોના કહેવાથી સાબીત થયું છે કે એક વખત ઉપર ગુજરાતમાંજ નહિ પણ પંજાબ, સિંધ, કચ્છ, મેવાડ, મારવાડ વગ, ખાતદેશ, ઉડિયા, અને ઠેક બંગાળા સુધી લગભગ એક સરખીજ ભાષા બોલાતી હતી.

અલબત્ત તે ભાષા ગુજરાતી કે હિંદી એ નામથી ઓળખાતી નહોતી, પણ અપભ્રંશ એવું તેનું સામાન્ય નામજ હતું. બેશક તેમાં પ્રાંત ભેદ ધણાજ હશે-હાલ જે જુજ પ્રાંત ભેદોને માટે કેટલાક મિથ્યા ઝઘડો ઉઠાવવા તત્પર જણાય છે તેના કરતાં સૌ ગણા વધારે, તો પણ તેણે એક સામાન્યરૂપ પકડેલું, અને સામાન્ય વર્ગે અંધમમત્વ છોડી તેજ આનંદથી સ્વીકારેલું.

પણ મુસલમાનો આવ્યા અને ખીજા ઐક્યની સાથે આપણું ભાષા ઐક્ય પણ ટૂટ્યું. ઠેકાણે ઠેકાણે લડાઇના રણશિંગાં ફૂંકવા લાગ્યાં. મારફાડ ને નાસભાગ ચાલી, બધા પોતપોતાના પ્રાંતમાં પ્રયત્ન વડે સંતાઈ રહેવા લાગ્યા, અને પરસ્પરનો સહવાસ એટલો બધો બધ પડી ગયો કે એક પ્રગણાના-લોક ખીજા પ્રગણામાં પહોં જાયેજ જવાની હિંમત ચલાવતા. આવી સ્થિતિમાં પ્રાંતભેદે જોર પકડી પોતાનાં ખાસ લક્ષણો ખીસવી, ભિન્ન ભિન્ન ભાષા રૂપે વખૂટા પડવા માંડ્યું, એટલે ગુજરાતી, કચ્છી, મેવાડી, મારવાડી, પંજાબી, વગેરે હાલની ભાષાઓ થઈ.”

(નવલગ્રંથાવલિ. પૃ. ૪૦૪)

વિક્રમસંવત્સરા આઠમા શતક પછીના એટલે પંચાસરના પત-નકાળથી માંડીને પાટણના રજપુતરાજ્યની આખર સુધીના કાળને અભ્રંશભાષાનો કાળ કહી શકાય. એ પછીની ભાષાને આપણે જૂની ગુજરાતી ભાષા કહીશું. સંવત્ ૧૩૦૦ થી ૧૬૦૦ સુધીનાં ૩૦૦ વર્ષને આપણે જૂની ગુજરાતીનો કાળ કહીશું.

વિદ્વાન શાસ્ત્રી વ્રજલાલ કાળિદાસ ગુજરાતી ભાષાના ઇતિહાસમાં જૂની ગુજરાતીનો કાળ સંવત્ ૧૧૦૦ થી ૧૫૦૦ સુધીનો

ઠરાવે છે, પણ એ કાળની ભાષા વિષે આપણે જે માહિતી મેળવી શકીએ છીએ, તે ઉપરથી જૂની ગુજરાતીના કાળ સંબંધીનું શાસ્ત્રીનું અનુમાન ફેરવવાની આપણને જરૂર પડે છે. સંવત્ ૧૧૦૦ એટલે સિદ્ધરાજનો પૂર્વસમય. સિદ્ધરાજના સમયે પ્રસિદ્ધ વैयाકરણ હેમચંદ્રાચાર્યે અપભ્રંશભાષાનું વ્યાકરણ રચ્યું છે. હેમચંદ્રાચાર્ય ગુજરાતમાં જન્મેલા હતા; અને પાટણના રાજકર્તાઓ સાથે બહુ ગાઢો સંબંધ ધરાવતા હતા. એમણે સંસ્કૃતથી માંડીને પોતાના કાળે ચાલતી અપભ્રંશ ભાષા સુધીની મુખ્ય મુખ્ય સર્વ ભાષાઓનું સ્વરૂપ નિર્ણય કર્યું છતાં ગુજરાતી ભાષા માટે કંઈ લખ્યું નહિ, તેથી એમ કહી શકાય કે એ કાળે ગુજરાતીભાષા વિદ્યમાન હોત તો તેના નિયમો બાંધવાને તે કદી પણ દુર્લભ કરત નહિ. હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા સૂક્ષ્મદર્શી વિદ્વાનને માટે એમ ધારી શકાય નહિ કે તેમણે મૃતભાષાઓનાં વ્યાકરણ રચ્યાં અને વર્તમાન ભાષાને માટે વ્યાકરણની જરૂર માની નહિ હેમચંદ્રાચાર્યના સમયે ગુર્જર-ભાષા એ નામ વિદ્યમાન હોવું જોઈએ એમ માનવાને પણ કારણ છે. એ સમય પહેલાં ઘણા લાંબા કાળની 'ગુર્જરપ્રજા' અને 'ગુર્જરદેશ' એ શબ્દો ચાલ્યા આવતા હતા, અને જે એક પ્રજાનું નામ તેજ તે દેશનું નામ પણ હોય તો તેમની ભાષા પણ તેજ નામે ઓળખાતી હોવી જોઈએ. પરસ્પરાશ્રિત આ સંબંધોનો વિચાર કરતાં એમ માનવું પડે કે હેમચંદ્રાચાર્યના સમયમાં ગુર્જરપ્રજા, ગુર્જરદેશ અને ગુર્જરભાષા એ ત્રણે શબ્દો વિદ્યમાન હોવા જોઈએ.

ગુર્જરવાણિયા, ગુર્જરસુધાર, ગુર્જરસોની, ગુર્જરકુંભાર, વગેરે નામોમાં ચાલતા રહેલા 'ગુર્જર' શબ્દ ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ કે 'ગુર્જર' એ નામે ઓળખાતા લોકોનો કાંઈ મોટો

સમૂહ પાછલા કાળે હોવો જોઈએ. ઉત્તરમાંથી આવેલો. એ સમૂહ અહીંના જે ભાગમાં વસ્યો તે ભાગ ગુજર્ભૂમિ કે 'ગુજર્દેશ' એ નામે ઓળખાતો થયો. પાટણના મહારાજ ગુજર્દેશ્વર કહેવાત અને એમના અધિકારનો મૂળ પ્રદેશ (ફક્ત ઉત્તર ગુજરાત) ગુજર્દેશ ગણાતો. સવત્ ૧૪૦૫માં રચાયેલા 'ચતુર્વિંશતિ પ્રખંધમ' "વાગડદેશે વટપદ્મપુરં" (વાગડ દેશમાં વડોદરા શહેર) અને "ધંધુકપુરં ગૂજરધરા સુરાષ્ટ્રા સંધિગતા." (ધંધુકાશહેર ગુજરાતની ભૂમિ અને સોરઠની સરહદ હિપર આવ્યું છે) એમ કહે છે કાઠિયાવાડનો દ્વીપકલ્પ એ વખતે સૌરાષ્ટ્ર અથવા સોરઠને નામે ઓળખાતો હતો અને વડોદરાની દક્ષિણનો પ્રદેશ ઘણા લાંબા કાળથી લાટ દેશને નામે પ્રસિદ્ધ હતો.* ગુજર્દેશની ગુર્જરીભાષાની પેઠે સોરઠદેશની સોરઠીભાષા અને લાટદેશની લાટીભાષા એ નામો પણ તે કાળે વિદ્યમાન હતાં, પણ જે કારણથી હેમચંદ્રાચાર્યે પોતાના વ્યાકરણમાં ગુજરાતીભાષા માટે કંઈ લખ્યું નથી, તેજ કારણથી સોરઠી કે લાટીભાષા માટે પણ કંઈ લખ્યું નથી, કારણ એ છે કે ગુજરાતી, લાટી, સોરઠી એ બધાં નામો કેાઈ જુદી જુદી ભાષાઓનાં નહિ, પણ અપભ્રંશ નામે ઓળખાતી વ્યાપકભાષાના પ્રાન્તિક ઉચ્ચારભેદનાં નામ હતા. 'ગુજર્દેશ' એ જેમ તે કાળે ફક્ત ઉત્તર ગુજરાતના એક પ્રાન્તનું નામ હતું, તેમ 'ગુર્જરભાષા' એ તે કાળે ફક્ત ઉત્તર ગુજરાતના પ્રાન્તિક ઉચ્ચારભેદનું નામ હતું.

સંવત્ ૧૩૬૧માં રચાયેલા 'પ્રખંધચિંતામણિ' ગ્રંથમાં પણ ગુજરાત શબ્દ ફક્ત ઉત્તર ગુજરાતનેજ લગાડવામાં આવ્યો છે અને કાઠિયાવાડના દ્વીપકલ્પને 'સોરઠ' તથા વડો

* ગુર્જરદેશ કરતા લાટદેશ એ નામ વધારે જૂનું છે.

દરાના દક્ષિણભાગને લાટ નામ આપવામાં આવ્યું છે. શાકે ૧૩૦૬ સંવત ૧૪૪૦માં નંદપદ્મપુર (નાંદોદ)ના દુર્ગસિંહનૃપના રાજ્યમાં રચાયેલા “કર્મવિષાક સારસંગ્રહ” ગ્રંથમાં નંદપદ્મપુરને ગુજરાતમાં ગણ્યું છે તે પહેલાંના કેાઇ ગ્રંથમાં વડોદરાના દક્ષિણ પ્રદેશને ગુજરાતનું નામ આપેલું મારા જ્ઞેવામાં આવ્યું નથી. આ ઉપરથી એમ અનુમાન થઇ શકે કે મુસલમાની રાજ્યકાળના વખતથી ગુજરાત એ એક પ્રાન્તનું નામ લાટ વગેરે ખીજા પ્રાન્તોને પણ લગાડવામાં આવ્યું, ને ગુજરાત શબ્દ હાલના જેવા વિશાળ અર્થમાં વપરાતો થયો. મુસલમાન રાજકર્તાઓનો અમલ પહેલવહેલો ‘ગુજરાત’ નામે ઓળખાતા પ્રદેશ ઉપર સ્થપાયો હતો અને ગુજરાતમાંજ એમનું પાટનગર હતું, એથી દિલ્લીના મુસલમાનો આ તરફના બધા પ્રદેશને ગુજરાતને નામે ઓળખાતા હતા. પાટણની ગાદી અમદાવાદમાં આવી અને મુસલમાની અમલ દક્ષિણ તરફ આગળ વધતો ગયો, પણ દિલ્લીમાં તો ગુજરાતના સુલતાન, ગુજરાતનો મુલક અને ગુજરાતના લોક એ શબ્દોજ ચાલતા રહેલા હોવા જોઇએ. વિરતૃત અર્થમાં વપરાતો ગુજરાત શબ્દ દિલ્લીના દરબારમાંથી અમદાવાદના દરબારમાં આવે ને ત્યાંથી વ્યવહારમાં લળી રહ્યો થઇ જાય એ અશક્ય નથી ઇતિહાસમાં આવા ફેરફાર થતાજ રહે છે. ‘કાઠિયાવાડ +’ અને ‘હિંદુસ્તાન’ એ નામો પણ એ રીતેજ ચાલતાં થયાં છે.

ત્યારે ગુજરાતી ભાષાની શરૂઆત ક્યારથી ગણવી, એ પ્રશ્નનો જવાબ એજ હોઈ શકે કે જ્યારથી ગુજરાત પ્રાન્તનું નામ મટીને દેશનું નામ થયું ત્યારથી ગુજરાતીભાષા પ્રાન્તિક-ભાષા મટીને દેશભાષા થઈ.

+ આપણે આખા દ્વીપકલ્પને ‘કાઠિયાવાડ’ એ નામે ઓળખીએ છીએ, પણ ખરે જોતાં ‘કાઠિયાવાડ’ એ કાઠીલોકથી વસેલા દ્વીપકલ્પના એક ભાગનું નામ છે. દ્વીપકલ્પના રહેવાસીઓ તો હજી પણ એ એક ભા-

+ હિઅઈ સ્વડુક્કઈ ગોરડી, ગયળી ધુડુક્કઈ મેહુ ।

વાસારત્તિ પવાસુહં, વિસમા સંકડુ ઇહુ ॥

જળુ આવતત મ વારિ, પુન્નહિ લઘ્મઈ ઇહ દિળુ ।

કોઈ ન ચડસિ વારિ, ઉહટ્ટુ લોસિઈ જહ વિહવુ ॥

અનેજ ‘કાઠિયાવાડ’ નામ આપે છે ને બીજા ભાગને ‘ઝાલાવાડ’ ‘ગોહાલાવાડ’ ‘હાલાર’ વગેરે નામે ઓળખે છે. પાછલા શતકમાં ગાયકવાડી ફોજ દ્વીપકલ્પમાં પ્રસરી ત્યારે મુખ્યત્વે કાઠીલોકો સાથે તેમને વિરોધ કરવો પડતો અને કાઠીલોકોના બદોબસ્ત માટે ગાયકવાડી સૈન્યની મોટી છાવણી કાઠિયાવાડ પ્રાંતમાં રાખવી પડતી. ‘કાઠિયાવાડ’ શબ્દ આ પ્રમાણે ગાયકવાડી સૈન્યને વધારે પરિચિત થવાથી વડોદરા દરબારમાં એ તરફનો આખો પ્રદેશ કાઠિયાવાડ નામે ઓળખાવા લાગ્યો. દરબારી શબ્દ પાછળથી વ્યવહારિક શબ્દ થયો ને આખા દ્વીપકલ્પનું નામ કાઠિયાવાડ પડ્યું. હિંદુસ્તાન શબ્દનું પણ તેમજ થયું છે. પહેલાં એ શબ્દ ફક્ત ઉત્તર હિંદુસ્તાનને લગાડવામાં આવતો હતો, અને હજુ પણ ભઈઆઓનેજ આપણે ‘હિંદુસ્તાની’ કહીએ છીએ ને તેમની ભાષનેજ ‘હિંદીભાષા’ કહીએ છીએ. એટાં વર્ષ પહેલાં નિશાળોમાં ચાલતાં પુસ્તકોમાં પણ ‘ભરતખ ડનો ઈતિહાસ’ ભરતખ ડની ભૂગોળ’ ‘ભરતખ ડનો નકશો’ એમ લખાતું હતું. આપણા નેતા નેતા ભરતખ ડ શબ્દ દબાઈ ગયો છે ને ‘હિંદુસ્તાન’ શબ્દ ચલણમાં આવ્યો.

નહૈયામાં ગોરી ખટકે છે અને ગગનમાં મેહ ધડુકે છે, એવી સ્થિતિમાં મુસાફરીનો રાતવાસો એ ભારે સંકટ છે. (તારે ઘેર) આવતા માણસને વારીશ નહિ. સહભાગ્ય વડે એ દહાડો આવે છે. બે વૈભવ ઉલટાઈ જશે તો કોઈ ખારણે ચઢશે નહિ.

પુત્રે જાણ કવણુ ગુણુ, અવગુણુ કવણ મુણુ ।

નડ બપ્પોંકી મૂંઢડી ચંપીજ્જહ અવરેણ ॥

હિઅડા જહ બયરિઅ ઘણા, તડ કિં અઢિમ ચડાહું ।

અમ્હાહિં વિ હત્થડા, જહ પુણુ મારિ મરાહું ॥

આ નમુનાની ભાષાને “ ગુજરાતીભાષા ” એ નામ આપવા કરતાં “ અપભ્રંશભાષા ” એ નામ આપવું વધારે સાચું છે. એના શબ્દો અને પ્રત્યયો ગુજરાતીભાષાથી એટલાજવા જુદા પડે છે કે આપણે તેને ગુજરાતી ભાષા તરીકે ઓળખી શકીએ નહિ. હેમાચાર્ય પોતે પોતાના સમયની આ ભાષાને ‘અપભ્રંસ’ નામ આપે છે અને મારા સમજવા પ્રમાણે એજ તેનું ખરું નામ છે.

‘ પ્રત્યંધ ચિંતામણિ ’ ‘ ચતુર્વિંશતિપ્રત્યંધ ’ વગેરે ચૈદમ્મા શતકના ગ્રંથોમા સંગ્રહાએલા દોહરાઓ એ કાળની ભાષાના નમુના રૂપ માની શકાય નહિ. પાછલાં બે ત્રણ શતકના ઐતિહાસિક પુરૂષોને ઉદ્દેશીને એ દોહરા રચાયેલા છે અને તે આ પ્રત્યંધોના કર્તાઓએ પોતે રચેલા નહિ પણ બીજાં પુસ્તકોમાં સંગ્રહાયેલા તથા લોકોક્તિમાં ચાલતા આવેલા તે સંગ્રહા છે જૂની ગુજરાતી કરતાં અપભ્રંશ ભાષા સાથે તે વધારે મળવા આવે છે. સંવત ૧૪૭૦ની આસપાસમાં થયેલા શ્રીધર કવિનું “કવિત ભાગવત”

જે બાપોતી જમીન બીજાઓથી દયાવાય તો પુત્ર જન્મવાથી શું ફળ અને મરવાથી શું નુકસાન ? હૈયા ! જે વેરી ધણા છે તો શું આભે ચડીશ ? (દુશ્મનોની પેઠે) અમારે પણ બે હાથ છે; હાં તો મારી અથવા મરીશું.

અને “રણુમદલ છંદ” એ બે જૂની ગુજરાતીના મથો મળ્યા છે. ‘કવિત ભાગવત’ની તૂટક પ્રતિ ખારી પાસે છે, પણ તે સંવત ૧૭૦૦ની લગભગમાં લખાયેલી હોવાથી ધણીજ અશુદ્ધ છે. ‘રણુમદલ છંદ’ ઇસના રાજ રણુમદલના શૈયને ઉદ્દેશીને રચાયેલો હોવાથી એની ભાષા ભાટોની ભાષાની પેઠે જરા ગૂઢ છે એનો નમુનો આ પ્રમાણે છે.

શ્રીધર વ્યાસ કૃત રણુમદલ છંદમાંથી.

ઈંદર ગદિ અબહીં ચદિ ચલિહ, જહ રણમલ પાસિ હમ બુલડા ॥૨૭॥
સિરિ ફુરમાણ ધરવિ સુરતાણીય, દર્દ દયઃહાલ માલ દીવાણીય ।
અગર ગરાસ દાસ સવિ છોડિય, કિરિ ચાકરી સ્વાનકર
જોડીય ॥૨૮॥

આસિ વર સરિસ બાહુ ઉબ્હારીય, બોલિહ ઇઠિ હેજબ્બ હકારીય ।
મુજ્જ સિરકમલ મેછપય લાગિહ, તુ ગયણંગાણિ માણ ન
અગિહ ॥૨૯॥

સિંહ વિલોકિત.

જાં અંબરપુદ્ધતલિ તરણિ રમિહ, તાં કમધજકંધ ન ધગડ નમિહ ।
વરિ વડવાનલ તણી જ્ઞાલ શમિહ, પુણ મેછ ન આપૂં ચાસ
કિમિહ ॥૩૦॥

જિ રુક્ષા મલિકા વલક્ષાક પાદિ

જિ જુદા મુદ્દા સનદા મજાદિ ।

તિ મૂ આ સ્વઢી આ ઘઢી દંડ કિજિ

જમ્મલ દિદે મુદિ ઘાસ લિજિ ॥ ૬૮ ॥x

પ્રદિ જગમિ પટ્ટણિ પટ્ટ કરિ ધગઢાયણ ધૂંધલિ ધરૂં ।

ઈરલઈ રા રણમલ્લ કહિ એકછત્ર રવિતલિ કરૂં ॥૭૦॥ ।

(૨૭.-હમણાંજ ઇડરગઢ પર હુમલો લઈ જાઓઃ-રણુમલ્લ પાસે જઈને એમ કહો કે:—

૨૮. સુલતાનનો હુકમ માથે ચડાવીને એકદમ દીવાની (સુલતાનનો) *માલ (દંડ)-આપી દે, તેમ નહિ કરે તો ગરાસ અને મોટાઈ જોઈને આખરે ગુલામની પેઠે જાનની ચાકરી કરવી પડશે.

૨૯. રીસથી તરવારપર હાથ નાખીને રણુમલ્લે હોંકારો કરી સુલતાનના સેવકને કહ્યું, મારા શિરકમલપર મ્હેચ્છનો પગ અડે (હું મ્હેચ્છને નમું) તો ગગનાગણે સૂર્ય ઉગે નહિ ।

૩૦. જ્યાં સુધી ગગનતલ નીચે સૂર્ય પ્રકાશે છે ત્યાંસુધી રણુધીર પુરુષનું માથું ધગડા (મુસલમાન)ને નમશે નહિ વડવાનજ-

x આ ઉતારાના કેટલાક શબ્દો બરાબર સમજી શકાયા નથી.

— “રણુમલ્લ છંદ” ની પ્રતિ સાક્ષરશ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ખુબે પુના ‘કેશવ કોલેજ’ માંથી મેળવો છે. તે સ. ૧૯૧૫માં લખાયેલી છે.

* સુરખાવો ‘વિમલપ્રબંધ’ ખંડ ૭, કુંક ૭૭, ૭૮, ૮૦)

ની જવાબા શમી જય તોપણ કદી મ્હેનતે એક ચાસપૂર જમીન આપીશ નહિ.

૬૮. મહા બળવાનને ધૂળમાં રગદોળે તેવા કદા મલ્લેકા, જે પ્રચંડ યોધ્ધાઓને પણ નાશી જવાની ફરજ પાડે તેવા છે, તે રણમલ્લને જેતાંજ ભોંય પર ગળડી પડે છે, ને દીનતાથી લાખા થઇ હાથ જેડી દાંતે ત છાં લે છે

૭૦ ઇડરનો રાજા રણુમલ્લ કહે કે સવાર રત્નાં પાટણ પાટન-ગર કરીને ધગડાઓને તગેડી કાઢું અને આખા દેશ એકછત્ર નીચે લાવું)

ભાલણ, નરસિંહ મહેતા, પદ્મનાભ, બીમ એ વગેરે જૂની ગુજરાતીના કવિ છે. એમના કાળની ભાષાને આપણે જૂની ગુજરાતી ભાષા કહીએ છીએ, કારણ કે એ ભાષામાં હાલની ગુજરાતી ભાષાનાં જૂનાં-પૂર્વ રૂપ છે સાક્ષરશ્રી કેશવલાલભાઈએ ‘રણુમલ્લછંદ’ ની પેઠે આ કાળનું કર્મણુમંત્રી કૃત “સીતાહરણુ” કાવ્ય મેળવ્યું છે. એનો નમુનો આ પ્રમાણે છે.

+કર્મણુમંત્રીકૃત સીતાહરણુમાંથી.*

જય લંબોદર વિદ્નહર, પદ્મિનું તુલ્યું નામ;

સુર તેત્રીસઠ તુલ્ય તવદા, કર્મણુ કરઈ પ્રણામ. ૧

+ આ કાવ્ય ૫૦૦ શ્લોકનું છે. મૂળપ્રતિ સવત્ ૧૬૦૫ના કાર્તિક વદિ ૫ મે “ વે. વજા ” ના હાથની લખાયેલી છે.

* બાળબોધ અક્ષરે જોઈને વાચનાર એટલો ભાગ વાચવાનું ઇાદી ન દે એટલા માટે આ અને આની પછીના બીજા ઉતારા ગુજરાતી ટાઈપમાં લીધા છે.

સરસતિ સામિશ્વિ^૧ વીનવૂં, ગાઘસ્યૂં તુલ્લ પસાઘ^૨;
 સાચા અક્ષર મેલવે, કર્મણુ લાગઘ પાઈ. ૨
 સંવત પંનર જીવીસઈ, સીતાહરણુ વિચાર;
 કરજોડી કર્મણુ તવઘ^૩, અલ્લહ^૪ ગિરા આધાર. ૩
 દેવ સવે ચલણુ^૫ નમૂં, ત્રિભુવન છઈ જે માઈ,
 કર્મણુ વીનવઈ અલ્લે, ગાઝિં અયોધ્યારાય. ૪

x

x

x

x

કરજોડીનઈ કરં વીનતિ, સ્વામી દોપ મ કરિમ્યુ;
 તુલ્લ આગલિ વરવૂં^૬ નવિ ખોલું, એ છઈ અનરૂ^૭ પુરિસુ^૮. ૧૩૧
 રાણા એણિ^૯ સહ રણિ^{૧૦} ભાગા, દાણુવ^{૧૧} દૈત્ય ન છીપઘ^{૧૨};
 સમ તાડ ઇક બાણુઘ વેધઈ, તેજ વાલિ રણિ જીપઘ^{૧૩}. ૧૩૨
 વાલિ તણા પુર પારથ બોલ્યા, ભલા પવાડા^{૧૪} કીધા;
 કરી દોપ દોદડં પૂરિજા^{૧૫}, સમ તાડ તિહાં વીધા. ૧૩૩
 આણુંદિઉ^{૧૬} એણીપરિ બોલઘ, આજ ભેદ મઈલાધુ^{૧૭};
 બલિરાજ ને દાન દેયંતાં વામન રૂપિ^{૧૮} બાંધુ. ૧૩૪
 સુગ્રીવઘં સંગ્રામજ માંદિઉ, ઝૂઝ^{૧૯} નહીં કહી લેખઈ;
 બિહૂ ભડ તિહાં બાથિ આવ્યા, રામ સરીસા^{૨૦} દેખઈ. ૧૩૫

૧ રવામિની. ૨ પ્રસાદ-કૃપાવડે. ૩ સ્તુતિ કરે. ૪ અમને. ૫ ચરણે.
 ૬ ખોલું. ૭ જીદા પ્રકારનો. ૮ પુરૂષ. ૯ એનાથી. ૧૦ ચુક્રમાં. ૧૧ દાનવ. ૧૨
 ટકી શકે. ૧૩ જીતે. ૧૪ ચરોગાન. ૧૫ ધનુષ્ અઢાળ્યું. ૧૬ ખુશી થયેલો.
 ૧૭ સમજ્યો. ૧૮ વામનરૂપે. ૧૯ યુધ્ધ. ૨૦ પાસે.

પ્રાણુ^{૨૧} કરી નઇ પાછા કીધા, સ્વામી કરૂ કાં સાંસુ^{૨૨} ?
 અંતર વિણુ આયુધ કિમ મેહેલૂં ? પ્રાણિણં પડિઉ વરાંસુ^{૨૩}. ૧૩૬
 શાંખાદૂલી^{૨૪} માલ પહિરણુઈ,^{૨૫} વલી આવ્યુ રણિ ચાલી;
 અંગદિ જઈ નઇ વાલિ વીનવ્યુ, કિમ્હિઈ મનાવુ આલી^{૨૬}.

X X X X

અન વિણુસણુ^{૨૭} જે માંનવી, રામકથા કિમ જાણુઈ કવી ?
 ભંખોદર સરસતિ આધાર, ફૂડા સાચા કલ્યા વિચાર. ૪૯૯

કુહી.

૨૮ જાં ધૂં મેરૂ મહીધરૂ^{૨૯}, જાં સાયર^{૩૦} નઈ મૂર,
 તાં^{૩૧} એ રામાયણુ સુણુ^{૩૨}, તે ધરિ નવનિધિ પૂર. ૫૦૦

‘સીતાહરણુ’ ની ભાષા ‘કાન્હડદેપ્રબંધ’ અને ‘વિમલપ્રબંધ’
 ની ભાષા કરતાં જરા વધારે સરળ છે, પણ સરળતા કે દુર્બોધતા એ
 કવિના જ્ઞાન, વલણુ અને વિષય ઉપર આધાર રાખે છે. ‘કાન્હડદે
 પ્રબંધ’ અને સીતાહરણુની ભાષા વચ્ચે ફેર છે તે ‘અંધેરી નગરીનો
 ગધ’ વસેન’ અને ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ એ બેની ભાષા વચ્ચે ફેર છે તેવો છે.

‘કાન્હડદેપ્રબંધ’ અલોરના રાજાને ઉશીને રચાયેલો હોવાથી
 ઉપલક અભિપ્રાય આપીદેનારા એને મારવાડી ભાષા કહે એ
 બનવાજોગ છે. ‘વિમલપ્રબંધ’ મારવાડના કોઈ માણસે રચ્યો નથી,

૨૧ બળ. ૨૨ વાર. ૨૩. વિચારમા. ૨૪ શાંખાદૂલી, ૨૫ પહેરીને.
 ૨૬. નકામું. ૨૭ ખાઈખાઈનાર. ૨૮ જ્યાં સુધી. ૨૯ પર્વત. ૩૦ સામર.
 ૩૧ ત્યાંસુધી. ૩૨ સાંભળે.

તેમ તે ઢાઢ મારવાડીને ઉદ્દેશીને રચાયેલો નથી; એના રચનારની જન્મભૂમિ અમદાવાદ છે અને તેમનું નિવાસસ્થાન પાટણુ છે. પાટણુની પાસેના માલ્લસાધુદ્ર ગામના આવકસંધને સલળાવવા પાટણુના લોકપ્રસિદ્ધ પુરૂપને અવલંબીને આ કાવ્ય રચાયું છે. એની ભાષા સાથે ‘ કાન્હડદેવપ્રબંધ ’ ની ભાષા સરખાવી જોવાથી ખાત્રી થાય એવું છે કે ‘ કાન્હડદેવપ્રબંધની ’ ભાષા તે મારવાડી ભાષા નહિ પણ જૂની ગુજરાતી ભાષા છે. એ વખતની મારવાડીભાષા ધણી રીતે ગુજરાતી ભાષાને મળતી હોવા છતાં ખાસ લક્ષણોમાં ગુજરાતીથી જુદી પણ હતી જૈનગ્રંથોપર મારવાડી જૈનસાધુઓએ એ કાળે કરેલી ટીકાઓમાં આ ફેર સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે. મારવાડીઓ દાલમાં છટ્ટી વિભક્તિનો પ્રત્યય “રો રી ર” વાપરે છે, તે પ્રત્યયો તે વખતની મારવાડીભાષામાં પણ વપરાતા હતા સર્વત્ર ૧૫૪૫માં એકલિંગ મહાદેવમાં લખાએલા શિક્ષાલેખમાં તિયેરો પુત્ર, તિહરો પુત્ર, તિહરા પુત્ર, એવા શબ્દો લખાએલા છે. જૂની મારવાડીભાષા અને જૂની ગુજરાતીભાષા એક છે, એમ માનવું એ ભૂલભરેલું છે.

વિમલપ્રબંધના કર્તા જૈનમાધુ હોવાથી એવો આક્ષેપ ઉભો થવાનો સભવ છે કે વિમલપ્રબંધની ભાષા તે જૈનભાષા છે. ખરું જોતાં જૈનભાષા એ નામની કોઈ ભાષાજ નથી. જૈનો કોઈ જુદી પ્રજા નથી કે તેમની ભાષા જુદી હોય. આપણા ભાઈ પિતરાઈ-ઓમાં કેટલાક શૈવ કે વૈષ્ણવ હોય છે, તેમ કેટલાક જૈન છે. પ્રાકૃતભાષા લોકભાષા હતી તે વખતે એમના ગ્રંથો ગુંથાયેલા હોવાથી તે પ્રાકૃતભાષામાં છે. આજણના ધર્મગ્રંથો સંસ્કૃતમાં હોવા છતાં નરસિંહ મહેતા, ભાલણુ, શ્રીધર વગેરે કવિઓ લૌકિક જ્ઞાન

હિત્ય લોકભાષામાં રચતા હતા, તેમ જૈનકવિઓ પણ લૌકિક સાહિત્ય લોકભાષામાં રચતા હતા. લૌકિકસાહિત્યનો આશ્રય કરવાની જાહેશો અને જૈનો એકીને સરખી જરૂર ઉત્પન્ન થઈ હતી તે એક સરખી રીતે કામ કરતા હતા પ્રાચીન કાળના જૈનગ્રંથકારોની ભાષા બુદ્ધી છે એમ કહેનારાઓને સાક્ષરશ્રી નવલરામભાઈ આ પ્રમાણે જવાબ આપે છે —

“એ બાબત (જૂના જૈનકવિઓની ભાષા બાબત) અમારો એવો વિચાર છે કે જૂની ગુજરાતીમાં જૈન કે વેદમાર્ગીનો કાંઈ ભેદ ગણવાનો નથી, પણ એથી ઉલટું હાલ (એ કાળે) ગોરબાઈ જે ભાષામાં ગ્રંથ લખે છે તેજ ભાષા આખા ગુજરાત પ્રાતની જન ભાષા હતી એ વિચાર પ્રજલાલ શાસ્ત્રીએ પોતાના એક ગ્રંથમાં સાફ બાહેર કીધો છે, અને જે જે વિદ્વાન જૂની ગુજરાતીનું અવલોકન કરે છે તેનો પણ એવોજ વિચાર થયા વિના રહેતો નથી..”

(નવલગ્રંથાવલિ પૃ ૩૯૯.)

ચોથા પાંચમા શતકનાં જૈનસૂત્રોની ભાષા અને સોળમા શતકના જૈનરાસોની ભાષા એક હોય એ તો સંભવેજ નહિ જે

* આ અભિપ્રાયના સમર્થનમાં ભીમ કવિ કૃત ‘ હરિલીલા સોળ કળા’, ‘કૃષ્ણદાસકૃત મોટા સુદામો’ અને ‘વૈષ્ણવાલ્લિકા’ માંથી ઉતારા આપે છે. અને એ પછી સરખામણીને માટે સંવત્ ૧૬૦૩માં રચાયેલા અને સં. ૧૬૧૩માં લખાયેલા વિમળસૂરિકૃત ‘સારરાસ’નો થોડો ઉતારો આપે છે. એવા ઈચ્છનાર ‘નવલગ્રંથાવલિ’ કે, ૧૮૭૩ના ‘શાળાપત્ર’ માંથી

જોઈ શકશે.

ભાષા એ કાળના આઠાણ કવિઓની છે તેજ ભાષા એ કાળના જૈન કવિઓની છે.

જૈનકવિઓને માટે એમ કહેવામાં આવે છે કે તેઓ સાધુ હતા અને ધર્મપ્રદેશક તરીકે મારવાડ વગેરે ખીજા પ્રાંતોમાં ફરતા હતા, તેથી એમની ભાષામાં ખીજા ભાષાના શબ્દો ભળેલા છે; માટે જૈનકવિઓની ભાષા તે ખરેખરી ગુજરાતીભાષા કહેવાય નહિ. કબુલ કરવું જોઈએ કે કેટલાક જૈનરાસમાં મારવાડી પ્રયોગોનો ભેગ થયો છે અને કેટલાક રાસ મારવાડીભાષામાં લખાયેલા છે; પણ જૈનસાહિત્યમાં કેટલાક ગ્રંથો આ પ્રકારના મળી આવે છે તે ઉપરથી આખું જૈનસાહિત્ય એ પ્રકારનુંજ છે એમ કહેવું એ તો કેવળ અજ્ઞાન બતાવવા જેવું છે. નિર્ભેળ જૂની ગુજરાતીના ગદ્ય પદ્યનો જોતો પાસે એટલો મોટો સંગ્રહ છે કે થોડાએક નાસ ઉપરથી ઉભો કરેલો એ આક્ષેપ જરા વાર પણ ટકી શકે નહિ.

મારવાડી કે હિંદીના નામે જડકી ઉત્તાનાઓએ એ પણ જાણવું જોઈએ કે મારવાડી અને હિંદી તો ગુજરાતીના લોહીમાં ભળી ગયેલી છે. આગળ કહેવામાં આવ્યું છે કે અનેક પ્રાંતભાષાઓનું મિશ્રણ થઈને હાલની ગુજરાતીભાષા બની છે. પ્રાચીન કાળમાં યાદવો મથુરાથી આવીને દ્વારકામાં રહ્યા હતા. ગિરનારપરના અશોકના શિલાલેખ અત સુદર્શન તળાવ ઉપરના શિલાલેખ જેતા મગધના બૌદ્ધ રાજાઓનો અને પછી ગુપ્તવંશના રાજાઓનો અમલ ગુજરાત ઉપર ચાલતો થયો હતો. કાઠિયાવાડમાં વસતી જેઠવા, વાળા (કાઠી), ચૌરા (ચાવડા), આહિર, બાબરીયા અને મેર જાતિની પ્રજા ધણા લાંબા કાળથી ત્યાં આવીને વસી છે સિંધ અને કચ્છ

માંથી વારંવાર અનેક જાતના લોકો એ પ્રાંતમાં આવ્યા છે. પૂર્વ દિશામાં માળવા સાથે ગુજરાતનો સંબંધ એટલો બધો વધારે હતો કે આપણી અને માળવીલોકોની ભાષા (અપભ્રંશ) એક કહેવાતી. માળવાને રસ્તેથી પણ અનેક પ્રજાઓ ગુજરાતમાં આવી વસી છે. ઉત્તર તરફ રજપુતાના સાથેનો સંબંધ પણ બહુ ગાઢ હતો. શ્રીમાળ નગર કેટલાક વખત સુધી ગુજરાતની રાજધાનીનું શહેર હતું. શ્રીમાળીઆહાણ, શ્રીમાળી વાણિયા, શ્રીમાળી સોની, મેવાડા આહાણ, મેવાડા વાણિયા, મેવાડા સુથાર, પેરવાડ વાણિયા, આશવાળ વાણિયા, ગુજર વાણિયા, ગુજર સુથાર, ઔરિય આહાણ, શ્રીગોડ આહાણ, કાયસ્થ આવી આવી અનેક જાતિઓ ઉત્તરમાંથી આવીને ગુજરાતમાં રહી છે. દક્ષિણ ગુજરાતનો પ્રદેશ ઘણાંવાર દક્ષિણના રાજાઓના તાબામાં હતો. ગુજરાતની પ્રજા આમ અનેક પ્રાંતમાંથી આવી વસેલી પ્રજા છે. દરેક પ્રજાને પેત્રપોતાની ભાષા હોય છે અને જે માણસ આવે છે તે પોતાની ભાષા લઈને આવે છે ગુજરાતમાં વસતા પારસીઓ અને (હોટીઆ) વહોરાઓ ગુજરાતીભાષા બોલે છે, પણ ઉચ્ચારભેદનું તેમનું પોતાનું વલણ તજી શકતા નથી. (શક, પહલવ (પારસી), બર્બર વગેરે લોકોને બાદ કરતા) ગુજરાતમાં આવી વસનારી બીજા પ્રાંતની પ્રજાઓની ભાષા જે કે બહુ ભિન્ન નહોતી, પણ પ્રાંતિક ઉચ્ચારભેદ તો અવશ્ય હતોજ, એ ઉચ્ચારભેદ વક્ત્રોવાતા વક્ત્રોવાતા જે મિશ્રણ તૈયાર થયું તે ગુજરાતીભાષા છે.

ગુજરાતીભાષામાં આવું અનેક પ્રાંતોનું મિશ્રણ થયેલું હોવાથી જે ભાષા તરફ જોઈએ તે ભાષા સાથે ગુજરાતી ભાષાનો સંબંધ-

૩ દેખાય છે. જુઓ:—

“પ્રાચીન ગુજરાતી અને પ્રાચીન હિંદીનું મૂળ તો એકજ છે.” (શાળાપત્ર પૃ. ૧૭)

“મુખ્ય સ્વરૂપમાં ગુજરાતી ભાષા પશ્ચિમની હિંદી સાથે ને તેથી પણ વિશેષ રાજસ્થાનીભાષા સાથે મળતી આવે છે.” (શાળાપત્ર ૨૨૩૩)

“ગૌડી અથવા મહારાષ્ટ્રીય મૂળ કરતાં શૌરસેની સાથે ગુજરાતીનો વધારે સંબંધ છે, કારણ કે આ પ્રાંતના પ્રથમ વસનારા લોકોને પૂર્વ અને અગ્નિ કાણુ સાથે વધારે લાગતું વળતું હતું.”

(ડૉ. હરિલાલ હ. દુવનો પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનની ભાષાઓનો નિબંધ. બુદ્ધિપ્રકાશ ૨૫૮૮)

“પ્રોફેસર મી ડેવિસનો મત એવો છે કે આપણી ભાષાનો પાલી સાથે અધિક નિઃકટ સંબંધ છે.” (બુદ્ધિપ્રકાશ પૃ ૨૬૧૪)

“ગુજરાતી ભાષા ગુજરાતથી જે ઉત્તરમાં દેશે છે તેમની ભાષાઓ જોડે ઘણી મળતી છે. કારણ કે ગુજરાતના લોકો ઉત્તરમાંથી આવેલા છે ” (ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ.)

જૈનકવિઓનાં કાવ્યોમાં પ્રાકૃત કે માગધી ભાષાના શબ્દો ઘણા આવે છે માટે જૈનકાવ્યોની ભાષા તે ખરેખરી ગુજરાતી ભાષા કહી શકાય નહિ, એવો પણ એક આક્ષેપ કરવામાં આવે છે. આ આક્ષેપ ધણું ખરું અઘારમાં શતકના જૈનકવિઓનાં કાવ્યો જોઈને ઉભો કરવામાં આવ્યો હોય છે. નવી ગુજરાતીના યુગના જૈન સાધુઓ જૂની ગુજરાતીમાં લખાયેલી ટીકાઓ વાચવાને લીધે જૂની ગુજરાતીથી જાણીતા રહેતા, ને તેથી લોકોચ્ચારમાં વપરાતા એકાર

ઓકારવાળાં રૂપો કરતાં જૂના અથોમા લખાયેલાં છકાર ઉકારવાળાં રૂપો વધારે શુદ્ધ અને વધારે દોષભળ માનીને તેમણે જૂની ગુજરાતીના શબ્દો અને જૂની ગુજરાતીનાં રૂપો વાપરવાનું વાજમી ધાયું હોય એ બનવાભેગ છે નથી ગુજરાતીના જૈનકવિઓ માટે આ વાત આટલી ખરી છે, પણ જૂની ગુજરાતીના જૈનકવિઓ માટે તેમ કહી શકાય એવું નથી. જૂની ગુજરાતીના કાળના બ્રાહ્મણ કે જૈન હરકોઈ કવિનાં કાવ્ય એક સરખાં છે. કદાચ જૈનકવિઓ કાવ્યમાં અપભ્રંશ કે પ્રાકૃત શબ્દો વધારે વાપરતા હશે, તે બ્રાહ્મણકારીઓ સંસ્કૃત શબ્દો વધારે વાપરતા હશે, પણ અપભ્રંશ પ્રાકૃત તરફ અણુગમો એમાથી એકેને નથી. અપભ્રંશ પ્રાકૃત એ કાળે ઉતરી ગયેલી ભાષા હતી, પણ એનું સાહિત્ય લોકોક્તિઓ અને પુસ્તકોમાં દયાન હતું અપભ્રંશ પ્રાકૃત આપણને જેટલી અજાણી લાગે છે તેટલી તે કાળના લોકોને અજાણી લાગતી નહોતી. ઉલટી સંસ્કૃત કરતાં તે વધારે પરિચિત ભાષા હતી જૈન વિઓ પાસે એ ભાષાને બહોળો સંગ્રહ હતો અને તેના તેઓ બિચાસી હતા, એથી કાવ્યમાં વ્યાવહારિક શબ્દો ઉપરાંતના શબ્દો જોઈએ તે તેઓ એથી પેટીની સંસ્કૃતભાષામાં લેવાને બદલે સગી મા અપભ્રંશ કે વડીઆઇ પ્રાકૃતમાથી વધારે લેતા હોય ના તે બનવાભેગ છે મને નથી લાગતું કે આમ કરવા માટે જૈનકવિઓ દોષપાત્ર હોય અથવા એમની ભાષા તે ગુજરાતી ભાષા નથી એમ કહેવું યોગ્ય હોય

મુસલમાની રાજ્યકાળ પહેલાં બ્રાહ્મણ અંથકારો ધર્મ અને વિદ્યાસંપન્નીના સર્વ અથો સંસ્કૃત ભાષામાં રચતા હતા. વિક્રમસંવત્તા ૭૪૬ સેકા પછી જૈનઅંથકારો પણ સંસ્કૃત ઉપર વળી ગયા હતા.

અપભ્રંશભાષા ગુજરાતીભાષા તરીકે ઓળખતી થઇ તે પહેલાં ધણીખરૂં પ્રાકૃતમંથે ઉપર સંસ્કૃત ટીકાઓ લખાઇ ગઈ હતી અને નવી અથ-
રચના ધણીખરૂં સંસ્કૃતમાં જ થતી હતી. મુસલમાની રાજઅમલમાં
આ પરંપરા તૂટી રાજકર્તાઓના જીલમથી હિંદુઓના ધર્મ અને
ધર્મમંથેને સંતાઈ રહેવાની જરૂર પડી. પઠનપાઠનની પરંપરા તૂટી
ગઈ. વ્યવહાર અને વિદ્યાને તો પહેલાં પણ ખનતું નહોતું, તે અણખ-
નાવ હવે વધ્યો. લોકો કેવળ અલણ થયા એટલું જ નહિ પણ અલણ
વગેરે ઉપદેશકવર્ગમાં પણ વિદ્યાના ઉંડા અભ્યાસની તાણ પડતી
ગઇ અવિદ્યા અધકારમાં લોકભાષાના શબ્દો ગમેતેમ ધોલાવા
લાગ્યા અને મુસલમાનોના સહવાસથી અરબી ફાર્સીનો ભેળ થવા
માંડ્યો. આ સ્થિતિમાં ગુજરાતીભાષાનો જન્મ થયો સંસ્કૃત
દુષ્પ્રાપ્ય થતું ગયું તેમ તેમ દેશભાષાના સાહિત્યની જરૂર વધતી
ગઇ. લોકભાષા અને વિદ્યાનો ભેળ નહિ મળતાં લીધે લોકભાષા
કેવળ વ્યવહારોપયોગી શબ્દોની ખનીગઈ હતી, તેનો હવે સાહિત્ય
સાથે સબધ બધાયો સંસ્કૃતના ભોગે દેશભાષા હવે પોષાવા લાગી.
કથાવાર્તા કરનાર ઉપદેશકલોકોની અનુકૂળતા માટે સંસ્કૃત મંથે
ઉપર ગુજરાતી ટીકાઓ લખાવા માંડી તેમજ લોકોની ધર્મજ્ઞાસાનું
પોષણ કરવા પૌરાણિક આખ્યાનોના દેશભાષામાં અનુવાદ થવા લાગ્યા.
અલણોને સંસ્કૃતમાંથી આખ્યાનો ઉતારવાના હતા તેમ જૈનોને પણ
સંસ્કૃતમાંથી રાસ ઉતારવાના હતા. સંસ્કૃતમાંથી ઉતા તી કથાઓમાં

*સંસ્કૃતભાષા તદ્દન લોપાઇ ગઇ હતી એમ કહેવાનો હેતુ નથી.
આ કાળમાં અને તે પછીના કાળમાં પણ સંસ્કૃતમાં અથરચના થઈ છે.
કહેવાનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે સંસ્કૃતજ્ઞાનની સપાટી હેઠી ઉતરી ગઇ હતી.

સ્વાભાવિક રીતેજ સંસ્કૃત શબ્દો ઉતરવા લાગ્યા ને ગુજરાતી ભાષાને એથી પેઠીની પૂર્વજ સંસ્કૃતભાષા સાથે નવેસર સગાઇ સંધાઇ. સંસ્કૃત શબ્દો ધકેલાતાં ધકેલતા પ્રાકૃતરૂપ પામ્યાહતા અને પ્રાકૃતમાંથી ધકેલાતા ધકેલાતાં અપભ્રંશ રૂપે બહુ ભેડાળ થઇ ગયા હતા, તે રૂઢ શબ્દોને સ્થાને ગુજરાતીભાષામાં નવા-કારા સંસ્કૃત શબ્દો આવવા લાગ્યા. બીજી તરફ પ્રાકૃત કરદ, ઘરદ મા સ્વરો સંધાતા નહોતા છતાં લોકોએ ઉચ્ચારમાં ટુકારીને કરિ, ઘરિ નું રૂપ આપ્યું હતું, તે અપ્રમાણભૂત રૂપો પુસ્તક પર ચઢીને પ્રમાણભૂત ગણાતાં થયા આ પ્રમાણે ગુજરાતી-ભાષા પોતાની પૂર્વજભાષાઓ સાથે તેમજ સંસ્કૃતભાષા સાથે એકે તરફ સંબંધ ધરાવતી ભાષા થઇ પ્રાક્તલુકવિઓ અને જૈન-કવિઓ એકનાં કાવ્યોમાં આ એકે સંબંધ સ્પષ્ટ દેખાઇ આવે છે. જૈન કવિઓનું વલણ એક હતું ને પ્રાક્તલુકવિઓનું વલણ બીજું હતું એમ કહેવાને કશું કારણ નથી.

જરા વિષયાતર થવા દઇને પણ એ બોલ કહી દેવા જરૂરના છે કે ગુજરાતીભાષા જૈનોએ બનાવી છે, એવી ઉભી કરવામાં આવતી ચર્ચા અર્થવગરની છે ગુજરાતીભાષા બનાવેલી નથી પણ બનેલી છે મરાઠી, માળવી, મારવાડી, પંજાબી, હિંદી, બગાળી વગેરે બધી પ્રાંતભાષાઓ જે રીતે બની છે તેજ રીતે ગુજરાતી ભાષા બની છે હા, ગુજરાતીભાષા બનવામાં બીજા અનેક લોકોની પેઠે જૈનોએ પણ ફાળો આપ્યો છે, અને તે ફાળો કીમતી પણ છે, પણ ભાષા જૈનોએ બનાવી છે એમ કહેવું એ તો “જૈન સાહિત્યમાં પ્રમાણભૂત ગુજરાતીભાષા છેજ નહિ.” એમ કહેનારાઓનો પ્રતિવાદ કરવા જેવું છે. શ્રીમળી, આશવાળ, પોરવાડ, અને બીજા બધા જૈનો ગુજરાતની આસપાસના કે તળી ગુજરાતના મૂળવતની છે. જૈનોની

કોઇ પણ જ્ઞાતિ કોઇ પરદેશમાંથી ભાષા લઇને ગુજરાતમાં રહેવા આવી નથી. હાલની પેઠે પ્રાચીન કાળે પણ બીજા બધા લોકની ભાષા તેજ તેમની ભાષા હતી જૈન ધર્મગ્રંથોની ભાષા પણ ઉપર કહ્યું તેમ એક કાળે આખા દેશમાં જે ભાષા સામાન્ય સ્વરૂપે એક હતી તે ભાષા હતી. એકંદરે લોકસમૂહમાંથી જૈનોને જૂદા પાડવાનો પ્રયત્ન અવિચારભર્યો અને અપ્રમાણભૂત છે.

સોળમા શતકની ભાષા સામે સૌથી મોટામાં મોટો વાંધો રજુ કરવામાં આવે છે તે એ કે નરસિંહ મહેતા સોળમા શતકના કવિ છે અને તેમની કવિતા હાલની ગુજરાતીભાષામાં છે, માટે સોળમા શતકની ભાષા તે હાલની ભાષા જેવીજ હોવી જોઈએ. આ વાંધો રજુ કરનારાઓને સૌથી પહેલાં આપણે એટલું પૂછવું જોઈએ કે જે કાળની ભાષા ઉપર તમે અભિપ્રાય આપો છો તે કાળે લખાયેલું એક પણ પાનું હાથમાં લઈને બોલો છો કે પ્રકૃત અનુમાન ઉપરથીજ અભિપ્રાય આપો છો? પૂરાવો છે એમ કહેતા હોય તો તે બતાવો. ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે પાંચસે' વર્ષ ઉપરનો પૂરાવો જોઈએ છે. બસે' વર્ષ ઉપર લખાયેલા ગુટકામાં આમ છે ને અઠીસે' વર્ષ ઉપર લખાયેલા પાનામાં આમ છે, એમ કહેવું એ પૂરાવો કહેવાય નહિ. ભાષાનો ખાત્રી ભર્યો પૂરાવો તેજ કહેવાય કે જે કાળની ભાષા માટે આપણે બોલતા હોઈએ તે કાળની આસપાસનાં પાંચ પચાસ વર્ષની અંદર લખાયેલું હોય.

સોળમા શતકની ભાષા હાલની ભાષા જેવી હતી એમ કહેનારાઓ એ કાળમાં લખાયેલા એક પણ પાનાનો પૂરાવો આપી શકતા નથી; એથી ઉલટું જૂનાં પાનાંપોથી એમના કહીને બોલે છે તે

તો એકેએક એકમત થઇને કહે છે કે એ કાળની ભાષા હાલની ભાષા કરતાં જુદી હતી. એક બે નહિ પણ સંખ્યાબંધ પાનાં અને પુસ્તકો ખતાવીને ખાત્રી કરવામાં આવે છે કે એ કાળની ભાષા હાલની ભાષાથી જુદી હતી. “ગુજરાત શાળાપત્ર,” “બુદ્ધિ પ્રકાશ” “વસંત,” વગેરે ભાષાસાહિત્યની ચર્ચા કરનારાં પત્રોમાં આવા ઘણા પૂરાવા પ્રસિદ્ધ થયા છે અનુમાનથી બોલનારા દુરાગ્રહ રહિત હોય તો તેમની ખાત્રી થાય તેવા દરેક પ્રકારના પૂરાવા મળી શકે એવું છે.

નરસિંહ મહેતાની કવિતા પર વિચાર કરતા પહેલાં નરસિંહ મહેતાના કાળની ભાષા માંડે આપણી ખાત્રી થાય તેવા ગ્રંથોએક પૂરાવા બોધાએ.

સં. ૧૫૮૩નું ખત.

“ઓં । સ્વસ્તિ શ્રી સંવત્ ૧૫૮૬ વર્ષે (શ્રી) ગૃજ્ઞર ધરિત્ર્યાં સકલ રા(જાવલી) સમલંકૃત પ્રૌઢ પ્રતાપ (સકલ) રિપુ વર્ગ દહન દાવાનલ અરિકુલવરુથિની ગ (જયટાકુ) ભસ્મલ વિહારણૈક પશ્ચાન્નન (મહારા)ભધિરાજ (પાતસાહ) શ્રી શ્રીશ્રીશ્રીશ્રી બાહુદરસાહ સંજ્ઞે શ્રી અહિમદાવા(દ સમી) પસ્થ રાજપુરે કદાયાધિકારે કાદી શ્રી શેખ ફરીદસંજ્ઞે તથા પંચદીવાનાધિકારિ મુખતે મીરકોઇ કો(દુપા)લમંડિપિ કાયાં સર્વવ્યાપારે ખાન શ્રીમુખતે (સકલ) તલાર વ્યાપારે મહં કાદા નાકરસંજ્ઞે સા....ય મીં ચિરજીવસંજ્ઞે તથા પંચકુલ

અતિ(પ)તૌ દાયકગ્રાહકયોર્વાચનાત્ વિક્રીયમાણાઃ ભૂમિઃ
 યત્રમલિલિખ્યતે । પૂર્વ દાયકગ્રાહકયોર્નામિ લિખ્યતે ।
 દાયક વૃદ્ધસન્નજને સોની લહૂઆ આસા, લાડણુ (આસા),
 (સ')ધા આસા, કાશી રણાયર આસા ।....ગ્રાહક પરીં આસા
 સૂદા, રવા સૂદા, વિણ્ડૂ સૂદા, જાદવ દમા સૂદા, લાખા-નગા સૂદા,
 સારણુકસા સૂદા શ્રી ખડૂઆ । સોંલહૂં, લાડણું, શંધં, કાશીં,
 ઉત્પંન (કા)ર્યવશતુ આપણી ભૂમિ સાહ સામલના પાડ
 મધ્યે હૂતી તે ભૂમિ રાજ્યટંકા ૮૦૪ આંક આઠસંઈ
 જાદવ, લાખા, સારણુનં આપી સહી । તે ભૂમિ પરી.
 આસાં, રવાં, વિણ્ડૂં ચિરોત્તર માટં
 વેચાતી પરીં આસાં રવાં વિણ્ડૂં જાદવ(ં)
 લાખાં સારણું આપણું કબજ કરી દ્રામ એક
 મૂઠિં ગિણી આપ્યા સહી । તે દ્રામ સો. લહૂં લાકણું
 શંધં કાશીં આપણું જમણું હાથિં સંભાલી લીધા સહી ।
 પૂર્વ પશ્ચિમ શ્રે. કસા અખા વનાના કંડર (૧) લગઈ ગજ ૧૬
 તથા ઉત્તર દક્ષણ દાલીયા લાડણુ જીવા (ગાંગા) મહિરાજની
 એકદાલી પછીતથી વાટ સૂધા ગજ ૩૫ । એવમ જમ
 લઈ સર્વ ચે ગજ ૫૬૦ અંકે પાંચસંઈ સાઠિ પૂરા । અથા
 ઘાટઃ । પૂર્વ શ્રે. કસા અખા વનાનું ફેલીહ । દક્ષણ દાલીયા
 લાડણુ જીવા ગાંગા મહિરાજ । પશ્ચિમ પરીં દમા આસા
 સૂદાનું ફેલીહ । ઉત્તરં હીડવાનુ માર્ગ શેરીનુ । તથા એવં

વિધી ભૂમિ: પરીઠ આસા રવા વિષ્ણુ જાદવ લાખા ચારણ
આ ચંદ્રાર્ક લોકતળ્યા । લહુઆ લાડણ શંઘા કાશીદાસ
સંખંધો નાસ્તિ । એ ભૂમિનઈ કીધઈ કે દાવુ કરઈ તેહનઈ
લહુઆ લાડણ શંઘા કાશી પ્રીછવઈ । પ્રદત્ત મતાનિ સાક્ષણ:

અત્ર મત્રં

સૌ. આસા સૂત લહુઆ મતં શ્રી દીવાન અમલખાન
સોની આસા સત લાહણ મતં શ્રી ફકરદી સરખાન તલાટ
સૌ. આસા સેત શંઘા મતં રાજપોર અમલ અંભરિમી
સોની રણાયર સૂત કાશી મતં રાહતા × જણા દાસ ખત
૧ એક ૮૦૪ શિ આઠ ટંકા ચારિ ભુમ તો × × લખિત
સોની આસા સત મોવીસા ખરીદ પરીખ આશા ર(વા)
વિષ્ણુ લખા જાદવ સંવત ૧૮૫૩ માહા શ. ૯ બુ(ધ)
તેરીખ ૧૦

સં. ૧૫૯૯નું ખત *

સ્થિતિ શ્રી નૃપ વિક્રમાર્જુન સમયાતીત-સંવત ૧૫
આષાઠાદિ ૯૯ વર્ષે શાકે ૧૪૬૫ પ્રવર્તમાને જ્યેષ્ઠ વદિ-૧૧
ભૂમે અધેહ શ્રી અહિમદાવાદ વાસ્તવ્ય-ગ્રહણકપત્ર મળિ

* આ બેડ ખત મને સાક્ષરશ્રી કેશવલાલભાઈ પાસેથી
મળ્યા છે.

લિક્ષતે । શ્રી ગુર્જરધરિયાં સમસ્ત રાજવલી સમલ-
કૃત-સકલ અરિવિરુધિની ગજધટાકુમ્ભરથલવિદારણક
પન્થાનન-અલક્ષવરલખધરાજ્ય-શ્રી સ્વયંવરમાલાલકૃત
કણ્ઠકન્દલ—યુવનકુલતિલક-મહારાજધિરાજ—પાતસહા—
શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી સુરત્રાણ-મહિમ્મદવિજયરાજ્યે
વિજરત્યાં શ્રી અક્ષલપાંન । તત્સમયે રાજા અહિમદાવાદ
મધ્યે । ધર્માધર્મ વિચારણાર્થે કાઢી શ્રી નસીરદી સન્ને
ન્યાયવૃક્ષપાલનૈકમુપતે । દુર્ગુપાલ શ્રી અક્ષતિપાલ મલિક
સન્ને । મીરકોઅસાધ શ્રી પીરોજ મલિક । જામતિ મણ્ડ-
પિકાયાં શ્રી નગદલમલિક । હુવેલ્યાં મી. નૂરદી મી.
જલાલ । એવં પંચ કુલપ્રપતિતૌ । ઠીંકૂએ પટિલ-હાજી
-નામધ્ય-બોલિ તત્ર મોદી જસા સુત મોદી સારણુ તત્પુત્ર
નરાઈણુદાસ પરં મોદી હાદાસુત તાપીદાસકેન ગ્રહં ગ્રહણુકે
દત્તાનિ । ગ્રાહકનામ શ્રીશ્રીમાલી જ્ઞાતીય પરીક્ષ હાજી
સુત ૫ હાંસાં તત્પુત્ર ૩ પદ્મા-ઉદયકરણુ-રજાકેન
ગૃહીત્વા । યત રાજ્યનાણુકે ટંકા ૮૦૦૪ અંકે આઠ
સહિશ્ર ચિહ્નોત્તર બધત્રસુપરીક્ષત એક મુદ્દાનિ દત્તાનિ ।
હુઠીજી ૧ નવૂં ટંકા ૬ લેખઈ । અંકે છ લેખઈ । ઘર ગ્રહણુ ।
ઘર પડકીબધ મધ્ય ઉપવર્ગ ૨ ગોઝારિ ૨ પટસાલિ
પ્રાંગણુ સહિત સન્મુષ છાપરૂં પકવેષ્ટ વલી-પાપ-નલીઆ-
આરત-કમાડ સહિત પડકીબધ ગ્રહણુ - મૂક્યાં । મોદી

નરાઈણુદાસ તાપીદાસ એણુઈ મૂંકયાં । ભાઈ ૩ સહા પદમા
 ઉદયકરણ રંગા કેહઈ મૂંકયાં । પાશ્વ' ઉ-તરઈ મોદી ધના
 સુત સમધર સાચરનાં ઘર । ઘરપાશ્વ' પૂર્વે મોદી તાપી-
 દાસ નરાઈણુદાસનાં ઘર । દક્ષણે પડકી । તત્ર અત્રે પાટિક
 માર્ગ । એવ' ૪ પૂંટ । એ ઘર પરઈ આખરઈ રાજકિ
 દૈવકિ લાગઈ તે તથા નલીઆખોટિ ઘણી છોડવતાં સર્વ
 વરતી આપઈ । સંચરામણી વસનાહારની । જા' લગઈ ટંકા
 આઠ સહિશ્ર ચિટો-તર આપઈ તિહારઈ છુટઈ તાં લગઈ
 ભાઈ ૩ પદમા રંગા ઉદયકરણ વસઈ વાસઈ । બંધી અવધિ
 વરિષ પની । વરિષ પાંચ પછી છોડવઈ । વલતી એ માસ
 ૧ પ્રતિ ટંક ૨૫ વલઈ । વરિષ ૧ ના ટંકા ૩૦૦ વલઈ
 ઘર ભાડું નહીં । દ્રામ વ્યાજ નહીં । પાલ-પરનાલ-ની
 છારવાટિક પૂર્વારીતિ સંબંધ । મોદી નરાઈણુદાસ તાપીદાસે
 ઘર ગ્રહણે ૫૦ પદમા ૫૦ ઉદયકરણ રંગા કેહઈ મૂંકયાં ।
 અસ્ય લખિત વિધે પરિપાલન્યાય ॥

પછઈ એહિત્રૂં પરઠય' । ટંકા ૩૦૦ વરસ ૧ના વલઈ ।
 ઓરડા જિ મધ્ય ભાગલા તે બેહૂ પ. પદમા પ. ઉદયકરણ
 રંગાના ॥

અત્રમત' ।

અત્ર સાખિ

૧ મોદી હાહાસુત

(આશરે ૨૮ સાક્ષી-છે.)

તાપીદાસ મત' ઊપર લીખ તે

પરમાણુ

૧ મોદી શરણુદાસ

સુત નારાણુદાસ મત'

રા છગનલાલ વિધારામ રાવળે જૂની ગુજરાતી ભાષાના કેટલાક નમુના 'ગુજરાત શાળાપત્ર'માં પ્રકટ કર્યા છે. જેમાંના એકનો નમુનો પ્રમાણે છે —

ભુવનદીપકનું ભાષાંતર

“સંવત્ ૧૫૫૭ વર્ષે અશ્વિન માસે ૧૩ સોમે । કંડોલ
જ્ઞાતીય । જોસી જગનાથ ॥ જોસી રંગા લખ્યતં ॥

‘મંગલ રક્તવર્ણ જાણિયુ, બુધ બૃહસ્પતિ સુવર્ણ જાણિયુ,
રવિ ગૌર જાણિયુ, ચંદ્ર આકમદારનામૂલસરીખુ જાણિયુ, બુધનિકુ
જાણિયુ, શનિ રાહુ કૃષ્ણ જાણિયા । શનિ રાગ, ચંદ્ર તપસ્વી, મંગલ
સોનાર, બુધ બ્રાહ્મણ, ગુરુ વાણિયુ, શુક વૈશ્ય, શનિ દાસુ, રાહુ મ-
યજુ, એતલાં મૂલ ધાતુ જીવ ધાતુ ખોલી । હવઘ ધાતુ તણુ સ્વરૂપ
કહીશઈ x x x જી પૃથક ઉપમાના તણી પૃથક કરિ તુ જી શુક
ચંદ્ર પાંચમ સ્થાનક દેખઈતું શ કહિયું । પુત્ર જન્મ હુશઈ । અથવા
દેખઈ તુ પુત્ર નથી । ગ્યા દીહાડા તણુ ફલ ખોલીશિ ।”

આ ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ કરતાં રા. છ. વિ. રાવળ ટીકા કરે છે
છે કે “જ્યારે વિ સં ૧૫૫૭ એટલે નરસિંહ મહેતાની હયાતી
પછીની આપણી ભાષા આવી છે, ત્યારે મહેતાના વખતની કેવી ભાષા
હશે તે વિચારવા જેવું છે.”

(શાળાપત્ર અંક ૧૧૧)

રવિનાથયાત્રનું ભાષાંતર.

“સંવત્ ૧૫૮૨ વર્ષે શાકે ૧૪૪૮ પ્રવત્માને ઉત્તરાયને
જ્યેષ્ઠ માસે કૃષ્ણપક્ષે દ્વાદશ્યા તિથી બુધ દિને આંભણનેર વાસ્તવ્ય

મોઠ જ્ઞાનિય...*લિખિત' "શ્રી યૃદ્ધિરૂપ (નિ) કૃત સ્વનાધ્યાય+" નક
અર્થની લખેલી પ્રતિ મારી પાસે છે, તેનો નમુનો આ પ્રમાણે છે.---

...ક્ષીરવૃક્ષ ફલ્યાં દિશિ, એકલુ ચડિ તત્ર ધિસિ તુ ધન
પામિ ઉતાવલુ એ વિચાર ॥ ૮ ॥ આંબુ ખીલ કુઠ ફલ્યાં દીસિ ।
વધા પામીઈ, બુદ્ધ્ય રૂડી ઉપજિ ॥ ૯ ॥ પ્રસાદ માહિ જમિ,
સમુદ્ર માહિ તરિ, તુ ગુલામનિ કુલ જન્મ હુઈ તુ પણુ રાગ
હુઈ ॥ ૧૦ ॥.....નાબ્યે ચઢી અનિ ચાલિ તુ જે કાઈ
ગમાતરિ ગીઉ હુઈ તે આવી ઉતાવલુ એ વિચાર ॥ ૧૧ ॥
નીમાલા વિલૂસ્યા દિસિ, દાંત પડ્યા દિસિ તુ ધનની હાંણુ કહિ ।
ડિલ આધ આવિ ॥ ૧૨ ॥...લિસુ અથવા મોટુ, ઉંટ અથવા
ગઈલિ ચડી ચાલિ દક્ષણ દિસિ તુ થોડા ઘાહાડા માહિ મૃત્ય
આવિ ॥ ૧૩ ॥ ધુલાં વસ્ત્ર પહરિ, સ્ત્રી વેષિ ધુલું લેપ કીધ
દેખિ...લક્ષ્મી આગમ કરિ ॥ ૨૦ ॥...ધૂલું સઘલું રૂંડું એતલાં
નિખર । કપાસ, રાપ, હાડ, છાસ । કાલ સઘલ નિખર એતલાં રૂડાં
ગાય તથા ઘોડાં...શુણામાંહિ ઈમ દેષિ નં, ધૂં પીકિંછ અનિ
ફૂયાં મધ્યે પિઠાફૂ । અથવા બલતા માહિ પિસિ, તુ તેહનિ
લક્ષ્મી છાંડિ ॥ ..વાંકુ મૃડુ, કાલુ, પિગલુ, હસતુ, નાચુ,
એહવુ દેષિ તેહનિ મૃત્ય દૂકડૂ આવિ ॥ ૫૦ ॥ રિતવંતી
સી જૂયારી.....

*નમ્ર ધસાઈ ગયેલું હોવાથી વંચાતું નથી. + આ પ્રતિ પડિમા-
ત્રામાં છે.

વૈદિકસંસ્કાર વિધિ* નાં પાનાંના દક્ષ મને મળ્યા છે, તેમાં વૈદિકમંત્રો સાથે વિવિ કરવા બાબત આ પ્રમાણે લખ્યું છે:—

“ત્રામાનો ઇર દ્યઘ્નિ ભણિયિ ..એણે મંત્રે કાપિયિ પૂર્વવત્ । લોઠાનિ ઇર કાપીયિ । પિહિલું...ત્યાહા મૂકિ ।... પાણી મૂકિ । ઠાવિ પાશિ—વિષ્ણોદંષ્ટ્રા.....ચુથુ ચોટલુ એણિપરિ કાપિ । મંત્રન ભણિ...એહુ હાથ ઉભા કરી માથિ લગાડી નિ ..લિ રહીનિ પેરાવિઘ્ । ભૂરિનિ દર્ભ પિ બુક્કી...અથ વીરતરેણુ । તીર દ્યઘ્નિ ભણિ...કરિ । શીશોક્કીયુ =ચોહોઠામિ ધોલું ।મંત્ર ભણિયિ । કિંપશ્યસિ પ્રજ્ઞંપશ્વં પુમાનગ્નિશ્ચ વાયુશ્ચ પુમાન્ ગર્ભસ્તવો ..પ્રાયશ્ચિત્ત સરૂઆ, ૪ પાક શિરા=સંદિ...સૂચ્ચારીયિ । પશ્ચિમાભિમુખ ઘિશિ ઉત્તરા ત્રસ્તરણુ સ્તરિ । પાગલ્યા ગણિ । ગૃચોક્ત શૃંગા આણિ । વડનિ તેટા સાથિ...કરિ પછિ પિંડ વિસર્જિ । અગ્નિ સ્થાપનં...સો મિત્રા વરણૌ પુમાન્ । સાવશ્વિનાવુભૌ ॥

હોમિ । ડાબની શેર ડૂરી હેટી લગાડીન ભણિ । નિષ્ણું... અઘણુર્યાતિ તે ઊપરિ ઘિશિ ચમણે હાથે ચમણા ખલા ઉપરિ કરીને નાભિ દેશની વિધિ અભિમર્શન કરી...

*આ પાનામા કેટલેક ઠેકાણે પડીમાત્રા અને કેટલેક ઠેકાણે ઉપર માત્રા છે વચ્ચેના થોડા તૂટક કકડા મળેલા હોવાથી લખ્યાસાલ મળી શકી નથી, પણ તે સં. ૧૬૦૦ની આસપાસની હોવી જોઈએ.

*વિક્રમચરિત્રની વાર્તા.

મધુસુદન નામના કોઈ કવિએ ગદ્યપદ્યમાં રચેલી વિક્રમચરિત્રની
આર્તાનાં થોડાં પાનાં મારા હાથમાં આવ્યાં છે નમુનો આ પ્રમાણે છે -

દૃષ્ટિ કણકે અનિ કાકણાં, મોતી કાકે અમૃતિક ધણાં;

દૃષ્ટિ ભમિ ભમર રણઝણિ, કવિ મદસુદન તુ ઈમ ભણિ. ૧૬૩

x

x

x

તહિ આ ઘોડુ આગલ કરી, ટાડે રિહિજે વાઘિ ધરી:

વેલા જે વર પુહુકવા તણી, અહા વેલા હુસિ અતી ધણી. ૧૮૪

x

x

x

માંગલુર રાકનોજહુ તણુ, અલખ દેશ તેહનિ અતી ધણુ;

લીમરાઈ તેહનુ સત હોએ, તે વર આંહા પધારિ સોએ ૨૦૧

લગન પછી તહિ જાઉ દેશ, તહાનિ પુહુચાઈ નરવેસ,

વિક્રમચરીત્ર કિહિ લક્ષ્મણુ રાત, માની અહિ તહારી વાત. ૨૦૮

x

x

x

પ્રથમ પૂતલી બોલી । રાજબોજ ઇણિ સંઘાસનિ તે બિરિ
જે અપાર ઉદાર્યગુણુ હુઈ । અનેર સામાન્ય ન બિસિ
તુ પૂતલીના બોલ સાલલી રાજ અપાર વીરમય હુણુ
રાજ બોલ્યું । મુ સમુ ઉદાર્યગુણુ કુણુ છિ । તુ પૂતલીઈ કહું ।
રાજબોજ તું સમુ અનેર નીચ કોએ નથી । જે આપણુ ગુણુ

*આ પ્રતિની લિપિ જોતા તે સંતરમા સૈકાના પાછલા ભાગમ
લખાઈ હોય એમ લાગે છે. લખનારે કોઈ કોઈ શબ્દોનાં રૂપ બદલી નાખેલ
લાગે છે.

ગ્રામ આકૃષ્ટી કિહિ । તુ તે સાંભલી રામ અપાર લાજયુ । હેઠું
જેડ રહું, તુ રામઈ પૂછ્યું । એ કિહિનું સધાસન છિ । તે
કિશ્તુ ઉદાર્યગુણ । તુ રામ પૂછિ પૂતલી કિહિ છિ. અવતી નગરી ।
રામ શ્રી ભર્તિર રામ્ય કરિ, લાન્યવંતી પટરાગ્ની । અપાર
વક્ત્રલ । તીજી નગરીઈ વીમ્ર એક વસિ । અપાર દરીદ્રી । તુ
તીણિ આહ્વાણિ દેવતા ભવનેશ્વરી આરાધી । દેવ્યા પ્રસન થઇ ।
તે આહ્વા ..અમરદ્વલ એક આપ્યું.. મૂંહુનિ અમરદ્વલ આપ્યું । તુ મિ
વીમાશ્યું । હું દરીદ્રી । માહારિ અમરપણિ સ્યુ કાજિ”...

સવત્ ૧૬૦૦ પછી ભાષામાં કેટલો ફેર પડ્યો તે નીચેના
ઉત્તારા પરથી સમજાશે

સુરતના એક આહ્વાણે પોતાના સંસ્કૃત પુસ્તકના ઉપલા પાના
પર આ પ્રમાણે નોંધ કરી છે:—

નોંધ.

“સંવત્ ૧૬૬૨ વર્ષે જેષ્ઠ વદિ ૧૧ નિ ઘાટે છેલી ખડ-
કીના લાકડા ૪ ઊા સરજીએ મૂક્યા છિ તેહની વક્તિ. કોપરી ૨,
સોભાગ્યવતી ૧, ઢાકણ ૧.”

“સંવત્ ૧૬૭૪ વ/ વૈશાખ શુદ્ધિ ૨ શુક્રે ઊા ઉદ્ધવને વાસ ૨૧
આપ્યા છિ. આગળ છાપરી કરવા થાલલી ૧ નાદ્દી લીધી છિ
તે દેવી”

“ સંવત્ ૧૬૭૦ વર્ષે આષાઢ વદિ ૧૧ ભૂગો રાઉઠી શંઘ-
જીને ઘેર રત્નાઆઈ રાખ્યા છિ, માસ ૧ દોડડા ૯ા ભાડૂ ૥...૧
ભરુચી ૧ રોકડી । જા । અગ્નિદત્ત હસ્તે પ્રતિ ડોઢીઆ ૧૯ા ગરેણું
ઘરે છિ । ૧ સં. ૧૬૭૨ વર્ષે ૨૧ શંઘજીની ક્રિયા ઉપેર ભરુચી ૧

લોદા પુત્ર હસ્તે પ્રતિ ઠોઢીયા ૧૬” “સંવત્ ૧૬૭૩ વર્ષે આખાદ
શુ ૬ ગુરૂ...અરાસનું આગદ્યૂ છાપરૂ ઉચલાન્યૂ તેનો મેળ. । ”

સં. ૧૭૦૦ પછીનું ખત.

આપાડાદિ સવત્ ૧૭૦૭ના શ્રાવણ સુદિ ૩ રવિવારે લખેલ
એક ખતમાં અમદાવાદનું એક ઘર વેચાણુ આપ્યાની હકીકત છે.
એ ખત સન ૧૮૭૩ના ફેબ્રુઆરી માસના ‘બુદ્ધિપ્રકાશ’માં છપા-
યું છે, એનો નમુનો આ પ્રમાણે છે:—

‘ઘર ૧ તે મધ્યે ઉરકુ ૧ પશ્ચિમાભિમૂખનું, અગ્રે પટસાલ,
તે પટસાલાનાં દ્વાર ૨ છે, તે ચુક મધ્યે પડકી છે, મિહિલાંઈએ
ઘરના દ્વાર મેરી મધ્યે ૨ છે, ઉત્તરાભિમૂખે તથા નેવ ઓટલાનું
સમંધ સહિત તથા પાડાકૈ તથા વાડાનું સમંધ સાધ્ય તથા એ
ઘરના બે ચાલ સહિત એ ઘરનાં બીતડા, આરૂત, કમાડ, મોલ,
વટ્ટી, પાપ, નલકેરા છપાદિત”.....વગેરે.

પારસીઓએ લખેલો દસ્તાવેજ.

સંવત્ ૧૭૨૮માં નવસારીના પારસી મહેરજી ચાંદણાને ત્યાંના
પારસીઓએ એક લેખ લખી આપેલો, તે “તવારીખે નવસારીમાં ”
પૃ. ૨૦૩-૨૦૪ ઉપર છપાયો છે, તેમાં મહેરજીને બદલે મિહિરજી,
ને ને બદલે નિ, ડાલને બદલે કુલ, છીએ તે બદલે છે, પાસે ને
બદલે પાસિ, કરે ને બદલે કરિ, બેશીને બદલે બિશિ એવાં
રૂપ છે.

એક પારસી પુસ્તકમાંથી.

સંવત્ ૧૭૧૮માં લખાયેલા પુસ્તકમાંથી જુનાગઢ બહાવદીન

કાલેજના પ્રૈક્ટિસર હોડીવાળા પારસી તવારીખના નિબંધમાં નચેનો ઉતારો આપે છે.

“હવે સંવત ૧૭૧૮ વાળી જુની કેતાખમાં નચે પ્રમાણે એ નોંધ લખેલી મળે છે:—

“શ્રી આતશ બીહીરામ નુસારીમાં પધારેઆ તેનું વરસ તથા રોજ મહીનુ લખેઉં છી” (લાલ સહીનું મથાળું).

“સંવત ૧૪૭૫ વરખે માહા શેહેરેવર રોજ મેહેસપંદ આખાડ શુદ્ધ ૫) જુધે શ્રી આતશબીહીરામ ગહંબાર માહો. થનક પધારેઆ. શંજલુથી વાસદી આવેઆ પછી તાંહાંથી બેહેદીની અનજમન મળી નુસારી લેધ આવેઆ. આ લખેઉં તે પોથુ ઈજશનીનું દસતુર હમજીઆર રામ શંજલુનું કદીમ જુનું પોથુ હતુ. તે જોઈ લખેઉં છી.” (કાલી શાહીમાં)

(મુબઈ સમાચાર તા. ૨૦-૧૧-૧૩)

આખૂ પૂરાવા જોતાં સંવત્ ૧૭૦૦ પછી પણ લોકવ્યવહારમાં છેક સુરતજિલ્લા સુધી ‘છે’ ને બદલે ‘છિ’ વગેરે છકારવાળાં રૂપ વપરાતાં ચાલતાં રહેલાં જણાય છે. વડોદરાના નાકર* કવિએ સંવત્

X ઉપરના બધા ઉતારા જૈન નહિ એવા લોકોના લેખના છે. જૈનોના પુસ્તકમાંથી પૂરાવો આપતાં “એ તો જૈનભાષા છે” એમ લાગતો સંભવ છે જાણીને જૈન સંટારના ઢગલાબંધ પુસ્તકોનો જાણી જોઈને અહીં ઉપયોગ કર્યા નથી.

*પ્રાચીન કાવ્યના સપાદકો નાકરને સંવત્ ૧૭૦૦માં થયેલો માન્યો છે, પણ તે તદ્દન ખોટું છે. નાકરના બધાં કાવ્યોમાં સ્પષ્ટ રીતે સોળસેની આસપાસની સંવતો લખાઈ છે અને તેની ભાષા પણ સોળસેના કાળની ભાષાને મળતી છે.

૧૬૦૧માં ભારતનાં વિરાટ વગેરે પર્વો ગુજરાતીમાં રચ્યાં છે, એની સંવત્ ૧૭૧૧માં લખાયેલી પ્રતિ મારી પાસે છે, જેમાં ઇકાર ઉકારવાળાં બધાં રૂપ ફેરવીને એકાર એકારવાળાં બનાવી દીધાં છે. એજ પ્રમાણે સંવત્ ૧૬૨૪માં રચાયેલું અને સંવત્ ૧૭૧૨માં લખાયેલું વસ્તાનું શાન્તિપર્વ, સંવત્ ૧૭૧૪માં લખેલો વજ્રઆકૃત ‘સીવરા મંડપ’, સંવત્ ૧૭૧૭માં લખાયેલું દૂદાકવિકૃત ‘રૂક્ષમણી હરણુ’ એ વગેરે ગ્રંથોમાં ઇકાર ઉકારવાળાં રૂપોને બદલે એકાર એકારવાળાં રૂપ છે. એ ઉપરથી એવી ખાત્રી થાય છે કે સંવત્ ૧૭૦૦ પછી લોકોમાં ઇકાર ઉકારવાળા ઉચ્ચાર ચાલતા હતા, પણ શિષ્ટજનોમાં એકાર એકારવાળા રૂપ રદ થઇ ગયાં હતાં, અને એ કાળના લેખકો તેમજ રૂપિઓ એ નવાં રૂપોને પ્રમાણભૂત માનતા હતા.

આ અને આવા પ્રસિદ્ધમાં આવેલા અનેક પૂરાવા જોયા પછી શું આપણી ખાત્રી થાય એવું નથી કે સોળમા શતકની ભાષા તે હાલની ગુજરાતીભાષા જેવી નહિ પણ તેના પૂર્વસ્વરૂપની ભાષા હતી અને ઇકાર ઉકારવાળાં રૂપ તે જૈનભાષાનાં નહિ પણ જૂની ગુજરાતી ભાષાનાં છે. ઉત્તર ગુજરાત અને કાઠિયાવાડના કેટલાક ભાગમાં તો હજી સુધી કેટલાક જૂના શબ્દો અને જૂનાં રૂપો વપરાય છે. ‘સાંકળવાસી’ એમ કહેવાને બદલે ‘સાંકળ વાખી,’ ‘કહે છે’ ને બદલે ‘કિસિ’ ‘મોઢા’ને બદલે ‘મૂઢું,’ એ આબ્યા’ એને બદલે ‘ઈ આબ્યા,’ ‘એમનું’ એને બદલે ‘ઈમનું’ એવા ઉચ્ચાર હજી ચાલે છે. બીજા માગના ફરતા ઉત્તર ગુજરાતના બ્રાહ્મણો ‘શકર વસિરે કૈલાસમાં’ એ પદ લલકારે છે, ઉત્તર ગુજરાતના રસોઈઆ મૂઢું,

મુંવાડુ, મુઢેરા, એવા ઉચ્ચાર કરે છે, અચેતર જેવા એકાર એકારનો અતિક્રમ કરનારા પ્રદેશમાં પણ વાધરી જેવી પાછળ પડેલી જાતો (કે જે હમેશાં આચાર વિચારમાં તેમજ ભાષામાં પણ જમાનાની પાછળ હોય છે તે) હજી પણ ‘એશી રહે’ કહેવાને બદલે ‘ખિશી રહે,’ ‘પિશી ગઈ’ એવા ઉચ્ચાર કરે છે. શું આ બધા ઉપરથી એમ નક્કી થતું નથી કે ઇકર ઉકારવાળાં રૂપ તે ગુજરાતીભાષાનાં પૂર્વરૂપ છે અને એ બદલાયેલા કાળ તે બહુ પાસેનો કાળ છે.

નરસિંહ મહેતા મોળમા શતકની શરૂઆતના કવિ છે અને સોળમા શતકની ભાષા હાલની ભાષા કરતાં બુદ્ધિ રૂપ ધરાવતી ભાષા છે, તો નરસિંહ મહેતાની કવિતા વીસમા શતકની ગુજરાતી ભાષામાં હોય તેવી છે એનું કારણ શું ? કારણ એ છે. નરસિંહ મહેતાની નહિ એવી ઘણી કવિતા નરસિંહ મહેતાના નામ પર ચઢી ગઈ છે. રા. જગનલાલ વિદ્યારામ રાવળે સં. ૧૭૦૮માં થયેલા કવિ વિશ્વનાથ જાની કૃત ‘હારમાળા’ની લખેલી પ્રતિ શોધી કાઢી છે. એની હકીકત આપતાં ‘ગુજરાત શાળાપત્ર પૃ ૩૬૭૭માં તેઓ લખે છે કે “આ હારમાળાનું કાવ્ય બૂ કા ના છટ્ટા ભાગમાં નરસિંહ મહેતાના નામથી પ્રસિદ્ધ થયું છે.” “વૈષ્ણવજન તો તેને કહીએ, જે પીડ પરાઇ જાણેરે,” એ પદ ‘સૂક્ત કાવ્યદોહન’માં નરસિંહ મહેતાને નામે પ્રસિદ્ધ થયું છે, તેમાં અને મદિરમાં ગવાતાં પદસંગ્રહની માત્રી પાસેની જૂની પ્રતિમાં નીચે પ્રમાણે ફેર છે.

પૂ. કાચદોહનની છેલ્લી ટુંક.

લખેલી પ્રતિ.

વણુ લોભીને કપટ રહિત છે,

નિર્ભોભી ને કપટ રહિત (છે)

કામ ક્રોધને નિવાર્યારે,

કામ ક્રોધને માર્યારે;

ભણે નરસૈયો તેનું દરશન કરતાં,

તે વીશ્ણુવનાં દરશન કરતાં,

કુળ પડોતર તાર્યારે વૈષ્ણુ

કુળ છોડતર તાર્યારે વીશ્ણુ.

(કાચ દોહનમાં આ પદ અહીં

(લખેલી પ્રતિમાં તે

પૂરું થાય છે)

આગળ લખાય છે.)

માયા માંહે લોપાએ નહીને,

ધરે વધરાગજ મનમાંહારે;

રામ નામ શુ તાલી રાખે, અડશેઠ તીરથ મન માં હારે. વીં

અદિ અત એ વીશ્ણુવ કહાવે, ઇછે તેહેનો ધરમરે;

એણી વીધે સાધે હરી સેવા, ફરી નહી જનમને કરંમરે ॥ વીં

ધ્રુ પહેલાઃ અમ્રીખ વીભીપણ, નારદ વીશ્ણવ કાલાવેરે;

શુખણ શરખા ધાન ધરે તે, ફરી ગરભવાસ ન આવેરે. વીં

હુ બાલક અગનાન મતી છઉં, કેમ કરી કાલાવુ શાયેરે;

ભગત વછત્ર પરબુ બદ તંમાર, કરજોડી કેહે વાછોરે ॥ વીં ॥૮॥

સાધારણ બુદ્ધિથી આપણે સમજી શકીએ કે નરસિંહ મહેતો તાપી નદીની પ્રાર્થનાનું પદ રચે એ સ્પષ્ટવિત નથી, પણ મારી પ.સેની એક પ્રતિમાં તાપીના એક પદની નીચે ' કેહે નરસૈયો હું એહલું માગુ, જનમ જનમ તાહરો ॥૭॥ આ પ્રમાણે નવી ગુજરાતીના કાળના ખરા ખોટા ધણા નરસૈયા નરસિંહ મહેતામાં લખી ગયા છે. એ પહેલું કારણ છે. બીજું કારણ નવી ગુજરાતીનો કાળ ચાલતો થયો તે

*'મનમાં' છે ત્યાં તનમાં હોતું જોઈએ.

પહેલાં લખાયેલી નરસિંહ મહેતાનાં પદની કોષ પ્રતિ મળતી નથી, તે છે.

સત્તરમા શતકમાં જૂની ગુજરાતીનો યુગ બદલાય ગયા પછી નવા યુગના ગાનારાઓને તેમજ પદોનો ઉતારો કરી લેનારાઓને અર્થમાં ગુચવણ કરનારા જૂના કાળના ઇકાર ઉકારવાળા સજ્જો સાચવી રાખવાની જરૂર નહોતી. ભજનના રાગ, અર્થ અને સરળતા એજ એમને જોઈતું હતું, ને ઉચ્ચારના સ્વાભાવિક પ્રવાહમાં તેટલુંજ સચવાતું હતું. નરસિંહ મહેતાની પેઠે શ્રીધર, લાલણ, ભીમ, નાકર અને અમીન ઘણા જૂના કવિઓનાં કાવ્ય લખાના નવા યુગમાં નવું રૂપ પામીને ગવાયાં છે અને નવું રૂપ પામીને લખાયાં છે. લખાના જૂના યુગમાં લખાયેલી પ્રતિઓ મળતી જાય છે તેમ તેમ આ વાત વધારે વધારે અજવાળામાં આવતી જાય છે.

સંવત્ ૧૫૪૧માં સિદ્ધપુરમાં થયેલા ભીમ કવિએ ‘હરિ લીલા ચોરશ કળા’ નામનું કાવ્ય રચ્યું છે એ કાવ્યની સંવત્ ૧૬૮૫માં લખાયેલી પ્રતિ* ઉપરથી સદાશ્રી નવલભાઈએ સન ૧૮૭૩ના ગુજરાતશાળાપત્રમાં જૂની ગુજરાતીભાષાના નમુના તરીકે થોડા ઉતારા પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તે અને ‘બૃહત્ કાવ્યદોહન’માં એ આખું કાવ્ય પ્રસિદ્ધ થયું છે એ બેદિના નમુના આ પ્રમાણે છે.

* આ પ્રતિ ‘ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી’ માં હોય એમ લાગે છે.
 * સોસાયટી ‘ની ઓફિસમાં આ કાવ્યની સંવત્ ૧૫૭૪માં લખાયેલી પ્રતિ મળે છે, એવું જાનેવારી ૧૯૧૪ના ‘બુદ્ધિપ્રકાશ’ ઉપરથી જણાય છે.

ગુજરાત શાળાપત્ર (સન ૧૮૭૩). બૃહત કાવ્યદોહન લા.
૪થો.

વરશ સહસ્ત્ર અગ્યાર શ્રીરામ,
રાન્ય કરી પુહુતા નિજ દામ,
સિંહાસન બિહુછિ કુશ રાઇ;
મોહુ તેહ તણો મહિમાયિ.
તેહનાં પુત્ર પૌત્ર અનેક,
તેહતણુ કિમ કહું વિવેક.
શબ્દ એક દોઢિ આકાશ,
કંસ તાહારો કરસિ નાશ,
સમ્યક વેરી જાણો તેહ,
એહનુ ગરબ આઠમુ જેહ,
આવ્યુ તેહાં કંસ ભૂપાલ,
કોપ કરીનિ લીધુ બાલ,
પગિ સાહીનિ કરિ વિનાશ,
તેરલે કન્યા ગઇ આકાશ ૭૦
મુખ જોઈ માસી તણુ

વદનિ અંગુઠ અરણુ,
સિંહ તણી ઘિરિ પરહુણુ
જાણુ આવ્યો હરણુ ૮૬
મૂકિ મૂકિ કેશવ તા દાસ,
વહી નહી આવ તાહારી

પ સ. ૮૮

વર્ષ સહસ્ત્ર અગિયાર શ્રીરામ,
કરી રાન્ય પહોંતા નિજ ધામ;
સિંહાસન બેઠો કુશ રાય,
તેહ તણો મોટો મહિમાય. ૪૮
તેહ તણા પુત્ર પૌત્ર અનેક,
તેહતણુ કયમ કરું વિવેક.
શબ્દ એક હવો આકાશ,
કંસ તાહારો કરશે નાશ,
સમ્યક વેળી જાણુ તેહ,
એનો ગર્ભ આઠમો જેહ ૧૭.
આવ્યો કોધે કંસ ભૂપાળ,
વેગે કરીને સાહુ બાળ;
પગે સાહિને કરે વિનાશ,
તેરલે કન્યા ગઇ આકાશ. ૬૮
મુખ જોયુ માસીતણું

વદને અંગુઠો ચણું;
સિંહતણુ ઘેર પરોણુ
જાણુ આવ્યો હણું ૯૨.
મૂક મૂક કેશવ તમ દાસ,
વળી નહિ આવું તારે પાસ

આવો ફેરફાર છાપનારાઓએ જ કર્યો હશે એમ માની લેવું જરૂરનું નથી જૂની પ્રતિઓમાં જ આવો ફેરફાર કરી લીધેલો હોય છે અને આપણે પોતે નકલ કરવા બેસીએ તો પણ તેમ કરીએ એ સ્વાભાવિક છે લખનારે “અક્ષરશ ઉતારે કરવાનો છે” એ પ્રમાણે ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું ન હોય તો લખનાર દરેક ભાત ઉતારતી વખતે પોતાને શુદ્ધ લાગે એવું રૂપ આપવાને પ્રયત્ન કરે છે જૂના કવિઓનાં કાવ્યોની અદારમા ઓગણીસમા શતકમાં જે જે નકલો કરાઈ છે, તે તે દરેકમાં આવા ફેરફાર કરેલા છે. એકલા બ્રાહ્મણવર્ગના કવિઓનાં કાવ્યે જ નહિ, જૈન કવિઓનાં કાવ્યો પણ વધતા ઓછા રૂપાંતરથી બચવા પામ્યાં નથી. સંસ્કૃત “પંચોપાખ્યાન ઉપર ગુણમેરૂ નામના જૈન કવિએ સં. ૧૬૦૦ની આસપાસમાં જૂની ગુજરાતી ભાષામાં પંચોપાખ્યાન રચ્યું છે એ કાવ્યની બે પ્રતિઓ મને મળી છે. એક પ્રતિમા જૂની ગુજરાતીનાં રૂપ છે અને બીજીમા આખી વાર્તા નવી ગુજરાતીમા લખી છે. નમુનો આ પ્રમાણે છે.

પહેલી પ્રતિમાં.

રાય કહિ સુત હૂંયા ગુણી,
અત્રિ એક બોલિઉ ઇમમુણી;
લોકવિવહાર ન જાણુકસિઉ
તેહ ભણિઉ નવિ રહીઈ
તિસિઉ;

કવિતા તે જે મુહિ ચરખરુ,
રૂપી તે લાવણ્ય અરુ.

બીજી પ્રતિમાં.

રાય વખાણે સુતને ભણી,
મંત્રી એક બોલો એમ મુણીક
લોકચાર ન જાણે કસુ,
તેહ ભણે નવી કેએ કસુ.

કવી તે જે મોહો ચરખરો,
રૂપે તે જે લાવણ્યરો.

નાટક તે જે જાણુઈ ભાવ,
પંડિત તે જાણુઈ પ્રસ્તાવ.
લોકવિવહાર જાણુઈ જે રીતિ,
તે સવિકહિ લિપાઈ પ્રીતિ;
તે નર યશ પામઈ જગિ ધણુ,
જે વિવહાર લહઈ જન
તાણુ. ૮૭

સાકરુદિ જે જાણુઈ ધુરિ,
તે નર અર્થ લીલાઈ કરિ;
કલેસ સહસ્ર પંડિ જી વરદ,
તુહિ અર્થ પૂરે નવિ સરઈ ૮૮

ધણા જૈનધર્મગ્રંથો પર જૂની ગુજરાતીમાં ટીકાઓ લખા-
મેલી હોવાથી પ્રાકૃતની પેઠે જૂની ગુજરાતી ઉપર પણ જૈનોની
કંઈક ધર્મભાવના બધાઈ છે એથી જૈનગ્રંથોની લાગણું રૂપાંતર
થોડું થયું છે: છતાં નવી પ્રતિઓમાં વધતુ ઓછું રૂપાંતર તો
અચૂં જ છે.

આ રૂપાંતરનો બેઠ સમજી નહિ શકનારા લેખકો નવી પ્રતિઓની
જાણા ખરી માનીને સવત્ ૧૩૧૫ની લાખાનો નમુનો આવો બતાવે છે —

“ગામ કુકઠીએ કર્યો ચોમાસો, સંવત તેરે પનરા માંચો”
તેમજ સંવત્ ૧૪૧૨ની લાખા તરીકે ગૌતમરાસામથી આવા
નમુના આપે છે:—

“પર પરવસના કંઈ કરીજે, દેશ દેશાન્તર કંઈ ભમીજે;
કંઈ કાજે આયાસ કરો, પ્રહ ઉડી જોયમ સમરી જે.”

કાળ સહે તત્પ્રિયુ તે સીએ, નવનિધિ વિલસે તાસ ઘરે. પછ
ચઉલ્હસે ખારેતર વરિસે, (ગાયમ ગણધર કેવળ દિવસે)
ખંભનયર પ્રભુપાત્ર પસાયે, કિયો કવિત ઉપગાર (કરો) પરો.”

આમાં બ્લેક ટાઇપમાં લીધેલાં રૂપો એ કાળની ભાષામાં
હોવાં શક્ય છે કે કેમ, તે એ લેખકો જાણતા હોય તો જૂની
ભાષાના નમુના તરીકે આવાં વાક્યો રજુ કરે નહિ

લખવાની પેઠે લોકોચ્ચારના પ્રવાહમાં પડેલાં કાવ્યોની ભાષા
કેટલી ફેરવાઇ જાય છે તે જોઇએ તો રાણકદેવીના દુહા કાઠિયાવા
ડમાં હમણાં બોલાય છે તેમાં અને જૂનાં પુસ્તકોમાં સંગ્રહાયેલા
મળે છે તેમાં આ પ્રમાણે ફેર પડે છે.

લોકોચ્ચારમાં.

અમારા ગઢ હેઠ, કોણે તથુ તાણિયા;
સધરો મોટો શેઠ, ખીજ વર્તાઉ વાણિયા.
ગોઝારા ગિરનાર, વળામણ વેરીને થયો,
મરતાં રાખેગાર, ખરેડી ખાંડો નવ થયો.
વાર શહેર વઢવાણ ભાગોળે ભોગાવો વહે;
(આટલા દિ) ભોગવતો ખેગાર, (હવે)ભોગવ ભોગાવા ધણી.

જૂનાં પુસ્તકોમાં.

રાણા સવ્વે વાણિયા, જેસલુ વડુહ સોઠ;
કાંહુ વણિજકુ માણિડિં, અમ્મીણા ગઢ હેઠિ.
તર્ધ ગહુઆ ગિરનાર કાહુ, મણિ મત્સરુ ધરિઉ;
મારીતાં ખગાર, એકુ સિહરુ ન ઢાસિઉ.

વાટી તહિ વઢવણુ, વીસારતાં ન વીસરધ;
સોના સમા પરાણુ, ભોગાવહ તઈ ભોગવધ.

ચંદનમલિયાગિરિની વાતમાં:—

* કિહાં ચંદન મલિયાગિરિ, ક્યાં ચંદન મલીયાગરી,
કિહાં સાયર કિહાં નીર; ક્યાં સાયર ક્યાં નીર;
જ' જ' પડધ વિપત્તડી, જયમ જયમ પડે વિપત્તડી,
ત' ત' સહધ સરીર. લમ લમ સહે સરીર.

લડળીવાક્યના દોહરા ૫૦૦-૬૦૦ વર્ષ ઉપરના હોવા
જોધએ એ હરકોઈને રજુલ કરવું પડે તેવું છે. એ દોહરા હાલની
ગુજરાતીમાં હોય તેવી રીતે લોકો બોલે છે, અને છપાયા છે તે પણ
તેવાજ છે. એક બ્રાહ્મણ પાસેથી મને એની જૂની હસ્તલિખિત
પ્રતિ+ મળી છે, તેમાનો નમુનો આ પ્રમાણે છે.

“જહિ પુણ્ય દિણ્યર ઉગમણુઈ, આવણિ ગજ્જઈ મેહ;
સોલે પુહરે અખરહ, મહીયલિ જલ રેખલેઈ॥
જલચર જલ ઉપરિ ભમઈ, આવણુ ઉચિ જોયંતિ;
પુહર અઢાર મજ્જિ ધણુહ, જલ ચલિઈ કરેઈ॥ ૨૩
સિહ શુકલ આવણિ જહિ આવઈ, તુ જલહર મલિથુ જઈ

* આ દોહરો શામાથી ઉતારી લીધો છે તે મારા સ્મરણમા નથી.

+ આ પ્રતિનાં આગળ પાછળનાં પાન તૂટક હોવાથી લખ્યા સાલ
મળી નથી. પ્રતિ ધણી અશુદ્ધ છે, એટલે સાધાના નમુના તરીકે નહિ પણ
ફેરવાએલાં વાક્યના મૂળ રૂપનું જ્ઞાન કરાવનારા નમુના તરીકે થોડાં વાક્ય
આપું છું.

વરિસઘ મેહ તુ અતિ વરસેઈ, આસો કાતિગ રોગ કરેઈ ॥ ૨૬ ॥
 શ્રાવણુ ચૈદસિ અદા ભદા, તુ માણૂઆ કરિ બહુ આનિંદા;
 મહીયલી નવિ નીપજ્યા કણીયા, અન મા વેચસિ થઈસિ રમણીયા ॥
 શ્રાવણુ માસિ અમાવસિ, જઘ નવિ વરસસિ મેહ;
 તુ તૂં જાણે ભડલી, રજીણુ ગયા સનેહ ॥ ૩ ॥
 જઘ અજૂઆલી ભાદ્રવઘ, પચમિ જલહત દેઈ,
 તુ જાણેવું ભદ્રસિ, મેહજિ આવિઉ છેહ ॥
 જઘ નવિ વુઠઉ અંબરહ, પુણુ ઉગિઉ અગતિય;
 તાં જાણેવું લદલી, પુહવી નીર ન અતિય ॥
 સતમિ ભદ્રેવઘ તણી, ભડલી નવિ વરસેહ;
 ગજ વીજ ન બીજહ હઘ, કાલહ મયુ ગણેઈ ॥ ૭૭ ॥
 ભાદ્રવઘ વડલા રમઘ, જજલાં નાહ કરંતિ;
 તુ તૂં જાણે ભદ્રસિ, જલ જગિ ધાડઉ હુંતિ ॥”

તુલસીદાસ અને રૂપીરના દોહરા ગુજરાતીમાં રચાએલા ન
 હોવા બોધએ એ રૂપીતું છે, છતાં તે દોહરા ગુજરાતીમાં હોય
 તેની રીતે લોકો બોલે છે.

ભાપાના નવા યુગમાં જૂની ભાષા લખતાં બોલતાં રૂપાંતર કરી
 લેવાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. નરસિંહ મહેતાનાં પદોનું તેવું
 રૂપાંતર થયું છે, ને એ રૂપાંતર થયું છે તેથીજ તે અત્યાર સુધી
 ચાલતાં રહ્યાં છે.

નરસિંહ મહેતાના કાળની ભાષા હાલની ભાષા જેવી હતી
 એમ માનીએ તો ભાલણુ વગેરે નરસિંહ મહેતાની પહેલાંના અને
 ભીમ વગેરે નરસિંહ મહેતાની પછીના રચિતોનાં શબ્દો જૂની

ભાષામાં લખેલાં મળે છે તેનું કારણ શું આપી સકાશે? નરસિંહ મહેતાની આગળપાછળના કવિઓ જૂની ગુજરાતીમાં કાવ્ય રચે ને નરસિંહ મહેતા વીસમા સદીની-નવી ગુજરાતીમાં કાવ્ય રચે એ શું બનવાનું છે ?

સોળમા શતકની ભાષાના ખાત્રી ભર્યા સેંકડો પુરાવા વિદ્યમાન છે, છતાં તે બધા પૂરાવા બાબુપર મૂકીને બુદ્ધિથીજ વિચાર કરીએ કે નરસિંહ મહેતાના કાળની ભાષા હાલની ભાષા જેવીજ હતી તો નરસિંહ મહેતાના સમકક્ષિત કે પહેલાંના અહાલ્યવર્ગના કવિઓનાં ગાંઠાં કાવ્ય મળતાં નથી એનું કારણ શું છે ? ગુજરાતીભાષામાં કાવ્ય રચવાનું શું નરસિંહ મહેતાએજ શીખવ્યું ? જે લોકોમાં જ્યોતિષ, વ્યાકરણ, અને વૈજ્ઞાનિક સૂક્ષ્મ પદ્ધતિ રચવાનો પ્રયાત પડી ગયો હતો, તે લોકોની લોકભાષા અને તે પછી કેટલાંક શતકોથી ચાલતી આવેલી લોકભાષામાં કાવ્ય રચવાનો કોઇને વિચારજ ન આવ્યો એ શું બનવાનું છે ? નરસિંહ મહેતાની પછીના કાળે સેંકડો કવિઓ થયા છે તેમ નરસિંહ મહેતાની પહેલાંના કાળે પણ ઘણા કવિઓ રચેલા હોવાજ જોઈએ. જે નરસિંહ મહેતાના કાળની ભાષા હાલની ભાષા જેવી હોત તો એમાંના ઘણા કવિઓનાં કાવ્ય આપણા વખત સુધી અવશ્ય જળવાઈ રહ્યાં હોત. તેમ થયું નથી એ બતાવી આપે છે કે વચ્ચે કોઈ એવી ગળણી આવી ગઈ છે કે જેમાંથી ગળાઈ આવવાનું ઘણાંઓથી બની શક્યું નથી.

આ ગળણી તે ભાષાનો નવો અવતાર છે. સત્તરમા શતકમાં ભાષા બનું ૩૫ પામી તે વખતે જૂના જે કવિઓનાં કાવ્ય અનાયાસે ૩૫-

તર પામી જાય એવાં સાદાં ને સરળ હતાં તે કાવ્ય શ્લોકોમાં આલત્તાં રહ્યાં અને જે કાવ્યો કટણુ શબ્દોને લીધે દુર્બોધ્ય અને રૂપાંતર થઈ શકે તેવાં નહિ હતાં તે પેઢી દર પેઢી ખળાતાં ખળાતાં લુપ્ત-પ્રાય થતાં ગયાં. નરસિંહ મહેતાનાં કાવ્ય સરળ હોવાથી તે સદ્-જમાં રૂપાંતર પામી ગયાં, તેની રસિકતા અને નરસિંહ મહેતાની જાકત તરીકેની ખ્યાતિએ એ કાવ્યોનો વગ વધાર્યો અને સત્તરમા શતકમાં ગુજરાતમાં ફેલાયલા વલ્લભી સપ્રદાયે શૃંગારભક્તિનાં કાવ્યો માટે શોકમત બહુ અનુકૂળ દરી આપ્યો એથી બાલણુ બીમ જેવા રસિક કવિઓનાં કાવ્યો કરતાં પણ નરસિંહ મહેતાનાં પદો શ્લોકોમાં વધારે પ્રચલિત રહ્યાં.

સોલમા શતકની બાષાને સત્તરમા કે અઠારમા શતકની બાષામાં ફેરવેાઈ જવાનું જેટલું અનુકૂળ હતું, તેટલું પંદરમા કે ચૌદમા શતકની બાષાને અનુકૂળ નહોતું. એ શતકોમાં તેની ઉપરનાં શતકોની રજપુતરાજ્યકાળની સંસ્કૃતિની છાયા જળવાઈ રહી હતી. એકબાં ઇકાર ઉકારવાળાં રૂપોજ નહિ પણ અપભ્રંશ બાષાના બાવ પ્રપૂરિત શબ્દો પણ એ કાલે પ્રચલિત હતા. લખવા વાંચવાના વલ્લભી માત્રથી વગર પ્રયાસે નવી ગુજરાતીનું રૂપ લઈ લે એવી એ બાષા નહોતી. અંધકાર યુગનાં નવાં શતક ઉતરતાં ગયાં તેમ તેમ એ બાષા વધારે વધારે દુર્બોધ્ય લાગતી ને તજ્જતી ગઈ. વીસમા શતકના વાંચનારાઓને ચૌદમા શતકનાં કાવ્યો મળતાં નથી તેનું કારણ આ છે.

સમયનો વિચાર કરીએ તો નરસિંહ મહેતાના કાળ અને હાલના કાળ વચ્ચે લગભગ ૪૫૦ વર્ષનું અંતર છે. આટલા સાંખ્યા વખત સુધી એક પ્રજાની બાષા, અને તે પણ જે પ્રજા ધણી અનિષ્ઠ સ્થિત્યંત-

રોમાંથી પસાર થઇ છે તે પ્રજાની ભાષા એક સરખી ચાલતી રહે એ શું બનવાળેગ છે? હરકોઇ પ્રજા અજ્ઞાનાવસ્થામાંથી પસાર થતી હોય છે તે વખતે તેની ભાષાનું અશુદ્ધ રૂપાંતર થવાનું કામ બહુ અપાટાબધ ચાલતું રહે છે. આવી વખતે એ પ્રજાની ભાષા ઉપર બાકરણ કે કોષનું નિયમન હોતું નથી, તેમ શિષ્ટજનોનાં આદર્શરૂપ વાક્યો પણ તેમને અલભ્ય થઇ પડે છે. ‘ખીજ બોલતા હોય તેમ બોલવું,’ એ એકજ ધોરણ ઉપર તેમને દોરવાવાનું હોય છે. અમદાવાદના સુલતાનોના અમલમાં ગુજરાતી પ્રજા આ સ્થિતિમાં હતી. ઉત્તર ગુજરાતમાં મુસલમાનોનું જોર વધી પડવાથી લાનાં ભરછક વસ્તીવાળાં ગામ ભાગી ભાગીને દોડો સુરત ભરૂચના દૂરના પ્રદેશમાં નાસતા હતા. પછી પાછાં જુનાગઢ અને ચાંપાનેર પણ તૂટ્યાં ને ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં સર્વ રથજે નાકભાગ ચાલી. પોતાનો જીવ, પોતાનાં સર્ગાસંબંધીઓની આખર, પોતાનો ધર્મ અને બની શકે તો પોતાની માલમીલકત સભાળવી એજ દરેકના ચિંતનનો મુખ્ય વિષય થયો. શાસ્ત્રાભ્યાસ અને જ્ઞાન ધરમાં પેસીને ગોખી રાખનારા સિવાય ખીજઓને માટે અલભ્ય થયું. આવા કાળમાં ભાષા જેવાનેતેવાજ રૂપમાં જળવાઈ રહે એ શું બનવાળેગ છે? એક થઈ એક પેઢીઓ અભણ અવસ્થામાં પસાર થતી ગઈ તેમ તેમ ભાષા નવું નવું રૂપ પામતી ગઈ. સુલતાની નાન્યકાળનાં ત્રણસેં વર્ષમાં ગુજરાતી ભાષાના જે અવતાર થયા તેનું કારણ આ છે. આ કારણને લીધેજ નરસિંહ મહેતાના કાળની ભાષા હાલની ભાષાનું પૂર્વ રૂપ-જૂની ગુજરાતીભાષા છે.

લિપિ:—ગુજરાતીલિપિ ક્યારથી પ્રચારમાં આવી એ નક્કી કરવાને આપણા ભાષાશાસ્ત્રીઓએ કશો યત્ન કર્યો નથી. ‘વિમલ પ્રબંધ’માં લિપિઓની ગણના કરતાં કવિ ગુજરાતી લિપિ ગણાવે છે, એટલે સોળમા શતકમાં ગુજરાતીલિપિ લિપિઓની ગણનાઓમાં આવી ગઈ છે. આ જોતાં આ શતક પહેલાં કેટલાએક વખતથી તે ચાલતી આવેલી હોવી જોઈએ. એ સમય કેટલાં શતક આગળ વધારી શકાય એવું છે, તે નક્કી કરવાનું કશું સાધન નથી. ગુજરાતી ભાષામાં લખાએલ ચૈદમા શતક સુધીના લેખો આપણને મળી શકે છે, પણ છેક સત્તરમું શતક પૂરું થતા સુધી ગુજરાતી લિપિમાં લખાએલો કોઈ લેખ આપણે જોઈ શકતા નથી. સંસ્કૃત લખવાનો મહાવરો નહિ ધરાવનાર કોઈ લખનારે પોતાના ઉપયોગને માટે એકાદ પુસ્તક ઉતારી લીધું હેય, તો તે લખનારનો મરોડ જુદો જણાઈ આવ્યા વગર રહે નહિ સંવત્ ૧૫૦૦ પછીના તેવા મરોડનાં કેટલાંક પાનાં મને મળ્યાં છે. એ પાનાં જોતાં એમ લાગે છે કે આ અક્ષરોને માં બાંધીને લખવાને બદલે આખી લિટિમાં લખ્યા હોત તો તેને ગુજરાતીલિપિ કહેવાને થોડાકજ અક્ષરોની નડતર રહેત. મને લાગે છે કે ગુજરાતીલિપિ પુસ્તકની લિપિ તરીકે તો સત્તરમા શતક પછીજ વપરાતી થઈ છે. તે પહેલાં તે વાણિયાના ચોપડાની લિપિ હતી, ને તેથી તે “વાણિયાલિપિ” એ નામ પામી હતી ચોપડા ગુજરાતીલિપિમાં લખાય અને કથાવાર્તા નાગરીલિપિમાં લખાય, એ તે વખતની રીત હતી. સત્તરમા શતકમાં ગુજરાતીભાષાની પેઠે નાગરીલિપિમાં પણ ફેરફાર થયો છે. વિક્રમ સંવત્ ૧૬૦૦ સુધીના નાગરીલિપિમાં લખાએલા

બધા લેખ પડીમાત્રાની (પ્રતિમાત્રા) લિપિમાં છે. પડીમાત્રા એટલે અક્ષરની ઉપર માત્રા નહિ કરતાં ડાબી બાજુપર કરવી. 'ક' કરવો હોય તો કે આમ નહિ કરતાં ક્ક આ પ્રમાણે કરતા. કૌ કરવો હોય તો ક્કા આ પ્રમાણે એક કાનો ડાબી બાજુએ અને એક કાનો જમણી બાજુએ કરતા; કૌ કરવું હોય તો ક્કો જમણી ડાબી બાજુએ એક કાનો કરી માથા ઉપર એક માત્રા કરવામાં આવતી એજ પ્રમાણે કૌ કરવી હોય તો ક્કૌ ડાબી બાજુએ એક કાનો અને માથા ઉપર એક માત્રા એ પ્રમાણે કરવામાં આવતું. જૈનો પાસે આ કાળનાં ધણાં પુસ્તક મળી આવતાં હોવાને લાંબે ધણા જણ એમ ધારે છે કે એ પડીમાત્રાની લિપિ તે જૈનોની લિપિ છે; પણ એ ધારણા પણ તદ્દન ખોટી છે. વિક્રમ સંવત્ ૧૬૦૦ પહેલાં વેદ, પુરાણ, કથા, વાર્તા, અને ગુજરાતીકાવ્યો સુદ્ધાં સર્વ એ પડીમાત્રાની લિપિમાં લખાતું હતું. સોળમાં શતક સુધીના શિલાલેખો પણ એજ લિપિમાં છે. એ કાળની લિપિજ એ હતી.* નાગરી લિપિ ચાલતી થઈ ત્યારથી માત્રા એ પ્રમાણેજ લખાતી આવી હતી. જે પ્રતિ ઉપરથી આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે, તે પ્રતિ પડીમાત્રામાં છે સોળમું શતક પૂરું થતાં આ લિપિ બદલાય છે. "સંવત્ ૧૬૦૩ શકે ૧૪૬૯ના પ્રથમ ચૈત્ર સુદ ૪ ને ગુરવારે

* ઇડિયન એન્ટિક્વરી કે ભાવનગર દરબારે પ્રસિદ્ધ કરેલા શિલાલેખોનાં પુસ્તકની પહેલો જોવાથી આ વાતની ખાત્રી થશે. મારી પાસે ઋગ્વેદ, સામવેદ, વૈદિક ઈર્મકાંડ, જ્યોતિષ, પુરાણ, કાવ્ય, વ્યાકરણ અને વાર્તાના વિષયોનાં બ્રાહ્મણોને હાથે પડીમાત્રામાં લખાયેલાં પાનાં છે. જોવા ઈચ્છનાર હરકોઈ તે જોઈ શકશે.

‘લઘુવાહી વાસ્તવ્ય પડિત માહાબસુત નાનું પઠનાર્ય.’ લખેલા ‘ન્યોતિષ રત્નમાલા’ની ટીકાના મોટા પુસ્તકમાં ઘણે ઠેકાણે ઉપર માત્રા છે અને સંવત ૧૬૧૧ના મહા વદિ પને સોમે લખાયેલું ‘ગણેશ ચતુર્થી પ્રતોદ્યાપન’ એમાં કોઇ કોઇ ઠેકાણે પડીમાત્રા અને કોઇ કોઇ ઠેકાણે ઉપર માત્રા છે. સંવત ૧૬૨૦માં તિલકવાડાના ‘પદ્મ (સાઠોદરા) શાંતિય જાટ જનાઈન સુત હરજિ’નું લખેલું “રિચોરિસંગ નામ માહાત્મ્ય”, એમાં બધી માત્રા ઉપર કરેલી છે. એ પહેલાંના કોઇ પુસ્તક કે પાનામાં બધી માત્રા ઉપર હોય એવું મારા જોવામાં આવ્યું નથી. સંવત ૧૬૦૦ પછીના પૂર્વાર્ધનાં પુસ્તકોમાં ઘણે ઠેકાણે પડીમાત્રા કરેલી જણાય છે, તેમ પંદરમા સોળમા શતકમાં લખાએલાં પુસ્તકોમાં કોઇ કોઇ ઠેકાણે એક માત્રા બાળુ પર કરવાને બદલે ઉપર કર્યો હોય એવા દાખલા પણ મળે છે. એથી એમ અનુમાન થાય છે કે પંદરમા સોલમા શતકમાં એક માત્રા બાળુપર કરવાને બદલે માથા પર કરવાનો ચાલ ચાલવા માંડ્યો અને સવત ૧૬૦૦ પછી તે સર્વત્ર ચાલતો થયો. ગુજરાતમાં કાગળોની આયાત પહેલ પહેલી કુમારપાળના વખતમાં થઇ, તે પહેલાં તાડપત્ર ઉપર લખવામાં આવતું હતું. કાગળો આવતાં લખવાનાં સાધનની મુશ્કેલી ઓછી થઇ ગઇ એટલે ઉપર માત્રા કરતાં ઉપર નીચેની લિટિ વચ્ચે અંતર રાખવાનો સંકોચ ઓછો થઇ ગયો. ઉપરની લિટિમાં લખાયેલું ધ્રુવ વરકુ, દીર્ઘ વરકુ, જોડાયેલું ઋ અને બીજા જોડાક્ષરોને લીધે ચાલતી લિટિની નીચેનો ફેટલોક ભાગ રોકાણમાં આવી જાય. એ એક રોકાણ ઉપરાંત બધી માત્રા ઉપર કરવાની હોય તો નીચેની લિટિનું રોકાણ પણ નડે, અને બેવડા રોકાણને માટે ઘણી જગા છોડવી પડે. માત્રા બાળુપર કરવા છતાં

‘અથ ધ્રુવ દીર્ઘ’ ઇકારનું રોકાણુ તો જેમનું તેમ રહેજ, પણ તે અનિવાય’ હતું અને એક માત્રા જેટલો તેનો બહેળો ઉપયોગ પણ નહોતો. ઉપર ને બદલે બાબુપર માત્રા કરવાથી લખાણની સ્પષ્ટતા વધારે જળવાય અને તાડપત્રનું રોકાણુ ઓછું થાય એ વિચાર બાબુપર માત્રા કરવાની પદ્ધતિના મૂળમાં હોય એ બનવાબેગ છે. તેમજ કાગળો આવતાં એ અડચણ દૂર થઈ ગયેલી લાગી હોય એ પણ બનવાબેગ છે. ગમે તેમ હો, આપણે જોવાનું છે તે એટલું છે કે સંવત્ ૧૬૦૦ સુધીની નાગરીલિપિ પડીમાત્રાની લિપિ હતી. જૂનાને વળગી રહેવા ઇચ્છનારાઓએ સં. ૧૬૦૦ પછી પણ કોઈ કોઈ પુસ્તકો પડીમાત્રામાં લખ્યાં છે અને કેટલાક જૈનોએ તો તેને પોતાની લિપિ માની લઈને બને તેટલું તેનું અનુસરણ હજી સુધી ચાલતું રાખ્યું છે; પણ સામાન્ય નિયમ તરીકે હરકોઈ પુસ્તકની લિપિ જોઈને અનુમાન કરી શકાય કે આ પુસ્તક સત્તરમા શતક થઈલાં લખાણેલું છે કે પછી

જૂની ગુજરાતીના કાળે કેટલાક વર્ણો લખવા બોલવાની રીતિ હાલના કરતાં જરા જુદી હતી. ‘ચ’નો ઉચ્ચાર ‘જ’ કરતા, એથી ‘જવ, જો, જો જો, જમણવાર, જગત, વજ,’ એવા જકારવાળા અથા શબ્દોમાં ‘જ’ને ઠેકાણે ‘ય’ લખતા. જૂની પ્રતિઓમાં લખા-યેલા એવા શબ્દોને આપણે ‘યીવ, યેણ, જોયો, યમણવાર, યગત, વચર’ એમ વાંચીએ, પણ તે કાળના લોકો તો ‘ચ’નો ઉચ્ચાર ‘જ’ કરતા હોવાથી લખેલો ‘ય’ હોય પણ વાંચતી વખતે તો ‘જ’ જ વાંચતા. ‘જ’નું પણ એજ પ્રમાણ છે. ‘જ’ને ઠેકાણે છૂટથી ‘ય’ લખવામાં આવતો હતો. ખાસ કરીને જ્યારે ‘ક’ને ‘ખ’ જોડવનો

હો ત્યાં 'રક' આવે 'ખ' કરતા. 'ખાડ' લખવાનો હોય ત્યાં 'ખાડ' લખતા અને વાંચતી વખતે 'ખાડ' વાંચતા, 'આપાદ, વિષ, સતોપ' એવા શબ્દોમાં 'પ' લખતા ખરા, પણ વાંચતી વખતે તેને 'અખાડ, વિખ, સંતોખ,' એમજ વાંચતા હતા. નવી ગુજરાતીના કાળે 'જ' ને ઠેકાણે 'ય' લખાતો બંધ થયો, ને 'જત્રા, જુદ, જશ, જમના' વગેરે યજ્ઞરવાળા બધા શબ્દોમાં 'જ' હમેશ વપરાતો થઈ ગયો. ઉત્તર ગુજરાતમાં 'પ'ને બદલે 'ખ'નો ઉચ્ચાર પણ ચાલતો રહ્યો છે. ઉત્તર હિન્દુસ્તાનમાં 'જ' અને 'ખ' આપણા કરતાં બહુ વધારે છૂટથી વપરાય છે: ત્યાં તો સંસ્કૃત બોલતાં પણ 'ય' ને બદલે 'જ,' ને 'પ' બદલે ને બદલે 'ખ' બોલે છે.

પ્રાકૃતમાં 'ક્ષ' ને સ્થાને 'સ્વ' વપરાતો હતો, તે જૂની ગુજરાતીમાં પણ તેમજ વપરાતો ને 'ક્ષ' ને સ્થાને જરા જુદી રીતે 'પ' એટલે 'ખ' લખવામાં આવતો. 'હુ' અને 'જુ' 'ડુ' અને 'દુ', તથા અને 'ચ્છ', વ અને ચ વગેરે અક્ષરો હાલના વાંચનાર ભૂત્રાવો ખાય તેવા હોય છે. 'ધ, થ, ને ઘ' બહુ મળતી રીતે લખવામાં આવતા ને 'ઝો' ને સ્થાને 'ઙ' લખવામાં આવતું. આ 'ઙ' સામાન્ય 'ઙ' થી જરા જુદી રીતે લખાતું હતું. 'ઙ' આ પ્રમાણે 'ઙ' કરીને તેનું માથું લિટિની બહાર રાખવામાં આવતું હતું.

કાંઈ શબ્દ એવાર લખવાનો હોય તો તે એવાર લખવાને બદલે એક વાર લખીને તેની પાસે બગડો કરવામાં આવતો. " હામ હામના વ્યવહારીઆ " એમ લખવાનું હોય તો " હામ ર ના વ્યવહારીઆ " એમ લખતા. નવી ગુજરાતીમાં આ રીત બંધ પડી છે, પણ

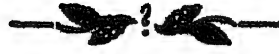
હિંદીમાં તો હજી સુધી છાપવામાં સુધ્ધાં એજ રીત ચાલતી રહી છે.

અર્ધચંદ્રાકાર વગેરે થોડાંએક ખાસ ચિહ્ન પણ વપરાતાં હતાં.

અશુદ્ધતાનો દોષ આ કાળનાં પુસ્તકોમાં ભાગ્યેજ હોય છે.

સંસ્કૃત કે ગુજરાતી જે કાંઈ આ કાળે લખાયું હોય છે તે મોટે ભાગે શુદ્ધ હોય છે. જેમ જેમ નીચે ઉતરતા જઈએ છીએ તેમ તેમ સંસ્કૃતિની અસરો નષ્ટ થતી સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે. કેળવણીના નવા યુગમાં દાખલ થઈએ ત્યાં સુધીનો આખો રસ્તો જાણે ઝરડાં આંખરા અને કાંટા કાઢરાથી ભર્યો હોય તેવો વિકટ લાગે છે. પ્રેમાનંદનો મનોહર બાગ અને બીજા શ્રીમંતોના બગીચા એ વેરાન પ્રદેશના વિસામા છે. સડકો ન ખાઈ છે તે અહીં સુધી છે. આ બગીચાઓ ની આસપાસનો બધો ભાગ વિકટ દેખાતો જોઈને લોકો એમ ધારી લે છે કે આગળ બધું આવુંજ હશે. દષ્ટિભયાદાની પેલી તરફના લીલા પ્રદેશની રમણીયતા વિષે ધણાઓને કલ્પના હોતી નથી તેમ એ લીલાપ્રદેશ અને વેરાન પ્રદેશની વચ્ચેની ભુમિ કેવી રસાળ છે તે પણ લોકોના જાણવામાં નથી. સડકો હજી ત્યાં સુધી પહોંચી નથી. હમણાં એવી ગોઠવણ થવા માંડી છે કે જોવા ઇચ્છનાર સહેલાઈથી ત્યાં જઈ શકે અને જોઈ શકે.

પ્રસ્તાવના.

વિમલપ્રબંધ—વિમલપ્રબંધમાં વિમળનું ચારિત્ર્યવર્ણન તો બહુ જ થોડું છે, અને જે છે તેમાં પણ ઇતિહાસની કસોટીમાં ઉતરે એવું તો ઘણું જ થોડું છે. પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ રચનાની વૃત્તિ એ કાળે ખીલી નહોતી. બ્રાહ્મણવર્ગના વિદ્વાનો કાં તે સંસ્કૃતમાં જ્યોતિષ, પુરાણ કે વેદાંતગ્રંથોની ટીકાઓ લખતા અથવા તો દેશ્યભાષામાં પૌરાણિક આખ્યાનોનું કવન કરતા. ‘રાજ તરંગિણી’ ‘કીર્તિકૌમુદી’ કે ‘કાન્હડદેપ્રબંધ’ જેવા અપવાદ બાદ કરીએ તો આ કાળના બ્રાહ્મણવર્ગના વિદ્વાનોને હાથે ઐતિહાસિક રચના કંઈ થઈ નથી એમ કહીએ તો ચાલે. જૈનસાધુઓએ એ દિશામાં બ્રાહ્મણો કરતાં ઘણું વધારે કર્યું છે. આવડા અને સોલકીવંશના ઇતિહાસને માટે આપણે જૈનસાધુઓના આભારી છીએ. વિદ્યોત્તેજક મહારાજ ભેજની કીર્તિ આપણા સુધી પહોંચાડવા માટે પણ જૈન સાધુઓનોજ આપણને આભાર માનવો પડશે. મુસલમાની રાજ્યકાળ પૂર્વેની ગુજરાતની હોકસ્થિતિ જૈન સાધુઓની નોંધોથીજ આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે ઐતિહાસિક નોંધો માટે ગુજરાતનો ઇતિહાસ હંમેશાં જૈનસાધુઓનો આભારી રહેશે.

‘વિમલપ્રબંધ’ વિમળશાહની પછી લગભગ પાંચસે વર્ષે રચાયેલું છે. અત્યંત, તે કાળે વિમળશાહ વિષે માહિતી મેળવવાનાં સાધન હાલના કરતાં વધારે વિદ્યમાન હતાં, પણ તે કાળે ઇતિહાસ સંશોધનનો નહોતો. ચંદ્રાવતી તે કાળે

હૃદયસ્ત થયું હશે, ચાલુક્ય રાજાઓનું રાજદર રાજ મહેલોની સાથે અગ્નિદેવતાના મોંમાં ગયું હશે, પાટણનો જ્ઞાનભંડાર છાનામાના કોઇ સુરક્ષિત સ્થળે મોકલી દઇને ભોંયરામાં સંતાડી દેવો પડ્યો હશે, અને લોકોને પોતાની માલમિલકત, આખર તથા ધર્મના રક્ષણને માટે કાળજીમાં રહેવું પડતું હશે. એવી વખતે કવિએ ઉંડુ સંશોધન કરવાને બદલે દંતકથા ઉપરજ ચલાવી લીધું હોય તો તેમાં તેમને દોષ દઇ શકાય એવું નથી. કવિનો ઉદ્દેશ ઇતિહાસ લખવાનો હતો પણ નહિ ઐતિહાસિક વસ્તુ લઇને સલા-રજની કાવ્ય કરવું અને તે દ્વારા જૈનધર્મનો બોધ આપવો એજ કવિનો ઉદ્દેશ હતો. 'વિમલપ્રબંધ'ના હાલના સ્વરૂપથી એ ઉદ્દેશ પૂર્ણતાએ પહોંચવાને કંઈ અડચણ નહોતી.

પ્રબંધ—ગદ્ય અથવા પદ્ય ગમે તેમાં કરેલી સાથે રચનાને પ્રબંધ કહે છે. આ કાળે રચાયેલા ચારિત્ર્યપ્રમુખ ગ્રંથોને તેના કર્તા-ઓએ ધણુખર 'પ્રબંધ' નામ આપ્યું છે. 'કુમારપાળપ્રબંધ' 'ભોજપ્રબંધ' 'ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ' 'કાન્હડદેપ્રબંધ', 'પ્રબંધ ચિંતામણિ' 'પ્રબંધશ્રેણિ' એ વગેરે ગ્રંથોમાં ગદ્ય અથવા પદ્યમાં હરકોઈ એક અથવા અનેક પુરૂષોનાં ચરિત્ર્ય વર્ણવ્યાં છે. 'ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ' જેવા જે ગ્રંથમાં અનેક પુરૂષોનાં ચારિત્ર્ય વર્ણવ્યાં છે, તે દરેક છૂટા ચરિત્રને પણ 'પ્રબંધ' એ નામ આપવામાં આવ્યું છે. 'ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ' એટલે ચોવિસ પ્રબંધો જેમાં છે તે ગ્રંથ. 'પ્રબંધ ચિંતામણિ' અને પ્રબંધશ્રેણિ' એ પણ ઘણા પ્રબંધોના સંગ્રહરૂપ ગ્રંથો છે.

'વિમલપ્રબંધ'ને તેના કર્તા 'વિમલપ્રબંધ' કહે છે, તેમ

કાઠ ઠેકાણે ' વિમળરાસ પણ કહે છે. કવિની ખાસ પસંદગી
' પ્રબધ ' શબ્દ ઉપર છે એટલે મેં પ્રબધ નામ કાયમ રાખ્યું છે.

વિમળનું ચીરત્ર-વિમળ વાણિયો હતો, દયાધર્મ પાળનારો શ્રાવક હતો, પણ હાલના વાણિયા કે શ્રાવકો કલ્પના પણ ન કરી શકે એવા પુરુષત્વ વાળો હતો. ગુર્જરેશ્વરના સેનાપતિ તરીકે એણે મોટી મોટી જીતો મેળવી હતી. એનું ચરિત્ર પૂરેપૂરું આપણા હાથમાં આવે તો તે ઘણું શિક્ષણીય થઈ પડે. દુર્ભાગ્યે સુસગત ચરિત્ર આપણને મળે એવું નથી. બીજા બધા પરાક્રમી પુરુષોનાં ચરિત્રો કાંઈ દેવદેવીના ચમત્કાર સાથે મેળવી દેવાયાં છે તેમ વિમળનું ચરિત્ર પણ અબાજના ચમત્કાર સાથે મેળવી દેવાયું છે વિમળ નિર્ધનાવસ્થામાંથી એકાએક ક્રાટ્યા-ધિપતિ અને રાજમાન્ય મહાપુરુષ થયો, એ બનાવ અચળો ઉપજાવે તેવો છે, અને અચળો ઉપજાવે તેવું હોય તે કાંઈ પણ દેવ દેવીની મદદ વગર બનેજ નહિ એવી એ કાલના લોકોની દૃઢ માન્યતા હતી. વિમળ અબાજનો આરાધક હતો એટલે અબાજના પ્રતાપથીજ એ એ બધું પામ્યો એવી માન્યતા બધાય એ સ્વાભાવિક હતું. ગમે તેમ હોય, પણ વિમળ મોટો ધનવાન અને પરાક્રમી પુરુષ થયો એ નિર્વિવાદ છે. એના ચરિત્ર વિષે આ પ્રબધ ઉપરથી અને બીજાં પુસ્તકો ઉપરથી આપણે જે જાણી શકીએ એવું છે તે આ પ્રમાણે છે.

પ્રબધકર્તા કવિ કહે છે કે આઠમા સૈકાની આખરે વિમળના પૂર્વજ નીનમંત્રી નિર્ધનતાને લીધે શ્રીમાળનગર છોડીને ગાંધીમાં રહેવા આવ્યા. વનરાજ ચતુરો એ વખતે દેશપરદેશના વહેપારીઓ તેડાવીને અણહિલપુરપાટણ વસાવતો હતો. નીનમંત્રીને ખબર પડતાં તે પાટણમાં વસવા ગયા. એમનો પુત્ર લહિર પ્રતાપવતો જન્મ-

માથી વનરાજે તેને દંડનાયક (સેનાપતિ) બનાવ્યો. વનરાજ પછીના આર રાજ્યો સુધી લહિર (ચંદ) દંડ નાયક રહ્યો. લહિરમત્રીનો પુત્ર વીર (ચંદ) થયો. અને વીર (ચંદ) નો પુત્ર વિમળ થયો. વિમળ ભીમદેવ (પહેલા) ના વખતમાં થયો અને લહિર મત્રી વનરાજના વખતમાં થયો. વનરાજથી ભીમદેવ સુધીનાં ૨૫૦ વર્ષમાં વિમળના પૂર્વજોમાં લહિર અને વીર સીવાય બીજા કોઈ ન હોય એ માની શકાય એવું નથી. કવિએ આપેલી વંશાવળી ખરી લાગે તેવી નથી.

વિમળ પોરવાડકુળદીપક હતો. દશા પોરવાડ કે વીસા પોરવાડ એ પ્રશ્ન વિમળને માટે નકામો છે. દશા વીશાના ભેદ વિમળના પછી લગલગ બેસેં વર્ષે ચાલતા થયા છે.

પ્રમથકર્તાના કહેવા પ્રમાણે વિમળના પિતાએ વિમળને નાનો સુક્રીને દીક્ષા લઈ લીધી હતી. દુશ્મનોથી દૂર રહેવાને માટે વિમળની માતા વિમળને લઈને પોતાના પિયરમાં વસવા ગઈ. ધરખાર પાટણ રહ્યું અને છેક નિર્ધનાવસ્થામાં માદીકરાએ મોસાળમાં દહાડા કાઢવા માંડ્યા. વિમળ ઉમર લાયક થતાં પાટણના એક ધનવાને પોતાની કન્યા શ્રીદેવીનું વિમળ સાથે સગપણ કર્યું. વિમળ ઉજડ થયેલા ગામમાં ટોર ચારતો હતો એવામાં તેને દંટેલુ ધન મળી આવ્યું. પરંપરા પછી વિમળ પાટણ રહેવા ગયો. ને થોડાજ વખતમાં રાજ્યનો માનીતો દંડનાયક થયો. ' સુદ્ધિપ્રકાશ ' પુસ્તક ૧૪ માં કેટલાક મથો ઉપરથી ' ભોજકથા ' આપવામાં આવી છે, તેમાં ભોજ સાથેની લગ્નકથા વિમળે જીત મેળવ્યાની હકીકત આ પ્રમાણે છે:—

“ વિમળ સેનાપતિ સહુ સેના સજ કરીને ભીમ રાજની સાથે
આયો...ભીમ અને વિમળ સેનાપતિ મળીને ભોજ સામા થયા ભોજ
દેખતાંજ તેમણે ભોજ સેનાનો ચૂરો કર્યો. ફેટલાએક કાગની પેઠે નાશી
છૂટ્યા. ભોજની સેના ઘણી મરાઈ...ભીમ જીતનાં વાળાં વગાડતો
પાટણમાં પેઠો.”

દહાડે દહાડે વિમળનું માન અને ધન વધતાં ગયાં. કવિ કહે
છે કે:—

“યમ ધન ધરિ વાધઈ આપણુઠ, વિમલ ન કહિનઈ માંનઈ ગણુઈ.”
(જેમ જેમ ધરમાં ધન વધતું ગયું તેમ તેમ વિમળ કામને
લેખામાં ગણવા ન લાગ્યો.)

વિમલ ચરિત્રમાં* લખે છે કે વિમલ સ્વભાવથીજ અતિમાની હતો.

રાજવદ્ધિમલાવાસે, શાલા ગજતુરંગમાઃ ।

પ્રકૃત્યા સાતિમાની ચ તૃણવન્મન્યતે જગત્ ॥૩-૪૧॥

પરં રાજપ્રસાદેન સ્વ શૌર્યેણાભિમાનવાન્ ।

ગણયે -તૃણવત્સોપિ, સર્વક્ષત્રિયમંજલં ॥૩-૫૧॥

* લાવણ્યસમયના ‘ વિમલપ્રબંધ ’ ઉપરથી સંવત્ ૧૫૭૮મા સૌભા-
ગ્યન દિસૂરિએ સંસ્કૃતમાં ‘વિમલપ્રબંધ’ બનાવ્યો છે. એ પ્રબંધ છેક
હમણાંજ (પ્રસ્તાવનાનાં ચાર પૃષ્ઠ છપાઈ ગયા પછી) મારા જોવામાં આવ્યો.
ઘણેભાગે એ પ્રબંધ ગુજરાતી પ્રબંધનું સંસ્કૃત ભાષાતર કરીને રચ્યો છે,
તો પણ તેમાં ઐતિહાસિક હકીકતો ઘણી નવી ઉમેરી છે. એ હકીકતોમાંની
ફેટલીક બહુ જણવાળેવી છે, તે આ પ્રસ્તાવનામાં ઉતારી લીધી છે
“ જોન ગ્રંથાવાદિ”માં આ પુસ્તકને ‘ વિમળચરિત્ર ’ નામે ઓલખાવ્યું
છે તેથી હું પણ જ્યાં એ પુસ્તકની હકીકત આવશે ત્યાં તેને
‘વિમલચરિત્ર’ એ નામે ઓલખાવીશ.

“રાજમાન અને ધનમદથી ફાટીને “ વિમલ સેનાપતિ બાહ્ય ક્ષત્રિયાદિકને તૃણતુલ્ય ગણતો હતો. એક દિવસે પુરોહિતે તેને વિનય ગુણુ ધારણ કરવા શિખામણુ દીધી. વિમળે તેને કહ્યું કે તું “ પંડિતમૂર્ખ ” છે. મારામાં પરાક્રમ છે તોજ મને રાજાદિક સહિ ચાહે છે. પુરોહિતને તુંકારો કરીને મૂર્ખ કહ્યો, તેથી તે રીસે ભરાયો ને રાજા પાસે જઇને રાજાને એ વાત કહી એથી વિમળ ઉપર રાજા ક્રોધાવમાન થયો.”

પ્રઅંધકર્તા કહે છે કે વિમળના દુસ્મનોએ રાજાને ભંભેયો કે વિમળ બહુ અભિમાની થઇ ગયો છે, તેણે બધી લડાયક સામગ્રી ભેગી કરી છે ને તે બહુ બળવાન થઇ પડ્યો છે; માટે કદાચ તે તમારું રાજ્ય પણ લઇ લે ! રાજાને એ વાત ખરી લાગી ને જે તે રીતે તેણે વિમળનો નાશ કરવાની યુક્તિઓ શોધવા માંડીઃ કંઈ ના ચાલ્યું ત્યારે છેવટે રાજાએ વિમળની પાસે તેના પૂર્વજોનું લેણું બાકી કાઢ્યું. વિમળે જાણ્યું કે મારું ધન હરીલેવાની આ યુક્તિ છે, માટે અહીંથી ચાલ્યા જવું. બેઉ હકીકત મેળવતાં એટલું નક્કી થાય છે કે રાજાખટપટથી વિમળને બીમદેવ સાથે અણબનાવ થયો ને તેથી તે પોતાનું ધન લઇને છાનોમાનો પાટણુ છોડી ચાલ્યો ગયો.

પાટણુમાંથી નીકળીને તે ચંદ્રાવતીમાં આવ્યો. વિમળચરિત્રમાં લખે છે કે ધારના પરમાર રાજા ધંધુક સાથે પોતાને જૂની મૈત્રી એમ જાણીને તે ચંદ્રાવતી ગયો હતો, પણ રાજાવિમળને આવતો જાણી ને ડરથી નાસી ગયો. અઢારસેં ગામનો ચંદ્રાવતીનો રાજા ડરીને નાસી ગયો એથી ત્યાંના માંડલિકાએ વિમળને ચંદ્રાવતીનો રાજા બનાવ્યો. શાકં-ભરી (અજમેર), મરસ્થલી (મારવાડ), મેદપાટ (મેવાડ), જવાહાપુર વગેરે

સેા રાજાએને સાધીને વિમળ અર્જુન ઉપર છત્રધારી થયો. મૂળાલકત
 લેખિતઃ થયા પછી તેણે પૂર્વના રામનગરના બાર સુબતાનો ઉપર
 ચઢાઇ કરીને તેમને હત્યા અને તે પછી છૂના બ્રાહ્મણ રાજાને
 હત્યો. કવિની કહેલી આ હકીકતને અત્યાર સુધીના ખીજ કાંઈ
 ઐતિહાસિકપૂરાવાથી ટેકો મળ્યો નથી. વિમળ ચંદ્રાવતીનો રાજા થયો હોય
 તો કવિની પૂર્વે થયેલા ખીજ જૈનગ્રંથકારોએ અવશ્ય એ હકીકત
 નોંધી હોત. ગુર્જરેશ્વરના સેનાપતિનું પદ ભોગવનાર અને મોટી
 મોટી હતો ભોગવનાર પુરૂષ ચંદ્રાવતીમાં રાજા જેવું માન ભોગવતો
 હતો એમ કહેવામાં આવે તો તે અતિશયોક્તિ બર્જ્ય કહેવાય નહિ,
 પણ તે ચંદ્રાવતીનો રાજા થયો એમ કહેવાને માટે તો ઐતિહાસિક
 પૂરાવો જોઈએજ. આગળ ચાલતાં કવિ કહે છે કે બીમદેવે પોતાના
 એ પ્રધાનો મોકલીને વિમળને છત્રચામર બેટ મોકલાવ્યા. ‘કથાકોશ’
 અને *પ્રજ્ઞાસંગ્રહની સંવત્ ૧૫૧૨માં લખાયેલી પ્રતિમાં લખ્યું છે કે
 “વિમલઃ પત્તનેશ મિમેન છત્રચામરાદિ દત્વા નૃપતિ કૃત.” વિમલઃ એ
 શબ્દનો અર્થ ‘વિમળને’ એવો કરીએ તો “વિમળને પાટણના
 અધિપતિ બીમે છત્રચામર આપીને રાજા બનાવ્યો” એવો એ
 વાક્યનો અર્થ થાયઃ આ તદ્દન બનવાજોગ છે. વિમળ છૂટો પડવા
 જતાં વિમળના પરાક્રમ માટે બીમદેવને માન હોય ને પાછળથી તેને
 પોતાની બૂલ સમજાઈ હોય અથવા એવા પરાક્રમી પુરૂષને
 પોતાની સામે દુભાયેલો રહેવા દેવો એ રાજનૈતિકદષ્ટિએ અહિતકર
 ધારીને બીમદેવે તેને સંતુષ્ટ કરવા છત્રચામર અને રાજની પદવી આપી

* આ પુસ્તકનું નામ પુસ્તકપરથી જણાતું નથી. તેમાં નાના નાના...
 થણા પ્રબંધો છે, તેથી હું તેને ‘પ્રજ્ઞાસંગ્રહ’ કહું છું.

હોય તો તે સંભવિત છે. આ પદવીને ઉદ્દેશીને વિમળના સંબંધમાં 'ચંદ્રાવતીધણી' 'ચંદ્રાવદશ' વગેરે શબ્દો વપરાયા હોય એમ લાગે છે.

વિમળ રાજા હોવાનું આ પ્રમાણે સમાધાન થશે, પણ પૂર્વના રોમનગર અને ત્યાંના બાર સુલતાનો ઉપર વિમળે જીત મેળવી એવું કવિ કહે છે, એ રોમનગર કયું? કવિ બાર મૂકીને કહે છે કે "રોમનગર તે પૂરવ પાસે" પૂર્વ તરફના રોમનગર માટે આપણે કંઈ જાણતા નથી. સરતચૂકથી કવિએ પશ્ચિમને બદલે પૂર્વ લખ્યું ના હોય? બાર સુલતાનની વાત ગપ ગણી કાઢવા જેવી પણ નથી. * 'જૈનસંપ્રદાયશિક્ષા' નામના પુસ્તકમાં આ પ્રમાણે ઉતારો લીધો છે.

તદાનખાદશસુરત્રાણછત્રોદ્ધાલક ચન્દ્રાવતીનગરીસ્થાપક પોરવાહ જ્ઞાતીય શ્રી વિમલમન્ત્રિણા શ્રી અર્બુદાચલે ઋષભદેવ-પ્રાસાદઃ કારિતઃ ।તત્રાયાપિ વિમલવસહીં હિતિ પ્રસિદ્ધ રસ્તિ ।

'ઉપદેશસાર' અને 'ઉપદેશમાલા' ગ્રંથમાં લખે છે કે વિમળે બાર સુલતાનો પર અચાનક છાપો મારીને તેમને જીતી લીધા. સંવત્ ૧૦૮૦ માં શાહબુદ્દીન ધોરીએ ગુજરાત પર ચઢાઈ કરી તે વખતે સુલતાનનું સૈન્ય પાછું વળતાં વિમળે લાગ સાધીને તેના કાંઈ પટાવતો ઉપર જીત મેળવી હોય ને એ પટાવતોને જૈન સાધુ ઓ સુરત્રાણ નામે ઓળખતા હોય તો તે હકીકત સંભવિત છે; આકી વિમળના વખતમાં પૂર્વહિંદુસ્તાનમાં બાર સુલતાનોના અમલવાળું રોમ અથવા ખીજું કાંઈ નગર હોય એ સંભવિત નથી 'વિમળ

* આ ઉતારો શામાંથી લીધો છે તે તે પુસ્તકમાં જણાવ્યું નથી.

બાર સુલતાન હત્યા' એ શબ્દોનો ખરો ભેદ આપણને હાથ ભાગતો નથી, પણ એમાં કંઈપણ ઐતિહાસિક તત્ત્વ તો હોવું જ નોંધ્યે. પૂરાવા મળતા ન હોય તે ઉપરથી પ્રાચીન હકીકતોને ગય ગણી કાઢવાની ઉતાવળ કરવી નોંધ્યે નહિ.

ચંદ્રાવતીના રાજકર્તા તરીકે વિમળે ઠંઠાના 'બંભણીયા-પંડીઆ' રાજાને જીત્યો એમ કવિ કહે છે. ૨૦ બાં ગોવિંદભાઈએ સંત્ર-હેલા ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં ભીમદેવે ઠંઠાના રાજા ઉપર જીત મેળવી હતી એમ લખ્યું છે. એ જીતમાં વિમળ ભીમદેવનો સેનાપતિ હોય તે એ વાતને દંતકથામાં વિમળની સ્વતંત્ર જીત માનવામાં આવી હોય એ અનવાજોગ છે. 'દ્વાશ્રય'માં તેમજ ઇતિહાસમાં ઠંઠાના રાજાનું નામ હમ્મુક આપ્યું છે. જાણીતા શૌધક પંડિત ગૌરીશંકર ઓઝા કૃત " શિરોહી રાજ્યકા ઇતિહાસ " માં પણ એ રાજાનું નામ હમ્મુક આપીને સંશય બતાવવા સાથે પ્રશ્ન ચિહ્ન ક્યું છે. પ્રબંધકર્તા કવિ તો તેને બંભણીઓ, પંડિઓ, એ નામ આપે છે. ઠંઠાના બંભણીઆ પંડિઆ રાજા વિષે પણ કશી માહિતી મળી શકે એવી નથી. બુદ્ધિપ્રકાશ પુસ્તક ૧૫માં કવીશ્વર દલપતરામ સિંઘના ઉજ્જડ થયેલા 'આલ્મજુઆદ'ની હકીકત લખે છે. એ આલ્મજુઆદનો આ હકીકત સાથે કંઈક સંબંધ તો ફાણ જાણે !

વિમળે કયા કયા જીતો મેળવી એ જો કે નક્કી કહી શકાય એવું નથી, તો પણ જે હકીકતો મળે છે તે ઉપરથી એટલું તો નિઃસંશય સમજાય છે કે વિમળ એક બહાદુર યોધો હતો. પોરવાડ અને ઓશવાળ શ્રાવકો મૂળમાં ક્ષત્રિય હતા. ક્ષત્રિય જુસ્સાની ચીણુગારીઓ એ કાળે એમના દોહીમાં હયાત હતી. તેરમા શતકની

આખરે થયેલા વસ્તુપાળ તેજપાળ પણ બહાદુર યોદ્ધા હતા અને તે પણ પોરવાડ હતા.

પોરવાડ જ્ઞાતિનું ગિરદ (પદવી) કવિ આ પ્રમાણે કહે છે:—

રણિ રાઉલિ સૂરા સદા, દેવી અંબાવિ પ્રમાણ;

પોરવાડ પરગટમલ, મરણિ ન મૂકમ માણ.

ચંદ્રાવતીમાં રહીને વિમળે ચંદ્રાવતીને નવેસર વસાવી. જૈન ગ્રંથોમાં ચંદ્રાવતીનું નામ ધણે ઠેકાણે આવે છે. ઉજડ થયેલા ચંદ્રાવતીની ભવ્યતાનો ખરો ખ્યાલ અત્યારે આપણને આવી શકે એવું નથી, પણ તેરમા ચૌદમા શતકના ચંદ્રાવતીના શ્રીમંતોએ બંધાવેલા કુંભારીયાનાં દેહરાં, દેલવાડાનાં દેહરાં અને ચંદ્રાવતીનાં ખડેરાના પથ્થરોપર સચવાઈ રહેલી કાતરકામની કારીગરી આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને લાગે છે કે ચંદ્રાવતી એ ખરેખર ઇંદ્રપુરીનું અચ્યુત હોવું જોઈએ. એકલા વિમળેજ નહિ વિમળની પછીના શીળા ધનવાનોએ તેની શોભામાં ધણો વધારો કર્યો હશે, પણ ચંદ્રાવતીને એ શ્રેણિપર મૂકવાનું માન તો વિમળનેજ હતું. વિમળનાં દેહરાંની પેઠે વિમળની ચંદ્રાવતીનો નાશ કરવાનું ધોરકર્મ આદ્વાઈદીનની ફાજના મુસલમાનોએ કર્યું.

વિમળની પ્રસિદ્ધીનું સૌથી મોટું કારણ તેણે બંધાવેલાં દેલવાડાનાં જગપ્રસિદ્ધ દેહરાં છે. ભવ્ય દેહરાં બંધાવનાર તરીકે ઇતિહાસમાં વિમળનું નામ સૌથી પહેલું છે. એના પહેલાં કાંઈ પણ જૈનદેહરાં પાછળ આટલી મોટી રકમ ખર્ચાઈ હોય અથવા આવી અદ્ભુત

*ચંદ્રાવતીનીના ખડેરાં આખરે રહેલનની દક્ષિણે જગલગ આર એલના ઉપર છે.

કારીગરી થઇ હોય એવો કોઇ ઐતિહાસિક પૂરાવો મળતો નથી.
 વિમળના દર્શાતથી આવકોમાં બળ્ય દેહરાં બંધાવવાની હોંસ ઉસ્કેરાઇ.
 વસ્તુપાળ તેજપાળના પ્રબંધમાં સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે દેહરાંવડે
 વિમળનું નામ અમર થયેલું જોઇને વસ્તુપાળે પોતાના મરનાર બાઇ
 લુણિગ અને પોતાની પત્ની, અનુપમાદેવીના નામનાં દેહરાં બંધાવ્યાં.
 વિમળને દેહરાં બંધાવવાની પ્રેરણા કરનાર ગરુડાધિપતિ ધર્મધોષ
 સૂરિ હતા. આશુ જેવું રમણીય સ્થાન આજણોના તીર્થ તરીકે પં-
 કાય અને જૈનોનું ત્યાં કંઇ પણ નહિ, એ જોઇને એમને બહુ
 ખેદ થયો. ચદ્રાવતીમાં એમણે ચોમાસું કયું ત્યારે અપાતો દરરોજનો
 ઉપદેશ સાંભળીને વિમળને લાગ્યું કે લડવૈયા તરીકે મેં બહુ પાપ
 કયું છે, કંઇકના કંઇ લીધા છે, કંઇકને ત્રાસ આપ્યો છે, કેટલાંએ નગર
 જીત્યાં છે અને અસંખ્ય જીવોનો ધાત કર્યો છે. આ ધોર પાપથી
 છૂટવાને સદ્ગુરને શરણ થયા વિના બીજો રસ્તો નથી. ગમે તેમ
 કરીને મને પાપમાંથી છોડાવો, એવી તેણે ગુરને વિનતિ કરી. ગુરએ
 કહ્યું કે તારા જેવા પાપીને આલોચણ આપવાનો કોઇ ઉપાય નથી: માત્ર
 એક આગ છે ને તે એ કે જ્યાં 'મિથ્યાત્વી' દોઢાનું તીર્થ હોય,
 ત્યાં જૈનતીર્થ સ્થાપે તો તું આરાધક થઇ શકે. આશુ મિથ્યા-
 ત્વીઓનું મોટું તીર્થ છે અને તું સર્વ રીતે સંપન્ન છે માટે આશુ
 ઉપર જૈનતીર્થ સ્થાપન કર. ગુરની પ્રેરણાથી મહાત્માકાંક્ષી વિમળ
 દેહરાં બંધાવા પ્રેરાયો. 'જૈનસંપ્રદાય શિક્ષા'માં લખે છે કે પહેલાં
 તો વિમળે સત્તાને બળે જમીન લીધી; પણ પછી પોતાની હિંદરતા
 બતાવવા ધન પણ આપ્યું. કવિ કહે છે કે જેટલી જમીન જોમતી
 હતી તેટલી જમીન ઉપર 'સુવણ્ણ ટંકા' પાથરીને તેણે જમીન
 વેચાતી લીધી.

બહુ બહોળું દ્રવ્ય ખર્ચાને વિમળે દહેરા બંધાવ્યા અને સંવત્ ૧૦૮૮માં નાગેન્દ્ર, ચન્દ્ર, નિર્જીતિ અને વિદ્યાધર(જૈન શ્વેતાશ્રમતના મુખ્ય સંપ્રદાય) પ્રમુખ ગચ્છના આચાર્યો અને ચતુર્વિધિ સંધની સમક્ષ ધર્મધોષ સૂરિને દ્વાથે આદીશ્વર ભગવાન્ની અદ્વાર ભારની પીતળમયી પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરાવી. ‘પ્રબંધકોશ’ ‘વિમળચરિત્ર’ અને બીજા ધણાગ્રંથોમાં લખે છે કે ભાટચારણ વગેરે યાચકોને દાન આપીને તેણે એટલા ખુશી કર્યા કે ભાટ લોકો હજુ પણ આશીર્વાદ આપતાં વિમલ શ્રી સુપ્રયાતં (વિમળ અને તેની પત્ની શ્રીદેવીને જેવો સુખકારક દિવસ થયો તેવો તમને સુખકારક દિવસ હો.) એમ કહે છે.

વિમલનું દેહરું ક્યારે તોડવામાં આવ્યું તે કે ઇ પણ ઇતિહાસ કર્તાઓના જાણવામાં આવ્યું નથી. “ વિમલ ચરિત્ર ” ઉપરથી એ હકીકત મળે છે. ચરિત્રના છેવટના ભાગમાં ગ્રંથકર્તા લખે છે કે.-

[અથ ઢીલીતઃ ॥૭૨॥ તુંગ મિત તુરંગમાધિપતિઃ સુરત્રાણો ઘોષ-
રાસ્ય તદ્ આતૃઃ જયુત સમાજગામ, અર્બુદાચલપરિતસપદગજ ।
તતઃ પરમારાધિપેન સંધિતેન સહવિધાય તલહટ્ટિકાયાં સ્થાપિતઃ
વિલોકનાર્થમુપરિ ચટિતેન ઘોષરસુરત્રાણેન લઘુના મૂલનાયકા-
દિ વિંબ ભગ્નઃ પ્રાસાદપુત્તલિકાદિ ચિત્રવિનાશશ્ચ મંદપપાતનાદિ
ચ ચક્રે । અસ્ત્યાદિ અત્યારૂઢઃ વિમલમૂલ્યાદિ ભંગશ્ચા....યતઃ

નવ ષટ્ ત્ર્યેક સંખ્યેન્દ્રે (૧૩૬૯) રી રી વિંબસ્ય તસ્યચ;

ઘોષર સુરત્રાણેન, ચક્રે ભંગોતિ દારુણઃ ॥૧॥

‘તીર્થ’કલ્પ’માં લખેછે કે—

તીર્થવર્ષેષિ મગ્નેસ્મિન્ દૈવાન્ મ્લૈચ્છૈઃ : પ્રચક્રતુઃ

આમાં તીર્થ શબ્દથી ૬૮ની સંખ્યા સૂચવી હોય એમ લાગે છે. સંવત્ ૧૩૬૮ના વૈશાખ મહિનામાં કાન્હડદે મરાયો ને આલોર પડ્યું, તે પછી તરત અથવા ચોમાસું પૂરું થતાં મ્લેચ્છોએ અબુદાવળનાં તીર્થેના વિનાશ કર્યો હોય એ તદ્દન સંભવિત છે. ૬૮-૬૯ નો ફેર ચૈત્રી અને કાર્તિકી વર્ષગણુનાને લીધે પણ હોય.

જુદા જુદા મંથોમાંથી વિમળના ચરિત્રને લગતી જે હકીકત મળે છે તેનો સાર આ પ્રમાણે છે.

વિમળપ્રખંધના નવ ખંડ અને દશમી ચૂલિકા મળીને દશ ભાગ પાડ્યા છે.

પહેલો ખંડ.

પ્રંથારભે તીર્થ કરને પ્રણામ કરીને કવિ સરસ્વતીની સ્તુતિ કરે છે. બ્રહ્મણ્યવર્ગના લોકો શુભ કામની શરૂઆત કરતાં ગણપતિનું નામ લે છે, તેમ જનો ગૌતમનું નામ મંગલકારક અને વિધ્નવિનાશક માને છે. સરસ્વતીને બ્રહ્મણો અને જૈનો ખેડે માને છે.

સરસ્વતીની સ્તુતિ પછી લક્ષ્મીના નિવાસસ્થાન હેમકૂટનું વર્ણન આવે છે. ઉત્તરધ્રુવથી દક્ષિણધ્રુવ સુધીની ભૂગોળ હસ્તા-મલકવત્ જોનાર અત્યારના વાચકોને હેમકૂટ-સોનાના પર્વતની વાત હસવા જેવી લાગશે; પણ પાછલા જમાનાને માટે તે તેવું નહોતું. પુરાણોમાં સોનાનો પર્વત, દૂધનો દરિયો(ક્ષીરસાગર), કૈલાસ, મેરુ અને

એવાં એવાં બીજાં અનેક સ્થાનોનું વર્ણન છે, એ પૌરાણિક સાહિત્ય એજ એ કાળે કથાવાર્તાનું મુખ્ય સાહિત્ય હતું. બ્રાહ્મણો અને જૈનો બેઉમાં એ સાહિત્ય એક બીજાની સ્પર્ધા કરતું હતું. એ સાહિત્યને પ્રમાણભૂત માનવું અને તેનું જ્ઞાન સામાન્ય લોકોમાં ફેલાવવું એ પ્રાકૃતકવિઓનું કર્તવ્ય હતું. એ કાળના ગુજરાતી, મરાઠી કે હિંદી બધી દેશ્યભાષાનાં પ્રાચીન કાવ્ય કોષ્ટને કોષ્ટ પૌરાણિક પ્રસંગોપર રચાયાં છે. આ વિચાર ધ્યાનમાં રાખીને વાંચવાથી હેમકૂટના વર્ણનનું અને એવા બીજાં પ્રસંગોનું તથ્ય વાંચનાર સમજી શકશે.

લક્ષ્મીદેવીએ શ્રીમાળનગરની સ્થાપના કર્યાનું બધું વર્ણન કવિએ શ્રીમાલપુરાણ ઉપરથી લીધું છે. શ્રીમાળીઓના શ્રીમાલપુરાણ પેઠે બીજી જ્ઞાતિઓનાં બીજાં પુરાણ રચાયાં છે. એ સર્વનું બંધારણ લગભગ સરખું છે. અમુક દેવે આ નગર વસાવ્યું અને આ જ્ઞાતિ સ્થાપી એવું દરેક પુરાણમાં હોય છે. ઐદિચ બ્રાહ્મણોના ‘શ્રીસ્થળ પ્રકાશ’માં સિદ્ધપુરને લક્ષ્મીદેવીએ વસાવ્યું અને લક્ષ્મી તથા બીજા બધા દેવોએ સદાકાળ ત્યાં સ્થિરવાસ કરી રહેવાનું વચન આપ્યું એવું છે. નાગરોના નગરખંડમાં આનંદપુર ઉમામહેશ્વરે વસાવેલું અને નાગરોને ઉમયાના પ્રીતિપાત્ર બ્રાહ્મણો બનાવ્યાનું વર્ણવ્યું છે. શ્રીમાળીઓની કુળદેવી* લક્ષ્મીએ તેમને વરદાનકર્તૃ છેકે:—

*ઐતિહાસિકદૃષ્ટિએ જોતાં લગવાન મહાવીર સ્વામી અને ગૌતમ બુદ્ધના સમય પહેલાં જ્યારે જ્ઞાતિઓ હાલના જેવું સ્વરૂપ પામી નહોતી

“લત્તિજ લલ્લુષ નિર્ધન નહિ, હું તમ ગોત્રજ જેણિ:

શ્રી શ્રીકાર સુ અપીયા, શ્રી શ્રીમાલી તેણિ. ૧-૮૪

અને લોકોનો સમૂહ જ્ઞાતિને બદલે કુળ અથવા ગોત્રના નામે ઓળખાતો હતો, તે વખતે આર્ય પ્રજાના દરેક કુળ અથવા ગોત્રમાં પોતાનું રક્ષણ કરનારી કોઈ એક દેવીની માન્યતા ચાલતી થઈ હતી. એ સ્વીકારેલી દેવીની દરેક ગોત્રવાળા પૂજા કરતા અને તેની પ્રાર્થના તથા યજ્ઞોગાન કરતા. એ કુળવાળા ન્યાં ન્યાં જઈને વસ્યા ત્યાં ત્યાં તેમણે પોતાની દેવીની સ્થાપના કરી. એ દેવી ગોત્રદેવી, કુળદેવી, કે ગામદેવી તરીકે ઓળખાઈ. ગોત્રજનો અર્થ ગોત્રને જન્મ આપનારી-ગોત્રની મૂળ માતા એવો પણ થાય; પરંતુ આર્ય પ્રજામાં ગોત્રની માન્યતા બહુ પ્રાચીન હાજની છે. વેદ અને તેની શાખાઓ બંધાઈ તે પહેલાંની છે અને કુળદેવીની માન્યતા તો ધણી પાછળથી જન્મ પામી છે એટલે ગોત્રજનો અર્થ ગોત્રની આદિ જનની એવો કરી શકાય એમ નથી. વંશની ઓળખાણમાં સ્ત્રીનું નામ ચાલતું રહે એટલું બધું સ્ત્રીનું મહત્ત્વ એ કાળે સ્થપાયું જ નહોતું. સ્ત્રી સ્ત્રી તરીકે નહિ પણ દેવી તરીકે પૂજાતી થઈ ત્યાર પછીજ કુળ દેવી કે ગોત્ર દેવી તરીકે તે પૂજા પામતી થઈ. લક્ષ્મીદેવી શ્રીમાળાઓની કુળદેવી તરીકે પૂજાય છે તે પણ શ્રીમાળાઓની આદિજનની તરીકે નહિ પણ શ્રીમાળ નગરની સ્થાપક-રક્ષકદેવી તરીકે પૂજાય છે. પ્રબંધમાં ઓશવાળની કુળ દેવી શયિ અને પોરવાડની, કુળદેવી અંબાજીની હકીકત આવે છે તે પણ આ પ્રમાણે નગરની રક્ષકદેવી તરીકે છે. ગામેગામ ગામની, રક્ષકદેવી સ્થપાયેલી છે અને દરેક ગોત્રવાળા પોતપોતાની પ્રાચીન માન્યતા પ્રમાણે કોઈ એક દેવીને પોતાની કુળદેવી માને છે. એ માન્યતા પ્રમાણે શ્રીમાળાઓની કુળ દેવી શ્રી (લક્ષ્મી) દેવી છે.

બીજો ખંડ.

બીજા ખંડની શરૂઆતમાં કવિ દોઢ હજાર વર્ષ પહેલાંની ઉહડ રોહડ અને ઉત્પલદેવ કુમારની વાત કહે છે, તેમાં વચ્ચે સારામાઠા શકુનનું વર્ણન કરે છે. શકુનની માન્યતા બહુ લાંબા કાળથી આપણા લોકમાં દૃઢ થઈ ગઈ હતી ને તેથી સારા માઠા શકુન સમજાવવા એ એક વ્યવહારોપયોગી બાબત હતી. વ્યવહારોપયોગી જ્યોતિષ, શકુન, સામુદ્રિક વગેરે વિષયો સ્વતંત્ર ગ્રંથોથી શીખી લેવાની લોકોની અનુકૂળતા એ કાળે ઘટી ગઈ હતી, એથી કવિઓ પોતાનું કાવ્ય વ્યવહારોપયોગી કરવા આવા વિષયો ઉતારી લેતા. શામળભટ્ટ ‘મદનમોહન’ ની વાતમાં લખાણથી શકુનનું વર્ણન કરે છે. પ્રેમાનંદ પણ વખત આવ્યે શકુનની વાત કહે છે, પણ તે પોતાનો ચાલતો કથાપ્રસંગ છોડીને કેવળ એવા વિષયપર ઉતરી પડવાનું પસંદ કરતો નથી. ‘વિમળપ્રખંધ’ એક સંગ્રહગ્રંથ હોય તેમ તેમાં અવાંતર વિષયો ભરપૂર ભર્યા છે. જુદી જુદી વિદ્યાઓ વિસ્તારથી વર્ણવી હોય એવા ગ્રંથો એ કાળે બહુ માન પામતા હોય એમ ધારી શકાય. †

ઉહડ અને ઉત્પલદેવ પરમારે શ્રીમાળથી નીકળીને ઉજડમાં વાસ વસાવ્યો. ઉત્પલદેવના પિતાએ કહ્યું હતું કે કુંવર રીસાધને શું કરશે? બહુ કરશે તો ઉવસ (સં, ઉદ્વસ વાસ વગરનું-ઉજડ) વસા-

† ‘પ્રવીણસાગર’ નું લોકોમાં બહુ માન હતું એ આપણી જાણીતી વાત ઉપરથી આવું અનુમાન કરી શકાય.

વશે. પિતાના વચન પ્રમાણે કુંવરે 'ઉવસ' વસાવ્યું. ત્યાં પાર્શ્વનાથની સ્થાપના કરી અને નગર તળિયે રણવાલિ શયિ દેવીનું સ્થાપન કર્યું. એ નગરના રહેવાસીઓ ઉપશવશી કહેવાયા. ઓશવાળોના જૂના ક્ષેત્રોમાં સસવંશ, ઝપસવંશ, ઉપકેશવશ એ નામો વાપર્યા છે. ઉજડ વસાવવાનું પરાક્રમ કર્યું માટે એમને શૌર્યહરી " અરડકમલ " એ પદવી મળી. ઓશવાળ અરડકમલ બિરૂદે ઓળખાતા.

ઓશવાળની વાત પૂરી થયા પછી પોરવાડની ઉત્પત્તિની વાત આવે છે. ઉત્પલદેવ કુમારે શ્રીમાળ છોડ્યા પછી શ્રીમાળનગરની પડતી થઇ. લૂંટફાટથી કાયર થયેલા લોકોએ ખંભાતના પુરવા ચક્રવર્તિ પાસે જઇને મદદ માગી. તેણે દશ હજાર યોદ્ધાઓ મોકલીને શ્રીમાળને નિર્ભય કર્યું. એ દશ હજાર યોદ્ધા શ્રીમાળ નગરની બહાર પૂર્વમાં વસ્યા, ને પોરવાડ નામે પ્રસિદ્ધ થયા. એમના ઉતારાની પાસે અંબાજીનું સ્થાનક હતું ને લોકો તેની ઘણી માનતા કરતા હતા, પોરઆડોએ પણ અંબાજીની માનતા કરવા માંડી અને તેને ગોત્રજા દેવી સ્થાપી.

શ્રીમાળી, ઓશવાળ અને પોરવાડની ઉત્પત્તિની હકીકત કહીને કવિ વાણિયાની ચોરાશી જ્ઞાતિનાં નામ ગણાવે છે. 'નિમળ ચરિત્ર'ના કર્તા એકલાં નામ આપીને સંતોષ પામતા નથી, ચોરાશી જ્ઞાતિનાં એ નામ પાડવાનું કારણ શું છે, એ જ્ઞાતિ કયો ધર્મ પાળે છે, તેના ગૌર અને ગુર કોણ છે એ સંબંધી કેટલીક હકીકત આપે છે. જ્ઞાતિઓના ઇતિહાસમાં આ હકીકત ઉપયોગી છે. એ હકીકતનું મૂળ સંસ્કૃત અને તેનું ભાષાંતર આપતાં પ્રતાવના

અહુ લાંબો થઇ જાય એથી અહીં તેનો જાણવા જેવો સાર લાગ
આપું છું. જ્ઞાતિનાં નામ પડવાનું કારણ કહે છે કે:—

येषां स्थानेषु ये येषु वासिनः वणिजः स्थिताः

तेषां तदवटंकेन ज्ञातिः ख्यातेव भूतले ॥७९॥

तद्भेदा बहवः संति, तान् वक्तुं नैव पार्यते ।

चतुर्युक्ताशीति संख्या ज्ञातिनामं परं ब्रूवै ॥७९॥

(જે વાણિયા જે સ્થાનમાં વાસવસીને રહ્યા તે તે અટકની
જ્ઞાતિથી ઓળખાયા. તેના ભેદ ધણા છે જે કહેતાં પાર આવે
એવો નથી. માત્ર ચોરાશી જ્ઞાતિના ભેદ કહું છું.)

પોરવાડને અંબાજીએ સાત દુર્ગ આપ્યા, તેથી તેમનામાં
સાત ગુણ આગળ પડતા થયા. ૧ પ્રતિજ્ઞા નિર્વાહ, ૨ સ્થિરપ્રકૃતિ,
૩ પ્રૌઢ વચન, ૪ પ્રકર્ષપ્રજ્ઞા, ૫ પ્રપંચજ્ઞતા, ૬ પ્રબળ મનોબળ,
૭ પ્રભુતાકાંક્ષા આ પ્રમાણે પ્રાગ્વાટે પુટસપ્તકમ્ પ્રાગ્વાટમાં સાત પુટ
છે. એમના ધર્મગુરુ સાધુ (જૈન) અને કર્મગુરુ બ્રાહ્મણ. પોરવાડના
ત્રણ ભેદ. (૧) શુદ્ધ પોરવાડ, (૨) સોરઠમાં જન્મ રહ્યા તે સોરઠીઆ
પોરવાડ; ને (૩) કંડુલ મહાસ્થાનમાં રહ્યા તે કંડુલ (કંડોલીઆ
પોરવાડ) થયા. શ્રીમાળી વાણિયાના ભેદ સાડીએકવીસ: તેમાં
મુખ્ય ત્રણ. (શ્રીમાળ નગરના મૂળ રહીશ હોવાથી) લક્ષ્મીદેવી જેની
ગોત્રજા છે તે શ્રી શ્રીમાળી, બીજા દેવોથી જેમનું ગોત્ર અંબાજી-
(પાછળથી શ્રીમાળમાં વસેલા તેથી) તે શ્રીમાળી, અને ત્રીજા છાટદેશે

ગતા યે તુ શ્રીમાલા લાહ્યા ઇતિ લાટદેશ (ભરૂચ જીલ્લો અને તેની આ
પાસનો ભાગ) હશે વર્ષ પહેલાં લાટદેશને નામે ઓળખાતો હતો,
ત્યાં) ગયા તે લાહ્યા શ્રીમાળી* એ નામે ઓળખાયા. તેમના

* લાહ્યા શ્રીમાળી જ્ઞાતિને માટે આ હકીકત બહુ મહત્વની છે. લાહ્યા
આ શ્રીમાળીઓની વસ્તી હાલ પણ લાટદેશ (ભરૂચ જીલ્લો) અને તેની
આસપાસમાં મળી ફક્ત બાર તેર ગામમાં જ છે. દોઢસોએક વર્ષ ઉપર
સુરતમાં લાહ્યા શ્રીમાળી અને વીસા શ્રીમાળી વચ્ચે કંઈ તકરાર પડી
અને વીસા શ્રીમાળીઓએ લાગવગ વાપરીને લાહ્યા શ્રીમાળીઓને સંધ
બહાર મૂક્યા. એમની ન્યાત નાની અને સંધ ઉપર અસર પહોંચાડી શકે
તેવા શ્રીમતો કે લાગવગવાળા માણસો તેમનામાં ઓછા એથી એમની
દાદ લાગી નહિ તે સંધ બહાર ચાલતા રહ્યા. વાત જુની થતી ગઈ તેમ
જડ થતી ગઈ. ન્યાતમાં તડ પડતાં સામસામા પક્ષો એક બીજાને હલકા
પાડવા કંઈ કંઈ નેડકણાં જોડી કાઢે છે તેમ આમને માટે પણ તરેહવાર
નેડકણાં જોડી કઢાયાં. સુરતનો મોટો સંધ એ ન્યાતનો વહેવાર રાખતો
નથી એ જોઈને એમની વસ્તીવાળાં બીજાં ગામોના શ્રાવકોએ પણ એમની છાછ
કરવા માંડી. દહાડે દહાડે એવો વિચાર બંધાતો ગયો કે લાહ્યા શ્રીમાળી
ઓનું શ્રાવકોને ખપે નહિ. લાહ્યા શ્રીમાળીઓ ધર્મનિષ્ઠ જૈનો છે. એમને
અન્યાય થતો જોઈને મુનિ મહારાજોએ સુરતના સંધને સમજવવા અનેક
વાર પ્રયત્ન કર્યા છે. સદ્ગત જૈનાચાર્ય આત્મારામજી મહારાજ જેવા મોટા
મોટા મુનિયો વચ્ચે પડયાછે, પણ સંધ બહારની વાત એક દોઢ સૈકા જેટલી જુ-
ની થઈ જવાને લીધે એમનું ખપે નહિ એ વિચાર શ્રાવકોના મન પરથી દૂર
કરી શકાયો નથી. લાહ્યા શ્રીમાળી વાણિયા છે એવું બતાવનારો કોઈ
સફર પૂરાવો મળતો નહોતો એટલે લોકોની માન્યતા આજળ મહારાજોને
નિશ્પાચ થયું પડતું હતું. વિમલચરિત્ર ગ્રંથ બહુ રૂપક રીતે લાહ્યા શ્રીમાળી

(સર્વ શ્રીમાળી વાણિયા જ્ઞાતિના) ગૃહસ્થાચાર કરાવનારા ગુરુ બ્રાહ્મણ
'અને પુણ્યમાર્ગ' (ધર્મ)નો ઉપદેશ કરનારા ગુરુ સાધુ (જૈન). વચ્ચે ચાર
આચાર્યો શ્રીમાળી* જ્ઞાતિને ધર્મોપદેશ કરનારા થયા, તેમાં પ્રથમ શ્રી
શાંતિસૂરિ, તેમના ત્રણ શિષ્ય વીરસૂરિ* સર્વદેવસૂરિ.૦

એને શ્રીમાળી વાણિયા પૂરવાર કરે છે. આ જ્ઞાતિને લગતા પ્રતિમાઓ અને
પ્રાચીન પુસ્તકોના) બીજા લેખો પણ મને મળ્યા છે. પણ અહીં તે લખ્યા
જના નથી. શ્રીમાળી જ્ઞાતિના ઇતિહાસમાં હું તે સવિસ્તર પ્રકટ કરીશ.
અહીં એટલું કહેવું જરૂરનું છે કે ૪૦૦ વર્ષ પહેલાંના પુસ્તકમાં લાડુ
આ શ્રીમાળીએ શ્રીમાળી વાણિયા પૂરવાર કરનારો ઉપરનો પૂરાવો જોયા
પછી સુરતના જૈનસંઘે પોતાના સ્વધર્મી બાઈએને પોતાના હાથે ચતો
સાર અન્યાય જેમ અને તેમ જલદી દુર કરવો જોઈએ.

* અહીં ગ્રંથકર્તાએ અથવા પુસ્તક લખનારે પાંદાની બાજુપર નીચે
પ્રમાણે આંકડા મૂક્યા છે. = ૧૭૨૮૦૦, ૧૨૬૬૦૦૦, ૬૪૦૦૦૦૦, ૩૨૦૦૦
આ આંકડામાં પહેલો શ્રીમાળી બ્રાહ્મણનો, બીજો શ્રી શ્રીમાળી વાણિયાનો
ત્રીજો શ્રીમાળી વાણિયાનો અને ચોથો લાડુઆ શ્રીમાળી વાણિયા જ્ઞાતિની
મૂળ સંખ્યા બતાવવાને લખેલો હોવો જોઈએ.

x વીરદેવસૂરીનો કાળ સંવત્ ૬૩૮ થી ૬૮૦ છે.

● સર્વ દેવસૂરિ સંવત્ ૧૦૨૦ માં હતો.

ઓશવાળ મૂળમાં શ્રીમાળી હોવા છતાં તેમના ગોર શ્રીમાળી
 આલણ ન હોવાનું કારણ 'વિમલચરિત્ર'ના કર્તા સમરાદિત્ય ચરિત્ર
 ઉપરથી એવું કહે છે કે શ્રીમાળી આલણો કન્યા દીઠ વિવાહે તુ
 કર: પંચશતીશા ષોડશાધિકા: (પાંચસે સોળ) ટંકા દેતા હતા.
 એકવાર દાપા માટે એક ગરીમને આલણો કાયર કરતા હતા, તેથી
 ઉહડે તેમને માર મરાવ્યો. આલણો ઉએસનગર છોડીને ચાલ્યા
 ગયા પછી ઉહડે શ્રીમાળ નગર ઉપર મુંગલોનું સૈન્ય મોકલ્યું.
 શ્રીમાળી મહાજન ઉહડને શરણે આવ્યું ને પોતાનું રક્ષણ કરવા
 માગણી કરી ઉહડે કહ્યું કે શ્રીમાળી આલણો અમારા ઉપર કોઈ
 જાતનો હક કરે નહિ તો મુંગલ સૈન્ય પાછું જાય શ્રીમાળી મહા-
 જને તે કબુલ કર્યું.

તસ્માદુકેશ જ્ઞાતિનાં ગુરવો બ્રાહ્મણો ન હિ ।

ઝણસા નગરં સર્વં કરરીણં સમૃદ્ધિમત્ ॥૪૦॥

જે શ્રીમાળીઓ પલ્લીનગરમાં જન્મને રહ્યા તે પલ્લીવાલ નામે
 ઓળખાયા જેમ—

સિરિ સિરિમાલા ઝણસા, પલ્લી નામેણ તહાય મેડત્તે;

વિશ્વેરા ઢિંઢૂયા ષંઢૂયા તહ નરાણઝરા ॥૧॥

હરિસઝરા જાહલા પુરવર તહ ઢિંઢૂયઢા;

ષંઢિલિવાલ અદ્દં, બારસ જાહ અહીંબાઝ ॥૨॥

(શ્રી શ્રીમાળી, (શ્રીમાળી), ઓશવાળ, પલ્લીવાલ, મેડતવાલ,
 ડિંડૂ, ખટ્વડ, નારાયણા, હરસોરા, જયજવાલ, પુષ્કરા, ઠંઠવાલ,
 અને અર્ધા ખડેલવાલ એ સાડા બાર જાતિ જાણવી.)

ઝોસવાળ, પદ્મીવાળ, કારંટાવાલ, ખંડેરવાલ, ભેટઉરા, હથોડીવાળ, મંડોવરા, ખેડ્યા, સોધિતવાલ એમના ગુરુ શ્વેતાંબર નાણુકીય, દેવાનંદીય, કાસહીય અને તેવા બીજા તેમના દ્વિગંબર ગુરુ. એ પ્રમાણે શ્રીમાળીની સાડી એકરીસ જાતિ જાણવી.

નાગર બ્રાહ્મણોના છ ભેદ અને નાગર વાણિયાનો એક ભેદ. તેમના ધર્માચાર્ય કૌટિકગણની પ્રથમ શાખામાં ઉચ્ચ નાગર નામના થયા.

જલોર મહાસ્થાનના જલોરા બ્રાહ્મણ અને તેજ અવટંકના વાણિયા. તેમના ધર્માચાર્ય વિદ્યાધરી શાખા ના. પાદલિપ્તાચાર્યના કુળના.

વાયડ મહાસ્થાનના વાયડા બ્રાહ્મણને તેજ નામના વાણિયા. શ્રી જીવદેવસૂરિ ધર્માચાર્ય; તેની પડખે ડીસા મહાસ્થાન. તે નામના બ્રાહ્મણ ને તેજ નામના વાણિયા. એ વાણિયાના વાયડગચ્છના શ્રી ઉપાધ્યાય મિશ્ર ગુરુ.

મોઢેર મહાસ્થાનના મોઢ બ્રાહ્મણ. તે નામના વાણિયના ચાર ભેદ. મોઢેરવાલ (મોડ) અડાળજા, ગાંભૂઆ, ધાકડ. તેમાં ગંભીરપુરવાસી અડાલજાના શ્વેતાંબર ગુરુ, તેમની વિદ્યાધરી શાખા.

ખેડ મહાસ્થાન. તે નામના બ્રાહ્મણ અને હુંમડ વાણિયા. કૌટિકગણજીવદ્ધ ધર્માચાર્ય મંત્રસિદ્ધિઆર્યજીવદ્ધસૂરિ ગુરુ.

સાબ્રમતી નદી કાંઠે ખેડ મહાસ્થાન. તે નામના બ્રાહ્મણ લાડ વાણિયાના ગોર.

કૌંન્ડિય મહર્ષિ સ્થાપિત કંડુલ મહાસ્થાન. તે નામના (કંડોળિયા) બ્રામણ અને કપોળ વાણિયા. નાગેદ્ર ગચ્છના કપોલ નામના સૂરિ એમના ધર્માચાર્ય.

શ્રીગોડ મહાસ્થાન. તે નામના આમણુ. ચાર પ્રકારના વાણિયા અને કાયસ્થ.

મઢકેસરા પોગઢં મુગટેશ્વરજાતાઃ, પેરુઆઢ વઘનેરા ઘનાબરનગરે જાતાઃ, સરસઈયા સરસિઈ પાટણિ જાતાઃ, કરહીયા વાણારસી જાતાઃ, ગાલા ગાલાઢદેશ જાતાઃ, સેહરા સેહરમથુર સ્થાને જાતાઃ, લંબેવા સોરીપુરનગરે જાતાઃ, ગોલા રાઢા ગોલા નગરે જાતાઃ, ગોલ સીગારી સોગારદેશે જાતાઃ, પૂર્વા પૂર્વાનગર જાતાઃ, પદમાવતી સુત્તપોઞજાતાઃ, પંચમ યાતિ દક્ષિણદેશ જાતાઃ, હલહર જાતિ દક્ષિણદેશ જાતાઃ*

પ્રઅંધમાં વાણિયાની ચોરાશી જાતિઓનાં નામ આપ્યા પછી નવ નાં કયા અને પાંચ કાં કયા તે કહીને ચાર મુખ્ય વર્ણ સાથે કુલે અઢાર વર્ણ ગણી બતાવે છે. છેવટે છ દર્શન કયા તે બતાવીને બીજો ખંડ પૂરો કરે છે.

ત્રીજો ખંડ.

ત્રીજા ખંડમાં કવિ કલિયુગના અનાચાર વર્ણવતાં માખાપ છોકરાને માંટે કેટલું કેટલું કરે છે અને છોકરાનો વખત આવતાં તે માખાપ સાથે કેવા તુંદ મીઠાજથી વર્તે છે તે બહુ અસરકારક રીતે વર્ણવ્યું છે. સીમંતની ન્યાતો જમાડવાનો રિવાજ કવિના કાળે પણ ચાલતો હતો એવું—

* આ બધા ઉતારા મૂળમાં છે તે પ્રમાણે અક્ષરશઃ આવ્યાં છે.

“ પુત્ર તણુકેં અવિહિં આધાન, છટ્ઠાં માશિ કારકેં પકવાં,
જસક યમણુ યમાડિકેં બહુ, ગાયિ રંગ વધારિ સહુ. ”

એ ટુંક ઉપરથી સમજાય છે. આગળ ચાલતાં નિશાળની
વાત આવે છે. ગરીબ બિચારા અધ્યાસને માટે કવિ કહે છે કે:—

“ લોભી હુધ બાલણીની જાતિ, પંડિત તાકધ ધર મીરાતિ;
બણતાં અક્ષર ન ચડિ મુષે, જાણિ પંડિત મારિ રષે;
છાતુ વિછનું ચોરી કરધ, પુત્ર પંડ્યાનું ધર ભરધ”. ૨૭

વહેપારધંધામાંથી હજારો રૂપિયાની આવક થાય નહિ
એટલે પંડ્યાને આમનેમ બાથોડાં મારવાં પડે, ને આવા કારણને
માટે તે લોભી ગણાય ! પંડ્યાની ધાકથી નિશાળીઓ ધરમાં ચોરી
કરીને પંડ્યાને રાગ કરતો હોય એવું પણ કાંઈ ઠેકાણે બનતું
હશે; પણ બધા પંડ્યા તેવા હોવા ન જોઈએ. પંડ્યાઓના ધાકની
કહાણી તો જાણીતી છે. કલિયુગના દુરાચાર વર્ણવ્યા પછી કવિ
તેના ગુણ વર્ણવે છે. કલિયુગમાં કેવા ઉત્તમ પુરૂષો થયા છે તેની
જાંખી વિગત આપીને તેમાંથી વિમળની વાત આવે છે. વિમળશાના
પૂર્વજો નિર્ધનતાને લીધે શ્રીમાળ છોડી ગાંભુમાં રહેવા આવ્યા. આ
વખતે—

“ સંવત આઠ બિહોત્તરિ, જગિ જુ ઠકિ વણુરાકિ;

જોધ જે જંગલ વડાં, નગર વસાવા ઠાકિ. ”

સંવત્ ૮૦૨ માં વનરાજ નગર વસાવવા સ્થાન ખોળતો હતો.
“ અણહલ ગોવાળે તેને સ્થાન, બતાવ્યું, એથી વનરાજે અણહલના નામનું

“અણહલપુર*” વસાવ્યું. વિમળના પૂર્વજ નિનગને ગાંભૂમાં આ વાતની ખબર મળતાં નવા ક્ષેત્રનો લાભ લેવા તે પાટણ જમીને વસ્યા. એમનો પુત્ર લહિર બહુ પ્રતાપવંતો જણાયાથી વનરાજે તેને દંડ-નાયક (સેનાપતિ) નીમ્યો. કવિની કહેલી આ વાત ખરી હોય કે ન હોય પણ પાટણમાં શરૂઆતથી શ્રાવક કારભારીઓ આગળ પડતા હતાં એ વાત નિઃશંક છે. પાટણમાં શ્રાવકો કરતાકારવતા હોવાને લીધેજ મારવાડમાંથી સંખ્યાબંધ જૈનો ગુજરાતમાં આવી વસ્યા ને ગુજરાતમાં વાણિયાની વસ્તી વધી.

વનરાજ પછીના ખીજ ત્રણ રાજ થયા ત્યાં સુધી લહિર દંડનાયક રહ્યો એમ કવિ કહે છે. લહિરનો પુત્ર વીર થયો. એ બહુ ધર્માનુરાગી હતો એથી એણે રાજ્ય કારભાર, વ્યાપાર સર્વ છોડીને ધર્મ ધ્યાનમાં કાળ ગાળવા માંડ્યો. વીરનો પુત્ર વિમળ. વિમળ જીમદેવના વખતમાં થયો ને લહિર વનરાજના વખતમાં થયો. સવત્ ૮૦૨ થી ૧૦૫૦ સુધીમાં વિમળના પૂર્વજમાં વિમળના પિતા સિવાય ખીજું કોઈ ન હોય એ બનવાબોગ નથી. કવિની આપેલી વંશાવળી અપૂર્ણ છે.

ચોથા ખંડ.

ચોથા ખંડમાં વિમળનાં સામુદ્રિક લક્ષણોનું નિમિત્ત લઈને કવિ સારાંમાઠાં સામુદ્રિક લક્ષણો વર્ણવે છે. શરીરના દરેક અવયવ ધાટદાર

* હાલ આપણે તેને ‘પાટણ’ નામથી ઓળખીએ છીએ; પણ પાટણ એ કંઈ વિશેષ નામ નથી. નાનું હોય તે ગામ, મોટું હોય તે પુર અથવા નગર અને રાજધાનીનું શહેર-પાટનગર હોય-તે પાટણ. એ બધાં સામાન્ય નામ છે. જમનગરને કાઠીયાવાડના લોકો “નગર”, એ સામાન્ય નામે ઓળખે છે તેમ ‘અણહલપુર પાટણ’ પાટણ નામથી ઓળખાતું થયું છે.

અને પ્રમાણુચર હોવા એ શરીર બંધારણની સારી સ્થિતિનાં દર્શક થિયું છે. આ મૂળ પાયાપર સામુદ્રિકશાસ્ત્ર રચાયું છે. પ્રજાન સ્વાશ્રયનો જુરસો ઘટયા પછી નિમિત્તો જોતાએસવાની વૃત્તિ વા છે. સામુદ્રિક વગેરેનું તેમ થયું છે.

વિમળનાં લક્ષણ વર્ણવીને કવિ વિધાનું માહાત્મ્ય વર્ણવે છે “પાંચ વરસ એટલે લાલીધ, દશ નેસાલ સંભાલીધ,” એમ કહેવા માં કવિનો ઉદ્દેશ પાંચથી દશ વર્ષની ઉંમર સુધીમાં છોકરાને નિશાળે મૂકવો, એવું કહેવાનો હોય એમ લાગે છે. વિમળનું નિશાળ ગરજું વિદ્યારંભના શાસ્ત્રીય સંસ્કારનું રૂપાંતર છે. આપણા વખતમાંજ નિશાળગરજાનો રિવાજ બંધ પડી ગયો છે. વિદ્યાની વાતમાં કવિ અઢાર લિપિ, છ ભાષા અને પુરૂષની ૭૨ કળા ગણી બતાવે છે.

વિમળ વિદ્યા બહુ રહ્યો એટલે તેના પિતા વીરે દીક્ષા લીધી. વિમળની ચંચળતાને લીધે તે તેના દુશ્મનોના મનમાં ખૂંચવા લાગ્યો. દુશ્મનો પોતાના પુત્રનું કંઈ અનિષ્ઠ કરશે એવા બચથી વિમળની માતા વિમળને લઇને પીહરમાં જઈ રહી. વિમળના મોસાળીયાં ગરીબ હતાં. વિમળ તેમનાં ઢોર ચરાવતો હતો. અબાજીએ તેનું શીક્ષા જોઈને તેને વર્ણકલા, વાજપરીક્ષા અને પંચકોશ શસ્ત્રપ્રાપ્તિનાં વરદાન આપ્યાં.

પાટણમાં આ વખતે શ્રીદત્ત નામનો વ્યાપારી પોતાની કન્યા શ્રીદેવીને માટે યોગ્યવર જોઈતો હતો. જોશીએ તેને કહ્યું કે તારી પુત્રીના જન્મચૌગ સાથે મળતા આવે એવા મહાવીરના પુત્ર વિમળના છે. હાલ તે એની મા સાથે એના મોસાળમાં રહે છે,

માટે ત્યાં જઈને વિવાહ કરે. વિમળનો વિવાહ થયો એ પછી વિમળને દાટેલું ધન જડ્યું.

પાંચમો ખંડ.

પાંચમા ખંડમાં કન્યાનાં સામુદ્રિક લક્ષણ વર્ણવ્યાં છે. વિવાહ કરતાં વરકન્યાનાં સામુદ્રિક ચિન્હો જોવાનો ચાલ હજી પણ આપણા માં ચાલતો છે. સામુદ્રિક ચિન્હો સમજવાનું કામ એવું ગુંચવણ ભર્યું છે કે એક ચિહ્ન સારા ભાવનું સૂચક છે કે માઠા ભાવનું તે ખાત્રી પૂર્વક કહી શકાયજ નહિ. વળી જ્યોતિષના ગ્રહોની પેઠે એક સારા ની સામે બીજું માડું ને એક માઠાની સામે બીજા સારાનો વિરોધ પણ હોય છે. આવી સ્થિતિમાં કોઈ એક માડું ચિહ્ન જોઈને કોઈને માટે ખરાબ કલ્પના બાંધી દેવી જોઈએ નહિ. આગળના વખતમા માઠાં ચિહ્નને માટે લોકોએ પોતાનાં બાળક તથા દીધાની વાતો આપણે વાંચીએ છીએ. એ મૂર્ખાઈ હાલમાં નિર્મૂળ થઈ છે. ખોટાં ચિહ્નનો વહેમ પણ દહાડે દહાડે ઘટતો જાય છે.

વિમળના લગ્નની રીતનું વર્ણન બહુ હાલના જેવુંજ છે. લગ્નના આરંભમાં વડી પાપડ કરવાં, ધાન્ય વીણવાં, માંડવો બાંધવો, સારાં ખેસણાં કરવાં, કંકાત્રીઓ મોકલવા, ન્યાત વરો કરવો, ખુંપ મૂકવો, જાંદરણી, સામૈયું વગેરે સર્વ હાલના જેવુંજ છે. પરણેલું જોડું વૃષ્ઠોને, વડીલોને, પૂજ્યોને અને દેવને પગે લાગે છે. માગણોને અને છએ દર્શનોને દાન આપવાનું તથા સર્ગા સંજાંધીઓને પહેરામણી આપવાનું પણ હાલના જેવુંજ છે.

નવપરણિત જોડાના વિજ્ઞાસ વર્ણવતાં કવિ એક સાધુને જાજતી રીતે બહુજ ઠાવકાઈથી અને ટુંકામાં પણ અસરકારક વર્ણન કરે છે. કેટલાક વખત પછી વિમળ પાટણમાં રહેવા રહેવા જાય છે.

છટ્ટો ખંડ.

ધમધોષસૂરિએ વિમળને અંબાજીનું આરાધન બતાવ્યું ને વિમળે અન્નની આખડી લઇને અંબાજીને પ્રસન્ન કર્યાં. અંબાજી અને ચક્રેશ્વરીએ તેને વરદાન આપ્યું. પાટણના મહારાજ ભીમદેવ ને વિમળે બાણકળા બતાવી ખુશી કર્યાં, એથી ભીમદેવે તેને દંડ નાપકની પદવી આપી. વિમળ ધનવાન થતો ગયો તેમ તેમ તેના વેરીઓનો તેના પર દ્રેપ વધવા લાગ્યો. તેમણે રાજાને ભંભે ર્યાં. રાજા વિમળને ઘેર જઇને તેની રિદ્ધિ તેમજ યુદ્ધસામગ્રી જોઇ આવ્યો. તેને લાગ્યું કે વિમળ કોઇ દહાડો મને નડશે માટે તેનો નાશ કરવો. મંત્રીઓએ વિમળને વાઘ પાસે મરાવાની યુક્તિ બતાવી. રાજાએ વાઘ છોડી મૂકાવીને શહેરમાં ત્રાસ વર્તાવ્યો. વિમળને વાઘ છૂટ્યાની ખબર થતાં તરત જઇને તેણે વાઘને પકડી લીધો. પછી વિમળને મદલ સાથે યુદ્ધ કરાવીને મારવાની યુક્તિ રચાઇ, તેમાં પણ વિમળની જીત થઇ.

સાતમેા ખંડ

કંઇ ના આશ્યું ત્યારે રાજાએ વિમળ પાસે તેના પૂર્વજોના વખતનું ખોટું લેણું કાઢ્યું. વિમળ રાજાની મતલબ સમજી ગયો ને તે પાટણ છોડી ચંદ્રાવતી આવ્યો ગયો. ચંદ્રાવતીમાં રહ્યા પછી બાર સુલતાનોના જુલમની વાત તેના જાણવામાં આવે છે.

“જિહાં જિહાં જાણુછ હીદુ નાંમ, તિહાં તિહાં દેશ જિનડછ ગાંમ;

હીંદુનું અવતરીઉ કાલ, જુ ચાલિ તુ કરિ સંભાલ.” ૨૫

કવિ વર્ણવે છે તે સ્થિતિ અમદાવાદના સુલતાનોના વખતની ખરેખરી સ્થિતિ છે. આગળ ચાલતાં વિમળનું પરાક્રમ

અતાવવાને બાને કવિ જુદા જુદા દેશનાં નામ ગણાવે છે; પછી વિમળ બાર સુલતાનોના રોમનગર ઉપર સ્વારી કરે છે. સ્વારીમાં બધાં હથિયારોનાં નામ આવે છે પણ તેમાં બંદૂક નથી. સ્વારીમાં ઘોડાઓની જાતિ અને તેમના શણગાર, હાથીઓનાં નામ અને સૈન્યવર્ણન આવે છે. સુલતાનોની વાતમાં કવિ હાસ્યરસ જમાવે છે. વિમળ સુલતાનોને તાબે કરીને તેમની સાથે સરત કરે છે કે બીબીઓ હિંદવાણીનો વેશ પહેરીને મને વધાવે. નિરૂપાયે સુલતાનો તેમ કરાવે છે. બીબીઓને વિમળે કે પડાં આપ્યાં, ને સુલતાનોને પોશાખ આપ્યો. તેમની આશિશ મેળવી તે પાછો ચલ્યો.

આઠમો ખંડ.

ઠકાના રાજાએ વિમળનું અપમાન કરનારો પત્ર લખ્યાથી વિમળે તેના ઉપર ચઢાઈ કરી તેને જીત્યો. અહીં કવિ વીરરસ જમાવે છે. વીરરસના ઘણા દુહા કવિએ પ્રાચીન અપભ્રંશ સાહિત્યમાંથી ઉતારી લીધા છે ઠકાના બંભણીયા રાજાને કેદ કરીને વિમળ ચંદ્રાવતીમાં લાવે છે. એ પછી રાજા ભીમદેવ વિમળને છત્રચામર અને રાજાની પદવી મોકલી આપે છે. છેવટે વિમળે ચંદ્રાવતી નવેસર વસાવી તેનું અને બગરનું જાણવાજોગ વર્ણન કરીને કવિ આઠમો ખંડ પૂરો કરે છે.

નવમો ખંડ.

નવમા ખંડમાં કવિએ ટુંકામાં જૈનધર્મનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે. જૈનધર્મનું સામાન્ય સ્વરૂપ સમજવું હોય તેને માટે આટલું વર્ણન બસ છે. શ્રાવકો મૂળમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય વર્ણના હતા, છતાં તે બધા વાણિજ્યનો ધંધો કરતા કેમ થઈ ગયા

તે આ ખંડ જોઈને આપણે સમજી શકીએ છીએ. વહેપાર સિવાય બીજા બધા ધંધા આવકોને માટે દોષવાળા છે ગુરુમુખે ધર્મનું સ્વરૂપ સાંભળીને વિમળ પોતાનાં પાપને માટે પશ્ચાતાપ કરે છે ને એ પાપમાંથી છૂટવાને સદ્ગુરુ ધર્મધોષસૂરિને શરણુ થાય છે. ગુરુ તેને આણુ ઉપર જૈનતીર્થ સ્થાપવા કહે છે. વચ્ચે આણુનું પૌરાણિક વર્ણન અને શ્રીમાતા તથા રસિયાદેવની વાત કહે છે. વિમળ અંબાજીની સહાયથી આણુ ઉપર દેહરા બંધાવે છે. સંવત ૧૦૮૮માં ધર્મધોષસૂરિને હાથે આદીનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવે છે ને ખંડ પૂરો થાય છે.

ચૂલિકાનો અર્થ શિખર છે. જૈન ગ્રંથકારો કથા ભાગ પૂરો કર્યા પછી “ચૂલિકા” એ મથાળા નીચે પ્રશસાત્મક ઉદ્ધારો અને પોતાનીવંશ પ્રશસ્તિ આપે છે. ચૂલિકામાં કવિએ ૫૧૧ નામ આપ્યાં છે આ કાળના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં આવતાં નામો અને આ નામો વચ્ચે ધણો ફેર છે. જેસલ નામે ઓળખાતા માણસનું નામ સંસ્કૃતમાં લખતાં ‘જયસિંહ’ લખશે, પણુ વ્યવહારમાં તો એ નામની ધણાને કદપના પણુ હોતી નથી એ કાળે વપરાતાં નામનાં રૂપ કેવાં હતા તે આપણે આ નામો ઉપરથી જોઈ શકીએ છીએ.

ચંદ્રાવતીનગરની ભવ્યતા જોઈને ચક્રિત થતા ભાટને મોઢે કવિ ધણા અસરકારક શબ્દો કહેવરાવે છે કે શેઠનું બહુ મોટું ધવલ-ચુહ* શુ કરવાનું ? એના કરતા તો—

“વરિ પન્નાલાં વરિ ઝૂંપડાં, પહિ અવલંબઈ ગિહાં બાપડાં;

અવસરિ રાંધી કેઈ લહઈ, વિસામઘ ઘર ઉટઈ રહઈ. પર

*આરસપહાણનો બગલો.

જ્યાં ચરીખને વખતપર રાંધ્યું કે કોઈ મળે અને જેના ઓટલાપર વિસામો લેવા રહી શકે તેવી ચરીખોનું આશ્રયસ્થાન થતી ઝુંપડી કે પથુકૂટી ઘણી સારી.

ભાટ વિમળનાં વાસસ્થાનની લબ્ધતા અને તેના ધરનો વૈભવ જુએ છે, ઓટલામાં વિમળની પત્નીને ખમર થવાથી તે આવીને તેમને આવકાર આપે છે. ભાટ વિમળનાં કવિત બોલે છે. વિમળ ઘેર નહિ હોવાથી ભાટ જવા માગે છે. શ્રીદેવી કહે કે “મંત્રી ગયા છે, પણ ધર અહીં મેલી ગયા છે.”

“જિહાં નારી તિહાં મંદિર સહી”

માટે ‘શિરામણી’ કરીને પછી મંત્રાને મળવા જાને. બહુ સન્માન પૂર્વક શ્રીદેવી ભાટોને જમાડે છે. પાછલા કાળમાં રાજા રજવાડા અને શ્રીમંતોમાં ભાટ લોકો જે માન ભોગવતા હતા તે ધ્યાનમાં લઈએ તો આ કલ્પિત પ્રસંગમાં અતિશયોક્તિ જેવું કંઈ નથી.

સામાન્ય રીતે જૂના કવિઓ સ્ત્રીઓને દોષ દેવાનો કોઈ પ્રસંગ ખાલી જવા દેતા નથી “નારી નરકની ખાણ,” “નારીનો વિશ્વાસ ન કરીએ,” “વનિતા વિપની વેલ” વગેરે સ્ત્રીનિદાના ઘણા વાક્ય રૂઢ થઈ ગયાં છે. વિમલપ્રબંધના કવિએ સ્ત્રીઓની નિદા કરવાને બદલે તેમની પ્રશંસા કરી છે અને તે પ્રશંસા પણ એવી ઉત્તમ રીતે કરી છે કે ગમે તેવા નિષ્ઠુર નિંદકને પણ માથું હલાવ્યા વગર ચાલે નહિ. કવિ કહે છે:—

નારી કહીય ધર શણગાર, નારી વિના મ હયો ભતાર. ૯

આગલિ પાછલિ પૂરઈ ઠાંમ, પહિ પરહુણઈ રાખઈ નામ. ૧૦

નર દુખીઈ ધરનારી દુખી, નર સુખીઈ ધરનારી સુખી;
 જાતાં જીવિ મેહલઈ હાથિ, નારિ વિના કો નાવઈ સાથિ. ૧૧
 જી ધરિ સુદરિ તુ હુઈ શોભ, દેવઈ દેવઈ રહીઈ થોભ;
 વેલાં ભોજન વેલાં ભોગ, વેલાં લાભઈ સવિ સયોગ. ૧૨
 નારી વિણુ નર અવગુણુ કોડિ, કોઈમ દેયો નારી ખોડિ. ૧૫
 ઉત્તમ નર હૂઆ સંસારિ, તે ત્રિસક્રિઈ માતા નારિ;
 નારી લક્ષ્મી પદ્માવતી, નારી ચક્રેસરિ સરસતી. ૧૬
 જાં જીવઈ તાં સરસી રહઈ, વેદન ભૂખ દુખ સવિ સહઈ. ૨૨
 આવઈ રોગ નિઅ તન દહઈ, રાતિ દિવસ તે પાસઈ રહઈ.
 નમણી, ખમણી બહુ ગુણુધરી, વંશવિશુદ્ધી સેવા કરઈ.

કાવ્યને અંતે કવિ પોતાની પ્રશસ્તિ આપે છે. જૈન કવિઓનો વિગતવાર પ્રશસ્તિ આપવાનો રિવાજ અપૂર્ણ ઐતિહાસિક સાધનો ધરાવતા આપણને બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. કવિના પૂર્વજ શ્રીમાળી વંશના મંગ (મંગાસા) પાટણથી અમદાવાદ આવીને અજંદરપુરામાં રહ્યા. તેમના ત્રણ પુત્રોમાં મોટા શ્રીધર. તેમનાં પત્ની ઝમકલદેવી. તેમને ચાર પુત્ર અને એક પુત્રી. ચોથા પુત્ર લહરણ સં. ૧૫૨૧ માં પોસ વદિ ૩ ને દિવસે જન્મ્યા. તેજ કવિ પોતે. જનમંદિર પાસેની ધર્મશાળામાં ગુરૂ ચોમાસુ* રહ્યા હતા, તેમને કવિના પિતાએ જન્મયોગ બતાવ્યો. ગુરૂએ કુંડળી જોઈને કહ્યું કે આ કોઈ પુણ્યશાળી, મોટો યતિ અથવા મોટો વિદ્વાન થશે. ગુરૂના વચનથી (ગુરૂએ તેમનાં માતાપિતા પાસે માગણી કર્યાંથી) સં. ૧૫૨૯ ના જેઠ શુદ્ધિ ૧૦ ને દિવસે નવ વર્ષની વયમાં કવિને

*સન્યાસીઓની પેઠે જૈન સાધુઓ ચોમાસામાં એક રથને સ્થિરવાસ કરીને રહે છે.

દીક્ષા આપી ને લાવણ્યસમય નામ પાડ્યું. દીક્ષા આપનાર ગરુડ પતિ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ હતા. સમયરત્ન ગુરુએ તેમને વિદ્યા આપી. સોળમા વર્ષથી કવિને વાણી (કવિતા કરવાની શક્તિ) આવી. કવિએ ધણી સરસ રાસ, છંદ, કવિત, પ્રખંધ, ગીત વગેરે રચ્યું.

કવિકૃત ‘ગૌતમપૃચ્છારાસ,’ ‘બોહાનો રાસ,’ ‘સીમંધર સ્વામીની સન્નિધાય’ (સ્વાધ્યાય-પાઠ), અને ‘નેમિછંદ’ એટલાં કાવ્ય અને મળ્યાં છે. કવિની દરેક કૃતિ શ્રવણલાલિત્યથી ભરપૂર છે. કવિકૃત ‘બોહાનો રાસ’ જોનારને સમન્વય કે ભાષા ઉપર કવિનો કાબુ કેવો છે. કવિ પોતે પોતાની કૃતિ માટે મગર છે. નેમિછંદમાં તે કહે છે કે.—

“કવિત કવિત કહી સહુ વખાણુછ, કવિત તણા પુણુ ભાવ ન જાણુછ;
સોઠ કવિત જિણિ દુસમન દુમછ, કોવિદજન મનિ લાણું ધુમછ ૯
દેખી ચંદ ચકોરા હરખછ, વરતુ વિશેષિછ પારખિ પરખછ;
કરિઉં કવિત જુ ચતુર ન વાહછ, સોઠ કવિત કહીછ સ્યામાહિ!” ૧૦
‘વિમલપ્રખંધ’માં કવિ કહે છે કે:—

“સરસ કથન નહીં આલી કવઈ, મોટા મંત્રિ રાય રંજવઈ”.
મેં રસભર્યાં કથન કર્યાં છે, અને મોટા મોટા મંત્રીઓ તથા રાજાઓને રીઝવ્યા છે, પણ જૂઠાં કવન કવ્યાં નથી. સં. ૧૫૫૫ માં કવિને પંડિત પદવી મળી. કવિ કહે છે કે ઘણે ઠેકાણે મેં ઉપદેશ કર્યો છે અને મારા ઉપદેશથી ઘણે ઠેકાણે દેહરાં, ઉપાશ્રય વગેરે થયાં છે. પાલિતાણાના ૧૫ માં ઉદ્ધારની પ્રશસ્તિનો શિલાલેખ વાંચતાં કવિના આ કથનની સત્યતા સમન્વય છે.

સં. ૧૫૭૭ ની કર્માશાહની પ્રશસ્તિના લેખમાં લખ્યું છે કે:—

‘લાવણ્યસમયાશ્વ્યેન પંડિતેન મહાત્મના ।’

સત્તમોદ્ધાર સત્તા ચ પ્રશસ્તિ પ્રકટી કૃતા ॥૩૩॥

(લાવણ્યસમય નામના મહાત્મા પંડિત વડે સત્તમોદ્ધાર કર્તાની પ્રશસ્તિ પ્રકટ કરાઇ.)

પૂજ્ય પં. સમયરત્ન શિષ્ય પં. લાવણ્યસમય સ્ત્રિસંઘ્યં
શ્રી આદિદેવસ્ય પ્રણમતીતિમદ્રં.....

‘વિમલપ્રબંધ’ની કૃતિ કવિની ૪૮ વર્ષની પાકટ ઉંમર અને બહોળા અનુભવ પછીની કૃતિ છે ને તેથી સ્વાભાવિક રીતેજ તેમના આગલાં કાવ્યો કરતાં તે વધારે રસિક અને વધારે મહત્વની છે. પ્રબંધ રચાયા પછી દશ વર્ષમાંજ તેનું સંસ્કૃત ભાષાંતર થયું એ એ પુસ્તકની લોકપ્રિયતા સમજવાને માટે બસ છે સંવત્ ૧૯૬૦ એટલે સો વર્ષ પછી લખાયેલી વિમલપ્રબંધની ઘણી પ્રતિઓ મળે છે, એ બતાવે છે કે જ્યાં સુધી જૂની ગુજરાતીભાષા સમજવાનું મુશ્કેલ પડતું નહોતું ત્યાં સુધી આ પ્રબંધ બહુ લોકપ્રિય અને બહુ ફેલાવો પામેલો હતો. નવી ગુજરાતીના કાળમાં જૂની ભાષાના બીજા કવિઓના અંધા અંધકારમાં પડ્યા તેમ વિમલપ્રબંધ પણ અંધકારમાં પડ્યો અને નવી ભાષાના નવા કવિઓના રાક્ષ પ્રસિદ્ધીમાં આવતા ગયા. ત્રણસો વર્ષ પછી આ ઉપયોગી કાવ્યનો ઉદ્ધાર થયેલો જોઈને સંજ્ઞન વાચકોને આનંદ થયા વગર રહેશે નહિ.

‘વિમલપ્રબંધ’ નાશ પામતો બચાવીને પ્રસિદ્ધીમાં લાવવાનો મુખ્ય મથક મારા મિત્ર શ્રીમનભાઈ ખુરાલચંદ મોદીને ઘટે છે.

એમના પ્રતાપે રદિરના શા. લલ્લુભાઈ હીરાચંદ ઇચ્છાપોરીઆ પાસેથી મને આની જૂની પ્રતિ મળી. રા. ઇચ્છાપોરીઆએ બહુ ખુશીથી મને તે આપી. શ્રાવકસંબંધે શૌભાવનાર પરાક્રમી નરરત્ન વિમળશાહની કીર્તિઅંધકારમાંથી પ્રકાશમાં લાવવાનું શ્રેય આ સજ્જન ગૃહસ્થોએ મેળવ્યું છે. જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર કરવો એ જૈનધર્મમાં મોટું પુણ્યકાર્ય ગણાય છે. સુરતના શા. દેવચંદ લાલભાઈના સુપુત્રોએ એ કામ પાછળ એક લાખ રૂપિયાની રકમ કાઢીને અપ્રસિદ્ધ જૈન ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવા માંડ્યા છે. બીજા ધનવાન ગૃહસ્થો પણ હજારો રૂપિયા આ કામની પાછળ ખર્ચે છે. આવા પુણ્યશાળી ગૃહસ્થો જે પુણ્યફળ મેળવે છે તેજ પુણ્યફળ રા. ચીમનલાલ મોદી અને રા. લલ્લુભાઈ ઇચ્છાપોરીઆ જેવા ગૃહસ્થો ખૂણે પડેલા આવા ગ્રંથો યોગ્ય સ્થળે પ્રસિદ્ધ કરવા આપીને મેળવે છે. એમનો ઉપકાર મારા ઉપર તેમ ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર પણ છે.

ત્રણ પ્રતિઓ ઉપરથી મેં આ પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે. પહેલી પ્રતિ રાંદેરના શા. લલ્લુભાઈ હીરાચંદ ઇચ્છાપોરીઆ પાસેથી મળી તે. બીજી પ્રતિ ભરૂચના શા. સોમચંદ ભગવાન પાસેથી મળી તે અને ત્રીજી પ્રતિ પુના જ્ઞાનભંડારની મુનિ બાલચંદજી પાસેથી મળી તે. પહેલી પ્રતિ જે સંવત ૧૫૮૪ એટલે પુસ્તક રચાયું તેજ કાળે લખાયેલી તે સર્વથી વધારે શુદ્ધ હતી અને તેનેજ પ્રમાણભૂત માનીને-તેના અક્ષરેઅક્ષરને વળગી રહીને મેં આ આખું પુસ્તક તૈયાર કર્યું છે. બીજી પ્રતિ બહુ પાછળના કાળે લખાયેલી હતી અને ત્રીજી પ્રતિ સંવત ૧૬૬૦ પછી લખાયેલી હોય તેવી હતી. એ પ્રતિના આગળ પાછળનાં પાન તૂટક હતાં એટલે

તેની લખ્યા સાલ મળી નથી, પણ સંવત્ ૧૬૬૫માં કોઇ ગૃહસ્થે ઘણી નકલો કરાવીને મોટા મોટા જ્ઞાન ભંડારમાં મોકલી આપી હોય એવું એ સંવત્ની અને એ મરોડની લખેલી ઘણી પ્રતિઓ જોવાથી મને લાગ્યું છે, ને તેથી મેં આ પ્રતિ સં. ૧૬૬૦ પછી લખાયેલી ધારી છે. પહેલી પ્રતિમાં લેખકના હસ્તલેખ કે નજરચુક થી ખોટો પાઠ લખાયો હોય તે સમજવાને માટે આ પ્રતિઓ મને ઘણી ઉપયોગી થઇ પડી છે. પોતાની પ્રતિ આપવા માટે ગ. સોમયંદ ભગવાન અને મુનિ બાલવિજયજીનો હું ઉપકાર માનું છું.

બીજી પ્રતિઓનાં પાઠાંતર આપવાનો મારો વિચાર હતો, પણ મેં જોયું કે બીજી બધી પ્રતિઓ ગ્રંથ રચાયા પછી લગભગ સો વર્ષ પછી લખાયેલી છે, કે જે કાળે ભાષાએ ઘણાંમાટે પ્રાચીન રૂપ બદલીને હાલની ગુજરાતીભાષાનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું. આ કાળના લેખકોને પાછલા કાળનાં કરિ, ધરિ, વગેરે સ્વર સંયુક્ત રૂપો અશુદ્ધ લાગવાથી જ્યાં જ્યાં એવાં રૂપ હતાં ત્યાં ત્યાં તેમણે કરઇ, ધરઇ, એવાં પ્રાકૃત શુદ્ધ રૂપ કરી લીધાં છે. ખરું જોતાં એ શુદ્ધતા નકામી હતી. કવિએ પોતાની સ્વાભાવિક વ્યવહારોચિત ભાષામાં કાવ્ય રચ્યું હતું અને માત્ર કાવ્યની ભાષા તરીકે અથવા રચનાની અનુકૂળતા માટે જ્યાં જ્યાં જરૂર પડી ત્યાંજ પ્રાકૃત શબ્દો અને પ્રાકૃતરૂપો વાપર્યાં હતાં. ભાષાનો ઐતિહાસિક મર્મ ધ્યાનમાં નહિ રચાને પરિણામે પાછળના લેખકોએ, ‘શરિ, કરેશિ, રચેશિ, કશી, વશી,’ વગેરે દરેક ‘સ’ ને ઠેકાણે પ્રાકૃત ‘શ’ લખ્યો છે. ઇકાર શબ્દમાં ભળીને ‘રૂપિ, રંગિ, મિલિ, છિ, દેહરે’ એવાં રૂપ હતાં ત્યાં રૂપઈ, રંગઈ, મિલઈ, છઈ, દેહરઈ, એવાં રૂપ કર્યાં છે. તેજ પ્રમાણે

ઉકાર સંધાનને થયેલાં ‘સ્યું, કિસ્યું, બહુ, પડ્યું, વગેરે રૂપો બદલીને ‘સિહ, કિસિહ, મહિહ, પહિહ;’ એવાં રૂપો કર્યા છે. પાઠાંતર ધણેભાગે આવાં એકસરખાં હોવાથી મેં પાઠાંતર આપવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો. વળી મને એમ પણ લાગ્યું હતું કે જે સામાન્ય વાંચનારાઓને માટે હું આ પુસ્તક તૈયાર કરું છું તેમને એ પંડિતાઇ નકામી અને અડચણકર્તા લાગશે. આવા વિચારથી મેં પાઠાંતર આપવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો. જે કે હવે મને લાગે છે કે મહત્ત્વનાં પાઠાંતર આપ્યાં હોત તો અભ્યાસીઓને માટે તે ઉપયોગી થઇ પડત.

‘શિર’ ને બદલે ‘શર,’ ‘શિખર’ ને બદલે ‘શખર,’ ‘શિવ’ ને ‘શવ’ એવાં રૂપો પણ મેં કાયમ રહેવા દીધાં છે. છાપતી વખતે તો ‘મૂળમાં કંઈ પણ ફેરફાર ન કરવો’ એ નિશ્ચયને વળગી રહીને મેં એ રૂપ રહેવા દીધાં હતાં, પણ બીજા ધણા રાસોમાં મેં એવાં રૂપ વાંચ્યા પછી હવે મારી ખાત્રી થઇ છે કે એવાં રૂપ તે કાળના અધકારમય સમયનાં વ્યવહારિક રૂપ હતાં. ઉત્તર ગુજરાતમાં હજી પણ ગામડાના લોકો એવાં રૂપ વાપરે છે. ગુર્જરાણા મુલ્ક ઋષ્ટ એ કથનીની તે સાખીતી છે. પ્રજના અધ:પાતનો તે પૂરાવો છે. મુસલમાની રાજ્યકાળમાં પ્રજા જેમ અધોગત થતી હતી, તેમ તેની ભાષા પણ અધોગત થતી હતી. ભાષામાં અશુદ્ધતા તો ધણા લાંબા કાળ થી ચાલી આવતી હતી પણ સ્ક્રપ્ત રાજ્યના જીવંત કાળમાં લોકોના લોહીમાં જુસ્સો હતો તેમ તેમની ભાષામાં પણ જુસ્સો હતો. અપંચના લગ્ન, મગ્ન, લગ્ન એવા જુસ્સા બધાં શબ્દોઆર મુસલમાની અમલમાં પ્રજના આંતરિક જુસ્સાની સાથે લુપ્તપ્રાય થતા ગયા. પ્રજા જેવી શિથિલ થતી હતી તેવી તેમની ભાષા પણ કરડાશ કર

કરાશ વગરની લીસા, સુવાળા, બાડીયા શબ્દોની બનતી હતી. ‘વિમળ પ્રબંધ’ આવા કાળનું કાવ્ય હોવાથી તેમાં આવતા બોડીયા શબ્દો લેખકના લખવાના દોષથી નહિ પણ ભાષાના સાધારણ સ્વરૂપથી તેવા છે.

‘વિમળપ્રબંધ’ વ્યાખ્યાનરૂપે તૈયાર કરવામાં મારો હેતુ એ હતો કે સાધારણ વાંચનારા ભાષાશાસ્ત્રના રસહીન વિષયમાં માથું ખાલતા નથી અને ભાષાના ઐતિહાસિક સ્વરૂપથી કેવળ અભણ રહે છે, તેઓ રસભેર આ કાવ્ય વાંચે અને સાથે સાથે ભાષાના ઐતિહાસિક સ્વરૂપને ઓળખતા થાય. આવા વાંચનારાઓની અનુકૂળતા માટે શબ્દશબ્દને વળગી રહીને અર્થ કરવા કરતા સ્મરણતાથી દૂરનો અર્થ સમજાય એ ધોરણપર અર્થ કરવાનું મેં ઠીક ધાર્યું અર્થ કરવાનો મારો પ્રયાસ ભાષાશાસ્ત્રીઓને ઉપયોગી થશે, એવી આશા મેં રાખીજ નથી. એમની સેવાને માટે તો મૂળકાવ્ય રજુ કરવા ઉપરાંત ખીનું કંઈ હું કરી શકીશ નહિ એમ સમજીને મેં મૂળ કાવ્યને જેમનું તેમ—કશા પણ ફેરફાર વગર રજુ કર્યું છે. ભાષાસાહિત્યમાં જો તે કોઈ રીતે ઉપયોગી થશે તો હું મારો શ્રમ સફળ ગણેલો માનીશ.

મારે કહેવું જોઈએ કે જે વખતે જૂની ગુજરાતીભાષાનું ખીનું કોઈ પણ પુસ્તક મેં જોયું નહોતું અને તપાસ કર્યા પછી પણ જૂનાં શાળાપત્રમાં ‘પ્રાકૃત પ્રકાશ’ અને ‘કાન્હડે પ્રબંધ’ના અશુદ્ધ, તટક કાવ્ય સિદ્ધાય ખીનું કંઈ મારા હાથમાં આવ્યું નહોતું, તે વખતે મેં ‘વિમળપ્રબંધ’ તૈયાર કરવાનું કામ માથે લીધું હતું. મારો માર્ગ ખોલો વિકટ હતો. નહિ સમજતા શબ્દો સમજવાને માટે અખંડ પરિશ્રમ કરવા છતાં પણ બહીવાર મારે નિરાશ થવું પડ્યું.

સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ હુધંદરાય ધ્રુવની કૃપા એજ મારે માટે અનુ-
કૂળતા હતી. મને નહિ સમજતા શબ્દો પત્રદારા હું તેમને લખી જ-
ણાવતો અને તેઓ પત્રદારા અને ખુલાસા મોકલી આપતા. એમની
સુજનતાનો મેં અનેકવાર લાભ લીધો છે. જે જે વિદ્વાન જૈન
સાધુઓની મુલાકાત લેવાનું મારાથી બની શક્યું તે તે સાધુ મહારાજોની
કૃપાનો લાભ પણ મેં લીધો છે, છતાં કેટલાક શબ્દોના અર્થ નહિ સમજ-
વાને લીધે આસપાસના સંબંધ ઉપરથી મારે તેના અર્થ લખવા
પડ્યા છે. કોઇ કોઇ શબ્દ તો બિન્નકુલ સમજાયાજ નથી અને કોઇ
કોઇ શબ્દના અર્થ ભૂલભર્યાં પણ કર્યા છે. લાંબી માંદગી અને
અતિશય અશક્તિને લીધે પૈકો જોવામાં પણ મારાથી પૂરતું ધ્યાન
અપાયું નથી. ઘણું ઠેકાણું મારી મૂળ જોડણી પણ ઉલટામ ગઇ છે.
આ બધા દોષો વચ્ચે મને સંતોષ છે તે એ છે કે હાથમાં લીધેલું
કામ સમજીને કરવા મારાથી બની શકે તેટલો અને મારું અંત.
કરણ મને દપકો ના દે તેટલો મેં પ્રયત્ન કર્યો છે

પ્રાચીન સાહિત્યને ઉત્તેજન આપવાનો શ્રીમંત મહારાજ
ગાયકવાડ સરકારની ઉદાર યોજનાનો લાભ લેવા મેં માગણી કરી
હતી. એ માગણીનો નિકાલ થતાં લગભગ પંદર સોળ મહિના વીતી
ગયા, એથી 'વિમલપ્રબંધ' તૈયાર કર્યા પછી ઘણો મોટો પ્રશ્નિદ્ધ થાય
છે. આ લાંબી મુદતમાં જૂની ગુજરાતીના સંખ્યાબંધ ગ્રંથો મારા
જોવામાં આવ્યા છે. અપભ્રંશ અને પ્રાકૃતથી પણ હું કેટલીક રીતે
જાણીતો થયો છું એ જાનનો ઉપયોગ અને તેટલો શુદ્ધિપત્રકમાં
કર્યો છે. વાચકોને શુદ્ધિપત્રક પ્રમાણે સુધારીને વાંચવા હું વિનંતિ
કરું છું.

ગુજરાત ભાષ્યશાળી છે કે તે શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ જેવા અપ્રતિમ રાજકર્તા ધરાવે છે. ગુજરાતી સાહિત્યને પોષવાને શ્રીમંતે લાખો રૂપિયાનો વ્યય કર્યો છે. વડોદરાસાહિત્યપરિષદ વખતે શ્રીમંતે બે લાખ રૂપિયા આ ખાતે આપીને પ્રાચીન સાહિત્યને પ્રકાશમાં લાવવાની સ્થિર યોજના કરી છે. આ ઉદાર યોજનાને પ્રતાપે પ્રાચીન સાહિત્યમાં બહુ કીમતી તત્ત્વનો વધારો થશે. ગુજરાતી સાહિત્ય આજ સુધી ૩૦૦ વર્ષની ભાષામાંજ સમાપ્ત થઈ જતું હતું: ત્રણસે વર્ષ ઉપરનો ગુજરાતીભાષાનો પ્રદેશ આજ સુધી કેવળ અંધારામાં હતો. શ્રીમતની ઉદાર યોજનાને પરિણામે એ સ્થિતિ બદલાઈ છે. જૂની ગુજરાતીભાષાના ચાર પાંચ ત્રથો પ્રસિદ્ધ થવાનું નક્કી થઈ ગયું છે. ગુજરાતીઓ આશા રાખશે કે શ્રીમાન મનુભાઈ નંદશંકર મહેતા અને મે. મસાણી સાહેબ જેવા દક્ષ અધિકારીઓના અમલમાં ગુજરાતી સાહિત્ય ગુજરાતી પ્રગ્નના ઝળઝળતા કાળ સુધી જઈ પહોંચશે. ‘વિમલપ્રબંધ’ ને શ્રીમતની ઉદાર યોજનાનો લાભ આપવા માટે હું મે. મસાણી સાહેબ અને મે. રા. રા. મનુભાઈ નંદશંકર મહેતાનો ઉપકાર માનું છું.

સાક્ષર શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે મને બહુ બહુ રીતે મદદ કરી છે. અર્થને માટે વારંવાર ખુલાસા કરવાની, ‘વિમલપ્રબંધ’ના છપાયેલા બધા કર્મ તપાસી જોવાની, પોતાની પાસેની હસ્ત લિખિત પ્રતિ સાથે મેળવણી કરી જોવાની એમ અનેક પ્રકારની નસદી એમણે ઉઠાવી છે. ઉપોદ્ઘાતમાં આપેલા કીમતી પૂરાવા માટે

*અપભ્રંશ અને પ્રાકૃત ભાષા સુધી.

પણ હું એમનો આભારી થયો છું. પરમાત્મા એમને દીર્ઘાયુષ આપે.

રા. કનૈયાલાલ નાનાભાઈ દેશાઈ, અને ખીલ જે સજ્જન મિત્રોએ કાઢનેકાઢ રીતે મને આ કામમાં મદદ કરી છે, તેમનો હું આભાર માનું છું.

હેવટે, ગુજરાતી ગ્રંથકારોને ઉદારતા અને કદરદાનીને લાગ્યેજ અનુભવ મળ્યો હોય એવો એક પત્ર પ્રગટ કરીને આ પ્રસ્તાવના પૂરી કરીશ. પત્ર આ પ્રમાણે છે

રા રા મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસ.

વિ. વિ. મારા મિત્ર ચીમનલાલ ખુશાલચંદ મોદીએ મને વિમળપ્રબધના છપાયેલા કૃર્મ વંચાવ્યા એ વાચીને હું બહુજ ખુશી થયો. તમારો પ્રયાસ ગુજરાતી જૈનસાહિત્યને બહુ ઉપકારક થશે. મને ખાતરી છે કે મારા જૈન બધુઓ તરફથી તમારા કામની બહુ સારી કદર થશે છપામણી ખર્ચમાં તમને મદદ મળે એ હેતુથી આ સાથે એક નાની રકમ મોકલું છું તે સ્વીકારીને મને આભારી કરશો. મારું નામ પ્રસિદ્ધ કરવાની કંઈ જરૂર નથી, છતાં જો તમારે તે પ્રસિદ્ધ કરવું હોય તો મને કંઈ અડચણ નથી.

તમારો.

સુરત તા. ૨૦-૭-૧૪ } શા. પાનાચંદ પ્રેમચંદના પ્રણામ.

આ હિદાર ગૃહસ્થ જેને નાની રકમ કહે છે તે મારા મનથી
તો ઘણી મોટી છે. વગર યાચનાએ કોઇ અથકારને આવી મદદ મળી
હોય તો તેને ભાગ્યશાળી સમજવો જોઇએ. આ હિદાર ગૃહસ્થનો ઉપકાર
પ્રદર્શિત કરવા હું કયા શબ્દ વાપરું તે મને સમજતું નથી. માત્ર
એટલું જ કહીશ કે સર્વજ પ્રભુ એમને અધિક સદ્બુદ્ધિ
અધિક સંપત્તિ અને દીર્ઘાયુષ આપે.

શ્રાવણ સુદિ ૭
સ ૧૯૭૦

} મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસ.

$$\begin{array}{r} 394 \\ 102 \\ \hline 490 \end{array}$$

શ્રી વિમલપ્રબંધ.

ષંડ પહિલુ*

॥ શ્રી ગૌતમાય નમઃ ॥ *વસ્તુ ॥

આદિ જિણવર આદિ જિનવર પ્રથમ પ્રણમ્યોસુ ।

અંબાઈ ધુરિ અર્બુદા સકલદેવિ+ શ્રીમાત ધ્યાતં ।

પુમાવય ચક્રેસારિ વાગ્વાણિ ગુણ રંગિ ગાતં ॥

સહિ ગુરુ આયસ શારિ ધરી બાલસ અલગ કરેજિ ।

કહિ કવિબળ હું વિમલમતિ, વિમલપ્રબંધ રચેશિ ॥૧॥

૧. આદિ જિનવર-પહેલા તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને પ્રથમ પ્રણામ કરું છું. મોટી દેવી અંબાજી, અર્બુદા, કુળદેવી, શ્રીમાતા (લક્ષ્મી), પદ્માવતી, ચક્રેશ્વરી, એમનું ધ્યાન ધરી હોંસથી વાગીશ્વરીના ગુણ ગાઉં (સ્તુતિ કરું) છું. કવિબળ કહે છે કે, ગુરૂની આજ્ઞા માથે ચઢાવી આજસ તજીને, હું વિમલમતિ(વિમલશાહનો) વિમલપ્રબંધ રચ્યું છું.

* મૂળ પ્રતિમાં મથાળે ખંડનું નામ નથી: નવે ખંડના અંશે તે મેં મૂક્યું છે.

x વસ્તુ છંદ હાલના પીગળમાં તેમજ કાવ્યોમાં પણ નથી. પ્રાચીન કાવ્યોમાં તે છે ને રણપીગળમાં તેનું માપ પણ આપ્યું છે.

+ સરખાવો. “ સાચીરે મારી સકલ ભવાની મા, હું તે તારી સેવા કરેશ મૈયારામ.”

ચુપૈ.

સરસતિ વરસતિ વાંણિ સાર, કહિ કવિઅણ મજ તસ આધાર ।
 સરસતિ વિણ યે બોલ્યા બોલ, તે પ્રમાણિ નવિ ચડહ નિટોક ॥૨॥
 નવહ ઘંડ જોયો નિર્મલાં વિમલકીર્તિ ગુણ ગંગાજલાં ।
 નીનગ લહિર વીર વિરુયાત, ગાયશિ વિમલમંત્રિ અવદાત ॥૩॥

દ્રૂપદ.

બ્રહ્માની બેટી સરસતિ, ગૌર વર્ણ ચાલહ ગજગતિ ।

૫ મલ કમંડલ વીણા સાથિ, પુસ્તક પરઠિત દક્ષણ હાથિ ॥૪॥ નવ૦

૨. કવિજન કહે છે કે—સદ્વાણી વરસાવનારી સરસ્વતી ! મને તારો આધાર છે. સરસ્વતીની કૃપા વગર જે બોલ બોલાય તે પ્રમાણુ ગણાતા નથી, લેખે લાગતા નથી.

૩. (આ પુસ્તકના) નિર્મળ નવે ખંડ (નવે ભાગ)માં વિમળની ગંગાજળ જેવી પવિત્ર કીર્તિ અને ગુણુ ને ને. (બીજે એવો પણ ભાવ નીકળે કે નવેખંડ પૃથ્વીમાં વિમળની ગંગાજળ જેવી નિર્મળ કીર્તિ ને ને) (વિમળના પૂર્વ-ને) નીનગ, લહિર અને પ્રખ્યાત વીર, એમના વંશના વિમળ મંત્રીના ગુણુ ગાઉં છું.

૪. બ્રહ્માની પુત્રી સરસ્વતી, જે ગૌર વણુનીછે અને ગજગતિએ (સ્રીની

ઝરિ મોટડ : કાંફલ હાર, પાણ નેઝર રણજિનકાર ।

કાને કુંડલ વેણિ હંડ, લીલાં મોહિંડં યેણદ્ બ્રહ્મંડ ॥ ૫ ॥

રતનજડી રૂડી રાષડી, લોચન યશાં કમલપાંષડી ।

નિર્મલ નાશા તિલનૂં ફૂલ, દંત તણડં કુળ કરશિ મૂલ ॥ ૬ ॥

રાતા અધર તે વિદ્રુમરોલ, જાંળે જીહ અમીનુ ઘોલ ।

ચંદલડિ જિતલડ મયંક, કટિ જીણડ લાઘીણડ લંક ॥ ૭ ॥

ચાલને હાથીની ચાલની ઉપમા અપાય છે) ચાલે છે, જે કમળ, કમંડળ, અને વીણા ધારણ કરે છે તથા જમણા હાથમાં પુસ્તક રાખે છે.

૫. જેની છાતીપર મોટાં સુકતાફળ (મોતી) નો હાર, પગે નેપુરનો અણકાર, કાને કુંડલને સુંદર વેણો (ચાટલો) છે. જેની લીલાથી આ બ્રહ્માંડ મોહ પામ્યું છે.

૬. જેને રતનજડિત સુંદર રાખડી છે. જેનાં નેત્ર કમળની પાંખડી જેવાં છે. નાક તલના પુલ જેવું છે અને દંતનું તો કોણ મૂલ કરી શકે (કોણ શોભા બર્ણવી શકે) ?

૭. હોઠ લાલ પ્રવાળ જેવા રાતા છે, જીભ જાણે અમૃતનો ભંડાર છે. ચાંદલાએ ચંદ્રને ફિક્કો પાડ્યો છે અને કટિ અતિશય પાતળી છે.

ઝનત પીન પયોધર કુંભ, સદલી સાથલ કદલી થંભ ।
 ફાલી ચોલી સવિ શણગાર, જાંળે વીજ તણડ જાવકાર ॥ ૮ ॥
 વાહનિહંસ વિશ્વવિખ્યાત, સરસતિ ત્રિભોવનની માત ।
 વિણ સરસતિ નવિ કહાઈ જાણ, વિણ સરસતિ નવિ વેદ
 પુરાણ ॥ ૯ ॥

વિનય વિવેક વડા આચાર. લક્ષણ લગ્ન લોકવિવહાર ।
 માઈ અંક ન ઇકૂ કલા, સરસતિ વિણ થાઈ આકલા ॥ ૧૦ ॥
 આગઈ સિદ્ધ અનંતા થયા, સરસતિ વિણ નવિ સિદ્ધિઈં ગયા ।
 સરસતિ વિણ નવિ લાધાં જ્ઞાન, વિણ સરસતિ નવિ કહિનિ
 માન ॥ ૧૧ ॥

૮. સોના જેવા પીળા, ઉંચા, અને અમૃતના ઘડા જેવા
 સ્તન છે. ભરાવાદાર જાંગો કેળના સ્તન જેવી, ખીલતી ચોળી
 અને સર્વ શોભના શણગારથી જાણે વીજળી અખડતી હોય !

૯. હંસના વાહનવાળી સરસ્વતી વિશ્વવિખ્યાત છે.
 એ ત્રણ ભૂવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળની) માતા છે. સરસ્વતી
 વિનાનું કંઈ નથી. વેદપુરાણ પણ સરસ્વતી વગર થયાં નથી.

૧૦. વિનય, વિવેક, સદાચાર, સદગુણ, લોકગ્યવહાર
 અને લગ્ન વગેરે સર્વમાં સરસ્વતી મુખ્ય છે સરસ્વતીની કૃપાનો
 એક અંશ પણ જેનામાં નથી તેઓ આકળા થાય છે.

૧૧. આગળ ઘણા સિદ્ધ થઈ ગયા છે, પણ તેમાંના

સરસતિ મુગતિ તળેં છઈ બીજ, કૂંડું હુઈ તુ આપું ધોજ ।
 છ દરશણ પાષંડ છિનવઈ, તે સઘલાં સરસતિનિ કવઈ ॥ ૧૨ ॥
 યેહને વચણે સરસતિ વાસ, તે ષાઈ ગિરૂઆના ગ્રાસ ।
 જેહનિ સરસતિ સ્વપનિ ન મિલી ! તે મૂરખ થ્યા જાઈ ટલી ॥ ૧૩ ॥
 સરસતિ માંનઈ મોટા રાય, સરસતિ વિણ નાણું ન કિહાઈ ।
 જુ માહાલિષિમી હુઈ ષરી, તુહિ સરસતિ જોઈ શરિ ધરી ॥ ૧૪ ॥

કોઈ સરસ્વતીની કૃપા વગર સિદ્ધિ પામ્યા નથી, સરસ્વતી
 (ની કૃપા) વગર કોઈને જ્ઞાન મળ્યું નથી ને સરસ્વતી
 વગર કોઈને માન પણ મળ્યું નથી.

૧૨. સરસ્વતી મુક્તિનું ઓજ છે. ખોટી વાત હોયતો
 ધીજ આપું (ધીજ આપવા માટે પંડેલાં લોહાનો ગોળો
 ઉન્હો કરી પકડાવવો વગેરે થતું હતું) છ દર્શન અને
 છન્નું પાખંડ (છ દર્શન ઉપરાંતના પંથોને પાખંડ
 કહે છે. અશોકના શિલાલેખમાં પણ પાખંડ શબ્દ વપરાયો
 છે.) તે સરસ્વતીના ગુણ ગાય છે.

૧૩ જેના વચનમાં સરસ્વતીનો વાસો છે તે ઉત્તમ
 ગ્રાસ પામે છે (સુખી થાય છે, પૂજાય છે અથવા તેઓ
 મોટા મોટા ગરાસ ખાય છે) ને જેને સ્વપ્ને પણ સર
 સ્વતી મળી નથી તે મૂરખ રહી નષ્ટ થાય છે.

૧૪ મોટા રાજાઓ સરસ્વતીને માને છે. સરસ્વતી

ભરહ ભેદ પિંગલની વાંણિ, તર્ક છંદ જ્યોતિષ વષાંણિ ।
 ધર્મ કર્મ બોલા સંસારિ, તે સવિ સરસતિનિ આધારિ ॥ ૧૫ ॥
 તું ભારતિ તુંહજિ ભગવતી, તૂં પદમા તૂં પદમાવતી ।
 તું યોગિણિ તૂં જ્વાલામુષી, તાહારિઈ તેજિઈ ત્રિભોવન સુપી ॥ ૧૬ ॥

દુહા.

સાયર જલ લવથી અધિક, તે તાહરુ મંડાર ।

તુટી કવીઅણ કોડિનિ, કિણઈ ન લદ્દુ પાર ॥ ૧૭ ॥

વગર જ્ઞાની કહેવાય નહિ (જ્ઞાન શબ્દ ઉપરથી
 પ્રાકૃતમાં નાણુ થયો છે ને તે ઉપરથી 'નાણું' કયો છે
 જે મહાલક્ષ્મી (ધન) ભરપૂર હોય તો પણ સરસ્વતી
 માથાપર ધારણ કરવી જોઈએ (જ્ઞાન જોઈએ).

૧૫ (વસતિ ભરતયોર્હઃ॥ ૨-૯ એ સૂત્ર પ્રમાણે ભરતનુ
 પ્રાકૃત ભરહ થાય છે.) ભરત મુનિના કહેલા ભેદ,--નાટ્ય-ભેદ,
 પિંગલ ઋષિની વાણિ (પિંગળ), તર્કશાસ્ત્ર, છંદ, જ્યોતિષ, અને
 સંસારમાં ધર્મકર્મને નામે જે કંઈ કથાયું છે (અથ રચના
 થઈ છે), તે બધું સરસ્વતીને આધારે (પ્રતાપે) થયું છે.

૧૬ સરસ્વતી કહીએ તો પણ તું, ભગવતી કહીએ
 તો પણ તું, લક્ષ્મી, પદ્માવતી, યોગિણી, જ્વાલામુષી જે
 કહીએ તે તું છે. તારા તેજ (પ્રતાપ)થી જગત્ સુખી છે.

૧૭ સમુદ્રના જળનાં ટીપાંથી પણ તારો ભંડાર (જ્ઞાન

સવિ કહિ નવ નવ વયળ રસ, તિહં આપ્યાં આભર્ણ ।

કવિજન બિઠા કેલવડ, તેહજિ તેતા વર્ણ ॥ ૧૮ ॥

તાહારિ પરિ તૂંહજિ લહં, તુઝ ચલણે મઝ વાસ ।

મુનિ લાવણ્ય સમઢ મળઢ, પૂરે મનચીઃ* આસ ॥ ૧૯ ॥

કર જોડી તૂંહજિ કહં, અહનિશિ કરવી સાર ।

રખે માત અધવિચિ રહઢ, વિમલરાસ વિસ્તાર ॥ ૨૦ ॥

ભંડાર) મોટો છે. કરોડો કવિજનોપર તું પ્રસન્ન થઈ છે, કોઈ તારો પાર પામ્યું નથી.

૧૮ સર્વ કવિઓ નવાં નવા રસિક વચન કહે છે. પાણીના શણગારનું જે સોનું તે આપ્યું છે, તેને કવિજનો બેઠા બેઠા કેળવે છે અને નવા નવા રૂપનાં નવાં નવાં આભૂષણ રચે છે. જેટલા કવિઓ તેટલાં તેનાં (કવિતાનાં) રૂપ.

૧૯ તારા જેવી તુંજ છે, તારે ચરણે મારો વાસ છે. લાવણ્યસમય મુનિ (અંતરિકર્તા) કહે છે કે મારી આશા પૂર્ણ કરજે.

૨૦ હાથબેડીને તને વિનંતિ કરું છું કે મારાપર અખંડ કૃપા રાખજે. રખે વિમલરાસ અધવચ રહી જાય !

*બેઉ પ્રતિમા “ચી” છે.

અલીઅ ન જંપૂ xઆમંતૂ, અનહ માયા ન કરૂં માય ।
 કાંઈં યે અક્ષર કવૂં, તે સવિ તુજ્ઞ પસાઈ ॥ ૨૧ ॥
 અણજાણતુ અનેક પરિ, જં જં બોલઈ બાલ ।
 માતા મુષિં હૂલાવતી, તં તં કરઈ રસાલ ॥ ૨૨ ॥
 કહિ મરસતિ વલતૂં વયણ, ભગત મ આણોશિ અંતિ ।
 વિમલમંત્રિ ગુણ ગાઅતાં, હૂં આવિશિ એકંતિ ॥ ૨૩ ॥
 અંગિ જિ તોરઈ અવતરી, બોલેશિ વયણ વિલાસ ।
 નવ નવ વાંણિ વયણ રસિ, પૂરિસિ તાહારી આસ ॥ ૨૪ ॥

૨૧. હું આપમતથી બુદ્ધ કહીશ નહિ, તેમ હું
 માયા (છળકપટ) પણ કરતો નથી. જે કંઈ અક્ષર કહીશ
 તે અર્થ તારી કૃપાથી કહીશ.

૨૨. અણુસમબુ બાળક જે અનેક વ્યર્થ બોલે બોલે
 છ તેને માતા લાડથી રસિક-રસભર્યા કરે છે. (તેમ
 તું મારી વાણીને રસવતી કરજે.)

૨૩. સરસ્વતીએ વણતું વચન કહ્યું, ભક્ત ! જ્ઞાંતિ
 રાખીશ નહિ. વિમલમંત્રિના ગુણ ગાતાં હું એકસરખી રહીશ

૨૪. તારા અંગથી અવતરીને જે જે વચનવિલાસ બો
 લાશે તેમાં નવું નવું પદલાલિત્ય અને નવાનવા રસ આવશે.
 હું તારી આશા પૂર્ણ કરીશ.

કવણ વિમલ તે કિહાં હવુ, બોલું તસ ઉતપત્તિ ।

ધર્મ કાજ કીધાં કિશાં, ચતુર સુણઉ એક ચિત્તિ ॥ ૨૫ ॥

ચિહુંસઈ જોઅણ આપણે, જોઅણ એક પ્રમાણ ।

જોઅણ લાખજિ દેવકાં, જંબૂ દીવ વષાંણ ॥ ૨૬ ॥

ચુપઈ.

ભરતપંડ બાહરિ જયવંત, સોવનમય પર્વત હેમવંત ।

એક સહસ બાવન જોઅણે, બાર કલા પુહલપ્પણિ ગણે ॥ ૨૭ ॥

શત જોઅણ ઝુચુ તે હોઈ, તસ ઝપરિ પદમદ્રહ હોઈ ।

નિર્મલ જલ ષીરોદક યશું, દસ જોઅણ તે ઝંચું હશું ॥ ૨૮ ॥

૨૫. વિમળ કોણ ? ક્યાં થયો ? તેણે કેવાં કેવાં
ધર્મ કાર્ય કર્યાં, તે અને તેની ઉત્પત્તિ હુ ઝહું છું તે સુઝ
જનો એકચિત્તે સાંભળો.

૨૬. આપણા ચારસેં યોજનનો દેવનો એક યોજન;
એવા દેવના લાખ યોજનનો જંબુદ્વીપ છે.

૨૭. ભરતપંડની બહાર સુવર્ણમય (સાનાનો
જયવંત પ્રખ્યાત હેમવંત પર્વત છે. તે એક હજાર બાવન
યોજન લાંબો અને બાર કલા જેટલો પહોળો ગણાય છે.

૨૮. તે પર્વત સો યોજન ઉચો છે. તેના ઉપર પદ્મ
સરોવર છે, તે સરોવરનું પાણી ક્ષીરસાગરના પાણી (દૂધ)
જેવું નિર્મળ છે. તે દસ યોજન ઊંચું:—

પંચસયાં પુહલં મંડાંણ, જોઅળ સહસ લંબ પરમાંણ ।
 તેહનૂં વારિ ન વિણસઈ કિમઈ, તલિ પાષલિ પેષડ વજ્રમઈ ॥૨૯॥
 તેણિ પદમદ્રહિ લિષિમી તણઈ, કનક કમલ છિ કવીઅળ મળઈ ।
 વાસ તણડ છઈ સયલ વિવેક, લાંબૂં પૂહલં જોયળ ણક ॥૩૦॥
 જલ માંહિઈ દસ જોઅળ રહિડં, દોઈ કોસ લાંબૂં ડપરિ કહિડ ।
 પારિધિ જોઅળ તિણિ જ્ઞાણી કહી, નીરજ મૂલ વજ્રમિં સહી ॥૩૧॥
 રિષ્ટ રત્નમઈ કાંડુ ઘડિડ, નાલ રત્ન વૈડૂર્યે જડિડ ।
 બાહારિ મ્યંતરિ વર્ણ વિચિત્ર, કનક રત્નમઈ બોલ્યાં પત્ર ॥૩૨॥

૨૯. પાંચસેં યોજન પહોળુ અને હજાર યોજન લાંબુ છે. તેમાંનું પાણી કોઈપણ રીતે સુકાઈ જતું નથી. તેનું તળીયું વજ્રમય જણાય છે.

૩૦. તે પદ્મસરોવરમાં લક્ષ્મીનું કનકકમળ છે, એવું કવિજનો કહે છે. તેમાં લક્ષ્મીના વાસની બધી વ્યવસ્થા છે. તે (કમળ) એક યોજન લાંબુ પહોળું છે.

૩૧. (કમળ) દશ યોજન પાણીમાં છે ને જળ ઉપર બે યોજન લાંબુ છે. ત્રણ યોજન જેટલો તેનો પરિઘ- (ઘેરાવો) છે, ને પાણીમાં વજ્રમય તેનું મૂળ છે.

૩૨. રિષ્ટ રત્નથી તેનો કાંઠો ઘડ્યો છે ને વૈડૂર્ય મણિથી કમળનાળ જડ્યો છે. અંદર બહાર વિચિત્ર રંગ

રત્ન સુવર્ણ યશી વર્ણિકા, કોશ રૂપ સોહદ કર્ણિકા ।
 લંબ પુહલ બોલી દોઢ કોસ, ઉચ્ચપણદ્દ એકજિ બોલ્યોસ ॥૩૩॥
 સોદ સકેસારિ વૃત્તાકારિ, ત્રિણિ કોસ જ્ઞાજ્ઞાં વિસ્તારિ ।
 કમલ કર્ણિકા વિચિ અભિરાંમ, લિષિમિ વાસ ભવન તે ઠાંમ ॥૩૪॥
 કોશ લંબ પુહલપ્પણિ આધ, ડુંગડ કોશ ઉચ્ચ તે લાધ ।
 કમલા મંદિર વસ્ત્રાણીદ્દ, ત્રિણિ વાર ચિહુ દિશિ જાંણીદ્દ ॥૩૫॥
 ઉત્તર દક્ષણ પૂરવ મળડં, પંચ પંચ શત ડુંગડ ધળડં ।
 ધનુષ પંચ તે પુહલાંબાર, બોલિશિ ત્રિહુ દિશિ તળડ
 વિચાર ॥ ૩૬ ॥

છે. તેનાં પત્ર સુવર્ણમય રત્નમય છે એમ કહ્યું છે. સુવર્ણ
 જેવો અને રત્ન જેવો તેનો રંગ છે.

૩૩ કર્ણિકા પણ કોશ જેવી શોભે છે. તે (કોશ) બે
 ગાઉ લાંબોપહોળો છે ને એક ગાઉ ઉંચો છે, એમ કહ્યું છે.

૩૪ તેનું કેસર ગોળાકારે શોભે છે, જેનો ત્રણ ગાઉ
 ઝાઝો વિસ્તાર છે તે કમલકર્ણિકાની વચ્ચે લક્ષ્મીનું સુશોભિત
 સ્થાન છે.

૩૫. લક્ષ્મીનું મંદિર અર્ધો અર્ધો ગાઉ લાંબુપહોળું
 અને અર્ધો ગાઉ ઉંચું છે. તેના મંદિરનું વર્ણન કરતાં તેની
 આરે દિશા જોઈએ.

૩૬ ઉત્તર, દક્ષિણ અને પૂર્વ ભણી પાંચસે પાંચસે ધ

ભવન મદ્ધિ મણિમય કોટડી, તિહાં શય્યા શ્રીદેવી ચડી ।
 દિનકરની પરિ તેજિહ તપહ, ત્રિહુ ભુવને ચાલહ નવિ છપહ ॥૩૭॥
 વડી કમાલિ શ્રી રાચહ રુલી, કમલ અઢોત્તર પાષલિ વલી ।
 વડા કમલનૂં અર્દ્ધ પ્રમાણ, શ્રીઆમર્ણ તણઝં અહિઠાંણ ॥૩૮॥
 બજિં કમલ વલી સંમલુ, તેહ તણઝ અતિ છિ આમલુ ।
 લિષિમી દેવ સમાણા દેવ, ચ્યારિ સહસ કરહ નિતુ શેવ ॥૩૯॥
 તેહનહ કમલ વાસના જાંણિ, વાયુકૂંણિ ઉત્તર ર્હસાંણિ ।
 ચ્યાર સહસ વિશેષ વિચાર, ગુન્ય કમલથી અર્દ્ધ ડતાર ॥૪૦॥

નુષ ઉંચું છે. એ પ્રમાણે ત્રણ દિશાનું વર્ણન છે. પાંચ ધનુષ
 જેટલાં તેનાં ખારણાં પહોળાં છે.

૩૭. તે વાસલવનની વચ્ચે મણિમય કોટડી છે, તેમાં
 લક્ષ્મી દેવી શય્યા ઉપર બેઠાં છે, સૂર્યના જેવું તેનું તેજ તપે
 છે, તે તેજ ત્રિભુવનમાં ફેલાય છે—કંઈ અટકતું નથી.

૩૮. (પોતાના) મુખ્ય કમળથી લક્ષ્મી ઘણી રાજી થાય
 છે. એ કમળને એકસો આઠ પાંખડી છે. મુખ્ય કમળના અર્ધા
 ભાગમાં લક્ષ્મીના ભૂષણનું સ્થાન (લંડાર) છે.

૩૯. વળી ખીજ કમળની વાત સાંભળો જેનો મોટો
 ઘેરાવો છે. લક્ષ્મીના સમોવડીઆ ચાર હબર દેવ નિત્ય
 તેની સેવા કરે છે.

૪૦. તેમની પણ કમળની વાસના (અલિલાષા) બાણી-

ચ્યારી મહુત્તર પૂરવ પાશિ, ચિહું કમલે તે દેવ વિમાંશિ ।
 આઠ સહસ સુરુ ગુરુનિ ઠાંમિ, આઠ સહસ નીરજ અમિરાંમ ॥૪૧॥
 અમિ કૂંણિનિ પાસઈ રહઈ, શ્રીની પહિલી પર્ષદ લહઈ ।
 બીજી પરષદ મિત્ર સમાંન, દક્ષણ દિશિ દશ સહસ પ્રમાંણ ॥૪૨॥
 જેતા દેવ કમલ તેતલાં, બાર સહસ કિંનર છિ મલા ।
 તે પણિ ત્રીજી પર્ષદ રહિયા, નિરતિ નૈરતિ કૂંણિઈ હૂઆ ॥૪૩॥
 ગજ ઘોટક રથ પાયક તળાં, મહિમ નાઠ્ય ગંધર્વાજિ ઘળા ।

ને વાળ્ય ખુણે, ઉત્તરમાં અને ઈશાનમાં મુખ્ય કમળથી અર્ધા
 પ્રમાણના એક એક કમળમાં એક એવા ચાર હજાર દેવ વસે છે.

૪૧. પૂર્વ તરફ ચાર મહુત્તર દેવ, (મોટાદેવ) ચાર કમળમાં
 વસે છે, વળી આઠ હજાર ગુરુ સ્થાનના (ગુરુ) દેવતા છે અને
 આઠ હજાર નિરાભિમાન સાધુ સ્વભાવના દેવ છે, તે અગ્નિ
 ખુણા તરફ રહે છે.

૪૨. (એ બધા) તે લક્ષ્મીની પહેલી પરિષદ કહેવાય છે.
 બીજી પરિષદ લક્ષ્મીના મિત્ર જેવાઓની છે. તેમની સંખ્યા
 દશહજાર જેટલી છે, ને તે દક્ષિણ દિશામાં રહે છે.

૪૩. જેટલા દેવ છે તેટલાં કમળ છે. વળી બાર
 હજાર સારા કિન્નરો છે, તે ત્રીજી પરિષદમાં નૈરત્ય ખુણે સ્થિર
 વાસી થયા છે.

૪૪ હાથી, ઘોડા, રથ, વાયદળ, સ્તુતિપાઠકો,

સાત સૈન્યના સાતઢ ધળી, સાત કમલ તે પશ્ચમ મળી ॥૪૪॥
 ત્રીજી વલઢ રહિ રણવાલ, સોલ સહસ વર જ્ઞાકજ્ઞમાલ ।
 સોલ સહસ કમલે કુંડલી, આગલિ ત્રિણિ વલઢ છઢ વલી ॥૪૫॥
 પાહિલિ કમલિ લાષ વત્રીસ, બીજઢ કમલિ લાષ ચ્યાલીસ ।
 ત્રીજઢ વલઢ લાષ અઠતાલ, રહશિંદં સુર કિ મંદિર માલ ॥૪૬॥
 એ આગમનુ એહજ મત્ત, એ બોલિંદં છિ સવિ શાશ્વત ।
 કહં કમલ સંખ્યા જેતલાં, સાવધાંન સુણયો તેતલાં ॥ ૪૭ ॥

નર્તકો (નાચનારાઓ) અને ગાંધર્વ (ગાનારા) દેવ ઘણા છે. એ પ્રકારના સાત સૈન્યના સાત ઉપરી છે. તેમના વાસનાં સાત કમળ પશ્ચિમ તરફ છે.

૪૫ ત્રીજા વલયમાં સાગ હબર લલકાદાર રક્ષક દેવ રહે છે. ત્યાં સાગ હબર કમળની કુટળી છે. એની આગળ વળી બીજા વલય છે.

૪૬. પહેલા વલયમાં બત્રીસ લાખ કમળ, બીજામાં આણીસ લાખ, અને ત્રીજામાં અઠતાણીસ લાખ કમલ છે, જ્યાં દેવો મંદિરમાળ કરીને રહે છે.

૪૭. આગમ(જૈનધર્મગ્રંથો-સૂત્રો)નું આ પ્રમાણે મત છે અને તે હંમેશાં કાયમ રહેનાર છે એમ કહ્યું છે. હવે કમળની સંખ્યા કેટલી છે તે કહું છું, સાવધાન થઈને સાંભળો.

એક કોઢિ વીસ લાષ વષાંણિ, ડપરિ સહસ પંચાસ પ્રમાંણિ ।
 એકસુ વીસ અધિક વલી જોઈ, લાછિ કમલ સવિ સંરૂપા હોઈ ॥ ૪૮ ॥
 એ પરિ લિષિમી દેવતિ તળી, કવિ કહિ રિદ્ધિ અવર છિ ઘણી ॥
 એકવાર કૃતયુગ મજ્જારિ, સંપત્તિ સુરલોક મજ્જારિ ॥ ૪૯ ॥
 ઇંદ્રિઈ અર્ધાસન દિદ્ધ, માત મયા અમ ડપરિ કિદ્ધ ।
 કલ્પવૃક્ષકુસમાંચી માલ, લષિમી કંઠિ ઠવી સરસાલ ॥ ૫૦ ॥
 આલિડં બીડું યે કર તળડં, ઇંદ્રાણી ગુણ ગાઈ ઘણડં ।
 અતિ સનમાંની પાછી વલઈ, પઢી માલ દીઠી તરુ તલઈ ॥ ૫૧ ॥

૪૮. એક કરોડ, વીસ લાખ, પચાસ હજાર, એકસો વીસ એટલી લક્ષ્મીનાં કમલની સંખ્યા છે.

૪૯. કવિ કહે છે કે લક્ષ્મી દેવીની એ ઉપરાંત બીજી ઘણી રિદ્ધિ છે. કૃતયુગમાં એક વાર લક્ષ્મી દેવલોકમાં ગયાં ત્યારે,—

૫૦, ઇંદ્રે તેમને પોતાના આસનના અર્ધભાગ (ધંદ્રાસન) ઉપર બેસાડયાં અને માતા અમારા પર કૃપા કરી, એમ કહીને કલ્પવૃક્ષનાં પૂલની માળા લક્ષ્મીના કંઠમાં નાંખી (પહેરાવી.)

૫૧. વળી પોતાના હાથમાંનું 'બીડું' આપ્યું. ઇંદ્રાણીએ લક્ષ્મીનાં ઘણું વખાણ કર્યું. એ પ્રમાણે બહુ સન્માન

વિમલ માલ પરિમલ વિસ્તરહ, ભમર મલા ગુંજારવ કરહ ।

લિષિમી જાંણહ અતિ અભિરાંમ, એ કાંઈ છહ ઉત્તમ ઠાંમ ॥૫૨॥

માહરી માલ ન ત્રુટહ કિમહિ, જુ ત્રટકિ ત્રુટી એણહ સમહ ।

કાંઈ મહિમા થાંનક તણહ, લેઈ પરવાર રહી આપણહ ॥૫૩॥

દિશિ દેષીની વાંધિહ મોહ, થાંનક પ્રતિ વઢાવિહ સોહ ।

દેવ પ્રતિહં દીધુ આદેસ, નીપાહ ગઢ પોલિ પ્રવેસ ॥૫૪॥

વારૂ વન વાઢી અભિરાંમ, વાવિ સરોવર સુંદર ઠાંમ ।

પામીને લક્ષ્મી પાછાં વળ્યાં, રસ્તામાં એક આડની તળે
પોતાના કંઠની ફૂલની માળા તૂટી પડતી જણાઈ.

પર. એ પવિત્રમાળામાંથી સરસ સુગંધી પ્રસરતી
હતી ને તેના ઉપર ભમરા ગુંજારવ કરતા હતા. લક્ષ્મીએ
પ્રસન્નતા પૂર્વક જાણ્યું કે આ કોઈ ઉત્તમ સ્થળ છે.

પૃ. મારી માળા કદી તૂટે નહિ, તે અહીં
તડદધને (એકાએક) તૂટી, માટે આ સ્થાનનો કંઈક મહિમા
હોવો જોઈએ, એમ જાણીને તે પોતાના પરિવાર સાથે
ત્યાં રહી.

પૃ. આસપાસનો પ્રદેશ જોઈને તેને મમતા
વધી, ને એ સ્થાનની શોભા વધારવા વિચાર કર્યો. દેવોને
હુકમ કર્યો કે અહીં કોટ, દરવાજા, પોળો વગેરે રચો.

પૃ. દેવોએ બાગ, બગીચા, વાવ, સરોવર સુંદર

મંદિર મોટાં કીધાં ઘણાં, જાલી જડિત ગુષ બારણાં ॥ ૧૧ ॥

સસ મૂમિ સોહઈ આવાસ, માંહિ વ્યવહારીઆના વાસ ।

ઘરિ સુંદારિ મુષિ મીઠી ભાષ, જાંને સાકર સરષી દ્રાષ ॥ ૧૨ ॥

સરલી સેરી નહી સાંકડી, ષાઈ વલી વલિ વાંકડી ।

ચુરાશી ચહુટે મંડાળ, માંડવીઆ તે માગઈ દાંન ॥ ૧૩ ॥

જિનપ્રાસાદે મન મોહીઈ, નાટક નાચ ગીત સોહીઈ ।

સાલિ દાલિ ભોજન ઘૃત ઘોલ, બિઠા કરઈ કથા કલ્લોલ ॥ ૧૪ ॥

ઘેઠકે, મોટાં મકાનો, ગોખ, ખારીઓ બાળીઓ ને જરિય
ખારણા બનાવ્યાં.

૫૬. સાત માળના મહેલ શેખી રહ્યા ને માંહે
(શહેરમાં) વહેપારીઓ વસ્યા. તેમને ત્યાં માકર-દ્રાક્ષ જેવાં
મીઠાં વચન બોલનારી સુંદરીઓ હુતી.

૫૭. શહેરની શેરીઓ વિશાળ—સાકડી નહિ એવી
બનાવી અને શહેરની આસપાસ ફરતી ખાદ્ય બોદાવી.
ચોરાશી ચઉટાં મંડાયા અને દાણી (નાકેદાર) દાણ લેવા
લાગ્યા.

૫૮. મન મોહ પામે એવાં જૈનદેરાસર શોભવા
લાગ્યાં અને નાચ, ગીત, નાટક વગેરે આનંદ ઉત્સવ થવા

રામા રંગિ રમિ સોગઠે, દેતાં દાંન ભોજઈ હઠે ।
 નાચઈ રંભ તિલોત્તમ જોડ, કુતિગીઆના પુહચિ કોડ ॥૧૯॥
 પંચ શબ્દ વાજઈ નીસાંણ, નગર સદ્દે મૂંકાવ્યાં માંણ ।
 લોક તણડ નવિ લહીઈ પાર, વસિડં નગર નવ જોઅણ બાર ॥૬૦॥
 મણિ માંણિક સૂનાંની કોડી, મારિઆં ઘર નવિ દીસિ ષોડિ ।
 રાજલોકિ રાજા થાપીડ, પુણ્યશ્લોક પાટ આપીડ ॥૬૧॥

લાગ્યા લોક ધનધાન્યથી મુખી થયા ને ઘેર ઘેર કથાવાત્તાં
 તથા રંગરાગ થવા લાગ્યા.

૫૯. હોંઝીલી સ્ત્રીઓ સોગઠે રમત રમે. દાન
 દેવામાં તો લોકો લોજથી પણ ચડીઆતા થયા. તિલોત્તમા
 જેવી વારાંગનાઓ નૃત્ય કરવા લાગી, અને કૌતુકી લોકોના
 કોડ પુરા થાય (એવી શહેરની રચના થઈ).

૬૦ ૫૪ શબ્દે (પાંચ પ્રકારના નાદથી) નગરની સલામતી
 સૂચક વાદ્ય વાગે. નગરની મમૃદ્ધિ-શોલાએ બીજા બધાં
 નગરોના માન મૂકાવ્યા (આ નગર બીજાં બધાં નગરોથી
 વધારે પ્રખ્યાત નગર થયું). શહેરની વસ્તીનો તો હિસાબ
 પણ નીકળે નહિ (એટલી બધી વસ્તી થઈ) નગર નવ થોજન
 થોળું અને બાર થોજન લાંબું વસ્યું.

૬૧. જેની કંઈ મણા નહિ એવાં અનેક ઘર મણિ,

હિંદ ચંદ નર તાયર તળાં, આવ્યાં વલી વધાવાં ઘળાં ।
 ઝડી ગૂડી ગયણિ અનેક, તલીઆ તોરણ તળા વિવેક ॥૬૨॥
 દેવ દુંદભિ તિહાં વાગાં જાંમ, પ્રગટિયું પુષ્પમાલ તસ નાંમ ।
 વાશી નગર લાછિ તવ હશી, પદમદ્રિહિ જૈ વામુ વશી ॥૬૩॥
 કોઈ ન માગઈ કહિનઈ કહઈ, ધરિ જઈનિ કીજઈ વિનઈ ।
 મંદિરિ તેડી દીજઈ દાંન, જોડ કૃતયુગ તળાં વષાંણ ॥૬૪॥

માણેક અને સોનાથી ભર્યાં હતાં. ક્ષત્રિઓએ રાજા નકકી કર્યાં ને તેને પુણ્યવતુ રાજપાટ આપ્યું.

૬૨. હંદ્ર. ચંદ્ર, તારાઓ અને લોકો તરફથી નગરમાં ઘણા વધામણાં આવ્યાં (નગરને માટે પ્રસન્નતા સૂચક માંગલિક પદાર્થ ભેટ આવ્યા). અખિલ ગુલાલ વગેરે મોદમંગળદાયક પદાર્થ ગગન સુધી ઉડે અને ઘેર ઘેર તરીઆંતારણ બંધાય.

૬૩. ત્યાં દેવના હુંદુલિ વાગ્યાં અને તે નગરનું નામ પુષ્પમાળ પડ્યું. આ પ્રમાણે નગર વસાવીને લક્ષ્મી પ્રસન્ન થઈ અને પછી પોતાના પદ્મસરોવરે જઈને રહી.

૬૪. કોઈ કોઈની પાસે માગે નહિ (સર્વ લોક સમૃદ્ધ અને નિર્દોશી તેથી). દાન કરનારાઓ (પવિત્ર પુરુષોને) ઘેર જઈને તેમને વિનંતિ કરે અને પછી આદરપૂર્વક પોતાને ઘેર તેડી લાવીને દાન આપે. કૃતયુગનો આવો મહિમા હતો.

વડલ્યાં વરસ સતર જવ લાષ, ઉપરિ સહસ ઝઠાવીસ ભાષ ।
 કાલિહ કૃતયુગ ઉછડ કરિડ, ત્રેતાયુગ ત્રિભોવનિ વિસ્તરિડ ॥૬૫॥
 લિષિમી દિન લીલા નીગમહ, કૃતયુગ પૂરિડ જાણિડ યમહ
 રમલિ કરહ મન ભાવહ યહાં, ત્રેતા માંહિ પધારી તિહાં ॥૬૬॥
 મણિમાણિકમય હીરે જડિડ, ત્રુટડ હાર જૈ ભૂમિહ પડિડ ।
 રલ્યાં રતન નગરીહ ગયાં, લેતાં લોક અષ્ટી થયાં ॥૬૭॥
 ડક રૂઢાં નિ રૂલીઆમણાં, લીલાં લિષિમી દીધાં ઘણાં ।
 અવર લોક આવહ ઝલઢ્યાં, વીળહ વેગિ ન દીસહ ઘઢ્યાં ॥૬૮॥

૬૫ એ પ્રમાણે ૧૭૨૮૦૦૦ વર્ષ વહી ગયાં ત્યારે
 કાળે કૃતયુગની મુદત પૂરી કરી અને અર્ધત્ર ત્રેતાયુગ
 ચાલતો થયો.

૬૬. લક્ષ્મી લીલા (ભાજ વૈભવ)મા દિન નિર્ગમતી હતી,
 જ્યાં નજરમાં આવે ત્યા રમણ કરનારી તેણે કૃતયુગ પૂરો
 થયેલો જાણ્યો ત્યારે, ત્રેતાયુગમાં ફરી ત્યાં પધારી

૬૭. આ વખતે તેનો મણિ, માણેક અને હીરે જડેલો
 હાર તરીને પૃથ્વીપર જઈ પડ્યો. તે હારમાંના રત્ન ગર-
 બડતાં ગરબડતા નગરમા ગયા, જે લોકોએ લેતાં ખુશ્ચા નહિ.

૬૮. ઉત્તમ અને સુશોભિત રત્નો લક્ષ્મીએ પ્રસન્નતા
 પૂર્વક આપેલાં જાણીને શહેર બહારથી પણ લોકોના થોક-

ઘરિ બિઠાં દેસાઁર ફલ્યાં, રતન અમૂલિક આવી મિલ્યાં ।
 કરિંતં પ્રગટ વહરાગર ઠાંમ, રત્નપૂર ઇ રૂઢું નાંમ ॥ ૬૯ ॥
 વાર લક્ષ સહસ છન્નવહ, ત્રેતા વરસજ ઇતાં ગમહ ।
 ઘરિ આલ્યાં દેઈં બહુ માંન, ત્રેતાયુગ માહિ દીધાં દાંન ॥ ૭૦ ॥
 બિઠી લાછિ વિમાંનિહ ચડી, જોંતં નગર ઘડી અધઘડી ।
 કર જોડી પય લાગિહ રાય, પાછી પદમ સરોવરિ જાહ ॥ ૭૧ ॥

થ્રાક આવીને ત્વરાથી વીણી લેવા લાગ્યા, પણ તે આછાં થતાં
 જણાયાં નહિ.

૬૯. ઘેર ખેઠા દેશાવર કુળ્યાં હોય (દેશાવર-પરદેશ
 જવાથી સારી કમાણી મળે), એવાં કીમતી રત્નો મળી ગયાં.
 આ પ્રમાણે આ નગર વધર (રત્ન)નું આગર (ખાણુ રૂપ)
 થવાથી એ નગરનું નામ (ત્રેતાયુગમા) રત્નપૂર પડયું.

૭૦. ૧૨૯૬૦૦૦ વર્ષ ત્રેતાનાં ગયાં. ત્રેતાયુગમાં દાન
 લેવા ઘેર આવનારને ખડુ માનપૂર્વક દાન દેતા.

૭૧. (એ કાળ પૂરો થતા) લક્ષ્મી વિમાન ઉપર ચડીને
 આવી અને ઘડી અધઘડી રહી નગરની સ્થિતિ જોઇ. નગ-
 રનો રાજા હાથ જોડીને તેને પગે લાગ્યો, તે પછી તે પાછી
 પદ્મસરોવર ઉપર ગઇ.

ત્રેતાયુગ તે થિડ વિમરાલ, આવિડ દ્વાપર પડતુ કાલ ।
 માહારુ નગર રષે શીદાઈ, લાછિ પુહતી તીણઈ ઠાઈ ॥ ૭૨ ॥
 જયજયકાર હૂઆ જગમાંહિ, પ્રગટ પધારિઆં લષિમી માઈ ।
 દાંની માંની જ્ઞાની લોક, થાંનકિ થાંનકિ મિલીઆ થોક ॥ ૭૩ ॥
 લિજ્જઈ કિજ્જઈ બહૂ ભેટણાં, મણિ માંણિક બહૂ મૂલાં ઘણાં ।
 ભરી છાવ કુસમાંચી કોડિ, શ્રી ભેટી સજ્જન કર જોડી ॥ ૭૪ ॥
 માત મલઈ પધાર્યાં તહે, આજ સનાથ હૂઆ છડં અહે ।
 નાલકેર નારંગી દ્રાષ, મેહલ્યાં ફલ ફોફલનાં લાષ ॥ ૭૫ ॥

૭૨ ત્રેતાયુગ આવ્યો ગયો ને દ્વાપરયુગનો પડતીનો કાળ આવ્યો. (તે વખતે) રષે માઈ નગર હિરાનગતિમા આવી પડે એમ ધારીને લક્ષ્મી ત્યાં આવી.

૭૩. લક્ષ્મીમાતા જાતોજાત પધારતા જગતમા (લોકોમા) જયજયકાર થયો ને દાન દેનારાઓ (શ્રીમાન અને ઉદાર લોકો), માનવતાઓ, વિદ્વાનો, એમનાં ટોળેટોળાં ભેગાં થયાં.

૭૪. મણિ, માણેક વગેરે બહુ મૂલ્યવાન પદાર્થો લેઈ લઈને લોકો ભેટ કરવા લાગ્યા, સર્જનોએ ઉમંગથી કૂલની છાવ ભરીને હાથ જોડી શ્રી (લક્ષ્મી) ને ભેટ કરી.

૭૫. “માતાજી ! તમે ભલે પધાર્યાં; આજે અમે સનાથ

મેવા મોદકનાં માટલાં, ચંદન ચૂયાનાં વાટલાં ।
 પાન પુરાણાં નાગરવેલિ, વાહી અગર કપૂરિહં રેલિ ॥ ૭૬ ॥
 શ્રી સંતોષી ભગતિહં કરી, કંઠિ હતી યે માલા ધરી ।
 તે આપી આશકા માલ, શ્રી થિર થાપ્યા શ્રી શ્રીમાલ ॥ ૭૭ ॥
 વેગિ વધાવી હરષી સરિ, પુહુતી પદમ સરોવરિ તુરી ।
 માલ એક નિ માહાજન બહુ, વદિ વાદ જન જોઈ સહુ ॥ ૭૮ ॥

જેના ઉપર સમર્થ સત્તાનું રક્ષણ હોય તે સનાથ) થયા.”
 એવી સ્તુતિ કરી લોકોએ નાળીએર, નારંગી, દ્રાક્ષ, સોપારી,
 પાન એવાં લાખો કૃણકૃણાદિ ભેટ મૂક્યા

૭૬. વળી મેવા અને મોદક (લાડુ) નાં માટલાં (અમદા-
 વાદ તરફ માટલીમાં લાડુ ભરીને ભેટ આપવાનો ચાલ છે),
 બુનાં નાગરવેલી પાન, ચુઆ ચંદનના કટોરા અને અગર
 તથા કપૂરના ધૂપની બહેક બહેકાવી.

૭૭. લોકોની ભક્તિ જોઈને શ્રી (લક્ષ્મી) સંતોષ
 પામી અને પોતાના કંઠે જે માળા ધારણ કરી હતી, તે
 પ્રસાદી રૂપે આપીને શ્રી (લક્ષ્મી) એ “શ્રી શ્રીમાળા” રિથર
 સ્થાપ્યા (નામ પાડયું).

૭૮. લોકોએ તે માળા વધાવી લીધી અને લક્ષ્મી
 પ્રસન્ન થઈ પોતાના સરોવર ઉપર ગઇ. માળા એક અને

एक भणइ नही आल अहो, एक भणइ किम लेशु तहो ।

एक भणइ वरि मारुंमरुं, पणि हूं पाछउ नबि उसरु ॥७९॥

एक भणइ अम शरषु भाग, भेट तणउ जिहां लाधु लाग ।

इया मोटा शा नाहा बाल, भागिइभगती लेशू माल ॥ ८० ॥

एक भणइ कटका किम थाइ, एक भणइ ए लेशि राय ।

भेट भेद जु न कहत अहे, तु किम लषिमि भेटत तुहे ॥८१॥

લોકસમૂહ અનેક એથી તેઓ (માળા લેવા માટે) સામી-સામી વાદ કરવા લાગ્યા.

૭૯ એક કહે, હું ખીજા કોઈને નહિ આપું. એક કહે, તમે શાના લો ? એક કહે, હું મારીશમરીશ પણ પાછો હઠીશ નહિ (માળા કોઈને હાથ જવા દઈશ નહિ)

૮૦ એક કહે, જ્યાં આગળ આપણે લક્ષ્મીને મળ્યા ત્યાં હાજર હતા તે બધાનો સરખો ભાગ નાના શું ને મોટા શું, બધાએ ભાગભગતી (ભાગે પડતી) માળા લઈશું

૮૧ એક કહે કે (દેવની કૃપા પ્રસાદીની) માળા કેમ તોડાય ? એક કહે કે એ માળા રાજા લેશે. એક કહે કે જો ભેટનો લેદ (ભેટની વાત-ભેટનો શિષ્ટાચાર) અમે કહેત નહિ તો લક્ષ્મી તમને શી રીતે મળત ?

એક મળડ સહુ આવિડ સાથિ. માલ સમોપી માહારિ હાથિ ।
 માહારિ મસ્તકિ મોટડ કર્મ. સવિકહિનિ મનિ લાગુ મર્મ ॥૮૨॥
 ત્રટકી મટકી ઉઠિડ સાથ. માલ મળી એક વાહિ હાથ ।
 વડા મળી જુ દીધી શોમ. તુ ડોકરનિ વાધિડ લોમ ॥૮૩॥
 મારવાહા શરિ મેહલિડ માર. તુ શૂં મારવહિ મંડાર ।
 વડુ કરી બિસારિડ આજ. તુ શૂં તમ ઘરિ આવિડં રાજ ॥૮૪॥
 હાથિ હોઈ અંગલડી ચ્યારિ, અંગૂઠડ પાંચમુ વિચારિ ।
 મ્ક એક વિળ ન મરડ કાજ. પંચ તળડ મેલાવિ રાજ ॥૮૫॥

૮૨ એક કહે કે તમે બધા તો માત્ર સાથે આવ્યા હતા એટલુ જ, બાકી માળા તો મારાજ હાથમાં આપી હતી. હુ જ મોટો અને લાજ્યવાન છું (મોટે મને માળા આપી) આ વાદથી સૌકોઈના મનમાં આંટી ભરાઈ

૮૩ બધા લોકો ખીજવાઈ ઉઠ્યા ને એકે માળા (ખુચાવી) લેવા હાથ ઉઠાવ્યો “તમને મોટા કહીને અમે માન આપ્યું. ત્યારે તમને ડોકરાને લોભ વધ્યો.”

૮૪. “ભારવાહા (મનુર)ને માથે બોળે મૂક્યો તેથી શું તે માલ મનુરનો થયો ? તમને મોટા કરી બેસાડ્યા (મોટા માન્યા) તેથી શું તમારે ઘેર રાજ આવી ગયું ? ”

૮૫ “હાથે ચાર આંગળીઓ ને પાંચમે અંગુઠો હોય

હાંકિડ તાંમ હશીનિ રહિડ, બુદ્ધિ વિળ બોલ વિરાંસિહં કહિડ ।
 વડપળ માંહિ વિરાંશિડ મૂલિ, હું મહાજનના પગની ધૂલિ ॥૮૬॥
 બોલિ બોલિ વાધઈ રાઢિ, કાંટઈ કાંટઈ વાધઈ વાઢિ ।
 એક મળઈ કહીઈ એતલં, માહોમાંહિ તે પ્રીછિડં મલં ॥૮૭॥
 એક મળિ હું માંજૂં વાદ, નીપાડ શ્રીનુ પ્રાસાદ ।
 શાપુ મૂરતિ એ ધન વડઈ, બાઈનાં ફૂલ બાઈનિ ચડઈ ॥૮૮॥

છે, તેમા કોઈ એકથી કામ થતું નથી (આંગળીઓ અને
 અંગુઠો ભેગાં થાય તોજ કોઈ વસ્તુ પકડી શકાય) પાંચ
 મળીને રાજ્ય મેળવે.”

૮૬ લોકોથી ફિટકાર પામ્યો ત્યારે (લોકોએ જેને
 મોટો માન્યો હતો, ને જે માળા ઉપર પાતાનો અંકલાનો
 હક છે એમ કહેતો હતો.) તે નરમ પડી ગયો
 તે બુદ્ધિ વગરનાએ પસ્તાઈને કહ્યું કે “હું તો હસું છું,
 હું મહાજનના પગની ધૂળ છું.” (મહાજન મોટું છે ને હું
 તેનો દાસ છું.)

૮૭. બોલે બોલે ટંટો વધે અને કાંટે કાંટે વાડ વધે.
 એક કહે કે અમે તો એટલુંજ કહીએ છીએ કે અંદર
 અંદર સમગ્ર (સમાધાન કરી) લેવું એ સાફ છે.

૮૮. એક જાણે કહ્યું, તકરાર ટાળી જાય એવી

સુણિઝ બોલ શ્રવણે ચેતલહ, સવિકહિ મનિ ગેમીઝ તેતલહ
 ભેટણિ ભાગ અછિ ચેહ તણા, રહ્યા સોઢ બીજા ગ્યા ઘણા ॥૮૯॥
 ભેટ તણી લષિમી વાવરી, શ્રી પ્રાસાદ સુરંગઝ કરી ।
 થાપી મૂરતિ મહૂરત જોઢ, લષિમી લક્ષણવંતી હોઢ ॥૯૦॥
 વાજઢ મંગલ ભેરી તાલ, ભેટ તણી તે શ્રી શ્રીમાલ ।
 કરિ સોહાશણિ સોવિન થાલ, તે ઉપરિ તે મેહલી માલ ॥૯૧॥

વાત હું કહું લક્ષ્મીનું દેહરૂં બાંધો. આ ધન (લક્ષ્મી
 ને લોકોએ ભેટ મૂક્યું હતું તે) વડે લક્ષ્મીનું દેહરૂં
 બાંધાવો ને લક્ષ્મીની મૂર્તિ સ્થાપો, એટલે માતાની માળા
 માતાનેજ ચડશે.

૮૯. આ વાત જેમણે સાંભળી તે સર્વને પસંદ પડી,
 એટલે ભેટ મૂકવામાં જેમણે ભાગ લીધો હતો (જેમણે ભેટ
 મૂકી હતી) તેટલા રહ્યા ને બીજા ઘણા આજ્ઞા ગયા

૯૦ પછી ભેટની રકમ ખર્ચીને લક્ષ્મીનું મોટું દે-
 હરૂં બાંધાવ્યું અને મુહૂર્ત જોઈને લક્ષ્મીની સુશોભિત મૂર્તિ
 સ્થાપન કરી.

૯૧. ભૂંગળ, ભેરી, તાલ વગેરે વાજતે ગાજતે
 શ્રીમાળીઓ માતાને ભેટ કરવા નીકળ્યા સાંનાની થાળમાં તે
 માળા મૂકીને સોવાસણો (સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ)એ તે થાળ લીધો.

આગલિ મિલ્યા માહાજન થાટ, રંગ તળી ઝઘાડી વાટ ।
 નવિ કરમાઈ નિત નવનવી, શ્રીમાલા શ્રી કંઠિઈ ઠવી ॥૧૨॥
 દ્વાપર માંહિ હોઈ થાપના, જેહનઈ મય ટલીયા પાપના ।
 શ્રી ગોત્રજ શ્રીમાલી તળી, કરઈ ચીંત પ્રાસાદઈ ઘળી ॥ ૧૩ ॥

॥ વસ્તુ ॥

લચ્છિ થપ્પઈ લચ્છિ થપ્પઈ જ્ઞાતિ શ્રી શ્રીમાલ ।
 નગર નાંમ શ્રીમાલ તવ, રચણમાલ અગ્ગઈ થપ્પિંત ।
 સકલ જ્ઞાતિ શણગાર ધુરિ, અચલ નાંમ શ્રીમાલ અપ્પિંત ।
 લચ્છિ મળઈ નિર્ધન નહી, હું તમ ગોત્રજ જોળિ ।

૯૨. અગિલ, ગુલાલ વગેરે રંગ ઉડાડતા મહાજન લોક (પુરૂષ સમૂહ) આગળ ચાલ્યા. (કૂલની હોવા છતાં) કરમાય નહિ ને રોજ નવનવી ધુતિ ધારણ કરે. એવી લક્ષ્મીની માળા લક્ષ્મીને કંઠે પહેરાવી

૯૩. (આ પ્રમાણે) દ્વાપરયુગમા (લક્ષ્મીની) સ્થાપના થઈ, જેનાથી પાપનો ભય ટળ્યો (ખીજી દેવીઓને મધમાંસનું ખલિદાન આપતા હતા, તેવું ખલિદાન લક્ષ્મીને જોઈતું ન હોવાથી ગોત્રજ તરીકે લક્ષ્મીનું સ્થાપન થવાથી પાપનો ભય ટળ્યો, એમ કહેવાનો કદાચ કવિનો ઉદ્દેશ હશે). શ્રીમાળીઓની ગોત્રજ લક્ષ્મી છે ને તેથી તેના દેહરાની કાળજી પણ તેઓજ કરે છે.

શ્રી શ્રીકાર સુ અપ્પીયા, શ્રી શ્રીમાલી તેણિ ॥ ૯૪ ॥

સ્વાંડિ સ્વાંડિ છિ મતિ નિર્મલી, મળતાં ગણતાં સંપત્તિ મિલી ।

મુનિ લાવળ્ય સમયાચિ વાંણિ, એતલહ પહિલું સ્વાંડ વસ્વાંણિ ॥૯૫॥

इति श्री विमलमंत्रि प्रगट प्रबंधे नवरंग नवषंडे सरस्वती
वर्णन लक्ष्मी चरित्र । कृतयुग वेता प्रमाण । पुष्पमाल रत्नमाल
श्रीमाल नगर, श्री श्रीमाल थापनाधिकारे प्रथमं षंडं॥ श्री॥ श्री॥

૯૪ (અક્ષ્યાદિષુ છઃ એ સૂત્ર પ્રમાણે લક્ષ્મીનુ પ્રાકૃત લક્ષિ થાય છે). લક્ષ્મીએ શ્રી શ્રીમાળી જ્ઞાતિ સ્થાપી, તેથી તે નગરનું નામ પણ શ્રીમાળ (શ્રીમાળીએાનુ) નગર પડયું પહેલાં તે રત્નમાલ નામે પ્રસિદ્ધ હતું સર્વ જ્ઞાતિઓમાં મુખ્ય અને સર્વના શાળુગાર રૂપ, શ્રીમાળી એવું કાયમ નામ લક્ષ્મીએ ન્યાનારહીશોને આપ્યું લક્ષ્મી કહે કે હું તમારી જેની ગાત્રજ છું તે નિર્ધન નહિ રહે તેણે (લક્ષ્મીએ) શ્રી શ્રીમાળીએાને શ્રી શ્રીકાર આપ્યા. (તેમના નામ માથે શ્રીકાર બેસતા કર્યા.)

૯૫. લાવળ્યસમય કવિની વાળીના દરેક ખડમા નિર્મળ વિચારો છે, જે વાંચતાં સાંભળતાં સંપત્તિ મળશે. એ રીતે આ પહેલો ખડ પૂરો થયો.

खंड बीजु.

दूहा.

પદમ તિ પરિમલ પૂરીડં, યમ સાયર સલિલેહિ ।
 તિમ શ્રીમાલી પૂરીડં, વ્યવહારી સબલેહિ ॥ ૧ ॥
 જેહ ઘરિ લાચ્છિ ન લભ્મીઈ, નહી કરમી સંતાંન ।
 તેહ ઘર લેષિ ન લેષીઈ, યેહ ઘરિ દાંન ન માંન ॥ ૨ ॥

चूपै.

કોટ માહિ કોટીધ્વજ વસદ્. કુંળા તે ગઢ બાહરિ પિસદ્ ।
 લાષીળા લષ મેલા શાદ્. દશુ ન્યાય છિ નગરી માંહિ ॥ ૩ ॥

બીજો ખંડ.

૧ દહા=દોહરા. જેમ કમળ સુગંધીથી ભરપૂર હોય છે, જેમ સાગર પાણીથી ભરપૂર હોય છે, તેમ શ્રીમાળ સર્વ વ્યવહારથી અને વ્યવહારીઆઓથી ભરપૂર હતું.

૨. જે ઘેર લક્ષ્મી મળે નહિ, કર્મી (લાજ્યવાન-સતકર્મી) પ્રજા ન હોય, ને દાન માન દેવાતાં ન હોય તે ઘર ઘરના લેખામાં ગણાય નહિ.

૩. (એ નગરમાં) કરોડપતિ હોય તે કોટની અંદરના

ઉહડ રોહડ ભાઈ દોઈ. રોહડ બહુ કોટીધ્વજ હોઈ ।

ઉહડ ઘરિ નવ્વાણડં લાષ, ભાઈ સરસી ઘાલી માંષ ॥ ૪ ॥

બંધવ તોરઈ પય લગ્ગીઈ, એક લાષ અઘ્ને ધન માર્ગીઈ ।

કોટીધ્વજની પૂરૂં આસ. યમ ગઢ માંહિઈં પુરૂં વાસ ॥ ૫ ॥

બાહડ નાવઈ કહિનઈ સાથિ, તુહિ ધન નવિ છૂટઈ હાથિ ।

કાહિડં વચન તવ કોપિઈ ચાડિડ. તૂં પાષઈ ગઢ રહિડ અડિડ ॥ ૬ ॥

ભાગમાં રહે ને તેથી ઓછી પુણવાળા હોય તે બહાર નીકળીને રહે. લાખની પુણવાળા હોય તે લાખપતિ ભેગા રહે, એવી એ નગરમાં રીત છે. (જૈનગ્રંથોમાં ઘણા નગરોના મંથાધમાં આવી રીત હોવાનું લખ્યું છે.)

૪. ઉહડ અને રોહડ બે ભાઈ હતા, તેમાં રોહડ મોટો કોટિધ્વજ હતો ને ઉહડ પાસે નવાણુ લાખ હતા; તેથી તેણે પાતાના ભાઈને કહ્યું :—

૫. બંધવ (ભાઈ) ! તારે પગે લાગીને હું એક લાખ ધન માગું છું. કોટિધ્વજ થવાની મારી અભિલાષા પૂરી કર. કે જેથી હું કોટમાં વાસ વસું.

૬. બાહડ કોઈનો સાથી (સગો) થાય તેવો નહોતો. તેના હાથે પૈસા છૂટતો નહોતો; શુસ્સે થઈને તેણે કહ્યું કે તારા વગર કોટમાં શું અડચું રહ્યું છે ?

માઈ તળુઝ મરુતુ હતુ. તુ ઝહડ મનિ થિઝ ઝરતુ ।
 સજ્જણ મગ્ગઈ અંચલ ઝડિ. મોટાં માંણસ લાગી ષોડિ ॥ ૭ ॥
 માગઈ ગતિ સુર જ્ઞીણઝ થાઈ. શરિ પરશેવુ મનિ મય થાઈ ।
 દયામણઝ દેષઈ સહૂ કોઈ. મગ્ગણ મરણ સમાણઝં જોઈ ॥ ૮ ॥
 ચંદ તળઈ છઈ સૂરિજ મિત્ર. ઘટિઝં તેજ તવ થિઝ ચલચિત્ત ।
 આવીઝ સૂર ઘરિ કરી આસ, દીસઈ શશિકર પત્ર પલાસ ॥ ૯ ॥
 અળ તેડિઝ નર પરઘરિ જાઈ. માંન મુહત નવિ પાંમઈ રાય ।
 સાહામુ કાંઈં ચડિ કલંક, સૂર તળઈ ઘરિ ગયુ મયંક ॥ ૧૦ ॥

૭. ભાઈના ભરોંસાથી ઉહડના મનમા આરતો (અભિ
 લાષ) થયો હતો. સજ્જન છેડો પહોળો કરીને માગે તો
 (વખતે) મારા માણસને હલકા પડવાનો વખત આવે.

૮. (માગ્યા પછી ના કહેતા કે માગતા) ગતિ ભંગ
 થાય, સાદ ગળગળો થઈ જાય, માથે પરસેવા વળે અને
 મનમાં ભય (શંકા) ઊપજે, એવી દયામણી સ્થિતિ સહ જુએ,
 માટે માગવું એ મરવા જેવું જણવું.

૯. ચંદ્ર સૂર્યના મિત્ર છે. એનું (ચંદ્રનું) તેજ ઘટયું
 ત્યારે તેનું ચિત્ત ચલિત થયું ને આશા કરીને સૂર્યને ઘેર
 આવ્યો. તે વખતે તે ખાબરાના પાન જેવા દેખાયો.

૧૦. વગર તેડે પારકે ઘેર જનાર મોટો રાજા

તવ ઉહડ મનિ થયુ નિરાસ, માગિડ અર્થ ન પુહતી આસ ।
 આળી ડંસ રહિડ મનમાંહિ, ણિ અવસારિ જોડં કર્મ પસાઈ ॥૧૧॥
 નગર માંહિ રાજાનુ પૂત, ગર્વિં માગઈ ગ્રાસ બહૂત ।
 રાય ન આપઈ મોટડ ગ્રાસ, કહિતાં છયલ હૂઆ છમ્માસ ॥૧૨॥
 મળઈ મંત્રિ ભૂપતિ અવધારિ, કુંઝર મનાવુ વડિ વિચારિ ।
 નાહાનું ગીઠ તળડ બાવઢું, મોટા મયગલ તેથી વઢું ॥૧૩॥

હોય તોપણુ તે માનમર્તબો પામતો નથી. ઉલટું (જનાર ઉપર) કંઈ કલક ચડે છે. સૂર્યને ઘેર ચંદ્ર ગયો (તેને તેમ થયું).

૧૧. (લાઇનો નકાર સાંભળ્યો) ત્યારે ઉહડ મનમાં નિરાશ થયો. (તેને લાગ્યું કે) પૈસા માગ્યા પણ આશા પૂરી થઈ નહિ. મનમાં ડંસ (વેર) રાખીને રહ્યો ને પોતાનું કર્મ અજમાવી જોવા ઇચ્છ્યું.

૧૨. એ નગરના રાજાનો કુંવર ગર્વથી મોટો ગ્રાસ માગતો હતો, રાજા તે આપતો નહોતો. રકબક કરતાં છ મહિના નીકળી ગયા.

૧૩. રાજાને તેનો મંત્રિ કહે કે રાજા સાંભળો! મોટું મન રાખીને કુંવરને મનાવો (તે નાનો છે છતાં), નાનું પણ સિંહનું બચ્ચું મોટા હાથી કરતાં પણ મોટું છે.

રાય મળઈ રૂઠઈ શૂં હશઈં, ઝવસ અવર કોઈ વાસશિઈં ।
 નવલા યૌવન નવલા વેસ, કાંઈ ન વાસિ નવલાં દેસ ॥ ૧૪ ॥
 માથડં મૂલિ ન કાઢિડં યેહ, પછઈ તૃણડં ન ત્રૂટિ તેહ ।
 તરુણા તેજિ સૂર સારિષાં, લહીઈ પુરુષ તળાં પારણાં ॥ ૧૫ ॥
 કઞ્ચિડં કરેશિ માહારિ ગ્રાશિ. બિઠા રુહુ આપણિ આવાશિ ।
 ઇહનઈ કાંઈં આલૂં આજ, બીજા બેટા માગઈ રાજ ॥ ૧૬ ॥
 માહારિ બેટા સવિ સારણાં, જોડ કર્મ તળાં પારણાં ।
 ઘન ડપાડ ષાડ સદ્દે, ગાઢિમ ગ્રાસ ન આપૂં અહ્મે ॥ ૧૭ ॥

૧૪. રાજા કહે, રૂઠીને શું કરશે? (બહુ કરશે તો) કોઈ ઉજ્જડ જગા વસાવશે. નવી જીવાની અને નવા ઉમંગમાં શા માટે નવો દેશ ન વસાવે?

૧૫. (યુવાનીમાં) જે બિલકુલ માથું કાઢતો નથી (કંઈ સાહસ કરતો નથી), તેનાથી પછી તરણુએ તૂટતું નથી. યુવાન, ઘોડો અને સૂર્ય, એ યુવાવસ્થામાં (પૂર્ણ તેજવાળાં) સરખાં હોય છે, માટે પુરૂષની પરીક્ષા કરવી જોઈએ.

૧૬. મારી પાસેથી ગ્રાસ મેળવીને શું કરવાનું છે? પોતાના ઘરમાં સુખે બેસી રહો. આજ અને કંઈ આપુ તો પછી બીજા કુવરો રાજ માગે !

૧૭. મારે સર્વ કુવર સરખા, તેમના કર્મની હું પ-

સોલ વરસનું બેટુ યેહ, ધન ભોગવિ પિતાનું તેહ ।

તે કુલમંડળ કવિ મ વષાંણિ, પુત્ર રૂપિ તે રણીઝ જાંણિ ॥૧૮॥

કૂંઅર તળે કાંને શ્રુતિ પડી, નગર માંહિ ન રહું ઘડી ।

મમડ્ રોમ મરી આવી ઘાટિ, કૂંઅર પુહતુ ઉહડ હાટિ ॥૧૯॥

ઉહડ આસણ મેહલી કરી, બિઠઝ રાજનીતિ અણસરી ।

પાલા પુહતા આણિ ઠાંમિ, કિશૂં અણઝૂંતાહારિ સ્વામિ ॥૨૦॥

રીક્ષા તો જોઉં । ધન મેળવો અને બધા ખાઓ. (ગાદિમ શબ્દ છે તે 'ગાંઠે'ના અર્થમાં હશે) કોઈને હું જુદો આસ આપીશ નહિ.

૧૮. સાળ વર્ષનો છોકરો થયા પછી જે બાપનું ધન ખાતો બેસી રહે, તેને કવિએ કુલદીપક તરીકે વખાણે નહિ એવો પુત્ર તે પુત્રરૂપે લેણદાર બાણવો.

૧૯. એ વાત કુંવરના સાંભળવામાં આવતાં (તેણે નિશ્ચય કર્યો કે) હવે હું આ નગરમાં એક ઘડી પણ રહીશ નહિ. અતિ રોસ ભર્યો રાજપુત્ર ઘેરથી નીકળીને ઉહડની દુકાને આવ્યો.

૨૦. ઉહડે તેને આસન આપ્યું; ઘટતું સન્માન મેળવીને રાજપુત્ર બેઠો. પછી ઉહડે પૂછ્યું, સાહેબ ! કંઈ પગે ચાલતા અહીં પધાર્યા છો ! આપને એટલી બધી શી જરૂર પડી ?

કહિ કુમર તવ મનની વાત, દશા વચન તે બોલિ તાત ।

પરહંસિ પૂર્યાં બેહુ નિટોલ, સાલ સરિષા સાલહુ બોલ ॥ ૨૧ ॥

ઘકસૂત્રિ થયા તવ બેડ, વાટ શરીષ્ શંબલ લેડં ।

ઘરિ મોકલાવી ચાલ્યા તિશહ, મારગિ શકુન સબલ હૂહ
તિશહ ॥૨૨॥

પહિલું મલપત મયગલ મિલિડ, વ્યવહારીડ દક્ષણ કરિ વલિડ ।

મંગલ મળતી સાહાંમી નારિ, માટ વધાવિ જયજયકારિ ॥૨૩॥

૨૧. કુંવરે તેને પોતાના મનની વાત કહી ને કહ્યું કે મારા પિતા આવા બોલ બોલે છે. પારકી હોંમ (આશા) રાખતાં નિરાશ થયેલા બેઉને કાટાની પેઠે બોલ સાલતા હતા.

૨૨. બેઉ એક વિચારના થયા, એટલે વાટખર્ચી માટે બેઠતું લાથું લઈને પોતાનેઘેર બબર મોકલી નીકળ્યા માર્ગે તેમને સારા શકુન મળ્યા. (વિ. સંવત ૮૦૨ માં શ્રીમાલથી ઉપલદે કુમાર નીકળ્યો, એવી હકીકત “સાહુ કુલરત્નપદ્માવલી” માં છે)

૨૩. પહેલો મલપતો હાથો મળ્યો, જમણા હાથ તરફ જતો વહેપારી મળ્યો, મંગળગાતી સ્ત્રી મળી, જય જયકાર કરતા ભાટ મળ્યા.

૨૪. ઉદય ઉદય કહેતી જોગણી (જોગીના જેવી કોઈ માગણુ જાતિ) મળી, જમણી બાબુએ ભૈરવ (તેતર) પક્ષી બોલતું

અદુ મળંતી જોગિણિ મિલિ, તુ દક્ષણ મહરવ કલગલી ।
 ષર ડાવુ નિ ડાવી દેવિ, સબલ સળહુ ડાબુલેવિ ॥ ૨૪ ॥
 હરણ અધૂરાં યમણાં જાહ, પહિલિ પુહરિ પનુતાં માહ ।
 સાંઢ તુરી નિ દક્ષણ ચાસ, વામા વાયસ પૂરહ આસ ॥ ૨૫ ॥
 ઢાના નાની તોન્યા જાંસ, તુરતી કૂચર દરતિજ તાંસ ।
 શકુનગંઠિ બંધહ દઢકરી, મેહલહ પંથ ઘણા પરહરી ॥ ૨૬ ॥
 વાટ ઘાટ જોતા મન રંગિ, ચાલિહં ચંચલિ ચઢ્યા તુરંગિ ।
 અતિ પોઢાં પીયાણાં કીઢ્ઢ, પામિઝં સિંધુ દેસ પ્રસિઢ્ઢ ॥ ૨૭ ॥

સંભળાયું ગધેડો અને દેવચકલી ડાબા હાથ તરફ તથા સસલુ
 અને કૂતરે: ડાબી બાબુએ જાય.

૨૫. પહેલે પહેલે હરણુ નિર્ભયપણે જમણી તરફ જતાં
 જણાય તો તે લાલદાયક છે. સાઢ, ઘોડો અને ચાસ પક્ષી
 જમણા હાથ તરફ અને કાગડો ડાબા હાથ તરફ દેખાય તો
 એ શકુન આશા પૂર્ણ કરે.

૨૬. ડાબાહાથ તરફ શિયાળ બોલ્યું એથી શકુન બાણુવામાં
 કુશળ કુંવર (શુભ શકુન થતા જોઈને) હર્ષ પામ્યો ને શકુન
 ગંઠી (સારા શકુન થાય તે વખતે દુપટ્ટા વગેરે લુગડાને ગાંઠ વાળી
 લેવી તેને શકુનગંઠી કહે છે) મજબુત વાળી દીધી (શકુનનો
 સારો ભાવ જોતો ન રહે માટે). (એ પ્રમાણે શુભ શકુન
 મેળવીને આલતા બેઠ જણાયે) ઘણો રસ્તો કાપ્યો.

૨૭ રસ્તાનાં આનંદદાયક સ્થળો જોતા જોતા તેઓ ઝડપથી
 આલનારા ઘોડાપર બેસીને જતા હતા. ઘણી લાંબી મુસાફરી કર્યા

રા મેટિડ જૈ ઠટ્ટા તળડ, ઠાકુર ગાંમ ઠાંમ દિહં ઘળડ ।

રહુ રાજિ પૂરુ મનરુલી, કહિ વાંણિ કૂંઅર કૂંઅલી ॥ ૨૮ ॥

અભે ન આવ્યા લેવા ગ્રાસ, જાળડં ઝવશિ વાસૂં વાસ ।

મૂમિ તળડ જિહાં નુહિ ઘણી, ઠાંમ દેસ્વાહુ તેહજ મળી ॥ ૨૯ ॥

જોઈ રાય વિમાંશી તાંમ, ઠાકુર વિના ન દેષઈ ગાંમ ।

પશ્ચમ દક્ષણ પૂરવ ઘણી, જોતાં જોયું ઉત્તર મળી ॥ ૩૦ ॥

રેમ ઘણાની આવી સંધિ, એક થલિ ઉછઈ આવી કંધિ ।

અછઈ સદૈવત અમ ધરિ તુરી, પુહુચુ ઉત્તરિ લેઈ કરી ॥ ૩૧ ॥

પછી તેઓ પ્રસિદ્ધ સિંધુ દેશ (સિંધ) માં પહોંચ્યા.

૨૮ જમીને ઠકાના રાજાને મળ્યા. રાજાએ રહેવાનું સ્થાન આને ઘણાં ગામ આપવાનું કહીને કહ્યું, અહીં ખુશીથી રહો ને મનની હોંસ પૂરી કરો. કુવરે રાજાને નમ્રતા ભર્યા શબ્દોમાં કહ્યું.—

૨૯. મહારાજ ! અમે ગ્રાસ લેવા આવ્યા નથી. કંઈક ઉજડ પ્રદેશ વસાવવા ઇચ્છું છું, મારે જેનો કોઈ મલિક ન હોય તેવી જમીન ખતાવો.

૩૦. રાજાએ ત્યારે વિચારી જોયું તો કોઈ ગામ ઠાકોર વગરનું જણાયું નહિ. પશ્ચિમ, દક્ષિણ, પૂર્વ દિશા તપાસી જોયા પછી ઉત્તર તરફ જોયું.

૩૧. ઘણા દેશની સંધિ થાય છે (જોડાય છે), ત્યાં

જોતાં જે થલ આવડ જામ, તામ તુરંગમ કરી પ્રણામ ।
 ચિતી ભોગ કરેજે મલુ, આઠ પુહર મેહલે મોકલુ ॥ ૩૨ ॥
 હયવર ચંપડ ચેતી શીમ, વલતુ પાછડ આવડ જીમ ।
 વેગિ વધાવે મુગતા ફલે. નગર વાશિયે તેણે થલે ॥ ૩૩ ॥

વસ્તુ.

કુમર ચલીય કુમર ચલીય તુરીઅ સોહ સાથિ ।
 ડહડ સરસુ આવીડ, તેણડ ઠામિ તે તુરીઅ રસ્તવડ ।
 હયવર મેહલિડ મોકલુ, અઢ પુહર મલ મૂમિ રસ્તવડ ।
 ડવસિ વાસ વસાવીડ, નગર નામ ડણશિ ।
 મુનિ લાવણ્ય સમડ મળડ, ધિન ધિન ડદય નરેસ ॥ ૩૪ ॥

એક કંધિ (કાંધ-સ્થળ) ખાલી જણાયું. (તેથી રાજાએ કહ્યું)
 અમારે ત્યાં સદૈવત (બળવાન અથવા દૈવી ગુણવાળો) ઘોડો
 છે તે લઈને ઉત્તર તરફ જાઓ.

૩૨. જ્યારે એ સ્થળ આવેલું જણાય ત્યારે ઘોડાને
 પ્રણામ કરીને, એ માફ ભલું કરશે એમ ચિંતવન કરીને,
 આડ પહોર સુધી એને છુટી લગામે જવા દેજો.

૩૩. એટલા વખતમાં એ ઉત્તમ ઘોડો જેટલી ડહ
 ઉપર જઈને પાછો આવે, તે સ્થળે તેને માતીથી વધાવી
 લેજો ને એ ઠેકાણે નગર વસાવજો.

૩૪. તે ઘોડો સાથે લઈને કુંવર આવ્યો. ઉહડ તેની
 સાથે આવ્યો. ને રાજાએ નિશાની બતાવી હતી ત્યાં આવીને

વાશિડં નગર યશૂં સુર લોક, ધિન ધિન ધનદ સમાણા લોક ।
 પોઢાં મંદિર પોલિ પગાર, વાસ તણડ નવિ લહીદ પાર ॥૩૫॥
 ચિહુ દિશિ તલીઆ તોરણ બારિ, અમરી કુમરી નાચિ નારિ ।
 ચુરાશી ચહૂટાં જૂજૂઆં, વાડી વાવિ સરોવર કૂઆ ॥ ૩૬ ॥
 મારી મારી મારી રંગ મારી સાકર વાળી નોજી લસી ।
 રાજગૃહ રૂઢાં જાગમગદ, ઉહડનાં ઘર ગઢ મૂલગિ ॥ ૩૭ ॥

ઘોડો ઉભો રાખ્યો. પછી આઠ પંદાર સુધી ઘોડાને છુટી લગામે જવા દેતા જે સ્થળ આવ્યું તે સ્થળે ઘોડો રાખ્યો, ને તે ઉજડ સ્થળે વાસ વસાવ્યો. તેનું નામ ઉચ્છેસ નગર પાડ્યું. લાવણ્યસમય મુનિ કહે છે કે એ નગર વસાવનાર ઉદય નરેશને ધન્ય છે.

૩૫. જેવું દેવલોકનું નગર (ઇદ્રાપુરી) હોય તેવું નગર વસાવ્યું. મોટા મોટા ધનવાન લોક તેમાં વસ્યા. મોટી મોટી હુવેલીઓ, પોળો અને વિશાળ રસ્તા કર્યા. વાસ (વસ્તી) નો તો પાર પણ પામીએ નહિ

૩૬. ચારે દિશાએ મગલ સૂચક તોરણો બંધાય અને અમર (દેવ) ની કુંવરી (દેવાંગના) જેવી સ્ત્રીઓ નૃત્ય કરે. જૂઠાં જૂઠાં ચોરાશી ચઉટાં (બજાર), તેમજ બાગ બગીચા, વાવ, સરોવર, કુવા વગેરે થયું

૩૭. ઘેરેઘેર અખસરા જેવી અને હસતે મોઢે મીઠી સાકર

પૂઠિદ્ધુ તેડિઉ પરવાર, ઉહડ નગર તળઉ શણગાર ।

ગજમુદ્રા પહિગવિ રાય, ઉહડનુ વાધદ્ જસવાદ ॥ ૩૮ ॥

દૂહા.

યે યે ચંત્યા બોલડા, તે તે ચઢ્યા પ્રમાંણિ ।

માઈ સરસૂ રૂસણું, નવિ માગૂ નિર્વાણિ ॥ ૩૯ ॥

ઉત્તર દક્ષણ પૂરવી, પશ્ચિમ કેરા લોક ।

નગરિ વશ્યા તે નિર્મલા, યમ તરુમાંહિ અશોક ॥ ૪૦ ॥

જેવી વાણી બોલનારી સ્ત્રીઓ વસી. રાજગૃહ (રાજવાડા) અગમગવા લાગ્યાં. ઉહડનાં ઘર રાજગઢની જોડાજોડ કુર્યાં.

૩૮. ઉહડે પોતાનો પરિવાર (ઐરાં છોકરાં) પાછળથી તેડાવી લીધો. ઉહડ નગરના શણગારરૂપ થયો. રાજ્યે તેને રાજમુદ્રા (રાજાનો શિકકો મારવાની વીંટી) પહેરાવી (બહુમાન આપ્યું). (દિન પ્રતિદિન) ઉહડનો યશ વધતો ગયો.

૩૯. જે જે અભિલાષા રાખી હતા તે તે સર્વ સફલ થઈ. પણ ભાઈ સાથેનું રૂશણું છેવટ સુધી ભાગ્યું નહિ.

૪૦ આડમાં અશોક (આસાપાલવ) જેવા (સારામાંસારા) ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ અને પશ્ચિમ ચારે દિશા તરફથી લોકો આવીને નગરમાં વસ્યા.

કોટીધજ કોડિદ વસદ, લાષીળા લષ જોડ ।
 નગર તણુ મહિમા ઇશુ, નિરધન નર નહી કોડ ॥ ૪૧ ॥
 ઉહડ ઘરિ એક ધેનુ છિ, તે વનિ ચરવા જાઈ ।
 પીર ફરદ જ્ઞાબલ ભરદ, નિત નિત ચરવા જાઈ ॥ ૪૨ ॥
 દોહી તે દૂજડ નહી, જોતાં જાંણુ મર્મ ।
 પાસ જિણેસર પ્રગટીઆ, ઉહડ અદભૂત કર્મ ॥ ૪૩ ॥
 ઉહડ નિશિ નિદ્રા મરિદ, સપનંતરિ સચિ યાવિ ।
 આવી દેવી ઇમ મળઈ, હું તુજ પુણ્ય પ્રમાવિ ॥ ૪૪ ॥

૪૧, કોટિધ્વજ કોટમાં રહે ને લખપતિ લખપતિની સાથે (ખહાર) રહે, એવો એ નગરનો મહિમા હતો. ત્યાં કોઈ માણસ નિર્ધન ન હતો.

૪૨ ઉહડને ઘર એક ગાય હતી, તે વનમાં ચરવા જાય ત્યાં એક ઠેકાણે રાજ તેનું દૂધ ઝરી જઈને એક ખાખડું ભરાય.

૪૩. ઘર દોહડતા દૂધ નીકળે નહિ, તેથી તપાસ કરતાં ખરી વાત સમજાઈ. ઉહડના અદ્ભુત કર્મને લીધે ત્યાં પાર્શ્વનાથ જિનેશ્વર નીકળ્યા.

૪૪. ઉહડ રાત્રે ભર ઉંઘમાં સુતો હતો, ત્યાં સ્વપ્નમાં શચિદેવી (ઇંદ્રાણિ)એ આવીને કહ્યું કે હું તારા પુણ્ય પ્રભાવથી

સંતુટ્ટી ઉહડ સુળે, તુણ સમપ્પિડં રાજ ।

નગર તળી રષવાલિ હૂં, પરતપિ આવી આજ ॥ ૪૫ ॥

ઉસ વંશની થાપના, શ્રી જિનવર પ્રાસાદ ।

પાસિ મણ મંદિર અછદ્, વલી સુળાવે સાદ ॥ ૪૬ ॥

ચૂપૈ.

જાગિડ ઉહડ પુરતુ રાજિ, કુહુ મહિતા આવ્યા કણિ કાજિ ।

ત્રિણિ વાર સુપનંતર સુળી, હૂં આવિડ તમ કહિવામળી ॥૪૭॥

૪૫ સંતુટ્ટ (પ્રસન્ન) થઈ છું, તને રાજ સમર્પ્યું છે, હું નગરનું રક્ષણ કરનારી દેવી છું, ને આજે તારી પાસે આવી છું

૪૬ સાંભળ ! ઉસ વંશની સ્થાપના કર. શ્રી જિનવરનું દહેડું બંધાવ અને તેની પાસે માફ મંદિર કરાવ.

૪૭. ઉહડ જાગીને રાજા પાસે ગયો (રાજાએ કહ્યું) કહેા મહેતા ! (એ કાળે રાજકારભારનું કામ મુખ્યત્વે વાણિયાઓના હાથમાં હતું ને તેથી આમાન્ય રીતે બધા વાણિયાને માનાર્થ મહેતા કહેવાતા.) શા કામને માટે આવ્યા ? (ઉહડે કહ્યું,) ત્રણ વખત સ્વપ્નમાં કહેલી વાત સાંભળીને હું આપના તરફ કહેવા આવ્યો.

સુળી વાત મનિ રંજિત રાય, તતક્ષણિ મેલી સવિ સમદાય ।
જિનપ્રાસાદ દેવનૂં ઠામ, પ્રગટિંડં ઉસ વંશનૂં નામ ॥ ૪૮ ॥

॥ વસ્તુ ॥

નગર વસીંડં નગર વસીંડં નામ ઝણસ ।
ઉહડ પુઠ્ઠડ નોંદ્ર મોર, સુપન માંદ્રે સચિ આવિ આવીય ।
તેણિ વચનિ પ્રાસાદ જિણ, દેવ ઠામ ઉત્તમ કરાવીય ।
ઉશ વંશની થાપના, ઝવાસિ વસીઆ જોણિ ।
ઉસવાલ અરડકમલ, કારણિ કહીઆ તેણિ ॥ ૪૯ ॥

૪૮. વાત સાંભળીને રાજાનું મન ખુશી થયું તરત સર્વ સમુદાય (લોક) ભેગા કર્યા. (સર્વને હુકીકત કહીને) જિનપ્રસાદ (દહેર) તથા દેવીનું મંદિર કરાવ્યું અને ઉસ વંશનું નામ પ્રકટ કર્યું.

૪૯. ઊંચેસ નામનું નગર વસ્યું ઉહડ ભર નિ દ્રામાં સુતો હુતો ત્યાં શચિ માતાએ આવીને કહેવાથી તેના વચન પ્રમાણે જૈનપ્રાસાદ અને ઉત્તમ દેવમંદિર કરાવ્યું જેઓ ઊંચેસ નગરમાં વસ્યા તેમનું નામ ઉસવાલ પાડ્યું ને એ રીતે ઉસવંશની સ્થાપના થઈ. (ઉવસ-ઉજડમાં વાસ વસાવનાર ઉજડ-જગા વસાવનાર તે ઓસવાલ એવો ભાવ પણ નીકળે.)

ચૂપૈ.

પુહતુ વચ્છ રાજઅવગણી, નિબલ હૂઝ શ્રીમાલહ ઘણી ।
 આવહ ધાડિ ધસંતી ઘણી, નગર લોક થિઝ અતિ રેવણી ॥૫૦॥
 આવી લૂસહ લગડહ હણહ, તે સરસું નવિ ચાલહ કિણહ ।
 ષંમ નયર તે કાઢી ષવા, મેટિઝ ચક્રવર્તિ પૌરવા ॥ ૫૧ ॥
 સ્વામી નગર વઢું શ્રીમાલ, તે લૂસાહ વિણ રષવાલ ।
 રક્ષા કરુ મ લાઝ વાર, મહ મોકલુ મલા ઝૂઝાર ॥ ૫૨ ॥

૫૦ રાજપુત્ર રાજાની અવગણના કરીને ગયો તે પછી શ્રીમાળપતિ નિર્ભય થયો, અનેક ધાડાં ધસી આવવા લાગ્ય (રાજાનું કંઈ આશ્ચર્ય નહિ) ને લોક દાણાદાણુ થવા લાગ્યાં.

૫૧. જે આવે તે લૂટે, પકડી બંધ, મારી નાખે પણ તેમના સામે કોઇનું કંઈ આલે નહિ ખલ નય (નગરના સ્તંભ જેવાઓએ અથવા ખલાત નગરમાં) ખળ કાઢીને જઈ ચક્રવર્તિ પૌરવા (પૂર્વનો કોઈ રાજા અથવા રે વંશના લોકોનો રાજા) ને મળ્યા.

૫૨. (તેને પ્રાર્થના પૂર્વક કહ્યું) સ્વામી ! (અત્યા અધિકારીને સાહેબ કહી સંબોધવામાં આવે છે તે તે વખતે રાજા અને એવા બીજા સત્તા ધર

કટક માંહિ જે ગાઢા કટા, તે ટાલી કીધા એકઠા ।

સુમટ સહસ દસ કેરી જોડ, જે માંજઈ મૂપતિના કોડ ॥૫૩॥

મનિ ચિંતવ્યા મનોરથ ફલ્યા, વ્યાપારી તે લેઈ વલ્યા ।

આવ્યા નગરિશ અસવાર, મય માગુ વરતિઉ જયકાર ॥૫૪॥

નગર થકી બાહરી કુતરીયા, પૂર્વ દિશિ કુતારા કરિયા ।

તે થાનક અંવાઈ તળું, કરઈ લોક આરાધન ઘણું ॥ ૫૫ ॥

વત્તા લોકોને સ્વામી કહી સંબોધવાનો ચાલ જણાય છે.)
શ્રીમાળી જેવું મોટું નગર રક્ષણ કરનારને અભાવે લૂટાય
છે, માટે શીઘ્ર તેની રક્ષા કરો. સારા મારા યોદ્ધાઓને જલદી
મોકલી આપો.

૫૩. સૈન્યમાં જે કટ્ટા લડવૈયા હતા, એવાઓને ચુંટી
કાઢી એકઠા કર્યા (સામા લડનાર) રાખના કોડ ભાગે એવા
દશ હજાર સુભટોની જોડ થઈ.

૫૪. જે આશા રાખી હતી તે સફલ થઈ. શ્રી-
માલના વ્યાપારીઓ એ યોદ્ધાઓને તેડીને પાછા વળ્યા
(શ્રીમાલ તરફ આવવા નીકળ્યા). આવા (ખડાદુર લડવૈયા)
સવારો શ્રીમાલ નગરમાં આવતાં લોકોનો ભય ટળી ગયો
ને સર્વત્ર જયજયકાર થયો.

૫૫. (એ રક્ષક સવારો) આવીને નગરની પૂર્વમાં ઉ-
તારો કરી રહ્યા. તે ઠેકાણે અંબાજી માતાનું સ્થાનક

રહ્યા સુમટ વીટી પ્રાસાદ, ભાગા વિરી તળા નિનાદ ।
 જિહાં જિહાં જાઈ તિહાં જય વરદ, અંબાઈની ડલગ કરદ ॥૫૬॥
 આવિડ દિન દીવાલી તળડ, મડાવિડ ડચ્છવ અતિ ઘળડ ।
 મહાપૂજ મંગલ આરતી, તૂઠી અંબાઈ મહાસતી ॥ ૫૭ ॥
 મયા કરદ અંબાઈ માત, રયાળિ માંહિ ગઢ કીધા સાત ।
 એ સત્તદ સબલા ગઢ હસ્યાં, વિરી વિકટ મેદ નહીં કિશાં ॥ ૫૮ ॥
 જુ તુજે માંનુ માહારી આંળ, તુ વસવા આપૂં અહિઠાંળ ।
 બંધિ તુજારિ કીધુ વાસ. વેગિદ વાલડ વિરીનુ ગ્રાસ ॥ ૫૯ ॥

હતુ' ને લોકો તેનું ઘણું આરાધન કરતા હતા.

૫૬. સુભટો (લડવૈયા) અંબાળના દેહરાની આસપાસ રહ્યા ને વેરીઓના નાદ ઉતાર્યા. તેઓ જ્યાં જ્યાં યુધ્ધે ગયા ત્યાં ત્યાં જય પામવા લાગ્યા ને અંબાળની માનતા કરવા લાગ્યા.

૫૭. દીવાળીનો દિવસ આવતા તેમણે મોટો ઉત્સવ કરાવ્યો અને મહાપૂજ આરતિ કરી, એથી મહાસતી (પૂજ્ય સાધ્વી સ્ત્રીને શ્રાવકો મહાસતી કહે છે) અંબાળ પ્રસન્ન થઈ.

૫૮. અંબાળ માતાએ કૃપા કરીને એક રાતમાં સાત ગઢ બનાવ્યા એ સાતે ગઢ એવા મજબુત હતા કે બળવાનુમાંબળવાનુ શત્રુ પણ તે ભેદી શકે નહિ.

૫૯. (અંબાળએ કહ્યું,) જો તમે મારી આણુ માનો

ચડઈ કટક વહરીનિ નડઈ, જે વંકા તે પાણ પડઈ ।

મોટાં મંદિર કાંધા વાસ, અંબાઈ પૂરઈ મન આસ ॥ ૬૦ ॥

નગર થકી પૂરવ દિશિ રહિયા, પ્રાગવાટ તેણિ કારણિ કહિયા ।

દંડ કલસ સારિ દીધી ધજા, અંબાઈ થાપી ગોત્રજા ॥ ૬૧ ॥

॥ વસ્તુ ॥

નગર નિર્મલ નગર નિર્મલ સહજિ શ્રીમાલ ।

ભય મટૂઈ મડ મોકલ્યા, સબલ સહસ દસ જોડિ કિદ્દા ।

ચક્રવર્તિં યે પૌરવા, તાસ પુત્ર પુહવિઈં પ્રસિદ્ધા ।

અંબાઈ થિર થાપીયા, અતિ ઉચ્છવિ ઉલ્લાશિ ।

પ્રાગવાટ તેણિ કારણિઈ, વસીયા પૂરવ પાશિ ।

તો આ સ્થળ હું તમને રહેવા આપુ હું તમારી ખાંધે વ સીશ. (યોદ્ધાઓને શસ્ત્ર ચલાવવામાં હાથ બળવાન બેઠાંએ, માટે ખાંધે) સુખેથી શત્રુઓએ લઈ લીધેલા આગવાળો (પાછા મેળવે).

૬૦. સુલટોની ચડાઈ શત્રુઓને નડવા લાગી, જે અભિમાનથી અવળા ચાલતા હતા તે તેમને પગે લાગવા લાગ્યા. એ લોકો મોટી મોટી હવેલીઓ કરીને રહ્યા. અંબાજી તેમની આશા પૂર્ણ કરવા લાગી.

૬૧. સુલટો શ્રીમાલ નગરની પૂર્વ દિશામાં રહ્યા, તે કારણથી પ્રાગવાટ (પૂર્વમાં રહેનારા) કહેવાયા. તેમણે

ચુપૈ.

ક્રમિ ક્રમિ જાતિ હોઈ છિ ઘણી, વડી ન્યાતિ શ્રીમાલી તળી ।
 પોરૂઆડ, પ્રગટિયા ઉસવાલ, ગૂજર, હીંદૂ, દીસાવાલ ॥૬૩॥
 સ્વડાયતા, સ્વંડેર, સ્વંડોલ, કઠિણુરા, કાકિલા, કપોલ ।
 નાહલ, નાગર, નાળાવાલ, પ્રૌઢ લાડ, લાઢૂઆ શ્રીમાલ ॥૬૪॥
 હાલર, હરસુરા, હુંબડા, શ્રીગુડ, જાલુહરા; જાંગડા ।
 ધાકડીયા, મડીયા, મુંગડા, બ્રહ્માળા, વધૂ, વાયડા ॥૬૫॥

અંગાળને ગોત્રજ્ઞ સ્થાપી ને તેના દેહુરા ઉપર દંડ, કલસ
 તથા ધ્વજ ચડાવી.

૬૨. દશ સહસ્ર જોડ સુભટો મોકલવાથી પવિત્ર
 શ્રીમાળ નગરનો ભય દૂર થયો. પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ ચક્રવર્તિ
 પૌરવાઓના પુત્રોને મોટા ઉત્સવ ઉલ્લાસ સાથે અંગાળએ
 સ્થિર સ્થાપ્યા. તેઓ પૂર્વમાં વસ્યા તે કારણથી
 પ્રાગ્વાટ કહેવાયા.

૬૩. શ્રીમાળીઓની જ્ઞાતિ સૌથી વડી છે. તેમાથી અને
 તેની પાછળ એક પછી એક ઘણી જ્ઞાતિઓ થઈ છે, (હવે કવિ
 વાણિયાઓની ચારાશી જ્ઞાતિનાં નામ બતાવે છે.) પોરૂઆડ
 અને ઓસવાળ થયા, વળી ગૂજર, હીંદુ, દિશાવાળ.

૬૪. ખડાયતા, ખંડેર, ખંડોલ, કઠણોરા, કકિલા,
 કપોળ, નાઇલ, નાગર, નાણાવાલ, મોટા લાડ, લાડુઆ શ્રીમાળી

ગાંભૂ, અડાલિજા, ગહગહિડ, મોઢ, વલી માંડલીઆ કહિ ।
 પંચમ, પુષ્કર, જંબૂસરા, સુહડવાલ, નિ મંડોરા ॥ ૬૬
 અચ્છતિ, અચ્છતિવાલ, સુરહિયા, માથર, કંબોજા, કરહિય
 પોરૂઆડ સોરટીયા, સહી, પછીવાલ જ્ઞાતિ. વલી કહી ॥ ૬૭
 મડાહડા, મંડોરા, જાંણિ, મેવાડા, વાલ્મીક, વણાણિ ।
 છાવા, ચિત્રાવાલ, વઘેર, નરસંગુર, શરખેર ॥ ૬૮ ॥
 ભૂમા, નાગદ્રહ, ની ન્યાતિ, ઉગ્રવાલ, બાબરની જાતિ ।
 વઘણુરા, વૈસુર, અસ્થિકી, અષ્ટવગ્રી, કિ પદ્મોદકી ॥ ૬૯ ॥

૬૫. હાલર, હરસુરા, હુંબડ, શ્રીગોડ, જાલોરા, જા :
 ધાકડીયા, ભડીઆ, ભુંગડા, બ્રહ્માણા, વીધુ, (અથવા વાધુ) વા :
 ૬૬. ગાંભુ, અડાલજા, મોઢ, અને માંડલીઆ કહે
 છે, તેમજ પંચમ, પુષ્કરા, જંબૂસરા, સુભટવ
 મંડોરા,

૬૭. અચ્છતિ, અચ્છતિવાલ, સુરહિયા, માથર, કળે
 કરહિયા, પોરૂઆડ, સોરટીયા (અથવા સોરટીયા પોરવા
 અને વળી પદ્મીવાલની જ્ઞાતિ કહેવાય છે.

૬૮. મડાહડા, મંડોરા, મેવાડા અને વાલ્મીક (વાલ
 એ જ્ઞાતિઓ કહી છે. વળી છાવા, ચિત્રાવાલ, વઘેર, નરસંગ
 અને શરખંડેર, છે.

૬૯. ભૂમા, નાગદ્રહ (નાગદરા) ની જ્ઞાતિ છે તે

ગોલવાલ, નાગુરા, નરા, તેરોઢા, સાચુરા, ષરા ।

મોડેરા, જેરાણા, પાહિ, નીમા, જ્ઞાતિ વડી જગમાંહિ ॥ ૭૦ ॥

વપ્રઢીયા, કારંટાવાલ, દાહિધ, સોનીસાથ, મયાલ,

રાજસષા, નિ લહુડીસષા, વડીસષા, દોસષ, ચુસષા ॥ ૭૧ ॥

સૂરાણા, રાજુરા જોઈ, મેલિતવાલ, મુંડેરા, હોઈ ।

આણંદુરા, ન ગણઈ રેષ, વલી ન્યાતિ વાંગલીમ, વિશેષા ॥ ૭૨ ॥

ઉત્રવાલ (કે અત્રવાલ) અને બાબરની જાતિજ છે. વ
ધાણુરા (અથવા ધાણુરા કે ધીણોજા), વૈસુર, અસ્થિકી,
અષ્ટવત્રી (કે અષ્ટવક્રી) અને પદ્મોદકી.

૭૦. ગોલવાલ, નાગુરા (અથવા નાઘોરી), તેરોઢા અને
સાચોરા છે. વળી મોડેરા, જેરાણા, એ જ્ઞાતિઓ છે તેમજ
નીમાની છે જ્ઞાતિ જગત્માં મોટી છે.

૭૧ વપ્રટીયા, કારંટાવાલ (કે કોરંટાવાલ), દાહિધ,
સોનીસાથ, મયાલ, રાજશાખા, લઘુશાખા, વડીશાખા, બે
શાખા, અને ચોશાખા.

૭૨. સુરાણા, રાજુરા, તેમજ મેલિતવાલ, અને મુંડેરા
છે. વળી આણંદુરા (અથવા આણુદોરા) અને જે કંઈ લેખામાં
ગણાતી નથી, એવી વાંગડુ (પરચુરણ-શેળલેળ જ્ઞાતિ)
છે, તે જુદી છે.

॥ વસ્તુ ॥

જ્ઞાતિ નિર્મલ જ્ઞાતિ નિર્મલ, ન્યાતિ નિકલંક ।
 જ્ઞાતિ વડી સવિ કહિ તળી, ન્યાતિ કોઈ નાહાની મ જાણડ ।
 જે અવસારિં બિત વાવરહ, વસુહ મદ્ધિ તેહનુ વાંનુ ।
 જ્ઞાતિ માંહિ નર કેતલા, સકલ ન્યાતિ શણગાર ।
 બિરદ બોલાવિ બંદિણહ, માહાજન રાય સાધાર ॥ ૭૩ ॥

ચુપૈ.

બોલ્યા વર્ણ વિશેષ અઢાર, તેહનુ કેતુ કહું વિચાર ।
 વર્ણ અઢાર સહુ મુષિ કહહ, વિગતિ વિવેકિંદં વિરલા લહહ ॥ ૭૪ ॥

૭૩. જ્ઞાતિ (ગમે તે હો) બધી પવિત્ર છે, નિષ્કલંક છે, સૌ સૌની જ્ઞાતિ મોટી છે. કોઈ જ્ઞાતિને કોઈથી ઉતરતી માનવી નહિ. અવસર આવ્યે જે ધન ખર્ચે તે જગત્માં મોટા ગણાય છે. જ્ઞાતિમાં કેટલાક પુરૂષા આખી જ્ઞાતિને શણગાર રૂપ હોય છે, બંદીજનો (ભાટ ચારણો) જેમના યશ ગાય છે અને જેમને મહાજન તથા રાજા પણ માન આપે છે.

૭૪ અઢાર વર્ણ કહેવાય છે તેની કેટલીક હકીકત કહું છું. બધા લોક ‘અઢાર વર્ણ, અઢાર વર્ણ’ એવું બોલે છે, પણ વિવેકથી તેની વિગત કોઈ વીરલાજ નાણે છે.

ત્રિતિહં કરી નિ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિ, કહિ હથીઆરે ક્ષત્રી જાતિ ।
 કરસણકારી વૈશ્ય કહાઈ, નાટકીયા નર શૂદ્ર કહાઈ ॥ ૭૫ ॥
 બ્રહ્મચર્ય પાલઈ તપ કરઈ, કાકરિ કનાકિ સમી મતિ ધરઈ ।
 સકલ જીવની આણઈ દયા, સકલ જ્ઞાતિ તે બ્રાહ્મણ કહિયા ॥ ૭૬ ॥
 શૂરવીર વિક્રમના ધર્મી, બહુ આરંભ પરિગ્રહ મળી ।
 નિર્દય કરિ હથીઆર વર્ષાણિ, સકલ ન્યાતિ ક્ષત્રી અહિઠાં ॥ ૭૭ ॥

૭૫. (મત અમુક ધર્માચાર વડે) કરીને બ્રાહ્મણની જ્ઞાતિ છે, હથિયાર પકડનારની ક્ષત્રિ જાતિ કહી છે, ખેતી કરનાર તે વૈશ્ય જાતિ કહેવાય છે અને નાટક કરનારા તે શૂદ્ર કહેવાય છે. (કવિએ જે સ્થળે રહીને આ પ્રબંધ રચ્યો છે તે ભાગમાં તરગાળા લોકોની વસ્તી વધારે હોવાથી શૂદ્ર તરીકે નાટક કરનારનું નામ આગળ કર્યું હોય એ બનવાભેગ છે.)

૭૬. બ્રહ્મચર્ય પાળે, તપ કરે, કનક (સોનું) કાકરામાં સરખી (નિસ્પૃહ) વૃત્તિ રાખે, અને સર્વ જીવ ઉપર દયા રાખે, (એવી વૃત્તિના હોય) તે સર્વ બ્રાહ્મણ કહેવાય છે.

૭૭. શૂરવીર, પરાક્રમ કરનાર, ઘણા આરંભ (જેમાં જીવહિંસા થવાનો સંભવ હોય એવાં કર્મને જૈનધર્મમાં આરંભકાર્ય કહે છે), પરિગ્રહ (ગ્રહણ કરવું) કરે, નિર્દયપણે હાથમાં હથિયાર ધારણ કરે, એવી વૃત્તિના હોય તે બધા ક્ષત્રિય જ્ઞાતિના કહેવાય છે.

કરસણકર્મ સકલ વ્યવસાય, સકલી ડાહુ પંડિત માંહિ ।
 જાણઈ કુલ વ્યાપાર અપાર સકલ ન્યાતિ તે વૈશ્ય ઉદાર ॥૭૮॥
 મૂર્ષ અવર સમારિ અંગ, નીચ કર્મ નાટકનુ રંગ ।
 જેહનાં રાછ નિષર દેષીઈ, શૂદ્ર સકલ જ્ઞાતે પેષીઈ ॥ ૭૯ ॥
 બ્રહ્મા મુષિથી બ્રાહ્મણ હૂઆ, બાહુ થિકી તે ક્ષત્રી મયા ।
 વૈશ્ય હૃદય ઉત્પત્તિ વર્ષાણિ, પ્રગટિયા શૂદ્ર પાગથી જાંણિ ॥૮૦॥
 કંદોઈ, કાછી, કુંભાર, માલી, મર્દનીઆ, સૂત્રાહ ।
 મિહંસાઈત તંબોલી સાર, નુમુ નારુ સુણિ સોનાર ॥ ૮૧ ॥

૭૮. ખેતીને લગતા બધા ધંધા કરે, બધામાં-પંડિ-
 તોમાં પણ ડાહ્યો (ગણાય, એવી વ્યવહાર કુશળતા), અને
 અનેક પ્રકારના વ્યાપાર કરે તે વૈશ્ય. બીજી બધી જ્ઞાતિઓમાં
 તે ઉદાર છે.

૭૯. જે મૂર્ખ રહે, બીજાનું શરીર સમારવાનું કામ
 કરે, હલકાં કર્મ કરે, નાટક કરવાનો શોખ રાખે, જેનાં
 સર્વ હુથિયાર જીવોનો ઘાત કરે તેવાં હોય એવા બધાં તે શૂદ્રની
 જ્ઞાતિના બાણવા.

૮૦. બ્રહ્માના મુખથી બ્રાહ્મણ થયા છે, બાહુથી
 ક્ષત્રિય થયા છે, હૃદયથી વૈશ્ય ઉત્પન્ન થયા છે અને પગથી
 શૂદ્ર થયા છે, એમ બાણવું.

૮૧. કંદોઈ, કાછીઆ, કુંભાર, માળી, મર્દનિયા,
 સુથાર, લેંસાઈત, તંબોળી, અને નવમા સોની એ નવ
 નાઈ કહેવાય છે.

ગાંછા, છીપા, નિ લુહાર, મોચી, ચર્મકાર, વ્યવહાર ।
 એ ચિહું ઉપરિ બોલ્યા સહી, પંચ જ્ઞાતિ એ કારૂ કહી ॥૮૨॥
 એહનુ વીઢ્યા એહ શૂં મિલઈ, તેહ ન્યાતિ તેમાંહિં મિલઈ ।
 નીચે કર્મે નીચ કહાઈ, વર્ણ અઢારં હીદૂમાંહિ ॥ ૮૩ ॥
 કે જિનવર કે ર્શ્વર ધ્યાઈ, કે બ્રહ્મા કે ગોવ્યંદ ગાઈ ।
 વર્ણ વષાળ્યા મારમિ રહ્યા, અસુરવર્ણ તે અગલા કહ્યા ॥૮૪॥
 નવ નારૂ નિ કારૂ પંચ, વર્ણ ચ્યારિ જોય્યો પ્રપંચ ।
 એતલઈ મિલ્યા વર્ણ અઢાર, ચાલઈ સકલ લોક વ્યાપાર ॥૮૫॥

૮૨. ધાંચા, છીપા, લુહાર, મોચી અને ચમાર તથા ચામડાનો ધંધો કરનાર એ બધા પાંચ કાડ કહેવાય છે.

૮૩. જેનો વિવાહ જેની સાથે થઈ શકે તે તેની ન્યાતિમાં ભળે છે. નીચાં કર્મથી નીચા કહેવાય છે. એ પ્રમાણે હિંદુઓમાં અઢાર વર્ણ છે.

૮૪ (એ અઢાર વર્ણમાંના) કોઈ જીનવરને ને કોઈ મહાદેવને ભજે છે અથવા કોઈ બ્રહ્માને તો કોઈ ગોવિંદ (વિષ્ણુ) ને ગાય છે; પણ કહ્યા તે અઢારે વર્ણ આ ચાર માર્ગમાં ચાલે છે. અસુરવર્ણ (અનાર્ય) તે જુદા કહ્યા છે.

૮૫ નવ નાડ, પાંચ કાડ અને (પ્રાક્ષણ ક્ષત્રિય વગેરે) ચાર વર્ણ એ મળીને અઢાર વર્ણ થાય છે, જેનાથી સર્વ લોક વ્યહવાર ચાલે છે.

બૌદ્ધ, સાંખ્ય, નૈયાયિક નામ, જૈન અનહ વૈશેષિક ઠાંમ ।
 જૈમનીય છ દરસણ જોઈ, મારગિ ધર્મ ચલાવિ સોઈ ॥ ૮૬ ॥
 છ દરસણ એ વરતઈ બેદ, સોલ સોલ એકોકિ ભેદ ।
 સોલ છક છન્નં પાષંડ, પ્રગટિયાં પ્રથિવી માંહિ પ્રચંડ ॥ ૮૭ ॥
 ષંડિ ષંડિ છિ મતિ નિર્મલી, મળતાં સુળતાં સંપત્તિ મિલી ।
 મુનિ લાવણ્ય સમયચી વાંણિ, એતલિ વીજું સ્વંડ વષાંણિ ॥ ૮૮ ॥

હાતિશ્રી વિમલ પ્રબંધે ઉસવંશ સ્થાપના, પ્રાગ્વાટ વંશ
 સ્થાપના, અવર જ્ઞાતિ નામ પ્રગટીકરણ. અષ્ટાદશ વર્ણવ્યવસ્થા,
 ષટ્દર્શનાભિધાને દ્વિતીય ષંડ ॥ ૨ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

૮૬. જૌધ, સાંખ્ય, નૈયાયિક, જૈન, વૈશેષિક અને જૈ-
 મિનીય (ન્યાય, વૈશેષિક, સાંખ્ય, યોગ, પૂર્વમીમાંસા અને
 ઉત્તર મીમાંસા) એ છ દર્શન છે, ને તે સર્વ લોકોને ધર્મને
 માર્ગે ચલાવે છે.

૮૭. એ છએ દર્શનો વેદ પ્રમાણે વર્તે છે, તે દરેક
 દર્શનના સોળ સોળ પેટા ભેદ છે, જેથી છ એ દર્શનનાં મળી
 સોળે છકે છન્નું પ્રચંડ (મોટાં) પાખંડ પૃથ્વીમાં પ્રકટ થયાં છે.

૮૮. ખંડે ખંડે નિર્મળ વિચાર છે, જે વાંચતાં
 સાંભળતાં સંપત્તિ મળશે. એ પ્રમાણે લાવણ્યસમય
 મુનિની વાણીનો બીજો ખંડ પૂરો થયો.

બંડ ત્રીજું.

ચુપૈ.

ચુસાઠિ સહસ આઠ લષ હોઈ, દ્વાપરિ વરસ વિમાંશી જોઈ ।
 દ્વાપર પૂરુ હૌઝ સહી, શ્રી ડર મિન્ન માર તબ પ્રહી ॥ ૧ ॥
 ચુથડ યુગ આ લાગુ જામ, પ્રગટિંઝ મિલ્લમાલ તસ નામ ।
 કલિયુગ નામ કહાવિ સોઈ, યહાં ગુણ કીધિઈ અવગુણ હોઈ ॥ ૨ ॥
 તે કલિયુગ દોહિલુ જગદીસ, ચ્યારિ લાષ નિ સહસ વત્રીસ ।
 વરસ ઇતલાં વઢૂં પ્રમાણ, સહજિંઝ લહીઈ શેવા દાન ॥ ૩ ॥

ખંડ ત્રીજો.

૧. દ્વાપર યુગનાં આઠ લાખ ચોસઠ હજાર વર્ષ ગયાં ને યુગ પૂરો થયો, ત્યારે લક્ષ્મીએ પોતાના કંઠની માળા જુદી હતી (આપી હતી) તે પાછી લીધી.

૨. જ્યારે ચોથો યુગ (કળિયુગ) આવી લાગ્યો (શરૂ થયો), ત્યારે તે નગરનું નામ લિલ્લમાલ પડયું. કળિયુગમાં એ નામ કહેવાય છે, કે જે યુગમાં ગુણ કરતાં અવગુણ થાય છે.

૩. આ કંઠણ કલિયુગનું પ્રમાણ જગદીશે (તીર્થંકરે) ચાર લાખ બત્રીસ હજાર વર્ષનું કહ્યું છે, જે યુગમાં સેવા-વૃત્તિ અને દાન સુલભ જણાય છે.

નિત્ય ધર્મ તપ સર્વે ગયું, તપ કરવું તે કપટે થયું ।

રાજા મનિ વંકડા અપાર, બ્રાહ્મણ હાથિ લીંઈ હર્થીયાર ॥ ૪ ॥

સ્નાન શૌચ નહીં સુહળા માંહિ, પૃથિવી સદા સફલ નહી માઈ ।

લોક ઘણા તે લંપટ થયા, ઘરે આચાર હતા તે ગયા ॥ ૫ ॥

સંત સીદાઈ સવિહુંપરે, ષાજઈ પીજઈ દુર્જન ઘરે ।

કરઈ કર્મ કેતલાં કઠોર, લસઈ પ્રથ્વી પિસઈ ચોર ॥ ૬ ॥

૪. નિત્યધર્મ (ધર્મ નિયમ), તપ સૌ (આ યુગમાં) નષ્ટ થયું છે અને તપ કરવું એ માત્ર કપટ (દંભ કરવા) રૂપ થઈ રહ્યું છે. રાજા બહુ કુટિલ મનના (થયા છે) અને બ્રાહ્મણો હાથમાં હથિયાર ધારણ કરે છે.

૫. સ્નાન, શૌચ (પવિત્ર થવું), સ્વપ્નામાંએ (સમજતા) નથી, પૃથ્વી માતા હંમેશા કૃણ આપતી નથી, લોક બહુ લંપટ (સુખ ભોગના વિષયોમાં હૃદ ઉપરાંત વાસનાવાળા) થયા છે અને ઉત્તમ કૃણાચાર (ધરમા જે સદાચાર પળાતા) તે જતા રહ્યા છે.

૬. સંત (સાધુ પુરૂષો-સન્માર્ગે ચાલનારા સજ્જનો) સૌથી વધારે હેરાન થાય છે અને દુર્જનો ખાઈ પીને (તાગડધિન્ના કરે) (ધર્મીને ઘેર ઘાડ અને કસઇને ઘેર કુશળ.) અતિશય કઠોર કર્મ કરે છે. પૃથ્વી (દેશ) લૂંટાય છે અને ચોર પેસે છે.

પુત્ર પિતા ન કરઈ વિસાસ, ધણી થઈનિ વિસિ ઘર દાસ ।
 વહૂઅર સવિ વીજાવી વાય, નવિ લાગઈ સાસૂનિ પાય ॥ ૭ ॥
 ઘરકઈ તરકઈ માંડઈ વેઢિ, મોટા ઘરની આળી ઢેઢિ ।
 કર્કુચિ ન કરિ ઘરનું કાજ, સસરા તળી ન આળઈ લાજ ॥ ૮ ॥
 સરગટ ષોલિ ફરંગટ દેઈ, સાસૂ સસરાથી નવિ વિહઈ ।
 ક્ષણિં પઢસઈ પરણ્યાનિ કાનિ, હાલી કહિઉં અઘ્મારૂં માંનિ ॥ ૯ ॥

૭. પુત્રપિતા (એક બીજાને) વિશ્વાસ કરતા નથી, આકર ઘરધણી થઈ પડે છે, વહુઅરો સાસુને પગે લાગતી નથી (સાસુનું સન્માન કરતી નથી) અને (પોતાના પર) પખો નખાવે છે. (યુવાન વહુઓ એશઆરામ ભોગવતી થઈ જાય એ અનિષ્ઠ છે એમ જાણીને આ વાક્ય લખ્યું હશે).

૮. (વહુઓ સાસુને) ધુરકે, હુરફોડાતરફોડા કરે, વઢવાડ માંડી જોસે, મોટાં ઘરમાં આવો ઢેડવાડો થાય છે. તન દઇને ઘરકામ કરે નહિ અને સસરાની પણ મર્યાદા (લાજ) રાખે નહિ.

૯. ધુંધટ (આધું ઓઢવું. નર્મદાથી ઉત્તરે આખા ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં અને મારવાડ, મેવાડ વગેરે આખા ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં વહુઓ સસરાની, જેઠની, પોતાના પતિથી મોટી ઉમ્મરના પુરૂષોની અને અધિકારીઓની લાજ

છોરુ ઘરિ કુંઆરાં સાત, કહિનુ તાત નિ કહિની માત ।

રલં તૂહ નિ તે ઘર ભરઈ, તે ષાઈ સહૂ ઠાલું કરઈ ॥ ૧૦ ॥

આપણ બે જણ કેરુ વરુ, માંનુ બોલ અઘ્ઘારુ ષરુ ।

માયબાપથી થાઉ જૂઆ, ધન મેલીનિ મરઈ કૂઆ ॥ ૧૧ ॥

રાતિદિવસ રલશું ઘર મળી, કિશી વાત માવિત્રહ તળી ।

રાછપીછ મજ પીહર તળાં, આળી ઘર મરેશું ઘળાં ॥ ૧૨ ॥

કાઠે છે-તેમને બોધને આધુ' ઓઠે છે.) કાઠી નાખીને નિર્લજ્જપણે ; ફરે, સાસુસસરાથી ખીયે નહિ, ક્ષણે ક્ષણે પરણ્યાના કાન ભલેરે અને માઈ' કહ્યું માનીને ચાલો એમ કહે.

૧૦. ઘરમાં સાત છોકરાં કુંવારાં હોય (પણ માબાપ દરકાર કરે નહિ), મા કોની ને બાપ કોનો ? (સ્ત્રી ઘણીને કહે કે) તમે રળી રળીને એમનું ઘર ભરો છો ને એ આઈને ઘર ખાલી કરે છે.

૧૧. આપણ બે જણનું વરે છે, માટે માઈ' માનીને માબાપથી બુદ્ધ થાઓ, એટલે આપણે ધન મેળવીને કૂવો ભરીએ (દાટીએ).

૧૨. “માઈ' ઘર છે”, એમ બાણીને રાતઢહાડો રળી શું. આપણને મા બાપની શી પીડા ? મારા પિયરમાંથી જણસણાવ લાવીને ઘર ભરીશું.

ઢોટી ઢોટી માંનિ માત, મુઝ પીહરની મોટી વાત ।
 બહૂઆરાને બોલે ફિરિઝ, બાપ બોલાવિઝ રોશિઈં મરિઝ ॥૧૩॥
 કુહુ કાકા કરગર શી કરુ, શૂં કિહિશૂ તેડી નિઅરહુ ।
 વેગિઈ વચ્છ વલિઝ વાંકડુ, તુહિ તણઝં ઘર છિ સાંકડૂં ॥૧૪॥
 વેટડ બોલિ બાંગડ બોલ, વિનય ગયુ નિ હવુ નિટોલ ।
 મઈ નવિ ચાલઈ ઘરનુ માર, કરશૂં અઘે અલગુ વ્યવહાર ॥૧૫॥
 માયતાયના ઢલ્યાં ગરાંણ, ટલીયું પુત્ર તણઝ ડંપ્રાંણ ।
 જો જ્યો કલયુગ કરણી ઇશાં, માયબાપિ દુષ સહીઆં કિશાં ॥૧૬॥

૧૩. મારી મા માઈ કહ્યુ માનશે ને કપડાંલત્તાં, લેંસ વગેરે આપશે. મારા પિયરની વાત મોટી છે (તે ઘણાં સારાં માણસ છે), આવા વહુના બોલથી છોકરો ફર્યો (ભંભેરાયો) ને બાપે બોલાવતાં રીસે ભરાયો.

૧૪. (સહુજમાં છોકરો ફરીબેઠો ને કહ્યું,) કહો કાકા ! (ગુજરાતના કેટલાક ભાગમાં બાપને કાકા કહેવાનો આલ છે.) શી કટકટ કરો છો ? પાસે બોલાવીને શું કહો છો ? તમાઈ ઘર સાકડું પડે છે.

૧૫. છોકરો તોછડા બોલ બોલવા લાગ્યો, વિનય મૂકીને બેશરમો થઈ કહેવા લાગ્યો કે, મારાથી ઘરનો ભાર ઉપાડતો નથી, અમે જુદાં રહીશું.

૧૬. (છોકરાના આવા બોલ સાંભળીને) માબાપના હાથ

દેવ દેવાડે માંન્યા ભોગ, માયતાય મિલયા સંયોગ ।

પુત્ર તળડું આવિડ આધાન, છઠ્ઠા માગિ કરિડં પકવાન ॥૧૭॥

જાસક યમળ યમાડિડં વહૂ, ગાર્દ રંગ વધારિ સહૂ ।

દસ મસવાડા દોહિલુ ધરડ, યણિડ પુત્ર નિ પોઢડ કરિડ ॥૧૮॥

હેઠા પડ્યા. (વહુ લડે ત્યારે) છોકરાનુ ઉપરાણું હતું તે (છોકરાને આ પ્રમાણે બદલાઈ ગયેલો જોતા) જતું રહ્યું. કળિયુગની કરણી આવી છે, હવે માળાપે કેવા દુ.ખ વેઠ્યાં છે, તે જુઓ.

૧૭. (પોતાને પ્રભ થાય એટલા માટે) દેવદેહરે માનતાઓ માની. સંયોગ થતાં ગર્ભ રહ્યો. છ મહિનાનો ગર્ભ થતા સીમંત આચ્યું જાગીને (કેટલાક લોકો છોકું મહિને સીમંત કરે છે અને કેટલાક સાતમે મહિને કરે છે. ગૃહ્યસૂત્રોમાં તે પ્રથમેગર્ભે માસે ષષ્ટેષ્ટમે વા ।

પહેલા ગર્ભે છોકું અથવા આઠમે મહિને, એમ કહ્યું છે) પકવાન પડાવ્યાં.

૧૮. (જ્ઞાતિ વગેરેને) મનભાવતુ જમણુ જમાડયુ' (બહુ સારો વરો કર્યો). આનંદ વધારનારાં ગીત ગવાયાં. દસ મહિના સુધી ગર્ભનું મહા કષ્ટ વેઠયું ને પછી પુત્ર જણી મોટો કર્યો.

પહિલું માતા મેહલિ લાજ, પ્રગટ પ્રયોધર કીધા આજ ।

પ્રેમિદં પુત્ર તણદ મુષિ ઠવદ, લેઈ ષોલિ રોતુ રાહવિ ॥ ૧૯ ॥

જળજોદ નિ જોગિણિ ગાદ, ધવલ દેદ ધૃતારી જાદ ।

દેડ ટોપરાં લાડુ ઘૃત, બોલિ મધુરાં વચન અમૃત ॥ ૨૦ ॥

માત તાત તવ હરષિદં મારિયાં, ધન વેચી ઘર ઠાલાં કરિઆં ।

જોજ્યો તે બેટાનાં હેજ, માય બાપ બિહુ અલગી શેજ ॥ ૨૧ ॥

૧૯. લાજ મૃદીને માતા પહેલાં સ્તન દિધાડા કરે છે ને છોકરાના મામા આપે છે. વારંવાર ખોળામા લઈને રડતો રાખે છે.

૨૦. જણનેઈ (એ નામની કોઈ માગણીની જાતિ) જોગિણી (જોગીલોકોની સ્ત્રીઓ-એક જાતની માગણી સ્ત્રીઓ) ગાય અને ધૃતારીઓ ધોળ ગાઈ ધૃતી જાય. કોપરાં આપો, લાડુ આપો, ઘી આપો. એવું અમૃત જેવાં મીઠાં વચનોથી કહે.

૨૧. આ વખતે હુર્ષે ભરાયલાં માખાપોએ ધન વહેંચીને ઘર ખાલી કર્યું (જે છોકરાને માટે માખાપ આટલાં ફૂલાતાં હતાં), તે છોકરાનાં હેત જો જો ! (છોકરાને લીધે) માખાપ જુદી પથારી કરે.

બેટાનાં ધોયાં મલમૂત્ર, જાંણિડં રાષેશિ ઘરસૂત્ર ।

જોલી બાંધી દિન બારમહ, ફૂલી ફૈઅર જાસક યમહ ॥ ૨૨ ॥

સાજન હીઅડિ હરણિડં રૂશૂં, નામ ઠાવિડં નારાયણ યજાડં ।

મસ્તકિ ટોપી મટ્ઠાણી, કારિ કડલી તે ફર્દૈઅર તળી ॥ ૨૩ ॥

મોટાં માદલીઆં વાંકડી, માય તાણિ માંનિ મોજડી ।

અલજર્દૈઆં આળ્યાં અંગલાં, કાને કનક તળાં વેટલાં ॥ ૨૪ ॥

પાણ ઘુવરડી ઘમઘમહ, બાલ્હઅડુ તે અંગણિ રમહ ।

સાહામૂં જોઈ કરતી કાંમ, માડી હૈઅડિ ધરતી હાંમ ॥ ૨૫ ॥

૨૨. છોકરાનાં મળમૂત્ર ધોયાં, તે એમ જાણીને કે છોકરો ઘરસૂત્ર (ઘરવ્યવહાર) ચલાવશે આરમે વાસે જોળો (ઘાડીયુ) બાંધી, કુલાતી પ્રૈઅર (ફેઈ) જસક (સારી પેઠે) જમે.

૨૩. આપ મનમાં એવો હરખાયો હતો કે છોકરાનું નામ “નારાયણ” અથવા એવું બીજું કંઈ પાડ્યું. છોકરાને માથે કૂમતાં-કૂગાવાળી ઘણી શાલિતી ટોપી આણી. ફેઈએ હાથની કલ્લીઓ આણી (બુદ્ધા બુદ્ધા ભાગમાં ફેઈને માથે બુદ્ધી બુદ્ધી વસ્તુઓ લાવવાનો કર છે).

૨૪. મોટાં માદળીયાં, કાનની કડી, પગના માપ પ્રમાણે મોજડી, અલજર્દૈઆં આંગલાં, અને કાને સોનાના વીંટલા.

જૈ વલગઈ આલ્યંધન અડઈ, પ્રેમિઈં પૂરી પાહાનુ ચડઈ ।
 ધુંસટ કરી ધવારી માઈ, પાલણડિ પુઢાહિ જાઈ ॥ ૨૬ ॥
 કરઈ કાંમ હાલરડાં ગાઈ, માતા હૈઅહિ હર્ષ ન માઈ ।
 પોઢત થાતુ પગલાં ભરઈ, પંચ વરસ જવ વુલ્યાં પરઈ ॥ ૨૭ ॥
 માતતાત તવ કરઈ વિચાર, બેટત આવિત કુલ શણગાર ।
 કાંઈં ઉચ્છવ કીજિ નવુ, હવં સુત નેસાલં પાઠત ॥ ૨૮ ॥

૨૫. પગે ધુધુરી ધમધમે, (આ પ્રમાણે શણગારાઈને) !
 આગક આંગણુમા રમે છે મા અંતરમાં મોટી મોટી આ-
 શાઓ બાધતી ને પુત્રના સામે જોતી જોતી ધરતું કામ
 કરે છે

૨૬. જઈને ઉચ્છ્રી લે અને છાતી સરસા આંપે. પ્રે-
 મના પૂરથી પાનો ચડી આવે સોડીયું વાળીને (પોતાના
 પહેરેલા પગનો છેડા ઢાકીને) ધવારે (અરોતરમાં 'ધવારે'
 શબ્દ બોલાય છે), ને જઈને પારણે પોઢાડે.

૨૭ હાલરડાં ગાતી જાય ને કામ કરતી જાય. પુત્ર
 મોટો થતાં પગલાં ભરવા લાગ્યો, (એ જોઈને) માને હૈયે હર્ષ
 માય નહિ. પુત્રને પાંચ વર્ષ પૂરાં થયાં,

૨૮ ત્યારે માતાપિતા વિચાર કરવા લાગ્યાં કે
 આપણે ઘેર કૃળદીપક ઉછર્યા, માટે કંઈ નવો ઉત્સવ
 કરીએ, હવે દીકરાને નિશાળે મૂકીએ.

મૂરખ પુત્ર ન આવડ કાચિ, મૂરખ કોઈ ન માંનઈ રાજિ ।
 હંસ માંહિ બગ બિટત યશત, પંડિત પાસઈ મૂરખ તિશત ॥૨૯॥
 મેલ્યા સાજન કેરા થાટ, મોદક કરી ભરાવ્યાં માટ ।
 સાલિ દાલિ પ્રીસઈ ઘૂત ઘોલ, પાંતિઈ બિઠા કરિ કલ્લોલ ॥૩૦॥
 ચોયા ચંદન ફોફલ પાન, મંડપિ મોટાં દીજઈ માંન ।
 ભરીયાં સુડલ ધાળી ચિણા, સાથિઈં ષડિયા લીધા ઘણાં ॥૩૧॥
 ફૂલ તળા તવ ભરીયા પગર, જોવા મિલીતં સારૂં નગર ।
 ઘૂપ ભરાવી ઘોડિ ચડઈ, મુંગલ ભેર મલી ગડબડઈ ॥૩૨॥

૨૯. મૂર્ખ પુત્ર કઈ કામમાં આવે નહિ, રાજ્યમાં
 મૂર્ખને કોઈ ગણે નહિ, જેવો હુસમાં બેઠેલો બગલો,
 તેવો પંડિતની પાસે મૂર્ખ

૩૦ સજ્જનોનો સમૂહ મેળવ્યો, લાડુ કરીને માટલાં
 ભરાવ્યાં. દાળ ભાત અને ધારે ઘી પીરસાયા. પંગતે
 (જમવા) બેઠેલા મજા કરવા લાગ્યા

૩૧ ચુવા, ચંદન, અને પાનસોપારી વહેંચી મડ-
 પમાં પધારેલાઓને મોટું માન આપ્યું. ધાણીચણાના
 ટોપલા (કાઠિયાવાડમાં ટોપલાને સુંડલો કહે છે) ભર્યા અને
 ઘણા બીડીઆ સાથે લીધા.

૩૨. કૂલના ખૂંપ ભર્યા. આખું શહેર જોવા મળ્યું.
 ખૂંપ મૂંઝીને (દીકરો) થોડે ચડ્યો. ભેરબૂંગળનો
 શોર થઈ રહ્યો.

ચાલિં માહાજન મોટરૂ રંગિ, સુત નેસાલં પુહતુ ચંગિ ।
 અધ્યારૂ આગલિ જૈ રહરૂ, પાટી ષડીં લેષણ લહરૂ ॥૩૩॥
 કર જોડાવી રાષિં ધ્યાંનિ, કહિં મંત્ર સારસ્વત કાંનિ ।
 સકલ શાસ્ત્ર ધુરિ મારૂ લિષી, નેસાલીઆ કરાવ્યા સુષી ॥૩૪॥
 આલ્યા પડીયા સવિ સૂષડી, ગાઈ ગોરી ગર્વિં ચડી ।
 પહિર્યા મેહલાવ્યાં પોતીયાં, પંડિત પહિરાવ્યાં ધોતીયાં ॥૩૫॥

૩૩. સારા સારા માણસો ભલકાથી આગળ ચાલવા
 લાગ્યા. રંગેચંગે પુત્ર નિશાળે પહોંચ્યો. પાટી,
 ખડીયો, અને લેખણ લઈને અધ્યારૂ (ભરૂચ વગેરે જીલ્લામાં
 નિશાળના મહેતાજીને અધ્યારૂ કહેવાનો ચાલ છેક હમ-
 ભાંજ માસ્તર શબ્દથી બંધ પડવા માંડ્યો છે. પાછલા
 કાળે મહેતાજીનું કામ કરનારા ઘણા પ્રાદેશીના વંશજો
 હજી અધ્યારૂની અટકે ઓળખાય છે.) પાસે જઈ ઉભો રહ્યો.

૩૪. (અધ્યારૂએ વિદ્યાર્થીને) હાથ જોડાવી એક ચિત્ત
 કર્યો અને તેના કાનમાં સારસ્વત મંત્ર કહ્યો. સર્વ શાસ્ત્રમાં
 સરસ્વતીને મુખ્ય લખી છે. (તેનું પૂજન કરી) નિશા-
 ણીઆઓને છૂટી અપાવીને સુખી કરાવ્યા (છૂટી આપવા
 માટે મહેતાજીને કંઈ આપવું પડતું).

૩૫. સર્વ નિશાળીઆઓને ખડીયા અને સુખડી આપી.
 હોંસીલી સ્ત્રીઓ ગીત ગાવા લાગી. પહેરેલાં પોતીઆં મૂકાવ્યાં

*સૂત્રિ સૂત્રિ માગઈ આરંભ, પંડિત માંડઈ મોટડ દંભ ।
 લોભી હુઈ બાંમળની જાતિ, પંડિત તાકઈ ઘર મીરાતિ ॥૩૬॥
 મળતાં અક્ષર ન ચડિ મુષે, જાંણિ પંડિત મારિ રષે ।
 છાંનુ વિછનુ ચોરી કરઈ, પુત્ર પંડ્યાનૂં ઘર મરઈ ॥ ૩૭ ॥

(દાન કરાવ્યાં), પંડિત (પંડ્યા-મહેતાણ)ને ધાતીયા પહેરાવ્યાં (આપ્યાં).

૩૬. પંડ્યો મોટો દલ (ડાળ) કરે, ને દરેક નવું સૂત્ર શરૂ કરતાં આરભ દક્ષિણા માગે. પ્રાક્ષણની જાત લોભી હોય છે, પંડ્યો મીરાતી ઘર તાકે (ધનવાનનો છોકરો હોય તો પોતાને ભરપૂર દક્ષિણા મળે માટે).

૩૭. ભણતાં અક્ષર મોઢે ચડે નહિ, તેથી રખેને પંડિત મારે, (એમ જાણીને) છોકરો ઘરમાંથી છાનું છપનું ચોરી જાય ને પંડ્યાનું ઘર ભરે.

*પંડ્યાના પોપણ માટે પાકા સીધા નિત આવા પડે,
 દાણાની મૂઠી દરેકને શિષ્યો લાવિ નિશાળ અડે.
 છઠ્ઠે પૈસો ને સીધુ વાધા વગર હવ મળવુ,
 મોઠાનો સુત નિશાળ આવ્યે ભાગ્ય ભલુ ગુરૂનું ભળવું.
 નિજ સુત નિશાળમાં ખેસતા નિશાળ ગરજુ મન ગમવુ.
 શતિ પ્રમાણે કરાવિને સૌ દામ દહ ગુરૂને નમવુ.
 ઇંધનની આપતિ ન મળે દૂધ દહી આવી મળતા,
 ફળ કરી રાયજી સીતાકળ મળતા ઝટ ઝાડે ફળતા
 અમુક ભણતરે એક રૂપિયા હસતે મુખ આગળ ધરતા;
 (શાળાપત્ર મે. સન ૧૮૭૮.)

પુત્ર પઢાવિઝ લખિમી માટિ, વાંણિ શીખવવા મેહલિઝ હાટિ ।

પરણાવિઝ જવ પોદુ થયુ, આતૂંપોતૂં ષરચી રહિઝ ॥ ૩૮ ॥

તાલૂં તાં સંપડિઝં રહઈ, જાં કૂંચી મારગ નવિ લહઈ ।

કૂંચી સરષી આવિ વહૂ, ઘરિ મંગાણઝં પડીઝં બહૂ ॥ ૩૯ ॥

રાતિદિવસ તે પર હુંશીઝ, સોનાને ફૂલે પોશીઝ ।

ણી પારિ કીધી ઘરફેડિ, બેટઈની મેડિઝં નીમેડિ ॥ ૪૦ ॥

૩૮ લક્ષ્મીને માટે પુત્રને લણાવ્યો, પછી વાણિજ્ય (વહેપાર) શીખવવા દુકાને મૂક્યો. મોટો થયો ત્યારે પરણાવ્યો ને એ રીતે ‘ આતૂંપોતૂં ’ (રહ્યુંસહ્યું) હતું તે ખચાઈ રહ્યું.

૩૯. જાણે અંદર કુંચી આવતી ન હોય તેમ તાળું ખુલ્લું પડ્યું રહેવા લાગ્યું. કુંચી જેવી વહૂ (સંસ્કૃત વધૂ શબ્દના ‘ ધ ’ નો પ્રાકૃતમાં સ્વથઘમાંહઃ એ સૂત્ર પ્રમાણે ‘ હ ’ થઈને ‘ વહૂ ’ શબ્દ થયો છે ને તેજ શબ્દ ગુજરાતીમાં કાયમ રહ્યો છે). આવી એટલે ઘરમાં મોટું ભંગાણુ પડ્યું.

૪૦. જે પુત્ર ઉપર રાતદહાડો મગરૂર થતાં હતાં, જેને સોનાને ફૂલે પોષ્યો હતો, અનેક રીતે ઘરફેડ (ખચ) કરીને પુત્રની મેડી (શયનગૃહ) શણગારી હતી,

આજ અઘ્ઘારૂં વડપણ હશું, બેટહ એતે બોલિં કિશં ।
 બલતહ બોલહ સાહામુ ધશં, જૈ બેટં અનેષિં વશં ॥૪૧॥
 વહ્હઅરના તવ માગ્યા પડ્યા, મનવંછિત મનોરથ ફલ્યા ।
 સાસૂ પડતાં બિસહ પાટિ, વહ્હ બિસિ ધુંધારી ષાટિ ॥૪૨॥
 તુહ્મે જોડ કલિયુગનુ વ્યાપ, વિસા અઢારજિ વરતહ પાપ ।
 ધરમી હુઢ વિસડ મનિ જાંણિ, સત્ય વલી અધ વ્યસડ વષાંણિ ॥૪૩॥

૪૧. તે પુત્ર આજ અમારા આવા (દીકરાની પાછળ
 ખાલી થઈ ગયેલી સ્થિતિવાળા) ઘડપણમાં કેવું બોલે છે ?
 અળતો (બાપ) ઉશ્કેરાઈને બોલવા લાગ્યો એટલે દીકરો
 બુઢો રહ્યો.

૪૨. વહૂને હવે માગ્યા પડ્યા. (સોગઠાં બાજી
 રમતાં કોડી અથવા પાસાના દશ, પચીસ, વગેરે પડે એમ
 રમનાર ઇચ્છે છે, જે ઇચ્છ્યા હોય તેજ પડે તે ‘ માગ્યા
 પડ્યા ’ કહેવાય.) મનમાં ઇચ્છ્યા હતા તે મનોરથ સફળ
 થયા. સાસુ પડતાં પડતાં પાટલા પર બેસે તો વહૂ ખુખા-
 રીને ખાટલા પર બેસે !

૪૩. તમે કલિયુગનો વ્યાપ બુઢ્યો ! અઢાર વસા પાપ
 વર્તાય છે, ધર્મનો ઢોઢ વસો અને સત્ય અર્થો વસો
 કહેવાય છે.

સાઠિ વરસના ડોસા યેહ, ત્રણી કન્યા પરણઈ તેહ ।

ક્ષત્રી પેસિઈં વાલઈ ગાઈ, મ્લેચ્છ વલી મૂંકાવા જાઈ ॥૪૪॥

ન ગણઈ ઘરમાંટી કુળ માત્ર, નારિક જાઈ જોવા જાત્ર ।

ઘરનાં વાલક મેહલિ બારિ, ચપલપણઈ હીડઈ સંસારિ ॥ ૪૫ ॥

ગુરુ સૂધા નવિ દિઈ ઉપદેસ, ચેલા આણઈ ગુરુશૂ પેસ ।

જોગી જોગિણિ નકટાં થાઈ, જોડ કલિયુગ તણડ પસાઈ ॥૪૬॥

માંકડ કૂંકડ કિંનર વહઈ, યોગી યોગ રતી નવિ લહઈ ।

વ્રત સૂધાં નવિ પાલઈ વ્રતી, અધવિચિ જાઈ છાંડી યતી ॥૪૭॥

૪૪. સાઠ વર્ષનો ડોસા તે યુવાન કન્યા પરણે ! ક્ષત્રી ગાયને, નાશ કરવા લઈ જાય ને મ્લેચ્છ મૂંકવા જાય.

૪૫. સ્ત્રી ઘરઘણીને કંઈ લેખામાં ન ગણે, ભવાઈ જોવા જાય, ઘર છોડતાં પડતાં મૂંડીને જ્યાં ત્યાં ભટકતી ફરે.

૪૬. ગુરુ સાથે ઉપદેશ આપે નહિ. ચેલા ગુરુ ઉપર રીસ રાખે. જોગીજોગિણી નકટાં (નાક વગરનાં-નિર્લજ) થઈને સાથે ફરે. જુઓ આ કલિયુગનો પ્રભાવ !

૪૭. યોગી યોગમાં કંઈ જાણે નહિ ને માંકડાં, કૂતરાં કે રીંછ લઈને (ભીખ માગવા) ફરે. વ્રત લઈ ખેડેલાઓ ખરાખર વ્રત પાળે નહિ. યતિ અધવચ (વ્રત-સાધુનો વેશ અથવા સોખત) મૂંડી જાય.

ગુરુ ચેલા ચેલી મહાસતી, કરઈ વાત યે મનિ ભાવતી ।
 આપઆપણા શ્રાવક કહઈ, મારગ અવર અનેરિ રહઈ ॥૪૮॥
 આપિણિ આપિ હાથોહાથિ, નવિ આપિ જુ આવિ વાથી ।
 પરશૂં પ્રેમ કરઈ અતિ ઘણાં, બધવ સાથિ ષરાં રૂસણા ॥૪૯॥
 અલ્પ ષીર તે મેહલઈ ગાઈ, ઉત્તમ મધ્યમનિ ઘરિ જાઈ ।
 વારૂં બ્રાહ્મણ હેરા કરઈ, લોભિઈ અધમ હેઠિ કર ધરઈ ॥૫૦॥

૪૮. ગુરુ, ચેલા, મહાસતી (જૈન સાધ્વીઓમા મુખ્ય હોય તેને મહાસતી કહે છે), તેમની ચેલીઓ સૌ મન ભાવતી (સ્વચ્છંદી) વાત કરે. “ આ અમારા શ્રાવક, આ તમારા શ્રાવક ” એમ પોતાપોતાના તફા પાટે ને જુદે ભાગે ચાલે.

૪૯. હાથોહાથ આપેલી થાપણુ (અનામત મૂકવા આપેલી રકમ) પણ આપે નહિ ને બાથ લીડવા (લડવા) સામો થઈ જાય. પરાયા ઉપર બહુ પ્રેમ રાખે ને ભાઈ સાથે ખરેખરું વેર રાખે !

૫૦. ગાય ઘણુંજ થોડું દૂધ દે. ઉત્તમ લોક મધ્યમ (પોતાનાથી ઉતરતા) લોકને ઘેર જાય. ઉત્તમ બ્રાહ્મણ પણ હેરાં (સંતાઈને જોવું) કરે ને લોભથી અધમની હેઠે હાથ ધરે. (દાન લેતાં આપનારનો હાથ ઉપર ને લેનારનો નીચે હોય છે, ‘ અધમ હેઠિ કર ધરઈ ’ એ વાક્યમાં આ આધારણુ ભાવ ઉપરાંત બીજો મર્મ એ છે કે લોભથી અધમનું દાન લેના-

ચડવટીયા થાપિ અન્યાય, લીંઈ લાંચ હરણ્હ મન માંહિ ।
 કરિ સ્લકાબહ સોવન વેઢ, વારૂ વણિક વુહાવિ ઢેઢ ॥ ૧૧ ॥
 કલિયુગિ વાત અસંભમ કરી, લેઈ વિત વેચી દીકરી ।
 વાછડલીની ધાવિ ગાઈ, એ દ્રષ્ટાંત હૂઆં જગમાંહિ ॥ ૧૨ ॥
 છિ દરશન તે છાંદા કરઈ, જાણઈ પાત્ર અક્ષારાં ભરઈ ।
 ઉત્તમ નમઈ નીચને પાય, વરતઈ વરસ વીસસુ આય ॥ ૧૩ ॥
 મુઠીયા માંટી માંડઈ વાત, જાણઉં સોવિન રૂપા ધાત ।
 ફાંડઈ પાંડઈ મોલા લોક, ધૂતારા ધૂતારિ ફોક ॥ ૧૪ ॥

રનો હાથ અધમની હેઠે પડે છે-તે અધમથી દબાતો થાય છે.)

૫૧. ચાવટીયા (૫૨) લાચ લઈને હુરખાય ને અન્યાય થાપે આળસુદાર વાણિયા હાથે સોનાના વેઢ ઝળકાવે ને ઢેડને વહોરાવે (ઢેડની સાથે વહેપાર કરે) !

૫૨ નહિ બનવા જેવી વાતો કળિયુગે કરી ! માખાપ પૈસા લઈને દીકરીને વેચે ! ગાય વાછરડીને ધાવે ! એવાં એવાં દષ્ટાંત પ્રત્યક્ષ થયાં.

૫૩. છ એ દર્શન (જેગી, જંગમ, જૈનયતિ, સન્યાસી, ફકીર અને બ્રાહ્મણ) એક બીજાનાં ખોતરણાં કાઢે ને 'ખોતખોતાનું' પાત્ર ભરાય એમ ઇચ્છે. ઉત્તમ નીચને પગે લાગે ને આવરદા વીસ વર્ષનો થઈ જાય !

૫૪. હું સોનું, રૂપું વગેરે ધાતુ (બનાવી) બાણું

કરહ પુણ્ય કે દિન નિ રાતિ, કરહ નિરંતર તેહની તાતિ ।

ન ટલિ ગુરુ ન ટલિ દેવથી, ષાઁં ગરથ ચહે જે હર્થી ॥ ૧૫ ॥

રાય રાણા તે રૂંધ્યા ષલે, ક્ષત્રી નાહાસિ દીઠે દલે ।

ન્યાઈ નૃપ થોડિ પરિવારિ, નિ.ફલ મંત્ર ઘણા સંસારિ ॥ ૧૬ ॥

ધર્મ તળી થોડી વાસના, અલ્પમૃત્યુ આવિ આસના ।

દીસઈ દેહ ઘણી વાતલી, ભાવિં મગતિ કરહ પાતલી ॥ ૧૭ ॥

છું, એવી મોટી મોટી વાતો કરીને ભોળા લોકોને ક્ષંદામાં નાખે ને ધૂતારા મક્કતનું ધૂતી બન્ય.

૫૫ જે રાતદહાડો (હંમેશ) પુણ્ય કરે (આપતો રહે) તેની સ્તુતિ કર્યા કરે (મળતર બંધ થાય એટલે યશ ગાવાનું એ બંધ થઇ જાય). જેનું ગરથ (પૈસા) હાથ આવે તેનું ખાઇ જાય ! ગુરૂનેએ છોડે નહિ ને દેવનેએ છોડે નહિ!

૫૬. રાયરાણા બળ (દુષ્ટ) માણસથી રૂઢાયા (કબજ થયા), ક્ષત્રિ દળ (સામે આવતું સૈન્ય) દેખીને નાશી જાય ! ન્યાયી રાજપુત્રો બહુ થોડા થયા અને ઘણા મંત્ર નિષ્ફળ થયા.

૫૭. ધર્મવૃત્તિ થોડી, આયુષ્ય ઓછું ને અલ્પમૃત્યુ (આજીવનમાં મરણ) આવે. દેહ બહુ વાતુળ (વાયડી-નિર્બળ) અને ભાવપૂર્વક લકિત બહુ થોડી (ભાગ્યેજ) થાય છે.

દાતા નર દારિદ્રી ઘણા, ક્રપણ તણઈ ઘરિ નહીં રિધિ મળા ।
 પાપી યીવઈ ધર્મી મરઈ, કામધેન તે ઉષરં કરઈ ॥ ૫૮ ॥
 ચે જૂઠડ તે વષાળીઈ, સાચુ નર તે ઉપમાનીઈ ।
 હીઈડિ આળી ન સકિ ધર્મ, આલિઈં બિઠા બોલિ મર્મ ॥ ૫૯ ॥
 મા દેષી મુહુ પાછડં કરઈ, નારી દેષી હૈઅઢું ઠરઈ ।
 બેટા દેષી મંડઈ મોહ, બાપ તણડ નાળઈ અંદોહ ॥ ૬૦ ॥
 ક્રતયુગિ ઘરિ ઘરિ ત્રેતા ફલી, દ્વાપરિ ગાંમિ નગરિ કો વલી ।
 કલિયુગિ નર વિરલુ દાતાર, દેશ માંહિ કો દીસિ સાર ॥ ૬૧ ॥

૫૮. દાતા પુરૂષો બહુ દરિદ્રી અને કૃપણને ઘેર ધનનો
 આકો નહિ ! પાપી જીવે ને ધર્મી મરે ! કામધેનુ (સારામાં
 સારી ગાય) પણ ઓખર કરે !

૫૯ જુઠો હોય તે વખાણાય અને સાચો હોય તે
 અપમાનાય (અનાદર પામે). અતઃકરણમાં ધર્મભાવના
 આણી શકે નહિ, ને ખેઠા ખેઠા જુઠી બગદોઈ કર્યા કરે.

૬૦. માને જોઈને મોં ફેરવે ને સ્ત્રીને જોઈને ખુશી
 થાય ! દીકરાને જોઈને ઉલટ આણે અને બાપની દરકારે કરે નહિ !

૬૧. કૃતયુગમાં ઘેર ઘેર દાતાર, ત્રેતામાં આખા
 કુળીયામાં એકાદ દાતાર, દ્વાપરમાં આખા ગામ કે નગરમાં
 એકાદ દાતાર અને કલિયુગમાં આખા દેશમાં કોઈક
 (એકાદ) દાતાર મળે.

ધરના અવગણ કાઢિદ્ ઘણા, દોષ ન દેષિ કો આપણા ।
 હાંસિદ્ બોલદ્ તેહવા બોલ, જાઈ જૂની પ્રીતિ નિટોલ ॥ ૬૨ ॥
 થોડિ દાંનિ ઘણાં અભિમાન, કુલમંડળ થોડાં સંતાન ।
 ગાજત્રીજ ઘણ થોડા મેહ, વચર ઘણાં નિ થોડા નેહ ॥ ૬૩ ॥
 કલિયુગિ કુલ મારગ છાંડીયા, શ્રાવકિ નવલા મત માંડીઆ ।
 કે નાવદ્ દેહરે પોસાલિ, મુનિવર દેષી બોલદ્ ગાલિ ॥ ૬૪ ॥
 ગુરે મળાવ્યા ધુરિ હિત કરી, અમી સમી વિદ્યા નવિ જરી ।
 કલિભાવ કવીશ્વરિ કહ્યા, તે શ્રાવક ગુરુ સાહામા થયા ॥ ૬૫ ॥

૬૨. બીજના દોષ અનેક ગાણુ કરીને બતાવે, પણ પોતાના દોષ કોઈ જુએ નહિ. હસવું આવે એવા બોલ બોલે (અથવા હસતાં હસતાં એવા બોલ બોલે કે) જૂની પ્રીતિ (જુનો સંબંધ) સહજમાં તૂટી જાય.

૬૩. દાન થોડું કરે ને (દાતાપણુનો) ગર્વ ઝાઝો બતાવે. ગાજવીજ ઘણી થાય ને વરસાદ થોડો વરસે. વેર ઝાઝાં ને રનેહ થોડો.

૬૪. કળયુગમાં કુળમાર્ગ છોડીને શ્રાવકોએ નવા નવા મત માંડ્યા છે. કોઈ દેહરે પોસાળે (અપાશરે) આવે નહિ, ને મુનિવર (જૈનસાધુ) ને જોઈને ગાળ લાંડે.

૬૫. ગુરૂએ ધણું હિત ઇચ્છીને લણાવ્યા (હોય), પણ અમૃત જેવી વિદ્યા પચે નહિ (વિદ્યાથી અંતઃકરણ પર

શ્રાવકની ધુરિ થોડી ન્યાતિ, કલિયુગ માંહિ પડી ઘણ ભાતિ ।

તે વિહિચિણિ આવ્યા જૂજૂઆ, ગણધર ગચ્છ ચુરાશી હૂઆ ॥૬૬॥

જાં હૂઈ પર્વ પસૂઅળ માલ, તાં સહ માંડઈ જ્ઞાકજ્ઞમાલ ।

માહોમાહિં મોટા થાઈ, નાચઈ પૂંદઈ ગર્વિંઈ જાઈ ॥ ૬૭ ॥

પચ્છઈ કોઈ ન દીસઈ વલી, વાટં ઘાટં મેટઈ વલી ।

લાહિ અવસર તુ અલગા ટલઈ, જાંણઈરખે યતી અમ મીલઈ ॥૬૮॥

જે ઉચ્ચ સંસ્કારો પડવા જોઈએ તે પડે નહિ). કવિશ્વરે કળિયુગના ભાવ (ગુણ) કહ્યા છે કે શ્રાવકો ગુરૂની સામા થાય.

૬૬. શ્રાવકમાં (જૈનોમાં) મૂળ જ્ઞાતિઓ ઘણી થોડી છે, (જૈનધર્મ જ્ઞાતિભેદ માનતો નથી, જૈનધર્મ સ્વીકારે તે દરેક શ્રાવક ગણાય ને તે દરેકની સાથે સમાન વ્યવહાર રાખી શકાય. જૈન સાધુઓ તેમજ કરે છે, પણ ખીજા શ્રાવકો વૈષ્ણવ વાણિયાબ્રાહ્મણની દેખાદેખી જ્ઞાતિભેદ માનતા થયા છે, ને ભાવસાર વગેરે જ્ઞાતિના જૈનો સાથે સમાન વ્યવહાર રાખતા નથી.) પણ કળિયુગમાં ઘણા ભેદ પડ્યા છે. જૂદા જૂદા ૮૪ ગણધરો અને ૮૪ ગચ્છ થયા ને તેમણે જૂદી વહેંચણી કરી લીધી.

૬૭-૬૮. જ્યાં પર્યુષણ પર્વ આવે કે સૌ જાકજમાળ કરી દે, ઉત્સવ ઉજવવવા ચડસાચડસી કરે (ખીજાના કરતાં પોતે વધારે ધર્મનિષ્ઠ છે એમ ખતાવે), જ્ઞાનતાન અને અભિમાનમાં

મૂંછહ મોડહ મરડહ કાય, બિઠા ફૂલહ ચહૂટા માંહિ ।
 આવિહ કોહ પહીપરહુણહ, માર ઘણહ છહ ઘરિ આપણહ ॥૬૯॥
 ઘરિ આણિહં આપણિ વાવારિ, નામ ઘણહં દીધાનૂં ધરહ ।
 કલિયુગિ વાત કરિ ચેતલી, કહિતાં નવિ શોભિ તેટલી ॥૭૦॥
 હાટે બિઠા કરહ ટકોલ, આપ વષાણહ બોલહ બોલ ।
 ચે કહિ પાહ પાંણી પલી, તે વ્યઢતાં પચ્ચારિ વર્લી ॥ ૭૧ ॥

સુલતાન થઈ જાય, પણ એ પર્વ વીતી જતાની સાથે (પાછા બધા
 મોળા પડી જાય અને) કોઈ વાટે જતા મળે તો ભલે, બાકી દેહરે
 અપાશરે કોઈ નજરે પણ પડે નહિ. રખે યતિ (મહારાજ)
 મળે (ને કંઈ ધર્મનું લક્ષ્ણ વળગાડે એમ માને).

૬૯ મૂછો મરડે ને અંગ મરોડે, ચાટામાં બેઠા બેઠા
 ફૂલાય. કોઈ પડેણાપાઈ (મેમાન) આવે તો પોતાના ઘરનો
 ભાર (મોટાઈ) અતિશય બતાવવા ઇચ્છે.

૭૦. ઘેર આણેલું પોતે વાપરે ને ‘એ તો દાન કર્યું’
 એમ કહે, કલિયુગ જે જે વાત કરે છે તે બધી કહેતાં સાડું
 દેખાય નહિ.

૭૧. દુકાને બેઠા બેઠા બીજાની ચેષ્ટા કર્યા કરે ને આપ
 વડાઈના બોલ બોલે. કોઈને કંઈ પળી પાણી પાયું હોય તો
 તે પણ અણબનાવ થતાં કહી બતાવે.

થોડા સકલ વિકલ નર ઘણા, જાતિ હીન તે સોહિ ઘણા ।
 કરઈ કુથાનકિ જ્ઞાજ્ઞઝ વરુ, કલિયુગિ કોઈ ન પાલઈ ષરુ ॥૭૨॥
 ધર્મ તણાં થાનક શીદાઈ, ધર્મિં પલી ન પાણિ પાઈ ।
 દેઈ વંછઈ વલતુ ઉપગાર, તે કલિયુગ તણઝ વિચાર ॥ ૭૩ ॥
 ઘણા રોગ થોડા સંયોગ, જ્ઞાજ્ઞી ભાવઠિ થોડા ભોગ ।
 ઘન નવિ ષરચઈ લોભી ભળી, કુડી કીરતિ વંછઈ ઘળી ॥૭૪॥

૭૨. વિચિક્ષણુ માણસો થોડા અને અમ્મલ વગરના વધારે
 (અથવા શુદ્ધ કુળના માણસો થોડા ને હલકા કુલના વધારે),
 હલકી જાતના માણસો બહુ સારા દેખાય. અયોગ્ય સ્થળે
 (નહિ વાપરવા જેવે ઠેકાણે) ઘણું વાપરે, કલિયુગમાં કોઈ
 ખર્ચ પાળે નહિ. (સાચાનું પાષણ કરે નહિ).

૭૩. ધર્મનાં સ્થાનક રીખાય, ધર્મને નામે કોઈ પળી
 પાણી ન પાય, (દાન) આપીને તેનો બદલો લેવા ઇચ્છે, એ
 બધા કલિયુગના વિચાર છે.

૭૪. થોડા સંયોગમાં ઘણા રોગ થાય, વાસના ઘણી
 પણ (નિર્બળતાને લીધે) ભોગવાય થોડું; લોભથી ઘન
 ખર્ચાય નહિ ને કુડીકીર્તિ (વેશ્યાઓ નચાવીને વાહુ વાહુ
 કહેવરાવી વગેરે) ની ઘણી વાંચના કરે.

સૂધી વિદ્યા થોડિ ઠાહિ, ફલ નીરસ જ્ઞાજ્ઞાં સંસારિ ।
 કપટી વેષ ધરહ કાપડી, નર મોલાવિ આપહ જડી ॥ ૭૬ ॥
 જોડ જોડ કલયુગની કથા, યે વાંણિ બોલિ તે વૃથા ।
 યમણી વાચા દેઈ વલહ, પણિ તે સૂધી થોડે પલહ ॥ ૭૬ ॥
 જુ કહિ પડીઝં દેષહ તૃણઝં, તુ લેવાનિ હીડિ ઘણઝ ।
 જોડ કલિયુગ કેરુ અપાય, લોમિહ વાધહ રંકહ રાય ॥ ૭૭ ॥
 યૌવન માટહ મોહહ અંગ, પરનારીશૂં જ્ઞાજ્ઞા રંગ ।
 ઘરઘરણીશૂ નાવિ ઘાટિ, કરહ વેઠિ નર ફોકટ માટિ ॥ ૭૮ ॥
 મનિ મિલા નિતુ કરહ સનાંન, વધહ યીવ નિ આપિ દાન ।

૭૫. ખરી (સાર્થી-કપટ રહિત) વિદ્યા થોડે ઠેકાણે, ઝાડે
 ઘણું ફળનિરસ, કપટી લોકો સાધુનો વેષ લઈને જડી ખુટ્ટી
 આપી લોળા લોકોને ઠગે.

૭૬. કલિયુગની કથા જુઓ ! જે કંઈ જોલે તે બધું
 જુહું; હાથોહાથ કોલ (વચન) આપીને જાય, પણ તે
 પાળે નહિ !

૭૭. કોઈનું તરાણું પણ પડેલું દેખે તો તે લઈ લેવાને
 તરત ઉપડે ! કલિયુગનો અનર્થ જુઓ ! રાયરંક સાં લોભમાં
 વધતા જાય.

૭૮ યુવાની બતાવવા અંગ મરોડે, પરસ્ત્રી સાથે બહુ
 રંગરાગ કરે, ઘરની સ્ત્રી સાથે જાનતું આવે નહિ, નકામી
 લડાઈ લડે.

ધન ઝઘારિ કરણિ કરઈ, વિણ આલઈ રણીડ થૈ મરઈ ॥૭૯॥

ધન પીઆરું યે ઘરિ મિલડું, તે ધન ષાતાં લાગઈ ગલિડું ।

માગઈ ધન નર આવી અડઈ, ધન માટઈ પગ આપી પડઈ ॥૮૦॥

યે જાણઈ યે માહારુ મિત્ર, જાતે દિનિ તે થાઈ શત્ર ।

વિરીની પરિ વલગઈ વલી, રહિ મન માંહિ ઘણડું પરજલી ॥૮૧॥

ए कलियुगनी मोटी षोडि, कूडां चडई कलंकह कोडि ।

પોટા સૂઝઈ સાચા વલઈ, રસ નીપના અલગ જો ઢલઈ ॥૮૨॥

૭૯. હું મેશાં સ્નાન કરતા હોવા છતાં મનના મેલા, જીવનો વધ કરીને (પાપથી મુક્ત થવા) દાન કરે, દેવું કરીને વરા કરે અને પછી (તે) ચુકવી આપ્યા વગર દેવાદાર થઈ મરે.

૮૦ પારકું ધન મળે તે ખાવું ગળ્યું લાગે, ને જ્યારે લેણદાર (ઉધરાણી) આવી અડે ત્યારે પૈસા માટે તેને પગે લાગે.

૮૧. જેને પોતાનો મિત્ર બાણીએ તે જતેદહાડે શત્રુ થાય, ને વેરીના જેવો થઈ વળગે. (આપણું સાડું જોઈને) મનમાં બળતો ઘણો રહે.

૮૨. કલિયુગની એ મોટી ખોડ છે કે અનેક ખોટાં કલંક ચડે. ખોટાના બચે ને ખરાના બળી જાય (આગળ એવી ધીજપતીજ કરવામાં આવતી, કે ખરાખોટાની પાઘડી લેગી કરી બાળે. જેની બળે તેની વાત ખોટી એમ માનવામાં આવતું, તેનું આ સૂચન હશે એમ લાગે છે). નીપ-જેલા રસ જૂદા નીતરી જાય.

ક્ષણિ ક્ષણિ પસરઈ કલિયુગ પૂર, બાર ગણત તે તપશિ સૂર ।
 વસુધાં હશિ ઘણા વિષવાદ, સાગર મેલ્હેશિ મર્યાદ ॥ ૮૩ ॥
 અઝઠ હાથના હવડાં દેહ, કાલિંદં હાથજ થાશિ તેહ ।
 છઠ્ઠ વરશિ ધારાશિ ગામ, ઘણિ હાંણિ નિ થોડા લાભ ॥ ૮૪ ॥
 આવિત કલયુગ ચડથડ કાલ, માયબાપ તે મેહલઈ બાલ ।
 કો કહિનઈ નવિ માંનઈ ગણઈ, સહૂ ચાલઈ છંદિઈ આપણઈ ॥ ૮૫ ॥
 સાહામું લવતાં નહી ધલ ષંચ, એકઈ ઉત્તર આપઈ પંચ ।
 વિનય ગયુ વાધિતં અભિમાંન, લષપરિ લોભિંદં માંડઈ કાન ॥ ૮૬ ॥

૮૩. કળિયુગનું પૂર ક્ષણે ક્ષણે રેલાતું જાય છે, સૂર્ય
 બાર ગણા તાપે તપશે, પૃથ્વી પર ઘણા વિખવાદ થશે, ઝેર
 વેર વધશે, સમુદ્ર મર્યાદા મૂકશે (પાતાની હુદ છોડીને પૃથ્વી
 પર રેલાશે)

૮૪. હાલ સાડા ત્રણ હાથના દેહ છે તે કાળ જતાં
 એક હાથના (હાથ ઉઠ્યા) થઈ જશે, છ વર્ષની છોકરીઓ
 ગર્ભ ધરશે, હાનિ ઘણી ને લાભ થોડા થાય એવા બનાવ બનશે.

૮૫. કળિયુગ એથો કાળ (એથો યુગ) આવ્યો છે,
 માબાપ બાળકોને રજળતાં મૂકે (વાત્સલ્ય પ્રેમ નષ્ટ થાય),
 કોઈ કોઈને ગણે નહિ ને કોઈ કોઈનું માને નહિ, સૌ પોત
 પોતાને છ'દે (નાદે) ચાલે.

૮૬. ખલ, (દુષ્ટ) માણસો સામું બોલતાં જરા ખંચાય

ક્રોધ કલંકી મુહવડિ થયુ, ઉપશમ રસ તે નાહાશી ગયુ ।
 માયા માંડઈ મોટા યતી, અધબલતી તે નાહાસઈ સતી ॥૮૭॥
 મન કૂડઈ મિત્રાઈ કરઈ, કોઈ નવિ માંડઈ મન ષરઈ ।
 જાં દેષઈ તાં ષેરી ષાઈ, પછઈ રૂપિ આપણઈ થાઈ ॥ ૮૮ ॥
 ધર્મ તણા મારગ તે રહ્યાં, સાત વ્યસન તે સબલાં થયાં ।
 ન કરઈ તપ ઘર પૂંજઈ ષાઈ, મહીઅલ માંહિઈ મોટા થાઈ ॥૮૯॥

નહિ (શરમાય નહિ), એક જોલના પાચ જોલ સંભળાવે,
 વિનય ગયો ને અભિમાન વધ્યું. લોભથી લાખ રીતે કાન
 માંડે (અનેક કામમાં મન ઘાલે).

૮૭. કલ ક્રી (પાપી) ક્રોધ મોખરે (આગળ) થયો
 છે ને ઉપશમ (શાન્તિ) નષ્ટ થઈ છે. મોટા મોટા યતિ
 (મહા સાધુ) માયા માંડે (માયાજાળમાં પડે-પ્રેમ કરે),
 સતી અધબળી ઉઠીને નાસવા માંડે.

૮૮. મનમાં કૂડ રાખીને મિત્રાઈ કરે, કોઈ સાચા
 મનથી સ્નેહ કરે નહિ, જ્યાં લાગ ફાવે ત્યાંથી (પૈસા) ખંખેરી
 ખાય અને પછી પોતાનું રૂપ પ્રકાશે.

૮૯. ધર્મના માર્ગ ખંધ થઈ ગયા ને સાત વ્યસન સખળ
 થયાં. પર્યુષણ વગેરે અપવાસ કરે નહિ, (છતાં પોતે અપવાસ
 કરે છે એમ કહી) ધરને ખૂણે પેસીને ખાઈલે, ને મંડળમાં
 મોટાઈના તડકા મારે!

લેતાં હાથજ લહિ કો દેઈ, દેતાં ધર્મ મળી ધૂજેઈ ।
 મોટાં માંણસ મેહલઈ માંમ, ધર્મ ધ્યાનના થોડા ઠાંમ ॥ ૯૦ ॥
 પેટ તળઈ કારણિ સહૂ રલઈ, સૂધા મારગ કણિહિ ન પલઈ ।
 સીદાતુ લંબાઈ ગલઈ, જોતાં અર્થ ડચિંતુ મિલઈ ॥ ૯૧ ॥
 હાટ ઘાટ તે માંઢ્યાં જાલ, કરઈ કૂડ તે નાન્યાં બાલ ।
 મોટાં નગર ગયાં તે ઘટી, રા લોમી કર માગઈ હઠી ॥ ૯૨ ॥
 નિર્ધારા તે નિર્ધન થાઈ, દુર્બલ દોહેલઈ પેટ ભરાઈ ।
 વેદ તળા તે મહિમા ટલ્યા, વીસ વરસના માંટી પલ્યા ॥ ૯૩ ॥

૯૦. જો કોઈ આપે તો લેવા ઝટ હાથ લાંબો કરે,
 પણ ધર્મને નામે આપવું પડે તો હાથ ધ્રુજે । મોટા માણસો
 પણ હિંમત હારી જાય, ભાગ્યે કોઈ ઠેકાણે ધર્મ ધ્યાન થાય.

૯૧. પેટને માટે સહુ રળે, કોઈ સત્યને માર્ગે ચાલે
 નહિ, દુખી થતો ગળે પડે, આચિંતા પૈસા મળીજાય એવી
 આશા રાખ્યા કરે.

૯૨. હાટે ઘાટે જ્યાં ત્યાં (લોકોને ફસાવનાં-ઠગવાનાં)
 જાણાં માંડે, નાનાં બાળકો પણ કૂડ (કપટ) કરે, મોટાં
 શહેરો ઘટી જાય ને રાજા લોભથી-હઠથી કર લે.

૯૩. નિશ્ચયવાળા તે નિર્ધન થાય, ગરીબો મહા
 મુસીબતે પેટ ભરે, વેદનો મહિમા ઘટી ગયો, વીસ વર્ષનો ધણી
 મરી જાય (અર્થાત્ પુરૂષ વીસ વર્ષ પહેલાં પરણે ને અદ્વાયુષ
 ભોગવી મરી જાય).

નારી હાંડિ મોડામોડિ, બીજું ઘર માંડતાં ન ષોડિ ।

ઘણઈ ષબેડઈ પાડઈ વેસ, વસઈ વન્ન નિ ઝવસ દેસ ॥ ૯૪ ॥

વરશિ વરશિ માગઈ વરસાત, તે કૃતયુગની મોટી વાત ।

ઘકવાર વરસતુ રસાલ, વરસ સહસ દસ હતુ સગાલ ॥ ૯૫ ॥

ઘક વરસ અણવૂઠઈ જાઈ, તુ દુર્મક્ષ પડઈ જગમાંહિ ।

ઝછે ક્ષેરઈ હુઈ કરવરૂં, કલિયુગ તણઝં પારખૂં ષરૂં ॥ ૯૬ ॥

ધર્મ તળી જુ માંડઈ વાત, આવી કોઈ કરઈ ઝપઘાત ।

પાપિઈ ઝજમ અંગિ ન માઈ, જિનવર જપતાં આલસ થાઈ ॥ ૯૭ ॥

૯૪. સ્ત્રી ખુલ્લે મોઢે ફરે (અથવા ઘણીની જોડા જોડ ચાલે), એકને મૂકીને બીજાને જતાં હીણપત માને નહિ, ઘણાં ખખેડાં (અયોગ્ય વર્તન) કર્યા પછી (વિધવા) વેશ (શણગાર) ઉતારે, વનમાં વસ્તી થાય ને દેશ ઉજડ થાય.

૯૫. વર્ષે વર્ષે વરસાદ પડે એ કૃતયુગની બલિહારી હુતી. (એ યુગમાં) એક વર્ષ સારો વરસાદ થતો તો દશ હજાર વર્ષ સુધી સુકાળ ચાલતો.

૯૬. (હાલ) એક વર્ષ કોઈ જતાં તો દેશમાં દુકાળ પડે છે. થોડા ઝેરથી પણ મરણ નીપજે, એ ખરેખરી કલિયુગની નિશાની છે.

૯૭. જો ધર્મની વાત માંડી હોય તો હરકોઈ તેમાં ખલલ ઉભી કરે, ને જો પાપની વાત હોય તો તે સાંભળતાં

આવડ નીંદ્ર ઘણં લડથડઈ, થૈ ઉપવાશી આડુ પડઈ।
 દેવ તણાં તે ન ગમઈ નાંમ, પૂજા તણાં પહાં કરિ કાંમ ॥૯૮॥
 એ કલિયુગ એહવુ લાગતુ, આગલિ કિશૂં હશિ જાગતુ ।
 કલિયુગ ટેશી કરશિ ધર્મ, તે છૂટશિ અનંતાં કર્મ ॥ ૯૯ ॥
 થોડે કરણી લાભજિ ઘણં, તે કલિયુગનુ મહિમા સુણં ।
 કૃતયુગની તે મોટિ મતિજૂં, યેહનાદાંન તણં નહીં ગજું ॥૧૦૦॥

મનમાં હુર્ષ ન માય ! જિનવરના નામનો જપ કરતાં આળસ
 આવે.

૯૮. ઉપવાસને દહાડે (અથવા ધર્મકથા સાંભળતાં)
 ઘણી નિદ્રા આવે, લડથડીયાં ખાય ને સુઈ જાય. દેવનું તો
 નામ પણ ગમે નહિ, પૂજનાં કામ દૂર કરે.

૯૯. કલિયુગ હમણાં આવો લાગે છે, તે આગળ
 કોણ જાણે કેવો જોરાવર (ભયંકર) થશે ! જે કલિનું
 (આવરણ) દૂર કરીને ધર્મ કરશે, તે અનંતાં કર્મથી છૂટશે.

૧૦૦ થોડું કયેં ઘણા લાભ થાય એવો આ કાલયુગનો
 મહિમા છે તે સાંભળો ! કૃતયુગની વાત મોટી છે, એ
 (વખત)ના (જેવાં) દાન કરવાનું (હાલના લોકોનું)
 ગણું (શક્તિ) નથી.

સહસ ગણડં જુ દેતા દાંન, એક ગણડં તુ લહતા માંન ।
 જોડ કલિયુગ તણડં વષાંણ, સહસ ગણડં હુદ્દિદ્ધડં દાંન ॥૧॥
 જે માંહિં આપણિ ડપના, ધર્મ તણાં થાંનક નીપનાં ।
 તે કલિકાલ ન બોલું દોષ, માહાવીર જેણડ પુહતા મોક્ષ ॥૨॥
 જિહાં અગ્યારડ ગણધર હૂઆ, પોઢા પટ્ટોધર જૂજૂઆ ।
 વલી વિશેષિં જંબૂ સ્વાંમિ, સાલિભદ્ર રાજગૃહ ગાંમિ ॥ ૩ ॥

૧. તે કાળે હજાર ગણું આપતા ને એક ગણું કુળ પામતા, (પણ) કલિયુગનો મહિમા જુઓ ! એક ગણું આપતાં હજાર ગણું કુળ મળે છે.

૨. જેમાં (જે કળિયુગમાં) આપણે થયા છીએ, (જે કાળમાં) ધર્મનાં સ્થાનક થયાં છે, તે કળિકાળને દોષ દેવાય નહિ, જે કાળમાં મહાવીર સ્વામી મોક્ષે ગયા છે.

૩. જે કાળમાં અગ્યાર ગણધર થયા, (મહાવીર સ્વામીના અગિયાર મુખ્ય શિષ્ય. (ગણ=સમૂહ. ધર=ધારણ કરનાર. સમૂહને ધારણ કરનાર—સમૂહના મુખ્ય નાયક તે ગણધર.) જુદા જુદા પ્રૌઢ પટ્ટોધર (મહાવીર સ્વામીના મુખ્ય શિષ્ય ગૌતમની પછી તેમની ગાદીએ આવનાર એક પછી એક આચાર્ય (પટ્ટ=ગાદી. ધર=ધારણ કરનાર. ગાદીપતિ) વળી વિશેષમાં જંબૂસ્વામી (જેવા) આચાર્ય, રાજગૃહ

થૂલિભદ્ર નિ બહિનર સાત, સતી સુભદ્રા સુલસા માત ।

નિદિષેણ નિ આદ્રકુમાર, કાલિકસૂરે હૂડ ગણધાર ॥ ૪ ॥

માહાનુભાવ તે મોટડ યતી, જોણિ કલિયુગિ વાલી સરસ્વતી ।

ગર્દભિલ્લનુ ફેડી ઠાય, આળ્યા શાક નવાળું રાય ॥ ૫ ॥

નગરે શાલિભદ્ર (એમને ત્યાં વસ્ત્રાભૂષણ, અને તૈયાર ખાવાનું ભરેલી ૯૯ પેટીઓ દરરોજ સ્વર્ગમાંથી આવતી હતી, એવી કથા છે).

૪. થૂલિભદ્ર (નંદરાજના પ્રધાનનો અતિ વિષયાસક્ત દીકરો. રાજપ્રપચથી એમના પિતાનું ખૂન થયું, તે પછી રાજ્યે એને પ્રધાનપદ આપવા માંડતાં તેનો અરવીકાર કરી દીક્ષા લીધી ને મોટા પ્રતાપી આચાર્ય થયા.) એમની સાત બહેનો સતી સુભદ્રા, સુલસા માતા (વગેરે, એમણે પણ દીક્ષા લીધી હતી). વળી નિદિષેણ, આદ્રકુમાર, અને કાલિકાચાર્ય ગણધર થયા.

૫. તે મહાનુભાવ (માનવાચક શબ્દ છે) મોટા યતિ હતા, જેમણે કળિયુગમાં સરસ્વતી વાળી આણી. જેમણે નવાળું શક રાજ્યોને આણીને ગર્દભિલ્લ રાજનું ઠામ ફેડ્યું. (કાલિકાચાર્યની કથા એવી છે કે તેમની સાથે તેમની બહેન સરસ્વતીએ પણ દીક્ષા લીધી હતી. ફરતાં ફરતાં તેઓ બેઠે ઉજ્જયનીમાં આવ્યાં, ત્યાં સાધ્વી સરસ્વતી ત્યાંના રાજાની દષ્ટિએ ચડતાં તે તેમને ઉપાડી ગયો. આચાર્યે રાજાને સમજાવ્યા

દેવસૂરિ જિણઈ જિત્તુ વાદ, કુમરચંદ ઉતારિત નાદ ।
 બંમ અટ્ટ જિત્તા નવ વૂદ્ધ, જિત્તા ભગવ અઢાર પ્રસિદ્ધ ॥ ૬ ॥
 શૈવ સોલ દહ મટ્ટ પવિત્ત, જિણિ ગંધવ્વ જિત્તા જણ સત્ત ।
 સત્ત દિગંબર ક્ષત્રી ચ્યારિ, જોગી દોઈ જિત્તા સંસારિ ॥ ૭ ॥
 હક મચ્છી મોટુ પ્રતિમલ, એક મોઈ જિત્તુ તે મિલ્લ ।
 હત્તા જિપ્પી પટ્ટણ મદ્ધિ, આવિત્ત કુમદ વાદાને કાજ્જિ ॥૮॥

છતાં માન્યું નહિ, એથી તેમણે શકરાજના દેશમાં જઈને
 પોતાની વિદ્યાના બળે ત્યાંના રાજાને ખુશી કરી તેને માળવા
 ઉપર ચઢાઈ કરવા તેડી લાવ્યા. પરિણામે ગર્દભિદ્ધ રાજા
 હાર્યો ને જંગલમાં ચાલ્યો ગયો, જ્યાં તેને વાઘે મારી
 નાખ્યો. આચાર્યે સરસ્વતીને ફરી દીક્ષા આપી).

૬. વળી દેવસૂરિ, જેમણે શાસ્ત્રાર્થમાં જીત મેળવીને
 કુમરચંદ્ર નામના દિગંબર મતના આચાર્યનો નાદ (ગર્વ)
 ઉતાર્યો. કુમરચંદ્રે આઠ બ્રાહ્મણો અને નવ બૌદ્ધોને જીત્યા હતા,
 તેમજ અઢાર પ્રસિદ્ધ લગવા (સન્યાસીઓ) ને જીત્યા હતા.

૭. વળી સોળ શૈવીઓને, દસ પવિત્ર ભટ્ટો (ભાટ અથવા
 વિદ્વાન બ્રાહ્મણો) ને, સાત ગાંધર્વો (ગાનારાઓ)ને, સાત દિગં-
 બરોને, ચાર ક્ષત્રિઓને અને બે જોગીઓને જીત્યા હતા.

૮. એક મોટો મહુ, એક માછી, એક લોઈ અને
 એક ભિદ્ધને જીત્યો હતો. એટલાઓ ઉપર જીત મેળવીને
 કુમરચંદ્ર વાદ કરવા પાટણમાં આવ્યો.

જિહીઈં સિદ્ધરાય જેશંગ, જિપ્પી કિદ્દુઝ કુમર કુરંગ ।

ચ્યારિ જોડ લીધાં નીસાંણ, પંચ પંચાસી વર કેકાંણ ॥ ૯ ॥

જે સાથિઈં સબલા ફૂજાર, સુહડા સહ લીધા અગ્યાર ।

વિસહ બ્યાશી સહસ મહંત, લિદ્ધા યે બહુ બિરદ વહંત ॥ ૧૦ ॥

બલદ ચ્યારિ સહ યે ડોલીયા, શેવક પંચ બહુત્તિરિ લીયા ।

અંથ લક્ષ્વ પળ વીસ પ્રસિદ્ધ, દમ્મ દોઈલપ બહુત્તારિલિદ્ધ ॥ ૧૧ ॥

ટોડર બિરદ રિંહાસન લીઝ, નગ્ગુ તે વલી નગ્ગુ કીઝ ।

જસ કીરતિ યેહની બોલાઈ, દેવસૂરિ હૂઝ કલિયુગ માંહિ ॥ ૧૨ ॥

૯. જેમણે સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમક્ષ કુમરચંદ્રને જીતીને તેને રંગ વગરનો કર્યો (ફીકકો પાડી દીધો) અને જીતનાં ચાર જોડ નિશાન તથા પાંચસેં પંચાશી ઉત્તમ ઘોડા લઈ લીધા.

૧૦. જેની સાથમાં બળવાન લડવૈયા સુલટો અગિયારસેં હુતા તે, એક હજાર બસેં બ્યાશી મહુતો હુતા તે અને તેઓ જે અનેક પદવીઓ ધરાવતા હતા, તે પણ લઈ લીધી.

૧૧. ચારસેં બળદના રેકળા અને પાંચસેં બહોત્તેર શેવકો, પ્રસિદ્ધ વીસ લાખ અંથો, અને બે લાખથી વધારે દમ્મ (નાણું) તે લીધું.

૧૨. કુમુદની પદવી અને સિંહાસન જીતી લીધું ને નાગો (દિગંબર-દિશાઓ એજ જેને અંબર-કપડાં છે તે. સાધુઓ

હેમસૂરિનાં મોટાં ચરી, ટાલી અમાવશિ પૂનિમ કરી ।

જેહનહ પુઝમાવહ પ્રતક્ષિ, જિત્તુ દેવબોધિ કીડ શિષ્ય ॥૧૩॥

શ્રેણી અભયકુમાર પ્રસિદ્ધ, વિક્રમ દાન સંવચ્છર દિદ્ધ ।

મુંજ ભોજ સંપ્રતિ ઉદ્ધરી, જોણિ જિણમંદિર પૃથિવી કરી ॥૧૪॥

ક'ંઈ પણ કપડાં નહિ રાખવાં એવો જેમનો મત છે તે દિગંબર.) હુતો તેને વળી વધારે નાગો કર્યો. (સંવત્ ૧૧૮૧ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ને દિવસે પાટણમાં આ શાસ્ત્રાર્થ થયો હુતો) જેના ચશની ખ્યાતિ હજી પ્રસિદ્ધ છે, તે દેવસૂરિ પણ કલિયુગમાં થયા.

૧૩. વળી હેમચંદ્રાચાર્ય જેમનાં ચરિત્ર (કામ) બહુ મોટાં છે, જેમણે અમાસ ટાળીને પૂનેમ કરી (વેદધર્મીઓ સાથેના શાસ્ત્રાર્થને દિવસે અમાસ હતી, છતાં હેમચંદ્રાચાર્યે પૂનેમ હોવાનું કહી સાંજે ચંદ્ર ઉગશે એવી ખાત્રી આપી. સાંજ પડતાં તેમણે પોતાની વિદ્યાના બળે આકાશમાં સોનાની ઝાલર ચડાવીને કૃત્રિમ ચંદ્ર ઉગેલો દેખાડ્યો, એવી વાત ચાલે છે). જેને પદ્માવતી પ્રત્યક્ષ હતાં ને જેમણે દેવબોધી (બ્રાહ્મણોના મંત્રતંત્રવાદી આચાર્ય)ને જીતીને શિષ્ય બનાવ્યો.

૧૪ શ્રેણિક રાજા, અભયકુમાર જેમણે સંવત્સર ચલાવ્યો તે પ્રસિદ્ધ વિક્રમ રાજા, મૂંજ, ભોજ, અને સંપ્રતિ રાજા, જેમણે જૈનદેહરાંનો ઉધાર કરીને પૃથ્વી જૈન મંદિરવાળી કરી.

કુમરપાલ હૂડ ભૂપાલ, જે જગિ જીવદયા પ્રતિપાલ ।

મારિ નિવારી દેસ અઢારિ, વાવરવું નહીં અળગલ વારિ ॥૧૫॥

જેહનઈ સાહણ લાષ અગ્યાર, ગલિડ નીર પીંઈ નિર્ધાર ।

તે પણિ કલિયુગ માંહિઈ હૂડ, યીવ દયાનુ કહીઈ કૂડ ॥૧૬॥

કલિયુગ માંહિ જગત્ર જાણિડ, યે ચેલે લોડણ આણિડ ।

ગુડીમંડળ પારસનાથ, સંકટિ પડીઆં આપઈ હાથ ॥ ૧૭ ॥

૧૫. જીવદયા પ્રતિપાળ કુમારપાળ રાજા થયો, જોણે અઢાર દેશમાંથી મારી (જીવહિંસા) અટકાવી (કુમારપાળે પોતાના રાજ્યમાં અને પોતાનું ચાલી શકે એવાં બીજાં રાજ્યોમાં “અમારી ઘોષા” (કોઈપણ પ્રાણિનો ઘાત કરવો નહિ એવો હુકમ) પ્રસિધ્ધ કર્યો હતો). અને ગળ્યા વગરનું પાણી વાપરવું નહિ એવો કાયદો કર્યો હતો.

૧૬. જેનાં અગિયાર લાખ વાહન (ઢોર) ગળેલું પાણી પીતાં હતાં, તે જીવદયાનો કુવો (અખૂટ ઝરો) પણ કળિયુગમાં થયો.

૧૭. કળિયુગમાંજ જગન્નાણીતા લોહણ પાર્શ્વનાથ (હોલોઈમાં છે) ચેલે આણ્યા, વળી ગોડીમંડળ પાર્શ્વનાથ, જે સંકટમાં પડેલાંઓને હાથ (સહાય) આપે છે.

જીરાડલાનડ મહિમા ઘણડ, થંમ નયારિ અછડ થંમણડ ।
 સિદ્ધક્ષેત્ર તીરથ ગિરનાર, કલિયુગ માંહિ હવું ઉદ્ધાર ॥૧૮॥
 બાહડ જાહડ પેથડ તળી, કલિયુગિ કારતી વરતહ ઘળી ।
 જ્ઞાંજ્ઞણદે ધજ દીધી વહી, ષર્ગી સોવન ત્રિસઠી ધડી ॥૧૯॥
 વસ્તુપાલ જગડૂ જગશીહ, ભીમસાહ મહસહ મહસીહ ।
 જાવડ ભાવડ સાહા સારંગ, કલિયુગ માંહિં રાખ્યા રંગ ॥૨૦॥
 હૂડ વિમલ એ કલિયુગ માંહિ, તેહ તળી કરળી કિહાહ ।
 સાંમલયો સહૂ કરી નિરોલ, જેહનુ રસ કથા કલ્લોલ ॥૨૧॥

૧૮. ઘણા મહિમાવાળા જીરાવલા પાર્વનાથ, ખભાતમાં
 છે તે સ્તાંભન પાર્વનાથ, સિદ્ધક્ષેત્ર (શત્રુજય) અને ગિર-
 નાથ તીર્થ એમનો ઉદ્ધાર, તે પણ કલિયુગમાં થયો છે.

૧૯. વળી બાહડ, બાહડ, પેથડ એમની મહા કીર્તિ
 કલિયુગમાં વર્તાઈ છે આંજણદેએ ત્રિસઠ ધડી સુવર્ણ
 ખર્ચીને મોટી ધ્વજ કરી, તે અને

૨૦. વસ્તુપાળ, જગડુશાહ, જગશીશાહ, ભીમાશા,
 ભેંસાશાહ, ભડસીશાહ, જાવડ, ભાવડ, સારંગશાહ (આ
 બધા જૈનદેહરાસરના ઉદ્ધારક અને પ્રસિદ્ધ દાનવીર
 થયા છે), એમણે કલિયુગમાં રંગ રાખ્યો છે (કલિયુગમાં
 દાનધર્મને માટે બહોળું ધન ખર્ચીને કલિયુગમાં કૃતયુગનો
 રંગ (શુભ) રાખ્યો છે).

૨૧. જેની કૃતિ વર્ણવાય છે તે વિમળપણ કલિયુગમાં

॥ વસ્તુ ॥

લાલ્છિ થપ્પઈ લાલ્છિ થપ્પઈ, પ્રથમ યુગ માંહિ ।
 પુષ્પમાલ તવ પ્રગટિઉ, રત્નમાલ યુગ બીજઈ ॥
 શ્રી શ્રીમાલી થાપવા, હવું નાંમ શ્રીમાલ ત્રીજઈ ।
 ચુથઈ યુગિ હવં જોઈ યો, જાંણઈ બાલગોપાલ,
 સચરાચરિ સોહામણું, મહં નગર મીનમાલ ॥ ૨૨ ॥

ચુપૈ.

નિઝ સહસ શ્રીમાલી તળાં, મંદિર મોટાં સોહામણાં ।
 પંચિતાલીસ સહસ વિપ્ર વસઈ, વેદ પુરાંણ અર્થ અભ્યસઈ ॥ ૨૩ ॥
 વિહુ વિહુ મિલી કરિઉ નિરવાલ, મુનિવર તળી સહસ પોસાલ ।

થયો. સહુ એક ચિત્ત થઈને એનો આનંદદાયક કથારસ સાંભળો.

૨૨. લક્ષ્મીએ પહેલા યુગમાં સ્થાપ્યું ત્યારે પુષ્પમાળ નામ પ્રગટ્યું, બીજે યુગે રત્નમાળ નામ પડ્યું, શ્રીમાળી વંશ સ્થાપન કરવા ત્રીજા યુગમાં શ્રીમાળ નામ પડ્યું, હવે એથા યુગમાં જેને બાળબચ્ચાં સૌ જાણે છે ને જે સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે, તે “ લિન્નમાલ નગર ” એ રૂડું નામ પડ્યું.

૨૩. શ્રીમાળીઓનાં નેપું હજાર મોટાં સોહામણાં મંદિર હતાં, પીસ્તાળીસ હજાર પ્રાજ્ઞાણ વસતા હતા, જે વેદ પુરાણના અર્થનો અભ્યાસ કરતા.

ફર્શ નગર નિરખિડં મિનમાલ, પુણ્ય તળુછહ યહાં સગાલ ॥૨૪॥

કલિયુગિ કલ્પવૃક્ષ અવતાર, વસઈ છલ્લ છાના દાતાર ।

નાના વિધ છિ ગ્ન્યાતિ અનેક, વસવા કેરુ વડુ વિવેક ॥૨૫॥

કોટ માંહિ કોટીધ્વજ થોક, લાષીળા તે બાહારિ લોક ।

પ્રાગવાટ તિહાં વાશિઈ રહિઉ, નીન મંત્રિ કોટીધ્વજ થયુ ॥૨૬॥

૨૪. જે જે વાણિયા મળીને એક એક પ્રાદ્ધણનો નિર્વાહ કરતા. મુનિઓની એક હજાર પૌષ્પશાળાઓ હતી (આ હકીકત કવિએ શ્રીમાળ પુરાણમાંથી લીધી છે, ને પુરાણમાં હજાર યશશાળાઓ હતી, એમ લખ્યું છે). ભિન્નમાળ એવું નગર છે કે જ્યાં પુણ્યનો સુકાળ છે.

૨૫. જ્યાં કળિયુગમાં કલ્પવૃક્ષ (સ્વર્ગનું એક ઝાડ. જેની નીચે ઉભા રહીને જે કંઈ કલ્પના કરવામાં આવે તે તરત સફળ થાય, એવી પુરાણ કથા છે તે) ના અવતારરૂપ, ગુપ્ત દાન કરનારા અનેક દાતાઓ વસે છે. જ્યાં જુદી જુદી અનેક જ્ઞાતિઓ છે અને વસવાટનો બહુ સારો વિવેક છે, (દરેક જ્ઞાતિ અને ધધાવાળા પોતપોતાના જથ્થામાં રહે, વગેરે).

૨૬. કોટિધ્વજ લોકનો સમૂહ કોટમાં રહે, લક્ષાપતિ લોકો તે બહાર રહે, એવી રીતે ત્યાં વસતા પ્રાગવાટ લોકોમાં નીનમંત્રિ નામનો એક કોટિધ્વજ થયો.

ચટિડ ધન તવ ત્રૂટી આસ, મહિતા પૂરિડ બાહરિ વાસ ।
 બ્રાહ્મણ મળઈ વિમાંસુ ચિંતિ, નગર અઘ્મારિ એહવી રીતિ ॥૨૭॥
 મધ્ય રાત્રિ દોહિલું દુષ ધરઈ, માહાલિષિમીનું ચિંતન કરઈ ।
 આવિ લાછિ વાત કહિ કથી, એણઈ થાનકિ તુજ મહાઈગ નથી ॥૨૮॥
 માંનિ વાત તું માહરી ષરી, જા થાંનક વેગિઈ પરહરી ।
 ગૂજરાત તણડ શણગાર, ગાંભૂ નયરિ હશિ જયકાર ॥ ૨૯ ॥
 તિહાં તું પામિશિ ધન નીકોડિ, લાછિ વચનિ ચાલિડ પરહોડિ ।
 માગડ મીલમાલથી ધશુ, ગુણવંતુ જૈ ગાંભૂ વશુ ॥ ૩૦ ॥

૨૭. એનું ધન જ્યારે ઘટયું ત્યારે આશા તૂટી, બ્રાહ્મણે આવી કહ્યું ‘મહેતા! વિચાર કરી ને બહાર વાસ લઈ જાઓ, અમારા નગરની રીત એવી છે.”

૨૮. મહા દુઃખ ધરતા (નીનમત્રિએ) મધ્ય રાત્રે મહાલક્ષ્મીનું ચિંતન કર્યું. લક્ષ્મી આવી, તેને વિગતવાર વાત કહી સંભળાવી. (લક્ષ્મીએ કહ્યું,) આ ઠેકાણે તારું ભાગ્ય નથી.

૨૯. મારી વાત ખરી માનીને તુ જલદી આ સ્થળ છોડી દે. ગુજરાતના શણગાર રૂપ ગાંભુ નગર છે, ત્યાં તારો જયકાર થશે.

૩૦. ત્યાં તું ભરપૂર ધન પામીશ. લક્ષ્મીના વચનથી પ્રભાતે તે આવ્યો. ભિન્નમાલથી નીકળીને તે ગુણવાન આવ્યો આવ્યો ગાંભુમાં જઈ રહ્યો.

નીના અંગિ નહીં ફક ષોડિ, નીનઈ મેલી ધન નીકોડિ ।
 ઇણિ અવસરિ ચાઉડુ વનરાજ, ચિંતઈ નવું વસાવું ગાંમ ॥ ૩૧ ॥

દૂહા.

સંવત આઠ વિલોત્તારિ, જગિ જૂ ઠાડ વણરાડ ।
 જોઈ જે જંગલ વડાં, નગર વસાવા ઠાડ ॥ ૩૨ ॥
 અળહલીડ ગોવાલીડ, જંગલિ ચારઈ ઢોર ।
 ણતાં તેહજિ ચાહડુ, યે જગિ પાડઈ સોહોર ॥ ૩૩ ॥
 મમ બીહશિ ગોવાલીઆ, અ મજ્ઞ માંને ધીર ।
 જિણિ કારણિ જંગલિ ભમું, કહું હૈઆનું હીર ॥ ૩૪ ॥

૩૧. નીનામાં એકે ખોડ (અપૂર્ણતા) નહોતી, તે પુષ્કળ ધન મેળવ્યું. એ વખતે વનરાજ આવડો નવું ગા વસાવવા ઇચ્છતો હતો.

૩૨. લોકપ્રસિદ્ધ વનરાજ સંવત ૮૦૨માં નગ વસાવવા માટે મોટાં મોટા જંગલોમાં સ્થળ જોતો હતો.

૩૩. અળહલ નામનો ગોવાળીયો જંગલમાં દે ચારતો હતો, તે વખતે તે જગાએ આવડાએ સાદ કરી તેને કહ્યું,

૩૪. ગોવાળીયા ! ગદીશ નહિ મારી (લૂટારો ધારી) અધીરી રાખીશ નહિ, જે કારણથી હું જંગલમાં ફરું તે મનનો મર્મ તને કહું છું.

નગર વસાવા સોધીઈ, સુંદર રૂઢું ઠામ ।

થકકુડ થાંનક જોઅતાં, વડિ લીધુ વિશ્રાંમ ॥ ૩૫ ॥

ચુપૈ.

અળહલીઝ તવ પાછઝ વલિઝ, વળરાજાનિ આવી મિલિઝ ।

રાય અઘ્મારૂં રાણુ નાંમ, તુ દેષાઢું રૂઢુ ઠામ ॥ ૩૬ ॥

આળઈ જાંળઈ જે દેવતા, તેહનઈ દેવ ઘણા સેવતા ।

ઐહ ભૂમિ ના યે રખવાલ, તે સમરથ છિ સુણિ ભૂપાલ ॥ ૩૭ ॥

આહેડી આહેડઈ ચડિઝ, આળઈ જંગલિ આવી પડિઝ ।

કરડુ સુળહુ ધાયુ યીમ, સસલઈ તુહિ ન છાંડી શીમ ॥૩૮॥

૩૫. નગર વસાવવાને માટે કેાઈ ધણુ સારૂ સ્થળ શોધું છું, જોતાં જોતાં થાકયો ત્યારે આ વડના આડ નીચે વિસામો લીધો

૩૬. (વનરાજની વાત સાંભળી) તેથી અણુહલીઓ પાછો વળ્યો, ને આવીને વનરાજને મળ્યો (તેણે કહ્યું.) રાજા ! જો માફ નામ રાખો તો હું રૂઢું ઠામ બતાવું.

૩૭. આ ભૂમિ દેવભૂમિ જાણજે, ધણા દેવ તેને સેવે છે. ભૂપાળ ! સાંભળ, જે દેવ આ સ્થાનના રખવાળ છે, તે સમર્થ છે.

૩૮. શિકારી શિકાર કરવા નીકળેલો આ જંગલમાં આવી ચડ્યો. કકરો શિકારી કૂતરો પાછળ ધસ્યો

સરહુ સુણહુ દિહ છહ ફાલ, સસુ સૂંહાલુ નાહાનૂં બાલ ।
 સસલુ સાહામુ થૈ નિ ધસહ, નાહાસહ કરહુ કુક્રહુ ડસહ ॥૩૯॥
 વાત હોઈ હ વન મજારિ, કુતિગ જોયૂં ઘડી બિચ્યારિ ।
 આળી સીમિહ આવહ સસહ, મલૂં નગર પુર પાટણ વસહ ॥૪૦॥
 આલેષી ગઢ પાયુ દિહ, રાજહર મોટાં મંદિર કિહ ।
 અળહલીઆનિ નામિહં હશૂં, અળહલવાહૂં પાટણ વશિહં ॥૪૧॥
 ઠાંમ ઠાંમના વ્યવહારીયા, જે પરદેશી વસ્ત્રવારીયા ।
 તે તેડી વાશા આવાશિ, પાયક રાખ્યા મોટા ગ્રાશિ ॥ ૪૨ ॥

આવતો હતો, છતાં સસલું આ જગા છોડીને નાહુ નહિ.

૩૯. કાળ ભરતો કૂતરો ધસી આવે છે, સસલું સુંવાળુ અને નાનું બચ્ચું છે, (છતાં) સસલું સામું થઈને ધસ્યું, ને કૂતરો ભય પામીને નાહો. (અમદાવાદ વસાવ્યાના સ બંધમાં પણ આવીજ વાત ચાલે છે).

૪૦. એ વાત આ વનમાં થઈ. (વાત સાંભળીને વનરાજે) જે ચાર ઘડી કૌતુક ભોળું. એ સમયે સસલું આવ્યું, (એથી વનરાજની ખાત્રી થઈ ને તે સ્થળે) મોટું પાટણપુર-નગર વસાવ્યું.

૪૧. કોટ આંકીને પાયો નાખ્યો અને રાજગૃહ તથા મોટાં મંદિર કરાવ્યાં, (એ પ્રમાણે) અણહલના નામેનામ અણહવાડું પાટણ વસ્યું.

૪૨. ઠેકાણે ઠેકાણેના વહેપારીઓને અને પરદેશમાં

નીનમંત્રિ ગાંભૂ જાંળીડ, બેઠા લહિર સહિત આંળીડ ।
 રાજકાજિ વહિલુ વાપરિડ, લહિર દેષિ હંડનાયક કરિડ ॥૪૩॥
 લંબડ લહિર લહિર આપણી, વેગિ ગયુ વંધ્યાચલ મળી ।
 ગરથ વડડ ગજ ઘટ લ્યાવીડ, તુ રાજા સન્મુખ માંનીડ ॥૪૪॥
 સાંડથલે લીધું મેહલાંણ, ગજ દેષી રા થયુ હરાંણ ।
 સાંડથલું તવ કિદ્દ પસાડ, લોક મળડ ન વરાંશિડ રાહ ॥૪૫॥

વખાર રાખનારાઓને તેડાવીને વસાવ્યા, મોટા ગ્રામ આખીને
 પાયદળ (ગરામીયા) રાખ્યા.

૪૩. ગાંભુમાં નીન મંત્રિએ એ વાત જાણી એટલે
 પોતાના પુત્ર લહિર સહિત પાટણ આવ્યા રાજાએ
 લહિરને (હોંશિયાર) જાણીને તરત રાજકાજમાં જોડી
 દીધો ને હંડનાયક (સેનાપતિ) કર્યો.

૪૪. લહિર મંત્રિ પોતાની જુદેર (મંછા) પ્રમાણે ચાલે,
 તે વિંધ્યાચળ તરફ ગયો અને ધન વડે હાથી ઘોડા લાવ્યો.
 તે રાજા પાસે માનીતો (માનવંતો) થયો.

૪૫. સાંડસ્થળે મુકામ કર્યો હાથી જોઈને રાજા
 આશ્ચર્યચકિત થયો સાંડસ્થળ બક્ષીસ કર્યું. (રાજાએ
 હાથીઘોડાનું બળવાન સૈન્ય જોઈને સામા થયા વગર સાંડ
 સ્થળનો કબજો લેવા દીધો એવો ભાવ પણ હોય) લોક કહે
 કે રાજા ચિંતા કરતા નહિ.

ચિહું દિશિ મુહુત લહિરનિ ચઢ્યાં, ટંકસાલિ સોનૈઆ પઢ્યા ।
 ટંકસાલ કીધી આપળી, રાજન મયા કરિ છિ ઘળી ॥ ૪૬ ॥
 શ્રી વનરાજ દિવંગત હૂડ, જોગરાજ પટ્ટોધર થયુ ।
 જોગરાજનું પત્તિઉં રાજ, રત્નાદિત્ય હૂડ તવ રાજ ॥ ૪૭ ॥
 રત્નાદિત્ય આય નિઘાટિ, વજ્રસિંહ રા બિઠડ પાટિ ।
 ચિહું એ પાટે ચાલિડ દૂડ, દંડનાયક તે લહિરજ હૂડ ॥ ૪૮ ॥
 લહિરપુત્ર હુડ સાહસધીર, વરહ વહૂં વીરાતનિ વીર ।
 વીર નાંમિ બેટડ ઝછિરહ, પાપ મળી નવિ પગલાં મરહ ॥ ૪૯ ॥

૪૬. ચારે દિશાએ લહિરનાં નિશાન ફરક્યાં. ટંક-
 શાળમાં સોનૈયા પાડ્યા. ટંકશાળ પોતાની કરી; રાજ એના
 ઉપર બહુ મહેરબાની રાખે છે.

૪૭. શ્રી વનરાજ દિવંગત (મૃત્યુ) થતા યોગરાજ પટ્ટોધર
 (ગાદીપતિ) થયો. યોગનું રાજ પૂરું થતાં રત્નાદિત્ય રાજ થયો.

૪૮. રત્નાદિત્યનું આયુષ્ય પૂરું થતાં વજ્રસિંહ રાજ ગાદીએ
 બેઠો. એ પાટે થયેલા એ ચારે રાજાઓનો સેનાપતિ લહિરજ થયો.
 (યોગરાજ પછીની વંશાવળી માટે ઇતિહાસ કર્તાઓમાં મતભેદ છે.
 કેટલાક ગ્રંથોમાં આ ક્રમ છે ને બીજા કેટલાકમાં બીજો ક્રમ છે.)

૪૯ લહિરનો પુત્ર ધૈર્ય, સાહસ અને મોટા વીરાતન
 વાળો વીર થયો. પાપ લાણી પગલું ભરે નહિ એવો વીર
 નામે પુત્ર ઉછર્યો.

વીર કુમર ગેહડી મજારિ, વીરમતી પરણાવિડ નારિ ।

રાજકાજ છાંઢ્યા વ્યાપાર, મનશુદ્ધિઈ માંડિડ વ્યવહાર ॥૫૦॥

ઉભય કાલ પઢિકમણડં કરઈ, પૂજા ધ્યાન ધર્મનૂં ધરઈ ।

ન કરઈ પ્રેમ પીયારી તાતિ, શ્રી નવકાર જપઈ દિનરાતિ ॥૫૧॥

વીરમતી રહિ પ્રીયનિ હેજિ, અન્ન દિવશિ પુઠી છિ સેજિ ।

મનિ ચિંતઈ મજ પ્રીયનૂં નામ, પળ ઘર સૂનૂં વિળ સંતાંન ॥૫૨॥

૫૦. વીર કુવરને વીરમતિ નામની કન્યા સાથે પરણાવ્યા. તેણે રાજકાજ અને વ્યાપાર છોડીને, મન શુદ્ધિથી જીવન ગાળવા માંડ્યું

૫૧. જેડ કાળ (સવાર સાંજ) પ્રતિક્રમણ (પ્રાતઃ સંધ્યા અને સાયંસંધ્યા એ જેમ બ્રાહ્મણોનું એક નિત્યકર્મ છે, તેમ ચવારસાંજ પ્રતિક્રમણ કરવું એ શ્રાવકોનું એક નિત્યકર્મ છે.) કરે, પૂજા કરે અને ધર્મનું જ ધ્યાન ધરે (ધર્મમાં જ મન રાખે). સ્ત્રીસંસારમાં વિશેષ પ્રેમ કરે નહિ ને રાતદહાડે શ્રીનવકાર (માળાનો મંત્ર) જપે.

૫૨. વીરમતિ પ્રિયપર હેત રાખીને રહે, અન્ય દિવસે (કંઈ વિશેષ ધર્માચાર કરવાનો ન હોય તે દિવસે અથવા સ્ત્રી રજોધર્મમાં આવ્યા પછીના પાંચમા દિવસે) શર્યામાં પોઢે. પોતાના પતિનું નામ રહે એવું એ મનમાં ચિંતવન કરતી હુતી, પણ સંતાન વગર ઘર સૂનું હતું.

આવી નિદ્રા રચણી જાઈ, સ્વપ્ન લહઈ વીરમતી માઈ ।
 જાંણિ દેવે આપ્યાં કમલ, મિંઈ પૂજ્યા તિચ્છંકર વિમલ ॥૧૩॥
 જાગી સ્વપ્ન લહી વીરમતી, પ્રીય આગલિ આવી મલપતી ।
 કહિઉં મુપન તવ હરષિડ કંત, અમ કુલિ પુત્ર હશિ પુણ્યવંત ॥૧૪॥
 ઉત્તમ ગર્ભ ઉદરિ અવતરિડ, દસ મસવાડા ઝઝારિં ધરિડ ।
 જાંણઈ જિનવર પૂજા કરૂં, દેડલ અવર પડ્યાં ઉદ્ધરૂં ॥૧૫॥
 મગતી કરૂં ગુરુગુરણી તળી, સંતોષૂં સવિ સોહાશણી ।
 જાંણઈ જાડું શત્રુંજય જાત્ર, જાંણઈ દેડું દાન સુપાત્ર ॥૧૬॥

૫૩. (એક દિવસ) નિદ્રા આવી, ને જાત ગઈ ત્યારે
 વીરમતિ માતાએ સ્વપ્ન દીધું. જાણે દેવે કમલ આપ્યાં ને
 મે વિમલ તીર્થંકર પૂજ્યા.

૫૪. વીરમતિ જાગી અને સ્વપ્ન સભારીને ખુશી
 થતી થતી પ્રિયની પાસે આવી. સ્વપ્નની વાત કહેતાં કથ
 કર્ષ પામ્યો ને કહ્યું અમારા કૂળમાં પુણ્યવંત પુત્ર થશે.

૫૫. ઉદરે ઉત્તમ ગર્ભ અવતર્યો (રહ્યો). દસ મહિના
 ગર્ભ ધારણ કર્યો. (ગર્ભિણી વીરમતિને વિચાર થાય કે) જાણે
 જિનવરની પૂજા કરું, કેઈ પડેલાં દેહરાસરનો ઉદ્ધાર કરું,

૫૬. ગુરુ ગુરુણી (ગોરુ અને આર્યાણની ભક્તિ
 કરું, સૌ સૌભાગ્યવતીઓને સંતોષ પમાડું, જાણે શત્રુ જય
 જાત્રાએ જાઉં, જાણે સુપાત્રને દાન દઉં.

જે જે કર્યા મનોરથ અંગિ, તે પ્રીય પુહચાઢ્યા સવિ રંગિ ।
 પ્રસવિહ પુત્ર હુહ જયકાર, આવિહ ન્યાતિ તણહ શણગાર ॥૬૭॥
 *જોશી લમ્મ જોહ જે જાણ, ઉદયવંત છિ મૂરતિ માંણ ।
 શશિહર દસમુ ઘરિ આપણહ, ઉચ્ચ ઠાંમિ ગુરુ ગરુહિ મણહ ॥૬૮॥
 કુરુ મ્મહ સવિ નીચહ ઠાહ, ઉત્તમ ઉચ્ચ પઢ્યા છિ માહ ।

૪		૬
		૫
૧૦	શ્રી	૭
૧૧	૧	૩
૧૨	૨	૨
મ રા ગ		

૫૭. જે જે મનોરથ કર્યા તે સર્વ પતિએ પૂરા કર્યા (ગર્ભવર્તી સ્ત્રીના મનોરથોને દોહદ કહે છે, દોહદ પૂર્ણ કરવાથી ગર્ભને શારીરિક માનસિક પોષણ મળે છે). પુત્ર પ્રસવે ને જયજયકાર થયો ન્યાતનો શણગાર અવતર્યો

૫૮. જે જાણુ (પ્રવિણ) જોશી હતા (તેમણે લમ્મ જોઈ કહ્યું), સૂર્યના જેવી ઉદયવંત મૂર્તિ છે. દશમો અંદ્રમા પોતાના ઘરમાં છે અને ગુરુ ઉચ્ચ ઠામે છે, એમ ગરોડે કહ્યું.

*કુંડળી છેક પાનાના ખૂણાપર હોવાથી ઉપરના ૯-૮-૭ આસનો ધસઈ ગયાં છે, અથવા નહિ સમાવાથી લખ્યા નહિ હોય.

છટ્ટહ મંગલ જમલુ રાહુ, વિરીનિ શરિ ડાવુ પાડ ॥ ૧૯ ॥

લગ્ન મહૂરત વેલા માંન, કિ ઠાકુર કિ હંશિ પ્રધાંન ।

સંતોષિડ જોશી ઘારિ ગયુ, જન્મયોગ મહિતાનિ કહિડ ॥ ૬૦ ॥

॥ ઢાલ લોકીક પવાડાની ॥

લ્યાવંરે લક્ષ વધામણાં, કરઈ મામણારે મલાં કૂંઅર કાજિ તુ ।

અહિવિ દીઈ આસીસડી, હુજ્યો ચડતુ પ્રતાપતુહારાજિતુ ॥ ૬૧ ॥

જોડ જોડ વિમલ જનમ હૂઅરે, જોડ જોડરે હૌઆં ત્રિભુવનિ જાંણ તુ ।

જોડ જોડ નાંમ વિમલ ઠવિડ, એ તુ વાગિલારે જાગિલાં ઢોલ

નીસાંણ તુ । જોડ જોડ વિમલ ० ॥ ૬૨ ॥

૫૯. બધા કૂર ગ્રહ નીચે સ્થાને અને બધા ઉચ્ચગ્રહ ઉચ્ચ સ્થાને પડ્યા છે. છઠ્ઠા સ્થાનમા મંગળ અને સાથે રાહુ છે, જેથી દુશ્મનોના માથાપર ડાળો પગ છે.

૬૦ લગ્ન અને મુહૂર્તવેળાનું માન એવું છે કે કાતો કેઈ રાજા થાય કે કાતો પ્રધાન થાય. સંતોષ પામીને જોશી ઘેર ગયો. જન્મયોગ ઉત્તમ છે એવું મહિતાને (વિમળના પિતાને) કહ્યું.

૬૧. અનેક વધામણાં આવ્યાં ને કુવરને માટે કંઈ કંઈ ભામણાં કર્યાં. રાજ તમારો ચડતો પ્રતાપ થશે, એવી (માગણી) એ આશીશ દીધી.

૬૨. બુઓ બુઓ ! વિમળનો જન્મ થયો. ત્રિભુ

ઝડી ગુડી પટકૂલની, ત્રાટલે બાંધીયાં તોરણ બારિ તુ ।

નાટક નવરસ પેલતી, નાચ્છ છઠ્ઠ નાન્હી અપછરા નારિતુ

॥ જોડ૦ ૬૩ ॥

દિનિ દિનિ દાંન દીજઈ ઘણાં, એતુ આપણા પુત્ર તળી પ્રસિદ્ધિ તુ ।

સાતઈ પેત્ર સોહાવીઈ, એ તુ વાવીઈરે રંગિ રૂડી રિદ્ધિ તુ

॥ જોડ૦ ૬૪ ॥

ફૈઅર દીજઈ ફૂટડી, એ તુ કાપડાં કેતલાં કાકીની રેશિતુ ।

અમીઅ શિરુ ણઈ માંડવઈ, એ તુ સૂંડલે સાજની ફોફલ

દેશિ તુ ॥ જોડ૦ ૬૫ ॥

વનમાં બાણ થયું. 'વિમળ' એવું નામ પાડ્યું અને જંગી નિશાન ઢોલ વાગ્યાં.

૬૩. અગિલ ગુલાલ ઉડ્યાં, કીંમતી પટકુળના (અંદરવા) અને આરણે-ટોપલે તોરણ બાંધાયા. નર્તકીઓ (નાટક કરનારીઓ) નવ રસના ખેલ કરવા લાગી, ને બાળવયની વારાંગનાઓ નાચવા લાગી.

૬૪. આપણા પુત્રની પ્રસિદ્ધિ છે, એમ સમજીને દર રોજ અનેક દાન આપવા માંડ્યાં. આનંદ પૂર્વક પુષ્કળ ધન વાપર્યું અને સાતે ક્ષેત્ર શોભાવરાવ્યાં.

૬૫. કુટડી ફેાઈને કેટલાંએ કાપડાં આપ્યા ને કાકીને રેશમી વસ્ત્ર આપ્યાં. એમને માંડવે અમૃત ઝર્યું, સજ્જનોને ટોપલે સોપારી અપાયાં (ટોપલા ભરી ભરીને આપ્યાં).

કરિ વડીઆઈ વાંકડી, એ તુ આંકડી આલડી આંગલી રંગિ તુ ।
 વેઢલા લાલડીયાલડા, એ તુ ગાલડા લાલડા ચાહીઈ ચંગ તુ
 ॥ જોડ૦ ૬૬ ॥

માડલે મોજડી મોકલી, એ તુ ઉકલીળ રચિડ ટોપીનું તુંગ તુ ।
 ટીલઈ ત્રિભોવન મોહીંડ, એ તુ જોઈંડ સોહીંડ ઉદમૂત અંગ
 તુ ॥ જોડ૦ ૬૭ ॥

યંગ માંડ્યા જગિ જાગતા, એ તુ માગતા મનહ મનોરથ પૂરિતુ ।
 મોજન સાજન સામટા, એ તુ માંમટાં કેલવ્યાં કૂર કપૂર
 તુ ॥ જોડ૦ ૬૮ ॥

૬૬ વડીઆઈ (માની મા) એ સુંદર (અથવા કાનની કડી) હાલરડું અને રંગીત આંગલાં આણ્યાં લાલડીયાલડા (બાળક) ને શોભીતા વેઢ કરાવ્યા. લાલના ગાલ આહીય ચંગ ?

૬૭. મામાએ મોજડી અને એકળી (ટોપીમાંના પટા) એ તારા ટીપકી રચેલી ટોપી મોકલી, જેની ટીલડીએ ત્રિભોવન મોહુ પામ્યું જે બધું બેતાં બાળકનું અંગ અદ્ભુત શોભી રહ્યું.

૬૮. જગત્મા જાગતા યજ્ઞ (દાન યજ્ઞ) માંડ્યા ને માગનારના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા. સર્જનોને અનેક મીજબાનીઓ આપી અને ભાગટાં ? કપૂર જેવા કૂર (ભાત) કેળવ્યા.

ગુલ નિ ઘૂત ઘણાં લાહીઈ, એ તુ વાહીઈ અન્ન અવારિઅ આજ તુ ।
પુત્ર જનમ રાડ જાંणीડ, મલ્લ વાંणीડ વીરનિ વિમલિ ઘરિ

આજ તુ ॥ જોડ૦ ૬૯ ॥

લોક તણાં લક્ષ જોઈશિઈ, મલ્લ સોહશિ જો હશિ રૂઅઢું આજ તુ ।
વાંનુ પુત્ર બોલાવિવા, એ તુ આવિવા રાડ તે કરઈ અગાજ

તુ ॥ જોડ૦ ૭૦ ॥

॥ વસ્તુ ॥

પુત્ર જનમિડ પુત્ર જનમિડ. વીર ઘરિ વિમલ ।

ઢમઢમ ઢોલ ઢમઢ્કીયા, પંચ શબ્દ નીસાહાણ ગજ્જઈ,

નવ રસ નાટક પેષીઈ । મરહ મેદિ મેરિઅ વજ્જઈ ॥ ૭૧ ॥

૬૯. ધીગોળની ઘણી લાહુણી કરી અને અન્ન આવારીને અપાયાં. રાજાએ પુત્ર જન્મની ખબર જાણી ને કહ્યું કે ભલા વાણિયાનું ઘર આજ વિમલ થયું.

૭૦. લાખો લોક કુંવરને જોવા આવ્યા. સુંદર હાસ્ય કરતો કુંવર બહુ શોભવા લાગ્યો. વીરના પુત્રને ખોલાવવા (રમાડવા) રાજા આવ્યા.

૭૧. વીરને ઘેર વિમળ પુત્ર જન્મ્યો એથી ઢોલ ઢમ-ક્યાં, પંચ શબ્દ નિશાન વાગ્યાં, નવરસ નાટક થયાં, નાટ્ય ભેદ પ્રમાણે ભેરી વાગી, જન્મ લગ્ન બહુ ઉત્તમ હતું ને તેમાં રાજયોગ

जनम लग्न रुलीआमणउं, राजयोग तेणइ ठाइ ।

मंत्रि मुगट मोटउ हशि, कइ को मोटउ राई ॥ ७१ ॥

षंडि षंडि०

एतलि त्रीजुं षंड वषाणि ॥ ७२ ॥

इति विमल प्रबधे नव षडे कलिकाल वर्णन, उत्तमोत्तम
प्रभावक पुरुष नामोच्चारण, नीन, लहिर, वीरचरित्र, विमल
जन्ममहोत्सव मंगलगान वर्णन तृतीय षंडं ॥ ३ ॥

श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

हुतो, तेथी कां तो भन्निमुकुट थशे ने कां तो काध
भोटो रावत थशे

७२ ओ प्रभाणु लावण्यसमय मुनिनी वाणिथी
त्रीजुं ण उ पुरे थये

॥ ષંડ ચુથડ ॥

ચુપૈ.

દિનિ દિનિ વાધઈ વિમલ કુમાર, અહનિશિ અંગિ વિમલ આચાર ।
 હરષિઈ માતા હૂલાવતી, વિમલ વાંણિ બોલિ ભારતી ॥ ૧ ॥
 વિમલ કુમર પુઢઈ પાલણઈ, મા હીદોલિ ઝલટ ઘણઈ ।
 હાલરડે હૂલાવિ બાલ, ક્ષણિ ક્ષણિ આવી કરિ સમાલ ॥ ૨ ॥
 બીજ તણડ યમ વાધઈ ચંદ, વાધઈ વિમલ લહી આણંદ ।
 જે બોલ્યા લક્ષણ બત્રીસ, વિમલ અંગિ સોહિ નિશિદીસ ॥ ૩ ॥

ખંડ ચોથો.

૧ દિન પ્રતિદિન વિમળ કુવર વધવા લાગ્યો. હું-
 મેશાંતેના શરીરના આચાર ચોખ્યા હતા (ખીજા બાળક રમતાં
 ગંદાં થાય છે તેવો વિમળ થતો નહોતો). માતા હર્ષથી
 રમાડતી હતી. વિમળ સરસ્વતીના જેવા બોલ બોલવા લાગ્યો.

૨. વિમળ કુવર પારણે પોઢે, મા બહુ હોંસભેર
 હીંદોળે, હાલરડા ગાઈને બાળકને રાજ કરે, ને ક્ષણે ક્ષણે
 આવીને સંભાળ લે.

૩. જેમ ખીજનો ચંદ્રમા (વૃદ્ધિ પામે છે) તેમ
 વિમળ કુવર વૃદ્ધિ પામતો જોઈને માતા ખુશી થાય છે. (પુર-

સસ રક્ત છ ઉન્નત મિલી, સૂક્ષ્મ પંચ દીર્ઘ તે બલી ।
 ત્રિણિ વિપુલ ત્રિણિ લઘૂ ગંભીર, લક્ષણ બત્રીસઉ તે વીર ॥૪॥
 હાથ પાય તલ લોચન અંતિ, અધર હોઠ બોલ્યા એકંતિ ।
 જિહ્વા તાલુ વીસ નષ કહઈ, સાત રક્ત સામુદ્રિક કહઈ ॥ ૫ ॥
 કક્ષા કૃષ નાક નિ હિંડં, ષંઘ લલાટ સરીખૂં કહિંડં ।
 છ ઉન્નત ભાયગનુ ધણી, એ વાંળી સામુદ્રિક તળી ॥ ૬ ॥
 બાહુ નેત્ર નિ અંતર્જાનુ, નાશા ઘણંડં અંતરૂં પ્રધાન ।
 પંચ દીર્ઘ સામુદ્રિક કહઈ, તે જસવાય અનંતુ લહઈ ॥ ૭ ॥

ષના) જે બત્રીસ લક્ષણ કહ્યાં છે, તે વિમળના અંગમાં સદા શોભી રહ્યા હતાં.

૪. સાત (સ્થળ) રાતાં, છ ઈંચાં, પાંચ સૂક્ષ્મ અને પાંચ દીર્ઘ. વળી ત્રણ વિશાળ અને ત્રણ લઘુ તથા ગંભીર. એ પ્રમાણેનાં ચિહ્નવાળો તે બત્રીસ લક્ષણો પુરૂષ.

૫ હાથની હથેળી, પગનાં તળાં, આંખના ખૂણા. જે હોઠ, જીભ, તાળવું અને વીસ નખ, એ સાત અંગ સરખાં—લાલાશવાળાં જેઠંએ એમ સામુદ્રિક કહે છે.

૬. કક્ષા, કૂખ, નાક, છાતી, ખંઘોલું અને કપાળ એ એ છ સરખાં—ઉચાં (ઉપસતાં) હોય તેને સામુદ્રિક ભાગ્યશાળી કહે છે.

૭. હાથ, આંખો, બાંધો, નાક, અને હૃદય એ પાંચ

અંગુલિ પર્વ દંત નષ વાલ, સૂક્ષ્મ દેહ ચંચ સુકુમાલ ।
 લક્ષણ પંચ યેહ શરિ હોઈ, સામુદ્રિક સોભાગી સોઈ ॥ ૮ ॥
 જંઘ લ્યંગ ગ્રીવા લઘુ માન, પ્રથ્વીપતિ તે હુઈ પ્રધાન ।
 સત્ત્વ નાભિ નિ સ્વર ગંભીર. સામુદ્રિકિ તે બોલિહ વીર ॥ ૯ ॥
 મોટહ મસ્તક વિપુલ લલાટ, હૃદયસ્થલ તે પુહલં પાટ ।
 સામુદ્રિક બોલઈ સન્મુષી, તે નર મદા સમુદ્ધતુ સુષી ॥ ૧૦ ॥

દીર્ઘ (લાંબાં) હોય તો તે ઘણા યશસ્વી થાય, એવું સામુદ્રિક કહે છે.

૮. આંગળીનાં ટેરવાં, દાંત, નાખ, અને વાળ પાંતળાં તથા શરીરની ચામડી કામળ એ પાંચ લક્ષણો જેના શરીરે હોય, તેને સામુદ્રિક ભાગ્યશાળી કહે છે.

૯. જાંઘા, લિંગ અને ગર્જુ એ ત્રણ ટુંકાં હોય તે કા તો રાજા ને કાં તો પ્રધાન થાય. તેમજ સત્ત્વ (દૃઢ મનોભૂમિ), નાભિ, અને માદ એ ત્રણ ગંભીર હોય તે વીર પુરૂષ થાય એવું સામુદ્રિક કહે છે.

૧૦. માથું મોટું, વિશાળ કપાળ, અને હૃદયસ્થળ ઘણું પહોળું હોય તો સામુદ્રિક સ્પષ્ટ કહે છે કે તે પુરૂષ સંકુટુખ સંપૂર્ણ સુખ ભોગવે.

કલશ કમંડલ કમલ મયૂર, પુષ્પ વૃક્ષ વારિ ધનૂં પૂર ।
 અષ્ટાપદ અંકુશ અભિરામ, ચામર છત્ર વૃષભ શ્રીદામ ॥ ૧૧ ॥
 શ્રીગૃહિ આરીસુ ગિરિ છત્ર, ધજ ચામર જવ વાવિ પવિત્ર ।
 મકર મચ્છ રથ શુક સાર્થીડ, કાઢવ શંખ શુક્તિ હાથીડ ॥ ૧૨ ॥
 તોરણ તુરી થાલ અભિષેક, સર કુડલ શ્રીવત્સ વિવેક ।
 વજ્રબંધ નિ નીવીબંધ, બોલ્યા ઝરધ રેષ પ્રબંધ ॥ ૧૩ ॥
 હાથ પાય રેષા યેહ તળી, ઇણિ આકારિઈં દીસઈ ઘળી ।
 જુ બત્રીસઈ પૂરાં નંગ, નર લક્ષણ બત્રીસુ ચંગ ॥ ૧૪ ॥

૧૧-૧૨-૧૩-૧૪. ડગલ, કમ ડગ (રાન્યાસીઓ પાણી
 પીવા રાખે છે તે અથવા તુમડાના આકારનું પાણી પીવાનું
 પાત્ર), કમળ, મોર, પુષ્પ, વૃક્ષ, જળાશય, કામડું, અંકુશ,
 ચામર, છત્ર, બગદ, કુલમાળા, મંદિર, આરસો, પવિત્ર
 છત્ર, દેવળ, ચામર, જવ, વાવ, મગર, મચ્છ, રથ, પોપટ,
 સાર્થીઓ, કાચબો, શંખ, સીપ, હાથી, તોરણ, ઘોડો, થાળ
 અભિષેક, બાણ, કુંડળ, શ્રીવત્સ (પગલાનો આકાર), વજ્રના
 આકારની અને દોરડીના આકારની, એ પ્રમાણે ઉર્ધ્વ
 રેખાઓનો પ્રબંધ કહેવા છે, જેના હાથ (ની હથેળી) અને
 પગ (ને તળીયે) એવી રેખાઓનો આકાર સ્પષ્ટ દેખાતો
 હોય, ને જો તે બત્રીસે ચિહ્ન પૂરેપૂરાં હોય તો તે
 બત્રીસ લક્ષણે ઉત્તમ પુરૂષ નીવડે.

પહિલાં લક્ષણ શરનાં કહ્યાં, ૩૧ લક્ષણ રેખાનાં જૂઝાં ।

બત્રીસઢ બોલ્યાં વિહુ મેદિ, લક્ષણ પ્રીછિત વડહ વિછેદિ ॥૧૫॥

૬ લક્ષણ સામુદ્રિક તળાં, જુ શરિ લહીઢ થોડાં ઘળાં ।

તુહિ તે નર નહિ સામાંનિ, જૈ પઢસઢ પ્રથિવીપતિ કાંનિ ॥૧૬॥

સિરનૂં મંડન મુપ જોરઢ, મુપમડળ નાકિઢ મોહીઢ ।

તેહથી નિરતાં નિરણુ નયણ, ચંદ્ર સૂરજ શરણાં વે રયણ ॥૧૭॥

પહિલૂં જોરઢ વપુનુ વાંન, તેહ પાંહિઢ તનુ તેજ પ્રધાન ।

તેહ થિકી સ્વર બોલિત સાર, સ્વરથી સર્વ જગત્ર આધાર ॥૧૮॥

૧૫. પ્રથમ કહ્યાં તે શરીરના અવયવોનાં લક્ષણ છે અને પછી કહ્યાં તે રેખાનાં ચિહ્ન જૂઝાં છે. બે ભેદે એ દરેક બત્રીસ બત્રીસ બતાવ્યાં છે, તે જૂઝાં જૂઝાં લક્ષણ વિવેક પૂર્વક જાણવાં.

૧૬ એ સામુદ્રિકનાં લક્ષણ બે શરીર પર થોડાંઘણાં પણ જણાતાં હોય, તો તેને સાધારણ માણસ ધારવો નહિ; તે જઘને રાજના કાને પેસે (રાજ જેની વાત સાંભળે એવો રાજદ્વારી થાય).

૧૭. માથાની શોભા મોંના ચહેરા ઉપર અને ચહેરા નાક પ્રમાણે શોભે છે. શોભામાં નાકથી ચઢતાં નયન છે, જે ચંદ્ર સૂર્ય જેવાં બે રત્ન છે.

૧૮. પહેલું વપુનું વાન બેવું (અવયવોને ઘાટ બેવો),

રાતે લોચનિ રામા ઘળી, પીલે પદમા પામદ ઘળી ।

લંબ બાહુ ઠકરાઈ લહદ, શરિ પુષ્ટ તે સુષિ ગહગહદ ॥ ૧૯ ॥

હૃદય વિસાલે ભોગી નિલડ, મસ્તક મોટદ મૂપાતિ મલડ ।

પુહલી કટિ નિ પાય વિશાલ, બહુ બેટા સુષ સદા રસાલ ॥૨૦॥

અંધિ સનેહિ કહિ સોભાગ, દંતે સારુ ભોજન ભાગ ।

ચંબ સનેહિ સોજિ સુકમાલ, ચરણ સનેહિ ચડણ ચુસાલ ॥૨૧॥

તે કરતાં શરીરનું તેજ પ્રધાન (વધારે જોવા જેવું) છે, તેજ કરતા સાદ વધારે જોવા જેવો છે, કેમકે સાદ ઉપર આખા જગત્નો આધાર છે.

૧૯. આંખો લાલ હોય તો તે ઘણી સ્ત્રીઓનો ઘણી થાય, પીળી હોય તો લક્ષ્મી ઘણી પામે, હાથ લાંબા હોય તે સાહેબી ભોગવે અને શરીરે પુષ્ટ હોય તે વિદ્યા રૂપ અને ધનથી સુખીઓ નીવડે.

૨૦ હૃદયસ્થલ વિશાળ હોય તે વૈભવ વિલાસ પામે, માથું મોટું હોય તે રાજા થાય, કમ્મર પહોળી ને પગ લાંબા હોય તે ઘણા પુત્ર વાળો અને સદા સુખી થાય.

૨૧. આંખ સ્નેહ (ચીકાશ) વાળી હોય તો તે ભાવ્યશાળી નીવડે, દાંત (નિર્મળ, અડોઅડ, તીક્ષ્ણ અને સરખી દાઢવાળા હોય) તો તે ઉત્તમ ભોજન પામે, જેની આમડી સુવાળી હોય તે કેમળ શય્યા પામે અને પગ સુવાળા હોય તેને ચડવાને વાહુન મળે.

કાંમ પષિઈ જે કાઠા પાણિ, વાહણ વિણ ક્રમ કોમલ જાંણિ ।
 વાંણી સરસ વયળ ઉચ્ચરઈ, તેહનાં ભાગ્ય મુવનિ વિસ્તરઈ ॥૨૨॥
 પુરુષ સમી જલ કૂંડી ભરી, જોય નર બિસારી કરી ।
 દ્રાંણ નીર જુ ઉછડું થાઈ, માનો પેત પુરુષ કહિવાઈ ॥૨૩॥
 ગણતાં જુ પુહચઈ એહ તળાં, અઢોત્તર અંગુલ આપણાં ।
 શાસ્ત્ર તળડ સાચડ સંકેત, બોલ્યુ પુરુષ પ્રમાણડ પ્રેત ॥ ૨૪ ॥

૨૨. કામ વગર (ઉત્તર ગુજરાનમાં ‘વગર’ ના અર્થમાં ‘પાણે’ અથવા ‘પણિઈ’ શબ્દ વપરાય છે ને સુરત જિલ્લામાં એજ અર્થમાં ‘પાણે’ શબ્દ વપરાય છે.) (મહેનત પડ્યા વગર) જેના હાથ કઠણ, અને વાહન નહિ હોવા છતાં જેના પગ કોમળ હોય, તેમજ જે રસ ભરી વાણી બોલે, તેનું ભાગ્યભુવન વિસ્તરે (તે ભાગ્યશાળી નીવડે)

૨૩. પુરુષના માપ પ્રમાણેની કુંડીમાં વાણી ભરીને પુરુષને બેસાડી બેવો, (પછી કુંડીમાંથી બહાર નીકળતાં) જે એક દ્રાણ (પ્રાચીન માપ. ચાર તોલાનો એક પદ, પચાસ પદનો એક આઠક અને ચાર આઠકનો એક દ્રાણ.) વાણી ઓછું થાય, તો તે પુરુષ પ્રેતપુરુષ કહેવાય.

૨૪. (પગના અંગુઠાથી શિરોબિંદુ સુધી દોરી માપી લઈને તે દોરી માપી બેવાથી માપ નીકળે.) પોતાના એકસો આઠ આંગળ લાંબાઈ હોય તો શાસ્ત્રસંકેતે (શાસ્ત્રની વાણિમાં)

સામુદ્રિકનાં લક્ષણ સવાં, છદ્ધ અધિક અંગિદં અભિનવાં ।
 દાષિનિ દયા મયા નહીં પાર, વિમલ કુમર તે ગુણ મંડાર ॥૨૧॥
 આઘા શશિહર શરણું માલ, પસુ પ્રમાણ લોચન સુ વિશાલ ।
 કમલોદર સુંદર દૃઢ કંઘ, સરલા બાહુ તળા બે બધ ॥ ૨૬ ॥
 કાલા કોમલ કુંતલ કાય, જાડી જંઘ પટચ્છા પાય ।
 કોટ કંઘનિ આવી મિલિદ્ધ, વાંકી મમહિ ધનુષશૂં મિલિદ્ધ ॥૨૭॥

તે પ્રેતપુરુષ કહેવાય (પ્રેત શબ્દ શુભસૂચક નથી. જેની લાંબાઈ પોતાના ૧૦૮ આંગળ હોય તે ઉત્તમ પુરુષ છે, એવું બીજા સામુદ્રિક ગ્રંથોમાં કહ્યું છે.)

૨૫. (વિમળના શરીર પર) સામુદ્રિકનાં શુભ લક્ષણો છે એટલું જ નહિ પણ સામુદ્રિકમાં કહ્યાં છે તે ઉપરાંતનાં બીજાં શુભ ચિહ્નો પણ છે. દાક્ષિણ્ય (ચતુરાઈ), દયા અને સ્નેહ ભરપૂર છે તે સર્વ રીતે વિમળકુંવર ગુણમંડાર છે.

૨૬. અર્ધચંદ્ર જેવું કપાળ, પશુની પેઠે મોટી આંખો, કમળના જેવું પેટ, મજબૂત અને સુંદર કંઘ તથા સરળ લાંબા બે હાથ છે.

૨૭. વાળ કાળા અને શરીરની પેઠે સુંવાળા, બડી બાંગો અને સરળ પગ, ગળું ગરદનને આવી મળેલું અને વાંકી ભ્રમર ધનુષ્યમાં ભળે (ધનુષ્ય હોય લાગે) તેવી છે.

સરલ નાક શગ દીવા તળી, દંતપંતિ કરિમુગતામળી ।
 રાતી જીહ અઘર ગુણ ઘણઝ, જાણે રંગ પ્રવાલી તણઝ ॥ ૨૮ ॥
 પૂર્ણચંદ્ર શરણુ મુહુવદુ, કટિનુ લંક કિહિ કવિ કિશુ ।
 લંબ કર્ણ નિ સોવર્ણ વર્ણ, યહિ યુગતાં પહિર્યાં આમર્ણ ॥ ૨૯ ॥
 બાલક બાલા સરિસુ રમદ, પુહતુ વેગિ વરસ પંચમદ ।
 કેથઝ કીજદ મૂરષ પૂત્ર, વિદ્યા વિણ ન રહદ ઘરસૂત્ર ॥ ૩૦ ॥
 વિદ્યા રૂપ કરૂપાં કહી, વિદ્યા ધન છાનૂં છિ સહી ।
 ચોર ચણાર ન લેઈ સકદ, નવિ સીદાદ વિદ્યા થકદ ॥ ૩૧ ॥

૨૮. નાક દીવાની શગ જેવું સરળ, ગજમૌક્તિક હાર
 જેવી દંતપંક્તિ, અને ઘણા ગુણવાળી જીભ તથા હોઠ પ્રવાળના
 રંગ જેવા રાતા છે.

૨૯. પૂર્ણચંદ્ર (પૂનેમના ચંદ્ર) જેવીમુદ્રા, કેડનો
 વાંક કવિ શું વર્ણવે ? (બહુ સુંદર.) કાન લાંબા, સોનાના
 જેવો શરીરનો વર્ણ છે અને શોભતાં કપડાં પહેરે છે.

૩૦. બાળક બાળકો ભેગો રમે છે, તેને 'પાંચમું' વર્ષ
 પૂરું થયું. મૂર્ખ પુત્રને શું (સુરત જીલ્લામાં 'કેથુ' શ-
 બ્દ વપરાય છે.) કરીએ ? વિદ્યા વગર ઘરસૂત્ર રહે નહિ.

૩૧. વિદ્યા કુરૂપાનું રૂપ છે, વિદ્યા ગુપ્ત ધન છે, જેને
 ચોર ચખ્ખાર લેઈ જઈ શકે નહિ. વિદ્યા વડે દુખી થાય નહિ.

ગાંમ નગર પાંમડ પરદેસ, વિદ્યા માંનડ નગર નરેસ ।
 વિદ્યા થકી વાધડ યશવાય, વિદ્યા સર્વ સયોગ ઉપાય ॥ ૩૨ ॥
 નૃપથી મોટડ વિદ્યાવંત, ઠાકુર ઠામિ જિ માંન લહંત ।
 વિદ્યાવંત જિહાં જિહાં જાડ, તિહાં તિહાં માંન ઘણેરાં માંહિ ॥ ૩૩ ॥
 યેહનડ દૂજડ વિદ્યા ગાડ, તેહનડ નવિ અહીંણડં કહિવાડ ।
 જાં જીવડ તાં દૂસડ રહી, મૂંઆ પછી વિસૂકડ સહી ॥ ૩૪ ॥
 પાંચ વરસ બેટડ લાલીડ, દસ નેસાલં સંમાલીડ ।
 વરસ સોલમડ પંધિડ રહિડ, બેટડ મિત્ર સમાણડ કાહેડ ॥ ૩૫ ॥

૩૨. ગામમાં, નગરમાં, કે પરદેશમાં સર્વ ઠેકાણે
 વિદ્યા વડે યશ વધે, વિદ્યા વડે મોટા રાજા પણ માને (પૂજે),
 વિદ્યાથી સર્વ લાભ મળે.

૩૩. વિદ્યાવંત પુરૂષ રાજાથી પણ મોટો છે. રાજા તો
 પોતાના દેશમાંજ માન પામે છે, પણ વિદ્યાવંત જ્યાં જ્યાં
 જાય ત્યાં ત્યાં અતિશય માન પામે છે.

૩૪. જેને વિદ્યા રૂપી ગાય હોય છે, તેનું કદિ હીણું
 કહેવાતું નથી. જ્યાં સૂધી જીવે ત્યાં સુધી ફૂલતી રહે ને મુઆ
 પછીજ વીસૂકે (ફૂલ દેતી બંધ થાય. વડોદરાથી ઉત્તરે આખા
 ગુજરાતમાં ‘ગાય વીસુકી ગઈ’ ‘વહુકી ગઈ’ કહેવાય છે.
 સુરત જિલ્લામાં ઉડી ગઈ કહે છે).

૩૫. દીકરો પાંચ વર્ષનો થતા સુધી લાડ લગાવીએ,

કરુ સજાઈ ઘરિ આપણહ, યમ બેટુ નેસાલં મળહ ।

મહૂરત પૂછુ પંડિત પાશિ, વડિ મહોત્સવિ મન ઉલ્હાશિ ॥૩૬॥

તેહી માહાજન દીધું માંન, આરોગાવી આપ્યાં પાંન ।

મરિઉ ષૂંપ ષૂંણાલુઝ ષરુ, વીરિહં જ્ઞાજ્ઞુઝ કીધુ વરુ ॥ ૩૭ ॥

તુરિ પલાળી થિઉ અસવાર, મોજિક માટ કરહ જયકાર ।

માથહ પાટી રૂપા તળી, કારિ ષડિઉ સોવિન લેષળી ॥ ૩૮ ॥

દશ વર્ષનો થતાં નિશાળમાં રાખીએ અને સોળ વર્ષનો થતાં આપણા ખલા બરાબર આવે એટલે પુત્રને મિત્ર જેવો બાણુવો.

૩૬. દીકરો નિશાળે જઈને ભણે એવી આપણે ઘેર તૈયારી કરો. પંડિતને નિશાળે મૂકવાનું મુહૂર્ત પૂછા ને મોટા ઉદ્દાસ ઉત્સવથી નિશાળે મૂકો (એવું વિમલનાં માતા પિતાએ નક્કી કર્યું).

૩૭. સદ્ગૃહસ્થાને તેડીને માનપૂર્વક જમાડ્યા ને પાન આપ્યાં. ખૂણાવાળો સુંદર ખૂંપ ભરાવ્યો, વીરે (વિમલના પિતાએ) ઘણો ખર્ચ કર્યો.

૩૮. ઘોડા પર પલાણુ નાખીને (વિમળ) સવાર થયો, લોજક (શ્રાવક લોકોના માગણુ) ભાટ જયજયકાર કરવા લાગ્યા, રૂપાની પાટી માથે મૂકી અને હાથમાં ખડીઓ તથા સોનાની લેખણુ લીધી.

ગાઈ કાંમિણિ કરઈ ટકોલ, વિહિસ્યાં કૂંઝર તળાં કપોલ ।
 ધરઈ છત્ર ચામર બિહુ પાશિ, પુહુતા પંડિતનિ આવાશિ ॥૩૯॥
 પહિલું સરસતિ કરિઉ જુહાર, કંઠિ ઠવિઉ એકાઉલિ હાર ।
 પચ્છઈ લાગઈ પંડિત પાઈ, માગઈ વિદ્યા વિનય પસાઈ ॥ ૪૦ ॥
 મેહલી ધીરોદક દસવીસ, પંડ્યાનિ માનિ હોઈ જગીસ ।
 પંડિત પ્રથમ મળાવઈ મલે, નેસાલીઉ જીવ નીસલે ॥ ૪૧ ॥

૩૯. સ્ત્રીઓ ગીત ગાય ને વિનોદ કરે, કુંવરનાં કપોલ
 (લમણા) હસ્યાં (કુંવર ખુશી થયો). એ બાબુએ છત્ર ચામર
 ધર્યાં, એ પ્રમાણે વરઘોડો પંડિતને ઘેર (નિશાળમાં) ગયો.

૪૦. પહેલા સરસ્વતીને જુહાર (પ્રણામ) કર્યા, ને
 (સરસ્વતીની મૂર્તિને) કંઠે એકાવલી હાર પહેરાવ્યો. પછી
 પંડિતને પગે લાગ્યો ને વિનયથી વિદ્યા પ્રસાદ માગ્યો.

૪૧. દશ વીસ નાણિયેર મૂક્યાં ને પંડ્યા (પંડિત
 ઉપરથી પંડ્યા) નું મન ખુશી કર્યું. પંડિત પ્રથમ ‘લલે’
 (સંસ્કૃત ‘લરે’ ઉપરથી પ્રાકૃતમાં ‘ર’ નો ‘લ’ થઈ ‘લલે’
 થયું છે. સોળમા સૈકા પહેલાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોમાં
 દરેક અંથના આરંભે એ સંજ્ઞા લખતા, તેમ દરેક વિદ્યાર્થીને
 શરૂઆતમાં એ સંજ્ઞા શીખવવામાં આવતી. બાત્ર કરીને
 બૈનોમાં એ રૂઢી હજી જળવાઈ રહી છે.) લખાવે.
 નિશાળીઆઓનો જીવ નિશાળ.

ફૂલી ષડીઆ ષોલા મર્યા, નેસાલીયા અવર પરવર્યા ।

વિદ્યાનુ કીધુ આરંભ, જોઈ મહૂરતના સવિ થંમ ॥ ૪૨ ॥

પુષ્પ નક્ષત્ર દસમી ગુરુવાર, લમ્મ ચરાચર અંશ વિચાર ।

શશિ દસમુ દસમુ રવિ યોગ, નહી મરણી મદ્રાનુ મોગ ॥ ૪૩ ॥

વિદ્યા આરંભી ઘરિ ગયુ, દિનિ દિનિ મળવા ઉત્સક થયુ ।

સકલ સૂત્ર સીપ્યા સવિ અંક, વહિલા લાધા લિપિના લંક ॥ ૪૪ ॥

૪૨. ધાણીનાં ફૂલ વહેંચીને છોકરાઓના ખોળા ભર્યા ને ખડીઆ આપ્યા. (છૂટી અપાવવાથી) ખીજા બધા નિશાળીઆ ઘેર ગયા ને પંડ્યાએ) મુહૂર્તના સર્વ સ્તાંભ જોઈને નવા નિશાળીઆને વિદ્યાનો આરંભ કરાવ્યો.

૪૩. પુષ્પ નક્ષત્ર, દશેમ, ગુરુવાર, ચરાચર લગ્નાંશ, દસમો ચંદ્રમા, દસમો સૂર્ય, એવો શુભ યોગ અને ભરણી ભદ્રાનો કંઈ પણ અવયોગ નહિ (એવા મુહૂર્તે વિદ્યારંભ કર્યો).

૪૪. વિદ્યાનો આરંભ કરીને વિમળ ઘેર ગયો. દહાડે દહાડે ભણવાની હોંસ વધતી ગઈ. (વ્યાકરણનાં) સર્વ સૂત્ર અને સર્વ આંક શીખ્યો. લિપિના મરોડ જલદી આવડી ગયા.

❀ભુજંગ પ્રયાત છંદ.

તારિ હંસ લિપિમૂતા, અનિમિત્ત યક્ષ રાક્ષસી ।

ઉઙ્ઘિ કીડી નડી નાગરી, પારસી વાળકી લાડ લિપિ ।

મૌલદે સિંધવી યાવની, નારકી દ્રાવિડી માલવી ॥ ૪૫ ॥

જાંણઈ સંસ્કૃત પ્રાકૃત શુદ્ધ, જાંણઈ સૌરસેનિ માગદ્ધ ।

પૈશાચી અપભ્રંશી વલી, ઇતલઈ ઇ છ ભાષા મિલી ॥ ૪૬ ॥

૪૫. તરિહંસ, ભૂત (પૈશાચી) લિપિ, અનિયમિત લિપિ, યક્ષલિપિ, રાક્ષસીલિપિ, ઉઙ્ઘિ (આઢિયા દેશની) લિપિ, કીડીલિપિ, નડીલિપિ, નાગરી (બાલબોધ) લિપિ, પારસીલિપિ, વાણકી (વાણિયાના ચોપડા લખવાની અથવા બનારસ તરફની) લિપિ, લાડ (ભરૂચ અને તેના પૂર્વ દક્ષિણ પ્રદેશની) લિપિ, મોલદેલિપિ, સિંધવી (સિંધની) લિપિ, યાવની (ગ્રીક) લિપિ, નારકીલિપિ, દ્રાવિડીલિપિ, અને માળવી લિપિ.

૪૬. સંસ્કૃત બાણે, શુદ્ધ પ્રાકૃત બાણે, સૌરસેની (મથુરા તરફની ભાષા), માગધી (દક્ષિણ વઘાડ પ્રદેશની ભાષા), પૈશાચી:—

*અમારી પાસેની પ્રતિમા આ છંદ નથી. પાચમા ખંડમા અઢાર લિપિનાં નામ આવે છે, તેમાં ને આમાં ફેર પડતો હોવાથી બીજી ત્રીજી પ્રતિમાથી એ છંદ અહીં ઉતારી લીધો છે.

નારિ પુરુષ હય ગજ વૃષ છત્ર, કુર્કટ કાંમિણિ મણિ સુપવિઃ
 દંડ ષડગ સવિ લક્ષણ લહઈ, વિદ્યા વાસ્તુ વિચારી કહઈ ॥૪॥
 ચક્ર શકટ નિ ગુરુડ વ્યુહ, જાંણઈ રમી રમાડી જૂઝ ।
 રાજનીતિ જાંણઈ જિનધર્મ, જાંણઈ કનક રૂપ સિધિકર્મ ॥૪॥

પાંડય કેકય બાહ્લીક સિંહ નેપાલ કુન્તલાઃ ।

સુદેણ વોટ ગાન્ધાર હૈવ કન્નોજનાસ્તથા ॥ ૭ ॥

એતે પિશાચ દેશાઃ સ્યુ સ્તદેશ્ય સ્તદુણો ભવેત્ ।

પિશાચ જાતમથવા પૈશાચી દ્વયમુચ્યતે ॥ ૮ ॥

પાંડયદેશ, કેકય, બાહ્લીક, સિંહ, નેપાળ, કુન્ત
 સુદેણ, વોટ, કંદહાર, હૈવ, અને કનોજ એટલા પિશ
 દેશ છે. તે દેશનું તેવા ગુણનાળું હોય છે, તેથી તે પિશ
 જાત અથવા પૈશાચી બેઉ કહેવાય છે.) અને અપભ્ર
 (ગુજરાત, માળવા વગેરે પ્રદેશની આરમાશતક પહેલ
 ભાષા) એટલે એ છ ભાષા થાય છે:

૪૭. સ્ત્રી, પુરુષ, ઘોડા, હાથી, બળદ, છત્ર, કૂટ
 કામિની, અને સુપવિત્ર મણિ તેમજ દંડ, તલ
 વાસ્તુવિદ્યા એ સર્વનાં શુભ અશુભ લક્ષણ બાણે.

૪૮. ચક્ર, ગાડું, ગાડીવિદ્યા અને વ્યૂહ (:
 -પ્રસંગની સૈન્યરચના) બાણે, ભુગાર રમીરમાડી જ
 રાજનીતિ બાણે, જૈનધર્મનું સ્વરૂપ બાણે, અને રૂપ સે
 સિદ્ધ કરી બાણે (બનાવી બાણે).

મંત્ર તંત્ર ઔષધ યે જડી, જાંણઈ ઢાકિણિ શાકિણિ નડી ।
 જાંણઈ નારિ સંગિ ભોગવી, જાંણઈ જે સેવક યોગવી ॥ ૪૯ ॥
 જાંણઈ શયન વિલેપન વાસ, જાંણઈ વૈદ્યક વચન વિલાસ ।
 જાંણઈ નાચ ગીત નવરંગ, જાંણઈ નાદ ભેદ સપતંગ ॥ ૫૦ ॥
 પહિરી જાંણઈ મૂષણ વસ્ત્ર, જાંણઈ સવિ અભ્યાશી શસ્ત્ર ।
 જાંણઈ અન્ન ઉદક કૈલવી, પંષી ભાષા પ્રીછઈ નવી ॥ ૫૧ ॥
 જાંણઈ યુદ્ધ શુદ્ધ સાચવી, જાંણઈ કાવ્યકથારસ કવી ।
 જાંણઈ નગર માંન ષંધાર, જાંણઈ વણિગકલા વ્યાપાર ॥ ૫૨ ॥

૪૯. મંત્રતંત્ર જાણે, શાસ્ત્રીય ઔષધ અને જડી
 બુટ્ટી જાણે, ડાકણ સાકણ નડતી હોય તે જાણે, સ્ત્રી સંગ
 ભોગવી જાણે અને સેવક (નોકર) ને રાખી જાણે.

૫૦. ઉત્તમ શૈશ્યામાં સુઈ જાણે, સુગંધી લેપ કરી-
 જાણે, નાચગીતના નવરંગ જાણે અને નાદ ભેદનાં સાતે
 અંગ (સપ્તસ્વર) જાણે.

૫૧. ઢાગીના કપડાં પહેરી જાણે, બધાં હથિયાર
 વાપરી જાણે, અન્ન ઉદક કેળવી જાણે, અને તરેહુ તરેહુવાર
 પક્ષીઓની ભાષા જાણે.

૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭. યુદ્ધ નીતિ બરાબર
 સાચવી જાણે, રસ ભર્યાં કથાકાવ્ય કરી જાણે, નગર(વસાવાનું)
 અને કોટ (કરાવવા)નું પ્રમાણ જાણે, વાણિયાકળા અને

શાકપાક પરિ નવ નવ લહઈ, મોજન માવ વિવિધના કહઈ ।
 જાંણઈ જલ થંભી જનવાદ, જાંણઈ અવર ઝતારી નાદ ॥૫૩॥
 જાંણઈ દાંન માંન ઝચિત્ત, જાંણઈ તર્ક સકલ સાહિત્ત ।
 જાંણઈ જે રોપી આરામ, જાંણઈ નીર કરાવી ઠામ ॥ ૫૪ ॥
 જાંણઈ ગજ ઘોડાં ષેલવી, જાંણઈ જે પરિ પરિ પલ્લવી ।
 જાંણઈ પુષ્પ તળા વિજ્ઞાન, જાંણઈ સકલ સમારી પાંન ॥૫૫॥
 જાંણઈ જે વરતઈ ચિત્રાંમ, જાંણઈ રૂપ કલા અમિરાંમ ।
 જાંણઈ ત્રસઈ લીલાવતી, જાંણઈ ગણિત કલા આવતી ॥ ૫૬ ॥
 ગુણાકાર નિ ભાગાહાર, જાંણ્યાં લોક તળા વ્યવહાર ।
 જાંણઈ યંત્ર કલા જલિ તરી, ઇતલઈ કલા બહુત્તિરિ ષરી ॥૫૭॥

વહેપાર જાણે, વિવિધ પ્રકારનાં શાકપાક કરી જાણે,
 સ્વાદીષ્ટ ભોજન જમીજાણે, જળ થંભાવી જાણે, વાદ કરીને
 આમાને જીતી જાણે, દાન દઈ જાણે, માન (અપમાન સ-
 મજ કે મેળવી) જાણે, ખરૂં (ખોટું પરખી) જાણે,
 તર્ક (કરી જાણે અથવા તર્કશાસ્ત્ર) જાણે, સર્વ સાહિત્ય
 જાણે, વૃક્ષ રોપી જાણે, નવાણુ કરાવી જાણે, હાથી ઘોડા
 ખેલવી જાણે, અનેક પ્રકારની પલ્લવી (સંજ્ઞાથી મનોભાવ
 જાણવા જણાવવાની યુક્તિ) જાણે, પુષ્પનાં વિજ્ઞાન (ફૂલ
 ગુંથવાં અને તેલ ફૂલેલ બનાવવાં) જાણે, તરેહવાર જાતનાં
 પાન સમારી જાણે, ચિત્ર ચિતરી જાણે, મનગમતું રૂપ

જાંખ્યા વિનય વિવેક વિચાર, જાંખ્યા ઉત્તમના આચાર ।
 જાંખદ્ નગર વસાવી કરી, જાંખદ્ વરતાવી ઘરે ભરી ॥૫૮॥
 પરિ પરિનાં પ્રીચ્છાં પકવાંન, છિ લઘ વય પળ હીઝડિ સાંન ।
 પુરુષ તળી યે બહુત્તિરે કલા, પ્રીછ્યા સકલ શાસ્ત્ર આમલા ॥૫૯॥

દૂહા.

વિમલ કુંઝર ક્રીડા કરદ, રંજદ નવ નવ લોક ।
 નગર મદ્ધિ જિહાં નીસરદ, તિહાં તિહાં નરવર થોક ॥ ૬૦ ॥

વધારવાની કળા જાણે, લીલાવતી (જ્યોતિષ) જાણે, ગણિત
 કળા અને પુનરાવર્તન) જાણે, ગુણાકાર ભાગાકાર જાણે,
 લોકવ્યવહાર જાણે, યંત્રકળા જાણે, જળમાં તરી જાણે.
 એ રીતે બહોતેર કળા થઈ, તે બધી વિભળે જાણી.

૫૮-૫૯. વિનય વિવેકના વિચાર જાણ્યા, ઉત્તમ મ-
 નુષ્યોના રીતરિવાજ જાણ્યા, નગર વસાવી જાણે, ઘર ભરી
 જાણે ને વાપરી જાણે, તરેહુ તરેહુવાર પકવાન જાણ્યાં, ઉંમર
 નાની છે, પણ બધું મનમાં જાણે છે. પુરુષની એ બહોતેર
 કળાઓ અને સર્વ શાસ્ત્રોના મર્મજાણ્યા.

૬૦. વિભળકુંવર રમત રમે તે જોઈને લોકોને નવો નવો
 આનંદ થાય. વિભળ નગરમાં ફરવા નીકળે ત્યારે જ્યાં જ્યાં
 જાય ત્યાં ત્યાં લોકના થોકેથોક (તેને જોવા) મળે.

વીરીઈં વનિતા પ્રીછવી, સુતનિ સુંપી ભાર ।

આપણિ દીક્ષા આદરઈ, સહિ ગુરુ સત્થિ વિહાર ॥ ૬૧ ॥

॥ વસ્તુ ॥

વીર નરવર વીર નરવર, વિમલ ઘરભાર થિર થપ્પી ।

દિઈં ગ્રીષડી, અવનિ વચ્છ અન્યાય ટાલે ।

પાપ કર્મ સવિ પરહેરે, કરે પુણ્ય જિણઆંણ પાલે ।

ઘર ઘરણી મોકલાવિ કરિ, વીર મંત્રિ લઈ દીષ ।

કરઈ વિહાર વિદેસડઈ, પાલઈ સહિ ગુરુ શીષ ॥ ૬૨ ॥

દૂહા.

દિનિ દિનિ દીસઈ દીપતુ, યમ ઉદયાચલિ માંણ ।

વિમલ પેષિ વિરી તણાં, પોઢા પડઈ પરાંણ ॥ ૬૩ ॥

૬૧. વીરે (વિમલના પિતાએ) છોકરાને માથે ઘરનો ભાર નાખી ને પોતાની સ્ત્રીને તેની ભાળવણી કરી અને પોતે દીક્ષા લઈ ગુરુ સાથે વિહાર કર્યો. (આલતા થયા.)

૬૨. નરવર વીરે વિમળને માથે ઘરભાર નાખીને શિખામણુ દીધી કે વત્સ ! પૃથ્વી પરથી અન્યાય ટાળજે, સર્વ પાપકર્મથી દૂર રહેજે, પુણ્યનાં કામ કરજે અને જિન ભગવાનનની આણુ પાળજે. સ્ત્રીને ઘર મોકલીને વીરમંત્રિએ દીક્ષા લીધી અને વિદેશમાં વિહાર કરતા સદ્ગુરુના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યા.

૬૩. જેમ ઉદયાચળ ઉપર સૂર્ય (ક્ષણે ક્ષણે વધારે

વલી વિશેષિહ, વહિવશહ, વહિલુ વિ : : : : : ન ।
 રથે તિ રાઝલિ વાપરહ, અમ ટલશિ જા : : : : : ન ॥ ૬૪ ॥
 ઇક વિરી વિષ વેલડી, એ બિહુ ત્રીજી વ્યાધિ ।
 જુ ઝગંતાં છેદીહ, તુ શરિ હુહ સમાધિ ॥ ૬૫ ॥
 વીરમતિ વિરૂઝં મુળી, બેટા રસ્તવળ કાઝ ।
 પટ્ટણ પરહું મેહલીઝં, પુહતી પીહર મદ્ધિ ॥ ૬૬ ॥

વધારે તેજ-પ્રતાપથી હીપે છે,) તેમ વિમળકુંવર દિન
 પ્રતિદિન હીપવા લાગ્યો. વિમળને જોઈને એના મોટા વેરી-
 એના પ્રાણ પડવા લાગ્યા. (જીવ ગભરાવા માંડ્યો).

૬૪. ખાસ કરી તેઓ એમ વસવસો રાખવા લાગ્યા
 કે રથે વિમળમંત્રિ રાવળા (રાજસભા-જ્ઞાતિસભા. કેટલેક
 ઠેકાણે ‘રાવળુ’ શબ્દ વપરાય છે.)માં વહેલો વપરાય ને અમારાં
 અભિમાન (માન) ટળે.

૬૫. એક શત્રુ, ખીજી વિષવદ્ધી એ બે અને ત્રીજી
 વ્યાધિ એ જો ઊગતાં છેદીએ તોજ આપણાપરની
 પીડા દૂર થાય.

૬૬. વીરમતિએ વિરૂઝ (અશુભ) બોલાતું સાંભળીને
 પુત્રના રક્ષણ માટે પાટણ છોડી દીધું અને પીયરમાં ગયું.

ચુપૈ.

વીરમતી તવ પીહરિ ગઈ, સંપતિ સઘલી પૂઠિં રહી ।
 સાથિહ બેટડ વિમલકુમાર, જૈ કીધડ *માડલા જુહાર ॥૬૭॥
 આગઈ ભાઈ ઘરિ અળાથિ, આવી બહિનર બેટા સાથિ ।
 મોટા પળ માંહિંથા રલઈ, અન્નપાન તુ પૂરાં કરઈ ॥ ૬૮ ॥
 જાં પોતઈ હુઈ પુણ્યપ્રકાસ, તાં ઘરિ લષિમી લીલવિલાસ ।
 પાપ તળડ જવ પાસુ પંડઈ, તવ ઘરિ કૂરી કૂકસ અડઈ ॥૬૯॥

૬૭. વીરમતિ પીયર ગઇ ને સંપત્તિ યધી પાછળ
 પડી રહી. પુત્ર વિમળકુવર માની સાથે હતો, તેણે જઈને
 મામાને જીહાર કર્યા.

૬૮. મૂળમાં લાઈને ઘેર અનાથ (નિર્ધનતા) હતી, તેમાં
 વળી બહેન પોતાના દીકરાને લઈને આવી ! મોટી ઉમરનાં
 (ઘરડાં) પણ સાથે સાથે મહેનત કરે ત્યારે અન્નપાન પૂરું થતું.

૬૯. જ્યાંસુધી પુણ્યનો પ્રકાશ પહોંચતો હોય ત્યાં સુધી
 ઘેર લક્ષ્મીની લીલાલહેર હોય છે, પણ જ્યારે પાપનો પાસા
 પડે છે ત્યારે ઘરમાં કૂર (લાત) કૂશકાનું પણ અડી પડે છે.

*ક-ગ-ચ-જ-ત-દ-પ-ય અને વ એ વ્યજનો અનાદિ (શબ્દના પહેલા
 અક્ષર સિવાયને સ્થાને) અને અયુક્ત (જોડાયેલા નહિ) હોય તો પ્રાકૃતમા
 ધણુ અર્ એ વ્યજનો લોપાઈને તેને સ્થાને જોડાયેલો સ્વર માત્ર રહે છે.
 એ નિયમે સં. માતુલનું માડલો થયું છે.

રહિડ વિમલ માશૂં મુહસાલિ, ચારહ ચંચલ વચ્છર વાલિ ।

તેણિ અવસરિ દેવી અંબિકા, આવ્યાં છિ આરાસણિ થિકાં ॥૭૦॥

નવ યૌવન નવલુ સંયોગ, દેષી દેવી વંછહ ભોગ ।

કૂંઝર કહહ પરનારી નીમ, અણપરાણિહ કુહુ માંનૂં કિમ ॥૭૧॥

શીલ લગહ તૂઠી અંબિકા, ત્રિણિ વર દીધા પોતિહ થકા ।

બાંણ પ્રમાંણ ગાડ તે પંચ, હય લક્ષણનાં લક્ષ પ્રપંચ ॥ ૭૨ ॥

નવ નવ રૂપ નિરતિહં નિર્મલાં, ત્રીજી અદ્ભૂત અક્ષરકલા ।

વર દેઈ દેવી સંચરી, વિમલ વધાવિડ વિદ્યાધરી ॥ ૭૩ ॥

૭૦. વિમળ કુંવર મા સાથે મોસાળે રહ્યો ને વછેરા-
વાળી ઘોડી ચારવા લાગ્યો. તે વખતે આરાસણ (કુંભારીયા)
થી અંબિકા દેવી આવ્યાં.

૭૧. બેઠે નવયૌવનમાં હતાં ને નવો મેળાપ હતો,
તેથી વિમળને બેઠેને દેવીએ તેની સાથે ભોગ કરવાની
વાંચ્છા કરી. કુંવર કહે કે મારે પરસ્ત્રીનો નિયમ છે, કહો,
વગર પરણેલી સ્ત્રી શી રીતે ભોગવું ?

૭૨-૭૩. વિમળનું શીલ બેઠેને અંબિકા તુષ્ટમાન થઈ
ને પોતાના તરફથી ત્રણ વરદાન આપ્યાં. પાંચ ગાઉ સુધી
બાણ બીજ, ઘોડાનાં શુભ અશુભ લક્ષણ, દિવ્ય રૂપ રહે
અને) અદ્ભૂત અક્ષરકલા (ઘણા સારા અક્ષરો). એ
વરદાન આપીને દેવી ગઈ. વિમળને વિદ્યાધરોએ વધાવ્યો.

કઢ્ઢાં ફલ નવિ લાગઈ અંબિ, કિમહિ ન લાગઈ સૂંનિ સંબિ ।
 માંણિકિ મલ નવિ રહઈ લગાર, શીલ ન ચૂકઈ વિમલ કુમાર ॥૭૪॥
 શીલ તણઁ મહિમા મનિ વશિઁ, આવિઁ મંદિરિ હૈઅડિ હશિઁ ।
 જો જો પટ્ટણિ ણિણિ પ્રસ્તાવિ, વાત હોઈ છઈ સરલ સ્વભાવિ ॥૭૫॥
 વાસિં વ્યવહારી શ્રીદત્ત, તેહ તણઈ ઘરિ જ્ઞાજ્ઞઁ વિત્ત ।
 શ્રી બેટી યૌવનમય હોઈ, જોશી વીહા મેલઁ જોઈ ॥ ૭૬ ॥
 જોશી નગર ઘણઈ આફલઈ, મિલતા વસ નિરતુ નવિ મિલઈ ।
 જોસી કહિ મહિતા સુણિ વાત, લહિર હવુ યે જગવિક્ષાત ॥૭૭॥

૭૪. આંખે કડવાં ફળ લાગે નહિ, કદીપણુ સોનાને
 શ્યામ લાગે નહિ, માણેક પર લગારે મેલ રહે નહિ, ને
 વિમળકુંવર શીયળ ચૂકે નહિ.

૭૫. (આ પ્રસંગથી વિમળના) મનમાં શીયળનો
 મહિમા વસ્યો અને અતઃકરણમાં ખુશી થતો ઘેર આવ્યો.
 આ પ્રસંગે પાટણમાં અનાયાસે વાત થાય છે તે જુઓ.

૭૬. (પાટણમાં) શ્રીદત્ત નામનો વ્યવહારીઓ
 રહે છે, તેને ઘેર પુષ્કળ ધન છે. શ્રી નામની તેની કન્યા
 યૌવનવતી થવાથી (તેણે જોશીને કહ્યું કે) જોશી ! જોઈને
 વિવાહ મેળવો.

૭૭-૭૮-૭૯. જોશી ઘણું નગર અફળાયો (અથડાયો),
 પણ કોઈની સાથે મળતા વસા (લોકો મળતા વિસેક અથવા

તેહ તળુડ યે બેટુડ વિમલ, પદમ સરોવરિ યેહવૂં કમલ ।

તેહ તળી યે જનમોતરી, મજા ટીપાણિ લિષી છિ ષરી ॥ ૭૮ ॥

તેહ સરસુ વીવાહ આદરુ, વર મોટુડ પ્રથ્વીપતિ કરુ ।

તેહ સરસુ મિલતા વસ મિલહ, મનિ ચિતવ્યા મનોરથ ફલહ ॥ ૭૯ ॥

રહહ ગેહડા ઘરિ માડલા, જાડ તલ્લે તુ કુતાવલા ।

વહિલા વહિલા વહિલિ કરુ, સુળવર્ડ સરસા જોતરુ ॥ ૮૦ ॥

છડે પીયાણે રથ સંચરહ, ષેત્ર પાશિ દેવી સ્વર કરહ ।

સુળવર્ડ ઠાહવં વર છિ ફહાં, પાણિ જૈ નિ કુતરીહ તિહાં ॥ ૮૧ ॥

મળતા વસંક કહે છે) આબ્યા નહિ. જ્ઞેશી કહે કે મહેતા વાત સાંભળો । લહિર નામે જે જગવિખ્યાત પુરૂષ થયો, તેના વંશમાં વિમળ પુત્ર છે, જે પદ્મ સરોવરમાં કમળ હોય તેવો છે. તેની જન્મોત્તરીની ટીપ્પણી મારી લખેલી છે, તેની સાથે વિવાહ કરો, ને મોટો રાજા જેવો વર મેળવો. તેની સાથે વસા મળતા આવે છે, માટે એનાથી મનના મનોરથ સફળ થશે.

૮૦. તે મામાને ઘેર રહે છે, માટે તમે જલદી ત્યાં જાઓ. જલદી જલદી વહેલ તૈયાર કરો, ઘોડા સારા જોડજો.

૮૧. છડે પ્રયાણે (કોઈ નોકર ચાકર કે ભાર-ખોજ લીધા વગર) રથ હુંકાર્યો. ખેતર (જે ખેતરમાં વિમળકુંવર કામ કરતો હતો તે ખેતર) પાસે દેવચકલી

ઘરિ માડલા તળઈ જવ ગયા, વીરમતી તવ જ્ઞાંષા થયા ।
 આગઈ અહાં રહ્યા છું દુષે, રણીડ કો આવિડ હુઈ રષે ॥ ૮૨ ॥
 મન વિળ આમ્મોષણ દિઈં ઘણાં, વીરમતી મેહલઈ બઢસણાં ।
 કુહુ વ્યવહારી કેળઈ કાજિ, તુહો પધાર્યા આળઈ રાજિ ॥ ૮૩ ॥
 પુત્ર તહ્યારુ વિમલ કુમાર, હોશિ અમ બેટી ભર્તાર ।
 વેગિઈં વીહ્યા મેલુ આજ, અહ્યારિ તુમ સરસૂં કાજ ॥ ૮૪ ॥

ખોલી, ઘોડા સમજ્યા હતા (‘ઠાહુ’ અથવા ‘ઠાઉ’ શબ્દ
 “ ખખર છે-બાણુવામાં છે ” એ અર્થમાં સુરત જીલ્લામાં
 વપરાય છે.) કે વર અહીં છે, છતાં ત્યાં (ગામમાં) જઈને
 ઉતર્યા.

૮૨. જ્યારે વિમળના મામાને ઘેર ગયા ત્યારે વીરમતિ
 આખાં પડી ગયા, (એમને લાગ્યું કે) મૂળ તો અહીં દુઃખમાં
 રહ્યાં છીએ, ને રખેને કોઈ લેણદાર આવ્યો હોય.

૮૩. વીરમતિએ મન વગર સારો સત્કાર આપ્યો,
 ને આસન મૂક્યું (પછી પૂછ્યું) કહો શેઠ! શા કામને માટે
 આવવું થયું ! આ તરફ કંઈ તમે પધાર્યા !

૮૪. તમારા પુત્ર વિમળકુવર સાથે અમારી દીકરીની
 સગાઈ કરવી છે, માટે જલદી વિવાહ કરો, એ અમારે
 તમારા લાયક કામ છે.

॥ દૂહા. ॥

પાંનિ અક્ષારહ પદ્મરહ, રંગ તુષ્નેન દેવાહ ।

વીરમતી મુષિહં દશૂં, અવલ્લં કથન કહાહ ॥ ૮૫ ॥

સડળગાંઠિ શેઠિહં સબલ, બાંધી બોલહ તાંમ ।

હવં મહૂરત વેલા ટલહ, નિશ્ચહ કીજહ કાંમ ॥ ૮૬ ॥

ષેત્રિ અછહ વર માડલા, પૂછયા વિણ કિમ હોહ ।

વેગિહ વાહાણિ જોતરી, તિહાં પુહચહ સહૂકોહ ॥ ૮૭ ॥

વાહાણિ દેષી આવતી, મામા મનિ ચિંતેઅ ।

કો લેવા આવહ કિશૂં, કારણ કડબ તળેઅ ॥ ૮૮ ॥

૮૫. રંગ છે તમને કે તમે અમારો હાથ ઝાલો છો.
(શેઠે કહ્યું-) વીરમતિએ આવું ખોલવું એ તો અવળું કહેવાય.

૮૬. મજબુત શકુનગ્રંથી બાંધતાં શેઠે કહ્યું, (જ્યારે
જ્યારે શુભ શકુન થાય ત્યારે ત્યારે ગાંઠ વાળે) હવે મુહૂર્ત
વેળા વીતી જાય છે માટે કામ સિદ્ધ કરો.

૮૭. મોટા મામા ખેતરમાં છે, તેમને પૂછયા વગર
કેમ થાય ? (વીરમતિએ એવું કહેતાં) તરત વહેલ જોડીને
બધા ત્યાં (ખેતરમાં) પહોંચ્યા.

૮૮. વહેલ આવતી જોઈને મામા મનમાં વિચાર કરે
છે કે, કેઈ કંઈ કડબ લેવાને આવતો લાગે છે !

૮૯. મામાને ખેતરમાં ખાતા જોયા. પશુઓએ ત્રાસે
આવીને વિનય વિવેકથી પૂછ્યું :—

ભોજન કરતા માડલા, દીઠા ષેત્ર મજારિ ।

પાસઢ આવી પરહણા, પૂછઢ વિનય વિચારિ ॥ ૮૯ ॥

જે તુમ ઘરી માંણેજ છિ, તે સરણું અમ કાંમ ।

તે તેહુ ડતાવલુ, વિમલ વિમલ જસ નાંમ ॥ ૯૦ ॥

॥ ચુપૈ. ॥

સાદ કરઢ મામા મન હેજિ, કડબ મેહલિ આવુ માંણેજ ।

પહલુ મામા મિહં શગ ભરી, આવું કલસ ચડાવી કરી ॥ ૯૧ ॥

આવિડ વિમલકુમર મલપતુ, જાંણે શીહ ગફા માંહિ હૂંતુ ।

ડલટ મરિ આલ્યંઘન મિલ્યા, વીહા મેલિ વેહાઈ વલ્યા ॥ ૯૨ ॥

૯૦. તમારે ઘેર ભાણેજ છે તેમનું અમારે કામ છે, માટે તેમને જલદી બોલાવો; જેમનું નિર્મળ નામ વિમળ છે.

૯૧. મામા મનના હેતથી સાદ કરે (બોલાવે) છે, ભાણેજ ! કડબ મૂકીને આવ. ભાણેજે કહ્યું, મામા મેં (ઓઘા-કુંધવું) કર્યું છે તે જોઈ જાઓ, (ઓઘા ઉપર) કળસ (શગ) ચઢાવીને આવું છું.

૯૨. મલપતો વિમળકુંવર આવ્યો, જાણે શુદ્ધસાંથી સિંહ આવ્યો હોય ! ડલટલેર આલિંઘન કરી મળ્યા અને વિવાહ મેળવી (નક્કો કરી) વેવાઈ પાછા વળ્યા.

ઘરિ માડલા ગયા તે વાર, માઈં બહિનર કરઈ વિચાર ।
 બીહા વિમઠ તળડ કિમ હશિ, ઘરિ માંણેજુ કિમ પરણશિ ॥૯૩॥
 આદિ વયર મામા માંણેજ આગઈ એકવાં બોલ્યાં હેજ ।
 માંણેજુ માંણેયો ઘરે, માંમા જુ સુષ વંછડ શરે ॥૯૪॥
 બહિનર બંધવ મન ઉલ્લસઈ, માઈ માંહિ રહિ તે સ્પષઈ ।
 એતા દિન રલ્યા તે ફોક, માઈ પાંહિ મલા તે લોક ॥ ૯૫ ॥
 જાં ધન તાં સહુ આદર કરઈ, ધન વિણ છેહા માઈ ધરઈ ।
 વરવી બહિન મળઈ માષડી, ધન વિણ પરણાવા આષાડી ॥૯૬॥

૯૩ મામા ઘેર ગયા. ભાઈબહેન વિચાર કરવા લાગ્યાં કે વિમળનો વિવાહ (લગ્ન) શી રીતે થશે ? (મામાને) ઘેર ભાણેજ શી રીતે પરણશે (ઘરની આવી સ્થિતિમાં ભાણેજને શી રીતે પરણાવશે) ?

૯૪ . “આદિવેર મામાભાણેજ” એવું (મામા ભાણેજનું) હેત પહેલેથી કહેવાતું આવ્યું છે. જો મામા પોતાનું સુખ ઇચ્છતો હોય તો તેણે પોતાને ઘેર ભાણેજને લાવવો નહિ.

૯૫. બહેને ભાઈનું મન ઓળખ્યું ને ભાઈલેગાં રહ્યાં તે માટે પસ્તાવો કરવા લાગી. “આટલા દહાડા રખ્યાં તે ફેકટ ગયું, ભાઈ કરતાં તો લોક સારા. ” (એવું એને લાગ્યું.)

૯૬. જ્યાં સુધી ધન હોય ત્યાં સુધી સૌ આદર કરે (માન આપે) ને ધન વગર સગો ભાઈ પણ છેડ દે

જહીંઈ ધન સાંપડાશિ મજ્જ, તહીંઈ પુત્ર પરણાવિશિ તુજ્જ ।
 હમ બોલહ વીરમતી માત, યમ નવિ લાજિ તાહરુ તાત ॥૯૭॥

॥ વસ્તુ ॥

કૃપણ સરજ્યા કૃપણ સરજ્યા સવે ધનવંત ।
 રયણાયર જલ પારપણ, કમલનાલ કંટકે ભરિયાં ।
 ચિતામણિ પાષાણ મહ કલ્પવૃક્ષ કાઠભિ કરિયાં ।
 ચંદ્ર કલંકી અવતરિડ, સૂરિજનિ શીર તાપ ।
 વિમલ દરિદ્રિ દેષીડ, વિહિ વિલગાડ્યાં પાપ ॥ ૯૮ ॥

ધૂતકારી કાઢે). બહેન હલકા બોલ બોલી, કે ધન વગર
 પરણાવાની મારે આખડી (ખાધા) છે.

૯૭. પુત્રા જ્યારે મને ધન મળશે ત્યારે તને પરણાવીશ,
 કે જે રીતે તારો પિતા લાજે નહિ. વીરમતિ માતાએ એવું કહ્યું.

૯૮. સર્વ ધનવાનને કૃપણ કર્યા, રત્નાકર (સમુદ્ર)
 ના પાણીમાં ખારાશ મૂકી, કમળનાળ કાંટાલર્યા કર્યા,
 ચિંતામણિ (જે મણિ હાથમાં પકડીને ઇચ્છા કરીએ
 તે તરત સફળ થાય તે ચિંતામણિ) પથ્થરમય કર્યો, કલ્પ-
 વૃક્ષ કાષ્ટમય કર્યું, ચંદ્રને કલંકી (લાંચનવાળો) કર્યો,
 સૂર્યને તાપવાળો કર્યો અને વિમળને દરિદ્રી (નિર્ધન)
 બનાવ્યો, એ વિધિ (બ્રહ્મા અથવા વિદ્યાતા) એ પાપ
 વળગાડ્યાં છે.

॥ ચુપૈ. ॥

ધન વિળ યૌવન પાવશિ પંથ, પ્રથમ સનેહિ વિયોગ વહંત ।
 પરવશિ રહિવું પામી મુસ્ત્ત, પેષડ પંચડ પોઢાં દુગ્ત્ત ॥ ૧૯ ॥
 વિમલ પ્રમાતિ ગયુ નિજ કાંમિ, ગોરૂ ચારડ સૂનડ ગાંમિ ।
 દર દેષી ષોઈ લાકડી, નવિ પાધરી જાડ વાંકડી ॥ ૧૦૦ ॥
 ધબ ધબ ઢલીયા પાછાં કીધ, પ્રગટિડ કનક કલસ તે લિદ્ધ ।
 વિમલિડ વીરમતી કરિ દિદ્ધ, ચિંતડ મનહ મનોરથ સિદ્ધ ॥ ૧૦૧ ॥
 ષંડિ ષડિ છિં ० ણતલડ ચુથડ ષડ વષાંણિ ॥ ૧૦૨ ॥

૯૯ નિર્ધનતા, યુવાવસ્થામાં દીર્ઘરોગ, આમાઆનો
 પ્રવાન, પહેલી પ્રીતિમા વિયોગ, અને પરવશ રહેવું એ
 પાંચ મોટાં દુ ખ જાણવા.

૧૦૦ બીજે દિવસે સવારમાં વિમળ પાતાના કામે
 ગયો, ને સૂના (ઉજડ) ગામમાં ગાય ચારવા લાગ્યો.
 (એક ઠેકાણે) દર (પાલુ) દેખીને લાકડી ખોશી તે
 સીધી ઉતરી નહિ પણ વાંકી ચુકી પેઠી

૧૦૧. (એકદમ) ધળ ધળ ઢેપાં ઉખડી પડ્યાં, તે
 આઘાં કર્યાં, તે અદરથી સંનાનો કળશ નીકળ્યો, તે તેણે
 લીધો ને ઘેર જઈને વીરમતિને આપ્યો. એથી મનના મનોરથ
 સફળ થયેલા માન્યા.

૧૦૨. એ રીતે લાવણ્યસમયની વાણિનો આથો ખંડ
 પૂરો થયો.

इति श्री विमल प्रबंधे नव षंडे लेषशाला करण, १८ लिपि,
 ६४ कला, ६ भाषाभिधान, पुरुष सामुद्रिक लक्षण. मातुलगृह
 गमन, विवाह मेलन, विमल निधानलब्धधनाधिकारे चतुर्थ
 षंड समाप्त ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

॥ षंड पांचमउ ॥

॥ चुपै. ॥

वीरमती लागी हरषવા. મોકલીયા કન્યા નિરપવા ।

જે ડાહ્યા લક્ષણના જાણ, સામુદ્રિક બોલ્યા અહિનાણ ॥ ૧ ॥

ચાલ્યા અતિ આડંબર કરી. પુહતા પટ્ટાણિ શ્રીદત્ત ઘરી ।

નિરપડ કન્યા નવલું રૂપ, જોડ લક્ષણ સકલ સ્વરૂપ ॥ ૨ ॥

૧. (ધન મળેલું જોડને) વીરમતિ ખુશી થવા લાગી
 ને ડાહ્યા તથા સામુદ્રિક અભિજ્ઞાન (ચિંહ)ના જાણ હતા
 એવા લોકોને કન્યાનું નિરીક્ષણ કરવા મોકલ્યા

૨ કન્યા જોવા જનારાઓ મોટો આડઅર-ઠાઠમાઠ
 કરીને નીકળ્યા (પોતાને માસરે અથવા છોકરાને માસરે
 જતાં પોતાની મોટાઈ બતાવવા ઠાઠમાઠ કરવાનો રિવાજ
 સાધારણ છે.) પાટણમાં શ્રીદત્તને ઘેર પહોંચ્યા, ત્યાં
 કન્યાનું અદ્ભુત રૂપ અને સામુદ્રિક લક્ષણો જોવા લાગ્યા.

॥ દૂહા. ॥

ચદવદાનિ ચંપક વની, નિર્મલ હૃદય વિશાલ ।

રામા રાતા અધર જસ, સપતિ મુસ્તવ રસાલ ॥ ૩ ॥

અંકુશ કુંડલ ચક્ર ધ્વજ, મદિર કુંજર કુમ ।

છત્ર કમલ હય જસ કરિ, રાડ તણડ ધરિ રંભ ॥ ૪ ॥

જસ કરિ રેષા રૂઝડી, તોરણ ગઢ આકારિ ।

વરિ આવી કુલિ દાશનહ, રાણી રાજ દૂઆરિ ॥ ૫ ॥

૩. (હવે પછી કવિ સ્ત્રીના સામુદ્રિક લક્ષણો વર્ણવે છે.)
અંદ્રના જેવા મોવાળી, અંપાના કૂલ જેવા વર્ણુ-રંગવાળી,
જેનું હૃદય નિર્મળ અને વિશાળ છે એવી તથા જે સ્ત્રીના
હોઠ રાતા છે એવી સ્ત્રી જેને હોય તેને ત્યાં સુખસ પત્તિ
ભરપૂર હોય છે.

૪. જે સ્ત્રીના હાથમાં અંકુશ, કુંડળ, ચક્ર, ધ્વજ,
મદિર, હાથી, ઘડો, છત્ર, કુમળ અને ઘોડો હોય તે સ્ત્રી
રાજાની રાણી થાય.

૫. જેના હાથમાં તોરણ અને કિલ્લાના આકારની
શુભ રેખા હોય, તે દાસ (શુભામ અથવા એવી ખીજી
પરાધીન જીવન ગાળનારી જાતિ) ના કુળની હોય તોપણ
પરણીને રાજદ્વારમાં આવે.

પામડ પતિ નરપતિ મલુ, પુત્ર યણદ તે શૂર ।

જસ નારી કરિ નિરઘીડ, રેષા છત્ર મયૂર ॥ ૬ ॥

મૃગનયણી મૃગકંધરી, મૃગપેટી સુકુમાલ ।

હંસગમણિ સા સુંદરી, મૂપતિનિ ઘરિ માલિ ॥ ૭ ॥

જસ શરિ કેસ મિલિત હુડ મુષમડણનિ મોડિ ।

દક્ષણવલિ નામી વલદ, પતિ પામડ વિણ ષોડિ ॥ ૮ ॥

જેહ કરિ લંબી અંગુલી, જેહ શરિ લંબી વીણિ,

આય ઘણડ વલ્લભ સહિત, ઘરિ ધન સહજિ પ્રવીણ ॥૯॥

૬. જે સ્ત્રીના હાથમા છત્ર અને મોરની આકૃતિની રેખા હોય તે સ્ત્રી રાજાને પરણે અને શૂર પુત્ર જણે.

૭. મૃગ (હરણ) ના જેવી આખવાળી, મૃગના જેવા કંધવાળી, મૃગના જેવા પેટવાળી, સુકોમળ હોય તે હંસ ગમની (હંસના જેવી આલવાળી) સ્ત્રી રાજાના ઘરમાં જો જો (રાજાને પરણેલી જણાશે).

૮. જેને માથે વાળ સ્નિગ્ધ (સુવાળા), મોંના ચહેરા ઘાટદાર અને નાભિ જમણી પાસે વળખાતી ઉડી હોય, તે સ્ત્રી ખોડ વગરનો પતિ પામે.

૯. જેના હાથની આગળીઆ લાંબી અને માથે વાળ લાંબા, તે સ્ત્રી પોતાના પ્રિય પતિ સાથે લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે, અને તે બુદ્ધિશાળી તેમજ ધનવંત થાય.

કૃષ્ણ સરીષી સામલી, ગોરી ચંપક વાંનિ ।

અંગ વદન કર કોમલાં, ફીલઈ રંગ નિધાન ॥ ૧૦ ॥

કનક કમલ પહિ પંગલી, દેહકંતિ ફલકંતિ ।

મણિ માંગિક સોવન તળાં, ઘણ આભરણ લહંતિ ॥ ૧૧ ॥

હસતાં નિલવટિ સાથીડ, જેહ નારીનિ થાઈ ।

ગજરથ ઘોડાં પ્રીય ધરે, સહસ ઠામે બંધાઈ ॥ ૧૨ ॥

ઢાવઈ પાસડનઈ ગલઈ, લંછણ હોઈ ઘણેઈ ।

કઈમસ તિલક તે કામિની, પાહિલડ પુત્ર યણેઈ ॥ ૧૩ ॥

૧૦. જે શ્રી કૃષ્ણનના જેવી સામળી, અથવા ચંપાના ફૂલ જેવા વર્ણવાળી હોય અને જેનાં સર્વ અંગ, તેમજ હાથ કેમળ હોય, તે સુખ સમુદ્રમાં ઝીલે (ઘણી સુખી થાય)

૧૧. જેના દેહની કાન્તિ કનક કમળ જેવી પીળાશ પડતી, ઝળકતી હોય—તે સ્ત્રી મણિ, માણેક તથા સોનાનાં ઘણા ધરેણાં પામે.

૧૨. જે સ્ત્રીને હસતાં કપાળે સાથીઓ પડતો હોય, તે સ્ત્રીના પતિને ત્યાં હાથી, ઘોડા, રથ વગેરે વાહન હજાર તરફ બધાય.

૧૩. જે સ્ત્રીના ગળાની ડાળી બાજુએ કંઈ લાખુ અથવા મસો કે તલ હોય તે સ્ત્રી પહેલા ગર્ભે પુત્ર જણે.

અંગ અલપ પરશેવ જસ, અલપ રોમ શરિ જાસ ।

નિદ્રા ભોજનિ થોડલી, ઉત્તમ લક્ષણ તાસ ॥ ૧૪ ॥

વિનયવતી નિ કુલવતી, શીલવતી સુવિચારિ ।

પરથલ પુણ્યિહં પામીઈ, કલાવતી ધરિ નારિ ॥ ૧૫ ॥

સત્થલ કદલી થંમ જસ, કરચરણે નહીં રોમ ।

વિપુલ ગુહ્ય મણિ ગૂઢ જસ, નિલવટિ લિદ્ધુડ સોમ ॥ ૧૬ ॥

કટિ લકિ ઉન્નત હૃદય, પુષ્ટ પશ્ચમ ભાગ ।

નારિ ઇશી નર આદરુ, યમ હુઈ લપિમી લાગ ॥ ૧૭ ॥

૧૪ શરીરે પરસેવો થોડો, રૂંવાટા થોડા અને ઉઘ તથા આહાર થોડો હોય તે તેનાં ઉત્તમ લક્ષણો કહેવાય.

૧૫. સારા કુળ (સારા વંશમા) જન્મેલી, નમ્રતા ભર્યા વર્તનવાળી, શીલ (સદાચરણ) થી ચાલનારી, સદ્વિચારવાળી, તેમજ (ગાવું વગાડવું વગેરે) કળાઓ જાણનારી કુલસ્ત્રી પરભવનું પુણ્ય હોય તોજ મળે.

૧૬-૧૭. હે નર! જેની સાથળ (જંઘા) કેળના રત ભ જેવી, જેના હાથપગે રૂંવાટાં નહિ, અને જેની યોનિનો મણિ ગૂઢ, કપાળ અંદ્રમાના જેવું, કેડ પાતળી, હૃદય (છાતીનો ભાગ) વિશાળ પુઠભાગ પુષ્ટ (ભરાવાદાર), એવી સ્ત્રી પરણ કે જેથી લક્ષ્મી પામે.

સત્થલ હોઠ પયોધરિં, રોમરાય ઘણ હુંતિ ।
 જસ મુષ પલીપ્પ પાંડરૂં, બહિલુ કંત હણંતિ ॥ ૧૮ ॥
 જાડી જંઘા યેહ તળી, કિ વિધવા કિ દાશિ ।
 કિ દારિદ્રિણિ દુક્ષિણી, રામા હૃદય વિમાંશિ ॥ ૧૯ ॥

॥ ચુપૈ ॥

જેહનહ પૂઠિહ હુહ આવર્ત, તે મારહ પોતાનું ભર્ત ।
 નામિ તળાં આવર્ત વિચારિ, મારહ દેવ સમડ ભર્તાર ॥ ૨૦ ॥
 કટિ આવર્ત હુહ યેહ તળહ, તે ચાલહ છંદિહ આપણહ ।
 બોલી બાલા ત્રિહુ પ્રકારિ, પરષીની પરણડ સંસારિ ॥ ૨૧ ॥

૧૮. જે સ્ત્રીની સાથળો ઉપર, હોઠ ઉપર અને સ્તન ઉપર ઘણાં રૂંવાટાં હોય, તેમજ જેનું મોં ધોળા વાળને લીધે ધોળું લાગતું હોય, તે સ્ત્રી થોડા વખતમાં ધણીને ભારી નાખે છે (થોડા વખતમાં તેનો ધણી મરી જાય છે).

૧૯. જે સ્ત્રીની જાંઘો ખડુ જાડી હોય, તે કાંતો વિધવા થાય ને કાંતો દાસી થાય; અથવા એવી સ્ત્રી દારિદ્રિણી અને દુખી થાય એમ સમજી લેવું.

૨૦. જેની પૂઠે ભમરો હોય તે પોતાના પતિને મારે, તેમજ નાભિએ ભમરો હોય તો તેનું કુળ પણ દેવ જેવા ધણીનો નાશ કરનારું નીવડે.

૨૧. જે સ્ત્રીની કેડે ભમરો હોય તે સ્ત્રી પોતાને છંદ

લંબ લલાટ ઉદર ભગ જાસ, સસરુ દેડર વર વિનાસ ।

સામુદ્રિકની માંને શીષ, કિ છંદે કિ પઢાશી મીષ ॥ ૨૨ ॥

લંબ લલાટ સસરુ સિંહાર, લંબોદર દેડરનિ માર ।

લંબ ભગિઈ પતિ જાઈ મરી, રાક્ષસ રૂપિ નારિ અવતરી ॥ ૨૩ ॥

આલે (મનસ્વી વર્તનની થાય), (ખોટા ચિહ્ન વાળી)
કન્યાઓ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, માટે હે સંસારીઓ !
તેની પરીક્ષા કરીને પરણો.

૨૨. જેનું કપાળ, પેટ અને યોનિ લાંબાં હોય, તેના
સસરા, દીયર અને વરનો નાશ થાય, માટે જે સામુદ્રિકની
શિખામણુ માને તો એવી સ્ત્રી કાં તો તણ દેવી અથવા જે
સંકટ આવી પડે તે સહેવું.

૨૩. લાંબા કપાળથી સસરાનો સંહાર થાય, લાંબા
પેટથી દીયરને માથે ભાર રહે, અને લાંબા ભગથી ધણી
મરી જાય. (બૃહત્ સંહિતામાં પ્રલંબિનિ દેવરં લલાટે શ્વશુરં
ત્યુદરે સ્પિજોઃ પતિંચા લાંબા લલાટથી દીયરનો, લાંબા
પેટથી સસરાનો અને લાંબા ભગરાથી (સ્પિજ્ શબ્દનો
અર્થ અમરકોષમાં કટિસ્થ માંસપિંડયોઃ એવો આપ્યો છે)
પતિને હણનારી થાય એમ કહ્યું છે.) એવી સ્ત્રી તે સ્ત્રીરૂપે
રાક્ષસીસે જન્મ લીધા છે એમ જાણવું.

લંબ હોઠ જિહ કાલુ છરુ, પીલી આંધિ સાદ ઘોઘરુ ।
 અતિ ગોરી અતિ સાંમલિ નારિ, વરયે છુ માંણે સંસારિ ॥૨૪॥
 હસતાં ગાલે ષાડા પડહ, રામા રંગિ રમલિ તે ચડહ ।
 ચાલંતાં મુહ કંપ અપાર, કામિણિ વયર તળી કરણારિ ॥૨૫॥
 પાય તળી વિચિલી આંગલી, ટૂંકી મુહ સાથિહં નવિ મિલી ।
 તે દોભાગિણિ જાતે દીહિ, અસતી માંહિ કઢાવિ લીહ ॥૨૬॥
 અનામિકા પગની અંગુલી, ટિચાંગુલીનિ પાસિ મિલી ।
 જેહનહ ટૂંકી ઉન્નત રહહ, મર્ત્તા નારિ અનેરુ લહહ ॥ ૨૭ ॥

૨૪. જેના હોઠ લાંબા અને જીભ કાળી ઠીકરા જેવી હોય,
 આંખો પીળી અને સાદ ઘોઘરો હોય, તેમજ જે બહુ
 ગોરી કે બહુ સામળી હોય, એવી છ પ્રકારની સ્ત્રી તજ દેવી
 (પરણવાની હોય તો) લાવવી નહિ.

૨૫. જે સ્ત્રીને હસતાં ગાલે ખાડા પડતા હોય, તે
 સ્ત્રી રંગ રમવા રમણે ચઢે (વ્યભિચારી થાય), અને જે
 સ્ત્રી ચાલતાં ભોંય કંપતી હોય તે સ્ત્રી વેર કરાવનારી
 નીવડે.

૨૬. જેના પગની વચલી આંગળી ટૂંકી હોય ને
 જમીન સાથે અડતી ન હોય, તે દુર્ભાગિણી સ્ત્રી જતે દિવસે
 અસતીમાં 'પોતાનું' નામ નોંધાવે (વ્યભિચારિણી ગણાય).

૨૭. જે સ્ત્રીના પગની અનામિકા આંગળી જે ટચલી

અંગૂઠાનિ પાસિ અઢી, એક ટૂંકી નિ ઉક્તત ચઢી ।

તે અંગુલિનુ કરિઉ વિચાર, નારી નવિ માંનહ ભર્તાર ॥ ૨૮ ॥

કહી કનિષ્ઠા ટચી આંગલી, ઉક્તત મુઢ ન લાગહ વલી ।

કુમરીપણહ જાર જાણેહ, યૌવન મહ માંણિશિ સંદેહ ॥ ૨૯ ॥

અતિ ઝૂચી અતિ નીચી વલી, જતિ જાઢી નિ અતિ દૂબલી ।

અતિ ગોરી અતિ કાલી નારિ, તે અંગણિ આપણહ નિવારિ ॥ ૩૦ ॥

આંગળીની પાસે છે તે, જેને ઉંચી રહેતી (ખીજ આંગળી-
ઓની પેઠે જમીનને અડતી હોય નહિ), તે સ્ત્રી અને તેનો
ધણી બૃદાં પડશે એમ બાણુવું.

૨૮. પગના અંગુઠાની પાસેની આંગળી (ખીજ
આંગળીઓના પ્રમાણમાં) ટૂંકી હોય ને જમીનથી ઉંચી
રહેતી હોય, તો તે આંગળીનું કૂળ એ છે કે સ્ત્રી ધણીને માને
નહિ (ગાઠે નહિ).

૨૯. કનિષ્ઠિકા જે ટચલી આંગળી કહેવાય છે, તે
ઉંચી રહેતી હોય, જમીનને અડતી ન હોય તો તે સ્ત્રી
કુંવારી છતાં જાર કરનારી અને યુવાનીમાં પણ તેવીજ
નીવડે, એમાં સંદેહ રાખવો નહિ.

૩૦. પ્રમાણ કરતાં વધારે ઉંચી, બહુ નીચી, બહુ
જાડી, બહુ દુબળી, બહુ ગોરી અને બહુ કાળી સ્ત્રી આપણા
આંખણથી દૂર કરવી (એવી સ્ત્રી પરણવી નહિ).

કાકજંઘ નારી મ ન રાખિ, ઘોઘર સર નિ પીલી આંધિ ।

જુ પતિ ગાઢડ જુ ઠડ થાઈ, મારઈ દસ મસબાઢા માહિ ॥૩૧॥

અંગ અઘોર નાક વાંકડુ, છાપર પગ મુહડું સાંકડું ।

ઝમી રહિ જિશી ત્રાજૂઈ, વનિતા વિર કાજિ ધરિ હોઈ ॥૩૨॥

પીલું વદન દેહ મૂતડું, જાણે રોમરાયનું થડું ।

રાય તળઈ ધરિ જાઈ હોઈ, દાસપણું પળ પામઈ સોઈ ॥૩૩॥

૩૧. કાકજંઘ (?) સ્ત્રી ન રાખવી, તેમજ ઘોઘરા સાદની અને પીળી આંખોવાળી (સ્ત્રી પણ ન રાખવી), જે પતિ એવી સ્ત્રી રાખવાની મૂર્ખાઈ કરે તો તેને દશ મહિનામાં મારી નાખે (સ્ત્રીનાં અશુભ ચિહ્નોથી ધણી મરી જાય).

૩૨. જેનાં અંગ (અવયવો) લયંકર, નાક વાંકું, છાપર પગ (લોકો છાપરપગી કહે છે તે-સુપડાની પેઠે પગનો પાછલો ભાગ સાંકડો અને આગળનો ભાગ બહુ પહોળો હોય તેવી), મોં સાંકડું, અને ઉભી રહેતાં ત્રાજવાંના જેવી જણાય એવી સ્ત્રી વેરલાવે ઘરમાં હોય.

૩૩. જેનું મોં પીળું, દેહ ભૂખરો અને ખરખચડો, જોણે રૂંવાટાનું થડીયું (રૂંવાટાં અતિશય) હોય એવી સ્ત્રી રાખને ઘેર જન્મી હોય તોપણ તે દાસપણું પામે (દાસી થાય).

વદનમાંનિ જાણેયો ગુહ્ય, ગુહ્ય સરીષાં નયણાં બુઝિશ્ચ ।

યસ્યાં નયણ તિશુ આચાર, હસ્ત બાહુ ક્રમ જંઘ વિચાર ॥૩૪॥

કરનઈ માંનીઈં પગનુ રંગ, બાહુ માંન જાણેજ્યો જંઘ ।

હૃદયસ્થલ શરણુ શણગાર, સત્ત્વ માંનિ પામઈ પરિવાર ॥૩૫॥

અતિ લાંબુ નિ અતિ કૂબડુ, અતિ જાડુ નિ અતિ દૂબલુ ।

અતિ ગોરુ નિ કાલિં વાંનિ, એ છિ ભગ દાંભાગી માંનિ ॥૩૬॥

કાછવપૂઠિ યશુ ગજબંધ, અતિ સંકોચ પદમનુ ગંધ ।

અતિ ઉચ્ચત નિ વૃત્તાકારિ, છ ભગ શુભ બોલ્યા સંસારિ ॥૩૭॥

૩૪. મોના પ્રમાણમાં ગુહ્ય જાણવું અને ગુહ્યના સરખાં નેત્ર જાણવાં; જેવી આંખો તેવું વર્તન સમજવું, તેમજ હાથ અને બાહુ પ્રમાણે અનુક્રમે જાંઘનું પ્રમાણ જાણવું.

૩૫. હાથના જેવું પગનું સ્વરૂપ અને બાહુના પ્રમાણમાં જાંઘનું સ્વરૂપ સમજવું. હૃદયસ્થળ જેવો શરણુ ગાર અને સત્ત્વ પ્રમાણે પરિવાર પામે.

૩૬. બહુ લાંબું, બહુ કુબડું, બહુ જાડું, બહુ દુબળું, બહુ ગોરું, અને બહુ કાળાશયડતું, એ છ ભગ દુભાગી (અશુભ) જાણવાં.

૩૭. કાચબાની ઢાલ જેવું, હાથીના કુંભસ્થળ જેવું, ઘણું સંકુચિત, કમળના જેવી ગંધવાળું, ઘણું ઉંચું અને ગોળાકાર એ છ ભગ સંસારે શુભ કહ્યાં છે.

લાંબે દાંતે લહિડિ મિલી, કાકસ્વરા નિ ઝછાંછલી ।

હાથ પાય ડૂંટી પાંગલી, પરણ્યા વિણ ટણણણ મલી ॥ ૩૮ ॥

થોહરપાણ નિ થોબડી, બાંગડ બોલી નિ બોબડી ।

બાડી બરડી નિ બલબલી, વિઠઈ નાકિ મ આંખે વલી ॥ ૩૯ ॥

ચોષમંડિ ચંચલિ ચીપડી, સાપિણિ સુંષિણિ સૂંચિણિ શડી ।

માઈ વિણ મહિ મૂંડા તળી, નારિ મ આણિશિતે નિર્ગુણી ॥ ૪૦ ॥

૩૮. લાંબા દાંતવાળી, લાહિડિ (?) કાગડાના જેવા સાદવાળી, ઊછાંછળી, હાથ, પગ અને ડૂંટી એ અંગ બરાબર ન હોય એવી લાડી (કન્યા) મળે તો તે પરણ્યા કરતાં ના પરણવી સારી.

૩૯. થોરપગી (ફાફડીયા થોર-થોરી-ના આકારના પગવાળી), થોબડી (?), બાંગડબોલી (તિરસ્કાર ભર્યું બોલનારી), બોબડી, બાલી, ખૂંધી, બડબડાટ કરવાની ઢેબવાળી અને બેઠા નાકવાળી સ્ત્રી લાવવી નહિ.

૪૦ ચોખલંડી (?), અનિશ્ચિત વિચારની, ચીપડી, સાપણવાળી, હુંછી વાળવાળી, ગોબરી અને કોહોવારાના રોગવાળી, તેમજ ભાઈ વગરની, લડકણી, ભૂંડાને ત્યાં ઉછરેલી, અને નગુણી (ગુણ કયો હોય તેની દરકાર નહિ કરનારી) સ્ત્રી આણવી નહિ.

હડ હડ હસઈ મૂડ પરિ મસઈ, ઢોલે ઢારઈ ધૂંબડિ ધસઈ ।
 લંપટિ લોક ન આણઈ લાજ, તે પરણ્યાનું કેહું કાજ ॥ ૪૧ ॥
 હીંણ વીંણ દીણાં દાસનાં, તે અપલક્ષણ નહીં આસના ।
 જે જે લક્ષણ નારી તળાં, શ્રીનિ અંગિ વસઈ તે ઘણાં ॥ ૪૨ ॥
 કદલી થંભ જંઘ જૂઝલી, દંતપંતિ તે દાડિમ કુલી ।
 પુષ્ટા ગાલ લાલ આંબડી, રાતા અઘર મધુર માષડી ॥ ૪૩ ॥

૪૧. ખડખડાટ હસનારી, ભૂંડની પેઠે ભસનારી
 (ધુરકનારી), ઢોળ કરનારી, ધમકાવનારી, ધૂંબડી (કોધી),
 સામી થનારી, લંપટ, અને લોકલાજ નહિ રાખનારી સ્ત્રી
 પરણ્યાનું શું કામ (શા માટે પરણવી) ?

૪૨. હીણ (કોઈ અંગ ન હોય), ક્ષીણ (કોઈ
 અંગ બહુ ક્ષીણ હોય), કોઈ અંગ કદરૂપું હોય, એવાં
 અપલક્ષણ સારાં નહિ. (બૃહત્ સંહિતામાં સામુદ્રિક લક્ષણો
 આપીને છેવટે કહ્યું છે કે “પ્રાયોવિરૂપાસુ ભવન્તિ દોષા યત્રા
 કૃતિસ્તત્ર ગુણા વસન્તિ ॥ ૭૦-૨૩” ઘણુંખડું વિરૂપ એ દોષ
 રૂપ નીવડે છે, ને જ્યાં આકૃતિ (સૌંદર્ય) ત્યાં ગુણ વસે છે)
 સ્ત્રીનાં જે જે શુભ લક્ષણ તે તે બધાં શ્રીના શરીરમાં ભર-
 પૂર જણાયાં.

૪૩. યુગુલ (બેઉ) બાંધાકેળના સ્તંભ જેવી, દંતપંક્તિ
 દાડિમની કળી જેવી, ગાલ ભરાવાદાર, આંખ લાલ, હોઠ રાતા,
 અને વાણિ મીઠી.

હરિ લંકી હીંડિ મલપતી, ગજબજ હંસ હરાવિ ગતી ।

રૂપિં રંમા કિ રોહિણી, કિ હંદ્રાણી કિ મોહિની ॥ ૪૪ ॥

અમરી કુમરી જે ઉર્વશી, નાગલોકની નારી યશી ।

જોતાં રૂપ ન આવડ પાર, ઉરિ પહિરિડ એકાઉલિ હાર ॥ ૪૫ ॥

વીણિદંડ લંબ લહલહડ, રૂપિ ન રાંણી પાસિં રહડ ।

કાંને જડિત ષરી ષીટલી, જાવકિ જાલિ હાથિ બીટલી ॥ ૪૬ ॥

નાંમી પનુતી શ્રી સુંદરી, સામુદ્રિકને લક્ષણિ કરી ।

પૂછડ બોલ જિ કે આકરા, તે તે ઉત્તર આપડ ષરા ॥ ૪૭ ॥

૪૪. સિંહુના જેવી કેડવાળીની મલપતી ચાલ, હાથી અને હંસની ચાલને પણ હરાવે. રૂપમાં તે અપ્સરા (ઈંદ્રની વારાંગનાઓ), રોહિણી (ચંદ્રની સ્ત્રી), ઇંદ્રાણી, કે મોહની (દૈત્યોને છેતરીને અમૃત લઈ લેવા વિષ્ણુએ સ્ત્રીનું રૂપ લીધું હતું તે), દેવકુમારી ઉર્વશી, અથવા નાગલોકની સ્ત્રી જેવી. રૂપ જોતાં પાર આવે નહિ (આંખ થાકે નહિ), તેણે છાતી-પર એકાવલી હાર પહેર્યો હતો.

૪૬. વેણિદંડ (ગુથેલો ચોટલો) લાંબો લહેડી રહ્યો હતો. રૂપ જોતાં રાણી પણ તેની પાસે (હરીફાઈમાં) ટકી શકે નહિ. કાંને જડાવવાળી ખીંટલી અને આલ જખકતી હતી અને હાથે વીંટી પહેરી હતી.

૪૭. આ સુંદરીનું પનોતું નામ 'શ્રી' હતું, સામુદ્રિક

ગીત ગાન નિ નાટક કલા, ધર્મ નીમ તે જાણહ મલા ।
 મંત્ર તંત્ર જાણહ વિજ્ઞાન, જાણહ તાલ તળાં સવિ માન ॥૪૮॥
 જાણહ ઊચિત કલા જિ ચિત્ર, જાણહ વચનભેદ વાજિત્ર ।
 જાણહ જ્ઞાન ક્રિયા યે દંભ, જાણહ યે વરતહ જલ થંભ ॥૪૯॥
 મેઘવૃષ્ટિના જાણહ મર્મ, જાણહ જલ આકર્ષણ કર્મ ।
 વનરોપન ગોપન આકાર, જાણહ જે જે ધર્મ વિચાર ॥ ૫૦ ॥

લક્ષણુ જોતાં તે ખરેખરી લક્ષ્મીજ હુતી. નિરીક્ષકોએ કન્યાને
 જે જે અધરા પ્રશ્ન પૂછ્યા તે તે દરેકના શ્રીએ ખરા ઉત્તર
 આપ્યા.

૪૮. (હવે કવિ સ્ત્રીની ૬૪ કળા ગણાવે છે.) ગીત,
 ગાન અને નાટકની કળા, તેમ ઉત્તમ ધર્મનીમ જાણે, વળી
 મંત્ર, તંત્ર અને વિજ્ઞાન જાણે, તાળનાં સર્વ માન જાણે.

૪૯. ઘટતી કળાઓ જાણે, ચિત્રકળા જાણે, વચનભેદ
 (વાણિનો મર્મ) જાણે, વાણુ વગાડી જાણે, જ્ઞાન, ક્રિયા અને
 દંભ (કરી અથવા પરખી) જાણે, જળ થંભાવી (વહેતું
 પાણી અટકાવી) જાણે.

૫૦. મેઘવૃષ્ટિના મર્મ (વરસાદ વરસશે કે નહિ અને
 ક્યારે તથા કેટલો વરસશે તે) જાણે, જળઆકર્ષણકર્મ જાણે,
 ગ્રહ રોપી જાણે, આકાર છુપાવી જાણે, ધર્મના દરેક
 સિદ્ધાંત જાણે.

શનિશાસ્ત્ર જાણે ગુરુ થકી, જાણે વાંણિ થે દેવકી ।
 જાણે વસ્તુ વધારી વાંન, જાણે મધુરાં રાંધી ધાન ॥ ૫૧ ॥
 જાણે સોના રૂપા સિધ્ધિ, આપે હીઝડિ ઉત્તર બુધ્ધિ ।
 જાણે મંડાવી પ્રાસાદ, જાણે કરી વિતંડાવાદ ॥ ૫૨ ॥
 હયલક્ષણ સામુદ્રિક મળી, જાણે ગતિ જે લીલા તળી ।
 જાણે તેલ સુગંધાં કરી, કરે પરીક્ષા જે ગજતુરી ॥ ૫૩ ॥
 સારી પાશિ રમતાં રંગ વડુ, જાણે જે સ્વંદી ગરવડુ ।
 કરલાઘવ બોલે પડવડી, મોજન પરિ જાણે ચડવડી ॥ ૫૪ ॥

૫૧. ગુરુ પાસે શીખેલું શકુનશાસ્ત્ર જાણે, દેવની વાણિ જાણે, વસ્તુનું (અથવા વપુનું) રૂપ વધારી જાણે, મધુરી રસોઈ કરી જાણે.

૫૨. સોનું રૂપ બનાવી જાણે, પોતાના હૈયાની બુદ્ધિથી ઉત્તર આપી જાણે, સારાં મકાન બંધાવી જાણે, વિતંડાવાદ (તત્ત્વ નક્કી કરવાના હેતુથી નહિ, પણ સામાને થકવી નાખવાને માટે કરવામાં આવતો વાદ) કરી જાણે.

૫૩. ઘોડાનાં સામુદ્રિક લક્ષણ જાણે, લીલાવતી ગણિત જાણે, સુગંધીવાળાં તેલ બનાવી જાણે, હાથી ઘોડાની પરીક્ષા કરી જાણે.

૫૪. પાસાથી સારી રીતે બાજી રમીજાણે, ગરબે ખૂંદી (ગુજરાતના ઘણા ભાગમાં માટલી લઈને અને માતા(જવારા)

જાંણઈ ઘણિજકલાના દેષ, જાંણઈ પહિરી નવ નવ વેષ ।
 નયણે સન્યા સઘલી લહઈ, મુષમંડન ઘરમંડન લહઈ ॥ ૧૧ ॥
 ગૂંથઈ વીણિ ફૂલ ફૂટરાં, જાંણે કથન કહીશિ ઘણાં ।
 આણઈ ઉગતિ અનેરા માંહિ, ઉત્તર દેતાં વાર ન લાઈ ॥ ૧૨ ॥
 દેશ દેશની ભાષા મળઈ, વૈદ્યકલા લહિ ડાહિમપણઈ ।
 જાંણઈ લોક તણા વ્યવહાર, જાંણઈ પહિરી સવિ શણગાર ॥ ૧૩ ॥
 રહિ હીયાલી અંક અનેક, જાંણઈ વીણાનાદ વિવેક ।
 પર રંજન અંજનના યોગ, ચુરાગી આસનના મોગ ॥ ૧૪ ॥

લાઇને ધુમે છે તે અથવા ગરબે ફરીને ગાવું તે) જાણે, હસ્ત
 લાઘવ જાણે, ભોજન વિધિ જાણે. મનના ભાવ સ્પષ્ટ અને
 સરળ રીતે બોલી જાણે.

૫૫. કયા દેશમાં કયો વ્યાપાર ચાલે એવો છે તે જાણે, નવા
 નવા વેશ પહેરી જાણે, આંખના ઇસારા સમજી શકે, મુખમંડન
 (માંનો ચહેરો ઇચ્છાનુસાર શોભાવી) જાણે, ઘર માંડી જાણે.

૫૬. ચોટલો અને ફૂલના શણગાર ગુંથી જાણે, ઘણાં
 કહેવત કહી જાણે, બુદ્ધિ પડતી વાતને પોતાની વાતમાં ભેળવી
 જાણે, તરત જવાબ દઇ જાણે, (હાજર જવાબીપણું.)

૫૭. દેશ દેશની ભાષા બોલી જાણે, હડાપણથી વૈદ્યકળા
 જાણે, લોક સાથેના વ્યવહાર જાણે, સર્વ શણગાર પહેરી જાણે.

૫૮. અનેક અંક સંજ્ઞા જાણે, સારી રીતે વીણા વ-

જાંઘડ બાલ ચાલ હેલવી, જાંઘડ કરિ કુંકમ ફેલવી ।
 જાંઘડ સોવિન વર્ણ વિવેક, લિપિ અષ્ટાદશ લહિ અશેષ ॥૬૯॥
 લાડી ચોડી નિ સોરઠી, હાડી મહયોધી મરહઠી ।
 કર્ણાટી કાહડી ડાહલી, લિપિ માગધી સસી સિંગલી ॥ ૬૦ ॥
 સુરાસાહાણી ગુર્જરિ કૂંકળી, હમ્મીરી પરતારી મળી ।
 માલવની લિપિ લહઈ વિચાર, બોલિ લિપિ ઇતલઈ અઢાર ॥૬૧॥

ગાડી જાણે, બીજાને રંજન કરનારા અંજનના યોગ (અમુક
 આંજવાથી અમુક વશ થાય એ) જાણે, ભોગનાં ચોરાશી
 આસન જાણે.

૫૯. બાળકને હેળવી (પોતાના તરફ પ્રીતિવાળું કરી)
 જાણે, તેને ચાલતાં શીખવી જાણે, પોતાના હાથે કંકુ કેળવી
 જાણે, સોના વગેરેની કસોટી કરી જાણે, પૂરેપૂરી અઢારે
 લિપિ જાણે.

૬૦ લાટી (લાટ દેશ—ભરૂચની પાસેની), ચોડી (હાલના
 તંજાવરની આસપાસના પ્રદેશની. એના પ્રાચીન રાજકર્તા-
 એનાં નામમાં ‘ચોડદેવ’ શબ્દ જોડાયેલો છે), સોરઠી,
 હાડી (બુંદીકોટા પાસેની), મહયોધી (મથુરાની આસપાસની),
 મરાઠી, કર્ણાટકી, કાઠ્ઠી (કાનડાની), ડાહલી (મધ્ય પ્રદેશની)
 માગધી (પટણાની આસપાસની), સસી (?), સિંગલી
 (સીંગાપુરની અથવા સિંહલદ્વીપ-લંકાની.)

૬૧. સુરાસાહી (કાબુલ તરફના પ્રદેશની,) ગુર્જરી,

ચઝસઠી કઠા નારિની મળી, જાણઈ અધિક વલી તેહ તળી ।
 સવિ પારણાં ભૂંડ બોલતાં, પહિરઈ વસ્ત્ર અંગિ સોહતાં ॥ ૬૨ ॥
 કરઈ વાત ઢાહિમ આપળી, જાણઈ પંચ કાવ્ય તે મળી ।
 જાણઈ સકલ ચૂર્ણ અભિધાન, જાણઈ પર ઝૂતારી માન ॥ ૬૩ ॥
 જાણઈ યે દેવ ઢાકિણિ ગ્રહી, ભૂત પ્રેત જાણઈ નિગ્રહી ।
 જાણઈ દોહી હલ્લઆ હથી, જાણઈ ગોરસ ગોલી મથી ॥ ૬૪ ॥
 સવિ વ્યવહાર સકલ વ્યાકર્ણ, સ્વજન વર્ગ શેવકના મર્ણ ।
 નારિ તણા યે વરતઈ ધર્મ, તે તે જાણઈ સઘલા મર્મ ॥ ૬૫ ॥

કુંઢણી, હુમ્મીરી (?) પરતારી (?) અને માલવાની એ પ્રમાણે
 અઢાર લિપિ કહી છે તે જાણે.

૬૨. સ્ત્રીની ચોસઠ કળા કહી છે, પણ શ્રી તેથી પણ
 વધારે જાણતી હતી. જોલતાં બધી પરીક્ષા કરે, અને શરીરે
 જોલતાં વસ્ત્ર પહેરે.

૬૩. પોતાના ડહાપણથી વાત કરે, પંચકાવ્ય (રઘુવંશ,
 કુમાર સંલવ, નૈષધ, કિરાત અને માઘ) જાણે, બધાં ગૂંથનાં
 નામ જાણે, ને સામાનુ માન (ગર્વ) ડૂતારી જાણે.

૬૪. દેવ, ડાકિણી ને ગ્રહ પીડા સમજી જાણે, ભૂતપ્રેતને
 દૂર કરી જાણે, હળવે હાથે દોહી જાણે, ગોળીમાં ગો-
 રસ વલોવી જાણે.

૬૫. સર્વ વ્યવહાર જાણે, સંપૂર્ણ વ્યાકરણ જાણે, સ્વજન

મૈરવ પંચમ નાટક સંત, મેઘ રાગ શ્રી રાગ વસંત ।

અકેકાની છ છ નારિ, એ છત્રીસં માષ વિચારિ ॥ ૬૬ ॥

ત્રિણિ ગ્રામ સર સત્ત સુરંગ, લહિ ઉગણીસ મૂર્છના ચંગ ।

તાંન માંન ઉગણ પંચાસ, શ્રુત બાવીસ તણા અભ્યાસ ॥ ૬૭ ॥

જાંણદ તાલ કોડિ છપ્પન્ન, પંચ વાદ્ય વસુહાં વ્યુતપન્ન ।

કરદ પરીક્ષા યમ યમ કસી, જિહાં જિહાં જોદ તિહાં તિહાં તિશી ॥ ૬૮ ॥

કિ બાલા ત્રિપુરા મુષિ વશી, મૂરતિવંતી સરસતિ હશી ।

યે વલતૂં પૂછદ બાલિકા, નુહિ ઉત્તર દિદ સહૂ તાલિકા ॥ ૬૯ ॥

વર્ગ અને સેવકોનું પોષણ કરી જાણે, ને સ્ત્રીના જે જે ધર્મ જાણતા હોય તે સર્વનો મર્મ જાણે.

૬૬. ભૈરવ, પંચમ, નાટક, મેઘરાગ, શ્રીરાગ, વસંત એ છ રાગ જાણે, દરેક રાગની છ છ નારી (રાગણી) તે છત્રીસે જાણે.

૬૭. ત્રણ ગ્રામ, સપ્ત સુર, સારી પેઠે જાણે, ઓગણીસ મૂર્છના પણ સારી રીતે જાણે, ઓગણ પચાસ તાનમાન અને બાવીસ શ્રુતિનો પણ જેને અભ્યાસ છે.

૬૮. છપ્પન કોટિ તાલ જાણે, પૃથ્વીપર જણાતાં પંચ વાદ્ય જાણે, જેમ જેમ કશીને પરીક્ષા કરવા લાગ્યા તેમ દરેક વિષયમાં નિષ્ણાત જણાતી ગઈ.

૬૯. અને તે બાલાત્રિપુરા જીલ્લે વસી હશે, કે આ તે

કરી નિરીક્ષણ હરપ્યા હીંદ, કરિ સૂષઢી સવલ તે દીંદ ।
 અતિ પરગળ્યાં સુજનશૂં મિલ્યા, લેઈ લગન ઘરિ પાછા વલ્યા ॥૭૦॥
 આવી વીરમતીનિ કહિંડં, ત્રિભોવનિ રૂપ એકટૂં થયું ।
 યે લક્ષણ સાસુદ્રિક તળાં, તે તે અંગિ અનોપમ ઘળાં ॥ ૭૧ ॥
 અવગણ એક નહીં આસનુ, મહિમા એક વડુ વાસનુ ।
 રત્નયોનિ પાટણનું ઠાણ, વિનય વિવેક તળડં અહિઠાંણ ॥૭૨॥

મૂર્તિમંત સરસ્વતી હશે ? કન્યા વળતા પ્રશ્ન પૂછે તેનો કેાઘથી
 ઉત્તર આપી શકાય નહિ ને તેથી બધા તાળી દઈને હસે.

૭૦. કન્યાનું નિરીક્ષણ કરીને (નિરીક્ષકો) હૈયે હરખ્યા,
 ને હાથમાં સુખડી (નિરીક્ષકોએ કન્યાને ખાવાનું આપવા
 નિમિત્તે સુખડી આપી અથવા નિરીક્ષકોને ભાથાને માટે સુખડી)
 આપી. ઘણી પરોણીગત પામ્યા, સ્વજનોને મળ્યા, અને લગ્ન
 લઈને ઘેર પાછા વળ્યા.

૭૧. ઘેર આવીને વીરમતિને કહ્યું કે (શ્રીમાં) ત્રિભોવનનું
 રૂપ એકટૂં થયું છે. સામુદ્રિકનાં જે જે શુભ લક્ષણ છે તે સર્વ
 શ્રીના અવયવોમાં ઘણાં અનુપમ છે.

૭૨. અવગુણ એક પણ નથી અને પૃથ્વીપરના બધા ગુણ
 એક ઠેકાણે ભેગા થયા હોય એવું છે. પાટણની ભૂમિ રત્નયોનિ
 છે. વિનય વિવેકમાં તો નમુના તરીકે છે.

જે જે અમ સાચવણી કરી, તે જાણે પરમેશ્વર પરી ।
 ફોફલ પાંન ફૂલ પકવાંન, દેહ તળા અહો વાલ્યા વાંન ॥૭૩॥
 કરુ સજાઈ વિહા તળી, ગહૂં પલ્હાલિ સોહાશિળી ।
 પાપડ વડી કરિઆં પકવાંન, સાલિદાલિ સોઘ્યાં સવિ ધાંન ॥૭૪॥
 ઘાલ્યા મંડપ વેગિ વિશાલ, આળ્યા સવિ સોનાના થાલ ।
 મેલ્હા આસળ નિ આંડળી, રૂપાની માંડી માંડળી ॥ ૭૫ ॥
 ઠાંમિ ઠાંમિ ગૈ કંકોતરી, આવ્યા સજન સદ્દે નુહતરી ।
 બિઠી પાતિ પાંતિ બેવટી, હાથ પાય ધોયા ધુંસટી ॥ ૭૬ ॥

૭૩. જાણે પરમેશ્વરની સેવા કરતા હોય, તેવી અમારી
 અરદાસ ઉઠાવી. પાન, સોપારી, ફૂલ, પકવાન (અધુ અમે પામ્યા,)
 અમારા દેહનાં વાન વળી ગયાં (અમે તાજ થઈ આજ્યા).

૭૪. વિવાહની તૈયારી કરો. સોવાસણોએ ઘઉં પલાવ્યા.
 વડી, પાપડ અને પકવાન કર્યાં. સાળ (ભાત), દાળ વગેરે
 ધાન્ય વીણાયાં.

૭૫. સત્વર મોટો વિશાળ માંડવો ઘાડ્યો, અધા સો
 નાના થાળ આણ્યા. આસન અને આડણી મૂક્યાં અને
 રૂપાની માંડણી માંડી (જેનો જમવા બેસતાં થાળી બાજઠ
 ઉપર મૂકે છે અને પોતાના ઢીંચણ નીચે અડીંગણ તરીકે
 આડણી મૂકે છે).

૭૬. સ્થળે સ્થળે કંકોતરીઓ મોકલી. સજનનો

પહિલું મેહલિ ફલહુલિ પૂર, ષાજાં લાઢૂ પચ્છઈ કૂર ।
 દાલિ સંહાલી ઘૃતની નાલિ, સોલ સાલને વાંધી પાલિ ॥ ૭૭ ॥
 આવ્યાં ઘોલ મર્યાં માંટલાં, મરી મરી મેહલ્યાં વાટલાં ।
 ઠાર્યા કૂર કરવાં કરી, કર ધોઈ જલ જ્ઞારી મરી ॥ ૭૮ ॥
 પાંન ફૂલ કેવડીઉ કાથ, સજ્જન કીજિ ટાઢા હાથ ।
 તૂઆ ચંદન નિ ચાંપેલ, મંડપિ રંગ વહાવી રેલ ॥ ૭૯ ॥

સર્વ સ્થળે નોતરાં દમ આવ્યા. હાથપગ ધોઈને જે હારમાં
 પંગત જમવા બેઠી.

૭૭. પહેલાં પુષ્કળ ફળફૂલ પીરસ્યાં, પછી ખાન, લાડુ
 અને છેવટે ભાત પીરસ્યો. દાળ, સુવાળી અને ધારે (તામડીએ)
 ઘી પીરસ્યું. સોળ સાલના (ઉર્દુ શબ્દ છે-શાકે) પાળ બાંધી
 (ફરતાં પીરસ્યાં).

૭૮ ઘોલ (છીણેલું દહીં-મઠો) ભર્યાં માટલાં આવ્યાં,
 તેનાં ચલાણાં ભરી ભરીને મૂક્યાં. ઠારેલા ભાતનો ફરંગો
 (દહીંમાં રાખી મૂકેલો ભાત) (પીરસ્યો.) (જમી રહ્યા પછી)
 ઝારીમાં ભરેલા પાણીથી હાથ ધોયા.

૭૯. (સૌને) ફૂલહાર અને પાન આપ્યાં, તેમાં કેવડીયો
 કાથો નાખ્યો હતો, જે લઈને સનજનોએ હાથ ટાઢા કર્યા
 (સંતોષ પામ્યા). ચુવા, ચંદન ને ચ પેલ (આપ્યાં). મંડપમાં
 રંગની રેલ વહી.

મૂંપ ભરિડાં ધૂંખાલડાં ધંતિ, મૂંઘલ મેર ઢોલ ઢમકંતિ ।
 મુગટ અસા બિ મોતી સિરી, જૈ કૂંઝર પરણેશિ સિરી ॥ ૮૦ ॥
 મામા ત્યાંહિ મામહિરૂં કરઈ, ધાડ ન ચૂકઈ વીંહા વરિ ।
 સાથિઈં રથ ઘોડાના ઘાટ, મોટા ગાયણ વાયણ માટ ॥ ૮૧ ॥
 ચોલઈ મંગલ યે જાંદ્રિણી, ચંદ્ર જમલિ યેહવી ચાંદ્રિણી ।
 વિમલ કૂંઝર વર ચંચલિ ચડઈ, ઝંચડ અંબ સમાણડ અડિ ॥ ૮૨ ॥
 જોતાં તેહ તણઈ મુષવટઈ, લાષીણાં લૂંછણડાં ઘટઈ ।
 માહાજનનિ મેલાવિ ઘણઈ, પુહતા પર સર પાટણ તણઈ ॥ ૮૩ ॥

૮૦. હોંસથી ખૂણાવાળો ખૂંપ ભર્યો. ભૂંઘળ, ભેર તથા ઢોલ ઢમક્યાં. મુકુટે મોતીની ઝેવડી સેર છે. (આવી રીતે તૈયાર થયેલો) કુંવર જઈને શ્રીને પરણશે.

૮૧. મામા ત્યાં મામેરું કરે છે. લગ્નની રિતભાત કરવામાં જરા પણ ચુકતા નથી. સાથે રથ અને ઘોડાઓનો સમૂહ, તેમજ અદ્ભુત વાજાં વગાડનારા, ગાયન ગાનારા અને ભાટ હુતા.

૮૨. જાંદરણીઓ મંગળગીત ગાવા લાગી, તે ચંદ્રની પાસે ચાંદરણીઓ દેખાય તેવી લાગતી હતી. વર (વિમળ કુંવર) ઘોડે ચઢ્યા, તે ઉંચો આંખો હોય એવો લાગ્યો.

૮૩. તેની સુંદર મુખમુદ્રા જોતાં મહા કીંમતી રૂમાલ જોઈએ. મહાજનના મોટા મેળાવા (જન) સાથે પાટણ નગરની લાગોળે પહોંચ્યા.

સાહામાના સાચવ્યા વિવેક, ડતારા આપ્યા અનેક ।

ઘરિ ચુરી બાંધી ચુવડી, સોના રૂપાની તે ઘડી ॥ ૮૪ ॥

કૂંઝરિ અંગ કરઈ માંજણડં, સિંગારી સોહાવી ઘણું ।

પહિલું આંજ્યાં આછાં નેત્ર, પટડલું પહિરઈ પાનેત્ર ॥ ૮૫ ॥

લંબ વીણિ લહકિ ગોફિણડ, રૂઝડૂ રંગ રાષડી તણડ ।

મન રંગિઈ માતા પૂરીડ, શરિ સાહિથડ તે સિદૂરીડ ॥ ૮૬ ॥

નિલવટિ ટીલી વ્યુતપતિ ઘણી, જ્ઞાલિ જ્ઞાલકિ સોના તળી ।

માદલીયાં વલીયાં બેઢલાં, કંચૂ કસણ કસિ તે મલાં ॥ ૮૭ ॥

૮૪. પહેલાઈએ સામઘયું કરવાનો વિવેક સાચવ્યો ને અનેક સ્થળે ડતારા આપ્યા. ઘેર ચોવડી ચોરી બાંધી, તે સોનારૂપાથી ઘડેલી હતી.

૮૫. કુંવરીને સ્નાન કરાવીને શણગારી, તે બહુ શોભવા લાગી. પહેલાં નેત્ર આછાં આંજ્યાં, ને પાનેત્ર પટોળું (વસ્ત્ર) પહેર્યું.

૮૬. લાંબી વેણિ અને ગોફણો લહકી રહ્યા, રૂઝ રંગની રાષડી બાંધી. માએ હાંસથી માથે સિંદૂરીયો સેંથો પૂર્યો.

૮૭. કપાળે ટીલડી દીપી રહી છે, (કાને) સોનાની ઝાલ ઝખૂકે છે; વળી માંદળીયાં, વળેલા વેઢ, પહેર્યા છે. કંચુકી સારી રીતે કસીને બાંધી છે.

કરિ ચૂડી કંકણ ષલકતી, શરિ બાવન ચંદન બહિકતી ।
 રિમિશિમિ પયલ કરિ જ્ઞાંજરાં, જાળે મયળ તળાં પાંજરાં ॥૮૮॥
 મુષ જોઈ આરિસા માંહિ, વીંજળડે વીજાવિ વાઈ ।
 સહીયર સહીયર સરસી મિલઈ, ટોલઈ ટોડર ઘાલિ ગલઈ ॥૮૯॥
 ડહી ઘૂઘરીઆલી ઘાટ, વેગિઈં જોઈ વરની વાટ ।
 આવઈ વર જોઈ જન કોડિ, સ્વંપમાંહિ નવિ દીસિ ષોડિ ॥૯૦॥
 શરિ કરિ છત્ર ચમર વંબાલ, તલીયા તોરણ જ્ઞાકજ્ઞમાલ ।
 પૃઠિડં ચંચલ ડપરિ ચડી, લૂંળ ડતારિ વર વહિનડી ॥ ૯૧ ॥

૮૮. હાથે ચૂડી અને કંકણ ખળડે છે માથે બાવન ચંદન ખડેડે છે, પગે ઝાંઝર રમઝમ કરી રહ્યાં છે, તે બાણે કામદેવનાં પાંજરાં હોય !

૮૯. (આવી રીતે શણુગારાઈને કન્યા) આરસામાં મોં બુએ છે. વીંજણેથી તેને વા ન'આવવામાં આવે છે. બહીયરે ખોતાની સહીયર શ્રીને ભેટે છે અને ટોળ કરતી કરતી તેને ગળે પુષ્પના હાર પહેરાવે છે.

૯૦. કન્યા ઘુઘરીયાળો ઘાટ (ઓઢણ) ઓઢીને આતુરતાથી વરની વાટ બુએ છે. અનેક લોકો જેને ભેતા હતા એવો વર આવ્યો, એના ખૂંપમાં કંઈ ખામી નથી.

૯૧. વરના માથા પર છત્રચમર કરતા હતા અને અખદાગિરિ ધરી હતી. ઝાકઝમાળ તરીઆતોરણ હતા

ધૂલ દેહ જાણે ધુલહી, તે ગાઈ માંહિં અળકહી ।
 નાચે પાત્ર કથારસ કહિ, દાંન માંન તે વંછિત લહઈ ॥૯૨॥
 મલ્લયુદ્ધશ રમિ તરૂંઝારિ, ચાલિ સાહચાલા પરિવાર ।
 ન ફેરી ભેરી વાજતે, ગુણ ગાઈ અંબર ગાજતે ॥ ૯૩ ॥
 પુહતા તોરણિ જોઈ લોક, સીપ્યા સાલા કહિ શલોક ।
 વિમલ વાંણિ શ્રવણે સાંભલી, ગ્યા સાલા તે દહ દિશિ ટલી ॥૯૪॥

(અહીં વરના સંબંધમાં તરીઆતોરણ કહેવામાં કવિને ઉદ્દેશ, કેટલાક લોકોમાં વરને કપાળે તોરણ જેવું બાંધે છે તે સૂચવવાનો લાગે છે) વરની પાછળ ઘોડાપર બેઠીને વરની બહેન લૂંછુ ઉતારે છે.

૯૨. એક તરફ ધોળ ગાઇ બાણે એવી ગાનારીઓ વગર કહે ધોળ ગાય છે, (એક તરફ) પાતર (નાટકમાં વેશ ભજવનાર વ્યક્તિને પાત્ર કહે છે, એ પાત્ર શબ્દ ઉપરથી નૃત્ય કરનારી સ્ત્રીને ગુજરાતીમાં “પાતર” કહે છે), નાચ કરે છે, (એક તરફ) કથા કહેવાય છે, અને એવાં સર્વ લોક મનવાંચિત દાનમાન મેળવે છે.

૯૩. મલ્લ લોકો યુધ્ધ કરે છે અને તલવારથી પટા બાણ ખેલે છે. સાહુબેલાની હારનીહાર ચાલે છે. નફેરી, ભેરી વાગે છે અને આકાશ ગર્જ ઉઠે એવા ભેરથી (ભાટ ચારણો) ગુણ ગાય છે.

૯૪ (આવી રીતે ચાલતો વરઘોડો) તોરણ પહેાંચે, બધાં અનેક લોકો જેવા મળ્યા હતા. સાળા શલોકો

પુંહકડ સાસૂ પ્રેમિઈં ભરી, વર માહરિ ગયુ સંચારિ ।
 જોસી સમય વરતાવહ યશહ, વિમલિકરમ્મહ હૌઝ તિશહ ॥૯૫॥
 કર મેલાપ કિ ધન આપીયાં, મંગલ ચ્યારિઈં વરતાવીયાં ।
 વર પરણી ઉતારહ રહિઝ, પ્રહિં ઝગમતિ ગુરવ લહિઝ ॥૯૬॥
 વલી વરુઠી તળા વિચાર, કીધા વીહાના આચાર ।
 મેહલ્યાં મોદક ભરીયાં માટ, આગલિ મેહલ્યા સોવન પાટ ॥૯૭॥

(શ્રાવકો અને બીજી ઘણી જ્ઞાતિઓમાં શલોકો બોલવાનો આદ છે) શીળ્યા હતા તે કહેવા લાગ્યા. (તેના જવાબમાં) વિમળની વાણી (વિમળે કહેલો શલોકો) સાંભળતાં સાળા દશ દિશાએ ભાગી ગયા (વિમળનો શલોકો સાંભળીને ફિક્કા પડી આવ્યા ગયા).

૯૫. સાસુએ પ્રેમપૂર્વક પહોંક્યા. વર આવતો માંયરામાં ગયો. જોશીએ લગ્નનો સમય વર્તાવ્યો તે વખતે વિમળે કન્યાનું પાણિગ્રહણ કર્યું (હસ્તમેળાપ કર્યો).

૯૬. વરકન્યાનો હસ્તમેળાપ થતાં (કન્યાના પિતાએ) ધન આપ્યું. ચારે મંગળ વર્તાવ્યાં. પરણીને વર ઉતારે રહ્યો (ખાસકરીને કાઠિયાવાડમાં વર પરણે તે દિવસે સસરાને ત્યાંજ રાત રહે એવો રિવાજ છે) બીજે દિવસે ગોરવ કર્યો.

૯૭-૯૮. વળી વરોઠી (વરના તરફથી જમણુ આપવામાં

પગ પડળિયે ધન પરષીઈ, તેણિ સાસૂનું મન હરષીઈ ।

તુઠ્ઠી સાસૂ દિ આસીસ, જીવુ અગણિત કોડિ વરીસ ॥૯૮॥

સાસણ દેવિ તળઈ પસાઈ, ચડતી કલા હજો જગમાંહિ ।

કંત સરીસાં કરયો રાજ, માય વૈહ જુ મેઢ્યાં આજ ॥૯૯॥

નળદર ફૈઅર સાસૂ વહૂ, રૂઢું સગૂં સળીજૂં સહૂ ।

જિનવર ગુરુ ગુરળી પ્રીય તળી, મગતિ કરઈ શ્રી સુંદરિ ઘળી ॥૧૦૦॥

આવે છે તેને વરોઠી કહે છે) અને વિવાહના બીજા આચાર કર્યા. લાડુ ભરેલાં માટલાં અને આગળ સોનાના બાજઠ મહેલ્યા (આખ્યા). (વહુએ) પગે લાગીને સાસુને ધન ભેટ મૂક્યું, એથી સાસુનું મન હરખાયું. પ્રસન્ન થયેલી સાસુએ આશીર્વાદ દીધો કે ‘અણિત કેટિ વર્ષ જીવો’ !

૯૯. “શાસનદેવી (જૈન ધર્મની અધિષ્ઠાતા-ચક્રેશ્વરી)ની કૃપાથી જગત્માં તમારી ચઢતી કળા થજો. કંથની સાથે રાજ્ય કરજો” (અહીં રાજ્ય શબ્દથી ગૃહરાજ્ય કહ્યું છે. “સસરાના રાજ્યમાં” “ધણીના રાજ્યમાં,” “ સારા રાજ્યમાં સાવરણી ” વગેરે અનેક વાક્યોમાં રાજ્ય શબ્દ ગૃહ-રાજ્યને ઉદ્દેશીને બોલાય છે). એ પ્રમાણે વરની મા અને વરની વહુ ભેટયાં.

૧૦૦. શ્રી (વહુ)એ પોતાની નણદ, ફામજી, અને બીજાં નજીકનાં સગાંસબંધીઓને માન આપ્યું તેમજ

પટ્ટણિ પિતા તળું અહિઠાંણ, વીહા તળું માંડિં મંડાણ ।

પિતા તણિ નામિ લાગતા, સુજન કોડિ મિલ્યા માગતા ॥૧૦૧॥

બાપ થકી યે પડતુ પુત્ર, તે કિમ રાષદ્ ઘરનું સૂત્ર ।

મહીઅલિ ન રહિ તેહનું મામ, બાપ તળું લોપાદ્ નામ ॥૨॥

બાપ થિકી યે ચડતુ હોદ્, કૂંઅર કરમી કહાદ્ સોદ્ ।

યમ યમ મોટાં કરણી કરદ્, તાત નામ ત્રિભુવનિ વિસ્તારિ ॥૩॥

વિમલ મંત્રિ તવ કર વાવરદ્, માગતજન મોકલામણ કરદ્ ।

પતિના જિનવર (પતિ જે પ્રતિમાની પૂજા કરતા હતા તે પ્રતિમા)અને ગુરૂ (ગોરુ)ગુરૂણી (આર્યાણ)ની ઘણી ભક્તિ કરી.

૧૦૧. પાટણમાં (વિમળના) પિતાનું નામ બાણીતું હતું, તેથી (ત્યાં) વિવાહનું મંડાણ માંડયું. પિતાના નામે ઓળખતા અનેક સુજન માગણો ભેગા થયા.

૨. જે પુત્ર બાપથી ઉતરતો (બાપથી ઓછો પ્રતાપી હોય, બાપની મીલકતવડેજ નિર્વાહ ચલાવનારો ને બાપની કીર્તિ હોય ત્યાંજ ઓળખાતો) હોય તે શું ઘરસૂત્ર રાખે ? (તે શું કુળની કીર્તિ વધારે ?) પૃથ્વી તળપર એનો મોલો જળવાય નહિ ને બાપનું નામ લોપાય.

૩. જે પુત્ર બાપથી ચડતો હોય તે કર્મી કહેવાય. (એવો પુત્ર) જેમ જેમ મોટાં કામ કરતો જાય તેમ તેમ બાપનું નામ ત્રિભુવનમાં પ્રસિદ્ધ થતું જાય.

મનગમતા તેજી તોષાર, આપડ કનક કોડિ શણગાર ॥ ૪ ॥

છ દરિશણ પૂરાં પોષિયાં, સ્વજનવર્ગ સવિ સંતોષિયાં ।

દેવ દીપ્ય દીજડ દોકડા, ચાંગા ચિત કરડ ચુપડા ॥ ૫ ॥

*ગડગડતાં દીજડ ગુડીયાં, ભારે ભિરવનાં જોડીયાં ।

મેઘાડંબર નિ મુહવટા, કઢૂપીઠ પિઠાળી પટા ॥ ૬ ॥

દિડ ષર્વાસ પેસ ષાંડિકી, ગજવાડિ નિર્મલ ગંગા થકી ।

દિડ ઝૂના નિ જ્ઞરમર તલી, નીલનેત્ર મુહવન્નાવલી ॥ ૭ ॥

૪. (મંત્રી કુળમાં જન્મેલા) વિભજે ઉદાર હાથે દાન દઈને માગણોને વિદાયગીરી આપી. મનગમતા પાણીદાર ઘોડા અને કડાંકંઠી વગેરે સેનાના દાગીનાની અનેક પહેરામણીઓ આપી.

૫. છએ દર્શનને પો'યાં (છએ દર્શનના (લિહુકોને દાન આપ્યું), તેમજ સ્વજનવર્ગનાં સર્વને સંતુષ્ટ કર્યા. દરેક દેવસ્થાનમાં ભેટ મૂકી અને જનાવરોની પણ સારી પેઠે કાળજી કરી (જાનનાં જનાવરો ઉપરાંત પાંજરાપોળ વગેરેના જનાવરોને પણ ઘાસદાણો આપીને સંતુષ્ટ કર્યા).

૬-૭ ગડગડતાં ગોડીઆં (મારવાડમાં એ નામની કોઈ

*આ અને હવે પછીની ત્રણ ટુકોમાં તે દાણે વપરાતા દાગીના, પહે-રવેશના વસ્ત્રો વગેરેનું વર્ણન છે, પણ અત્યારે તેમાંની ધણીખરી વસ્તુઓ વપરાતી બાંધ થઈ છે, કેટલીક રૂપાતર પામી છે અને કેટલીકના નામ બદલાયા છે તેથી તે વસ્તુઓનું ખરું સ્વરૂપ સમજવું ને બતાવવું કઠણ છે.

બાસત્યા સોહિ શરિ વ્યાપ, પટ્ટકૂલ પ્રગટીયા પ્રતાપ ।

પોતા પરદેશી સાડલા, મિશ્રુ મનવંછિતયજ મલા ॥ ૮ ॥

દિહ ઘણ વેલિ કળા ઉપટી, ધૂલી ધૂમરાઈ નિ ઘટી ।

ચોષાં ચીર ચંગ ચારસા, લિપ્યા હંસ સૂઢા સારસા ॥ ૯ ॥

જળુસ પહેરાય છે તે અથવા નગારાં), ભારે ભેરવ જોડો (કાનને દાગીનો છે), મેઘાડ'બર (છત્ર), મુખવટો (હાથીના કુલસ્થળ પર બાંધવામાં આવતી મુશોલિત અંધારી), કઠૂખીડ (કાંડો-અંબાડી-હોદો), પેંઠાણી પટા (પેંઠના રેશમી તંજ), ખર્વાસ (?) ખેસ, અને બાંડકી (?) અપાયાં. ગંગા જેવી નિર્મળ ગજવડી (?) ઝૂના, ઝરમર, તલ્લી, નીલનેત્ર અને મુહુવન્ના (?)

૮-૯. બાસ્તાના માથે ફેંટા (ઉત્તર ગુજરાતમાં બ્રાહ્મણ વાણિયા હવે ફેંટા બાંધવાને બદલે પાઘડી પહેરે છે, પણ તે સિવાયના બીજા તમામ લોકો હજુ ફેંટા બાંધે છે. કાઠિયાવાડમાં તો ભાવનગર બાદ કરતા આખા દ્વીપકંડમાં બ્રાહ્મણવાણિયા વગેરે સર્વ લોકો પાઘડીને બદલે ફેંટા બાંધે છે. તે વખતે બાસ્તા નામના કાપડના ફેંટા વખાણાતા હશે.) શોભે છે. પ્રતાપગઢમાં બનેલાં પટ્ટકુળ (હીરાગળ વસ્ત્ર), સારા પોતવાળા પરદેશી (ગુજરાતની બહાર બનેલા) સાદલા, અને મનગમતા મશરૂ આખ્યા. જેના ઉપર ઘણી વેલબુટ્ટી અને દાણા પાડેલા છે એવી ધોળી

નર્મ ષર્મ સાજાં સાહુર, વાશ્યાં વસ્ત્ર વહાવ્યાં પૂર ।
 આછાં છાઇલ દિહ દાંમળી, સંતોષિ સવિ સોહાશળી ॥૧૦॥
 કમલવનાં કમળા ઘાટડી, કે કાલી ફાલી ફૂટડી ।
 નારંગી નવરંગી જાતિ, તાજી તારામંડલ ભાતિ ॥ ૧૧ ॥
 બહુ મૂલાં મોટાં મીળીયાં, દેતાં પહિલાં મન પ્રીળીયાં ।
 ધજ સનાથ જિનમંદિરિ બહુ, સંતોષિડં ગુરગુરળી સહુ ॥૧૨ ॥

ધૂમરાઈ (છીંટ ?) અને ધટ્ટી (કટિવસ્ત્ર-ઘાઘરા), નિર્મળ
 ચીર, સુંદર ચારસા (કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે), જેના
 ઉપર હંસ, પોપટ, સુડા અને સારસ આલેખ્યા છે.

૧૦. નરમ ષર્મ (?) સાબ્જ સાહુર (?) ઉપરણા વગેરે
 વસ્ત્રોની વહેંચણીનાં પૂર વહેવરાવ્યાં (ઘણાં વહેંચ્યાં). આછાં
 છાઇલ અને દામાણી આપીને સર્વ સોવાસણીઓને
 (સંસ્કૃત ' સુવાસિની ' ઉપરથી પ્રાકૃત ' સોહાસિણી ' ને
 તે ઉપરથી હાલમાં વપરાતો ' સોવાસણ ' શબ્દ થયો છે)
 સંતુષ્ટ કરી.

૧૧. કમળના વનની છાપવાળા કમળા (ચોળી)
 અને ઘાટડીઓ (આપી), કેઈ વસ્ત્રનો રંગ કાળો, કેઈ
 કૂચા વાળું નારંગી અને બીજા નવે રંગે રંગેલાં અને
 તારામંડળની ભાત પાડેલાં (છાપેલાં) (વસ્ત્ર આખ્યાં).

૧૨. બહુ કીંમતી અને મોટાં મીળીયાં (છત્રીને સ્થાને

લેઈ જાનં બલીયાં ઘરભળી, સસરિ કીધી પહિરામળી ।
 આવિઝ વિમલ કિ ઝગિઝ સૂર, જૈ ગેહડી વજાવ્યાં તૂર ॥૧૩॥
 સાહામુ આવિઝ નગરનેરસ, વાડિ વરિ વર કિદ્ધ પ્રવેશ ।
 પ્રીયશૂં પ્રેમપૂર માંડતી, ફક આછળ પાંળી છાંડતી ॥ ૧૪ ॥
 દેવાલહ પુહતાં વરવહ, રામતિ રમતાં જોઈ સહૂ ।
 ગુરુગોત્રજનિ કરિ પ્રણામ, પુહચહ વાસ તળઝયહાંઠામ ॥૧૫॥

તે ઝળે મીણુ પાચેલાં ગોળ છાપરાના ઘાટનાં મીણીયાં
 વપરાતાં હતાં, તેનું સૂચન હોય એમ લાગે છે,) જે આપતા
 પહેલાં (જોનારનાં) મન રાજી થયાં. ઘણું જિનમંદિરે પર
 ધ્વજ ચડાવરાવી અને સૌ ગોરજી તથા આર્યાજીઓને
 સંતુષ્ટ કર્યાં.

૧૩. જન લઈને ઘર તરફ આવવા નીકળ્યા. સસરા-
 એ પહેરામણી (જનમાં આવેલાં સ્ત્રીપુરૂષોને સગાઈના
 સંબંધ પ્રમાણે રોકડ અથવા કપડાં આપવાં તે) કરી. આ તે
 વિમળ આવ્યો કે સૂર્ય ઉગ્યો ! ઘર જઈને તૂર
 (મોટો ઘોર કરતું એક જાતનું વાજું થાય છે તે) વગાડાવ્યાં.

૧૪. નગરનો રાજા (આવકાર આપવા) સામે
 આવ્યો. મોટા ઠાઠથી વરઘોડીઆંચે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો.
 (વધુ) પ્રિય પ્રત્યે પૂર્ણ પ્રેમ કરતી એકાશન (એક વખત
 ખાવું) ને કાચું પાણી (ઉતું કર્યા વગરનું) તજી દેતી થઈ.

૧૫. વરવહુ દેવાલહે જ્યાં ને બધાંના દેખતાં રમત

પરણિત વર પિસારુ હૂડ, માગત જન તે માગિત દૂડ ।
 દાંનિ માંનિ રલીઆઅતિ થયું, સંતોષિતં સહૃદ્ધ ઘરિ ગયું ॥૧૬॥
 નવ યૌવન બે નવલા વેસ, બિહું માંનઈ નગરનરેસ ।
 બિહુ શારિ અગર બહ્કઈ વાસ, બેલહૂઆં બે લીલવિલાસ ॥૧૭॥
 બેહુ વિચક્ષણ બે ગુણવંત, બિહુંનિ પોતિ પુણ્ય અનંત ।
 હસતાં હરખિં પાડઈ હોડ, બેહૂ સુરંગાં શરણી જોડ ॥ ૧૮ ॥

(થાળીમાં રૂપિયો, પૈસા ને વીંટી નાંખી વરવહૂને રમાડે છે તે) રમ્યાં. ગુરૂ અને ગોત્રજને પ્રણામ કરીને પોતાનું વાસ ભવન હતું ત્યાં ગયાં.

૧૬. પરણેલા વરે ઘરપ્રવેશ કર્યો. માગણીને માગ્યું તે આપ્યું. દાનમાનથી સંતોષ પામીને એ પોતપોતાને ઘેર ગયું.

૧૭. વરવહુ એક નવયૌવન (નવી જુવાનીમાં) છે. એક નવા વેશમાં છે, એક રાજમાન્ય (પ્રતિષ્ઠિત) છે, એકને માથે અગરનો બહેક બહેકે (એક શોખીન) છે, એક પ્રવીણ છે ને એક સર્વ સુખભોગથી સંપન્ન છે.

૧૮. એક વિચક્ષણ ને એક ગુણવંત છે. એકનું પુણ્ય ઘણું પહોંચતું છે (એક ભાગ્યવાન છે), એક હસતાં હસતાં હર્ષથી હોડ બેડે છે, એક રસિક અને જુક્તું જોડું છે.

વાડી વન છિ રુલીયામણા, બહકઈ ફૂલ અમૂલિક ઘણાં ।
 ચંપક કુસમ મુગટ શરિ ધરઈ, ષડોષલી જલક્રીડા કરઈ ॥૧૯॥
 વિમલ શ્રી બે શરણા નેહ, બેહૂ શરણા દીપઈ દેહ ।
 બિહુનિ મનિ વશુ જિનધર્મ, ઉદયવંત છિ બિહુનાં કર્મ ॥૨૦॥
 બે યૌવન રૂઢિ યોગવઈ, બે મનવંછિત સુખ ભોગવિ ।
 ઘણા દિવસ હવં વુલ્યા યશઈ, સકટંબા પટ્ટણિ ગ્યા તિશઈ ॥૨૧॥
 ષંડિ ષંડિ૦ ઇતલઈ પંચમ ષંડ વર્ષાણિ ॥૨૩॥

૧૯. રળિયામણા બાગબગીચામાં અનેક પ્રકારનાં સુગં-
 ધિત ફૂલ બહેકી રહ્યાં છે, ત્યાં (બેઉ વનવિહાર કરે છે),
 ચંપાના ફૂલનો મુકુટ બનાવીને એક બીજાને માથે પહેરાવે છે
 અને હોજમાં જળક્રીડા કરે છે.

૨૦. વિમળ અને શ્રી બેઉનો એક બીજા ઉપર
 સરખો રનેહ છે, બેઉના દેહ સરખા હીપે છે, બેઉના મનમાં
 જૈનધર્મ વસ્યો છે અને બેઉનાં કર્મ ઉદયવંત (આગળ
 ચઢતી થાય તેવાં) છે.

૨૧. બેઉ યૌવનનો સદુપયોગ કરે છે. બેઉ મનવાંછિત
 સુખ ભોગવે છે; ઘણા દિવસ એમ વહી ગયા પછી
 (તેઓ) સહકુટુંબ પાટણ ગયાં.

એ પ્રમાણે લાવણ્ય સમયની વાણિનો પાંચમો ખંડ પૂર્ણ
 થયો.

इति विमलप्रबंधे नवपंडे सामुद्रिककथित स्त्रीलक्षण ।
 चउसठि स्त्रीकला, अष्टादश लिपिनामकथन । छ राग, ताल
 मांन श्री वर्णन । कन्यानिरीक्षण, पाणिग्रहण, पत्तनगमने
 पंचमं पंडं ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

॥ पंड छठउ ॥

॥ दूहा ॥

પુહતા પટ્ટાણિ વેગિશૂં, પ્રેમિદં પૂર્યા વાસ ।
 રહિતાં મંદિરિ રંગભરિ, છાના હૂઆ છ માસ ॥ ૧ ॥

॥ ढाल ॥

इणि अवसरि गणधर वडा, श्री धर्मघोष सूरिंदू हे ।
 आव्या अर्बुद तलहटी, ऊपनि अति आणंदू हे ॥ १ ॥

૧. થોડા વખતમાં પાટણ પહોંચ્યા, ને હુર્પથી વાસ
 પૂર્યો. ઘરમાં આનંદભેર અપ્રસિધ્ધપણે રહેતાં છ મહિના
 વીતી ગયા.

૧. એ પ્રસંગે વડા ગણધર શ્રી ધર્મઘોષસૂરીંદ્ર
 અર્બુદ (આબુ) તળેટીમાં આવ્યા, જ્યાં (તેમને) ઘણું
 આનંદ ઉપજ્યો.

જોડ જોડ અર્બુદ અમિનવુ, નહી નહીં જનમસાદૂ એ ।
 દેષી ડૂંગર દીપતુ, ડપનુ મનિ વિષવાદૂ એ ॥૨॥ જોડ જોડ૦
 ગુર ગચ્છપતિ ધ્યાનિહં રહ્યા, સમરી દેવિ અંબાવી એ ।
 અર્બુદિ તીરથ યમ હુદ્, બોલુ સરલ સમાવી એ જોડ૦ ॥ ૩ ॥
 વીરસુતન પુર પાટણિહં, વાશિહં વિમલ પ્રધાન રે ।
 પુહુચુ પ્રભુ વંદેવવા, જુ તમ તીરથ કાજ રે ॥ જોડ૦ ॥ ૪ ॥
 વચન કહી દેવતિ વલી, ગણધર પાટણમાહિ હે ।
 સંઘ સહૂ ઉત્સવ કરહ, વિમલ વંદિવા જાહ હે ॥ જોડ૦ ॥ ૫ ॥

૨. આળુ નવો (પહેલીવાર) જોયો, આવા શોભિતા
 ડુંગર ઉપર એકે જૈન દેહરાસર નહિ જોતાં (મુનિના)
 મનમાં એક ઉપજ્યો.

૩. ગચ્છપતિ ગુરુએ ધ્યાન કરીને અંબાજીદેવીનું
 સ્મરણ કર્યું, (અંબાજી પ્રત્યક્ષ થતાં તેને પૂછ્યું,) જે રીતે
 અર્બુદ (જૈન) તીર્થ થાય, તે રીત પ્રસન્નતાપૂર્વક કહો.

૪. (અંબાજીએ કહ્યું,) જો તમારે તીર્થનું કામ
 હોય (તીર્થ કરાવવું હોય), તો પાટણપુરમાં વીરનો સુપુત્ર
 વિમળપ્રધાન રહે છે, ત્યાં પ્રભુ વંદાવવા (ગુરુને વંદના
 કરાવવા) જાઓ.

૫. વચન કહી દેવી ગઈ, ને ગણધર પાટણ ગયા.
 (પાટણના) સૌ સંઘે ઉત્સવ કર્યો. વિમળ ગુરુને વંદના
 કરવા ગયો.

ગુરુ ઉપદેસ દેઈ ઘણા, સાંભલિ વિમલ પ્રધાન રે ।

અર્બુદિ તીરથ થાપિવા, તમ યશ મેર સમાનૂં એ ॥જોડ૦ ॥૬॥

વિમલ માણિ સહિ ગુરુ સુણડ, નહીં ધન એતલૂં આજૂ એ ।

કુહુ જિનમંદિર કિમ કરૂં, મોટાં તીરથ કાજૂ એ ॥જોડ૦ ॥૭॥

આરાધન અંબાવિનૂં, આપિ સહિ ગુરુરાય રે ।

ચતુર્વિધ સંઘ સહિત મિલી, જાત્રા આસણ જાય રે ॥જોડ૦ ॥૮॥

મત્ર જપિ મંત્રીસરૂં, બિઠડ અન્ન પરતાવિ રે ।

ચક્રેસરિ પદમાવતી, ત્રીજી દેવિ અંબાવિ રે ॥ જોડ૦ ॥ ૯ ॥

૬. ગુરુએ ઘણો ઉપદેશ દીધો ને વિમળ પ્રધાને સાંભળ્યો. અર્બુદાચળે તીર્થ સ્થાપો, જેથી તમારો યશ મેરૂં ના જેવો (સદા કાયમ રહે તેવો) થશે.

૭. વિમળ કહે, સદ્ગુરુ સાંભળો! આજે મારો પાસે એટલું ધન નથી, તો જિનમંદિર શી રીતે કરું? તીર્થનાં કામ તો મોટા છે ।

૮. સદ્ગુરુરાયે (વિમળને) અંબાજીની આરાધના આપી ને ચતુર્વિધ (માધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકા એ ચારેનો સમૂહ તે ચતુર્વિધ) સંઘ લઈને આરાસણ (કુભારિયા) ની જાત્રા કરવા નીકળ્યા.

૯-૧૦ મંત્રીશ્વર અન્નનો ત્યાગ કરીને મંત્ર જપવા બેઠો. ત્રણ ઉપવાસ થયા ત્યારે ચક્રેશ્વરી, પદ્માવતી, અને

ત્રિહુ ઉપવાસે દેવતા, આવી જ્ઞાકજ્ઞમાલ રે ।

માગુ વર મંત્રીસરૂં, ત્રૂઠી ત્રિણિ તતકાલ રે ॥ જોડ૦ ॥ ૧૦ ॥

॥ ચુપૈ ॥

સિંહનાદ અંબાઈ દિદ્ધ, અતિ અજેય પડમાવદ્ધ કિદ્ધ ।

ચક્રેસારિ દિદ્ધ લષિમી ઘણી, તે પામી ગિડ પાટણ મળી ॥૧૧॥

પુહુતુ મંદિરિ ચિંતદ્ધ વીર, લહિર પુરષ પ્રસિદ્ધવ વીર ।

તે આગિ દંડનાયક હૂડ, હૂં તાં તે કુલથી નહી જૂડ ॥૧૨॥

પ્રહિ ઝઠિડ શરિ ઉદ્ધમ ગયુ, પરગટ પાટણ માંહિદં થયુ ।

જોઈ થાંનક માંડી સાથરી, બિઠડ મણિમાંણિક પાથરી ॥૧૩॥

ત્રીજી દેવી અંબાજી દેહીખ્યમાન સ્વરૂપે આવી. ત્રણેએ તુષ્ટમાન થઈને કહ્યું, મંત્રીશ્વર વર માગ ।

૧૧. અંબાજીએ સિંહનાદ (સિંહના જેવો ઘોર સાદ) આપ્યો, પદ્માવતીએ અતિ અજેય (કદી નહિ જીતી શકાય એવો) કયો અને ચક્રેશ્વરીએ ઘણી લક્ષ્મી આપી. એ પ્રમાણે વરદાન પામીને (વિમળ) પાટણ લાણી ગયો.

૧૨. ઘેર પહોંચ્યા પછી ધીર પુરુષ વિચાર કરવા કરવા લાગ્યો કે, લહિર પ્રસિદ્ધ વીર હતા, તે આગળ દંડનાયક (સેનાપતિ) થયા હતા, તો હું કંઈ તે કૂળથી જૂદો નથી.

૧૩. સવાર થતાં ઉઠીને પાટણમાં જાહેર થઈ ઉદ્ધમ

રાડ તળા રાડત શૂશાર, આવી શર્મ કરિ દૃથીઆર ।
 માંડહ વેશાં સાંઘહ બાળ, વાર અકેકી ચૂકિ જાણ ॥ ૧૪ ॥
 વિમલ પંડિ બોલહ પડવડુ, મિહં પ્રીછિડ રાડતનુ ધડુ ।
 મીમ કટકનૂં ભલૂં પરાંણ, જિહાં આહાવા રાડત છિ જાણ ॥ ૧૫ ॥
 ઉપાયુ અતિઘણડ અમર્ષ, મીમ ભૂપનિ કરશિ હર્ષ ।
 પરદલ આગલિ રહશિ પાજ, મીમ ભૂપના સરાસિ કાજ ॥ ૧૬ ॥
 તવ રાજા આવિડ સંચરી, સવિ પરવાર રહિડ પરવરી ।
 મીમ બાંણ જવ મેહલહ ધસી, ચૂકિ મંત્રિ વિમલ મનિ દૃશી ॥ ૧૭ ॥

કરવા ગયો. સારા સ્થળે પથારી નાખી (દુકાન માંડી) ને મણિમાણેક પાથરી બેઠો.

૧૪. (એ ઠેકાણે) રાજના લડાયક ચોધાઓ આવીને હુથિયારની રમત રમવા લાગ્યા. નિશાન માંડે અને તાકીને બાણ મારે, એ પ્રમાણે કરતાં બધાએ એક એકવાર નિશાન ચૂકવા લાગ્યા.

૧૫-૧૬ (એ જોઈને વિમળ મર્મનો બોલ બોલ્યો, 'મેં રાવતોનું' પાણી જોયું. ભીમ રાજનું' સૈન્ય બહુ કેળવાયલું લાગે છે ! જ્યાં નિશાન મારનાર, આવા સૈનિકો છે. બીજા કોઈ રાજના સૈન્ય સામે આ સૈનિકો અડગ રહી સાફ જોર મારશે ને ભીમ ભૂપનાં કાર્ય સિધ્ધ થશે ! એ પ્રમાણે કહીને સૈનિકોને બહુ ક્રોધ ઉપજાવ્યો.

૧૭. સૌ સૈન્ય અને પરિવાર ચાલ્યા ગયા પછી

હતુ મરુસુ ભાગુ આજ, મૂરષ હાથિ ચડિં છિ રાજ ।
 મુહુ મચકોડિ મોડિ મૂંછ, મીમ સહિત છિ સઘલા મૂંછ ॥૧૮॥
 રહિં હાટિ હસતુ વાંણીં, મીમિં પરબિં તવ આંણીં ।
 વાંણ તણાં કાંઈ જાંણં કલા, ઝૂઠં વણિગ આવુ આવલાં ॥૧૯॥
 બોલિ વિમલ અહો વાંણીયા, ઘિહસિ છાસિ વાંધ્યા પ્રાણીયા ।
 તેલ ટીપ તિલાવવું હીંગ, વાંણી જુહ તદ્વાશત ધીંગ ॥ ૨૦ ॥

ભીમ રાજા આવ્યો, ને જ્યારે તેણે ધસીને બાણ માર્યું,
 ત્યારે તે પણ ચૂકી ગયો. વિમળ પોતાના મનમાં
 હસવા લાગ્યો.

૧૮. મારા મનમાં ભરોંસા હતો તે આજ ભંગ થયો,
 ભોટના હાથમાં રાજ્ય આવી પડ્યું છે. મોં મરડીને અને
 મૂંછ આમળીને (વિમળે) કહ્યું, ભીમ સહિત બધા ભોટ છે.

૧૯. હાટે હસતો બેઠેલો વાણિયો જોઈને ભીમે તેને
 પરખી કાઢ્યો (આ કોઈ બાણવિદ્યાનો જાણીતો લાગે છે
 એમ ધાર્યું) અને તેને કહ્યું, શેઠ બાણની કંઈ કળા જાણો છો?
 ઉઠો આ તરફ આવો.

૨૦. વિમળ કહે અમે તો વાણિયાભાઈ ! ઘેંશછાશથી
 અમારા દેહ બંધાયેલા, તેલની પળી (ભરી જાણીએ) ને હીંગ
 તોળી જાણીએ. બાણકળાને માટે તો તમારા જેવા ધીંગા
 (મજબુત) માણસો જોઈએ.

જાણંડં મીઠંડં પાલી મરી, રાજા જમલા જાઈં ઢરી ।
 તુલા ઘરંતાં ધૂજિ હાથ, બાંળી જુદ તુહારા સાથ ॥ ૨૧ ॥
 હમ કરતાં જુ તુમનિ કોડ, બાંળ તળા દેષાઢું મોડ ।
 બાલ સૂઝારી કરુ સાથરુ, પેટિ પાંન અઢોત્તર ઘરડ ॥ ૨૨ ॥
 કૂહુ તેતાં વીધું મનરંગિ, બાંળ ન લાગિ બાલક અંગિ ।
 જુ અધિકૂં ઉછડં વીધાઈ, તુ માથું અહ્મારૂં જાઈ ॥ ૨૩ ॥

૨૧. અમે તો મીઠાની પાલી (કેટલાક જીલ્લામાં અનાજ, મીઠું વગેરે પદાર્થો તોલને બદલે માપથી ભરી આપવાનો રિવાજ ચાલે છે, ત્યાં હમણાં પણ પાલીનું માપ ચાલે છે) ભરી જાણીએ. રાજાની પાસે ડરી જઈએ. તાજવું પકડતાં અમારા હાથ ધ્રુજે, બાણુને માટે તો તમારા જેવા (ક્ષત્રીઓ અને બળવાન પુરૂષો) જોઈએ.

૨૨-૨૩. એમ છતાં (ઉત્તરગુજરાતમાં હજી પણ ‘એમ છતાં’ એ અર્થમાં ‘હમ કરતાં’ બોલવાનો ચાલ છે), જો તમને કોડ (હું બાણુ મારી બતાવું એ જોવાની હોંસ) હોય તો બાણુનાં નિશાન મારી બતાવું. (એક તો એમ કરો કે) પથારી કરીને બાળકને સુવાડો ને તેના પેટ ઉપર એકસો આઠ પાન મૂકો: એ પાનમાંથી કહો તેટલા પાન બાણુ મારીને વીધું; અને બાળકના શરીરને બાણુ વાગે નહિ. તમે કહો તે કરતાં જો વધારેઓછું પાન વીધાય તો માફ માથું જાય (તમારે કાપી નાખવું).

કલા દિષાઢું અવર પ્રકારિ, વિલોણું વિલોવહ નારિ ।
 ફાલકઈ વેધી જાઈ ફાલિ, ઘંપણ ઘસર ન લાગિ ગાલિ ॥૨૪॥
 ત્રીજી કલા કહું તુમ જાંણ, જુ કીજિ પુહચનું પરાંણ ।
 જાડ નિ જોડઆવિ બાંણ, પુહચઈ ગાઝ પંચ પ્રમાંણ ॥ ૨૫ ॥
 વાંણી વિમલિ ફશી ઉચ્ચરી, મીમ તળી શીગિણિ કરિ ઘરી ।
 બાંણકલા દેષાડી ફશી, મીમ તળઈ મનિ ભારે વશી ॥૨૬॥
 તુકુડ તુરી પંચસઈ દિદ્ધ, દંડનાયકની પદવી કિદ્ધ ।
 રંગિઈ રાંણિમ લીધી ઘણી, ગાજંતુ આવીડ ઘરમણી ॥ ૨૭ ॥

૨૪. ખીજી રીતે કળા બતાવુ :- સ્ત્રી વલોણું વલોવે
 અને હુ બાણ મારીને (તેના કાને) અબકતી આલ વીધું, છતાં
 તે સ્ત્રીને ગાલે જરા પણ ઘા ઘસારો લાગે નહિ.

૨૫. તમારી જાણ માટે ત્રીજી કળા કહુ, જે બળનું
 પારખું કરવું હોય તો જઈને જોઈ આવો. પાંચ ગાઉ
 જેટલે છેટે બાણ પહોચશે.

૨૬. વિમળે એવા શબ્દ કહીને ભીમનું ધનુષ્ય
 હાથમા લીધું. ને બાણકળા એવી બતાવી કે ભીમના મનમાં
 બહુ અસરકારક નીવડી.

૨૭. રાજા ખુશી થયો ને પાંચસે ઘોડા તથા
 દંડનાયકની પદવી આપી. અનેક લોકો તરફનું સન્માન
 મેળવીને (વિમળ) ગર્જતો ઘેર આવ્યો.

દૂહા.

एक राजन रयणां तुरी, सही शेलडी समुद्र ।

कहि कविजन दिन पद्धरा, तेह घरि दूरि दरिद्र ॥ २८ ॥

॥ चुपै. ॥

પહિલું જિનવર કિદ્ધ પ્રણામ, પુહચઈ યહાં જિનમંદિર ઠામ ।

दिनि दिनि बाधइ घण व्येपार, मांढ्या सकल देस व्यवहार ॥ २९ ॥

કરઈ પુણ્ય નિ કર વાવરઈ, સહિ ગુરુ વચન સદા મનિ ધરઈ ।

यम धन घरि बाधइ आपणइ, विमल न कहिनइ मांनइ गणइ ॥ ३० ॥

૨૮. કવિજન કહે છે કે જો દિવસ પાધરો હોય ને રાજા, રત્ન, ઘોડો, મિત્ર, શેરડી કે સમુદ્ર, એમાનું હરકોઈ તુષ્ટમાન થાય તો તેનું દારિદ્ર દૂર થયું જાયું.

૨૯. પહેલાં જિનવરને પ્રણામ કર્યા અને જ્યાં જિન મંદિરનું સ્થાન હતું ત્યાં ગયો. દિવસે દિવસે (વિમળનો) વ્યાપાર બહુ વધ્યો, સર્વ દેશ સાથે વ્યવહાર ચાલતો કર્યો.

૩૦. પુણ્ય કાર્ય કરે ને દાનમાં હાથ વાપરે, સદ્ગુ-રૂનું વચન (ઉપદેશ) હૃદયે ધ્યાનમાં રાખે. જેમ જેમ પોતાને ઘેર ધન વધતું ગયું તેમ તેમ વિમળ નિરપૃહતાથી વર્તવા લાગ્યો.

ગજઘોડાં દેસાઝર તળાં, ગરથિઈં વિમલ અળાવિ ઘળાં ।

યમ યમ ચાલઈ વિમલનુ ચાલ, વિરીનિ શારિ વાધઈ સાલ ॥૩૧॥

ઘર મોટાં મૂપતિના પાંહિ, વાલિઈં ગજઘોડાં બંધાઈ ।

કરિ મુંદ્રડી રૂપ જિન તળાં, અવર ન શર નામિ આપણાં ॥૩૨॥

દેહરાસર ઘરિ કરઈ પવિત્ર, ધીરોદક ધોતીયાં વિચિત્ર ।

ચામર છત્ર અનોપમ કરી, સોઈ વાત બાહરિ વિસ્તરી ॥ ૩૩ ॥

વિરી મિલી વિધારિ વાત, મૂપતિ આગલિ બોલિ ઘાત ।

આપિઝ સ્વામી વિમલ પ્રધાન, તમ પાહિં તિહાં અધિકૂં માંન ॥૩૪॥

૩૧. દેશાવરના ઘણા હાથીઘોડા વિમળે ધનવટે મંગાવ્યા. જેમ જેમ વિમળની ચઢતી થતી ગઈ તેમ તેમ વિમળના શત્રુઓને શલ્ય (સાલ) વધવા લાગ્યું. (વિમળની ચઢતી તેમને સાલવા લાગી)

૩૨. રાજાના કરતાં મોટાં ઘર બંધાવ્યાં; ને ઉત્તમોત્તમ હાથીઘોડા બંધાવ્યા, હાથની વીંટીમાં જિનનું રૂપ (છબી) રાખ્યું હતું, તે (જિન) વગર પોતાનું માથું કોઈને નમાવે નહિ.

૩૩. પોતાને ઘેર પવિત્ર દેહરાસર કર્યું. દૂધ જેવાં નિર્મળ તરેહવાર ધોતીયાં (પૂંજ વખતે પહેરવા રાખ્યાં) અને અનુપમ છત્રચામર કરાવ્યાં, એ વાત બહાર ફેલાઈ.

૩૪. દુશ્મનોએ મળીને વાત વધારી, ને રાજા આ-

રહિ રાનિ મૃગલા તૃણ ચરહ, માછી નીર વિણાસિ કરિ ।
 સજ્જન સુષિદં રહિ ઘરમાંહિ, ત્રિહુ નિકારાણિ વિરી થાહ ॥૩૫॥
 જિનવર ટલત ન નામહ કોટ, ઉદ્ધત અભિમાંની આરોટ ।
 કરિ જિન મૂરતિ મુદ્રા ધરહ, તુમ પ્રણામ તે આગલિ કરહ ॥૩૬॥
 ઘરિ બંધ્યા ગજ મોટી આસ, બાલિદં વલી તુરંગમ લાસ ।
 ચામર છત્ર સજાર્દ ઘણી, લેશિ મીમ રાજ અવગણી ॥૩૭॥

ગળ તેનું ભૂંડું બોલવા લાગ્યા. સ્વામી ! તમે વિમળ પ્રધાન સ્થાપ્યો છે, તેનું માન તો તમારા કરતાંએ વધારે વધી પડ્યું છે.

૩૫. હરણો રાનમાં રહે છે ને ઘાસ ખાય છે, માછલાં પાણીમાં રહે છે, સજ્જન કોઈને અડચણ કયા વગર પોતાના ઘરમાં રહે છે, છતાં વિનાકારણ એ ત્રણેના શત્રુઓ થાય છે.

૩૬-૩૭. (વિમળ) જિનવર વગર કોઈને માથું નમાવતો નથી, એવો એ મોટો ઉદ્ધત અને અભિમાની થઈ ગયો છે. પોતાને હાથે જિનની છબીવાળી વીંટી રાખે છે, તે હાથ લાંબો કરીને પછી આપને પ્રણામ કરે છે, જેથી આપને કરવાના પ્રણામ તે જિનને પ્રણામ થાય છે. ઘેર હાથી બાંધ્યા છે, ઉત્તમોત્તમ વાળી ઘોડા રાખ્યા છે, છત્રચામર વગેરે ઘણી સજ્જાર્દ કરી છે ને મનમાં મોટી આશા રાખે છે. આપની

રાડ અંગિ લાગી ચટપટી, થૈ વરસામુ ફીટી ઘટી ।

ક્ષત્રી પેસ ઘરહ મન માંહ, જોહ વાટ વિમલની રાય ॥ ૩૮ ॥

સહૂ બિઠડં છિ થૈ એકમતી, આવિડ વિમલ વિમલ જસ મતિ ।

કરિડં પ્રણામ આગલિ કર કરી, બિઠડ રાડ સભામાંહિ ધુરી ॥ ૩૯ ॥

તાં ડમરુ નિ તાં ડાકલાં, તાં મૂંગલ કંસાલાં મલાં ।

તાં વિચાલહ ચક્કા પૂર, જા નીસાહણ વાજહ તૂર ॥ ૪૦ ॥

તાં ચંદા નિ તાં ચાંદ્રિણી, દીપહ દીપ જ્ઞલામલ ઘણી ।

તારા તેજ તણાં તાં પૂર, જાં નવિ ઝગહ અબરિ સૂર ॥ ૪૧ ॥

અવગણના કરીને રાજ લેશે (વિમળના દુશ્મનોએ ભીમરાજને ભરાવ્યું)

૩૮. રાજના મનમાં ચટપટ લાગી, ઘડી જાય તે વર્ષ જેવી લાગવા માંડી, ક્ષત્રિ (રાજ) મનમાં ડંશ રાખીને વિમળની વાટ જોવા લાગ્યો.

૩૯. સૌ (રાજ અને પ્રધાનો) એકમત થઈને બેઠા. એ પછી જેની મતિ પવિત્ર છે, એવો વિમળ આવ્યો અને માથા આગળ હાથ લાખો કરી રાજને પ્રણામ કર્યા અને સભામાં અગ્રેસર થઈ બેઠો.

૪૦. ત્યાં (રાજસભામાં) ડાકલાં, ડમરૂ, ભૂંગળ, કાંસી બેડાં, નગારાં અને તૂર વાગે છે, અને ભરપૂર તાલ ટપ્પા ચાલી રહ્યા છે.

૪૧. ત્યાં ચંદ્ર અને ચાંદ્ર રણીઓ તેમજ દીવાનો ઝબ-

સોહિ સમા મદ્ધિ સુરિ ધણી, વિસહર વિકટ શેષ જિમ ફળી
 તરુઅરિ કલ્પવૃક્ષ યમ સીમ, મણિમાંહિઈં ચિતાંમાણિ જીમ ॥૪૨॥
 મૂપતિ માંહિ રહ્યા યમ રાંમ, રૂપવંત શરિ સોહિ કાંમ ।
 દાતારિઈં અવતરીડ કર્ણ, ઉપદ્ સકલ સમા આમર્ણ ॥ ૪૩ ॥
 સાહસિ સૂરુ વિક્રમ વીર, મેરુ સરીષુ મહીઅલિ ધીર ।
 ન ષમિ તેજ મીમતે મયુ, મઝ મત્થા ઝપહરુ થયુ ॥૪૪॥
 સમા સરોવર સોહદ્ કમલ, મીમ હશી બોલાવિ વિમલ ।
 સુણિ મહિતા અમ હર્ષ અપાર, તુલ્લ ઘર નવિ દિટ્ઠુડં એકવાર ॥૪૫॥

અઘાટ દીપો રહ્યા છે. ત્યા તારાનાં તેજ પ્રકાશી રહ્યાં છે. જ્યાં
 આકાશમાં સૂર્ય ઉગી શકતો નથી (સલાગૃહનું) અંધારણુ
 એવા પ્રકારનું કે દિવસ છતાં રાત્રિ જેવું લાગે).

૪૨-૪૩. લયંકર સર્પોમાં જેમ શેષનાગ, તરૂવરોમાં
 કલ્પવૃક્ષ, મણિમાં ચિંતામણી, રાજઓમાં રામ, રૂપવંતાઓમાં
 કામ અને દાતારોમાં કર્ણ દીપે તેમ રાજસલામાં સલાના
 શણુગારરૂપ વિમળ સૌથી પ્રતાપવંત લાગ્યો.

૪૪. સાહસમાં વીરવિક્રમ જેવો શૂરો, અને પર
 જેવો મેઝ પર્વત ધીર (અડગ), તેવો વિમળને બેતાં ભીમ-
 થી તેનું તેજ ખમી શકાયું નહિ, તેને (ભીમને) લય ઉપજ્યો
 અને લાગ્યું કે આ મારા માથાઉપરવટ (મારાથી ચઢતો-
 મને ઝાંખો પાડનાર) થયો.

૪૫. સલારૂપી સરોવરમાં વિમળ કમળ જેવો

વિમલમાંત્રે મનિ કૂડ ન કિશૂં, જાંણહ રાજનિ રંગણિ હશૂં ।

સ્વામી ઘર તુહારાં અછહ, પુહુચુ ભોજન કરશૂં પછહ ॥૪૬॥

સાથિહં તેહિઉ સવિ પરવાર, કે પાલા કેતા અસવાર ।

જવ દિક્કુડં મંદિર મંડાંણ, રાજા હૈઆડિ થયુ હરાણ ॥૪૭॥

પ્રથમ પોલિ પહિલુ પ્રાકાર, જાંણડં એ છહ ઘરનૂં દ્વાર ।

અનુક્રમિ પિસહ સાતં પોલિ, રાજા રષે પાડિ દંદોલિ ॥ ૪૮ ॥

દીપતો હુતો. લીમે હુસીને તેને બોલાવ્યો, “મહેતા ! તમારાં ઘર એકેવાર જોયાં નહિ, અમને તે જોવાની બહુ હોંસ છે!”

૪૬. વિમળમંત્રિના મનમાં કાંઈ કૂડ નહોતું; (એને એમ લાગ્યું કે) રાજા ગમ્મતને ખાતર બોલે છે; (તેણે કહ્યું), “સ્વામી ! ઘર આપનાં છે, પધારો, ભોજન ત્યાં જઈને કરીશું.”

૪૭. રાજાએ પોતાનો સૌ પરિવાર સાથે લીધો અને કેટલાક પાળા (પગે ચાલનારૂં પાયદળ લશ્કર) તથા કેટલાક સ્વારો પણ લીધા. રાજાએ જ્યારે વિમળના મંદિરની બાંધણી જોઈ ત્યારે તે આશ્ચર્યચકિત થયો.

૪૮. પહેલી પોળનો પહેલો કેટ જોતાં તેણે બહુ કે આ વિમળના ઘરનું આશ્ચર્ય હશે, પણ એવા એવા સાત કેટ અને સાત પોળો તેને ઓળંગવી પડી. તેને મોટો સંશય ઉત્પન્ન થયો (પોતાને કેદ કરી લે એવે ઠેકાણે તો નથી લઈ જવામાં આવતો! એવો).

જવ દિટ્ટું ઘરનું બારણું, સ્વર્ગવિમાન કરિં પારણું ।
 માંડી આરીસાની ડલિ, તલીયા તોરણ પેષદ્ પોલિ ॥ ૪૯ ॥
 દોરે સંચારી પૂતલી, દિ ઉબ્બોષણ નીચી વલી ।
 કે લીલા કે નંપદ્ વાય, નારી નિરતિ ન જાંણદ્ રાય ॥ ૫૦ ॥
 કાચ તળાં યે ઢાલ્યા ઢોલ, જાંણિ પાંખીનાં કલ્લોલ ।
 જે મૂરખ નવિ જાંણદ્ મેડ, ડતારિ પગ મોજાં તેડ ॥ ૫૧ ॥
 ચિત્રસાલી છિ ચંગુ ઠામ, ડપરિ ચંદ્રાવિ ચિત્રામ ।

૪૯. જ્યારે ઘરનું બારણું બેંચું, ત્યારે તેને લાગ્યું
 કે સ્વર્ગના વિમાનનું પારણું બનાવ્યું છે ! ઘરમાં હારબંધ
 આરસા બાંધ્યા હતા અને બારણે સુશોભિત તોરણ
 બાંધ્યાં હતાં.

૫૦. પૂતળીઓમાં એવો દોરીસંચારો રાખ્યો હતો
 કે તે નીચી નમીને ઘરમાં આવનારાઓને સન્માનકારક
 વસ્તુઓ આપે, કોઈ પૂતળી નૃત્ય કરે, તો કોઈ વા નાખે, આ તે
 પૂતળી છે કે સ્ત્રી છે, તે રાજ સમજી શક્યો નહિ.

૫૧. કાચની એવી બાંધણી કરી હતી કે તે કાચ
 છતાં બેનારને પાણીના હોજ ભર્યા હોય એમ લાગે ! જે
 મૂખ એ મર્મ સમજે નહિ તે (એ સ્થળ ઓળગતાં પાણીમાં
 પોતાના પગ પલળશે એમ ધારીને) પગના ભોજ ઉતારે.

રાજકુલી છત્રીસિદ્ધ લિપી, રા મંદિર જોઈ ચિહું પષી ॥ ૧૨ ॥
 દીઠા મયગલ યે માચતા, દીઠા તુરી તેષિ નાચતા ।
 ઠાંમિ ઠાંમિ બિઠા છિ થોક, ઘડઈ ઘાટ વ્યવસાઈ લોક ॥ ૧૩ ॥
 ગજ ઘોડાના પાષર પડી, ષાંડાં ષેડાં છાપર છડી ।
 આંગા ટોપ રંગાડલિ રૂપ, તે દેષીનિ મટકિડ મૂપ ॥ ૧૪ ॥
 દીઠાં મેઘાડંબર છત્ર, દીઠાં ચામર પુહવિ પવિત્ર ।
 મોજન મલિ સજાઈ માલિ, યમવા બિઠડ સોવિન થાલિ ॥ ૧૫ ॥

પ૨. ચિત્રશાળા ઘણું સુદર સ્થળ છે, ઉપર ચંદરવો
 પણુ ચિત્રેલો છે (ચિત્રામણુમાં) છત્રીસે રાજકુળો (નુઓ
 કાન્હડદે પ્રખંધ “ રાજવિંશ છત્રિસઈ મિલીઆ ” ૧-૧૮૪)
 ચિતર્યા હતાં. રાજ મંદિરમાં ચારે તરફ જોવા લાગ્યો
 (આશ્ચર્યચકિત થયો).

પ૩. હાથી ઝુલતા જોયા, તેજ ઘોડા નાચતા
 જોયા, સ્થળે સ્થળે અનેક કારીગરો જોડા જોડા હથિયારો
 વગેરે ઘાટ ઘડતા જોયા

પ૪. હાથીઘોડાનાં પાખર તૈયાર પડ્યાં છે, તલવારો,
 ઢાલ, (આગળ પહોળા ફળ વાળું) છાપર, છડી, ખખ્તર,
 ટોપ, અને બીજાં તરેહવાર હથિયારો જોઈને રાજ ભડક્યો.

પ૫. મેઘાડંબર (જે ધરવાથી વાદળ ચઢી આવતાં
 છાયા થાય એવી ધમધોર છાયા થાય તે) છત્ર દીઠાં, પૃથ્વી

મોટા મોદક જવ મહમદ્દા, પ્રીશાં શાક પાક વિષ થયાં ।
 સાવ દૂધ અજઘોલ્યં ઘોલ, લિદ્ધાં ચલ્લ દિદ્ધ તંબોલ ॥ ૧૬ ॥
 સપરવાર પહિરાવિડ મીમ, કરી મેટ જગ જાણહ જીમ ।
 રાડ યમી જવ પાછડ વલહ, મૂલુ ભવન માંહિ આફલહ ॥ ૧૭ ॥
 આવિડ મંત્રિ રાડ તવ ધરી, રા વુલાવિડ નિજ મંદિરી ।
 રા જાણહ યે માહારૂં રાજ, વિમલ લાચ્છિ આગલિ તે ત્યાજા ॥ ૧૮ ॥

૫૨. પંકાતાં પવિત્ર ચામર દીઠાં, ભોજનની ઉત્તમ તૈયારી
 ભેઠ અને સોનાની થાળમાં જમવા બેઠા.

૫૬. મોટા લાડુની સુગંધી પ્રસરી, અનેક પ્રકારનાં
 પક્વાન્ન અને શાક પીરસાયાં, ઉકાળેલું દૂધ અને વગર
 ભાગેલું (ચોસલાં) દહીં આળ્યું, છેવટે હાથ ધોતાં પાન
 બીડી આપી.

૫૭. ભીમને તેના પરિવાર સાથે પહેરામણી આપી
 અને લોકોમાં વાહવાહ કહેવાય એવી (કીંમતી) ભેટ મૂકી.
 રાજા જમીને જ્યારે પાછો વળ્યો ત્યારે ભૂલથી ભીંત
 સાથે અફળાયો (કાચની ભીંત, ભીંત રૂપે નહિ જણાવાથી).

૫૮. તે વખતે વિમળે આવીને રાજાનો હાથ ઝાલી
 તેને ઘેર વળાવ્યો. રાજાએ જાણ્યું કે વિમળની લક્ષ્મી
 આગળ માફ આ રાજ્ય કંઈ લેખામાં નથી.

વિમલમંત્રિ વુલાવી વલિડ, રાડનું મન્ન બીજાશું મિલિડ ।
 રાહ મણિ તુલ્હે કહડં સહ, તે મિહં દષ્ટિહં દીઠડં બહ ॥૫૯॥
 મનશું અલ્હે વિમાંશું આજ, એ જીવહ તુ જાહ રાજ ।
 કીજિ કાંહં કિશુ ઉપાહ, વિરી વણિગ વિલહ યમ જાહ ॥૬૦॥
 ગુણ નવિ જાંણહ જે જેહના, આદર ન કરિ તે તેહના ।
 દેષિ કાગ કવિજન હમ મળહ, મેહલી દ્રાષ લીબોલી ચળહ ॥૬૧॥
 દ્રાષ સરીઝુ વિમલ પ્રધાન, દુર્જનનિ મનિ લીંબ સમાન ।
 કાગ સરીઝુ રાજા કહિડ, દુર્જનનિ મનિ દોષીલીડ ॥ ૬૨ ॥

૫૯-૬૦ વિમળમંત્રી વળાવીને પાછો વળ્યો એટલે
 રાજા ખીજા પ્રધાનો સાથે વાત કરવામાં ગુંથાઇ ગયો.
 તેણે કહ્યું કે, “તમે કહ્યું હતું તે સર્વ મેં આજે મારી
 નજરે જોયું. મારા મનમાં એજ ફિકર થાય છે કે, એ
 જીવતો રહેશે તો માફ રાજ્ય જશે, માટે કહો કે હવે એવો
 શું ઉપાય કરીએ કે જેથી વેરી વણિક નષ્ટ થાય.”

૬૧-૬૨. જે જેના ગુણ જાણે નહિ, તે તેનો આદર
 કરે નહિ. કવિજન કહે છે કે, કાગડા પાસે દ્રાક્ષ મૂકી હોય
 તો તે તેને લીંબોળી જાણીને ખાવા જાય છે. વિમળપ્રધાન
 દ્રાક્ષ જેવો છે, પણ દુર્જનતા મનથી તે લીંબોળી જેવો
 નકામો છે. રાજા કાગડા જેવો છે, તેથી તે દુર્જને પોતાના
 મનથી વિમળને દૂષિત માની લીધો.

॥ દૂહા. ॥

મંત્રિ મળિ મૂપતિ સુણત, જવ પ્રહિ વિમલ પ્રધાન ।
 આવઢ તુમ મોજન મળી, તુલ્લે દેયો બહુ માન ॥ ૬૩ ॥
 વાઘ મેલ્હાવે મોકલ, ત્રાસ હુઢ તતકાલ ।
 વિમલ વકારે વીરસુત, સમામદ્ધિ મૂપાલ ॥ ૬૪ ॥
 વિમલ વકારિતં નહી ષમઢ, તેજ તણત તે પૂર ।
 શીંગિહં સાંકલ કુતરઢ, દૂષણ હુઢ દૂરિ ॥ ૬૫ ॥
 ગુલિહં મરઢ યે માંનવી, તે વિસ દીજઢ કીમ ।
 કાજ સરઢ કલકલ ટલઢ, સાંમલિ રાજા મીમ ॥ ૬૬ ॥

૬૩-૬૪-૬૫-૬૬. પ્રધાન કહે છે, રાજા સાંભળો !
 કાલે સવારે આપના ભોજન સમય પહેલાં વિમળ પ્રધાન
 આવે ત્યારે તમે તેને બહુ માન આપજો. ને એ વખતે
 વાઘ છોડી મૂકાવજો, એટલે તરતજ આખા શહેરમાં
 ત્રાસ વર્તાઈ રહેશે. એ વખતે તમે વીરપુત્ર વિમળને
 ઉશ્કેરજો. તેજનો અંખાર (આગના બભૂકા જેવો) તે ઉશ્કે-
 રેલો. બેશી રહેશે નહિ. એ રીતે શીંગડે સાંકળ ઉતરી જશે,
 ને ફાંસ નીકળી જશે. જે માણસ ગોળે મરતો હોય તેને
 શા માટે ઝેર દેવું ? રાજા ભીમ ! આમ કરવાથી કાર્ય
 સિદ્ધ થશે ને પીડા પતી જશે.

રાય રાણા મંડલીક નર, સભા મિલી સુવિશાલ ।
 આવિઝ વિમલ વિકટકટકિ, માંન દીદ્ ભૂપાલ ॥ ૬૭ ॥
 બિઠઝ ચાઝરિ ચંપિ કરી, જૂ ઠઝ યમનૂં રૂપ ।
 સસલી ન સકદ્ કોદ્ નર, મનિ આકંપિઝ ભૂપ ॥ ૬૮ ॥
 વાઘ વિછૂટઝ ભય થયુ, રાય કરદ્ કયવાર ।
 વિમલ વિછેદિદ્ ઝઠીઝ, તેજગલ તેળી વાર ॥ ૬૯ ॥

॥ ઢાલ લોકીક પવાડાની ॥

વિમલ રાઝલિ જવ આવીઝ, છોડાવીઝરે તવ વાઘ વિકરાલ તુ ।
 કાલ યશા પય નષ વશા, મૂછિ વિલગા વિસહર યશા વાલ તુ ॥૭૦॥

૬૭. રાજના માંડલિકો અને ખીજાઓ મળીને મોટી સલા ભરાઈ તે વખતે મોટા બળવાન સૈનિકો સાથે વિમળ આવ્યો. રાજાએ તેને માન આપ્યું.

૬૮. વિમળ રાજાને પ્રણામ કરીને બેઠો. જાણે યમ (ખીજો યમ) આવી બેઠો હોય ! (વિમળનો એવો તેજ પ્રભાવ કે) કોઈ માણસ સસળી (હલનચલન કરી) શકે નહિ, રાજા મનમાં ભય પામ્યો.

૬૯. વાઘ છૂટ્યો ને ભય ફેલાયો. રાજા (લોકોની) દયાખાવા લાગ્યો, તરતજ તેજસ્વી વિમળ, વાત પડતી મૂકીને ઉભો થઈ ગયો.

૭૦. વિમળ રાજસલામાં આવ્યો તે વખતે વિકરાળ

વેદિ વેઢાલડ વાંળીડ, ઇ તુ જાંળી રાડલિ રોસનું રેડ તુ ।
 કેડિ વિલાડ વાઘની, ઇ તુ જ્ઞાગડીનિ પરિ થાઈ નીમેડ તુ ॥વેદિ૦॥
 ઘોઘર સાદિઈં ઘરઘરઈ, થરહરિ ભૂમિ આકંપ અપાર તુ ।
 ષડ્ષડ ષાંડાં ષડ્ષડઈ, અરે લડથડિ લાષગમે અસવાર તુ ॥વેદિ૦॥
 મહ મહવાય હતા ઘણા, તે તુ આપણા લેઈ ગયા જીવતુ ।
 માલ તળઈ માથઈ ચડા, ઇ તુ કે પડિ રાડત કરતલા*રીવ તુ ॥વેદિ૦॥

વાઘ છોડાવ્યો, કાળ જેવા (તરત પ્રાણ લે એવા) જેના
 પગે નખ છે અને સાપના જેવા જેની મૂછના વાળ આવી
 રહ્યા છે.

૭૧. વાણિયા (વિમળ)ને રોશથી તપી ગયેલો જોઈને
 રાજાએ તેને ઉશ્કેરીને વાઘની સાથે વઢવા વળાવ્યો કે જેથી
 આગડી (?)ની પેરે નિકાલ આવી જાય.

૭૨. વાઘ ઘોઘરા (ભયંકર) સાદથી ધૂધવવા લાગ્યો.
 મોટો ધરતીકંપ થયો હોય એવો લોકોમાં થરથરાટ થયો.
 તલવારો એક બીજી સાથે અફળાઈ અને સ્વારો આમ
 તેમ લથડી પડ્યા.

૭૩. મોટા મોટા જોરાવર યોધ્ધાઓ પોતાનો જીવ

*કરતાને બદલે કરતલા અથવા કરતેલા શબ્દ હજુ પણ સુરત
 જિલ્લામાં કેટલાક અભણવર્ગના લોકો વાપરે છે. જૂનાં લગ્ન ગીતોમાં આવા
 શબ્દ વપરાયેલા જણાય છે. “ રામનિ રમતેલા દીઠા, દડુલે મારાં મન
 વસ્યારે.”-“નિશાળે લાણુતેલા દીઠા”...“ઘોડિલે ચડતેલા દીઠા”...વગેરે.

પૂંછ વાલી પૂઠિં ઠવહ, અરે નવ નવિ રંગિ ॥ ૧૫૮ ॥ વીર તુ ।
 પાટણ પરગટ ડમડમહ, એ તુ કો કોમ તેહનિ તારિ ॥ ૧૫૯ ॥ વીર તુ ॥વેદિ ॥
 હીર હીરાગલ હાટડાં, એ તુ કાપડાં ફૂટરાં ચિહુ પવિ ચીર તુ ।
 વીર ધાર્ઁ ગયા ધૂંસટી, અરે ધીહટી ધાહટી વહિ ઘૂત નીર તુ ॥વેદિ ॥
 દોશી દેઈ ગયા હાટડાં, એ તુ માટડાં ફૂટડાં વહિ રંગરેલિ તુ ।
 ફડીયા વાડિ ફડી ગયા, એ તુ ફૂલનાં ડાલ માલી ગયા મેહિલિ તુ
 ॥ વેદિ ॥

પાન તે પાંનકુંડિં રહ્યાં, એ તુ ઘાંચીનિ ઘરિ ઢલ્યા તેલના કૂડ તુ ।
 હૂડ હૂઆ તે હાથીયા, એ તુ સાથીયા સવિ બલવતંહ વૂડ તુ
 ॥ વેદિ ॥ ૭૭ ॥

પારપિ પગિ પીડી ચડહ, એ તુ ઘાટ ઘડ્યા સોનાર દિ પૂઠિ તુ ।
 મૂઠિ બાંધી મળીયારડા, મારડા મેલિહ હૂઆ નર ઝૂઠિ તુ ॥વેદિ ॥
 ઓટ કરહ ગઢ કોટડી, અરે જોટડી કામકિ મોટડી ષાહ તુ ।
 વાઝ વીંટાવિઝ વાઘલુ, એ તુ આઘતુ કોઈ ન ઘાલહ ઘાઝ તુ ॥વેદિ ॥

લઉને નાશી ગયા ! કેટલાક રાવતો (લશ્કરી લોકો)
 નાસતા પડી ગયા ને બૂમો પાડવા લાગ્યા, કેટલાક માળ
 (મેડા) પર જઈ ભરાઈ ગયા.

૭૪. પૂછડું વાળીને પૂઠપર મૂકી નવનવા ગાળા
 કરતો વાઘ શહેરમાં ફરવા લાગ્યો. આખું પાટણ ખળભળી
 ઉઠ્યું, કેાઈ એના પર શી રીતે તીર તાકી શકે ?

૭૫.-૭૬.-૭૭.-૭૮.-૭૯. રેશમ અને રશમી કાપડ

ઢાઢ તે ગાઢ કોઢાઢી ં, પાઢિ મંદિર હાટનિ ઘાટ તુ ।

વાટં ન કો સલકી સકહ, જોરે મળતેલા માટ નાશી ગયા નાટ તુ
॥ વેદિ૦ ॥

વાળા હાટમાં કીંમતી કાપડ ચારે તરફ પડતું મૂકીને (નાસે તે મઈ) દોડતા જઈ સંતાઈ ગયા, ધીયા ધીના ઘડા ઢળતા મૂકીને નાશી ગયા, ને પાણીની પેઠે ધી વહેવા લાગ્યું; દોશી દુકાનો બંધ કરીને નાશી ગયા, રંગારાનાં રંગનાં માટલાં ફૂટી ગયાં ને રંગના રેલા ચાલ્યા, કણીયા અનાજના ઢગલા મૂકીને નાશી ગયા, માળી ફૂલનાં ડાળ જેમનાંતેમ મૂકીને નાઠા, પાનવાળાનાં પાન કુંડામાં પડ્યાં રહ્યાં, ઘાંચીના ઘરમાં તેલનાં ફૂડા (કુલ્લાં) ઢળી ગયાં, હાથી ભડકી ઉઠ્યા અને તેના બળ વાન માવતો સંતાઈ ગયા, પારખને પગે ગોટલા ચડી ગયા, સોની ઘાટ ઘડેલા મૂકીને જતા રહ્યા, મણીયાર મૂઠીઓ વાળીને નાઠા, ભરડા દેવસેવા પડતી મૂકીને દોડ્યા. લોકોએ ઘરનાં બારણા બંધ કરી દીધાં, ભેંસો ચમકીને નાસતાં ઉડી બાઈમાં પડી ગઈ, વાયરે ચઢેલા વાઘ ઉપર કોઈ ઘા કરી શકતું નથી.

૮૦. એની હહાડો તીક્ષ્ણ કોહવાડી જેવી છે. એણે બજારનો, ઘરનો, તેમજ ઘાટ (કુવા, તળાવ, નદી વગેરે) નો રસ્તો બંધ કરી દીધો, એના ભયથી રસ્તે કોઈ

બાલા નિ બાલક ટલવલઈ, જોરે ષલમલિ નગરિ નહી રષવાલ તુ ।
સાલ સંભાલ ન કો કરઈ, નર કો ધરિ વાઘલુ દેવ દયાલ તુ

॥ વેદિ૦ ॥ ૮૧ ॥

વીરજણિ કો જાઈઝ, એ તુ આઈઝ એતલિ વિમલ પ્રધાન તુ ।
માન પરિહં મહ દીપતુ, એ તુ જીપતુ એ ઘટિ વાઘનુ વાન તુ

॥ વેદિ૦ ॥ ૮૨ ॥

ગોલ ગરવિ કિશૂં ગડગડિ, એ તુ તડફાડિતું કિશૂં પાટણ પોલિ તુ
પોલિ ષમાં બલિ આવીઝ, એ તુ વિમલ બોલાવીઝ બાંગડબોલ તુ

॥ વેદિ૦ ॥ ૮૩ ॥

ફરકી શકતું નથી, ભણુતા ભાટ અને ખેલ કરતા નટ પણ
નાશી ગયા.

૮૧. ૮૨. માળાપે પડતાં મૂકેલાં હોવાથી છોકરા
છોકરીઓ (ખાળકો) ટળવળાટ કરવા લાગ્યાં, જાણે રક્ષક વગ-
રનું થઈ પડ્યું હોય, તેમ આખું નગર ખળભળી ઉઠ્યું,
કોઈ કોઈની ખબર લેતું નથી, હે દયાળુ દેવ ! આ
વાઘને કોણ પકડે ? કોઈ વીર માતાએ એવો વીર જાણે
(જન્મ આપ્યો) હોય (એવી લોકો પ્રાર્થના કરે છે,) એટલામાં
સૂર્યના જેવો દીપતો વીર પુરૂષ વિમળ પ્રધાન આવ્યો, અને
જેતાની સાથેજ વાઘનું તેજ નરમ પડી ગયું અર્થે
જીતાઈ ગયો).

તડ તડ લોચન તરડીયાં, એ તુ કડ કડ કરડીયાં કૂંચ નિ મૂંછ તુ ।
મૂંછ જિશુ મૂંષર મયુ, ઘણડ ગહગહિડ રે, મુહ થાપડિ પૂંછ તુ
॥ વેદિ૦ ॥ ૮૪ ॥

દંત દાતરડી દાષતુ, એ નાંષતુ રે ઘરા ફૂંકનિ ફાલ તુ ।
કાલ યશુ કાલુતરુ, અતિ આકરુ એ કરિ વલગવા તાલ તુ
॥ વેદિ૦ ॥ ૮૫ ॥

થાપ ધરી જવ ધાઈડ, તવ સાહીડ રે યશુ કાવરુ કાંનિ તુ ।

૮૩. પાટણની પોળો તરફડે છે (એવું વિમળે જોયું).
ખલા ખુલ્લા કરીને-ખલો થાળડીને (પહેલવાનો કુસ્તી
લડતાં પોતે પોતાનો ખલો થાળડે છે,) બળવાન આવ્યો,
મોટી નોખત ગર્જતી હોય (તેવા સાથે વિમળે તુચ્છકારથી
વાધને જોલાવ્યો.

૮૪. વાઘની આંખો (ક્રોધથી) ઠરડાઈ ગઈ, તે મૂંછ
અને કેશના વાળ કરડવા લાગ્યો, ગાંડાની પેઠે તે ઉશ્કેરાયો
અને જમીન સાથે પૂછડું પછાડી ઘણું ધૂરકવા લાગ્યો.

૮૫. વાઘ દાંતની દાતરડી દેખાડવા અને પૃથ્વીપર
કૂંફડા નાખવા લાગ્યો, કાળોતરો (દુષ્ટ) કાળ જેવો-
ખડુ આકરો છે, તે (વિમળને) વળગવાનો લાગ
જેવા લાગ્યો.

આ શબ્દ ખીજી ત્રીજી પ્રતિમાંથી લીધો છે પહેલી પ્રતિમાં
“દેખાડી” શબ્દ છે, જે નજર ચૂકથી લખાયો હશે એમ લાગે છે.

વિમલ કરિડ કરિ માંકડૂ, લીડ સાંકડૂ રે દેવી અંબિકા ધ્યાનિ તુ

॥ વેદિ૦ ॥ ૮૬ ॥

જયજયકાર શબ્દ હૂઆ, હુહ ઘરિ ઘરિ વરતિ મંગલ ચ્યારિ તુ।

વાઘલુ રા આગલિ ધરિડ, અરે વિમલિ કરિડ જો ઉપગાર તુ

॥ વેદિ૦ ॥ ૮૭ ॥

વિમલ ગયુ ઘરિ આપણિ, અરે રાડ માણિ મંત્રિ ન શીધલું કાજ તુ।

રાજ રષે લિહું વાંણીડ, ઇ પ્રાંણીડ દુષ્ટ મહ જાંણીડ આજ તુ

॥ વેદિ૦ ॥ ૮૮ ॥

૮૬. જ્યારે તે (વાઘ) ધાયો, ત્યારે થપ્પડ મારીને જેમ બકરાને કાનથી પકડે તેમ વિમળે તેને પકડ્યો ને પોતાના હાથમાં માંકડા જેવો બતાવ્યો. અંબિકા દેવીના ધ્યાનથી તેને વશ કરી દીધો.

૮૭. વિમળની “જય” બોલાવી લાગી, ઘેર ઘેર ચારે મંગળ વર્તાયાં, વાઘને રાજા પાસે રજુ કર્યો. એ પ્રમાણે વિમળે ઉપકાર કર્યો.

૮૮. વિમળ પોતાને ઘેર ગયો. રાજાએ કહ્યું, મંત્રી ! કાર્ય સિદ્ધ થયું નહિ. રખે વાણિયો રાજ લે ! આજ મેં જાણ્યું (મારી ખાત્રી થઈ) કે એ દુષ્ટ પ્રાણી છે.

મંત્રિ મળઈ જાણડ છડં અલ્લે, તલ્લે ચિત મ આણશુ ઝુચાટ લગાર તુ ।
 માલ કરુ બલ પારખું, એ સારપિસારખું ટાલશિ સાલ તુ ॥વેદિ૦॥
 માલશું મંત્રિ વિચારિડં, મલુ ભારીડ ભાગડા થાએ તૂ ભીમ તુ ।
 વિમલ હળે કરિ તાહારિ, એ તુ માગજે સબલ હુઈ જે સીમ તુ
 ॥ વેદિ૦ ॥ ૯૦ ॥

॥ દૂહા ॥

પ્રહિ ઝગમતિ પ્રગટીડ, વહિલુ વિમલ પ્રધાન ।
 રાડલિ રાજસમાં લહિ, વલી વિશેષિં માંન ॥ ૯૧ ॥
 માલ અછઈ પારિ આપણઈ, આણઈ ગર્વ અપાર ।
 મહિતા તેહ બલ પારખું, કરુ ન કેતી વાર ॥ ૯૨ ॥

૮૯. મંત્રી કહે, હું જાણું છું, તમે મનમાં ઉચાટ કરશો નહિ, મલ્લના યજ્ઞની પરીક્ષા કરાવો, એ સરખેસરખા સાલ ટાળશે.

૯૦. મંત્રીએ મલ્લની સાથે મળીને ઠરાવ કર્યો ને કહ્યું, ભીમ ખુશી થાય એવી આ સરસ ગોઠવણ કરી છે, તું તારેજ હાથે વિમળને મારજે ને પછી જે સારામાંસારી જમીન હોય તે (ઇનામ) માગજે.

૯૧. સવાર થતાં વિમળપ્રધાન વહેલો આવ્યો, રાજાની રાજસભામાં વળી વધારે માન પામ્યો.

૯૨. (રાજાએ વિમળને કહ્યું,) આપણો મલ્લ છે

વાઘ તુલ્સે વસિ આંણીડ, જે અતિ વસમુ વંક ।
 માંન કરહ છહ માલડા, તે તુલ્સ આગલિ રંક ॥ ૯૩ ॥
 ણિ અવસરિ તેડાવીયા, માલે માંડી તાલ ।
 સુભટ શરોમણિ યે હુહ, તે મોકાલિ ભૂપાલ ॥ ૯૪ ॥
 માલે વાઈ બાકરી, ગરવી બોલિ ગાલિ ।
 આવુ અલજહ આપણહ, યે પુહચહ ભુજ પ્રાંણિ ॥ ૯૫ ॥
 વીર જણયા વીરા સુતન, યે હુહ બહુ બલવંત ।
 ઉઠવણી ઉઠી કરિ, યે વીર કહાવિ કત ॥ ૯૬ ॥

તે બહુ ગર્વ રાખે છે, માટે મહેતા ! તેના બળની પરીક્ષા કરો, કંઈ વખત ખોશો નહિ.

૯૩. જે બહુ વસમો ને ભયંકર હોતો, તે વાઘ તમે વશ કર્યો, તેના સામે ગર્વ કરનારા ખિચારા મલડા રાંક છે (કંઈ લેખામાં નથી)

૯૪. એ વખતે રાજાએ મલ્લને તેડાવ્યા. મલ્લે યુક્તિ થી વાત છેડી રાજાને કહ્યું, જે કોઈ બળવાનમાં બળવાન ચોધો હોય તેને (મારી સાથે લડવા) મોકલો.

૯૫. મલ્લે બાકરી બાંધી, ગર્વથી ગાળ દઈને કહેવા લાગ્યો, જેના હાથમાં બળ પહોંચતું હોય તે આવે, આપણે ભેટીએ.

૯૬. જે વીરમાતાથી જન્મ પામેલો અને વીર

॥ છંદ ॥

તેણિ વયણિ રોસિહં ચડિઉ, મડ ઉઢિઉ મડવાય ।

ઘાઈ તિ પહિલું જાલવી, પચ્છઈ પરઠિઉ પાય ॥ ૯૭ ॥

॥ છંદ ॥

તરે પરઢીય પાય રહિયુ રઢ માંડી, મીમિ મઢાઢીય માલ મઢં ।

ઘણ ઘાય ઘડક્રિય, સૂર ધરક્રિય, શેષ સલક્રિય માર વઢં ।

ચલ ચંદ ચમક્રિય, મેરુ ફરક્રિય, તાંમ ધ્રુ સક્રિય, ધીરધરા ।

જય વિમલ જમલિ મહી માલ મઢંતઈ, પિષ્પઈ સુરવર કોડિ નરા ॥ ૯૮ ॥

ઘણ મિલ્લઈં મુઢિ, કિ મજ્જઈ પુઢિ, કિ ઉઢવિઉઢ ચડંત વઢઈ ।

ઘણ હત્થોહત્થિઈં, બત્થોબત્થિઈં, સત્થોસત્થિઈં, શીસ વઢઈ ।

કરિ કરઈ કડક્રિય, મજ્જઈ હઙ્ગકિ, ધુજ્જઈ ગુઙ્ગકિ, માર મરા

॥ જય૦ ॥ ૯૯ ॥

કરશૂં કર મોઢઈ, કંડ વિછોડિઈ, કોઈ ન હોડકિ હારિ કરઈ ।

ઝપ્પાડીય લંષિઈ, દીણ ન મપ્પઈ, આવીય પપ્પઈ, વેગિ હરઈ ।

પિતાનો પુત્ર હોય, જે મહા બળવાન હોય અને જે વીર
(ભાયાનો) વીરમર્દ કહેવાતો હોય તે ઉઠીને ઉભો થાય. !

૯૭. તેના (મદ્દલના) વચનથી ખીજવાયેલો યોધ્ધો
(વિભળ) તરત ઉઠ્યો પડેલો ધા સંભાળી લઈને પછી
પોતાનો પગ સ્થિર કરીને લડવા ઉભો રહ્યો.

ઘડ ધુંબડ ધાફ, કિ માહોમાહિ, કિ લદ્દઈ વાહિ, કિ ઘાય
કરઈ ॥ જય૦ ॥ ૧૦૦ ॥

ઘણ પૂરીય માંણિ, કિ જાંણઈ ઠાંણ, કિ સવેસંઘાંણ કિ, દૂરિ કરઈ।
જડ જોડ ન મજ્જઈ, હક્ક તિ વજ્જઈ, અંબર ગજ્જઈ, ઇંદ ઘરા ।
વિમલિંદંબલ ઝરકિ, કીય તવ ચૂર કિ, મલ્લઈ પૂરિ કિ, આયપરા
॥ જય૦ ॥ ૧૦૧ ॥

૯૮-૯૯-૧૦૦-૧૦૧. વિમળ પગ સ્થિર કરીને લડતો ઉભો રહ્યો. ભીમે તેની સાથે બળવાન મદલ વળગાડ્યો. (એક બીજા પર કરતા) ઘા ધમધમવા લાગ્યા, સૂર્ય ઝાંખો પડવા લાગ્યો, બળપૂર્વક લડતા યોદ્ધાઓના ભારથી શેષ સળવળવા લાગ્યો, ચળકતો ચંદ્રમા ડોલવા લાગ્યો મેરૂ ધુન્નવા લાગ્યો, ધ્રુવ પોતાનું નિશ્ચિત સ્થાન છોડીને ખસવા લાગ્યો, વિજળી વિમળની સાથે પૃથ્વીપર ચાલતી મદલની લડાઈ કરોડો મનુષ્યો અને મોટા મોટા દેવતાઓ જોવા લાગ્યા. વાંસો ભાગી જાય એવી એક બીજાને મૂકીઓ મારે, પડે ને પાછા ઉઠીને વળગે, વારંવાર હાથોહાથ અને બાથંબાથ આવી જાય, એક બીજાના માથા સાથે માથું અફાળે, એક બીજાના હાથ ઉતરી જાય, એક બીજાનાં હાડ ભાગી જાય, એક બીજાના શુડા (સાંધા) નરમ થઈ જાય, એવા બળથી લડવા લાગ્યા. એક બીજાનું કાંડું છોડાવતાં હાથ મરડી

॥ અથ કલશ ॥

વિમલ જમલિ જવ આણ, મલ્લ રક્ષિત મહી મંડલિ ।
 રાયંગણિ ઝૂંઝંત, નાંમ રક્ષિત આંબંડલિ ।
 ઝડપડ કરિ ષણ એક, છેક જિત્તડ જગિ જાંણડ ।
 જોણિ વગ્ધ વાશિ કરિડ, તેહ કુળ મલ્લ સપરાણડ ।
 લાવણ્યસમઢ કહિ વિમલ તે, દહાદિશિ લંબિડ ફેરવી ।
 આવે વિમલ પાણ પડિ, જે જનિ કૃત છે રવી ॥ ૧૦૨ ॥

નાખે, કોઈ કોઈને નમ્યું આપે નહિ, કોઈ કોઈથી નમતું
 બોલે નહિ, એક બીજાને ઉચકીને ફેંકી દે, ફરી પાછા આવીને
 એક બીજાને વળગે અને ઝટ છૂટા પડી જાય, કોઈ ભર્યા દોડતા
 આવીને વળગે, એકએકની ઉપર પડે અને એક એકને ઉપાડી
 જાય, એક બીજા પર ઘા કરે, સાધાના મર્મસ્થાનના સાતા એક
 બીજાના મર્મસ્થાન પર મારીને એક બીજાને છૂટો પાડે, જડ
 જેવા કોઈ કોઈથી હુટે નહિ, સામસામે કરતા હોંકારાથી મેઘ
 ગર્જના પેઠે આકાશ ગાજી રહ્યું, વિમળે મલ્લને સંપૂર્ણ બળ
 અજમાવવા દીધા પછી જીવવાના લોભવાળા તે મલ્લનો ચૂરો
 થઈ જાય એવો વિમળે તેને પછાડ્યો.

૧૦૨. રાજ દરબારમાં વિમળ સામે વળગાડેલા
 મલ્લ સાથે લડીને વિમળે અખંડ ભૂમંડળમાં અમર
 નામ મેળવ્યું. ઝપાટાથી એક ક્ષણમાં સંપૂર્ણ જીત

ઘંડિ ઘંડિ૦

પતલહ છટ્ટુડ ઘંડ વષાંણિ ॥૧૦૩॥

इति विमलप्रबंधे नवरंगनवषंडे श्री चक्रेश्वरीअंबिकाराधना,
श्री अर्बुदाचल प्रासाद प्रतिबोधन, बाण त्रित्रय प्रगटी करणे, व्याघ्र
मल्ल युद्ध जयाधिकारे षष्ठं खंडं संपूर्ण ॥६॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

ઘંડ સાતમડ

મંત્રી રાડ વિમાંસણ કરહ, દેવશક્તિ એ કિણિહિ ન મરહ ।

આપણિ યે યે કર્યા ઉપાય, તે વિસરાલ થયા કહિ રાય ॥૧॥

મણિ મંત્રિ રાજન સુણિ વાત, આગહ વિમલ પિતાનુ તાત ।

મેળવેલી જગે જોઇ. જોણે વાઘ વશ કર્યો તેના આગળ
મદલનું શું ગળું ! લાવણ્યસમય કહે છે કે જ્યારે દશ
દિશાએ ફેરવીને મદલને ફેંકી દીધો, ત્યારે તે (મદલ) આવીને
પગે લાગ્યો. લોકોમાં વિમળનો સૂર્યના જેવો પ્રતાપ પડ્યો.

૧૦૩ એ પ્રમાણે લાવણ્યસમયની વાણીથી છટ્ટો ખંડ
પૂરો થયો.

૧. રાજા અને પ્રધાન ચિંતા કરવા લાગ્યા કે વિમ-
મળમાં દૈવીશક્તિ છે, માટે તે કશાથી મરવાનો નથી. રા-
જાએ કહ્યું, આપણે જે જે ઉપાય કર્યા તે બધા નિષ્ફળ ગયા.

લહિર આદિ લેષ લાગીદ, છપ્પન કોડિ *ટંકા માગીદ ॥૨॥

ઈણિ મર્મિ ધન લીજિ કસી, ધન હીણિડ શું કરશિ વશી ।

ધન વિણ માણસનું મદ ટલદ, ધન વિણ મોટાદ સવિ ગલદ ॥૩॥

ધન વિણ કોઈ ન માંનિ બોલ, ધન વિણ થાશિ રંક નિરોલ ।

ધન લીધું તુ લીધા પ્રાણ, નીર વિહણડં યશું નિવાંણ ॥ ૪ ॥

૨. પ્રધાન કહે રાજા સાંભળો ! આગળ વિમળના વડા-
ઉઆ લહિર (દંડ નાયક) હતા, ત્યારથી લેણું નીકળે છે એવો
હિસાબ કરીને છપ્પન કોડિ ટંકા માગો.

૩. એ યુક્તિએ કરીને ધન ખેંચી લઇએ, પછી ધન
વગરનો અહીં રહીને શું કરશે ? ધન ન હોય તો માણસનું
અભિમાન રહે નહિ, ને ધન વગર મોટાઈ પણ રહે નહિ.

૪. ધન વગર કોઈ કહ્યું માને નહિ, ધન જશે એટલે
ગરીબ જેવો થઇ જશે. ધન લીધું એ પ્રાણ લીધા જેવું જ છે.
ધન વગરનો માણસ તે પાણી વગરના નવાણ જેવો છે.

+ ટંકા એ એ વખતનું મુખ્ય ચલણી નાણું હતું તેથી આપણે
“ટકાનું વ્યાજ,” “ટકે શેર ભાણ ટકે શેર ખાણ,” વગેરે શબ્દોમાં
‘ટકો’ શબ્દ વાપરીએ છીએ, તે તે કાળના ‘ટંકા’ શબ્દ ઉપરથી ચાલતો
આવેલો છે.

મંત્રિ સભા પ્રહિં ઝગમિ ગયુ, +રા રૂઠડ ઉફરાટડ થયુ ।
 નરસમુદ્ર પાટણનુ ધળી, રાડ રીસાવિડ કુહુ શા મળી ॥ ૫ ॥
 મળઈ મંત્રિ સુણિ વિમલમંત્રીસ, રાનિ લેષાની છિ રીસ ।
 છપન કોડિ ટંકા ઘર મરુ, કિ આવીનિ લેખું કરુ ॥ ૬ ॥
 જુ તુલ્લે રાની વંછડ મયા, કરુ બોલ યે તુલ્લનિ કહ્યા ।
 વિમલમંત્રિ જવ મંદિર જાઈ, આપઈ લેષાં કો કરમાંહિ ॥ ૭ ॥

૫. ખીજે દિવસે સવારે વિમળ રાજસભામાં ગયો, ત્યારે રાજાને રીસાએલો અને પોતાનાથી ફરી એઠેલો જોયો, (વિમળે કહ્યું-) સમુદ્ર જેવા વિશાળ અને ભરચક વસ્તી વાળા પાટણ શહેરના ધણી-રાજા, કહો શા માટે રીસાયા ?

૬. પ્રધાન કહે, વિમળમંત્રી સાંભળો, રાજાને હિસાબને માટે રીસ છે. ગમે તો છપ્પન કોટિ ટંકા આપો અને ગમે તો હિસાબ કરીને ખાતું પાડી આપો.

૭. જો તમે રાજાની કૃપા ઇચ્છતા હો તો તમને જે વાત કહી તે પ્રમાણે કરો. વિમળમંત્રી ઘેર ગયો ત્યારે કોઈએ તેના હાથમાં હિસાબ આપ્યો.

+અપભ્રંશ ભાષાના કાળે રાજાને “રા” કહેતા હતાઃ “રા ખેગાર,” “સધ્ધ(સિદ્ધ) રા જેશંગ,” “રા મંડલિક,” “રા નોંધણ,(નવ+ધન)” એ શબ્દો હજી સુધી વપરાય છે.

વાંચિડ લેષ વિછેદિઈં કરી, વાળુત્રે વુહર્યાતા તુરી ।
 દિદ્ધ દાંણચોરીનું આલ, રાડ પડિઈ લીયા સમકાલ ॥ ૮ ॥
 જુ થાઈ તુ ઊપર કરુ, નહીતરિ લેષ લિષી દિડ ષરુ ।
 રાય સરીસુ નહીં સંતોસ, વલી અધિક ઝગાયુ રોસ ॥ ૯ ॥
 વલતા લેષ લિપ્યા પડવડા, છઢે પીયાણે* આવ્યા છડા ।
 દૃષ્ટિ લેષ ચિંતા પરહરી, વાત તુરીની છિ પાધરી ॥ ૧૦ ॥

૮. પરખીડીયું ફાડીને લેખ વાંચ્યો, (તો જાણાયું કે
 લહિર સેનાપતિના) વાણોતરે ઘોડા વહોર્યા હતા, એ ઘોડાનું
 દાણુ તેણે આખું નહોતું, એવું તેના ઉપર આળચડાવ્યું છે
 અને તે કાળથી માંડીને વિમળના વખત સુધીનો રાજા
 હિસાબ માગે છે.

૯. જો અને તો નાણું આપી દો, નહિ તો નવેસર
 લેખ લખી આપો. રાજાને સંતુષ્ટ કર્યા વગર ખીજો રસ્તો
 નથી ને જો તેમ નહિકરો તો તેમને વધારે રોસ ઉપજાવશે.

૧૦. (વિમળે) કરડા શબ્દોથી વળતો જવાબ લખ્યો.
 (એમાં લખ્યું કે) અમે છેડેછડા (એકલા અને હાથ
 હલાવતા) આવ્યા હતા (વડીલોની કોઈ મિલકત મને મળી

*પીયાણું શબ્દ સંસ્કૃત પ્રયાન ઉપરથી થયો છે પ્રાચીન
 કવિઓ છટથી એ શબ્દ વાપરતા આવ્યા છે જુઓ ' પીયાણાને
 પહોંચ્યાં રે તેડાં તતપર થયાં રે ' આપુ ગાયકવાડ

લેષ મિશિ ફાંડિ પાઢાશિ, ઘન લેઈ વિરી તાઢાશિ ।

કિશૂં કરિ જુ અતિ આકલુ, ગાઢુ સીહ સબલ સાંકલિડા ॥૧૧॥

કૂઢ રચાવ્યાં આગઈ ઢેઢિ, વાઘ માલિ મંઢાવી વેઢિ ।

પહિલું ધુરિ જુ ષાધી ષતા, પછિ જેહ કીજિ ડરતા ॥

દુર્જન હાસાં કરશિ ઘણાં, જાશિ મહત પિતામહ તણાં ।

નથી, એટલે વડીલના નામનું લેણું મારી પાસેથી લેવું વાજબી નથી.) વિમળે લેખ જોઈને ચિંતા તણ દીધી. (રાજાનો હેતુ સમજી ગયો કે) ઘોડાની વાત પાછરી છે (એ તો એક બાનું છે).

૧૧. લેખને બાને ક્ષંદામાં નાખશે (પછી ધન હરી લેવાનું બાનું મળશે) ને ધન લઈ લીધા પછી દુશ્મનો હેરાન કરશે. બહુ આકળો સિંહ પણ મજબુત સાંકળે બંધાયા પછી શું કરે ?

૧૨. પહેલાં વાઘ અને મલ્લ સાથે યુદ્ધ કરાવ્યું, એ બધા જુઠ્ઠા પ્રપંચ કર્યા. પહેલેથી (ખરો મર્મ) નહિ સમજવાની મોટી ભૂલ કરી એટલે હવે પાછળથી શા વિચાર કરવા ?

૧૩. હવે દુર્જન લોકો મનગમતી એટા કરશે ને પિતા મહનું મહત્વ (કીર્તિ) નષ્ટ થશે. કાચાકાનનો રાજા ભીમ, એનું રાજ પણ રહેશે કે જશે તેનો કંઈ

દુબલ કનડ રાજા મીમ,+વિળઠઈ રાજિ ન રહીઈ નીમા॥૧૨॥

જૈ મંદિરિ સામહળી કરી, સાંઢિ સોલસિં સોવિન મરી ।

પક્ષરિ પંચસયાં અસવાર, બીજા પંચ સહસ તોષાર ॥ ૧૪ ॥

પાયક સહસ મિલ્યા દસ સાર, અવર અનેરા વર્ણ અઢાર ।

પોતાના ગજ સથિં લીધ, બીજા તુરી અઢાળી કિદ્ધ ॥૧૫॥

નિર્ધાર નથી.

૧૪. (આવો વિચાર કરીને વિમળે) ઘેર જઈને તૈયારી કરી. સોળસેં સાંઢપર સોનું ભર્યું, પાંચસે સ્વાર તૈયાર કર્યા અને બીજા પાંચ હજાર ઘોડા લીધા.

૧૫. દસ હજાર પાળા મેળવ્યા અને બીજા અઢારે વણુના લોક સાથે લીધા તે જુદા. પોતાના હાથી હતા તે પણ લીધા અને કેટલાક ઘોડા ભાડે લીધા.

= સં. વિનશ્યતિ ઉપરથી પ્રા. વિળઠઈ અને શુજરાતી 'વણુસે' થયું છે. "વણુસે વણુસેવના થકી" દલપતરામ. 'કાચનો કુંપો કાયા તમારી વણુસતાં ન લાગે વાર.' ધીરો.

રથ વાહિણિ ઝંટે નીસાંળ, રથત મર્યા સાથિહ સાબાંન ।
 અંતેઝરિ દહેરાસર+ સાથિ, ઘરિથી લીધી સંઘલી આથિ॥૧૬॥
 મેલી કટક થયું અસવાર, મીમ મેટ કીધી તેળીવાર ।
 રાડ પુઠિ જવ દેઈ રહિડ, વલતુ બોલ વિમલિ હમ કહિડ॥૧૭॥

દૂહા.

મજ્ઞ દીઢી યે વિરીયાં, વલી મ દેયો મીમ ।
 હમ મળી પાટળ તળી, વિમલિ વુલિ સીમ ॥ ૧૮ ॥

૧૬. વાહનને માટે રથ વગેરે લીધા, ઉંટપર નિશાન ચડાવ્યાં, સર્વ પ્રકારની સામગ્રી સાથે ભરી રાખી, ઘરમાંનું દેહરાસર સાથે લીધું અને ઘરમાં જે કંઈ સમૃદ્ધિ હતી તે પણ લઈ લીધી.

૧૭. સર્વ સૈન્ય મેળવીને વિમળ સ્વાર થયો, તે પછી મીમ રાજાની મુલાકાત લીધી. જ્યારે રાજા મળીને છૂટો પડ્યો ત્યારે વિમળે છેવટનો ઓલ કહ્યો.

૧૮. “દુશ્મનોએ મને જેવી હેરાનગતિ પહોંચાડી, તેવી ફરી (કાંઈને) પહોંચાડશે નહિ. ” એમ કહીને વિમળે પાટણનો સીમાડો ઓળંગ્યો.

+શ્રીમંત શ્રાવકો પોતાના ઘરમાં દેહરાસર રાખે છે.

॥ ચુપૈ ॥

ચાલિડ માંત્રિ માલવણિ રહિડ, તિહાંથુ ટબક નીસાહણે મયુ ।
 ણિ અવસરિ ચંદ્રાવહૃઃ ધણી, આવિડ ષેત્રિ ષડાલી મળી ॥૧૯॥
 સુપ્યા વિમલ નીસાહાણે ઘાય, ધરાણિ ઢલિડ ચંદ્રાવહૃ રાય ।
 નાહાટા બેટા સવિ મન મટહૃ, રા પંડી પાશિહં ગ્યા ઠઠહૃ ॥૨૦॥
 આવિડ વિમલ અષંડ અગાજિ, જૈ વિટડ ચંદ્રાવહૃ રાજિ ।
 સીમાઢા જે સવિ સામટા, આવી વિમલ મિલ્યા એકઠા ॥૨૧॥

૧૯. વિમળ આલ્યો આલ્યો માલવણુ જઈને રહ્યો, ત્યાં
 (પોતાનાં સત્તાધીશ તરીકેનાં) નિશાન ધારણુ કર્યાં. એ
 વખતે ચંદ્રાવતીનો રાજા ખડાલી ગામ તરફ આવ્યો.

૨૦. વિમળના ડકાનો અવાજ સાંભળીને ચંદ્રાવતીનો
 રાજા મૂર્છા પામ્યો (ભયભીત થયો), તેના છોકરાઓ
 ખૂંટીને નાઠા, તે ઠકૂના રાજા પાસે જઈ રહ્યા.

૨૧. વગર હુરકતે વિમળ આવીને ચંદ્રાવતીની
 ગાદીએ બેઠો. આસપાસના સૌ સામંતો આવીને વિમળને
 મળી ગયા.

ચંદ્રાવતીના ખડગે આખુરોડ રહેશનથી દોઢ બે મૈલપન
 આવ્યા છે અર્ધુદ (આખુ) દેશનુ રાજનગર તે વખતે ચંદ્રાવતી
 હતું. ગુજરાતપર ચઢી આવતા અલ્લાઉદ્દીનના સૈન્યે તે ઉજડ કર્યું,
 વધારે હકીકત માટે જોઓ ઉપોદ્ધાન.

જેહનાં ન નમ્યાં કહિનહ ઢીલ, ડલગ કરહ મલા તે મીમ ।
 ગાંમ ઠાંમ લીધા પરદેસ, સેવ મનાવ્યા નગરનરેસ ॥ ૨૨ ॥
 બિઠડ વિમલ સમા સમધરી, આવિડ નર કો દેશાડરી ।
 સાંમલિ સ્વામી દેસ બંગાલ, રોમ નગર છિ અતિ સુવિશાલ ॥ ૨૩ ॥
 ઇકં નગરિ બાર સુલતાંન, બાર બાર જોઅળ મંડાળ ।
 વાવિ સરોવર વાડી કૂઆ, દેસ અછિ સવિ કહિ જૂજૂઆ ॥ ૨૪ ॥
 જિહાં જિહાં જાંણહ હીદૂ નાંમ, તિહાં તિહાં દેસ ડજાડહ ગાંમ ।
 હીદુનુ અવતરીડ કાલ, જુ ચાલિ તુ કરિ સંમાલ ॥ ૨૫ ॥

૨૨. જેનુ શરીર કોઈને નમ્યું નથી, ભીમદેવ જેવા
 મોટા મોટા જેની તાબેદારી કરે છે (તેવા વિમળે), ગામ
 ઠામ, અને દેશ પરદેશ પર અધિકાર મેળવ્યો, મોટાં મોટાં
 નગરોના રાજાઓને પોતાની તાબેદારી કબુલ કરાવી.

૨૩. સમુદ્ર જેવી મોટી સભા ભરીને વિમળ ખેઠો
 છે, ત્યાં કોઈ દેશાવરી માણસ આવ્યો (ને કહ્યું) સ્વામી
 સાંભળો, અંગાળ દેશમાં મોટું વિશાળ રોમનગર છે.

૨૪. એક નગરમાં બાર સુલતાન છે ને બાર બાર
 યોજન (લાંબુ પહોળું)માં નગર વસ્યું છે. વાવ, સરોવર
 બાગ, કૂવા અને રાજ કરવાનો પ્રદેશ દરેકનો જૂદો જૂદો છે.

૨૫. જ્યાં જ્યાં હિંદુનું નામ જાણે છે, ત્યાં ત્યાં તે તે

તે ચારં રવિ પારિ વીપતા, દોહિલા દેવ અછહ યીપતા ।
 સાંભલિ હો ચંદ્રાવહ ધણી, રોમ નગર તે પૂરવ મળી ॥ ૨૬ ॥
 મળહ મંત્રિ સી મંડી યાત્ર, તે સુલતાન કહ્યા કુળમાત્ર ।
 એક એકની છાયાં રહહ, તે સુલતાન નામ કિમ લહહ ॥ ૨૭ ॥
 માલવ મગધ દેસ નમીયાહ, જીતા કચ્છ મચ્છ મેવાહ ।
 કલિ કર્ણાટ લાટ નિ મોટ, જીતી મારુઆહિ નવ કોટિ ॥ ૨૮ ॥
 વહદિશિ વરતિ આળ અપંહ, મેહ લિહ ગૂજરાતનુ હંહ ।

દેશ અને તે તે ગામ ઉજડ કરે છે. હિંદુઓનો કાળ અવ-
 તર્યો છે, માટે જો બનીશકે તો રક્ષણ કરે.

૨૬. તે બારે સૂર્યના જેવા દીપે છે, ને દેવથી પણ
 જીતાવા કઠણ છે. ચંદ્રાવતીના ધણી સાંભળો ! રોમ નગર પૂર્વ
 તરફ છે.

૨૭. મત્રી કહે, શી વાત કરે છે ! એ સુલતાન
 શા લેખામાં છે ! એક એકને આશરે રહે તે સુલતાન
 પદવી શી રીતે પામે !

૨૮-૨૯(મે)માળવા,મગધ,નમીયાહ(?) કચ્છ,મચ્છ, મેવાહ,
 કલિ(વૃંદાવન),કર્ણાટક, લાટ,લોટ(ભૂત દેશ-ભૂતાન)અને નવકોટિ
 મારવાડ જીતી છે.દશ દિશાએ મારી અખંડ આણુ વર્તાય છે, મેં
 ગુજરાતનો હંડ લીધો છે, ભીમદેવ મારો રાજા છે, એમ બાણીને મેં

મીમ ન માંજીડ ઠાકુર મળી, કિમ લોપૂં કુલવટ આપળી ॥૨૯॥

ગૌડ દેસનુ રા ગાંજીડ, મોટ તળડ મટવા માંજીડ ।

પંચાલુ તે પાલિડ પલહ, કાહ્લીડ કોઢારે રલહ ॥૩૦॥

કાસમીર કંપિડ મહવાય, ચૌડ દેસનુ ચંપિડ રાય ।

બાબરીડ બિઠડ બારાળી, કનૂજુ તે કીરતિ કરહ ॥૩૧॥

અંગ દેસનુ ડલગ ષરુ, જીવી માગહ જાલંધરુ ।

વાગડીડ તે લંષહ વાય, સોરઠીડ તે શેવિ પાય ॥૩૨॥

તેને રાજબ્રહ્મ કયોં નથી, હું મારા કુળની વટ કેમ લોપું ?
(જેનું લૂણ આધું તેને રાજબ્રહ્મ કહું તો મારા કુળની વટ
(ટેક) ને કેમ છોડું ?)

૩૦-૩૧-૩૨-૩૩-૩૪-૩૫-૩૬.(મે) ગૌડ દેશના રાજાને
ગાંજીયો (હરાબીયો) છે, ભોટના રાજાને રાજબ્રહ્મ કયોં છે,
પંચાળ (પંજાબ) માફ પાળ્યું પળે છે, કાનડા મને ખંડ-
ણી આપે છે, કાશ્મીર મારા લયથી કંપે છે, ચૌડ
દેશના રાજાને મેં દબાવ્યો છે, બાબરીઓ (બાબર દેશ)
મારે બારણે બેઠા છે (સેવક છે), કનોજ મારી કીર્તિ ગાય
છે, અંગદેશ (અંગાળને ઉત્તરભાગ)નો રાજા મારો તાબે-
દાર છે, જાલંધર મારી કૃપા ઇચ્છે છે, વાગડ મને પવન
નાખે છે (સેવા કરે છે), સોરઠ મારા પગ સેવે છે, હું

અવતરીડ રિપુ કેરુ કાલ, પ્રગટિડ પુણ્યવંત પ્રતિપાલ ।

મથુરા તળડ માલ પાઠવહ, અર્થ અયોદ્ધાનુ આઠવહ ॥૩૩॥

ઢીલીનુ તે માંનહ ઢાક, રોમ નયરની થૈ તકતાક ।

મજ્ઞ આગલિ ણ્સ્યાં બલ કહ્યાં, કળ ઉપળતાં બૂરાં રહિયાં ॥૩૪॥

યમળવારિ નવિ યમયા વહૂ, કરતાં પાક રહ્યા કોરહૂ ।

ઘર કરતાં કેઘર વીસર્યા, કે દીશિહં અલગા નીસર્યા ॥૩૫॥

તે સુલતાંળ તળડં શૂં ગજૂં, જુ જાંળ્યા તુ કિમ ઝમજૂં ।

કરુ સજાઈ મહિતા જાંળ, જૈ જીપૂં બારં સુરતાળ ॥૩૬॥

રિપુનો કાળ થઈ અવતર્યો છું ને પુણ્યવંતનું પ્રતિપાલન કરું છું. મથુરા દેશનો રાજા મને ભેટ મોકલે છે, અયોદ્ધાનો રાજા ખંડણી આપે છે, દિલ્લીનો રાજા મારી ખીક રાખે છે, ને હવે રોમનગરની ઘડી ભરાઈ ગઈ છે. મારા આગળ એનું ભળ શું વખાણું છે ! દાણા ઉપણતાં એ બૂરાં રહી ગયાં છે (ઉપણતી વખતે બૂરાંવાળા દાણા પણ પવનથી ઉડીને બૂરાં ભેગા જઈ પડે છે) જમણવારમાં (અનેક પક્ષવાનો જમવાનાં હોવાથી) એ વડૂ ખાધા વગર રહી ગયું છે, રાંધતાં એ દાણા ઠોડા રહી ગયા છે, ઘર કરતાં એ ગોખલો રહી ગયો છે, ને તેથી એ બૂદ્ધા પડતા જણાય છે. એ સુલતાનનું શું ગજૂં છે ! અને હવે જો મારા જાણવામાં આવ્યું છે, તો એમને કેમ જવા દઉં! મહેતા !

શૂરા સૂરાતનિ ધડહડુ, હય પવસરીયા ડપરિ ચડડ ।
 ચંદ્રાવય બાહરિ મેહલાંણ, કીધૂં તાંમ હવૂં જગિ જાંણ ॥૩૭॥
 હલહલ કટક સજાઈ કરી, મહ માથા માલોડે મરહ ।
 સગળી શીંગણિ પાલી પટા, કટારી કાતરિ કરકટા ॥૩૮॥
 ગદા ગુરજ ગોલા ગોફિળી, મલ શલકહ માલાનાં અળી ।
 હલ મૂંસલ વર મોગર ચક્ર, ગેડી ગંઢાલી યિ વંક્ર ॥૩૯॥
 શંષ શક્તિ તોમર તરૂઆરિ, નમ્મીચા નારાચ વિચારિ ।
 ષાંઢાં ષેઢાં ઘળ ઘૂઘરા, વલી વંસ નિ છાપર છરા ॥૪૦॥
 સરસી ફરસી નિ હડબડી, અળીયાલી વાલી વાંકડી ।
 તીષાં તોજિ તપં ત્રિશૂલ, વિરિાનિ શરિ માથાશૂલ ॥૪૧॥

(પોતાના કારભારીને કહે છે) તૈયારી કરો, જઈને બારે
 સુલતાન જીતુ.

૩૮. શૂરો શૂરાતનથી ગાજ્યો ને સજ્જ કરેલા ઘોડાપર
 ચઢ્યો ચંદ્રાવતી બહાર જઈને પડાવ નાંખ્યો ત્યારે સર્વ
 રથળે (ચડાઈ બચ છે એવું) બાણ થયું.

૩૮-૩૯-૪૦-૪૧. અપાટાબંધ સૈન્યની તૈયારી કરી,
 લડવૈયાઓએ ભાલોડાંના ભાથા ભર્યા, સગળી, શીંગણી,
 પાલી, પટા, કટારી, કાતર, કરકટી, ગદા, ગોળા, ગોફણ,
 અળકતાં ફળવાળા ભાલા, હળ, મૂશળ, મોગરી, ચક્ર, વાંકી

જરદ જોડ જમલી જીણસાલ, લોહવડી ડગલી ગહીંડા ઢાલ ।

હસ્તામર્ણ અંગૂઠી ષરી, દોરી જુરદ ઢામ કર્કરી ॥૪૨॥

પહિર્યા અંગા ચંગા ટોપ, રંગિ રંગાઝલિના આટોપ ।

પહિરી જીવરણી સન્નાહ, વિરીની શરિ દેવા દાહ ॥૪૩॥

મોટા મયગલ પર્વત પ્રાય, બલવંતા કે કાલા કાય ।

પક્ષર પય ઘૂઘર ઘમઘમઙ્, રણિ રલિઆતા રોસિં રમઙ્ ॥૪૪॥

અને ગાંઠાવાળી ગેડી, શંખ, શક્તિ, તોમર, તલવાર, તમંચા, નારાય, ખાંડાં, ઘણુ, ઘુઘરા, વાંસી, પહોળા ફળ વાળું છાપર, છરા, તીક્ષ્ણ ધારવાળી ફરસી, અને હડખડી જે અણીવાળી અને વાંકી વાળેલી છે તે તથા તીક્ષ્ણ અને તેજવાળાં ત્રિશૂળ વગેરે વેરીના માથાને ભેદનારાં અનેક હથિયારો લીધાં.

૪૨. મજબુત અને બંધ બેસતી જીણસાલ (બખ્તરના વર્ગનું અંગરક્ષક હથિયાર લીધું તેમજ બખ્તર અને ગેંડાની ઢાલ, હાથના શણગાર રૂપ વીંટી અને પણછને માટે મીણ પાચેલી દર્ભની કર્કરી દોરીઓ લીધી.

૪૩. પોતાને બંધબેસતા સુંદર ટોપ (માથાના રક્ષણ માટે) પહેરી લીધા, જે સુંદર રંગે રંગેલા અને શોભિતા છે. દુશ્મનને દાહ દેવા મજબુત જીવરણી પહેરી.

૪૪-૪૫-૪૬-૪૭. પર્વત જેવા મોટા હાથી, જે મહા

દંતૂસલ યમ ઢાઢા યશી, સરલી સૂંઢિ ધાઈ ધસી ।
 રીસિ ચીસિ છંડઈ સારસી, પરિ પંરિ સવિ પ્રીછિ પારસી ॥૪૫॥
 પગ કરિ થંભ્યા મોટા થંભ, સિંદૂરિઈ સોજાલ્યા કુંમ ।
 સવાભારની સાંકલ ષરી, રણકિ ચરણિ યશી નેઝરી ॥૪૬॥
 અંબાડી પુઠિઈ આઠવી, તે ડપરિ ધજ લહકિ વલી ।
 બિઠા નવિ માઠા પુંતાર, રણિ જૂઠા રૂઠા જૂજાર ॥૪૭॥
 અંગિ રંગિ રૂઢા ચિત્રાંમ, કે મયગલ જયમંગલ નામ ।

બળવાન અને શરીરે કાળા છે, તે યુદ્ધમાં આનંદ પામનારા
 અને ક્રોધથી ફરનારા છે. તેમને પાખર અને પગે ધમધમતા
 ધુધરા છે. યમની ઢાઢા જેવા તેમને દંતુસળ છે. સરળ સૂંઢ
 ના રીસથી એક સરખી ચીસો પાડતા ધસતા દોડે છે.
 વિવિધ પ્રકારની સંજ્ઞાઓ સમજી શકે છે (યુદ્ધને
 માટે કેળવાયેલા છે) મોટા થાંભલાના જેવા પગ રોપીને
 ઉભા છે, જેમનાં કુંભસ્થળ સિંદુરે રંગ્યાં છે, જેમને
 સવાભાર (ત્રીસમણ)ની સાંકળો પગમાં ઝાંઝરની પેઠે રણકે
 છે, જેમની પીઠ પર અંબાડી નાંખેલી છે અને તેના ઉપર
 નિશાન ફરકી રહ્યાં છે, હક્ષ મહાવતો અને યુદ્ધમાં કુશળ
 એવા બહાદુર નાયકો તેના ઉપર બેઠા છે.

૪૮-૪૯. આ હાથીઓના શરીરપર તરેહવાર રંગ અને
 ચિત્રો ચિતર્યાં છે, એ હાથીઓમાં કોઈનું નામ જયમંગળ,

ફૂંકફોડ કે સાંકલત્રોડ, કે વિષછોડ મહામદમોડ ॥૪૮॥

પર્વતઢોલ ધરણિધંધોલ, પરદલબોલ કિ વિરીરોલ ।

ફકતાલ કે દુર્જનસાલ, કે વિષકાલ ચમરબંબાલ ॥૪૯॥

ગઢગંજળ મંજળ વડ ઠાંમ, સિંઘલીયાલા સાચાં નાંમ ।

વાટં મયગલ મદ કલ્લોલ, ચિહુ પાશે ચાલિ ચકઢોલ ॥૫૦॥

તેજી તેષાલા તરવરિયા, રણિ સૂરા નિ રોસિહં મર્યા ।

હાજર મોતી નિ હરીયડા, ભારીજલ હોડા નીલડા ॥૫૧॥

કોઈનું કૂંકફોડ, સાંકળતોડ, વિષછોડ અને કોઈનું નામ મહા-
મદમોડ છે. વળી, પર્વતઢોળ, ધરણીઢંઢોળ, પરદલબોળ, વેરી
રોળ, એકતાલ; દુર્જનસાલ, કાળવિષ, કે ચમરબંબાલ
એવાં નામ છે.

૫૦. ગઢ તોડનારા અને મોટાં મોટાં બાંધકામ
ભાગી પાડનારા સિંહલદ્વીપના હાથી નામ પ્રમાણે ગુણવાળા છે.
મહા ઝરતા હાથી માર્ગમાં ચારે તરફ ધુમતા ચાલે છે.

૫૧. તીખા અને ચંચળ ઘોડા રણમાં શૂરા અને
રોસ ભર્યા સ્વભાવના છે. જેમને મોતીના હાર પહેરાવ્યા
છે અને જેમનાપર કૌંમતી લીલા હોડા નાખ્યા છે.

સવિ સજોડા ભમર મોરીંગ, સારંગા નવહથ નારિંગ ।
 જૂંગા ઝંબાળા ઝંદિરા, વીળાહી ષરસાહાળી× ષરા ॥૧૨॥
 હોલા હારૂડા રૂપડા, સરલા શેહલારા સૂનડા ।
 કેહાડા કબચી કાલૂઆ, જલવટ્ટા ગંગાજલ જૂઆ ॥૧૩॥
 કોહાળા મોટા મહૂઅડા, મલ્હાવીયા મૂંગલ માંકડા ।
 ઝઘસીયા નીઘસીયા ઘોર, ઝાકટીયા ઝોકટીયા મોર ॥૧૪॥
 પાંણપિંથા પંચકલ્યાણ, પવનવેગિ પોઢા કેકાળ ।
 પારકૂરા વચ્છેરા યેહ, જાતિશુદ્ધ નવિ થાકડ તેહ ॥૧૫॥
 કપિલ કિંસોરા ઘોટક જાતિ, અછિ અનેક મલેરી માતિ ।
 જમિ જોડ જડતી જાંળીયા, જાળે રવિ રથના આંળીયા ॥૧૬॥

૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬. દરેકની જોડી છે. ભમર ભોરીંગ
 (ઉડણુ ભ્રમરી), સારંગા, નવહથા, નારીંગા, જૂંગાં, ઊંબાણા, ઉદિરા,
 વીળાહી, ખુરાસાણી, હોલા, હારૂડા, રૂપડા, સરલા, શેહલારા,
 સૂનડા, હાડા, કબચીયા, કાળુડા, જળવટ્ટા, ગંગાજલી, કેહાણા,
 મોટા મહૂઅડા, માળવીયા, મૂંગલ, માંકડા, ઊઘસીયા, નીઘ-
 સીયા, ઘોર, ઝાકટીયા, ઝોકટીયા, મોર, પાણીપંથા, પંચ
 કલ્યાણ, પવનવેગી, વગેરે જાતના મોટા મોટા ઘોડા છે.
 પારકરના જાતિશુદ્ધ વચ્છેરા છે તે કહી થાકતા નથી. વળી

*ધોડાઓની જાત માટે જુઓ 'કાન્હડાદે પ્રબધ' પ્રથમ ખડતું
 ટુક ૧૬૦ પછીનું ગદ્ય.

હંસ ધવલ હીસહ હાંસલા, નાચહ માચહ મહીયલિ મલા ।
 પુહલહ પંથિ સવિહ પહિલીયા, વેગિ વડા વારુ વહિલીયા ॥૫૭॥
 પુઠિહ પુહલા પગિ નીસલા, વંકમુહા નિ વંધમલા ।
 એક વર્ણ નિ ટુંકા કર્ણ, રૂપરિ આરોપ્યાં આમર્ણ ॥૫૮॥
 પઢીયાં પાષર નિ પલાણ, ચઢીયાં રણસાગર ઝઘાંણ ।
 ઝરબંધ ગાઢા પટ્ટાટ, બાંધ્યા યેરબંધના સાટ ॥

કપિલ અને કિંસોરાની જાતના ઘોડા છે અને બીજી પણ
 અનેક ઉંચી જાતો છે. અમુક દેશમાં અમુક ઘોડા સારા
 છે, એવું જ્યાં જ્યાં જણાવ્યું ત્યાં ત્યાંથી ખોળી ખોળીને
 મંગાવેલા જે સૂર્યના રથના છોડી આણ્યા હોય તેવા પ્રતાપવંત છે.

૫૭. હંસના જેવા ઉજળા હાંસલા જાતના ઘોડા
 હીસ દેતા નાચતા રમતા ચાલેછે. વિશાળ રસ્તામાં વહેલવાળા
 એક બીજાથી આગળ નીકળવા બધા હરીફાઈ કરે છે

૫૮. પાછલા પગ પહોળા, વાંકા મોંવાળા અને
 પહોળી પીઠવાળા, એક રંગના અને ટુંકા કાનવાળા ઘોડા-
 ઝોને શણગાર્યા છે.

૫૯. પાખર (લક્ષ્મી ઘોડાઓને રક્ષણને માટે લોઢાનાં
 પાખર બાંધે છે. (જુઓ કાન્હુડદે પ્રબંધ:-“સાવલોહપાખર
 નધ ચામર”ને પદાણુ પડ્યાં. સમુદ્ર ઉભરાયો હોય એવું
 દળ ચડ્યું, પહોળા તંત્ર કક્ષીને બાંધ્યા અને સોટા જેવા
 જેરબંધ લીધા.

કુડી ચંગ ચમર જુકઢાં, મળીયારડાં અનિ મુહરડાં ।
 રૂપ શાપ શરણાં જલકતાં, બિહુ પથિ પાઘઢલાં ઢલકતાં ॥૬૦॥
 પાછિમ પટ્ટકૂલ બાંધીયાં, વઘદોર વારૂ સાધીયાં ।
 ગલી ગલી જલ વાદલ મર્યા, ષલકઈ તોબર ષાંખિહં મર્યા ॥૬૧॥
 વ્યુતપતિયાલા લે વીંજળા, તેજી તે યેવા તાજિળા ।
 કસી કસળ બાંધી વાસળી, ધુરી ચારિ લીધી ચાસળી ॥ ૬૨ ॥
 કે ગઢફેડળા ગિરિઝડળા, માતા મયગલ મદમોડળા ।
 ષાડોળા ઝડળ નિ પૂર, રણિ જાડિ જાડકઈ જાડપઈ સૂર ॥૬૩॥

૬૦. સુંદર મહોરડા, ચોકડાં અને મળીરડા (આંખ-
 પર બાંધે છે તે) બાંધ્યાં છે. તથા માખથી રક્ષણ કરવા
 માટે ચમર રાખ્યાં છે, એવા ઘોડાઓને બેઉ પાસે આરસી
 જેવાં ઝળકતાં પેંગડાં લટકે છે.

૬૧. પાછળ જૂલ બાંધી છે અને વાઘદોરી કસી છે.
 પાછી ગાળીને વાદળીઓ (સૂતરની મીણપાયેલી મસકો)
 ભરી લીધી છે અને ખોરાક ભરેલા તોબરા ખળકે છે.

૬૨. સ્વારોએ શોભિતા વીંજણા લીધા છે. તાજણા ઘોડા
 હોય તેવા બધા ઘોડા છે. દરેકને કસીને તંગ બાંધ્યાં છે,
 અને ચારે પગના ખર જડી લીધા છે.

૬૩. ઘોડાઓ ગઢફેડણા, ગિરિઝણા, હાથીમદ

હરણમુહા હીસહ હણહણહ, તેજી તે નવિ જીતા કણહ ।
 વાડિ વેગિ નવિ લાગિ વાર, ચંચલીંણ ચઢીયા અસવાર ॥૬૪॥
 ધડક્યા રથ ધરણી ધડધડી, રણિ વાજિત્ર રણા રણજ્ઞણી ।
 ચલ્લહ વિમલ ચંદ્રાઉલિ ધણી, કટકે રોમનગર દિશિ મળી ॥૬૫॥
 ચ્યારિ સહસ સરિશી કિરિ ભરી, સાંઢિ સોલસહ કૂલિરિ ભરી ।
 સાથિહ ચાલિ પાંળી પાટ, કુહાડે ચોષાલિ વાટ ॥ ૬૬ ॥

મોડણા, ખાડઉડણા, પૂરતરણા ભયંકર યુધ્ધમાં
 ધુમનારા અને સૂર્યને ઝડપ મારનારા એવા નામવાળા છે.

૬૪. હરણામુખા હીંસ દે છે ને હણહણે છે. તે
 કેમ જીતી શકાય નહિ તેવા છે. બહુ વેગવાળા
 છે ને ધારેલે ઠેકાણે પહોંચતાં વાર કરતા નથી, એવા
 ઘોડા ઉપર સ્વાર ચડ્યા.

૬૫. રથના ગડગડાટથી ધરતી ધ્રુજ, રણ વાઘવાળી
 રહ્યાં, એ રીતે ચંદ્રાવતીનો ધણી વિમળ સૈન્ય સહિત રોમ
 નગરની દિશાએ ચાલ્યો.

૬૬. ચાર હજાર સાંઢો પર ધન લાદી લીધું અને
 સોળહજાર સાંઢોપર ખોરાક ભરી લીધો. પાણી ભરેલાં પાટ
 સાથે રાખવામાં આવ્યાં અને ઠોહાડીએ રસ્તા સાફ કર્યા
 (રસ્તામાં નડતાં વાડવળગણાં કાપી નાખ્યાં).

ઝંટ સબલ સાબાંને મરિયાં, ચાલઈ કાઠ તળા ગઢ કરિયા ।
 મારગિ મંડાઈ બાજાર, વર્ણ અઢાર કરઈ વ્યાપાર ॥ ૬૭ ॥
 સાથિઈ સાંઢિ પલાળી ચેય, ઘડીયા જોયણ જાઈ ચેય ।
 ગાજઈ ગજ હણહણઈ તુષાર, પાલા લાષ કોડિ નવિ પાર ॥ ૬૮ ॥
 સુષાસણ આસણ પાલણી, કે બિઠા શેજબાલે* સુષી ।

૬૭. ઉંટોપર સર્વ સામાન ભરી લીધો. જોઈએ ત્યાં
 ઉભા કરી શકાય એવા લાકડાના કોટ કરી લીધા. સૈન્ય જે
 માર્ગે થઈને જતું હોય તે માર્ગપર બજાર મંડાય અને
 અઢારે વર્ણ વ્યાપાર કરે (લશ્કર લૂંટી લેશે કે માલ લઈને
 પૈસા નહિ આપે એવી કોઈને ધાસ્તી નહિ).

૬૮. ઘડીએ ચાર ગાઉ કાપે તેવી ચાલની સાંઢે-
 પર પલાણુ કર્યું. હાથી ગર્જના કરે છે અને ઘોડા

અગ્રધ ચિતામણીમા લખ્યું છે કે સિદ્ધરાજ માળવાપર
 ચઢાઈ લઈને જતો હતો ત્યારે રસ્તામાં 'વારાહી' ગામના કણુખીઓને
 પોતાની 'સેજવાલ' રાખી મૂકવા આપી ને આગળ ચાલ્યો પટેલોએ
 તેના કડકા કરીને દરેકે એક એક કડકો પોતાના ઘરમાં સાચવી
 રાખ્યો. સિદ્ધરાજે પાછા આવી 'સેજવાલ' પાછી માગતાં પટેલોએ
 કડકા રજુ કર્યા. કડકા કરવાનું કારણ પૂછતાં તેમણે કહ્યું કે લૂટારાના
 હાથથી આખી સેજવાલ સાચવી શકાય એવું નહોતું, માટે જે
 રીતે સાચવી શકાય તે રીતે અમે રાખી. સિદ્ધરાજે હસીને તેમને
 બુચટ (બુહા) કહ્યા.

સીગરણા વિગરણા વાહિયા, આપઆપણે થાંનિક રહ્યા ॥૬૯॥

સેનાની સવિ ચિંતા કરઈ, મંડારી તે મેહલિડ વરઈ ।

રાતિઈં ચુકી પુહરા પહઈં, સાત સહસ દીવી પરજલઈ ॥૭૦॥

વિમલ અંગિ વાધિડં બલઝર, ચાલિ કટક તળડં તે પૂર ।

દલધેહિઈં છાહિયા શશિસૂર, રોમનગરિ જૈ વાયાં તૂર ॥૭૧॥

હથ્થુહથ્થુ છે, પગે ચાલતા લાખો પાયદળ સૈનિકનો શુભાર નથી.

૬૯. આસનોમાં સુખાસન, પાલખી અને કોઈ સુખીઆ સેજવાલ (મ્યાના)માં બેઠા. રાજમહોર કરનારા. કારકુનો અને વહી (નિત્યનોંધ) લખનારાઓ પોતપોતાના સ્થાને લાગી ગયા.

૭૦. સૈન્યની સગવડ સાચવવા સર્વ કાળજી રાખે. વરા ઉપર (જોઈતી ખોરાકી પૂરી પાડવા) લંડારી મૂક્યો, રાત્રે ચોકી પહેરા મૂકાય અને છાવણીમાં સાત હજાર દીવા બળે.

૭૧. વિમળના શરીરમાં ઉત્સાહ અને બળનો ઉલ્લસ ચઢ્યો. નદીના પૂરની પેઠે સૈન્ય ચાલવા માંડ્યું. સૈન્યના પગના ઘસારાવડે ઉડતા ખેર (ધૂળ)થી સૂર્યચંદ્ર છવાઈ ગયા. સૈન્યે દોમ નગર જઈને તૂર વગાડ્યાં.

॥ દૂહા ॥

॥ રાગ અસાઉરી ઢાલ વેલિનુ ॥

રોમનગર તવ ષલમલઈ, દિદ્દી પોલિઈ પોલિ ।
 તે બારં સુલતાનડા, બિઠા બરવિ ઉલિ ॥ ૭૨ ॥
 જવ નીસાંહણ ધ્રસૂકીયા, વાગા જંગી ઢોલ ।
 મુષિ તંબોલ ષસી પડયા, નવિ બોલાઈ બોલ ॥ ૭૩ ॥
 બીબી સવિ હશી હશીપડિ, કહિ કિમ ફૂફાશિ મીર ।
 શબદ સુળી મંગાળ મય, અંગિઅ લગ્ગા તીર ॥ ૭૪ ॥

૭૨. રણુવાદ્ય સાંભળીને રોમનગર ખળભળી
 ઉઠ્યું, પોળિયે પોળો હઈ દીધો, તે ખારે સુલતાનો નિસ્તેજ
 થઈ સામસામે બેઠા.

૭૩. જ્યારે વિમળનાં નિશાન ધડુક્યાં અને મોટી
 નોખતો વાગી, ત્યારે સુલતાનોના મોમાંથી તખોળ નીકળી
 પડ્યાં, બોલતાં બોલાયું નહિ !

૭૪. (સુલતાનોનો આવો ગલરાટ જોઈને) બધી
 બીબીઓ હસીપડી અને કહેવા લાગી કે સરદાર ! (અત્યા-
 રથી આમ થાય છે ત્યારે ચઢી આવેલા શત્રુની સામે)
 લડશે શી રીતે ? શબ્દ સાંભળતામાંજ ભંગાણુ પડી ગયું
 ને શરીરમાં બાણુ વાગ્યાં હોય તેમ થયું.

ઝંચે ગુણિ ચઢી ચઢી, જવ દિઢહ સુલતાંણ ।

ક્યા કીજહ આયા હવં, પુદા તળાં ફરમાંણ ॥ ૭૫ ॥

કિસકા દલિ હાદરિ હયા, જવ પુચ્છહ સુરતાંણ ।

આયા વિમલ બકાલ એ, મરાડિ મનાવિ આણ ॥ ૭૬ ॥

હણિ જિત્તે સવિ દેસડે, હણિ જિત્તે સવિ રાય ।

કિ પયલગી માલ દિહં, કિ લહિ ચુપહ ઘાય ॥ ૭૭ ॥

આયા હીંદૂ ગોબરા, સુળીયા બોલ બકાલ ।

સામા તે સવિહં લેવહ, તે કિંઝં આપહ માલ ॥ ૭૮ ॥

૭૫. સુલતાનોએ જ્યારે ઉંચે ચઢીને અટારીમાંથી (ચઢી આવેલું સૈન્ય) જોયું, ત્યારે (તેમને લાગ્યું કે) “ પુદાકા ફરમાન આયા ” (મોત આવ્યું) હવે શું કરવું ?

૭૬. આ કોનું લશ્કર ચઢી આવ્યું, એવું જ્યારે સુલતાનોએ પૂછી જોયું (ત્યારે તેમને ખબર પડી કે) એ “ વિમલ બકાલ આયા હૈ, ” વાંકા રાખીને તે પોતાની આણ મનાવશે.

૭૭. એણે સર્વ દેશ જીત્યા છે, એણે સર્વ રાજાને જીત્યા છે, હવે કાંતો પગે લાગીને દંડ આપવો કે સામે મોડે લડવું (એ સિવાય બીજો ઉપાય નથી).

૭૮. બકાલ બોલ સાંભળ્યો હતો તે ગંદો હિંદુ

હીંદૂ હમ હકફં ગયા, લડિ વિળ લિત્તા કોટ ।

તે કૂંળ આજ બકાલ યે, હમકૂં દેવિ દોડ ॥ ૭૯ ॥

હમકૂં દેવહ દોડ બકાલા, માગહ માલ બિચ્યારા ।

હમકે હાજરિ નહી અસવારા, નહી નહી કોઈ શુશારા ॥ ૮૦ ॥

હમિ સુલતાન સમાન સમાને, હમ કિંઝં નામૂં કોટ ।

દેષી બીબી લોક લંટાઝં, મારિ કરાવૂં લોટ ॥ ૮૧ ॥

પકડી તોર પાય પડાવૂં, તુ હું શાહિબ તેરા ।

હીંદૂ કટક કરાવૂં હેજબ, કિસ્યા કહું બહૂતેરા ॥ ૮૨ ॥

આવ્યો! ઉલટા સર્વસ્વ લઈ લેનારા તે એને માલ (દંડ) કેમ આપે ?

૭૯-૮૦-૮૧-૮૨. (સુલતાન કહે છે) અમે અનેક હિંદુઓને હાંકી મૂક્યા છે અને લડયા વગર કિલ્લાઓ લઈ લીધા છે, તો શું આજ આ બકાલ અમને હરાવી જશે ? બકાલ અમને જીતે છે! બિચારો અમારી પાસે દંડ લેવા આવ્યો છે ! શું અમારી પાસે કોઈ સ્વાર નથી કે અમારી પાસે કોઈ લડવૈયા નથી ? સૂર્યના જેવા અમે સુલતાન તે એને કેમ માથું નમાવીએ? બીબી તું જોજો! એના સૈન્યમાં લૂંટ કરાવું ને એને મારીને લોટ કરી નાખું! એ બકાલને પકડીને તારે (બીબીને) પગે લગાડું તો હું તારો ધણી

હલહલ કટક સજાઈ માંડી, હય પકસરીયા કોડિ ।

મદમંમલ મયગલ મલપંતા, મેહલ્યા બંધન છોડિ ॥ ૮૩ ॥

અંબાડી બાંધી દંતૂસલિ, આડી અરલતિ બાંધી ।

તિહિ તરુઆરિ વિલાઈ સારી, કટારી સોઈ સાંધી ॥ ૮૪ ॥

સિંદૂરિ દોણ કુંમ સોજાલ્યા, પોઢી પાષર ઘાલી ।

કાઠ તળા ગઢ વિસમા કીધા, વિસરા ત્રિસરા વાલી ॥ ૮૫ ॥

જઢકિ જોડ જડી જઢિ જાડી, તાડી તે નવિ ચૂટઈ ।

ખરો એમ જાણજે. હિંદુઓના મૈન્યની ધૂળધાણી કરાવી નાખું, બીજું વધારે શું કહું.

૮૩-૮૪. અપાટાખંધ લશ્કર તૈયાર કરવા માંડ્યું, સંજ્યાખંધ ઘોડા પાખર્યા, મદમાતા ઝુલતા હાથી ઓનાં ખંધન છોડીને યુધ્ધને માટે તૈયાર કર્યા, એમના ઉપર અંબાડી બાંધી ને દંતૂશળ આડી અરલતિ (પડદો?) બાંધી, તીક્ષ્ણ તરવારો સારી રીતે ઉતારાવી ને કટારીઓ કમરે ખોસી દીધી.

૮૫. સિંદૂરે હાથીનાં કુંભસ્થળ રંગ્યાં અને મોટાં પાખર બાંધી દીધાં. લાકડાના ખેવડા તેવડા મજબુત કિલ્લા બનાવી દીધા.

૮૬. જેનાપર પ્રહાર કરતાં તૂટે નહિ એવી લાકડાંની

પહિર્યા અંગા ટોપ ઝાંઝા, માંલો મંગિ ન ફૂટડ ॥ ૮૬ ॥

પાટ તળા તે તુરી પલ્લણ્યા, તે જાંણડ રણમોડ ।

વાલિ બાંધ્યા વિસહર શરણા, છેરવીયા વિષ્ણોડ ॥ ૮૭ ॥

કે તરકસ કરકસ કરિ મીડડ, શીગિણિ ધીગિણિ હાથિ ।

જીવરણી સરણી સોહાવડ, મોટા મોગર સાથિ ॥ ૮૮ ॥

ષાંડાં પેડાં નવલ નંમીચા, બીજાં તે હથીઆર ।

છત્રીસં ડંડાયુધ આગિ, અંગિ ન લાગિ માર ॥ ૮૯ ॥

જાડી જોડો જડી દીધી, યોધ્યાઓએ ભાલા ભેદી શકે નહિ
એવાં બળતર અને ટોપ પહેરી લીધા.

૮૭. પાટના (?) ઘોડા ઉપર પલાણુ નાખ્યું, જે ઘોડા
યુધ્ધના દાવપેચ સારી રીતે જાણીતા છે. જેમના
વાળ સાપ જેવા બાંધ્યા છે અને જે સૂર્યના રથથી છોડી
આણ્યા હોય તેવા છે.

૮૮. કોઈ તુર્ક મજબુત ધનુષ્ય હાથમાં લઇને તેની
અજમાયશ કરી જુએ છે, જીવરણી બધાને સરખી શોભી
રહી છે, કેટલાકે પોતાના હાથમાં મોટી મોગરી લીધી છે.

૮૯. ખાંડાં, પેડાં, નવા તમચ્યા, તેમજ બીજાં હથિ-
યારો, જે છત્રીસ ટંડાયુધ કહેવાય છે, તે છત્રીસે પહેરી
લીધા છતાં તેમને શરીરે ભાર લાગતો નથી.

(જુઓ કા. “પ્ર. છત્રીસઠ્ ટંડાયુધ લીધાં” ૧-૧૬૦)

ઢોલ ઢમક દદામાં દેવદ્વ, નફેરીના નાદ !

નારં તે સુલતાન સજોડા, વિમલ સરીસુ વાદ ॥ ૯૦ ॥

પોલિ થકી જવ પગલાં માંડદ્વ, તવ ધુરિ ઢલીયા ટોપ ।

બીબી બોલિ વિમલ સરીસુ, મીરાં મ કરિ કોપ ॥ ૯૧ ॥

બીજૂં ઢગલં જાંમ ઉપાડિ, તુરીયાં આવદ્વ ઠેશિ ।

બોલિ બીબી સુણિહો બાંદી, સાહબ જાંણ મ દેશિ ॥ ૯૨ ॥

ત્રીજિ ઢગલિ કાલ ઉતરીડ, ચુથિ દક્ષણ દેવિ ।

બોલિ બીબી માંનજ માગી, વિમલ તણા પય શેવિ ॥ ૯૩ ॥

૯૦. ઢોલ ઢમકયાં અને નગારા તથા નફેરીના નાદ થયા. વિમળ સાથે લડવાને બારે સુલતાન સજોડા થયા.

૯૧. સુલતાને પોળમાંથી નીકળવા માંડયું કે તરત તેના માથા ઉપરનો ટોપ ધૂળમાં ઢળી પડયો (અપશુકન થયા), એ જોઈને બીબીએ કહ્યું કે સરદાર ! વિમળની સામે આકળા ન થશો.

૯૨. બીબી ડગલું ભરતાં તુર્કને ઢોકર વાગી, એ જોઈને બીબીએ પોતાની ગુલામડીને કહ્યું કે, બાંદી ! સાહેબને જવા દઈશ નહિ.

૯૩. ત્રીબી ડગલું ભરતાં સાપ આડે ઉતર્યો ને ચોથે ડગલે દેવચકલી જમણા હાથ પર ગઈ, એ જોઈને બીબી-

ए हींदू नही देव समानी, जेणि दालि चडी आव्या ।

यम देखूं तिम बीटि बीटाई, क्या हींदूकी माया ॥ ९४ ॥

रे रे मीरां रहि इक तीरां, म करे मान पराण ।

जसका षोल्या तीर भी यावि, गाऊ पंच प्रमाण ॥ ९५ ॥

देवी विमल कटक घण कोटि, सिंहनाद शरि त्राठा ।

ये घोडा मयगल मदिमाता, पायक पाला नाठा ॥ ९६ ॥

એ કહ્યું કે, સુલતાન ! તમારે માન પડ્યું મૂકીને વિમળને નમવું જોઈએ.

૯૪. આ જે લશ્કર લઈને ચઢી આવ્યો છે, તે હિંદુ નહિ પણ દેવના સરખો છે, શું હિંદુની માયા છે ! જે તરફ જોઈએ તે તરફ વીંટાઈ વળેલી દેખાય છે (દરેક રીતે તેનું પાસું ચડતું છે એમ લાગે છે).

૯૫. અરે સરદાર ! એનાર્થા એક તીરવા દૂર રહો, અને બહુ માન (ગર્વ) ન કરો, જેનું છોડવું બાણ પણ પાંચ ગાઉ જેટલું દૂર જાય છે.

૯૬. વિમળે હુશ્મનોનું લશ્કર ઘણું મોટું જોઈને સિંહનાદની ગર્જના કરી, તે સાંભળીને મદમાતા હાથીઘોડા અને પગપાળા નાડા.

પૂછડ મીર મતાલિમ જે જે, જે પચગંબર પાકા ।
 રાજ રહિ તિમ રહિણં રાસુ, લડી લડી હવં થાકા ॥ ૯૭ ॥
 જે દુર્વેસા વેસ અનેસા, પૂછડ મૂલિ મલાણા ।
 જોગી ભોગી જંગલ જડીયા, શેષ સદા સપરાંણા ॥ ૯૮ ॥
 પૂછ્યા જાંણ કહિ તુમ્હે માંનુ, આંણ ણહની આજ ।
 જુ તુમ્હે રાજ કરેવા હીડુ, રોમનગરિ તુમ્હ કાજ ॥ ૯૯ ॥
 મોકલીઆ પરધાંન આપણા, વિમલ મનાવા રોશિ ।

૯૭. સુલતાનોએ પોતાના વૃદ્ધોને અને ધર્મનિષ્ઠ લોકોને પૂછ્યું, (વાણિયો હારતો નથી એનું કારણ શું છે અને હવે આપણે શું કરવું ?) અને કહ્યું કે હવે જે રીતે રાજ રહે તેમ રહેણું રાખો, અમે તો લડી લડીને થાકી ગયા.

૯૮-૯૯. અનેક તરેહનો વેશ ધારણ કરનારા ફકીરો અને મુલ્લાં તેમજ જોગીઓ, ધરખારીઓ, જંગલમાં રહેનારાઓ, જડીબુટ્ટી જાણનારાઓ, શેખ અને બીજા જે જે જાણીતા જણાયા તેમને પૂછ્યું, તો તે જાણુ (શકુન વગેરે જોઈને ભવિષ્ય ફળ કહી જાણનારા) લોકોએ કહ્યું કે, જો તમે રાજ કરવા ઇચ્છતા હો અને જો તમને રોમનગરનું કામ હોય તો તમે એની આણુ (તાબેદારી) માનો.

૧૦૦. (સુલતાનોએ સંધિ કરી) વિમળનું મન

રોમ નગરનિ મયા ઉધારુ, જે મામાશિ તે દોશિ ॥ ૧૦૦ ॥

વિમલ મળી જુ બારં બીબી, હીંદૂ વેષિકબાલે ।

જડ મણિમાંણિક વેગિ વધાવિ, સોવિન ભરીણ થાલે ॥૧૦૧॥

આપિ હંડજ ઘોડાં હાથી, ટંકા કોડિ બિ ચ્યારિ ।

માંનિ વાત પ્રધાનજિ વલીયા, પુહતા નગર મજારિ ॥ ૨ ॥

વાત સુળાવી સવિ સુલતાંણી, બીબી બોલ કહાયા ।

હારદોર શણગાર ભલા, હીંદૂઆણી વેસ કરાયા ॥ ૩ ॥

મણિમાંણિક પરવાલ ઘલાયા, સોવિન થાલ ભરાયા ।

વિમલ વધાવણિ બીબી આવિ, રોમ નગરકા રાયા ॥ ૪ ॥

મનાવવા તેની પાસે પોતાના પ્રધાનો મોકલ્યા અને કહાવ્યું કે કૃપા કરીને રોમનગર બચાવો. તમે જે માગશો તે સુલતાન આપશે.

૧૦૧-૧૦૨-૧૦૩-૧૦૪. વિમળ કહે કે જો બારે સુલતાનોની બારે બીબીઓ નખથી માથાના વાળ સુધી હિંદુનો વેશ ધારણ કરીને સોનાના થાળમાં મણિમાણેક ભરી મને વધાવે, અને હંડમાં હાથી, ઘોડા તથા બેચાર કોડિ ટંકા આપે તો છોડું. પ્રધાનો એ વાત કબુલ કરીને પાછા વળી નગરમાં ગયા, જ્યાં સુલતાનોને બધી વાત કહી અને બીબીઓને પણ એ બોલ કહાવી મોકલ્યા. બધી

ગાઢ ગોરી કીરતિ તોરી, ભારી મેટ મૂકાઈ ।

વિમલ વધાયા પૂર વિઆયા, આપહં આંણ મનાયા ॥ ૬ ॥

॥ દૂહા ॥

બીબી દીધે કપ્પડે, ઊર દીધે ચંગે ચીર ।

પહિરાવ્યા સલતાંણ સવિ, વિમલ વધાવ્યા વીર ॥ ૬ ॥

મીરાં સવિ મીનતિ કરિ, બીબી દિ આસીસ ।

ષિજમતિ કરસિ તાહરી, મંત્રિ મ આંણે રીસ ॥ ૭ ॥

બીબીઓએ હિંદુનો વેશ પહેર્યો ને હારદોર આવીને ઉભી રહી. મણિ, માણેક અને પ્રવાળવડે સ્નાના થાળ ભર્યા અને વિમળને વધાવવા રોમ નગરના રાજાઓની બીબીઓ આવી.

૫. બીબીઓએ વિમળની કીર્તિનાં ગીત ગાયા કીંમતી લેટ મૂકી. વિમળને મહાધનથી વધાવ્યો, ને સુલતાનોએ તેની આજુ માની.

૬. વધાવાયેલા વિમળ વીરે બીબીઓને કાપડા અને સુંદર ચીર આપ્યાં, તથા સર્વ સુલતાનોને પોશાખ આપ્યા.

૭. બધા સરદારો વિમળની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા અને બીબીઓએ આશીર્વાદ દીધા, મંત્રી ! અમે તમારી તાબેદારી ઉઠાવીશું, શુસ્સે થશે નહિ.

પ્રતપે કોડિ દીવાલડી, અમર કરદ્ જયકાર ।

ખુદા ખુસી છિ તૂંહનિ, વિમલ વિમલ જયકાર ॥ ૮ ॥

ઘંડિ ઘંડિ૦

હતિ વિમલ પ્રબંધે નવરસ નવઘંડે ૧૬ કોડિ ધનમાર્ગણ
 મીમવિરોધ ચંદ્રાવતી રાજ્યસ્થાપના, દેસસાધન ગજતુરી
 વર્ણન, રોમનગરીયે દ્વાદશ સુરત્રાણે જૈત્યાધિકારે સપ્તમં ઘંડં ॥
 શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

૮. હજારો દીવા કરી દીવાળીના જેવો ઉત્તમ કાર્યો;
 દેવોએ જય જયકાર કર્યો, ખુદા તારા ઉપર ખુશી છે,
 પવિત્ર વિમળનો જય હો ।

૯. એ પ્રમાણે લાવણ્યસમયની વાણિથી સાતમો ખંડ
 પૂરો થયો.

પંડ આઠમડ.

ચુપૈ.

આવિડ નર એક અદ્ભૂત વેષ, આગલિ મેહલિડ મોટડ લેષ ।
 પૂછઈ કુહુ ક્યાંહથુ પહૂત, તે બોલિ બંમળીડ* દૂત ॥ ૧ ॥
 મજ્ઞ સ્વામીનું આયસ લહી, આવિડ પથિ ઘણા દિન વહી ।
 કરિ મૂદ્રા પાછી કરિ ધરી, વાંચિડ લેષ વિછેદિ કરી ॥ ૨ ॥
 અતિ પ્રતાપિ પોઢડ પરચંડ, વરતઈ ચેહની આંણ અષંડ ।
 રાડ પંડિડ* પશ્ચમનુ ધણી, લિષિડ લેષ વિમલેશ્વર મળી ॥૩॥
 રાડ વિરોધિ પટ્ટણ પરહરી, જૈ બિઠડ ચંદ્રાવડ મળી ।
 ધરુ પુત્ર અમ ડલગ આજ, ણી પરિ સરસિ તાહારાં કાજ ॥૪॥

૧-૨. વિચિત્ર વેશનો એક માણસ આવ્યો, તેણે (વિમળની) પાસે એક મોટો લેખ (લખોટો) મૂક્યો. તે માણસને પૂછ્યું, કહો ક્યાંથી આવ્યા ? તે બંભણીયા (બ્રાહ્મણ) રાજાનો દૂત બોલ્યો, મારા રાજાનો હુકમ થવાથી ઘણા દિવસનો લાંબો માર્ગ કાપીને હું આવ્યો છું (વિમળે) તે મહેલર છાપવાળો કાગળ હાથમાં લીધો ને પાકીટ ફાડીને લેખ વાંચ્યો.

૩-૪-૫-૬. (તેમાં લખ્યું હતું કે) અતિ પ્રોઢ પ્રચંડ પ્રતાપવાન અને જેની સર્વત્ર આણ વર્તાય છે એવા

વિસમી અછિ અઘ્ઘારી રીસ, નહીતરિ આવી નામું સીસ ।
 વિરીલેષ વચનિ વિસ્તરિડ, વિમલિહ કાન હેઠિ નવિ ઘરિડ ॥૧॥
 તિહાંથૂં પ્રગટ પીયાણડં કરહ, સકલ કટક સાથિહં સંચરહ ।
 સિધુ સરીસુ આણહ ષેસ, રાડ બંમળીયાનુ તે દેસ ॥ ૬ ॥
 વલિડ વિમલ અતિ રોશિ પહૂત, મળિ મંત્ર મોકલીહ દૂત ।
 નવિ માનિ તુ કટકૈ કરુ, રાજન રાજનીતિ અણુસરુ ॥ ૭ ॥

પશ્ચિમ દેશના પંડિઆ (પંડ્યા) રાજા તરફથી વિમલેશ્વર તરફ લખવામાં આવે છે કે, રાજા સાથેના વિરોધથી પાટણ છોડીને ચંદ્રાવતીમાં જઈ બેઠો છે, તો બચ્યા । અમારી સેવા કર, એમ કરવાથી તારાં કાર્ય સિદ્ધ થશે. (તેમ નહિ કરે તો) અમારી રીસ બહુ આકરી છે, (તેનો ભોગ થઈ પડીશ). માટે આવીને અમારે અણું માથું નમાવ. દુશ્મનના લાંબા લેખની વિમળે દરકાર કરી નહિ. બધું લશ્કર સાથે લઈને ત્યાંથી મુસાફરી શરૂ કરી, સિંધુદેશ (સિંધ) ઉપર ખીજવાટ ઉતર્યો, બલણિયા રાજાનો એ દેશ છે.

૭. ઘણા કોધે ભરાયલા વિમળે પોતાનો સંદેશો લઈને

*ઇતિહાસમા જ્ઞેતા દ્વાના રાજા ઉપર ગુર્જરેશ્વર ભીમની ચડાઈ ગઈ હતી એવો ઉલ્લેખ મળે છે, પણ ત્યાંનો રાજા બ્રાહ્મણ જાતિનો કે પડ્યો હતો એવો કશો પુરાવો મળતો નથી.

મંત્રીરાઈ વિમાંશી દૂત, મોકલીડ મોટડ અવધૂત ।
 બોલંતુ યે મુહિ બર્બરુ, અલવિઈ ઉત્તર આપઈ ષરુ ॥ ૮ ॥
 વાટ ઘાટ ઉલંઘી કરી, પુહુતુ યહાં છિ+ ઠઠાપુરી ।
 સૂરુ સૂરજિશુ મંડીડ, દૂતિઈં દીઠડ રા પંડીડ ॥ ૯ ॥
 માણિ દૂત મય નાંણઈ હીઈ, રા બંમળીયાથુ નવિ બીહઈ ।
 વિમલમંત્રિના આપુ તુરી, આવી ઉલગ સારુ ષરી ॥ ૧૦ ॥

પોતાના એક દૂતને સિંધ તરફ આગળ મોકલ્યો ને કહાવ્યું કે સીંધી રીતે અમારી તાબેદારી કબુલ કરો, નહિ તો રાજનીતિને અનુસરીને લડવા માટે લડકરની તૈયારી કરો.

૮-૯. મંત્રીરાજે (વિમળે) વિચાર કરીને જોલવા વગેરેની કુશળતા ધરાવનારો દૂત મોકલ્યો, જર્ખંડ (ગુચવણ ભર્યું-અસ્પષ્ટ) જોલે અને ધીમે રહીને ચાક્રસ ઉત્તર આપે એવો તે દૂત નદીનાળાં અને લાખી વાટ જોળી ઠઠાનગર પહોંચ્યો. દૂતે ત્યાંના પડિઆ રાજાને શૂરો અને સૂર્ય જેવો પ્રતાપિ દીઠો.

૧૦. (વિમળનો) દૂત મનમાં ભય રાખ્યા વગર

‘સ અસ્તિનુ અછિ’ રૂપ થયું હતું, જની ગુજરાતીમાં અછિમાંના ‘અ’ના લોપ થઈ ‘છિ’ રૂપ થયું. સત્તરમા શતક સુધી એ રૂપ વપરાતું હતું, તે પછી ‘છિ’ નું ‘છ’ થયું

દૂત વચનિ લાગુ સાટિકુ, રાજા મનિ ઝંઠિઝ ચાટિકુ ।
 જારે જા કુળ તાહરુ ધંણી, દૂત મળી કિમ લાંઘૂ હળી ॥૧૧॥
 તાહારુ સ્વામી વિમલડ રાજ, તે નીલજનિ નત્થી લાજ ।
 સૂનુ સન્યપાત કરિ થયુ, કિંઈ વાશિંઈ અગ્ગાસિ રહિઝ ॥૧૨॥
 અઝઠ લાષ બંમળીઝં રાજ, એકલગામા લેઈં આજ ।
 સાત સહસ યે હુંડીમુહા, તે ઝલગૂ અઘારિ હૂઆ ॥૧૩॥
 જલવટ થલવટના યે રાજ, આંળ અઘારિ માંનિ આજ ।
 અઝઠ કોડિ સાહાળ પલળાય, માહારિ મનિ વિમલ તેવાય ॥૧૪॥

અને પાંડિઆ રાજના તેજમાં અંજાયા વગર બોલ્યો, વિમળ
 મંત્રીના (દંડના) ઘોડા આપે અને આવીને સેવા કરે.

૧૧. રાજને દૂતનાં વચન સાટકા (ચાખુક) જેવું લાગ્યું,
 તેના મનમાં ચટકો લાગ્યો ને બોલ્યો, જા જા, તારો
 સ્વામી શા લેખામાં છે ! (તારા આવા બોલ સાંભળતાં
 તને) મારી નાખત, પણ દૂત જાણીને જવા દઉં છું.

૧૨. તારાં સ્વામી નિર્લજ વિમળને લાજ નથી, કાંતો
 સન્નિપાતથી તે બુદ્ધિશૂન્ય થઈ ગયો છે ને કાંતો અગાસે
 વાસો રહ્યો છે (વારંદે ભરાયો છે).

૧૩-૧૪. સાડાત્રણ લાખ (ગામો)નું ખંભણિયું
 રાજ્ય, તે આજે એક ગામવાળો લેવા આવ્યો છે ! સાત
 હજાર હુંડીમુખા (ખંડિયા ઠાકોરા) તે અમારા સેવક

સૂતુ કિમહિ જગાવિડ સીહ, તુજ્ઞ સાંમીના નમીયા દીહ ।

જા રે જા વીનવે અવૂજ્ઞ, ઠઠ્ઠનગરપતિ માગિ જ્ઞજ્ઞ ॥૧૫॥

અપમાંનિ અવગણીડ બહૂત, વેગિહં વલીડ મૈરવ મૂત ।

વિમલમંત્રિની સમા પહુત, અતિ દૂહવાળડ બોલિ દૂત ॥૧૬॥

તે તાહારુ વિરી વાંકડુ, અતિ વિસમુ તેહનુ આંકડુ ।

જે તુજ્ઞ બોલ્યા બોલ અમંડ, કહિતાં યીમ હુઈ શતપંડ ॥૧૭॥

થઈ રહ્યા છે, સમુદ્રપરના અને પૃથ્વીપરના રાજાઓ અમારી આણુ માને છે, અમારી સવારીમાં સાડાત્રણ કરોડ વાહન પલાયાણુ છે, મારા મનથી વિમળ તો વા જેવો (તુચ્છ) છે.

૧૫. તારો સ્વામી સુતો સિંહ શા માટે જગાડે છે ? એના દહાડા નમતા આવ્યા લાગે છે. જા જા, એ અણુમ (મૂખ) ને સમજાવજે ને કહે જે કે ઠઠ્ઠનગરનો પતિ તો યુધ્ધ માગે છે.

૧૬. ઘણું અપમાન અને બહુ અવગણના પામ્યાથી ધુંધવાઈ ભૂત જેવો થયેલો હૂત જલદી પાછો વળ્યો ને વિમળની સલામાં આવીને બહુ દુઃખ ભર્યાં બોલ બોલ્યો.

૧૭. તે તારો કદો શત્રુ છે, તેનું હુંપદ પણ બહુ ભારે છે, તારે માટે એ જે અસહ્ય શબ્દો બોલ્યો તે કહેતાં તો જીભના કડકા થઈ જાય !

દૂતકહણ જવ પ્રીછિંઁ ષરુ, ચાલિં કટક સિંધુ પાધરૂં ।
 મારગિ છહે પીયાણે થયું, દિવસ કેતલે ઠઢિહ ગયું ॥૧૮॥
 દમક્યા ઢોલ ઢાક દડવડી, બંમળ રા શ્રવણે શ્રુતિ પડી ।
 આવ્યાં કો પરદલ દડવડી, જાહ રષે નગરનિ નડી ॥૧૯॥
 વિમલ વિશેષ કરાવિંઁ જાંણ, સિંધુમહીપતિ માંનુ આંણ ।
 નહિતરિ નીસરિ થઈ સજોડ, તાહરૂં મુષ જોવાનું કોડ ॥૨૦॥
 ઝઠિંઁ મહ મીડી માથડી, કિમ જાશિ મજ્જશૂં બાથડી ।
 મૂંછહ મોડી મચ્છરી ચડિ, કરિ કીધી શીંગણિ રાતડી ॥૨૧॥

૧૮. દૂતની કહેલી વાત ખરી છે, એવું વિમળને લાગ્યું એટલે તરત સિંધ તરફ સૈન્ય ચલાવ્યું, માર્ગે પોતે બીજાઓથી છૂટો પડીને આગળ ચાલ્યો અને કેટલેક દિવસે ઠઠ પહોંચ્યો.

૧૯. જ્યારે વિમળનાં ઢોલ વગેરે નિશાન વાગ્યાં અને બાંભણિયા રાજાએ તે સાંભળ્યા ત્યારે તેને ખાત્રી થઈ કે કોઈ શત્રુનું સૈન્ય અપાટા બંધ ચઢી આવ્યું છે. રખેને તે પોતાના નગરને કંઈ નડી જાય નહિ.

૨૦. વિમળે વળી તેને ખબર પહોંચાડી કે સિંધુ દેશના રાજા ! અમારી તાળેદારી કબુલ કરો, નહિ તો નીકળો ને સામે મોંઠે આવી જાઓ, તમારું મોં જોવાની મને હોંસ છે.

૨૧. થોડો (ઠઠનો રાજા) ઉઠ્યો અને લાથા

પાલા ફૂજાલા ફૂંબળા, પાસદ પાયક લીધા ઘળા ।

ગજ રથ તુરી પલાળ્યા તેય, સાહામુ આવિડ સેના લેય ॥૨૨॥

સૂડાવ્યાં રણષેત્ર વિશાલ, રણકાહલ વાજિ વિકરાલ ।

બેહુ સજોડા બે ફૂજાર, બે શૂરા બે રણિસિગાર ॥૨૩॥

બિહુ દલ રથ ગજ ઘોડાં ઘાટ, બિહુ દલિ વડિયા બોલિ માટ ।

બે દલ તેજિ તપંતા યેય, બિહુનાં બલ નવિ બૂઝદ કોઈ ॥૨૪॥

લીડ્યા, (એભે એમ ધાર્યું કે) એ તે વળી મારી સાથે શું લડી શકશે ! મત્સરે ચડીને મૂછ મરડવા લાગ્યો અને હાથમાં રાતી સીંગણી લીધી.

૨૨. યુધ્ધમાં કુશળ અને નિશાન મારવામાં પાવરધા એવા સંખ્યાબંધ પાળા અને ખાસ ચુંટી કાઢેલા અંગ-રક્ષકો લીધા, તેમજ રથ અને હાથી, ઘોડા ઉપર પલાણુ નાખ્યાં, એ રીતે સજ્જ થઈને ઠૂઠાનો રાજા લડવા સામો આવ્યો.

૨૩. વિશાળ રણક્ષેત્ર સાફ કરાવ્યું, ભયંકર રણવાદ્ય વાગવા લાગ્યાં, ખેડ સરખા છે, ખેડ ચોધા છે, ખેડ શૂરા છે અને ખેડ યુધ્ધ શોભાવે તેવા છે.

૨૪. ખેડના સૈન્યમાં સૈનિકો, રથ, હાથી અને ઘોડા-ઓનો સમૂહ છે, ખેડના લશ્કરમાં ભાટો વડાઈનાં (ઉશ્કેરનારાં) કથન કથે છે, ખેડ સૈન્ય પોતપોતાના નાયકના

રાગ રામગરી.

આ તૂં આ હૂં આ પ્રમ મોરુ, આતે મયગલ આતે દંત ।
 બોલ્યા બોલ જિ તિહં બલવંતા, તે સારા સંભારે કંત ॥૨૫॥
 પ્રીય તૂં પ્રેમ મ આણિશિ મોરુ, મંદિરશૂં મ ન આણિશિ મોહ ।
 જીવત મરત સદા હુઈ સાથિહં, જૈ સુરલોકિ વડાવિશિ સોહ ॥૨૬॥
 નારિ મણિ મજ્ઞ નયણે નડિઝ, તેહજ તૂં થાતુ મયમત ।
 મારે મહા ધ્રસૂક્યા પડશિ, કંતા કિમ રાષિ રણિ ચીત ॥૨૭॥
 માય મણિ મહ તહં તિમ મહવૂં, યમ નવિ લાજિ માહરુ કંત ।
 વીરજણાણિ મજ્ઞ બિરદ ધરાવે, યમ વસુધાં થાઝં વિશ્યાત ॥૨૮॥
 કેવિ મળઈ મજ્ઞ ઠાક ડરીઝ, પાણ પડતુ વારોવારિ ।
 રૂઠઈ જૂઠઈ રણિ કિમ જૂજાસિ, સ્વાંમી તે દીહા સંમારિ ॥૨૯॥
 નયણબાંણ નવિ ષમતુ નિરતાં, કાયર રણિ દોહિલા કરવાલ ।
 નાહાઠઝ નાહા નીસત ઘરિ આવિશિ, કાયરનારિ હશિ મજ્ઞ
 આલ ॥૩૦॥

સહી સમાંણી હાસા હસાસિ, હોશિ કાયર નારિ કલંક ।
 સુહડા સરિશૂં જુ રણિ જૂજાત, પ્રીય પાછઝ પરઠાશિ પગ લંક ॥૩૧॥

પ્રતાપથી દીપી રહ્યાં છે અને બેઉનુ બળ કોઈથી બળ્યું
 નથી એવું નથી.

કે સુંદરિ કહિ શેજિ સૂખતાં, કુસમ કુલી દૂહવાતુ દેવ ।
 સેલ ધ્રસૂક સબલાં સહિવાઈ, સમરંગણિ કિમ સહશૂ હેવ ॥૩૨॥
 કે કાયર સરિ કૂંચ લ્હાવી, સુંદરિ વેષિ સૂવાવડિ માંહિ ।
 પુઢી પાસિ પ્રીછિ બંધાવિ, નરવરના નર જોઈ જાઈ ॥ ૩૩ ॥
 કે વાલા બોલિ બલવંતી, નયણે કંતા નિંદ નિવારિ ।
 હય હેષારવ મલા ન હોઈ, વાહાલા કિ વિરી ઘરબારિ ॥૩૪॥

૨૫થી૩૪-(યુધ્ધમાં જતા ઠકુના સૈનિકોની સ્ત્રીઓ
 વાત કરે છે--) જે આ તારો ફલાણો સગો ચાડ્યો, આ મારો
 ફલાણો સગો નીકળ્યો, જે આ મારા પતિ, આનું નામ તે
 હાથી, જે આ હાથીના દંતસળ, (આવી વાત કરતાં કરતા)
 પોતપોતાના પતિ યુધ્ધના સંબંધમાં જે જે બોલ બોલ્યા
 હતા તે સંભારવા લાગી. (એક સ્ત્રી બોલી, મેં તો કહ્યું
 કે-) પ્રિય ! તમે મારા પર પ્રેમ આણુશો નહિ, તેમ ઘરનો
 મોહ રાખશો નહિ, જીવતાં મરતા સદા હું તમારી સંગાતે
 છું, દેવલોકમાં જઈને ત્યાંની શોભા વધારીશું. (બીજી) સ્ત્રીએ
 કહ્યું (મેં તો એમ કહ્યું કે) કંથ ! મારાં નયન (નયન બાણ)
 પડતાં તેટલામાંજ તમે ભયભીત થઈ જતા હતા, તો યુધ્ધમાં
 મોટા ભાલા લોકાઈ જશે, ત્યાં તમે શી રીતે
 ધૈર્ય રાખી રહેશો ? એકની માએ કહ્યું, બહાદુર
 ભેટા ! રણમાં એવી રીતે લડજે કે જેથી તારા બાપ
 ને નીચું બેવું પડે નહિ, “વીરજનની” એ પદવી મને

મળે અને પૃથ્વીપર હું વિખ્યાત થાઉં. એક સ્ત્રીએ કહ્યું,
 મારી હાક (ગુસ્સા)થી ડરીને વારંવાર મને પગે લાગતા
 હતા, તો કોઈ ભરાયેલા ચોદ્યાએ સામે યુધ્ધમાં શી રીતે
 લડશે ? સ્વામી ! પાછલા દિવસો સંભારશે ? (એકે
 કહ્યું,) સહજ નયનબાણ નાખતાં તે ખમાતા નહોતાં,
 તો રણમાં દુ.ખદ તરવારો જોઈને ગભરાટ નહિ થાય ?
 નાથ ! જે રણમાંથી નિઃસત્વ થઈ નાસી આવશે તો ‘કાય-
 રની નારી’ એવું આળ મારા ઉપર ચાટશે, સરખેસર-
 ખીએ અને સખીએ મારી મશ્કરી કરશે, “કાયરની
 નારી” એવું કલંક લાગશે, માટે પિયુ ! સુભટોની સાથે
 રણમાં લડતાં જરાએ પાછા પગલા ભરશે નહિ. કોઈ સુંદ-
 રીએ કહ્યું, દેવ ! શય્યામાં સુતા કૃલની કળિ પણ તમને
 ખુંચતી હતી, તો યુધ્ધમાં સુસવાટા કરતાં આવતાં બાણ
 ભલાં સહેવાશે ! એ પીડા કેમ ખમાશે ? કોઈ કાયર દાઢી
 મૂછના વાળ કાઢી નખાવીને સુવાવડી સ્ત્રીનો વેશ લઈ આસ-
 પાસ પડદો બધાવી સુવા લાગ્યા કે જે જોઈને યુધ્ધને માટે
 તેડવા આવેલા રાજના સેવકો પાછા જાય કોઈ બળવતી
 સ્ત્રી બોલી, કંથ ! (યુધ્ધે ચડવાનો વખત થયો,) આંખ-
 માંથી ઉંઘ તણ દો, “હય હેખારવ” કોઈનેએ ભલા નહિ,
 પછી તે વહાલાને હોય કે વેરીને હોય અથવા ઘરમાં હોય
 કે બહાર હોય.

કાયર થાહરિ થરહર ધૂજહ, દેવિ અલેવિ ઉઘાડાં ષમ્મ ।
 અક્ષો ઉલગ છાંડી છલ જોહ, જાસિડ લહાસિડં ઘરમમ્મ ॥૩૫॥
 અમ્મલિ અરિદલ પૂઠિ પ્રથિવીપતિ, ગયણે સુર પેક્વહ મન ષંતિ ।
 કે સૂરા સમરંગણિ રોશિહં, મયગલ દેષંતે પય દંતિ ॥ ૩૬ ॥
 સુણિ જિણસાલિ ઢોલ ઢમકયા, આલડ યે ઢાંલડ રાન્નાહ ।
 સરવરિ કમલિ જમલિ જિમ વિહસહ, પરદલિ દિઢહ મોરુ નાહ ॥૩૭॥

૩૫. અસંખ્ય ઉઘાડા બડગ જોઈને કાયરો ગલરાટથી
 થરથર ધૂજવા લાગ્યા ને (નાસવાનું બાનું બતાવવા કહેવા
 લાગ્યા કે) અમારી સાથે અયોગ્ય વર્તન ચલાવવામા આવતું
 જોઈને અમે રાજાની સેવામા રહેવાનું છોડી દીધું છે; ઘરનો
 માર્ગ જોઈશું એટલે અમે આલ્યા જઈશું.

૩૬. સામસામે શત્રુઓનાં સૈન્ય અને પાછળ રાજા
 (એ પ્રમાણે યુધ્ધને માટે તૈયાર થયેલા સમૂહ) એમને
 હોંસીલા દેવો આક્રાશમાંથી જોવા લાગ્યા, કેાઈ શૂરા યુધ્ધમાં
 રોસ ભર્યા હાથી અને તેમના ભયંકર પગ તથા દંતસળો
 જોવા લાગ્યા.

૩૭. (કેાઈ સ્ત્રી કહે) યુધ્ધભૂમિપર ઢમકતાં ઢોલ સાંભળ-
 તાની સાથે મારા નાથને જે બગતર અને જીણસાલ જરા
 ઢીલાં પડતાં હતાં તે હવે બધ બેસતાં થઈ જશે, કેમ કે
 અંદ્રને જોતા સરોવરમાંનું કમળ જેમ પ્રફુલ્લ થાય છે,

રહિ પહિ કે કાયર કાચા, પામર જામર પૂઠિ પૂલંતિ ।
 સમરંગાણિ સૂરાશૂ સમવાહિ, ધીરા ધોરી ઘશી મિલતિ ॥ ૩૮ ॥
 સૂરા સૂરપણહ સમરંગાણિ, મત્ત મતંગજ આવી ડલિ ।
 દતૂસલ મૂસલ પરિ પરઠી, લિહું મોતી કુમસ્થલ રોલિ ॥ ૩૯ ॥
 તુરીઅ વિરોધિ વિમલ બલિ આયુ. સિંધધર્ણાજુ માંડિઅં જૂજા ।
 અતિ અભિમાની આંણ ન માંનહ, રા પહિઅ અજાંણ અબૂજા ॥ ૪૦ ॥

તેમ શત્રુનું સૈન્ય જોઈને મારા નાથ પ્રફુલ્લ થાય છે.

૩૮. કેઈ કાચા (દલ મનના નહિ તે) કાયરો રડવા, પડવા લાગ્યા, પામરો સૈન્યમાથી પાછા નાસી જવા માંડ્યા, અને ધીર યોદ્ધાઓ પોતાના સમોવડીઆ શૂરાઓ સામે ધસતા જઈને મળવા લાગ્યા.

૩૯ માતેલા હાથીઓ યુદ્ધને માટે રણભૂમિપર આવીને હારળ ધ ગોડવાયા છે, ત્યાં કેઈ શૂરા શૌર્યના બુદ્ધિસામાં સાંભેલા જેવા હાથીના દંતૂસળ પકડી લઈ તેનું કુલસ્થળ ભેદીને અંદરનું ગજમૈદિતક લેવા લાગ્યા.

૪૦. તુર્કી સાથે લડીને બળવાન વિમળ આવ્યો છે અને સિંધના ધણી સાથે યુદ્ધ આરંભ્યું છે, અંભણિયો રાજા અતિ અભિમાની, અજાણ અને અબુજ હોવાથી વિમળની આણુ માનતો નથી.

બે મદિમાતા મૂંછ મરજુઈ, ઘોડિ પાષરીયાં પહાંણ ।

છત્રીસઈ દંડાયુધ શરમઈ, કરિ મહતા કાલા કહિકાંણ ॥૪૧॥

કાલા ટોપ રંગાડલિ કાલી, કાલા અંગા નિ કરવાલ ।

કાલા મયગલ યે મતબાલા, કાલા ક્રોધિ મર્યા મૂપાલ ॥૪૨॥

અકલ અવીહ અતુલ બલ બોલંહ, નવિ ડોલિ બે હુંગર ધીર ।

માણિ લાવણ્યસમિ જાગિ જોડ, ફૂજાલા બે ફૂજઈ વીર ॥૪૩॥

૪૧-૪૨. સન્નિજત ઘોડાપર ચઢેલા બેઉ મદમાતા મૂંછો મરડે છે, છત્રીસે દંડાયુધ ધારણ કરીને તેઓ પ્રફૂલ્લ થયા છે, તેમના હાથમાં નાચતા ઘોડાની કાળી લગામો છે, માથાપર કાળા ટોપ પહેર્યા છે, ટોપને કાળા રંગે રંગેલા છે, શરીરે કાળાં બાજતર પહેર્યાં છે, હાથમાં કાળા મ્યાનની તરવારો છે, તેમની પાસે મતબાલા કાળા હાથી છે અને તેઓ કાળા કેાધથી ભરેલા છે.

૪૩. તેમનું બળ અકળ (કેટલું તે સમજી નહિ શકાય એવું), અવિધ (અમુક કામગિરીમાં તેમનું બળ છે ને અમુકમાં નથી એવું નહિ), અતુલ (કોઈની સાથે તુલના કરી શકાય નહિ એવું) છે, પર્વત જેવા દૃઢ બેઉ લડતાં હુઠે તેવા નથી, લાવણ્યસમય કહે છે કે યુધ્ધે ચઢેલા બે વીર યોધ્ધાઓ લડે છે તે જગત્ જુઓ.

ચાલી.

ઝૂઝાલા ઝૂઝાઈ વીર વડા, રણિ રોસિ મર્યા મય મીમ મડા ।
 ધરવૈ ધુરિ ધૂંસટિ ધાઈ ધસ્યા, વિરી દલવાદલિ વાય યશા ॥૪૪॥
 અણિઆલા કાલા કુંત યશા, મડ વાજિ માજિ મીમ તિશા ।
 તેષાલા કાલા વાંનિ વલી, પંષાલા પૂંષઈ પૂંષ મિલી ॥૪૫॥
 મડ લંષિ તીર તૂળીર મર્યા, ષેડાં ચુંહુંકી ચાલણી કરિયાં ।
 નવ ષંડ અષંડ તિ ષંડ કરઈ, મડ ષેલે ષાંડે ષંતિ ધરઈ ॥૪૬॥
 ઘણ ગોલા ગોફિણિ ફાર ફિરઈ, રણ સાગરિ રૂંધ્યા વીર તરઈ ।
 સિરિ વાજિ ગુરજ તે સુરજ સમી, પલ રૂંટતે રૂંટ તે જાઈ નમી ॥૪૭॥
 તાજી તરૂઆરી હિ તેજિ તપઈ, દેષી દોષી જન દૂરિ છપઈ ।
 છાનાછલ જોતાં ચિત્રિ ચડઈ, ચકચૂર કરઈ તે ચક્ર વડિ ॥૪૮॥
 મદમીમલ ગજ ગર્જિત મમઈ, અસવાર રસિ સમરિ રમઈ ।
 દંતૂસલિ મૂંસલિ સૂંઢિ મુડઈ, મડ ચંપ્યા કંપ્યા પુહવિ પડઈ ॥૪૯॥
 તપ તપતા તપતા પ્રગટ પડ્યા, કરિ કાતી રાતી કે વિકટા ।
 મડતાં મડતાં લટકંતિ ઢલ્યા, જણ જાંણે ઝૂંબિ વૃક્ષ વટા ॥૫૦॥

૪૪-૪૫-૪૬-૪૭-૪૮-૪૯-૫૦. યુદ્ધે ચઢેલા મહા
 વીર લડે છે, તેઓ રણમાં રોસભર્યા અને ભયંકર
 લડવૈયા છે. ક્રોધથી એક બીજાપર ધસતા જાય છે, તે
 રિપુના ઢળફથી વાઢળને વિખેરી નાખવામાં વાયુ જેવા છે

(પવનથી વાદળ વિખેરાઈ જાય તેમ એમના ધસારાથી શત્રુસૈન્ય વિખેરાઈ જાય છે). અણીદાર ભયંકર ભાલા એવા છે કે જે વાગતાં મહા બળવાન યોધાઓ પણ ભાગે, વળી તીક્ષ્ણ અને કાળા રંગનાં બાણ જે પંખાળાં છે અને જે વ્યવસ્થાસર ભાથામાં ભરેલાં છે, તેમાંથી કાઢી કાઢીને યોધાઓ બાણ છોડવા લાગ્યા, જેનાથી દુશ્મનોનાં શરીર જાણે ગ્રાળાણી હોય એવાં થવા લાગ્યાં, યોધા હોંસથી તરવાર વડે ખેલવા લાગ્યા ને આખાં તથા સાંધા વગરનાંના કટકા કરવા લાગ્યા. મોગરીઓ અને ગોફળો સારી પેઠે વીંઝાવા લાગી, ગોળા છૂટવા લાગ્યા, રણસાગરમાં વીરો તરવા લાગ્યા. સૂર્ય જેવા તેજસ્વી ગુરજ શરીરપર વાગવા લાગ્યા ને આશ્ચર્ય પૂરું થતાં પથ્થર પણ પડી જાય તેમ યોધાઓ બહા દુર હોવા છતાં નાશ પામવા લાગ્યા. બીકણ માણસ જોઈને દર જઈ સંતાઈ જાય તેવી નવી તરવારો તેજથી ઝળકવા લાગી. કમકમાટ ઉપજે તેમ છનાછન્ કાપા કાપી થવા લાગી અને ચક્ર નડે ભેદાઈને સૈનિકો ચુરો થવા લાગ્યા. મદથી ભીંજાયેલા હાથીઓ ગર્જના કરતા ભૂમિ છે ને તેમના ઉપરના સ્વારો રસથી યુધ્ધમાં રમે છે, મૂશળ જેવા હંતુસળ અને સૂંઢ વડે હાથીઓ સૈનિકોને કચરવા લાગ્યા, તેથી કચરાયેલા સૈનિકો પૃથ્વીપર પડીને થરથરવા લાગ્યા. ઘવાયેલા સૈનિકો યુધ્ધ ભૂમિપર તપ તપતા પડ્યા,

ઘણ ઘૂમ્યા દૂમ્યા ઘાય વડિ, મયમીતા જીતા રાનિ રડઈ ।
 ગયણે ઉડંતી અંગિ અડિ, સમલી જમલી જમ લીજતપ ડઈ॥૫૧॥
 સુર કિંનર કોટી લોક લષા, રણ જોઈ હોઈ પંચ પષા ।
 કટ કટ્ટરિ કટ્ટ વિકટ્ટ કટા, ગઢ કૂટી કીધા લોટવટા ॥૫૨॥
 હય વાલ્યા ઢાલ્યા વીર તપઈ, રણજ્ઞાલિ ફાલિ ટોપ ટપઈ ।
 દવિ પક્ષર પક્ષર પંષ ષિરઈ, તિમ સક્ષર પક્ષર લક્ષ વરઈ ।
 હબ હબ હબ હબકી હાક પડઈ, જ્ઞબ જ્ઞબ જ્ઞબ વીજ ષડગ્ગ વિઢઈ ।
 ધબ ધબ ધબ ધીંગડ ધીર ધસઈ, કમકમતા કાયર ષેટિ ષિસઈ॥૫૪॥
 રણ રણ રણકાહલ રણકી યલઈ, ડમ ડમ ડમ ડમરૂ ડમકી યલઈ ।
 ઢમ ઢમ ઢમ ઢોલ ઢમકી યલઈ, ચમ ચમ ચમ ચંગ ચમકી યલઈ ॥
 મડ મીષણ રીષણ રૂપિ થયા, બાલાપણ આપણ આજ મયા ।
 જળ ધૂજી મૂજી માંહિ મિલ્યા, ધરણીધર ધોરી ધુરિ ઢલ્યા॥૫૬॥
 મડ ઉટ્ટી અંગોઅંગિ ઇશુ, તડ તડ તડ ત્રૂટઈ કસણ કસુ ।
 સીહ અગ્ગલિ જંબૂક જીવ યશુ, વિમલગ્ગલિ પંડીઉ રાઉ તિશુ॥૫૭॥
 તર તર તરડી દષ્ટિ કરી, મુહિ મરડી માંણઈ મૂછિ મરી ।

કોઈના હાથમાં ભયંકર કાતી (છરી) રાતી (લોહીથી ખરડા-
 ચેલી) થઈ ગઈ છે, લડતાં લડતાં કોઈનાં અંગ કપાઈને
 લટકવા લાગ્યાં છે, તે જાણે વડને વડવાઈઓ લટકી રહી હોય
 એમ દેખાય છે.

કહ કહ કહ કરડી દંતકુલી, મહ ધાયુ પંડી પુટ્ટિ વલી ॥૫૮॥
 સિંહનાદ કરિડ ગજ ઘોટ ડરિડ, મહ મગ્ગા કોટિ કટાક્કિ કરિડા
 રાડ પંડી પિવિલ્લ ચિક્ક કરિડ, ગલિથલ્લી સગિણિ ધીર ધરિડા ॥૫૯॥
 કઠ પંજર કરિ જંજીર જડીડ, ઘણ ઘૂહડ કરિ યમ કાગ ચડિડ ।
 નવ નવ પરિ નરપતિ નાહ નહિડ, ઘણ મૂલહિ મૂલહિ ઘાટ ઘડિડ ॥
 રણઘંઘલ મંગલ તૂર રવા, નપ્પેરી મેરી નાદ નવા ।
 જગિ વિમલમંત્રિ જય લલ્લિલ્લિ વરહ, બંદીજન જયજયકાર કરહ ॥૬૧॥

૫૧થી ૬૧. મોટી મોટી મોગરીઓના ઘાથી કેટલાક ઘવા-
 યા, કેટલાક ભયભીત થઈ જંગલમાં રડતા ફરવા લાગ્યા,
 ઘાયલ થએલાઓનાં શરીરનું માંસ તોડી લેવા આકાશમાં ઉડતી
 સમળીઓ ઝડપે મારવા લાગી, અનેક દેવો, કિન્નરો તેમજ
 લાખો લોકો ચતુરંગ સૈન્ય અને તેના નાયકોનું યુદ્ધ જોવા
 લાગ્યા, સૈન્ય સમૂહના રક્ષણને માટે કરેલા વિકટ કેટ
 ભાગીને લોટ જેવા કરી નાખ્યા, ઘોડેસ્વાર વીરો તાપમાં
 તપતા પડ્યા, રણની જ્વાળા વધીને માથા સુધી દાહ કરવા
 લાગી, પંખીઓની પાંખો ખરી જાય, તેમ હાથી ઘોડાઓનાં
 પાખર પડવા લાગ્યાં, હાથની જવાય તેવા હોકારો થવા લા-
 ગ્યા, વીજળીના જેવાં ઝળકતાં ખડ્ગ અથડાવા લાગ્યાં, બહા-
 દુર યોદ્ધાઓ જોરથી એક બીજા સામે ધસવા લાગ્યા, અને
 કાયરોએ ભયંકરતા જોઈ દૂર ખસી જવા લાગ્યા. રણુવાદના

ઘોર ગાળ રહ્યા, ડમ્ ડમ્ ડમ્ રૂ વાગવા લાગ્યાં, ઢમ્ ઢમ્ ઢોલ
 ઢમકવા લાગ્યાં, અને તીક્ષ્ણ હથિયારો ચમકવા લાગ્યાં.
 યોધાઓએ રીસથી લયંકર રૂપ ધારણ કર્યું: આજ
 આપણે ખેડ ખાળમિત્રો જેવા મળીએ, એમ કહીને એક
 બીજાની સામે ધાયા. મોટા મોટા રાજાઓને ધૂળમાં પડેલા
 જોઈને લોકો ધ્રુજવા અને મુંઝાવા લાગ્યા. હવે બાથ-
 બાથ આવીજવું, એવો બહાદુર વિમળે વિચાર કર્યો; તેના
 અંગરખાની તાણી બાંધેલી કસો તડ્ તડ્ તૂટવા લાગી, જેવું
 સિંહની પાસે શિયાળ, તેવો વિમળના આગળ પડિઓ રાજા !
 કરડી આંખે તેના તરફ જોયું, મોં મરડીને માનથી મૂછપર હાથ
 નાંખ્યો, કડ્ કડ્ દાંત કચરડયા, એમ ક્રોધથી વિમળ પડિઆ
 રાજાની પાછળ ધાયો. તેણે સિંહનાદ કર્યો, તેથી હાથીઘોડા
 લયલીત થઈ ગયા અને લડવૈયાઓ સૈન્યમાંથી નાસી કોટમાં
 ભરાઈ ગયા. પડિઆ રાજાને પકડી નરમ કરી નાખ્યો ને તેના
 ગળા આગળ સિંગણી (શૃંગિણી) ધરી. બેડી પહેરાવી તેને
 લાકડાના પાંજરામાં ઘાટ્યો, ઘણા ઘુવડોના હાથમાં પડેલા કાગડા
 ની દશા થાય તેમ વિમળના સૈનિકોના હાથમાં આવેલા પડિઆ
 રાજાની દશા થઈ. નવી નવી ચુકિતથી તેને હેરાન કર્યો.
 ઘણા મૂઠ્ઠે પાણુ હુમ્મેશ અસરકારક રહે તેવો ઘાટ ઘડ્યો. યુધ્ધ
 જીત્યાના રણતૂરના ઘોષ તેમજ નફેરી અને ભેરીના નાદ થયા,
 બંદીઓએ જય જયકાર કર્યો અને વિમળમંત્રીને જયલક્ષ્મી
 વરતી જથ્થે જોઈ.

દૂહા.

સુહડા સુંદરિ રણરુલ્યા, બલકર વિઘણિ ણણ ।

પેષી સુહડ પડિઉ સમરંગણિ, હૂં નવિ લજાવી આવી ણણિ॥૬૨॥

કે બાલા બોલિ સુણિ બહિની, હણિઉ મલડ અહ્મારુ કંત ।

જાઅત જસ જગિ હુત હસારત, જુ માગુ આવત કરણંત॥૬૨॥

છેદિઉં સીસ વામ કરિ વલગૂં, અલગૂં ઘડથિ થાઈ જીમ ।

સાંમી કારણિ સુઢ સજોડા, પડતાં વિરી પામઈ તીમ ॥૬૪॥

કાયર કુબુદ્ધી કરણત કંતા, પોલિઈં ઝમા પૂછઈ નીર ।

નીલજ નીસત કુજાણિ ચાલિઉ, કિમ તિઈં નામ કહાવિઉં વીર॥૬૫॥

૬૨-૬૩-૬૪. જે સુલટો રણસંત્રામમાં કામ આવ્યા હતા, તેમની સુંદરીઓ કહે છે:- (એક કહે છે:-) સુલટને યુદ્ધમાં પડેલો જોઈને હું શરમાતી નથી. કોઈ સ્ત્રી જોલી, બહેન! સાંભળ, ભલે મારો કંથ મરાયો, જો તે રણમાંથી રડતો નાસી આવ્યો હોત તો જીવતા સુધી જગતમાં હાંસી થાત, એનું કપાયેલું માથું ડાખા હાથ તરફ વળગી રહ્યું છે, તે જે રીતે જૂદું પડે તેમ કરવાની જરૂર છે, કે જેથી સ્વામીની સાથે સંજોડ થવા અગ્નિમા પડી હું વીર પતિને પામું.

૬૫-૬૬-૬૭. કાયર અને કુબુદ્ધિ કરનારા કંથ પોતાની સ્ત્રીના ક્રિટ્કારથી ડરીને પોણે ઉભા રહી પાણી માગવા

શૂરા પાસિ મંદિર માલી, મૂતલિ મલી સજાઈ કંત ।

જડ તુ મંદિરિ કાંમ કમાઅત, તુ સુણિ રણિ હૂંદ્રૂણિ જંતિ ॥૬૬॥

બાલા બાલક દાસ દીકોલાં, તે ઝપરિ ઘણ ઘાલિ ઘાડ ।

સમરંગણિ સૂરાશૂં મહતાં, વાદિહ કે વિરલા કર વાહુ ॥૬૭॥

પંઢીડ જિત્તડ પુણ્ય તણિ બલિ, મણિ માંણિક સરસુ મંઢાર ।

લિદ્ધા યે યે દેસ દૂઅંગમ, લિદ્ધા ગજ તેજી તોષાર ॥૬૮॥

યે સીમાડા મારગમોડા, દુદ્ધર દેસ તણા રષવાલ ।

વેગિહં વિમલ તણા પય પૂજઈ, મેટ સહિત નમીયા મૂપાલ ॥૬૯॥

લાગ્યા, એમની સ્ત્રીઓ બોલવા લાગી કે, નિઃસત્વ, નિર્લજ્જ યુદ્ધમાં લડવા ગયો હતો ! તે તે શા માટે વીરનું નામ ધારણ કર્યું ? શૂરાની સામે મંદિરમાળ સંભારીને (ઘેર નાસી આવવાનું ધારીને) ક'થ ! પૃથ્વીપર ભલી ભજવી ! જો તું ધરનું કામ કરવા રહ્યો હોત તો હું રણમાં લડવા જાત ! ધરમાં બાયડી, બાળક અને દાસદાસીઓપર હાથ ચલાવવાનું તો બહુ સહેલું છે, પણ યુધ્ધભૂમિમાં શૂરાની સામે હાથ વાપરે તે તો વિરલાજ.

૬૮. પુણ્યના બળે પાંડિઆ રાજાને જીત્યો અને તેનો મણિ માણેકનો ભંડાર લીધો : બીજા જે દેશ તેની સત્તામાં હતા તે લીધા અને હાથી તથા તેજ ઘોડા લીધા.

૬૯. જમીનદારો, વાટપાડુઓ, અને મહેવાસનું

વિમલ લેઈ દલ પાછુ વલીડ, ત્રિહુ ષંડે વરતાવી આંણ ।
 ચંદ્રાવદ્દ પરિ સરિ જવ પુહતા, દમકયા જાંગી દોલ નીસાંહણ ॥૭૦॥
 મિલિડં માહાજન મહિતા મોટા, સામહિ સવિકહિ હર્ષ અપાર ।
 વિમલ જમલિ કો રાડ નદીસદ્, સાત કોડિ સાહણ પરિવાર ॥૭૧॥
 તલીયા તોરણ ગૂડી રૂડી, આવિ વદ્ધાવા વરબાલ ।
 રોમ નગરિ જૈ આંણ મનાવી, બંમણીડ બાંધિડ મૂપાલ ॥૭૨॥

રક્ષણ કરનારા ગરાસીઆઓ તે સર્વ આવીને વિમળના પગ
 પૂજવા લાગ્યા અને રાજાઓ વિમળને લેટ મૂકીને નમ્યા.

૭૦. સર્વ સ્થળે આણુ વર્તાવીને વિમળ લશ્કર લઈ
 પાછો વળ્યો. જ્યારે ચંદ્રાવીની ભાગોળે આવી પહોંચ્યો ત્યારે
 મોટાં દોલ અને આગમન સૂચક વાજાં વગાડ્યાં.

૭૧. ચંદ્રાવતીના મહાજન અને મોટા મોટા શેઠીયા સૌએ
 અળી અપાર હર્ષથી સામર્થ્ય કર્યું. વિમળની ખરોખરીઓ કેઈ
 રાજા જણાતો નથી, જેને સાત કેટિ સૈન્ય સમૂહ છે (એવું
 લોકો કહેવા લાગ્યા.)

૭૨. સુંદર તોરણો બધાયાં, અળીલગુલાલ ઉડ્યાં,
 મોટા ધરની કન્યાઓ વધાવા આવી, જે બહાદુરે રોમ
 નગર જઈને આણુ વર્તાવી અને બંધણિયા રાજાને
 બંધીવાન કર્યો.

વસ્તુ.

વિમલ ચલ્હિઝ વિમલ ચલ્હિઝ સૈન ઘણ લેઝ,
રોમ નગર પૂરવ દિશહ જોણિ બાર સુલતાન જીત્તા ।
બંભળીઝ રા બંધીઝ, દેસ દેસના દંડ લિત્તા ।
દાંણ આંણ સવિ આપળી, વરતાવી સંસારિ,
વેગિહં વિમલ વધાવિઝ ચંદ્રાવતી મજ્જારિ ॥ ૭૩ ॥

વાજિ તિવલડી ઇ ઢાલ.

કે ગોરી કે સાંમિલિ સોહાવુરે, સોવિન પાટ વિસારુ, વેગિહં
વિમલ વધાવુરે ॥ ૭૪ ॥
માંણિક મોતી સાથીયા સોહાવુરે, પહિરુ સવિ જ્ઞાનગાર
॥ વિમલ૦ ॥ ૭૫ ॥
સોવિન થાલ સોહામળા સોહાવુરે, ચોષે ચુક પૂરાવુ કિ
॥ વિમલ૦ ॥ ૭૬ ॥

૭૩. ઘણુ સૈન્ય લઈને વિમળ પૂર્વ દિશાએ ચાલ્યો,
(ત્યાં જઈને) જોણે બાર સુલતાન હત્યા, બંભળિયા રાખને
બંધીવાન કર્યો, અનેક દેશો પાસે દંડ લીધો, અને સર્વ સ્થળે
આણુ વર્તાવી એવા વિમળને ચંદ્રાવતીમાં હર્ષભેર વધાવ્યો.

૭૪ થી ૭૭. કોઈ ગોરી તો કોઈ શ્યામળા એવી અનેક
સ્ત્રીઓ શણગાર સજીને વિમળને વધાવા આવી. તેને સોનાને

ગેલિહ ગાઝ ગોરહી સોહાવુરે, બોલુ મંગલ વાંણિ,
 ॥ વિમલ૦ ॥ ૭૭ ॥

ચૂપૈ.

આવી વિમલ બઝઈઝ પાટિ, ભીમરાય તવ ભેટળ માટિ ।
 છત્રચમર મોકલીયાં સાર, ત્રિહુ ષંડે તોરુ વ્યાપાર ॥ ૭૮ ॥
 મહં મોકલીઆં મનનિ ભાવિ, સાત છત્ર શારિ ચમર ઢલાવિ ।
 કરિ વીનતી બે કર જોડિ, તમ દૂહવિહં અમ લાગી ષોડિ ॥ ૭૯ ॥
 અમશૂં હંસ રષે મનિ ધરુ, તુઝ વ્યવહાર અછિ આકરુ ।
 મીમિહં યે મોકલ્યા પ્રધાન, તે સંતોપ્યા આપી માંન ॥ ૮૦ ॥

ખાટલે બેસાડ્યો, માણેકમોતીના સાથીયા પૂર્યા, શોભિતા સોનાના
 થાળ લીધા, ચોખ્ખાથી ચોક પૂર્યા, હુર્પથી ગીત ગાઈને અને
 મંગલવચન બોલીને સ્ત્રીઓએ વિમળને વધાવ્યો.

૭૮-૭૯-૮૦. વિમળ આવીને ગાદીએ બેઠો ત્યારે ભીમ
 રાજાએ ભેટ તરીકે ઉત્તમ છત્રચામર મોકલ્યાં અને કહા
 વ્યું કે ત્રણે ખંડમાં તમારો પ્રતાપ છે. મેં મનની ઉલટ
 થી તમને આ ભેટ મોકલી છે, તે સાત છત્ર અને ચામર
 તમારાપર કરાવજો. વળી હાથ જોડીને તમને વિનંતિ કરીએ
 છીએ કે તમને દુભાવતાં અમને હિણુપત્ છે. અમારી સાથે
 રહે કંઈ રીસ રાખતા, તારો પ્રતાપ પ્રચંડ છે. ભીમે જે
 પ્રધાન મોકલ્યા હતા તે સર્વને વિમળે માન આપીને સંતુષ્ટ કર્યા.

ઘણા દિવસ દોહિલિ ષલમલ્યા, સિંધુદેસના મહિતા મિલ્યા ।
 મેહલુ પ્રભુ પંડીઝ અષંડ, મુહિ માગિઝ વરિ લેયો દંડ ॥૮૧॥
 છપન કોડિ ધન હંડિહ કરી, ત્રિણિ લાખ વલી તેજી તુરી ।
 આંણ મનાવિ આલિઝ દેસ, વિમલ વધાવિઝ નગરનરેસ ॥૮૨॥
 બંમળીઝ ઠઠ્ઠૃજ જૈ રહૃજ, અહનિશિ આંણ વિમલની વહૃજ ।
 રોમનગર નિ ઠઠ્ઠા દ્વતી, વરસિ વરસિ આવિ ષજમતી ॥૮૩॥
 ચડિઝ રવાઢી જોઈ ફિરી, તિશી ન પેષૃજ ચંદ્રાપુરી ।
 વિમલ વાંણિ સહમુષિ ઉચ્ચરી, વાસુ નગર વિવેકિં કરી ॥૮૪॥

૮૧. ઘણા દિવસ દુઃખમા ગાળ્યા પછી સિંધુદેશનું
 મહાજન મળ્યું અને વિમળ પાસે આવી આજીજી પૂર્વક કહ્યું
 કે, પ્રભુ! પંડિઆ રાજાને જીવતો મૂકે અને માં માગ્યો દંડ લો
 ૮૨. છપ્પન કોડિ ધન દંડ અને ત્રણ લાખ તેજી ઘોડા,
 એટલો દંડ લઈને તથા પોતાની આણ કબુલ કરાવીને તેને
 તેનો દેશ પાછો સોંપ્યો, (પંડિઆ) રાજાએ ખુશી થઈને
 વિમળને વધાવ્યો (તેનો ઉપકાર માન્યો).

૮૩. બંમળિયો રાજા ઠઠ્ઠે જઈને રહેવા લાગ્યો ને હર
 હંમેશ વિમળની આણ માનવા લાગ્યો. રોમ નગર અને ઠઠ્ઠા
 તરફથી દર સાલ ખીજમત આવવા લાગી.

૮૪. વિમળ સહેલ કરવા ચડ્યો અને ફરીને જોયું
 તો ચંદ્રાવતી નગરીની રચના જોઈએ તેવી જણાઈ નહિ,

ગઢ પાયા પાતાલિહં ઠવ્યા, કોઠા લાઘ કોઠિ કે કરિયા ।

કોઠિ કોઠિ દેવિ અંબાવિ, આગલિ નવી નીપાઈ વાવિ ॥૮૫॥

વાવિ વાવિ તટિ કૂઆ ચ્યારે, પાંણી આળહ પાંણીહારિ ।

ઘરિ ઘરિ ષારી મીઠી કુહ, જલઘરિ મરી વાવિ તે જૂહ ॥૮૬॥

ઘવલગ્રહ માંડી ધોરણી, કારી કારીગરિ કોરણી ।

કે મંદિરની મોટી વાત, મૂમિ મલી સોહાવિ સાત ॥ ૮૭ ॥

જોતાં ગુસ્ત તળાં તે વાર, આવિ હંદ્રમવન અવતાર ।

રાછપીછ રૂઢે ઘર મર્યા, જે હીળાં તે અલગાં કર્યા ॥૮૮॥

તેથી તેણે શ્રીમુખે કહ્યું કે, વિવેક પૂર્વક નગર વસાવો.

૮૫. પાતાળમાં કોટના પાયા નાંખ્યા, અનેક કોઠા કર્યા, કોઠે કોઠે અંબાજી દેવીની સ્થાપના કરી અને દરેક કોઠાની આગળ નવી વાવ બંધાવી.

૮૬. દરેક વાવને છેડે ચાર ચાર કૂવા કરાવ્યા, જ્યાંથી પાણીહારીઓ પાણી ભરી જાય ઘેરે ઘેર ખારી અથવા મીઠી કુદ છે અને વરસાદે ભરેલાં (તળાવ) તથા વાવો તે જૂદી.

૮૭-૮૮. આરસનાં ઘર બંધાવ્યાં, જેમાં અદ્ભુત કારી ગરી ભરી કોરણી કોતરાવી. કોઈ મોટાં ઘર તો સુંદર સાત માળનાં કર્યાં. એના ગોખ અને ખારણાં જોતાં બીજાં ઈંદ્ર ભવન હોય એવાં થયાં. રૂઢાં રાચરચીલાં (ફર્નીચર)થી ઘર સજ્જગાર્યાં અને જે વસ્તુઓ સારી દેખાતી નહોતી તે દૂર કરી.

વાહુ અન્ન અવારી આજ, જીંઘડ રૂઢું માવિ રાજ ।
 કળ છાણાં સોધી હંધણાં, માંઢ્યાં યીવ યતન તે ઘણાં ॥૮૯॥
 પાંળી લોક ત્રિ વેલી ગલ્હ, ધરમિહં ધન અધિકેરૂં મિલ્હ ।
 આંળ મદ્ધિ કો મારિ ન કહડ, સાત વ્યસન તે અલગારહડ ॥૯૦॥
 ઘરિ ઘરિ લક્ષણવંતી નારિ, શણગારી અમરિ અવતારી ।
 વેચડ વિત્ત વિત્ત પર થલી, કરડ પુણ્ય કરણી તે ભલી ॥૯૧॥
 ચિહુ પાશે મંડાવિ પોલિ, ચુહટાં ચુરાસીની ઊલિ ।
 ચુહટા વિળ નવિ થાઈ પીઠ, ચુહટા વિળ તે નગર મદીઠ ॥૯૨॥

૮૯. વધેલું અન્ન આપી દે, જેનાથી [જે દાનથી]
 ભવિષ્ય સુધરે. સૌ લોક ધાન્ય, છાણાં અને લાકડાં તપા
 સીને વાપરે, એમ અનેક રીતે જીવરક્ષા કરવા માંડી.

૯૦. લોક ત્રણ વખત પાણી ગાળે, કારણ કે ધર્મથી
 ધન વધારે મળે છે. રમત રમતાં સાગડીને પણ “મારો”
 એણે કંઈ કહે નહિ, સાત વ્યસનથી સર્વ દૂર રહે.

૯૧. ઘેર ઘેર સુલક્ષણી સ્ત્રીઓ છે, તેમના શત્રુ-
 ગાર જોતાં દેવીઓનો અવતાર હોય એવી દેખાય છે.
 બીજાઓના સુખદુઃખની કાળજી કરીને ધન વહેંચે અને
 ફૂટી પુણ્યકરણી કરે.

૯૨ થી ૧૦૫. ચારે તરફ પોળો અને દરવાજા કરાવ્યા.
 ચૌશસી ચૌટાની ઝોળો (હાર) મંડાવી. ચૌટા વગર

ચુહટઈ કાવ્ય કથારસ કહઈ, રાના બેટા ચુહટિ રહઈ ।
 ચુહટઈ સોહિ દોશીહટી, ચુહટઈ ઘાટઘડા ધીવટી ॥૯૩॥
 ચુહટઈ ફલ ફોફલ નિ શાક, ચુહટઈ કરઈ કંદોઈ પાક ।
 ફડીયા સૂષડીયાનાં હાટ, ચુહટઈ દહીં વેચાઈ માંટ ॥૯૪॥
 ચુહટઈ ધુરિ સોની સોનાર, મિલ્યા મપારા નિ મળીયાર ।
 ચુહટઈ ગાંધી ગૂં ગાં કરઈ, ફોફલીયા તે ફોફલ ભરઈ ॥૯૫॥
 ચુહટઈ સાંથ સયલ મંડાઈ, ચુહટૂં જોતાં નવિ છંડાઈ ।
 નાળાવટી કપાશી ઘણાં, હાટ સુગંધી પટ્ટયા તળાં ॥૯૬॥
 સૂત્ર સાથ તે સોહામળી, ચુહટઈ સહૂ ધાઈ ધન મળી ।
 આવિ પરદેસી વછીયાત, ચુહટૂં દેષિ થાઈ રલીયાત ॥૯૭॥
 વસ્ત વિકાઈ ચુહટઈ ચડી, વિસા વિસાહી લિ દડવડી ।
 મહિતા માંડવીયાનાં હાટ, ચુહટા વિળ નવિ સોહિ વાટ ॥૯૮॥
 જડીયા જડિત ઘડઈ આમર્ણ, ચુહટઈ વરતઈ સઘલા વર્ણ ।
 ચુહટિ વસ્તુ ચડિ નવલખી, કરઈ પરીક્ષા યે પારખી ॥ ૯૯ ॥
 ચુહટઈ મોટી પાંળી પર્વ, ચુહટઈ ગાઈ ગણગંધર્વ ।
 ચુહટિ બિઠા બોલી ભાટ, ચુહટિ ધર્મ તળા આઘાટ ॥ ૧૦૦ ॥

માલની ખરી કીંમત થતી નથી, ચૌટા વગર નગરની
 શોભાજ નથી. ચૌટે કાવ્ય અને રસિક કથાઓ કહેવાય છે,
 રાજના બેટા ચૌટામાં રહે છે, ચૌટે દોશીઓનાં હાટ શોભે

છે, ચૌટે ઘાડ ઘડનારા અને ઘી વેચનારા બેસે છે, શાક, સોપારી અને ફળ સૌ ચૌટે મળે છે, ચૌટામાં કંદોઈ પકવાન્ન કરે છે, ફડીયા (દાણુ વેચનાર) સુખડીયાનાં હાટ ચૌટામાં હોય છે, દહીંનાં માટ ચૌટે વેચાય છે, મોટા મોટા ચોકસીઓ અને સોનીઓ ચૌટામાં હોય છે, તેમજ અપારા મણિયાર ચૌટામાં બેસે છે. ચૌટામાં ગાંધીઓ ધાલમેલ કરે છે અને ચૌટામાં ફ્રાઈળીયા સોપારી ભરે છે. ચૌટામાં સર્વ વસ્તુઓની ગુજરી ભરાય છે, ચૌટું જોતાં મન ધરાતું નથી, નાણાવટી અને રૂના વેપારીઓ તેમજ સુગંધી વેચનારા અને પટવાઓનાં હાટ પણ ચૌટામાં હોય છે. સૂતરની શો-લિતી દુકાનો ચૌટામાં હોય છે. ચૌટામાં સૌ ધનને માટે પ્રયત્ન કરતું હોય છે, પરદેશી વહિયાતો આવે છે તે ચૌટું જોઈને રાજ થાય છે. ચૌટે ચહેલી વસ્તુ વેચાય છે, ગરબડિ લોકો ભરપૂર કીંમતથી ઉપરાઉપરી પડીને તે લઈ જાય છે. મહેતા માંડવીયાનાં હાટ પણ ચૌટામાં હોય છે. ચૌટા વગર રસ્તા શોભતા નથી. ચૌટામાં જડીયા જડાવ કામ કરે છે, ચૌટામાં અઢારે વર્ણ પરસ્પર વ્યવહાર કરે છે, કીંમતીમાંકીંમતી વસ્તુ ચૌટે આવી ચઢે છે અને તેના પરીક્ષકો પરીક્ષા પણ કરી શકે છે, ચૌટામાં પાણીની પરબ મંડાય છે, ચૌટામાં ગાયક ગણુ ગાય છે, ભાટ ચૌટામાં બેશીને બોલે છે અને ધર્મનાં કામ પણ ચૌટામાં થાય છે. વિશાળ ચૌટામાં ઝવેરીઓ બેસે છે, ચૌટામાં અમૂલ્ય વસ્તુઓ ભરી હોય છે, ચિતારા,

ચડપટ ચહુટિ જો જવહરી, ચુહટિ અમૂલિક વસ્તુ ભરી ।

ચીતારા તીરગરા ચાહિ, ઘાંચી મોંચી ચડટા માંહિ ॥ ૧ ॥

ઘાસડ ષેઢાં મોજડ ઘડઈ, ચુહટી વસ્ત જોઈઈ તે જડઈ ।

દયાવંતની દૃષ્ટિં પઢ્યા, યીવ મૂંકાઈયે ચહુટિ ચઢ્યા ॥ ૨ ॥

કળવી કંસારા કૂંમાર, ગાંછા છીપા સૈ લોહાર ।

ચહુટઈ ચીત વસઈ ચિહુંગમા, માલી તંબોલી તેરમા ॥ ૩ ॥

ચુહટઈ મંડાઈ જોણાં જાત્ર, ચુહટિ નાચિ નવલાં પાત્ર ।

ચુહટાંની મંડાવી વારિ, કર્યાં ત્રિ કલસાં તોરણ બારિ ॥ ૪ ॥

સંતાપિડ ઘરિથડ નીસરઈ, ચુહટડં જોતાં દુષ વીસરઈ ।

યેહનિ ચુહટું દૂક્ષિ ભરે, કરિ લીલા તે બિઠા ઘરે ॥ ૫ ॥

તીરગરા, ઘાંચી, મોંચી સૌ ચૌટામાં વસે છે. ગામઠી જોડા અને કીંમતી મોજડીઓ ચૌટામાં બને છે, ચૌટામાં જોઈતી વસ્તુ મળે છે, ચૌટે ચઢેલા જીવ દયાળુ લોકની નજરે પડતાં મૂકાવાય છે કણુખી, કંસારા, કુંભાર, ઘાંચા, છીપા, દરજી, લુહાર, માળી તંબોળી, તેરમા સૌ ચૌટામાં મળે છે. ચૌટામાં ચિત્ત ચારે દિશાએ રહે છે. ચૌટામાં તમાસા અને ભવાઈ થાય છે, ચૌટામાં ઉત્તમ પાત્રો નાચે છે અને ચૌટાની વારીઓ મંડાય છે આવા ચૌટાને બારણે ત્રણ કળસ ચઢાવ્યા અને તોરણ બંધાવ્યાં

૫. ઘેરમાં સંતાપ પામેલો ઘરમાંથી નીકળીને ચૌટામ જતાં દુઃખ વીસારે પડે છે, જેને ઘેર ચૌટું દુઝે છે, તે

નગર તળાં કીધાં મંડાળ, જે જોઈ પરદેશી જાળ* ।
 વૈદ્ય વિદ નિ વ્યવસાઈયા, ઠાંસિ ઠાંમિથી તે આવીયા ॥ ૬ ॥
 હંટવટી નિ આટાવટી, વસિ વાસિ નવરંગી નટી ।
 ઠાકયા ઠામ મલા ભાલવી, આવી વેગિ વશ્યા સાલવી ॥ ૭ ॥
 જાજિત્રી તાઈ હબગરી, નગરી વર્ણ અઢારે મરી ।
 જે જે જોશી પંડિત વતા, વસીયા નાગમતી નાયતા ॥ ૮ ॥
 સિદ્ધ અઢાર વર મંદિર કિદ્ધ, પોરુયાહ વાશ્યા પરસિદ્ધ ।
 ન્યાતિ ચુરાશી યે નિર્મલી, વિમલ વિશેષિદ્ધ વાશી વલી ॥ ૯ ॥
 વસિ વિપ્ર વિદ્યા અમ્યસદ્, ક્ષત્રી ષાંડે મન ઉલ્હસિદ્ધ ।
 સીમાહા તે રાષદ્ સીમ, કોટવાલ તે કીધુ મીમ ॥ ૧૦ ॥

ઘેર બેઠા લીલાલહેર કરે છે.

૬-૭-૮-૯-૧૦. નગરની રચના એવી કરી કે પરદેશી
 લોકો જોવા આવવા લાગ્યા. વૈદ્યક જાણનારા, પંડિતો અને
 ધંધાદારીઓ ઠામઠામથી આવીને વસ્યા. ઈંટો પાડનારા
 અને લોટ દળનારા તેમજ સુંદર નટીઓ આવીને વસી.
 જાણીતા લોકો ચંદ્રાવતીમાં જઈ વસવા ખીજાઓને લલામણો
 કરવા લાગ્યા. સાળવીઓ તરત આવી વસ્યા. વાણુ
 વગાડનારા, તાઈ, ડબંગર, એમ અઢારે વર્ણના લોકથી
 નગરી ભરાઈ. જ્યોતિષ જાણનારા અને પંડિતાઈ
 જ્ઞાનવાળા તેમજ સાપ રમાડનારા અને નાયતા આવી વસ્યા.

* મૂળ પ્રતિમાં “જાંઅણુ” અવગ્રહ ચિન્હનો અકાર છે. પણ પ્રેસમાં
 ન મળવાથી મૂક્યો નથી.

તુટ્ટી જસ અંબાઈ માત, વિમલ પ્રસાદ કરાવ્યા સાત ।

દંડ કલશ સિરિ ધજ લહલહઈ, પોઢી જિનપ્રતિમા ગહગહઈ ॥૧૧॥

તપસી મઠx નવલી નેસાલ, રાજગૃહ પાસિહં પોસાલ ।

ષટ દરશન કીધાં વિશ્રાંમ, ઠાંમ અનોપમ દીધાં તાંમ ॥ ૧૨ ॥

વિમળે અઢારસે ઉત્તમ મંદિરે બનાવ્યાં અને તેમાં પ્રસિધ્ધ પોરવાડોને વસાવ્યા, તેમજ ચોરાશી જ્ઞાતિના ઉચ્ચ વાણિયા તે સર્વને વસાવ્યા. બ્રાહ્મણો વસ્યા ને તે વેદવિદાનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા, ક્ષત્રિયો યુધ્ધકળાનો અભ્યાસ કરીને આનંદ પામવા લાગ્યા, જમીનદારોને સ્ત્રીમનું રક્ષણ કરવાનું સોંપ્યું અને બળવાન માણસોને કોટવાળનું કામ સોંપ્યું.

૧૧. જેને અંબાજી માતા તૃપ્તમાન થઈ છે, તે વિમળે સાત દેહરાસર કરાવ્યાં. દેહરાસરોના શિખરે દંડ, કલશ અને ધ્વજ દીપી રહી તેમજ મોટી મોટી જિન પ્રતિમાઓ ખીરાજી રહી.

૧૨. તપસ્વી મઠ અને સુંદર નિશાળ કરાવી. રાજગૃહ (વિમળનું ઘર) પાસે ઉપાશ્રય કરાવ્યો, છયે દર્શનના ઉપાસકો માટે વિશ્રાન્તિ સ્થાન કરાવ્યાં, તે દરેકને ઉત્તમ સ્થળે જગા આપી.

* કડીપ્રાંતમાં દીવાનખાનાને મઠ કહે છે.

વાઢી વન નંદન અવતર્યા, દહદિશિ સજલ સરોવર ભર્યા ।
 પાષાણે દૃઢ બંધી પાલિ, ષાઢ પાયી ગઈ પાતાલિ ॥ ૧૩ ॥
 કહ્ લંકા કિ અમરાવતી, ચાહુ નગરી ચંદ્રાવતી ।
 હંદ સરીસુ વિમલ નરિંદ, કરહ રાજ ત્રિભોવનિ આણંદ ॥ ૧૪ ॥
 માગણ જણ વંછિત દાતાર, કરહ નિરંતર પરઝપગાર ।
 ત્રિભોવનિ તેજ તપંતુ વીર, પરનારીનુ પ્રગટિઝ વીર । ૧૫ ॥

વસ્તુ.

વિમલવાશી વિમલવાશી નગર સુવિશાલ,
 ચંદ્રાવહ પોસાલ વર, જોણિ ધર્મથાનક કરાવીય ।

૧૩. બીજુ નંદનવન હોય એવા બાગબગીચા કરા-
 વ્યા, દશે દિશાએ ભરપૂર પાણી ભર્યાં સરોવરો શોભી રહ્યાં,
 પથ્થરથી તેની પાળો બંધાવી અને કોટને ફરતી બાઈ
 ગઢના પાયાની પેઠે પાતાળ જેવી ઉંડી કરાવી.

૧૪. આ તે લંકા કે ઇંદ્રપુરી હશે, એમ ચંદ્રાવતી
 એતાં લાગે ! ઇંદ્રના જેવો વિભળ રાજા ત્યાં રાજ કરવા લાગ્યો,
 ત્રિભુવનમાં સર્વ સ્થળે આનંદ પથરાઈ રહ્યો.

૧૫. માગણોને ઇચ્છીત દાન દાતા વિભળ નિરંતર
 પરોપકાર કરવા લાગ્યો. પ્રતાપી વીરપુરુષનો પ્રતાપ સર્વ
 સ્થળે પ્રસર્યો. પર સ્ત્રીને તે ભાઈરૂપ થયો.

पट्टाणि सहिगुरु करी प्रवेस, अर्बुद तीरथनु उपदेस ।
 अंबाई आराधन करिउ, तु मनबंधित विमलिइं लहिउं ॥ १७ ॥
 धर्मघोष सूरीश्वर सोइ, चंद्रावती पधार्या जोइ ।
 उच्छव विमलि करिउ उल्हाशि, चंद्रावइ राण्या चुमाशि ॥ १८ ॥
 षंड एतलि अट्टम षंड वषांणि ॥ १९ ॥

૧૭-૧૮. સદ્ગુરુએ પાટણ પધારીને અર્ધુદ તીર્થ કરવાનો ઉપદેશ કર્યો ને તેની સાધ્ય માટે અંબાજીનું આરાધન આપ્યું, તેથી વિમળ મનવાંચિત પામ્યો. એ ધર્મબોધ સૂરિ ચંદ્રાવતી પધાર્યા, એથી વિમળે ઉદ્ધાસથી ઉત્સવ કર્યો અને ચંદ્રાવતીમાં એમાસું રાખ્યા.

૧૬. એ પ્રમાણે લાવણ્યસમયની વાણીએ આઠમી
અંડ વર્ણવે.

હતિ શ્રી વિમલપ્રબંધે નવ રસ નવ ષંડે પશ્ચમાધિપતિ પંડીપૃથ્વીપતિ
જિત્રાધિકારે, યુદ્ધવર્ણન, પાટસ્થાપના, ભીમપ્રેષિત છત્ર ચામર
નગર વર્ણન, ધર્મસ્થાપન, ગુરુપ્રવેશ મહોત્સવાધિકારે અષ્ટમ
ષંડ સંપૂર્ણ ॥

ષંડ નવમડ.

ચુપૈ.

સંઘપતિ પદવી પામી વલી, વિમલમંત્રિ પુગી મન રલી ।
નિશિ પુઢિડ જિનવરનિ ધ્યાનિ, સુપન મદ્દિ ગજ સાહિડ કાનિ ॥૧॥
જાગિડ તુ ગુરુ આગલિ ગયુ, સુપન કહી રલિયાયતિ થયુ ।
સહિગુરુ સુપન વિચારિડ તિસદ્, કિ કો કરમી બેટડ હશિ ॥૨॥
કિ કો કરશુ મોટું કામ, જિણિ તુમ રહશિ અવિચલ નામ ।
ધર્મઘોષ બારં ગણધાર, કિ કો તીરથ લિ ઉદ્ધાર ॥ ૩ ॥

૧. વળી “ સંઘપતિ ”ની પદવી પામ્યો, એથી વિમળના
મનની હોંસ પૂરી થઈ. જિનવરનું ધ્યાન કરીને રાતે પોઢ્યો
હતો, ત્યાં સ્વપ્નમાં પોતે હાથીને કાનથી પકડ્યો (એવું દીકું).

૨-૩. જાગ્યો ત્યારે શુદ્ધ પાસે ગયો અને આનંદ
પૂર્વક પોતાના સ્વપ્નની વાત કહી. સદ્ગુરુએ સ્વપ્નનું ક્ષણ
વિચારી જોઈને કહ્યું કે કેમ ભાગ્યવાન પુત્ર થશે, અથવા

આવિ સંઘ સકલ સમુદાય, ધર્મકથા કહિ સહિ ગુરરાય ।
 જે જિનધર્મ જગત્ર દાષીડ, ચિહુ મેદે જિનવરિ ભાષીડ ॥૪॥
 વીસ+ સહસ નવસિહં ત્રિણિ માસ, પળ દિણ પુહર ઘડી એક આસ।
 દો પલ ઊર અક્ષર અઠતાલ, વીર પછી હોશિ વિસરાલ ॥ ૫ ॥
 વરસ છહિ દુપ્પસહુ હશિ, ધર્મ સરીરહં જાસિ પછહ ।
 માંનવ બીજ રહિ તિણે મલે, ગિરિ વૈતાલ્ય બહુતારિ બિલે ॥૬॥

કોઈ મોટું કામ કરશે। કે જેનાથી તમારું નામ અવિચળ રહેશે. ખારમા ગણધાર (સમૂહના મુખ્ય આચાર્ય) ધર્મ ઘોષસૂરિ કહે કે કોઈ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવાનો લો.

૪. આખો સંઘસમૂદાય (ગુરૂનાં દર્શન અને ઉપદેશ શ્રવણ માટે) આવે છે અને સદ્ગુરુ ધર્મકથા કહે છે. જિનવરે (તીર્થકરે) જે જિનધર્મ જગત્માં દર્શાવ્યો છે, તે ચાર (દાન, શીલ, તપ અને ભાવ) લેદે કહ્યો છે.

૫-૬. ભવિષ્ય કથન-વીરનિર્વાણ પછી વીસ હજાર નવસે વર્ષ, ત્રણ માસ, પાંચ દિવસ, એક પહોર, એક ઘડી, જે પળ અને અડતાળીસ અક્ષરોનો ઉચ્ચાર કરાય એટલો વખત વીતશે ત્યારે જિનધર્મ લોપ થશે. એ કાળને અંતે હુઃપ્રસહ નામે છેલ્લા આચાર્ય થશે, તે પછી ધર્મશરીર

* આ આક્રો ૨૧ હજારમાં થોડો ઓછા છે, તેથી ઘણા ગ્રંથોમાં ૨૧ હજાર વર્ષ લખ્યાં છે.

કહી સકલ ધર્મ તેહનહ, ગુણ ફકવીસ અંગિ યેહનહ ।
 કાચિ કુંભિ અમયાિા વાસ, સુંદરિ સાહસ હૂઈ વિનાસ ॥ ૭ ॥
 શ્રાવક ગુણ ફકવીસં રુઢાં, નહી ક્ષુદ્ર ઇંદ્રીપરવઢાં ।
 પ્રકૃતિ સોમ લોકપ્રિય સદા, શ્રાવક કૂટ ન બોલિ કદા ॥૮॥
 પાપમીરુ જે મૂરષ નહીં, દાષિન લાજ દયાલુ સહી ।
 મધ્યમાવ સવિકીર્તિશૂં રહિઉ, સોમદાષ્ટિ ગુણરાગી કહિઉ ॥૯॥
 ધર્મકથા વિમલ કુલ દોઈ, દરિઘદરસી શ્રાવક જોઈ ।
 સંગતિ વઢી વિનય આદરઈ, ગુણ કીધુ તે હીઅડિ ધરઈ ॥૧૦॥
 લલ્લધલક્ષ* પરહિત યે દયા, શ્રાવક ગુણ ફકવીસઈ કહ્યા ।
 ન્યાય થિકુ પરિલિષિમી મિલી, વર આચાર વષાણઈ વલી ॥૧૧॥
 સરષે કુલિ વાધઈ વીવાહ, પુણ તે ગોત્ર અનેરા માહિ ।
 માત તાત ગુરુભક્તિ અપાર, દેસાચાર કરઈ વ્યવહાર ॥ ૧૨ ॥
 અવગુણ કહિના નવ ઝચ્ચરઈ, સદાચારની સંગતિ કરઈ ।
 નહી સંકષ્ટ નહ નીચ ન જિહાં, થોડે વારે મંદિર તિહાં ॥૧૩॥

જશે. તે વખતે મનુષ્યજાતિ ખીજ રૂપે વૈતાલયગિરિનાં
 ખડોતેર ખિલ (ખાકેરાં) માં હુયાત રહેશે.

૭. જેનામાં એકવીસ ગુણ વસતા હોય, તેને સર્વ
 ધર્મ કહેવો. કાચા ધડામાં અમૃત ભર્યું છે, સાહસથી તેનો
 નાશ થશે.

* લલ્લધ=પામેલો લક્ષ્ય=નિશાન, ધારેલું, પામેલો.

અતિ છાનડ પરગટ નવિ વસઈ, ટાલઈ પાપ પુણ્ય અમ્યસઈ ।

લાભ માંનિ લાગઈ ઘર વરઈ, સિરિ અજરઈ મોજન પરહરઈ॥૧૪॥

જાંળી અંગ તળાં બલ મલાં, જીપઈ વઢરી જે માહિલા ।

દાન દયા દમ આળઈ દેષ, વિત્તમાંનિ તે પહિરઈ વેષ ॥૧૫॥

૮ થી ૧૫. શ્રાવકના રૂડા એકવીસ ગુણો ક્ષુદ્ર અને ઇન્દ્રિયપરાયણ માણસમાં હોતા નથી. શાંત સ્વભાવ, સદા લોકપ્રિય (લોકો સાથે પ્રેમપૂર્વક વર્તવાથી લોકોનો પ્રેમ પામેલો), કદી કૂર વચન નહિ બોલનાર, પાપનો ડર રાખનાર, મૂર્ખ નહિ, દાક્ષિણ્ય (ડહાપણ) વાળો, શરમાળ, દયાવાળો, સર્વની સાથે મધ્યસ્થ ભાવે રહેનાર, સૌમ્ય(મીઠી)દષ્ટિથી બીજા પ્રત્યે જોનાર, ગુણમાં પ્રીતિવાળો, ધર્મકથારસિક, માતાપિતા બેઉ પક્ષે નિર્મળ કુળવાળો, દીર્ઘદર્શી, ઉત્તમની સંગતિ કરનાર, વિનય રાખનાર, કૃતજ્ઞ (પોતાને કરેલો ઉપકાર ભૂલી નહિ જનાર) લબ્ધલક્ષ્ય, પરોપકારી અને દયાવાન એ એકવીસ ગુણ શ્રાવકમાં હોવા જોઈએ. બળી તે ન્યાયથી ધન મેળવનાર અને ઉત્તમ આચાર પાળનાર હોવો જોઈએ. પોતાના બરોબરીઆ (સમાન ગુણધર્મ વાળા) કુટુંબમાં વિવાહ કરે, પણ તે જૂઠા ગોત્રમાં (પોતાના ગોત્રમાં નહિ). માઆપ અને ગુરૂ પ્રત્યે અતિશય ભક્તિભાવ રાખે, દેશાચાર પ્રમાણે વર્તે, કોઈના અવગુણ ગાય નહિ, સદાચારીની સોખત કરે, જ્યાં શારીરિક

પહિલું ઇશી પરીક્ષા કરી, ધર્મયોગ તે શ્રાવક ધુરી ।

સમકિત આદિ દેહ વ્રત બાર, પચ અણુવ્રત ઠવીહ ભાર ॥૧૬॥

ધરીહ ધ્યાનિ અરિહંત દેવ, ભગતિ મલી સહિ ગુરુની સેવ ।

જિન ભાષીત તે સાચડ ધર્મ, ત્રિહુ એ બોલે સાચડ મર્મ ॥૧૭॥

માનસિક ઉપદ્રવ ઉપજે એવું ન હોય જે જમીન બહુ નીચી ન હોય, જેને બહુ ખારણું ન હોય એવે સ્થળે બહુ છાનો કે બહુ પ્રસિધ્ધ રહે નહિ. અભ્યાસ (નિયમિત વર્તન)થી પાપ ટાળે ને પુણ્ય સંપાદન કરે, કમાણીના પ્રમાણમાં ઘર ખર્ચ (વરો) રાખે, ટાઢું અને પચે નહિ એવું તથા ભારે અને પચી ગયા પહેલાં ભોજન કરે નહિ. અંગબળની કસરત કરી જાણે, આંતર શત્રુઓ (કામ ક્રોધ વગેરે) ને જીતે, દાન, દયા, અને દમ (ઇદ્રિય દમન) આચરે અને પોતાની સંપત્તિ પ્રમાણે વસ્ત્રાભૂષણ પહેરે.

૧૬. આ ગુણો હોવાની પહેલી પરીક્ષા કરીને પછી જે શ્રાવક શ્રેષ્ઠ ધર્મયોગ્ય હોય તેને સમકિત (સમ્યક્ત્વ) વગેરે બાર વ્રત આપીએ અને પાંચ અણુવ્રતનો ભાર પણ તેના ઉપર મૂકીએ.

૧૭. અરિહંત દેવનું ધ્યાન ધરવું, શ્રી સદ્ગુરુની સેવા ભક્તિ કરવી, જિન ભગવાને કહ્યો છે તે ધર્મ સત્ય છે એવી શ્રદ્ધા રાખવી, દેવ ગુરુ, તથા ધર્મ એ ત્રણ કહે તે મર્મ સાચો.

પહિલહ પ્રાણી હિંસા ટલી, બીજહ અલીઅ મ બોલુ વલી ।
 ત્રીજહ વ્રતિ ચોરી મ ન કરુ, ચઉથહ પરનારી પરહરુ ॥૧૮॥
 વ્રત પંચમહ લોભ ઘણ ટાલિ, છઠ્ઠહ દિશિનુ નિશ્ચય પાલિ ।
 વ્રત સાતમહ ૧ભોગ ઉપભોગ, ૨અનરથ હંડ આઠમહ યોગ ॥૧૯॥
 નવમહ રેસામાહક આક્ષેપ, દસમહ દિસિનુ ધસદા સંક્ષેપ ।
 પોસહ^૫ પળ વ્રત અગ્યારમહ, અતિથિ દાન દિઉ બારમહ ॥૨૦॥

૧૮. થી ૨૦. બાર વ્રત-પહેલું વ્રત પ્રાણીમાત્રની હિંસા
 ન કરવી, બીજું જૂઠું ન ખોલવું, ત્રીજું વ્રત ચોરી ન કરવી,

૧ ધર, ધરેણાં, વસ્ત્ર વગેરે વારવાર ઉપયોગમા આવતા વસ્તુએ
 ભોગવવી તે ભોગ, અને ખોરાક, પીણુ, તેલફૂલેલ, દાનણુ, નહાવાનુ
 પ્રાણી વગેરે જે વસ્તુ એકજ વખત ઉપયોગમા લઈ શકાય તે ઉપભોગ
 એ દરેક આટલુજ વાપરીશ એવું નક્કી કરવું તે

૨ દ્રેપ બુદ્ધિથી બીજનુ ભૂંડુ ઇચ્છવું, વિના કારણ ચિત
 અસ્ત રહેવું, ઘી તેલનાં વાસણ ખુદલાં મૂકી માખ વગેરેને પડવાન
 કારણ આપવું એ વગેરેથી દૂર રહેવું તે

૩ દિવેની સંધ્યા પેઠે શ્રાવકોનું એક નિત્યકર્મ સર્વ શારીરિક
 માનસિક ઉપાધિથી મુક્ત થઈ એ ઘડી આત્મસાધન-ધ્યાન કરવું
 તે-સમાગ. ૪ છઠ્ઠા વ્રતમાં ઠરાવેલી હદમાં અથવા ધરમા આજ સવાર
 થી કાલ સવાર સુધીમાં ફરવાની જગાની હદ ઠરાવવી તે. ૫ ઉપવાસ
 કરીને એક અહોરાત્રિ ધર્મધ્યાનમાં ગુથાયલા રહેવું તે-એક અહો-
 રાત્રિ સાધુત્વ પાળવું તે-પોસહ.

આપણિ ઉત્તમ થિઉ વાવરહ, ષાવહ પીવહ વિગતિ ન કરહ ।
 વિણ પાલિહં તે ઉત્તમ થાહ, બીજા નર કિમ નીચ કહાહ ॥૨૧॥
 શ્રાવક ઘરિ હુહ આચાર, જાંણહ ભક્ષ અમક્ષ વિચાર ।
 સહિગુરુ વયણ વષાણહ ઇશૂં, જાંણહ નહી તુ પાલહ કિશૂં ॥૨૨॥
 કંદ જાતિ તે સઘલી મળી, એ બત્રીસ અમક્ષહ ગળી ।
 સૂરણ વજ્રકંદ તે વલી, આદૂ નીલ હલદ્રા મળી ॥ ૨૩ ॥

ચોથું પરસ્ત્રીત્યાગ, પાંચમું અતિલોભત્યાગ, છઠું દિશાનો નિશ્ચય પાળવો (પોતાના રહેવાના સ્થળથી વધારેમાં વધારે આટલા ગાઉની આગળ નહિ જાઉં, એવું નિયમ પાલન), સાતમું ભોગોઉપભોગમર્યાદા, આઠમું અનર્થ દંડ, નવમું સામાર્થક, દશમું દિશાનો નિત્યસંક્ષેપ, અગિયારમું પૌષ્ઠ અને બારમું વ્રત અતિથિને દાન આપવું એ છે.

૨૧. આપણે* ઉત્તમ પંકિતના છીએ, માટે ઉત્તમતાને છાજે તેવી વસ્તુઓનોજ ઉપભોગ કરવો. ખાવા પીવામાં અવળું આચરણ કરવું નહિ. ધર્માચાર પાળ્યા વગર જો મોટા થઈ શકાતું હોય તો પછી ખીજા (ઉત્તમ ધર્માચાર નહિ પાળનારા) શા માટે નીચ કહેવાય ?

૨૨. શ્રાવકને ઘેર ઉત્તમ આચાર હોવો જોઈએ. ખાવા ચોગ્ય નહિ ખાવા ચોગ્ય, વસ્તુઓનો વિવેક તેણે સમજવો જોઈએ. સદ્ગુણો કહ્યું કે જો એ વિવેક જાણવામાંજ ન હોય તો પછી પાળે શી રીતે ?

થેગ ગજ્જર નિ મૂલા મલા, આલું પીંડાલું નહલાં ।
 મોથ કચૂરુ નીલ ષડસૂઆં, મૂમિરૂહાં ષિલોહહાં જૂઆં ॥૨૪॥
 વંસ કરલ તાજી કૂંપલી, અમૃતવેલિ કૂંલી આંબિલી ।
 પ્રથમ વધેલું કાપિત્ત યેહ, શાકમેદ સલંક સુણેહ ॥ ૨૫ ॥
 સૂરણકંદ વિશેષિદં વારિ, ગિરિચ્છન્ની થોહર કૂંઆરિ ।
 ગલો શતાઝરિ લસણ વિરિાલિ, લૂંણ લોઢ લૂણા તરુછાલિ ॥૨૬॥
 લૂણહ બોલિદં સાજી થાહ, કમલકંદ તે લોઢ કહાહ ।
 લૂણાછાલિ મમરતરુ નાંમ, વિણ પ્રીછિ કિમ લહીહ ઠાંમ ॥૨૭॥
 સંધિ સિરા તે ગૂઢી અંગિ, જે માંજિઝં માજહ સમ મંગિ ।
 ડાલિ વેલી છેદી પાલવહ, જીવ અનંત જાંણિ જાલવહ ॥૨૮॥

૨૩-૨૪. સઘળી જાતિનાં કંદ તે બત્રીસ અલક્ષ
 (નહિ ખાવા યોગ્ય) છે. સૂરણ, વજ્રકંદ, આદ્ર, લીલી
 હુળદર, થેગ, ગાજર, મૂળા, આલુ, (આરબી-બટાટા)
 પીંડાળુ, મોથ, કચોરો, લીલાં ખડસૂઆં (?) ભોંયની
 અડોઅડ થનારાં અને ખીલોહડાં (ઉગતા કણુગા).

૨૫. વાંસ ફરેલાં, તાજી કૂંપળો, ગળો, લીલી આંબલી,
 પહેલું ચુટેલું કે સમારેલું તે (તજવા યોગ્ય છે), અને
 ખીજા બધા શાક લેદ સાંભળો.

૨૬ થી ૨૮. ખાસ કરીને સૂરણની ગાંઠો તજવી,
 તેમજ ગરમર, થોર, કુંવાર, ગળો, શતાવરી, લસણ, લીલી

ણિપરિ બોલ્યાં અહિનાં, પુહવહ દેસ દેસાઝરિ જાંણ ।
 જિહાં જિહાં વિણસહ દેષહ ફરી, જીવ અનંતે કાયા મસી ॥૨૯॥
 તે નવિ ષાહ જુ હુહ દક્ષ, પ્રીછહ યે બાવીસ અમક્ષ ।
 વટ પીપલ ઝંબર નિ છક્ષ, કાકોદુંબર પંચમ વૃક્ષ ॥ ૩૦ ॥
 મધુ માંષણ નહ આમિષ સરહઝ, રયણી મોજન તે પરહરુ ।
 સવિ મટ્ટી અચ્છાંણ અનંત, બહુ બીજાં ફલ તુચ્છ અનંતા ॥૩૧॥
 ઘોલવડાં નિ વયગણ જાંણિ, અણજાણ્યાં ફલ ફૂલ મ આણિ ।
 હીમકરહા વિષ સવિ રસ ચલ્યાં, એ અમક્ષ બાવીસહ મિલ્યાં ॥૩૨

વરીયાળી અને લૂંછુ, લોઢ તથા લૂંછુ છાલ ન વાપરવી.
 લુછુ એટલે સાજીખાર વગેરે ખાર, કમળકંઠ
 લોઢ કહેવાય છે, ભમર (?) ઝાડની છાણુ લુછાછાલ કહેવાય છે,
 તે અને જે બાણીતું ન હોય તે ન વાપરવું. ગુપ્ત
 સાંધા, ગુપ્ત નસો વાળાં તથા જે લાગતાં સરખું ભાગે
 (કાતળીઓ થાય) તે અને જે ડાળ અથવા વેલો કાપેલો ફરી
 ફૂટી શકે, તેવામાં અનંતા જીવ છે એમ બાણી તે બાળવવા.

૨૯ થી ૩૨. એ પ્રમાણે અભિજ્ઞાન (તજવા યોગ્ય
 વસ્તુઓના નમુના) બતાવ્યા છે, તે પ્રમાણે જમીન, દેશ
 અને દેશાવરમાં સ્થળ લેદથી જ્યાં જે વનસ્પતિ થતી હોય તે
 તપાસીને તે અનંતા જીવોથી ભરેલી છે, એમ બાણી દક્ષ
 મનુષ્યે તે ખાવી નહિ. વળી બાવીસ અમક્ષ ઓળખવાં

દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલે નવ નવાં, તે અમક્ષ જાણે તેહવાં ।
 વર્ણ વિશેષ બલી ટાલીહ, ત્રિણિ વાર પાંણી ગાલીહ ॥ ૩૩ ॥
 લાંબાં ગલણાં અંગુલ ત્રીસ, અતિ સઘડાં પુહલપ્પાણિ વીસ ।
 ષારાં મીઠાં નવિ મેલીહ, સંષારા થાનકિ મેલીહ ॥ ૩૪ ॥

વડ, પીંપળો, ઉંખરડો, ખાખરો અને પાંચમો કાળો ઉંખરડો.
 મધ, મધ, માખણ અને માંસ તથા તેના જેવી જણાતી
 વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો. રાત્રિભોજન તજવું. સર્વ પ્રકારની
 માટી (ખડી વગેરે) અનેક પ્રકારનાં (ખોળ) અથાણાં, બહુ બીજ
 વાળાં અને બહુ ઝીણાં ફળ, દહીંમાં આથેલાં વડાં, રીંગણાં
 એ તજવાં: તેમજ અજાણ્યા ફળ ફૂલ ખાવાં નહિ. વળી
 ખરફ, ખરફના કરા, ઝેરી પદાર્થ અને જેમાંથી રસ નીતરી
 ગયો હોય તે, એ પ્રમાણેનાં ખાવીસ અલક્ષ કહેવાય છે.

૩૩. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર અને કાળના ભેદ પ્રમાણે જૂદા
 જૂદા પદાર્થ અલક્ષ સમજવા. એ અલક્ષની જાતના જે
 પદાર્થ હોય તે ખાસ કરીને તજવા. દિવસમાં ત્રણવાર
 પાણી ગળવું.

૩૪. ગળણાં ત્રીસ આંગળ લાંબા, સારાં ઘટ અને
 વીસ આંગળ પહોળાં રાખવાં. ખાઈ મીઠું પાણી ભેગું કરવું
 નહિ અને સંખારાનું પાણી જ્યાંથી તે ભરી આણ્યું હોય
 તેજ સ્થાને પાછું નાખી આવવું.

ઇંધણિ કણિ રાંધણિ પાંળીઈ, જીવ તળી જયણા આળીઈ ।
 ષંઢણિ પીસણિ લીપણિ લિષે, જાંળી જીવ વિરોધઈ રષે ॥૩૫॥
 વાસી પોલી ઉદન દહી, સોલ પુહર ઉપહરૂં નહીં ।
 વરયે વાસી વલી કઠઉલ, મ જિમે યે મલવારી ગુલ ॥ ૩૬ ॥
 સીઆલઈ દિન જાંળે વીસ, ઉન્હાલઈ દિન જાંળે ત્રીસ ।
 વરસાલઈ પનર દિન માંન, દિન વુલે મ જિમિ પકવાંન* ॥૩૭
 ફાંસૂ લવળ રહઈ દિન સાત, વરસાલઈ ઇ બોલિ વાત ।
 પન્નર દિવસ સીયાલઈ જોઈ, માસ દિવસ ઉન્હાલઈ હોઈ ॥૩૮॥

૩૫. લાકડાં, ધાન્ય, રસોડું પાણીયાઈ, એ દરેક ઠેકાણે જીવની સાચવણી કરવી. ખાંડતાં, દળતાં, લીપતાં, અને વાળતાં રખેને કોઈ જીવનો વિરોધ ન થાય એ સંભાળતા રહેવું.

૩૬. ટાઢી રોટલી, ટાઢો ભાત વાપરવો નહિ. દહીં સોળ પહોર ઉપરનું વાપરવું નહિ. વાસી કઠોળ (રાંધેલું) અને મલવારી ગોળ ખાવો નહિ.

૩૭. શિયાળે ૨૦ દિવસ, ઉનાળે ૩૦ દિવસ, અને ચોમાસામાં ૧૫ દિવસ પડી રહેલું પકવાન જન્મવું નહિ.

૩૮. શેકેલું મીઠું વર્ષાકાળે ૭ દિવસ, શિયાળે ૧૨ દિવસ અને ઉન્હાળે એક મહિનો વાપરવા યોગ્ય રહે.

*ખીજી ૩ થોમાં શિયાળે એક મહિનો અને ઉન્હાળે વીસ દિવસ પકવાન રહે એમ લખ્યું છે.

પીસિડ લોટ પંચ દિન લગઈ, બોલિડ મિશ્ર શાસ્ત્ર મૂલગઈ ।
 અળ ચાલિ શ્રાવણ ભાદ્રવઈ, નવ નવ નિરતિ માસિ નવ નવઈ ॥૩૯॥
 આસો કાતી ચ્યારિ વષાંણિ, માગસિરિ પોષિ ત્રિણિ દિન જાળી ।
 પંચ પુહર માહ ફાગુણ માસિ, પુહર ચ્યારિ તે ચૈત્ર વિહાશિ ॥૪૦॥
 જેઠિ અસાદિ તે પુહર તિ રત્ત, ચ્યારિ પછી દલ હોઈ અચિત્ત ।
 ચાલ્યા પુઠિઈં વિઘડી હોઈ, ફાસૂ લોટ કહીજઈ સોઈ ॥૪૧॥
 પંચ પુહર ઉન્હાલઈ કહ્યા, ચ્યારિ પુહર શીઆલઈ લહ્યા ।
 ત્રિણિ પુહર વરસાલઈ ભરિડ, કહિ કાલ જલ ફાસૂ તળડા ॥૪૨॥

૩૯-૪૦-૪૧. જૂઠા જૂઠા મહિના માટે લોટ અચિત્ત થવાનું પ્રમાણ જૂઠું જૂઠું છે શ્રાવણ ભાદ્રવા મહિનામાં દળેલો લોટ (આજ્યા વગર) પાંચ દિવસ રહ્યા પછી, આસો કાર્તિકમાં ચાર દિવસ માગશર પોસમાં ત્રણ દિવસ, મહા કાગણ મહિનામાં પાંચ પહોર, ચૈત્ર વૈશાખમાં ચાર પહોર, જેઠ આષાઢમાં ત્રણ પહોર, એ પછી અચિત્ત (વાપરવા યોગ્ય) થાય છે. આજ્યા પછી બે ઘડી વીતે એટલે તે લોટ ફાસુ (વાપરવા યોગ્ય) થાય છે.

૪૨. ઉઠ્ઠાળામાં પાંચ પહોર, શિયાળામાં ચાર પહોર, અને વર્ષાકાળે ત્રણ પહોર ભરી રાખેલું પાણી ફાસુ કહેવાય છે.

દીંદિ પાળી પાસૂ કરઈ, રાતિંદં ઝકાલિંદં વાવરઈ ।

નિરતિ રત્તિ જડ આણઈ સાર, તુ શ્રાવક સૂધુ આચાર ॥૪૩॥

પાછિમ રાતિ ઘડી જવ ચ્યારી, તવ નયણે નર નીદ્ર નિવારી ।

ઝઠિ મુષિ ગણતુ નવકાર, સંભારઈ કુલધર્માચાર ॥ ૪૪ ॥

સામાઈક પઢિકમણં કરઈ, દિન ઝગિંદં સિરિ ચિંતા કરઈ ।

અક્ષત ફલ દીવુ જિનભાંણ, ભેટી સહિગુરુ સુણઈ વષાંણ ॥૪૫॥

દિંદં વાંદણાં વિનયનાં જાંણ, ગુરુ શ્રી મુક્તિ કરઈ પન્નષાંણ ।

પચ્છઈ આજીવિકા ઉપાય, ગુરુ આરંભ કરઈ વ્યવસાઈ ॥૪૬॥

ભોજન વેલા હુઈ ચેતલઈ, કુસમ કાજિ નર કો તેતલઈ ।

પહિરી ઘોતિ જ્યોતિ નિર્મલી, કરી હાથિ વરવ સુંડલી ॥ ૪૭ ॥

અણહુણ ચલણે ચાલિંડ જાઈ, વેગિંદં પુહતુ વાડીમાહિ ।

માલી સહજિંદં ચૂંટઈ ફૂલ, ઘરઈ ઠાંમ લિંદં આલી મૂલ ॥૪૮॥

આંખ્યાં ફૂલ વિધોગતિ ઘણાં, પય પૂજણિ પરમેશ્વર તણાં ।

ન રહઈ પંથિ અનેરઈ કાંમિ, આળી મેહલ્યાં ઉત્તમ ઠાંમિ ॥૪૯॥

ઘરનાયક તવ આવિંડ ઘરે, પશ્ચમ સાહસુ પાવન કરે ।

પહિર્યાં વસ્ત્ર પહાં તે મેહલિ, મર્દન કરઈ સુગંધિ તેલિ ॥ ૫૦ ॥

૪૩. દિવસે કાસુ કરેલું અને રાત્રિએ ઉઠાણેલું
પાણી વાપરવું. શ્રાવકનો ઉત્તમ આચાર તો રાત્રે નજ વાપરે
એ છે.

ગલિ નીરિ સાચવળી કરી, ઉન્હા જલનું માજન ભરી ।
 જોઈ ચોષદ્ થાનકિ ઢાલીડ, પોઢડ બાજડ પરનાલીડ ॥૧૧॥
 બિઠડ પૂરવ સાહામુ થઈ, અંગ પષાલદ્ પાંળી લહી ।
 અંગોહલિ જલ કૂંડી ભરી, તે લંપદ્ જલ જયળા કરી ॥ ૧૨ ॥
 જે અંબોલિ તળડ પોતીડ, મેહલી પહિરદ્ પડ ઘોતીડ ।
 નહીં પાંઢું બોલિડં યે વિમલ, તેહ પોતીડ પહિરુ ઘવલ ॥૧૩॥

૪૪-૪૫-૫૩. પાછલી ચાર ઘડી રાત રહે ત્યારે
 શ્રાવકે ઉંઘ તજીને નવકાર મંત્ર લખતા ઉઠવું અને કુળના
 ધર્માચાર સંભાળવા. સમાઈક પ્રતિક્રમણ કરવું. સૂર્યોદય
 થતાં શારીરિક શૈાન્યકર્મ કરવું, પછી અક્ષત ક્ષણ અને દીવા
 સાથે જિન ભગવાનનાં દર્શન કરવાં. એ પછી સદ્ગુરુને લેટીને
 વ્યાખ્યાન સાંભળવું. વિનયદર્શક વંદના કરવી, અને સદ્ગુરુ
 સન્મુખ પ્રત્યાખ્યાન (કંઈ પણ નિયમ લેવો) કરવું. એ
 પછી આજીવિકાના ઉદ્યોગને માટે વ્યવસાયનો આરંભ
 કરવો. એ પછી લોજનવેળા થાય એ વખતે
 કેઈ પણ માણસ નિર્મળ ધોળું વસ્ત્ર પહેરી,
 હાથમાં ઉત્તમ ટોપલી લઈ અડવાણે પગે ચાલતો વાડીમાં
 જાય ત્યાં માળીએ આપોઆપ

ચુંટી પાત્રમાં મૂક્યાં હોય તે પૈસા આપીને લે. પરમેશ્વર
 પાદ પુજન માટે આણેલાં અનેક પ્રકારનાં ફૂલ માર્ગમાં

રક્ત વસ્ત્ર નિ રાતે ફૂલિ, વશિકારણિ તે પૂજા મૂલિ ।
 લિષિમી કારણિ પૂજા કરહ, પીલાં પુષ્પ વસ્ત્ર તે ધરહ । ॥૧૪॥
 કાલાં ધોતી કાલાં ફૂલ, વહરનિહ શરિ માથા શૂલ ।
 ધવલાં ધોતી ધવલાં ધ્યાન, ધવલે ફૂલે મુગતિ નિધાન ॥૧૫॥
 ધરુ ધ્યાન પૂજા સારણી, પુહચહ મનવંછિત પારણી ।
 ધવલ વસ્ત્ર દિશિ ઉત્તર તળી, પહિરિહ લિષિમી લહીહ ઘળી ॥૧૬॥

ખીજા કંઈ કામમાં લેવાં જોઈએ નહિ. એવી રીતે ફૂલ
 લાવીને ઉત્તમ સ્થાને મૂકવાં. પછી ઘરનો મુખ્ય પુરૂષ ઘેર
 આવે ને પવિત્ર સ્થળે પશ્ચિમ તરફ પહેરેલાં વસ્ત્ર અલગ
 મૂકીને સુગંધી તેલે મર્દન કરે. પછી સંભાળ પૂર્વક ગળીને
 ઉંઢા પાણીનું વાસણ ભર્યું હોય તે લઈ ચોખ્ખી જગામાં
 પરનાળવાળો મોટો બાજઠ ઢાળી પૂર્વ દિશાએ મોં કરી
 સ્નાન કરે, નાચેલું પાણી કુંડીમાં ભરીને કાળજી પૂર્વક
 કોઈ ઠેકાણે નાખે. નહાચેલું પંચીયું બદલીને ખીજું શુદ્ધ
 ઘોચેલું, ઘોળું અને કોઈ ઠેકાણે ફાંટેલું ન હોય તેવું
 ઘોતીયું પહેરે.

પ૪. પ૫. પ૬. રાતાં વસ્ત્ર અને રાતાં ફૂલથી પૂજા
 કરવી એ વશીકરણ કરનારી છે, લક્ષ્મીને માટે પૂજા કરવી
 તે ખીજાં વસ્ત્ર અને ખીજાં ફૂલથી કરવી. કાળાં વસ્ત્ર પહેરીને
 કાળાં ફૂલથી પૂજા કરવી તે શત્રુને નડતર કરનારી છે, અને

પહિલું જાતાં મંદિર મળી, દેવાલુડ ઢાવડ તે મળી ।
 નિર્મલ શ્રાવક અતિ અભિરામ, ઉપરિ ચંદ્રુઆ ચિત્રામ ॥૧૭॥
 હુઠ હાથ મુઠ્ઠી મળી, ઝંચી પ્રતિમા રહૃ જિન તળી ।
 અધિક ઉછડ તે દોષહ જાણિ, કરહ મૃત્યુ કે પાડહ હાણિ ॥૧૮॥
 ઉત્તર પટ ડપરિ ઉઢણડં, તીણહ શિર ઢાંકહ આપણડં ।
 આઠ પડુ કરયો મુલકોશ, જિનવર સાસ લગાડહ દોસ ॥૧૯॥
 બહસહ પૂરવ ઉત્તર મળી, પૂજા કરવા ઘરનુ ઘળી ।
 દક્ષણ દિસિ સંતાન ન સરહ, પશ્ચમ થડ કુલ નવિ ઉદ્ધરહ ॥૬૦॥

ઘોળું ઘોતીયું પહેરીને ઘોળાં ફૂલથી શુભ્ર ધ્યાન ધરવું,
 એ મુક્તિદાયક છે.

૫૭ દેહરાસરમાં જતાં દેહરૂં ડાળું રહે તે પ્રમાણે (જમ-
 હી બાબુએ) પ્રવેશ કરવો. નિર્મળ અને અતિ આનંદદાયક
 સ્થાને, ઉપર ચિત્રામણ અને ચંદ્રમા હોય ત્યાં, જમીનથી
 દોઢ હાથ ઉંચી જિનની પ્રતિમા સ્થાપન કરવી. એથી વ-
 ધારે ઓછી ઉંચાઈ હોય તો તે દોષ રૂપ છે ને તેથી મૃત્યુ
 કે હાનિ થાય છે. ઉતરાસણથી શરીરના ઉપરના ભાગ પર
 ઓઢવું ને તેનાથી પોતાનું માથું ઢાંકવું. એ કપડાને આઠ
 પડુ કરીને તેનાથી મુખકોશ કરવો (મોંએ બોકાની બાંધવી)
 કેમકે જિનવરને શ્વાસ લગાડવામાં દોષ છે.

૬૦ ધરધણી ધરમાં પૂજા કરતાં પૂર્વ અથવા ઉત્તર તરફ

નૈરાતિકૂળિ કુલક્ષય જાણિ, અમ્મિકૂળિ દિન દિન ધનહાણિ ।
 વાયકૂળિ સંતાન ન ફલઈ, રૂશાનિઈ અવશ્ય ઝવલઈ ॥૬૧॥
 પૂજન કેસર ચંદન પષઈ, દેવ કીઈ મમ ખરડુ નષઈ ।
 ઝરસીઝ આણઝ કસકસઝ, તેણઈ સૂકઙિ અલગી ઘસઝ ॥૬૨॥
 પહિરઝ મુગટ કનક કાકળાં, નહીતરિ કરયો સૂકઙિ તળાં ।
 પૂજેવુ ત્રિભુવનનુ નાથ, આઘઝ મ કરે અઙુઝ હાથ ॥ ૬૩ ॥
 જુ ઘરિ રિઙ્ગિ ન પુહચઈ ઘળી, કરિ મુદ્રા હુઈતુ સોવન તળી ।
 આળી પાળી નિર્મલ ગંગ, પૂરાં દેવ પષાલે અંગ ॥ ૬૪ ॥

એ. દક્ષિણ દિશા તરફ એસવાથી સંતાન થાય નહિ અને
 પશ્ચિમ તરફ એસવાથી કુળનો ઉદ્ધાર થાય નહિ. નૈરત્યખૂણા
 તરફ એસવું એ કુલક્ષયકારક બાણવું, અગ્નિખૂણા તરફ એસવા
 થી દિનપ્રતિદિન ધનની હાનિ થતી રહે, વાયખૂણા તરફ
 એસવાથી સંતાનનું ક્ષય થાય નહિ, તેજ પ્રમાણે ઇશાનખૂણા
 ગણ અવશ્ય તજવો.

૬૨. દેવ કહે છે કે ચંદન અને કેસર વગર પૂજન
 કરીને મને ખરડશે નહિ. સુવાળો ઓરસીઓ લાવવો ને
 તેના ઉપર બૂદી સુખઝ ઘસવી.

૬૩-૬૪. મુગટ, અને સોનાનાં કંકણ પહેરવાં, જે
 તે ન હોય તો સુખઝનાં કરવાં. અડવે હાથે ત્રિભુવનના

* 'નખઈ' શબ્દ સુરત જીવ્યામાં વપરાય છે.

વાલાકૂંચી સ્વૂળા પળે, લૂહે ઘળે અંગલૂળે ।

પૂજા વિળ કરવી મન મેહેલિ, કહ ચંદન કહ ચંપકવેલિ ॥૬૧॥

પાય જાન કર દો દો ષવા, મસ્તકિ પૂજા બોલી સવા ।

માલિ કંઠિ હૃદયસ્થલ પેટિ, પૂજ્યા પચ્છી જિનવર મેટિ ॥૬૨॥

નવહ તિલક નિરતાં સાચવે, દીવડ જિળ દક્ષણ કર ઠવે ।

ધૂપડ આગલિ ડાવહ ધૂપ, દક્ષિણ વંદન ધ્યાન સ્વરૂપ ॥૬૩॥

નાથનું પૂજન કરવા હાથ લંબાવવો નહિ. પોતાના ઘરમાં ઘણી સંપત્તિ ન હોય અને હાથે સોનાની વીંટી હોય તોપણ ચાલે. નિર્મળ ગંગાજળ જેવું પાણી લાવીને તેનાથી દેવનાં સર્વ અંગ પખાળવાં.

૬૫. વાળાકુંચી વડે પ્રતિમાજીના ખૂણા ઘસવા, અને અંગ લોહવાનાં વસ્ત્રોથી અંગ લોહવાં. ચંદન, કૂલ વગેરેથી બહુ પ્રેમપૂર્વક પૂજા કરવી.

૬૬-૬૭. પગના બે અંગુઠાએ, બે ઠીંચણે, બે હાથે, બે ખભાએ, અને મસ્તકે એમ નવે અંગે પૂજા કરવી. કપાળમાં, કંઠે, હૃદયસ્થળે, અને પેટે પૂજા કર્યા પછી જિનવરને ભેટે. (ઉપર કહેલાં) નવે અંગોએ સંભાળપૂર્વક તિલક કરવાં લગવાનની જમણી ખાભુએ દીવો મૂકવો, ધૂપ ડાબી ખાભુએ મૂકવો. પાસે મૂકવાની વસ્તુઓ સામે મૂકવી. અને વંદન તથા સ્વરૂપધ્યાન જમણી ખાભુએ કરવું.

વ્યારિઈં કુસમ હાથિથી પાલિં, અથવા મૂમિ સાથિ જૈ મિલિં ।
 લાગડં પાય કુવસને ધરિં, નામિ દેઠિ શર ઉપરિ કરિં ॥૬૮॥
 નીચ જીવ જંતુ આમડ્યાં, કીડે પાધાં કરડ્યાં સડ્યા ।
 રક્ત ધવલ કળયર પરિહરે, આખું ફૂલ મ કટકા કરે ॥૬૯॥
 ફૂલ તાં સિરિ નવિ ધરુ, મગતિ મુગતિ કારણિ પરહરુ ।
 એ ઠાકુર શવપુર સારથી, તાહારી પૂજાસારુ નથી ॥ ૭૦ ॥
 તેણે ફલફૂલે પૂજા કરી, નીચ તણિ કુલિ યે અવતરી ।
 પામઈ ફલ પૂજાનાં જોઈ, ઉત્તમ કુલ પામઈ નર જોઈ ॥ ૭૧ ॥

૬૮-૭૧. હાથમાંથી સરી પડેલું, જમીનપર પડી ગયેલું, પગ અડકાડેલું, મલિન વસ્ત્રમાં મૂકેલું, નાભિથી નીચેના ભાગ પાસે રાખેલું, માથાપર આણેલું, નીચ માણસ અથવા જીવજંતુએ અડેલું, કીડાએ કરડેલું કે ખાધેલું, સડી ગયેલું, રાતું, ઘોળું અને કરેણનું એટલાં ફૂલ કદી પૂજામાં લેવાં નહિ. ફૂલ આખું ને આખું ધરવવું, કડકા કરવા નહિ. આવાં ફૂલ પણ માથાપર ધરાવવાં નહિ. ભગવાનની ભક્તિ મુક્તિને માટે કરવી નહિ એ પ્રભુ શિવપુર (મોક્ષધામ)ના સંગાથી છે, તારી પૂજા માટે નથી. નિષિધ કરેલાં ફળફૂલથી પૂજા કરે તે નીચકુળમાં અવતરે. પૂજનું ઉત્તમ ફળ પામે તે ઉત્તમ કુળ પામે.

કલસ ધૂપ ધાળઈ ચિહુ પષે, જિનવર ઠબકુ લાગઈ રષે ।
 જિનવર પૂજાનુ સમદાઈ, રષે કિશુ મંદિરિ વવરાઈ ॥ ૭૨ ॥
 દેવાલાનિ દીવઈ જઈ, ધરનુ દીવુ મ કરે સહી ।
 દૂધ દહી ફલ નઈ પકવાંન, કોરા ટાલી રાંધિં ધાંન ॥ ૭૩ ॥
 તે સઘલાં થાઈ દેવકાં, જિનવર દૃષ્ટિં પડીઆં થકાં ।
 જાળઈ દેવ અછઈ આપણા, ઠાકુર કહીઈ ન હુઈ આપણા ॥ ૭૪ ॥
 જડ જાળઈ પરિ સેવા તળી, ઠાકુર પદવી દિઈ આપણી ।
 જિનવર પૂજ સદા સંભાલિ, ચડરાશી આશાતન ટાલિ ॥ ૭૫ ॥
 જિહાં થાનકિ નવિ હુઈ માઠિ, રહી પ્રણમઈ અલગડ કર સાઠિ ।
 નવ કર નિરતિ કહી નિરવાણિ, અવર અભિગ્રહ મધ્યમ જાણિ ॥ ૭૬ ॥

૭૨. કળસ અને ધૂપ ચારે તરફ ફેરવવો પણ તે
 જિનવરને અથડાય નહિ એ સંભાળવું. જિનવરની પૂજાના
 સાહિત્યમાનું કંઈ ઘરમાં વપરાય નહિ એની કાળજી રાખવી.

૭૩ થી ૭૬-દેવાલયને દીવે ઘરનો દીવો કરવા જવું
 નહિ. દૂધ, દહીં, ફળ, પકવાન્ન અને કોઈ ધાન્ય બાદ કરતાં
 અધાં રાંધેલા ધાન્ય ઉપર જિનવરની નજર પડે તો તે દેવકાં
 [દિવનાં] થઈ જાય (જે દેવદ્રવ્ય ઘરમાં વાપરી શકાય નહિ.)
 એમ ન જાણવું કે એતો આપણા દેવ છે ને ! દેવ કદિ
 આપણા થાય નહિ. જે વિધિપૂર્વક પૂજા કરી જાણીએ તો

+નિસિહી પહિલી ઘર પરિહરહ, ચિંતા દેવભુવનની કરહ ।
 બીજી નિસિહી પૂજા સારે, જિનમંદિરની ચિંતા ટાલિ ॥ ૭૭ ॥
 ત્રીજી નિસિહી પૂરી કહી, કરહ ધ્યાન જિન આગલિ રહહ ।
 કરી અવિધિ આસાતન હવી, જિન થાનકિ નસકિહ રાહવી ॥ ૭૮ ॥
 ષેલ થૂંક રામતિ કુલગલા, કીધૂં લેખૂં સીષી કલા ।
 મૈથુન મર્દન કલહુ કરિહ; જિન મંદિરિ કોઝહહુ ધરિહ ॥ ૭૯ ॥
 છાળાં કાપહ પાપહ વહી, દાલિ ઝગવી દેહરહ ચહી ।
 સિર કર અંગ પપાલ્યા પાય, કરી વાત વીજાવ્યા વાય ॥ ૮૦ ॥
 નાંપ્યાં નષ નીમાલા પલી, ચામર છત્ર ધરાવ્યાં વલી ।

તે આપણને ઠાકોર પદવી આપે ચોરાશી આશાતના (અવગણના)
 એા ટાળીને જિનવરની પૂજા સર્વદા કરતા રહેવું. જો દેરા
 સરમાં અટેરો ન હોય તો સાઠ હાથ દૂર રહીને પ્રણામ
 કરવા. એાછામા એાછા નવ હાથ દૂર રહેવું, બીજા અભિ-
 પ્રહુ મધ્યમ છે.

૭૭ થી ૮૧-પહેલી નિસિહિ એ ઘરની ચિંતા છોડી
 ને દેવભૂવનની કાળજી કરવી, બીજી નિસિહિ એ દેહરા
 સર સંબંધીની કાળજી છોડીને પૂજા કરવી. ત્રીજી નિસિહિ

∴ નિસિહિ—નિષેધ્યામિ આવક દરરોજ આ ત્રણ નિસિહિ
 મળીને અનુક્રમે એક પછી એક ધર્મકૃત્ય કરે છે

ઘરિઆં શસ્ત્ર પહિરી પાવડી, લાંબી ગહગંબડ પાલડી ॥ ૮૧ ॥
 નયણ કર્ણ મસ્તક નહ પાલ, નખ નાશિકા દત નિ ગાલ ।
 એ આઠડ મલ નાંખ્યાં રહી, બિઠડ પગ ડુપારિ પગ કરી ॥ ૮૨ ॥
 રાંધિડં કહ અંગીઠડં કરિડં, કહ જિનમંદિર ઢોરે મરિડં ।
 મેટિડ જિન પહિરે પાસડે, રામતિ કીધી ગેડીદડે ॥ ૮૩ ॥
 નાંખ્યાં રક્ત પિત્ત નહીં મલાં, હૂઆં વિસત લાંખ્યાં ડંગલાં ।
 નાહાઠડ કહ બઠડ જૂવટહ, કરિઆ વિળજ સાટહ પાલટહ ॥ ૮૪ ॥
 કહ તંબોલ મધી સૂષડી, કરી નીતિ તે લહુડી વડી ।
 ચંપિડં ચંપાવિડં પડપડી, કરિયાં યુદ્ધ રાષી પાઘડી ॥ ૮૫ ॥

એ પૂજા પૂરી કરીને જિનભગવાન્ આગળ ધ્યાન કરવું
 અવિધિ કરવાથી આશાતના થાય, (તે આ પ્રમાણે
 છે-) જિનસ્થાનકમાં નાક નમ્રીકે, ગળાંદા નાખે
 થુંકે, ડોગળા કરે, હિમાખ કરે કે નામું લખે, કપાં
 શીખે, મૈથુન કરે, તંબ વગેરે ચાખે, કળયો કરે,
 ભાર ઉતારીને વિસામો લે, છાણાં થાપે, કપડાં, પાપડ,
 વડી, દાળ વગેરે દેહરાપર ચડીને સુકવે, હાથ, પગ, માથું કે શરીર
 ધ્રુએ, આડીઅવળી વાતો કરે, પંખો નાખાવે, નખ લેવાવે, પળીયા
 વગેરે વાળ નાખે, છત્રચામર ધરાવે, હથિયાર રાખે, પાવડી
 પહેરે, શુભડાનાં લોહી પડ પડવા દે, ચામડી નાખે, આંખ,

દીધા શાપ ગાલિ ઘણહઠી, પાડી હોડ કરી પાલઠી ।

પાડી પગરજ પગનું પંક, સૂતુ નિદ્રા કરી નિશંક ॥ ૮૬ ॥

મંડકલા ભોજન જીલણઁ, વિણિ સમારી પારોષિપણઁ ।

લાંપ્યાં દંત દમ્યા પર તુરી, સાતી વસ્તુ તે વહિચિણિ કરી ॥ ૮૭ ॥

કરિડ મંત્ર ઘડીયાં હથીઆર, કીધડ સાદ દેઈ રેકાર ।

મુગટ સ્વંપ તે નવિ છોડીયા, જિણ દીઠ્ઠિ કર નવિ જોડીયા ॥ ૮૮ ॥

નવિ કીધડ સચ્ચિત્ત પરિહાર, વિણ સચ્ચિત્ત ન કરિડ શણગાર ।

કાન. માથું, આમડી, નખ, નાક, દાંત અને ગાલ એ આઠે સ્થાનનો મેલ નાખે, પગપર પગ ચઢાવી ખેસે, રાધે, તા-પણી કરે, જિનમંદિરમાં ઢોર ઘાલે, જોડા પહેરીને દર્શન કરે, ગંડીદડાની રમત રમે, લોહી અથવા પિત્ત નાખે, ગળામા આગળા ઘાલીને ઉલટી કરે, રાજભય વગેરે કારણથી નાર્ત્તીને દેહરાસરમાં સંતાઈ જાય, જુગાર રમવા ખેસે, વહે-પાર કરે, અહલોઅહલો કરે, પાન ખાય, સુખડી વગેરે ખાવ.નું ખાય, લઘુનીતિ (પેસાળ) વડીનીતિ (ઝાડો) કરે, પગ ચાંપે કે ચંપાવે, યુદ્ધ કરે, પાધડી પહેરી રાખે, કોઈને શાપ કે ગાળો દે, ક્રોધ કરે, હોડ બકે, નિસિદ્ધિ લાગે, પગની રજ અથવા પગે ચાટેલો કાદવ લુએ, સુઈ જાય, ભાંડચેષ્ટા કરે, ભોજન કરે, પાણી ઝીલે કે નહાય, વાળ હોળે, નાણું પારખે, દાંત પહેલો નાખે, ઘોડા ગધેડાપર

વડદડું કરિડું કરાવિડું હોઈ, મેલિઆ લોક આપકજિ કોઈ ॥૮૯॥
 આઠ પહુ ન કરિડ મુખકોશ, વિણ ઉત્તરાસણિ લાગડ દોસ ।
 પાહિરી ધોતી સાન વિણ ચેઅ, બિડ્ઠડ પાય પસારી બેચ ॥૯૦॥
 દીધી પૂઠિ જોઈ જિન મળી, આશાતના અવર ચે ઘળી ।
 તે વરજડ જાંળી મન માંહિ, જિમ તુસઈ ત્રિભોવનનુ રાય ॥૯૧॥
 ફૂંક ઢીક નિ તંતી તાલ, લાલા પંચમ મેદ વિશાલ ।
 નવલે નાટકિ પરઠિડ પાગ, વાજઈ વાજિત્ર રંગિઈ રાગ ॥૯૨॥

સામાન નાખે, સહીયારી વસ્તુના ભાગ વહે ચે, મંત્ર સાધન
 અથવા ગુપ્ત મસલત કરે, હથિયાર બનાવે, રેકાર કરીને
 લાંબે સાદે બોલાવે, મુગટ અથવા ખૂંચ પહેરીને આવે,
 ભગવાનને જોઈને હાથ જોડે નહિ, સચ્ચિત વસ્તુનો ત્યાગ
 કરે નહિ, સચ્ચિત ન હોય તેવી વસ્તુનો શણગાર ન કરે,
 વૈદુ કરે કરાવે, પોતાના કોઈ કામને માટે પંચ મેળવે,
 આઠપડનો મુખકોશ ન રાખે, ઉત્તરાસણ ન રાખે, પહેરેલા
 વસ્ત્રનું ભાન ન રાખે (નાગાપણું દેખાય એવી બેદરકારી
 રાખે), બે પગ લાંબા કરીને બેસે, ભગવાનની સામે પૂઠ
 કરીને બેસે, એ અને બીજી અનેક આશાતનાઓ જાણી લઈને
 તેનાથી દૂર રહેવું, કે જેથી ભગવાન સંતુષ્ટ થાય.

૯૨. પંચમહાવાદ્ય-પ્રકૃતી વાગનારાં (સરણાઈ,
 ભૂંગળ વગેરે), હસ્તપ્રહારથી વાગનારાં [ઢોલક, મૃદંગ,

*ગૌડી કોલાહલી વિચારિ, માલવકોશી દેવગંધારિ ।
 દ્રવિડસિરિ અંધાહલિ ષરી, ષટ ભાષાશ્રીરાગિદં વરી ॥૯૩॥
 રામગિરી દેશાષ તુષારિ, ગુંડિગિરી પુલંજલિ સારિ ।
 ધન્યાસી કીજહ મન ષંતિ, એ ષટ ભાષા વરી વસંતિ ॥૯૪॥
 રક્તાહંસી નહ ભૈરવી, કર્ણાટી ગૂર્જર સિંધવી ।

વગેરે], તંત્રવાદ્ય [સારંગી, સિતાર વગેરે], તાલવાદ્ય
 —સામ સામે અથડાવાથી વાગનારાં (કંસી, અંજ, વગેરે),
 લાલા (?) ઠોકવાથી વાગનારાં (ઢોલ, નગારાં વગેરે) એ
 પ્રમાણે વાદ્યોના મુખ્ય પાંચ ભેદ છે. નવા નવા નાટક (નર્તક)
 અને વાણત્રોના રંગરાગ સાથે દર્શન કરવા જવું.

છત્રીસ રાગણીઓ.

૯૩. ગૌડી, કોલાહલી, માલવકોશી, દેવગંધારી,
 દ્રાવિડી, અંધાહલિ (આસાવરી?) એ છ રાગણીઓ શ્રીરાગને
 વરેલી છે.

• ૯૪. રામગિરી (કરી), દેશાખ્ય, તુષારિ [પૂર્વી?]
 ગુરિગિરિ (ગુણકરી?), ષટભંજરી અને હોંસથી ધનાશ્રી
 રાગણી કરીએ તો એ છ રાગણીઓ વસંત (હિંડોલ) રાગને
 વરેલી છે.

* કયા રાગની કઈ રાગણીઓ એ માટે ગાનાચાર્યો અને સંગીત
 પ્રથોમાં બહુ મતભેદ છે સંગીતના પુસ્તકો સાથે મેળવી જોતાં આ
 રાગણીઓનો તેના પતિ રાગ સાથેનો સંબંધ બહુ હેરફેર છે.

જીઓ મૂલાધાર પૃ. ૨૭૦.

વેલાઝલિ ષટ્ ભાષા લહે, તેહનુ સ્વામી પંચમ કહે ॥૯૫॥
 ત્રિગુણા કકુમા સ્વંમાહતી, અમ્મારી સામેરી સતી ।
 વઝરાડી ષટ્ ભાષા વલી, માવિહં મૈરવ સાથિહં વરી ॥૯૬॥
 બંગાઝલી દેવ મહૂયરી, દોષશાટિકા દેવગિરી ।
 કામોદી ષટ્ ભાષા એહ, મેઘરાગ સરસુ સન્નેહ ॥૯૭॥
 તોડી ત્રોટકિ નહ ભૂપાલ, ડાહિમ હંબી મહ્મીમાલ ।
 ષટ્ ભાષા નવ નવ પરિ મળી, એહઈ નટનારાયણ તર્ણી ॥૯૮॥
 ષટ્ રાગ હમ ભાષા છત્રીસ, બોલ્યા રાગ સહસ વત્રીસ ।
 મિલ્યાં મિશ્ર બહુ નામિહં હોઈ, તેહનુ પાર ન પામઈ કોઈ ॥૯૯॥

૯૫. રક્તાહંસી, (હંસધ્વની અથવા ખડહંસ ?),
 લૈરવી, કણ્ઠાટકી, ગુજરી, સિંધવી, અને વેલાવલી એ છ
 રાગણીઓનો સ્વામી પંચમરાગ છે.

૯૬. ત્રિગુણા, કકુભા, ખંભાતી (ખમાચ), આલેરી
 [આહીરી], શુદ્ધ સામે(વ)રી, અને વૈરાડી (વરાટી) એ
 છ રાગણીઓ હોંસથી લૈરવીરાગને વરી છે.

૯૭. ખંગાળી, દેવમાથુરી, દેશકારી, ટંક [કિકા],
 દેવગિરી અને કામ્બોદી એ છ રાગણીઓનો મેઘરાગ સાથે
 સ્નેહ છે.

૯૮-૯૯. તોડી, ત્રોટકી, ભૂપાલી, ડાહિમ (લાલિતા?)
 હંબી (કુંભી ?), અને માલશ્રી એ છ રાગણી નટનારાયણ

રિદ્ધિમાનિ જિનપૂજા કરી, સતરે આટે ભેદે સહી ।

ઇકવીસે નિહ અઢોતરે, સહસ લાષ પરિ કોઢિહિં કરો ॥૧૦૦॥

દહદ પાપ ઉવેષિડ ધૂપ, દીપ નસાડહ દુર્ગતિ રૂપ ।

પૂજા રાજરિદ્ધિ રસરંગ, દેહ નૈવેદ્ય સૌખ્ય સપતગ ॥૧॥

તવ નિયમિહં લહદ મુગતિ વિશાલ, દાનિંહ નવ નવ ભોગરસાલ ।

દેવ ભગતિ ભલ રાંણિમહોહ, અણસાણિ મરણિ હંદ પદ જોહ ॥૨॥

(બૃહન્નટ રાગ)ની છે. એ પ્રમાણે દરેક રાગની છ છ જૂદી રાગણીઓ કહી છે તે છએ રાગની મળીને છત્રીસ રાગણી થઇ, પણ રાગ તો બત્રીસ હજાર કહ્યા છે, તે એક ખીબ રાગ સાથે મિશ્ર થવાથી થયેલા અને દેશ વગેરેનાં નામ ઉપરથી જૂદાં જૂદાં નામ પામેલા છે, જેનો કોઇ પાર પામે એવું નથી.

૧૦૦. પોતાની સપત્તિ પ્રમાણે જિનપૂજા કરવી. આઠ લેદથી, સત્તર લેદથી, એકવીશ લેદથી, એકસોઆઠ લેદથી, તેમજ હજાર, લાખ અને કરોડ લેદથી પણ થાય.

૧૦૧-૨. ધૂપ કરવાથી પાપનું દહન થાય છે, દીવો દુર્ગતિ થતી મટાડે, પૂજા રાજરિદ્ધિ તથા સુખલોગ આપે અને નૈવેદ્ય સાતે પ્રકારનાં સુખ આપે. જિનધર્મના નિયમ પાલનથી મહામુક્તિ મળે, દાન કરવાથી અનેક પ્રકારના રસિક લોગ મળે, દેવલક્ષિતથી ઉત્તમ સન્માન થાય અને

જિમ જિમ પૂજા ચોષી બુદ્ધિ, તિમ તિમ પામડ પરથલ રિદ્ધિ ।
 પૂજા કરી ધોતિ પરિહરી, આવડ યમળ ઠાંમિ સંચરી ॥૩॥
 દિજિઈ મહિગુરુ સૂજતુ આહાર, માતાપિતા તળી કરઈ સાર ।
 સતર અઢાર ભોજ્ય રસવતી, તિહાં અભક્ષ ટાલિઈ જિન મતી ॥૪॥
 ઘંટફલી કરસળી પ્રધાંન, ત્રિહુ પ્રકારે બોલ્યાં ધાંન ।
 કંદ પુષ્પ ફલ શાષા પત્ર, પંચ શાક તે કહિયાં વિચિત્ર ॥ ૫ ॥
 જલ થલ ષચર જીવ જાગિ મળે, ત્રિહુનાં આમિષ તિષ્ઠિ ગળે ।
 તીષુ મધુર કઢૂક કસાય, ષટ ષાર ષટ રસ કહિવાઈ ॥ ૬ ॥

અનશન વ્રતથી મરણ પામતા ઇંદ્રપદવી મળે.

૩. પૂજામાં જેટલી શુદ્ધબુદ્ધિ વધારે, તેટલી પરભવે વધારે રિદ્ધિ મળે. પૂજા કર્યા પછી પહેરેલું 'ધોતીયું' બદલીને જમવાને ઠેકાણે આવ્યો આવે.

૪. સદ્ગુણને અપતો આહાર આપવો, અને માતા પિતાની સંભાળ લેવી (તેમનું ભરણપોષણ કરવું). જીભના સત્તર અને અઢાર ભોજ્ય પદાર્થ છે, તેમાં જિનમતિ (જેન ધર્મમાં જેમની મતિ છે તેમણે) અભક્ષ ટાળવાં.

૫ થી ૮. છૂટા દાણાનાં, શીંગમાં થનારાં, અને ડોડામાં થનારાં એ રીતે મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકારનાં ધાન્ય છે. કંદ, ફૂલ, ફળ, ડાળી અને પાન એ રીતે પાંચ પ્રકારનાં શાક કહ્યાં છે. જળચર, થળચર, અને ખેચર એ ત્રણ પ્રકારના જીવ

સતર ભોજ્ય એ પૂરાં થયાં, સુણિ અઢાર યે જિણવરિ કહિયાં ।
 વાવ્યાં વેઢૂ ધાંન જિ દોઈ, ત્રિણિ આમિષ પરિસિદ્ધાં હોઈ ॥૭॥
 ગોરસ શાક ચિહુ ચિહુ પરે, તેલ હિંગ ફક્ષુરસ આદરે ।
 લલણ વારિ નવ નવ વિસ્તારિ, મિલ્યાં ભોજ્ય એ તલઈ અઢારા ॥૮॥
 પીલિં અન્ન તેહ સવિ ત્યજઈ, તેહનં નામ વિદલ ઉપજઈ ।
 તે મ યિમંત દધિ તક્ર મજ્જારિ, હમ બોલિં ગૌતમિ ગણધારિ ॥૯॥
 જીવ તળી નિતુ જયણા મળી, ષપ કર્જઈ ચંદ્રોદય તળી ।
 જલિ દલિ ષલિ પંડણિ રાંધણઈ, સચ્ચાથાનકિ સંજ્ઞેરણઈ ॥૧૦॥

કહેવાય છે; એ ત્રણેનાં માંસ સરખાં છે. તીખું, મીઠું, કડવું, તુરું, અને ખાડું, એ છ રસ કહેવાય છે. એ પ્રમાણે સત્તર લોભ્ય (ખાવામાં આવતા પદાર્થ) છે. હવે જિનવરે કહેલાં અઢાર લોભ્ય ખાંભળો. વાવેલાં અને આપોઆપ ઉગેલાં એ બે પ્રકારનાં ધાન્ય, ત્રણ પ્રકારનાં આમિષ (માંસ) પ્રસિદ્ધ છે તે, ચાર પ્રકારનાં ગોરસ, ચાર પ્રકારનાં શાક, તેલ, હિંગ, શેરડીનો રસ, નવ પ્રકારનો ખાર અને નવ પ્રકારનાં પાણી એ પ્રમાણે અઢાર લોભ્ય થાય છે.

૬. ભરડેલું ધાન્ય સર્વ, જેનું નામ દ્વિદલ (બે ફાડ) છે, તે દહીં કે છાશની સાથે ખાવું નહિ, એવું ગૌતમ, ગણધરે કહ્યું છે.

૧૦-૧૧. સર્વકાળ જીવોની જાળવણીને માટે ચંદ્ર-

મોજનિ મૂમિ ઘળી વવરાઈ, સુળિ દસમુ દેવાલા ઠાઈ ।
 કરિ ચંદ્રોદય ચડપટ ચંગ, જડ મનિ જૈન ધર્મનડ રંગ ॥૧૧॥
 યમતાં અન્નજિ ન વિષોડીઈ, વિળ સવાદિ મુષ નવિ મોડીઈ ।
 પ્રોસિડં મોજન નવિ છાંડીઈ, વાત જીહરસ નવિ માંડીઈ ॥૧૨॥
 બિઠ્ઠડ આસળથી મન ચલે, મોજનિ અવર સાથિ મન મલે ।
 ડળડ ડઠે કુલિ વિ કુલિ, મુષ પવિત્ર કીજઈ તંબોલિ ॥૧૩॥

વાનો ઉપયોગ કરવો. જૈન ધર્મમાં પ્રીતિવાળાએ પાણી
 ચારા ઉપર, ઘંટી ઉપર, નીસાતરા ઉપર, ખાંઈણીયા
 ઉપર, રસોડા ઉપર, પથારી ઉપર, સંજેરણે, જમવા
 બેસવાની જગા ઉપર, બહુ વપરાશમાં આવતી
 જગા ઉપર અને દેવસ્થાનમાં એ દશ ઠેકાણે સુદર થો
 ખંડા ચંદ્રવા ખાંધવા.

૧૨. જમતી વખતે અન્ન વખોડવું નહિ, તેમ સ્વાદ
 વગરનું હોય તો મોં ખગાડવું નહિ. પીરસેલું અન્ન છાંડવું
 નહિ, જમતાં જમતાં વાત કરવી નહિ અને જીદ્દારસ
 કરી સ્વાદીલા કે અકરાંતિયા થવું નહિ.

૧૩. જમવા માટે બેઠેલા આસનથી ખસવું નહિ
 (ખાતાં ખાતાં ઉઠીને હરફર કરવી નહિ), બીજાના સેગા ખાવા
 બેસવું નહિ, એક બે કોળીયા (ભૂખ્યા) ઉઠવું, અને જમી
 રહ્યા પછી પાન ખાઈને મોં શુદ્ધ કરવું.

દેહશુદ્ધિ નરધારિદં કરી, પચ્છહ જિનવર દરશન કરી ।
 વામ અંગિ ધુરિ ધરી વિવેક, જૈ શિય્યા પુઢહ ક્ષણેક ॥૧૪॥
 ડઠિડ વલી કરહ વ્યવહાર, નીંચ સરીસડ નહી વ્યાપાર ।
 નવિ લોપહ જિનવરનુ ધર્મ, પ્રીછહ પંનર યે ષરકર્મ ॥૧૫॥
 વાલી કાઠ કરહ અંગાર, વેચહ કર્મ જિ યે કુંભાર ।
 ઇંટવાહ સોનાર હુદાર, અગનિ કર્મહંગાલ વિચાર ॥૧૬॥
 પાટહ આંબા રાયણ તળાં, વન છેઘા અણછેઘા ઘણા ।
 વાડી કાછા કરસણ કરહ, પાનફૂલ વનકર્મજિ હરહ ॥૧૭॥

૧૪. સંભાળપૂર્વક દેહશુદ્ધિ કર્યા પછી જિનવરનાં દર્શન કરવાં, પછી વામકુક્ષિ કરવા માટે વિવેકપૂર્વક ક્ષણ વાર પથારીમાં સુઈ જવું.

૧૫. ઉઠ્યા પછી પાછો પોતાનો ધંધો કરવા મંડવું, ધંધામાં નીચની સાથે વ્યવહાર કરવો નહિ. પંદર ખરકર્મ છે તે ઓળખવાં ને જિનવરની ધર્મમર્યાદા ઓળખવી નહિ.

૧૬. લાકડાં બાળીને લકૂી કરે ને તે લકૂીના કોયલા અથવા લકૂીમાં પકવેલી વસ્તુ વેચે તે અંગારકર્મ. કુંભાર, ઇંટો પાડનાર, સોની, અને હુદાર એ બધા અંગારકર્મ કરનાર બાળવા.

૧૭. આંખ રાયણનાં પાટીયાં વહેરે, વગડામાંથી ઝાડ કપેલાં લે, કે કપાવે, વાડી, કાછા (શાકનાં ખેતર) કે અનાજ

ઘડઈ ઘડાવઈ શૂંસર શકટ, સાડીકર્મ કહિં તે વિકટ ।
 માડઈ બલદ ડંટ ગાડલાં, વાહઈ માડીકર્મ ન મલાં ॥૧૮॥
 કૂપ તલાવ ષળાવી ષાંણિ, પાહળ ફોડિ ષેડિ વલિ જાંણિ ।
 ફોડીકર્મ મૂમિશૂં મિલઈ, પંચ કુકર્મ કહિયાં પતલઈ ॥૧૯॥
 આગારિ દંત ચર્મ નઈ ચમર, ચડરિંડં જીવ અંગ યે અવર ।
 મોતી હીર કવડ શંખલા, એ વાણિજ્ય દંત કેતલા ॥૨૦॥
 લાષ ગલી મણિસિલ નઈ ષાર, લષવાણિજ્ય કરુ પરિહાર ।
 મધુ માંષળ ઘૃત ગુલ દધિસરુ, ઢીલા રસ વ્યવસા પરહરુ ॥૨૧॥

વાવે તે તથા પાન, પૂલ વગેરે પકવે તે વનકર્મ કહેવાય.

૧૮. બુસડં અથવા ગાડુ ઘડે કે ઘડાવે તેને દુઃખકર શાડીકર્મ કહ્યું છે. બળદ, ડંટ કે ગાડાં ભાડે ફેરવે તે ભાડીકર્મ પણ સાડં નથી.

૧૯. કુવો, તળાવ, અથવા ખાણ ખોદાવે, પથ્થર ફેડાવે, અને ખેડ કરાવે, એ પાંચ ફોડીકર્મ, તે કુકર્મ છે.

૨૦. મીઠાના અગર, દાંત, ચામડાં, ચામર અને બીજા કોઈ જીવના અંગમાંથી ઉપજાવેલી વસ્તુ, વળી મોતી, હીરા કોડીઓ, અને શંખલા, એ દંતવાણિજ્ય કહેવાય છે.

૨૧. લાખ, ગળી, મનઃશિલ ને ખાર, એ લાખ વાણિજ્ય તજવું જોઈએ. વળી મધ, માખણ, સ્ત્રી, ગોળ,

પશુ પંચ માનવ વ્યવસાય, કેસવણિજ્ય વિરુદ્ધ કાહિવાઈ
 વિષ પાપર આંગા હથીઆર, લોહઘાટ વિષવણિજ વિચાર ॥૨૨॥
 એ વાણિજ્ય પંચમ ન કરે, વલી સામાન્ય પંચ પરહરે ।
 ઉષલ મૂસલ નીસા વાટિ, કોલ્હૂ ઘાળી ઘરટી ઘાટ ॥૨૩॥
 કરહ વણિજ કાંકસીઆ કોહ, પીલણકર્મ કહીજઈ સોઈ ।
 પસૂઆં અંગિ પઢાવઈ આંક. સમરાવઈ ફોડાવઈ નાક ॥૨૪॥
 કાંન પૂંછ છેદઈ આફળી, પૂઢિ ગલાવઈ કરહા તળી ।
 દાંળ વુલાવા થાઈ તલાર, લિંઈ ગોતિરા તળાઉ વ્યાપાર ॥૨૫॥

અને દહીં, દૂધ, એવા ઢીલા રસનો ધંધો પણ તજવો
 જોઈએ.

૨૨. પશુ, પાંખી અને મનુષ્યવેચાણુનો ધંધો તેમજ
 વાળનો વહેપાર એ નિષિદ્ધ કહેવાય છે. ઝેરી પદાર્થો,
 પાખર, ખજતર, હુથિયાર અને લોહાના ઘાટ એ વિષ
 વાણિજ્ય જાણવાં.

૨૩. એ પાંચ વહેપાર નહિ કરવા અને ખીજ સામા-
 ન્ય પાંચ છોડી દેવા. ખાઈણીઓ, સાંખેલું, નીસાતરો, વાટો,
 કોલ્હુ, ઘાણી, અને ધંટી એ પાંચ સામાન્યનો વહેપાર
 પણ ન કરવો.

૨૪-૨૫-૨૬. કોઈ કપાસિયાનો વહેપાર કરે તો તે
 પીલણકર્મ જાણવું. પશુઓના શરીરપર આંક (રામ)

પાટા ગાંમ મકાતાં ધરઈ, અળહૂતાં અકરાકર કરઈ ।

નિર્દયપણા તણુ યે કાંમ, તે નિર્લેછન કહીઈ નાંમ ॥૨૬॥

ધર્મબુદ્ધિ કહ વહરિં કરઈ, કહ બાલઈ કહ ઝગઈ હરઈ ।

દિઈ દાવાનલ તે દવકર્મ, કિમ પામઈ તે જિનવરધર્મ ॥૨૭॥

સર દ્રહ વાવિ સૂકવ્યા કૂઆ, કહ ઝલીચ્યાં જલ જૂજૂઆં ।

કાંસ નીક વાલતાં અધર્મ, એ કહીઈ સવિ સોસણકર્મ ॥૨૮॥

હિંસા કરઈ યીવ તે સહી, પોસઈ સૂડા નહ સાલહી ।

કૂંકડ શ્વાનં મોર માર્જાર, દુષ્ટ નારિ સુત સવિ પરવાર ॥૨૯॥

પડાવે, સમરાવે, નથાવે, પાતે કાન કે પૂચ્છ કાપે, દાંણુ (નાકું), વળાવું, દેશાધિગિરી, કોટવાળપાણું, ઇન્તરો રાખે, ગામ વગેરે પટે રાખે કે મુકાતું (રૂપિયા પરખવાનો કંટાકટ) કરે, અથવા કંઈ ચાનતા (ગેરવાજખી) અકરાકર (નહિ લેવા યોગ્ય વેરા લેવા) બુલમ કરે, એ બધું નિર્દયપણાનું કામ છે ને તેનું નામ નિર્લેછનકર્મ કહેવાય છે.

૨૭. ધર્મબુદ્ધિથી કે વેરભાવથી કંઈ બાળી મૂકે, કંઈ ઉગેલું ઉપાડી કે કાપી નાખે, અને દાવાનળ (જંગલ બાળવાં તે) મૂકે તે દવકર્મ કરનારા જિનધર્મ શી રીતે પામે?

૨૮. સરોવર, ઝરા, વાવ, કે કૂવા સૂકવે, અથવા કોઈપણ પાણી ઉલેચાવે, અથવા કાંસ કે નીક વાળવાનો અધર્મ કરે, તો તે બધાં શોષણકર્મ કહેવાય.

૨૯-૩૦-૩૧. હિંસા કરનારા જીવ પાળે, જેમ મેના,

પોસડ દાસ દીકોલાં ધરી, જાંણડ વેચડં માતાં કરી ।
 માછી તેલી નહ તેરમા, બાબર કઠિન કસાઈ સમા ॥૩૦॥
 વાગુરીયા સરિસડ ત્યવહાર, અસતી પોષ મ કરુ લગાર ।
 એ પનરડ ષરકર્મા દાંન, ટાલડ શ્રાવક સોઈ પ્રધાન ॥૩૧॥
 પુહર પાછિલડ વેલા સહી, સામાઈક પડિકમણડં સહી ।
 ધુરિ નિર્મલ કાજ ઉદ્ધરી, આવડ શરિ સાચવણી કરી ॥૩૨॥
 પુર ચિંતા મંદિર પરહરી, સમતા સામાઈક આદરી ।
 ગુરુ વિરહડ ઠણહારી થાપિ, જીવયોનિ પમાવડ આપિ ॥૩૩॥

પોપટ, કૂકડા, કૂતરા, મોર અને ણિલાડી; તેમજ દુષ્ટ સ્ત્રી
 (વેશ્યા) અને તેનાં છોકરાં વગેરેનું પોષણ કરે, દાસ દા-
 સીઓ [વેચાતાં લઈને] ઉછેરે, બાણે કે માતાં કરીને વે-
 ચીશું [તો તે અધર્મ્ય છે]. માછી, તેલી, તેરમા, હુબમ
 અને કસાઈ જેવા લોકો, તેમજ વાધરી સાથે લેવડદેવડ
 વગેરેનો વ્યવહાર કરવો નહિ. (બરકર્મ કરનારી સ્ત્રી)
 ને આશ્રય આપવો નહિ, એ પ્રમાણેનાં પંદર ખરકર્મા-
 દાન ન કરે તે ઉત્તમ શ્રાવક.

૩૨. પાછલી પહોર રાત રહે ત્યારે સામાઈક પ્રતિ-
 ક્રમણ કરે, કરવા યોગ્ય મુખ્ય મુખ્ય કામોનો નિકાલ
 કરીને [સાંજે] ઘેર આવવું. શરીરની સાચવણી કરવી.

૩૩. શહેરની ચિંતા ઘેર તથા દેવી ને સમતાથી

પંચ સહસ ષટ શત નહ ત્રીસ, જીવ ભેદ બોલ્યા જગદીસ ।
 મિચ્છા દુક્કડ ભેદ વિચાર, વિગતિહં વર્ણવિ લાષ અઢાર ॥૩૪॥
 પૂરા પરઠી સહસ ચડવીસ, ફકસડ ડપરિ અધિકા વીસ ।
 મિચ્છાદુક્કડ અરથિહં કરી, ષામુ યમ પામુ શિવપુરી ॥૩૫॥
 મિ મૃદુભાવિ ઘણદમાં કીઈ, છાપર દોષ સકલ ઢાંકીઈ ।
 મિ કહીઈ મર્યાદા રહુ, હુ આપો પૂનિદા ગૃહુ ॥ ૩૬ ॥
 ક કહીઈ યે કીધડં પાપ, ડ તે ઉપશમ આળી આપ ।
 અરથ સહિત યે યળીપરિ લહિડ, સૂઘડ મિચ્છાદુક્કડ કહિડ ॥૩૭॥

સામાઈક લેવી. ગુરૂ પોતાની સમક્ષ ન હોય તો તેમના અ-
 ભાવે ઠણ્ઠારી (ગુરૂના નામની ચોપડી અથવા ખીન્નુ)
 સ્થાપી જૂદી જૂદી જીવ્યોનિને ખમાવવી.

૩૪. પાંચ હજાર છસે ત્રીસ જીવલેદ જગદીશે કહ્યા
 છે. મિચ્છાદુક્કડ (મિથ્યાદુષ્ટતા) ના વિચારમાં અઢાર લાખ
 જીવ્યોનિ વિગતે વર્ણવી છે. ચોવીસ હજાર એકસો
 વીસ પ્રકારના જીવો, એ સર્વને મિચ્છાદુક્કડ કરી ખમાવવા,
 કે જે રીતે શિવપુરી (મોક્ષ) પમાય.

૩૬-૩૭. 'મિ' એટલે સર્વની સાથે નરમાશથી વર્તવું,
 'છા' નો અર્થ ખીજાઓના દોષ માટે દયાભાવ રાખવો,
 'મિ' નો અર્થ મર્યાદાપૂર્વક રહેવું, 'હુ' નો અર્થ પરનિંદાથી
 દૂર રહેવું, 'ક' નો અર્થ જે કાંઈ પાપ કર્યું હોય તે અને

પુઢાવિકાય અપ તેડ વાય, સાત સાત લષ કહિ જિનરાય ।
 વણસઈ દસ લષ બાદર બલી, ચૌદ લાષ અનંતે મિલી ॥૩૮॥
 બિ તિ ચડરેંદી દો દો લાષ, તિરિ પંચેંદ્રી ચડ લષ માષ ।
 સુર નારય ચડ ચડ લષ કવી, ચૌદ લાષ મેદે માંનવી ॥૩૯॥
 સામાહક પૂઠિં પચણ, ચૌદ નીમ સંભારઈ જાણ ।
 પ્રહિ ઝગમિ લીધા મનરલી, તે સંધ્યા સંષેપઈ બલી ॥૪૦॥

‘ડ’ નો અર્થથી તેનો ઉપશમ કરવો. એ પ્રમાણે દરેક અક્ષરનો ભાવ-અર્થ સાથે સમજીને ‘મિચ્છાદુક્કડ’ એ વાક્ય બોલવું.

૩૮. પૃથ્વીકાય, અપકાય (પાણીમાંના), તેજકાય, અને વાયુકાયના જીવો સાત સાત લાખ છે, એમ જિનરાયે કહ્યું છે. વળી વનસ્પતિમાં બાદર (સ્થૂલ) પ્રત્યેક જીવવાળી (એક છોડમાં એક જીવ એવી) દશ લાખ અને એક છોડમાં અનંત જીવવાળી ચૌદ લાખ વનસ્પતિ કહી છે.

૩૯. બે ઇન્દ્રિયના, ત્રણ ઇન્દ્રિયના અને ચાર ઇન્દ્રિયના બે બે લાખ તિર્યચ જીવ છે. પાંચ ઇન્દ્રિયના જીવોના ત્રણ (ચળચર, થળચર, અને ખેચર) ભેદ છે ને તેમની સંખ્યા ચાર ચાર લાખ છે. દેવયોનિના અને નર્કયોનિના જીવ ચાર ચાર લાખ છે, અને મનુષ્ય યોનિના જીવના ચૌદ લાખ ભેદ છે.

૪૦ સામાઈકની પછી પચ્ચબાણ (પ્રત્યાખ્યાન ત્યાગ)

સચ્ચિત, દ્રવ્ય, વગઈ, પગરખાં, વસ્ત્ર, કુસમ વાહન સારખાં ।

સયન, વિલેપન, દિશિ, અંધોલિ, દ્રવ્ય વ્રત સંસ્ક્ર્યાતંબોલિ ॥૪૧॥

વંદીઅ દેવ અર્ધ જવ બિંબ, લહી વેલા ઠાઈ અવિલંબ ।

અતિચાર ફકુસુ ફકવીસ, આલોઈ ગુરનામીસીસ ॥ ૪૨ ॥

સમકિત આદિઈં વ્રત ઇમ્યાર, સંલેષણાં સરીસાં બાર ।

કરવું, અને જ્ઞાતાએ ચૈાદ નિયમ સંભારવા. સવારમાં આનંદપૂર્વક લીધેલા નિયમ સંધ્યાકાળે વિચારી જવા.

૪૧. ચૈાદ નિયમ—સચ્ચિત (ચેતનાવાળી-માટી, પાણી, અગ્નિ, મીઠું, લીલી વનસ્પતિ, શાક, કાચાં ધાન્ય વગેરે), દ્રવ્ય (સ્વાદને માટે ખાવાના પદાર્થો), વિગદ (દૂધ, દહીં, ઘી, ગોળ, તેલ, મધ, વગેરે), પગરખાં, વસ્ત્ર. પૂલ, વાહન, શયન (પથારી), વિલેપન(ચંદન વગેરે), દિશા [ચારે દિશામાં જવાની હુદ], સ્નાન, પ્રહ્લચર્ય, ભોજન. પાન. અને (એ દરેકમાંથી જેટલું બનીશકે તેટલાને માટે સવારમાં નિયમ લેવો.)

૪૨. સૂર્ય અર્ધો ઉગે તે વખતે બરાબર વખત બાણી લઈને વગર વિલંબે દેવવંદના કરવી. અને એકસાએક-વીસ અતિચાર (લીધેલા નિયમમાં થયેલા દોષ) માટે ગુરૂને વંદના કરી આલોચણ (પ્રાયાશ્ચિત) કરવું.

કવિએ ગણુવ્યા તે પ્રમાણે અને બીજા અથોમા વિસ્તારથી વર્ણુવ્યા છે તે પ્રમાણે કુલ ૧૨૪ અતિચાર થાય છે

પંચ પંચ બોલ્યાં મનમઢિ, અતીચાર પુહતા પાંસઢિ ॥ ૪૩ ॥

વ્રત સાતમહ વીસ વિસ્તાર, તપાચારના બોલ્યા બાર ।

વીર્યાચાર તળાં ત્રિણિ મેલિ, અતીચાર શત પૂરા મેલિ ॥૪૪॥

જ્ઞાન અનહ દરશન ચારિત્ર, આઠ આઠ બોલીયા પવિત્ર ।

મનશૂ આલોહ નિશિદીસ, અતિચાર ઇક્કસડ ઇક્કવીસ ॥૪૫॥

સામાયક પુહતહ સજ થયુ, પારી પાછડ મંદિરિ ગયુ ।

અણસમક્રિતિ તે ગાથા મળી, પુઢડ નિદ્રા અલ્પ ન ઘળી ॥૪૬॥

૪૩-૪૪-૪૫. સમક્રિત અને ખીજાં અગિયાર વ્રત (બાર વ્રત), તથા સંલેખણ સાથે બાર (સમક્રિત સાથે કુલ તેર) એ દરેકના પાંચ પાંચ અતિચાર (નિયમભંગ) કહ્યા છે, એટલે તે તેરના મળી પાંસઠ અતિચાર થયા. સાતમા (ભોગોપભોગ) વ્રતના વીસ અતિચાર છે, તપાચારના બાર અતિચાર કહ્યા છે, એમાં વીર્યાચારના ત્રણ અતિચાર ઉમેરતાં પૂરા સો અતિચાર થાય છે. એ સોમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના આઠ આઠ અતિચાર પવિત્ર (તીર્થંકર) બોલ્યા છે, તે બધાનું મન સાથે આલોચણ (પ્રાયશ્ચિત) હર હમેશ કરવું. બધા મળીને એકસો એકવીસ અતિચાર છે.

૪૬ થી ૪૮. સામાઈક પૂરી થતાં તૈયાર થઈને ઘેર જાય અને સમક્રિતમાં આવી ન હોય તે ગાથાઓ વાંચે. ૫છી

આવે પરવે પોસહ ધરહ, ત્રિણિ કાલ જિનવંદન કરહ ।
 બહુ સાવધ યોગ પરિહાર, સહિગુરુ સરિસડ અર્થ વિચાર ॥૪૭॥
 જુ હમ શ્રાવકનુ આચાર, પાલહ પામહ મોક્ષ દૂઆર
 પડિડ મોહ તણહ જંજાલિ, નરભવ ગમહ અમૂલિક બાલિ ॥૪૮॥
 કહિના ગજ કહિના રથ તુરી, ગયુ રાવણ ચે લંકેશ્વરી ।
 ગયા રામ રાજા હરિચંદ્ર, મૂંજ મોજ ગણપતિ ગોવ્યંદ ॥૪૯॥
 ગયા દેવ ચડ વીસહ આજ, ગ્યા નલ વિક્રમ મેહલી રાજ ।
 ગયુ દશરથ રામનુ તાત, ગયુ ભરત ચે જગિ વિસ્ત્યાત ॥૫૦॥

સુધ્ધિ. નિદ્રા થોડી રાખે, બહુ નહિ. પર્વ આવતાં પોપધ વ્રત લે,
 દિવસમાં ત્રણ વખત જિનવંદન કરે, અનેક પ્રકારના સાવધ (પાપ
 યુક્ત) વ્યવહારોથી દૂર રહે અને ગુરૂ પાસે શાસ્ત્રના અર્થ
 (તત્ત્વ)નો વિચાર કરે, જો એ પ્રમાણે શ્રાવકનો ધર્મ પાળે
 તો મોક્ષદ્વાર પામે. મોહની જાળમાં પડેલો મનુષ્ય
 અમૂલ્ય નરભવ નકામો ગુમાવે છે.

૪૮ થી ૫૪. કેના હાથી, કેના રથ, અને કેના
 ઘોડા છે ? લંકાનો અધિપતિ (રાજા) રાવણ પણ આલ્યો ગયો,
 રામ અને હરિશ્ચંદ્ર રાજા, મૂંજ, લોજ, ગણપતિ અને
 ગોવિંદ એ પણ આલ્યા ગયા. ચોવિસ દેવ આલ્યા ગયા છે,
 નળ અને વિક્રમ પણ રાજા મૂકીને આલ્યા ગયા છે, રામના

માહારી માહારી મ કરુ ધરા, નહિ આપણા દેહ પાધરા ।

નવઈ નંદ નઈ નવ ડૂંગરી, તે કહુ કુળ સાથિ સંચરી ॥૧૧॥

ગાંમ દેસનુ કરઈ સિંહાર, આગલિ ભરવુ પેટ મંડાર ।

એક જીવ વધતાં યે પાપ, જાંણશિ પરભવિ દેતુ જાપ ॥૧૨॥

કરઈ રાજ મદ આણઈ દીઈ, કરતાં પાપ ન આપિં બીહઈ ।

કુળ મોટા નાહના આતમા, પરભવિ રાય રંક બે સમા ॥૧૩॥

વેલા ઘડી પુહર યે જાઈ, તેહ આઝગ્વું ઉછડું થાઈ ।

ખલહલ જલ વૂઢા ગિરવલઈ, તે નીઝરણ ન પાછાં વલઈ ॥૧૪॥

પિતા દશરથ પણુ ગયા અને જગવિજયાત ભરત પણુ ગયો. પૃથ્વીને (ઘર ખેતર અથવા રાજ્યને) “ મારી ”, “ મારી ” ન કરો, આપણા દેહ પણુ પૂરો (હંમેશને માટે) આપણો નથી, નવ ન દને નવ ડુંગરીઓ (સોનાની) હુતી, તે કહો કોની સાથે ગમ ? ગામ કે દેશનો નાશ કરવો અને વાત જોઈએ તો એક પેટનો ભંડાર ભરવાની । એક જીવનો ઘાત કરતાં કેટલું પાપ લાગે છે, તે જ્યારે પરભવે (હવે પછીના જન્મે) જવાબ દેવો પડશે ત્યારે ખબર પડશે. હમણા તો રાજ કરે છે ને મનમાં મદ આણીને પાપ કરતાં પહીતો નથી, પણુ પરભવમાં રાજ ને રંક સૌ સરખા છે. આત્મા કોણુ નાના મોટા છે ? ઘડી પહોર જે વખત જાય છે તેટલું

સહિગુરુ બાંળિ સાંભલઈ, તિમ તિમ વિમલ નયણ જાલિ ભરઈ ।
 કરિયાં કર્મ મારિઉ પ્રાણીઉ, દુઃખ સહિત દુર્ગતિ તાળીઉ ॥૧૫॥
 દાન શીલ નહ તપ ભાવના, કરતાં દિન જાઈ યેહના ।
 તેહનું નામ જપઉ મન માહિ, જિમ એ કાયા નિર્મલ થાઈ ॥૧૬॥
 જાં ઘરિ ધન તાં અસગાં મિલઈ, ધન વિણ સગાં સહોદર ટલઈ ।
 બેટા બેટી બહિનર માઈ, ધન વિણ નારિ પીયારી થાઈ ॥ ૧૭॥
 જે કરસિઈ ભોગવશિ સોઈ, પાપ ન વિહિંચી લેશઈ કોઈ ।
 દેહ દુઃખ યમ વિસ મું થાઈ, વેદન વિસુ કેળઈ ન લેવાઈ ॥૧૮॥

આયુષ્ય ઓછું થાય છે, પર્વતપરથી ખળખળ કરતું પાણી
 પડે છે તે ઝરણુ ક'ઈ પાછું વળવાનું નથી (ગયેલું આયુષ્ય
 ફરી મેળવી શકાવાનું નથી).

૫૫. સદ્ગુરૂની વાણી સાંભળતો ગયો તેમ તેમ વિ
 મળની આંખમાં આંસુ ઉભરાતાં ગયાં. (અરેરે મેં) ઘોર
 કર્મ કરીને જીવના ઉપર પાપ ભાર ભર્યો ને તેને દુઃખ
 દુર્ગતિમાં તાણ્યો.

૫૬ થી ૫૮. (ગુરૂ કહે છે,) દાન, શીલ, તપ અને
 ભાવના એનું સેવન કરતાં જેના દિવસો જાય છે તેનું નામ
 મનમાં જો, કે જેથી કાયા નિર્મળ થાય. જ્યાં સુધી ઘરમાં
 ધન હશે ત્યાં સુધી સગા નહિ એવાં પણ આવી મળશે, અને ધન

સુળી વાત સહિગુરુની ઘણી, પગિ લાગઈ ચંદ્રાવદ્ધ ધણી ।
સ્વામી એક વીનતી કરૂં, દિડ આલોઅળ યમ ભવ તરૂં ॥૧૯॥

॥ વસ્તુ ॥

સુ ગુરુ વાળી સુ ગુરુ વાળી, સુળીઅ નરનાહ ।
મન વદરાગિઈ પૂરીડં, કરિઆં કર્મ તે અતિહિ ગાઢાં ।
હવં મનિ આવિડ ડરતડ, સુળ્યાં શ્રવણિ ગુરુ વચનિ તાઢાં ।
વિમલમંત્રિ મનિ ચિતવદ્ધ, પાય ન છોદ્ધ હેવ ।
પાપ કરી હૂઝ સનુ, દિદ્ડ આલોઅળ દેવ ॥ ૬૦ ॥

નહિ હોય તો સગાં ભાઈ બેન પણ છેટે રહેશે. બેટા, બેટી,
બહેન, મા, અને સ્ત્રી પણ ધન ન હોય તો દુઃખરૂપ થાય
છે. જે કરશે તે ભોગવશે, પાપ કોઈ વહેંચી લેશે નહિ,
જો દેહનું દુઃખ અસહ્ય લાગે છે, તો એ (પરભવની) વિષમ
મેહના કોઈનાથી લેવાની નથી.

૫૯. સદ્ગુરુનો સર્વ ઉપદેશ સાંભળીને ચંદ્રાવતીનો ધણી
(વિમળ) તેમને પગે લાગ્યો ને કહ્યું કે, સ્વામી ! એ વિ-
નતિ કરું છું કે હવે જે રીતે ભવસાગર તરું તેવું આ
લોચણ આપો.

૬૦. સદ્ગુરુની વાણી સાંભળીને નરનાથ (વિમળ)નું
મન વૈરાગ્યથી પૂરાયું. ‘મેં અતિશય ઘોર કર્મ કર્યાં, તે

॥ કરિ પડિકણડં કરિ પડિકણડં એ ઢોલ ॥

હું અશરણ પ્રભુ નરગ પરહુણડ, તું સમરથ ગુરુ રાય ।

કર જોડી નહ કરું વીનતી, સેવક કરુ પસાઈ-દિડ આલોઅણ ॥૬૧॥

માગઈ વિમલપ્રધાન, ધર્મઘોષસૂરીસર પાસિઈ ।

આળો ઉપશમ ધ્યાન, દિડ આલોઅણ ॥ ૬૨ ॥

ગુરુ જંપડ તુજ સી આલોઅણ, કીધાં કર્મ અપાર ।

સહસ લાષ લેષાં નવિ લહીઈ, જીવ તળા સિંહાર—દિડ૦ ॥૬૩॥

પછી હવે જ્યારે સદ્ગુરૂનાં વચન શ્રવણે પડ્યાં ત્યારે કાન ટાઢા થયા. વિમળમંત્રી મનમાં વિચાર કરે છે કે હવે સદ્ગુરૂના ચરણ છોડીશ નહિ. પાપ કરીને હું ધરાઈ ગયો છું, માટે હે દેવ હવે આલોચણ આપો.

૬૧-૬૨. પ્રભુ ! હું નિરાધાર, નરકનો પરોણો છું અને તમે સમર્થ ગુરૂરાજ છો, તેથી હાથ જોડીને વિનતિ કરું છું કે સેવક ઉપર કૃપા કરો, ને આલોચણ (પ્રાચશ્વિત) આપો. ધર્મઘોષસૂરિ પાસે વિમળ પ્રધાન માગે છે કે મનમાં ક્ષમા લાવીને મને આલોચણ આપો.

૬૩ થી ૬૬. ગુરૂ કહે કે તને શું આલોચણ આપું? તે અપાર કર્મ કર્યાં છે, હજાર કે લાખની સંખ્યાથી ગણી શકાય નહિ એટલા જીવોનો સંહાર કર્યો છે. તે દેશ

માંજ્યા દેસ નગર તિહં લંચ્યાં, માય વિછોહિયાં બાલ ।
 અળચીતહ ઘરિ આગિ લગાઈ, પશૂઆં खूटउ काल-दिउ॥૬૪॥
 ષાંડાનિ બલિ તિહં ક્ષોણીપતિ, લીધી પરધન કોડિ ।
 તિહં હંચ્યા પ્રથિર્વાપતિ મોટા, લાગી પાતક કોડિ-દિઉ॥૬૫॥
 બોલ્યા કૂડ કર્મ તિહં મોસા, કીધા અતિ ઘણ લોભ । .
 ગુરુ જંપહ સાંભલિ પ્રથિર્વાપતિ, તુજ્ઞ શી દીજહ થોમ દિઉ॥૬૬॥

ચુપૈ.

ધર્મઘોષસૂરિ બોલહ હસી, તુજ્ઞ આલોઅળ આપું કિશી ।
 મહારંભ કીધા લષ કોડિ, આલોઅળ દેતાં અમ ષોડિ ॥૬૭॥

ઉજડ કર્યા છે, નગરો લૂંટ્યાં છે, બાગક અને તેની માતાને
 વિખુટાં પાડ્યાં છે, અચાનક આગ લગાડીને ઘર બાળ્યાં છે,
 પશુઓને તું કાળરૂપ નીવડ્યો છે. રાજા ! તરવારને બળે
 તેં કરોડોનું પારકું ધન લીધું છે, તેં મોટા મોટા રાજાઓ
 ને દંડ્યા છે, જેનું તને અતિશય પાપ લાગ્યું છે. તું મૃષા
 (બુદ્ધ) બોલ્યો છે, તેં કૂડાં કર્મ કર્યાં છે, તેં અતિશય લોભ
 કર્યો છે, હવે કહે કે હું તને શો આશ્રય આપું ?

૬૭ થી ૮૦. ધર્મઘોષસૂરિ હસીને બોલ્યા કે તને શું
 આલોઅણ આપું ? તેં લાખો કરોડો મહારંભ (જેમાં ઘણું

પળ આગમિ બોલિં છઈ તોઈ, મિથ્યાદષ્ટિ થાનક હોઈ ।
 તિહાં જિનમંદિર કિસેઈ કરાઈ, તુ નરવર આરાધક થાઈ ॥૬૮॥
 તુજ છઈ અલોઅણની પંતિ, ધર્મ વિસુ છઈ તાહરે ચિંતિ ।
 વરિ મિથ્યાત્વી સરિસુ વાદ, કરતાં જુ નીપજઈ પ્રાસાદ ॥૬૯॥
 અબુદ શિખર અછઈ અમિનવૂં, તેહનહ મહિમા સિહ વર્ણવૂં ।
 એ બોલિહ છિ ઉત્તમ ઠામ, કરતાં ઉદ્યમ શીજઈ કામ ॥૭૦॥
 અચલેશ્વર યે આગલિ અછઈ, એ પર્વત આવિહ છઈ પછઈ ।
 તાપસ તપ કરતા ઇણઈ ઠામિ, તેહ તળી નિતુ ચરતિ ગાઈ ॥૭૧॥

પાપ થાય એવાં કામ કર્યા છે; એટલે તારા જેવા (મહા
 પાપી)ને આલોઅણુ આપતાં અમને દોષ લાગે, પણ આગમમાં
 એવું કહ્યું છે કે મિથ્યાદષ્ટિ (જેન નહિ એવા-પ્રાહ્મણુ
 વગેરે)નું સ્થાનક (ધર્મમંદિર) હોય ત્યાં કોઈ રીતે જિન
 મંદિર કરાય તો તું આરાધક થઈ શકે. તને આલોઅણુની
 હોંસ છે, તારા મનમાં ધર્મ વસ્યો છે, (તે) મિથ્યાત્વીઓ
 સાથે વાદ કર ને જો દેરાસર કરાવાય તો કર. અબુદ શિખર
 (આણુની ટોચ) ઘણું નવું છે, તેનો મહિમા અવર્ણ્ય છે,
 એ ઉત્તમ સ્થળ કહેવાય છે ને ઉદ્યમ કરતાં કામ સિદ્ધ
 થાય એવું છે. અચલેશ્વર આગળના ભાગમાં છે ને એ પર્વત
 પાછળ આવ્યો છે. એ ઠેકાણે તપસીઓ તપ કરતા હતા.
 તેમની ગાય હુમેશ ત્યાં ચરતી હતી. ત્યાં એક મોટો ખાડો

મોટી ષાડ હતી અતિ વડી, ચડતી ગાહ વિરાંસદં પડી ।

તેણહ ધબકહ ધરણી ધડહડી, આવ્યા રિષિ તાપસ ચડવડી ॥૭૨॥

નવિ પહસાહ નવિ નીસરહ, ડાંગ દેષાહહ ડચકા કરહ ।

કામધેનુ તવ ષીરિહં જ્ઞરી, મરી ષાડ તવ આવી તરી ॥૭૩॥

સંકટ જોહ મુષિહં ક્તરી, આવી રિષિ આશ્રમ પાધરી ।

ચિંતહ રિષિ ણ આવ્યાં માત, પણિ ણ આઘી દોહિલી વાત ॥૭૪॥

મિલ્યા ઋષિશ્વર રાવિહં ગયા, મળહ હિમાચલ કીધી મયા ।

તુમ દીઠહ અમ નિર્મલ કયા, સજ્જન માંહિ સમુહતા થયા ॥૭૫॥

હુતો તેમાં ગાય ચડતાં ખસી પડી. તેના ધબકારાથી ધરતી ધ્રુજ, એ સાંભળીને ઋષિ દોડતા આવ્યા. ઋષિ ડાંગ દેખાડે, ડચકારા કરે, પણ ના ખાડામાં પેસાય કે ના ખહાર નીકળાય. પછી કામધેનુએ દૂધ ઝરીને ખાડ ભર્યો ને તે દૂધપર તરીને ખાડમાંથી નીકળી. સંકટ જોઈને ઋષિ ઉતરેલે મોંઠે આશ્રમમાં આવ્યા. ઋષિઓએ વિચાર્યું કે ગૌ માતા આજે સહિસલામત આવ્યાં, પણ આ ડોઠ દહાડો ભયંકર છે. ઋષિઓ લેગા થઈને હિમાચલને ફરિયાદ કરવા ગયા. હિમાચલે (ઋષિઓને આવેલા જોઈને કહ્યું કે) અમારા ઉપર કૃપા કરી, તમારાં દર્શનથી અમે પવિત્ર થયા, સજ્જન ના મોંના વચન સાંભળવાનો લાભ પામ્યા. અમારે ઘેર જે રિધિ છે તે તમારી છે, કહો શા હેતુથી પધાર્યા છો ? ઋષિઓએ કહ્યું, અમે અર્બુદગિરિપર રહીએ છીએ, ત્યાં

અમ ધરિ રિદ્ધિ અછિ તુલ્લ તર્ણી, કહુ કાજ આઁવ્યા શા મળી ।
 કહઈ રિષિ અલ્લે અરબુદગિરિ રહું, કામધેન ચારવા નવિ લહુડા ॥૭૬॥
 આગલિ પોઢુડ પ્રગટિડ પાડ, પડઈ ગાઈ નહ ભાજઈ હાડ ।
 તાહરુ બેટુડ તે બોલાવિ, ધરી ષંતિ તે ષાડ પૂરાવિ ॥૭૭॥
 સુળીનિ ગૌહત્યાની વાત, લઘુ બેટુડ બોલાવિડ તાત ।
 આવિડ અચલ ન લાગી વાર, આપ તાતનઈ કીદ્ધ જુહાર ॥૭૮॥
 તે રિષિનઈ સુંપી આપીઆ, તીળઈ થાનકિ તે થિર થાપીયા ।
 પૂરિડ ષાડ ઠાંમ તે રહિડું, તે અચલેશ્વર તીરથ કહિડું ॥૭૯॥
 પ્રાણનાથ પારવતી તળુડ, થાપી વાન વધારિડ ઘળુડ ।
 ગુરુ જંપઈ ચંદ્રાવઈ ઘળી, એ વાળી પરશાસન તળી ॥૮૦॥

કામધેનૂને ચરવાનું ઠેકાણું નથી. આગળ એક મોટો ખાડ
 પડ્યો છે, તેમાં ગાય પડે છે ને હાડ ભાગે છે, માટે તારા
 પુત્રને મોકલ ને ખાડ પૂરાવ. ગૌહત્યાની વાત સાંભળીને
 બાપે (હિમાલયે) નાના છોકરાને તેડાવ્યો, વાર ન કરતાં
 તરત અચલ આવ્યો ને પિતાને પ્રણામ કર્યા. પિતાએ તેને
 ઋષિને સોંપ્યો. ઋષિઓએ તેને (અર્બુદ) સ્થાને સ્થિર કર્યો,
 ખાડ પૂરીને તે ત્યાંજ રહ્યો, તેનાથી અચલેશ્વર તીર્થ કહેવાયું.
 ત્યાં પાર્વતિના પ્રાથનાથ (મહાદેવ)નું સ્થાપન કરીને મહિમા
 બહુ વધાર્યો છે. ગુરુ કહે કે હે ચંદ્રાવતી ઘણી ! એવું
 પરશાસન (બીજાઓના ધર્મમાં-બ્રાહ્મણોના પુરાણ) માં કહ્યું છે.

અર્બુદ શિષરિ રહૈ અર્બુદા, તેહ તણં થાનક એ સદા ।
 શ્રીમાતા યે પાસૈ રહૈ, તેહની વાત કેતલા કહૈ ॥૮૧॥
 શ્રીમાતા છિ રૂપનિધાન, આવિડ રસિડેવ પ્રધાન ।
 બોલાવી શ્રીમાતા માઈ, હં રસિડ આવિડ વરરાય ॥૮૨॥
 જાણં તાહરી બેટી વરૂં, વરિ હં કામ કહુ તે કરૂ ।
 હં રસીડ છડં લીલવિલાસ, તુ જા બેટીની પરિસિ આસ ॥૮૩॥
 સાસૂ જાણૈ જોઈૈ આથિ, તુ બેટી વલગાઢં હાથિ ।
 તવ સાસૂ રસીયા સારખૂં, રાખિ રાતિ કરૈ પારખૂં ॥૮૪॥
 બાર ગામ વાસુ વરરાજ, ચિહુ પુહરે જુ બાંધુ પાજ ।

૮૧ થી ૮૩ અર્બુદશિષરે અર્બુદાદેવી રહે છે,
 ત્યાં તેનું હુમેશનું સ્થાનક છે. શ્રી માતા તેની પાસે રહે
 છે. તેના સંબંધમાં કેટલાક વાત કરે છે કે-શ્રી માતા રૂપનો,
 ભંડાર હતાં, તેથી રસિયો નામનો મોટો દેવ (તેમને વરવા)
 આવ્યો. શ્રીમાતાની માને બોલાવીને તેણે કહ્યું કે હું રસિયો
 વર વરવાની ઇચ્છાથી આવ્યો છું. તમારી દીકરી સાથે વરવા
 ઇચ્છું છું. તમે કહેશો તે કામ હું કરીશ. હું રસિયો સર્વ
 રીતે સુખી છું, એટલે તમારી દીકરીની હાંસ પૂરી કરીશ.
 સામુએ વિચાર્યું કે પહેલાં પરીક્ષા કરી જોઉં ને પછી દીકરી
 આપું. પછી સામુએ રસિયાને રાત રાખીને પરીક્ષા કરવા
 માંડી. (તેણે કહ્યું,) વરરાજ! આજ રાતના બાર ગામ વસાવો

આવહ ગિરિ નીપાઈ નવી, તુ બેટી પરણાત્રી હવી ॥૮૫॥
 જાં કૂકડ નવિ વાસહ વલી, શબ્દ કહીનહ સાસૂ વલી ।
 સુંડિઝ રાસિઝ વાસિજાં ગાંમ, બાર પાજનાં કીધાં ઠાંમ ॥૮૬॥
 બાંધી પાજ સકલ તે સમી, થોડી થાકહ છહ બારમી ।
 સાસૂ મનિ પઢઠઝ અંદોહ, શ્રીમાતા ડપરિ અતિ મોહ ॥૮૭॥
 મહ એ થાપી બેટી કરી, એ વર લેઈ જાસિઈ વરી ।
 હું સૂની એકલી નિટોલ, મજ્જ બીજઝ કુળ દેશહ બોલ ॥૮૮॥
 ડમડોલઝ પઢઠઝ મનમાંહિ, એ વર નયણે દીઠઝ કાંઈ ।
 દીધું કામ થયું તતકાલ, દીધા બોલ થયા વિસરાલ ॥૮૯॥

અને આર પહોરની અંદર તેને ફરતી પાળ બાંધો. એ પ્રમાણે જો પર્વતની પાળ નવી બાંધીને આવશે તો તમને મારી દીકરી પરણાવીશ; પણ જો જો, કૂકડો બોલવો જોઈએ નહિ. એ પ્રમાણે કહીને સાસુ ચલી. રસિયો તત્પર થયો અને બાર ગામ વસાવ્યાં, તેમ પાળની પણ તૈયારી કરી. અગિયાર પાળો બરાબર બાંધી ને બારમી પાળ થોડી બાકી હતી, એ વખતે શ્રીમાતા ઉપરના બહુ મોહ (વહાલ)ને લીધે સાસુના મનમાં બરાબરો ઉત્પન્ન થયો. મેં એને દીકરી કરી રાખી છે તે આ વર પરણીને લઈ જશે ! હું એકલી અટુલી પડીશ તો પછી વાતચીત કેવી સાથે કરીશ ? મન

જે દ્રીધા નારીના બોલ, તે જાળેલા જંચી ઢોલ ।
 માંદિહં પોલા તાહરિ નાદ, બનિતા સરસુ કેહુ કાદ ॥૯૦॥
 પતલી સાસુ તવ પ્રદિસમા, કરિ કૂકડ વાસ્યા કાઢિસા ।
 રંગિહ રસિડ બિલબડ થયુ, શ્રીમાતા આગલિ જૈ રહિડ ॥૯૧॥
 દષ્ટોદૃષ્ટિ રહિયાં બે જણાં, ચિત્ત રમાડિ હમ આપણાં ।
 અંગ તણડ ડલિડ સંયોગ, મનશૂં મંડિડ મોટડ મોગ ॥૯૨॥
 બોલ થકી તવ ચૂકી ધરી, સાસુ પંચ ફટાલે કરી ।
 લોક તણડં એ પડિડં પ્રવાહ, ગુરુ બોલઈ સુણિ વિમલડ સાહ ॥૯૩॥
 દેવ તણઈ એ પર્વત દૃષ્ટ, ગૌતમ રિષિ નઈ રહઈ વસિષ્ઠ ।

ગામાડોળ થવા લાગ્યું. વળી વરના તરફ જોયું તો સોંપેલું
 કામ તેટલાજ વખતમાં પૂરું થતું દીડું, એટલે એણે આપેલું
 વચન બાબુપર મૂકી દીધું. સ્ત્રીએ આપેલું વચન તે મોટા
 ઢાલ જેવું બાણવું: તે અંદરથી પોલું ને બહાર અવાજ
 કરનારું. સ્ત્રી સાથે તે વળી વાત શી ! બદલાઈ ગયેલી
 સાસુએ પ્રભાત થતા પહેલાં કારમા ફૂકડા બનાવ્યા, (એ ફૂકડા
 બોલ્યા એથી) રંગીલો રસિયોદેવ નિરાશ થયો ને કામ
 પડ્યું મૂકી શ્રીમાતા પાસે ગયો. (એ પ્રમાણે એમનું લાભ
 થતું અટકીપડ્યું તેથી) બે જણાં (શ્રીમાતા અને રસિયો
 દેવ) દષ્ટોદૃષ્ટિ (સામસામાં) રહ્યાં ને એ રીતે પોતાનું મન
 રંજન કરવા લાગ્યાં. શરીરનો સંબંધ થઈ શક્યો નહિ,

તેહ તળાં થાંનક એ વઢાં, ડૂંગર માંહિ રહિયાં ફક તઢાં ॥૯૪॥
 એ અર્બુદ મિથ્યાતિહં પ્રહિત, સહિગુરિ બોલ વિમલનહ કહિત
 પુહતત વિમલ ગયુ અંબાવિ, ધ્યાન ધરી બિહટત મન માવિ ॥૯૫॥
 ત્રિહુ ઉપવાસે પરતષિ હુઈ, માગિ માગિ વર તૂઠી સહી ।
 પહિલહ વરિ માગિત પ્રાસાદ, અર્બુદ શષર સર્સુ વાદ ॥૯૬॥

એટલે માનસિક ભોગ ભોગવવા લાગ્યાં. વચનબ્રહ્મ થયેલી સાસુને લોકોએ પંચઘટાળી કરી, તેનો લોકપ્રવાહ પડ્યો છે (લોકો હજી પણ ઢેખાળા મારે છે).

૯૪. ગુરૂ કહે, વિમળશાહ સાંભળ । એ પર્વત દેવોને લાયક છે. ત્યાં જાતમ અને વશિષ્ઠકૃષિ રહે છે. તેમનાં એ મોટાં સ્થાન છે, ડુંગરમાં તે એક બાબુપર છે.

૯૫. એ અર્બુદ મિથ્યાત્વી લોકોએ લીધો છે, એવું સદ્ગુરુએ વિમળને કહ્યું. વિમળ અંબાજી પાસે ગયો ને શુદ્ધ ભાવથી તેનું ધ્યાન ધરી બેઠો.

૯૬ થી ૧૦૧. ત્રણ ઉપવાસે દેવી પ્રત્યક્ષ થઈ અને “વરદાન માગ, વરદાન માગ, સંતુષ્ટ છું.” એમ કહ્યું. પહેલુ વરદાન અર્બુદ શિખર ઉપર પ્રસાદ કરાવવાનું માગ્યું. બીજા વરદાનમાં એક પુત્ર માગ્યો, કે જેથી પોતાની પાછળ ધરસૂત્ર

* શ્રીમાતા આગળ રસિયાવાલમની મૂર્તિ છે.

બીજહ વરિ માગિઝ ઇક પુત્ર, જિમ પુઠિહં રાષહ ઘરસૂત્ર ।
 કિહ સુત કહ પોઢઝ પ્રાસાદ, બિહુ વર વચ્છ મ કરોશિ વાદ ॥૯૭॥
 બોલાવી નિજ મંદિરનારિ, વાત પડી છહ વડહ વિચારિ ।
 કુહુ તુ સુત માગઝ વરલદ્ધ, કુહુ તુ જિન પ્રાસાદ પ્રસિદ્ધ ॥૯૮॥
 શ્રી જંષહ સંભલિ ભરતાર, સુત માગિહં વાધહ સંસાર ।
 કે સુત જનમ્યા કુલમંડળા. કે ષંપળ ઝપાવહ ઘળા ॥૯૯॥
 વિરલા બેટા ભગતા હોહ, વિરલા સુત કો કરમી જોહ ।
 કહિના બેટા કહિના તાત, કહિની બેટી કહિની માત ॥૧૦૦॥
 વેગિ કરી માગઝ પ્રાસાદ, બેટાનુ માંણઝ વિષવાદ ।
 વિમલિહં ઝલટ આણિઝ ઘળઝ. વર માંગિઝ પ્રાસાદહ તળઝ ॥૧૦૧॥

આલતુ' રાખે. (દેવીએ કહ્યું,) વત્સ ! બે વરદાન ના માગીશ,
 કાંતો પુત્ર માગ ને કાંતો ભોટો પ્રાસાદ માગ. વિમળે પાતા
 ને ઘરથી સ્ત્રીને બોલાવી, (ને કહ્યું કે) ભોટા વિચારની
 વાત આવી પડી છે. કહો તો વરદાન મેળવીને પુત્ર માગું
 અને કહો તો પ્રસિદ્ધ જિનપ્રસાદ માગુ. શ્રી બોલી, ભતાર !
 સાંભળો, પુત્ર માગવાથી સંસાર વધશે, કોઈ છોકરા કુળ
 મંડળ થાય છે ને કોઈ છોકરા કુળને કલંક ઉપજાવનારા
 નીવડે છે. કોઈ વિરલ પુત્ર લક્ષ્મી નીવડે છે, તેમ કર્મી
 (સત્કર્મી) પણ કોઈ વિરલા પુત્ર હોય છે. કોના બેટા ને
 કોના આપ? કોની મા ને કોની દીકરી? ઉતાવળા થઈને

બાવિડ વિમલ સંહિત પરિવારિ, અર્બુદ જિનપ્રાસાદ વિચારિ ।
 પૂજારા નવિ લાભઈ પાર, મિલીયા મરડા સહસં દમ્યાર ॥૨॥
 એ થાનક શિવ શાસન તળેડું, મહિતા તુલ્યે મ કંહિસિડું ઘણડું ।
 રૂઠાં મંત્રી લેશુ પ્રાણ, થાનક નાપું શવની આળ ॥૩॥
 કરઈ અરડ નઈ મરડઈ બોલ, વરિતું વિરાડિડ મારિ નિટોલ ।
 બોલઈ સદ્દે થયા ઇક મતી, નવિ આપું ઘરણી ઇક રતી ॥૪॥
 માંડિડ કલકલ મરડે મિલી, વલી વિમલ મનાવિ વલી ।
 કાં બોલડ કાં જાડ તાપિ, ધર્મ કાજિ ષપ નહીં સંતાપિ ॥૫॥

પ્રાસાદ કરાવવાનું માગે, પુત્રને માટે શોક કરશે નહિ. વિર.૭.
 બહુ રાજી થયો ને પ્રાસાદ કરાવવાનું વરદાન માગ્યું.

૨. જિનપ્રાસાદ કરાવવા માટે વિમળ પરિવાર સાથે
 અર્ધદાયળ ઉપર આવ્યો. પાર ગામીએ નહિ એટલા બધા
 તેના પૂજારા હતા, અગિયાર હજાર ભરડા મળ્યા.

૩ થી ૧૪. (ભરડાએ કહ્યું,) એ શિવનું સ્થાન છે
 માટે મહેતા તમે બહુ કહેશો નહિ. મંત્રી દુભાતા હો તો જીવ
 લેજો, પણ મહાદેવના સમ બાધને કહીએ છીએ કે અમે
 જગા તો આપવાના નથી. આડાઈ કરવા લાગ્યા, મરડના બોલ
 બોલવા લાગ્યા, બાણે કોઈ મારતું હોય એવો વિનાકારણ
 કોલાહલ કરી મૂક્યો. બધા એકમત થઈને કહેવા લાગ્યા
 કે એક ચોખા જેટલી જમીન પણ નહિ આપીએ.

કહું બોલ તુલશં હું મલુ, મૂંકડ મન્ન તળડ આંમલડ ।
 જુ જોતીં એ થાનક થકું, કાંઈ પ્રગટ હુઈ શ્રાવકું ॥૬॥
 તુ તુલ્લે કરવા દિડ પ્રાસાદ, નહિતરિ તુલ્લ સારિસુ નહીં વાદ ।
 બીજડં સ્થાનક સવિસુ ગ્રહિડં, શ્રીમાતા આગાલિ જે રહિડં ॥૭॥
 તે મુઈ સવિ કહિ તેતલઈ, જોડ જોવરાવડ તેતલઈ ।
 હમ કહીનિ મરડા વલ્યા, મંત્રીસર અંબાઈ મિલ્યા ॥૮॥
 ધરી ધ્યાન કરિ બઝઠડ યક્ષ, અંબાઈ હોઈ પ્રત્તક્ષ ।
 વિમલિડં વાત જળાવી તાંમ, પૂજારાશું પરાઠિડં આંમ ॥૯॥
 કહિ અંબાવિ હૂઆ તુલ્લે મલા, શ્રીમાતા આગાલિ યે શલા ।
 તે ટંકાવી અલગી રાષિ, પાસડં કરડા મરડા સાષિ ॥૧૦॥

ભરડાઓએ લેગા થઈને કળકળાટ કરવા માંડ્યો.
 વિમળ તેમને ફરી ફરી મનાવા લાગ્યો. તમે શું કરવા તપી
 જાઓ છો ને શા માટે કલહ કરો છો ? ધર્મને માટે જમીન
 જોઈએ છે. માટે દીલગીર ન થાઓ. મનનો રોશ મૂકો,
 હું તમને એક લલી વાત કહું, જો આ જગા તપાસતાં
 એમાંથી કંઈપણ શ્રાવકના તરફનું મળી આવે તો તમે
 પ્રાસાદ કરવા દેજો ને જો ના મળે તો પછી તમારી સાથે
 કંઈ તકરાર નથી. અહીંથી શ્રીમાતા છે ત્યાં સુધીના
 વિશાળસ્થળ જેટલી જમીન તપાસો, એમ કહીને

હમ બોલઈ અંબાઈ અંબ, તે હેઠલિ દાદાનું બિંબ ।

લાષ અગ્યાર વરિસનું ઘડિયું, કરમિહં કરિ તુહ્યારિહં ચાડિયું ॥૧૧॥

ષેત્રપાલ અંબાઈ તળી, પાસઈ મૂરતિ કાઢે ષળી ।

હમ કહી અંબાઈ વલ્યાં, ભરડા સરસા મંત્રી મિલ્યા ॥૧૨॥

કીઘડું કહિયું અંબાઈ તળડું, ભરડા મન્ન મનાવિડું ઘળડું ।

મોટડ મઢ કરાવિડ યહાં, હવડાં દાદુ દીસઈ યહાં ॥૧૩॥

ષેત્રપાલ અંબાઈ તળી, દેતી દાંન મૂરતિ આપળી ।

કામિનિ સહિત કરાવિડું જૈ, તીરથિ જૈન થાપના હુઈ ॥૧૪॥

ભરડા છૂટા પડ્યા. પછી મંત્રીશ્વર અંબાળ પાસે ગયા. અંબાળનું ધ્યાન ધરીને બેઠા એટલે અંબાળ પ્રત્યક્ષ થયાં. વિમળે તેમને બધી વાત કહી અને કહ્યું કે પૂજારાઓ સાથે આવી સરત કરી છે. અંબાળએ કહ્યું કે તમે ઠીક કર્યું છે. ભરડાઓને સાક્ષી રાખીને શ્રીમાતા પાસે જે શિલા છે તે ફેાડાવીને દર કરો, એટલે તે નીચેથી અગિયાર લાખ વર્ષનું ઘડેલું દાદાનું બિંબ નસીબના બળે તમારે હાથ આવશે, એવું માતા અંબાળએ કહ્યું. અંબાળ પાસેથી ક્ષેત્રપાળ મૂર્તિ ખાદી કાઢશે, એવું કહીને અંબાળ વિદાય થયાં. પછી મંત્રી ભરડાને મળ્યા અને અંબાળએ કહ્યું હતું તે પ્રમાણે કર્યું તેમજ સારી રીતે ભરડાઓનું મન મનાવ્યું. હમણાં જ્યાં મોટો મઠ કરાવ્યો છે, તે સ્થળે દાદા દેખાયા. ક્ષેત્રપા

આગલિ આલેષિડ પ્રાસાદ, ભરડે સરડે માંડિડ વાદ ।

ભૂમિ અહ્મારી વહિચિણિ પડી, વિણ ગરાથિઈં નવિ લાભઈ વડી ॥૧૫॥

સોવનટંકા માંડુ ડાલિ, જાં પ્રાસાદ તળી હુઈ પોલિ ।

પપતી ભૂમિ તુહ્મારી કરુ, તુ લેશુ જુ કરશુ વરુ ॥૧૬॥

તવ સોવન ટંકા પાથરી, જણ જાંણે માંડી સાથરી ।

જિહાં વિચિ અલગ અગાશી રહઈ, ભૂમિન આલુ ભરડા કહઈ ॥૧૭॥

સૌનેયા માંડિઆ ચુકડે, તે ડપરિ જુ પંચમ ચડે ।

આપું ભૂમિ અહ્મે તુ હસી, કામ તુહ્મારું કરશું ધસી ॥૧૮॥

વિમલિઈં તે વરિ માંની વાત, સૌનેય જુ જુડાશિ ધાત ।

માંડિડં કાજ જુ શ્રાડઈ ચડઈ, કુળ ગજડં સોનૈઆ વડઈ ॥૧૯॥

જાની અંબાણની અને પોતાની સ્ત્રી સહિત દાન દેતી મૂર્તિ
ત્યાં કરાવી ને જૈનતીર્થની સ્થાપના થઈ.

- ૧૫થી ૨૧. આગળ કોટ કરવા માડ્યો, તે વખતે ઝેરીલા
ભરડાઓએ તકરાર લીધી કે આ જગા તો અમે વહેંચી
લીધેલી છે, માટે વગર પૈસે તો મળશે નહિ. કોટના દર-
વાજા સુધી સુવર્ણટંકાની આળો પાથરો એ પ્રમાણે ખર્ચ
કરો ને જોઈએ તેટલી જગા લો. તે વખતે બાણે પથારી
કરી હોય તેમ સુવર્ણ ટંકા પાથર્યા ! વચ્ચે અગાશી છે તે
જગા નહિ આપીએ એમ કહી ભરડાઓએ કહ્યું કે સૌનેયા ચાર

આપ્યા સૈનૈયા યમ કહ્યા, સંતોપ્યા સવિ મરડા રહિયા ।
 તેઢ્યા સૈલાવટ સહ સાત, જે જાંણહ વરતાવી વાત ॥૨૦॥
 વિદ્યા વાસ્તુ વિશેષિહં લહહ, જે પૂછવાના ઉત્તર કહહ ।
 પૂછહ મંત્રી નવ નવ મેદિ, ઉત્તર આપહ વડહ વિછેદિ ॥૨૧॥

દૂહા.

પરિ પ્રાસાદ અનેક છહં, સુણિ મંત્રીસર સાર ।
 એકવારુ દોવાર હુહ, ત્રિવારુ ચડવાર ॥૨૨॥

આર પ્રમાણે મૂક્યા છે તેના ઉપર જો એક એક વધારીને
 પાંચ પાંચ કરો તો ખુશી થઈને અને જમીન આપીશુ અને
 ધણીને તમારું કામ કરીશું. વિમળે એ વાત પણ માની
 કે, ભલે સૈનૈયાથી કામ થશે. આરંભેલું કામ જો સરાટે ચડતુ
 હોય તો સૈનૈયા શા લેખામાં છે ? જેટલા માન્યા તેટલા
 સૈનૈયા આપ્યા, એથી ભરડાઓએ સંતુષ્ટ થઈ તકરાર મૂકી
 દીધી. પછી ઉત્તમ કારીગરી કરી જાણનારા સાતસેં સલાટ તેડ-
 વ્યા. વાસ્તુવિદ્યા સંપૂર્ણ જાણનારા અને પૂછેલા પ્રશ્નનો ખુલાસો
 કરી શકે તેવા તે સલાટોને મંત્રીએ અનેક પ્રકારે પૂછવા
 માંડ્યું ને સલાટોએ સ્પષ્ટતાથી તેના જવાબ આપવા માંડ્યા.

૨૧ થી ૨૪. (કારીગર સલાટ કહે છે,) દેહરાં અનેક
 પ્રકારનાં છે. એક દ્વારનાં, બે દ્વારનાં, ત્રણ દ્વારનાં અને આર
 દ્વારનાં. મંડપે મંડપે સોળ સોળ સ્તંભ મૂકાય અને દરેક

મંડપિ મંડપિ મંડીઈ, સોલ સોલ જુ થંમ ।

થંમિ થંમિ પળ પૂતલી, નાટક કરસી રંમ ॥૨૩॥

ચિહું દિસિ મંડપ મંડળી, તિહું દિસિ પોલિ સુરંગ ।

મેલ્યા મંડપ ઉપજઈ, અઠોતર સડ ચંગ ॥ ૨૪ ॥

ચ્યારિ અઠ કિહાં ઉપજઈ, બાર સોલ કિહાં વીસ ।

તુ પંચ્યાશી ઉપજઈ, જુ દિશિ દિશિ ઇકવીસ ॥૨૫॥

ચુપૈ.

મડપ પ્રથમ શલાકા કહિઉ, આગલિ ગૂઢમંડપ તે રહિઉ ।

ત્રીજઉ તે નૈવેદ્ય વષાણિ, ચઉથઉ તંદુલમંડપ જાણિ ॥૨૬॥

સ્તાંભે નૃત્ય કરતી રંભાની પાંચ પાંચ પુતળી મૂકાય. ચારે તરફ મંડપો અને ત્રણ તરફ સુંદર દ્વાર મૂકાય, તો એક દરે એકસો આઠ ઉત્તમ મંડપ થાય. કાંતો ચાર, કાંતો આઠ, કાંતો બાર અને કાંતો વીસ (મંડપ થાય). જો દરેક બાબુએ એકવીસ એકવીસ (મંડપ) મૂકીયે તો કુલ પંચ્યાસી મંડપ થાય.

૨૬ થી ૩૦. પહેલો શલાકા-શલાકામંડપ, બીજો ગૂઢમંડપ, ત્રીજો નૈવેદ્યમંડપ, ચોથો તંદુલમંડપ, પાંચમો સ્નાત્રમંડપ, છઠો ચોકીમંડપ, સાતમો સમોસરણમંડપ. આઠમો નાટકમંડપ, નવમો ગીતમંડપ, દશમો વાણત્ર

મંડપ સ્નાત્ર પંચમુ જોઈ, છટ્ટુ ચડકીમંડપ હોઈ ।
 મંડપ સમોસરણ સાતમુ, નાટકમંડપ તે આઠમડ ॥૨૭॥
 નવમુ ગીતમંડપ તે નાંમ, દસમુ મંડપ વાજિત્ર ઠામ ।
 કૌતકમંડપ અગ્યારમુ, બોલિડ ચંદ્રમંડપ વારમુ ॥૨૮॥
 માલા ઉચ્છવ જયયે કહિયા, મંડપ પંનર પૂરા થયા ।
 રંગમંડપ નહ મંડપનાલિ, સોલ સતર સૂધા સંભાલિ ॥૨૯॥
 મંડપ કહિડ બલાળા વલી, મેઘનાદ પૂરહ મનરલી ।
 માલીમંડપિ તેવીસમહ, મંડપિ પોલિ પોલિનહ ગમહ ॥૩૦॥
 ચિહુ દિશિના મેલ્યા જૂ જૂઆ, તુ મંડપ ચડરાસી હૂઆ ।
 શિષર તળા મંડપ છિ યેહ, ચિહુણ પાસે શ્રીષા તેહ ॥૩૧॥
 મંડપ, અગિયારમો કૌતુકમંડપ, બારમો અદ્રમંડપ, તેરમે
 માળામંડપ, આદમો ઉત્સવમંડપ, પંદરમો જયમંડપ
 એ પ્રમાણે પંદર મંડપ પૂરા થયા. સોળમો રંગમંડપ
 સત્તરમો નાળમંડપ, અઠારમો બલાળામંડપ, અને આઠ
 છીસમો મનની અભિલાષા પૂરી કરનાર મેઘનાદનો મંડપ
 વીસમો માળીમંડપ, અને એકવીસમો પોળીયાને ગમતે
 પોળમંડપ છે.

૩૧-૩૨-૩૩. ચારે તરફના જૂદા જૂદા મંડપનો સ
 વાળો કરીએ તો ચોરાસી મંડપ થાય. શિખરના જે મંડપ
 છે તે ચારે તરફ ચરખા છે. જે તેને ઉપરના ચોરાસી-

જુ મેલડ ચડરાશી માંદિ, તુ પંચ્યાસી પૂરા થાઈ ।

ચિહુમુષિ ચિહુ ચિહુની પરાસિદ્ધિ, જેતા તે મુષ તેતી વૃદ્ધિ ॥૩૨॥

સંભલિ મંત્રી વલી વિચાર, ભૂમિ દેષિ કીજઈ વિસ્તાર ।

ઉપરિ શષર શષર નવિ ચડઈ, જુ કીજઈ તુ ત્રૂટી પડઈ ॥૩૩॥

ભૂમિભાગ જોઈ જસવાદ, પૂરવ મુષ થાપુ પ્રાસાદ ।

સવિ સાવટૂ દીયા શણગાર, સોવિન કલશ ભરિયા મંડાર ॥૩૪॥

કરિ સોવન સાંકલાં ઉદાર, શલાવટ મનિ હરિષ અપાર ।

લાગા લાષગમે મજૂર, કરઈ કામનાં ચાલઈ પૂર ॥૩૫॥

સાત પુરિસ તલ પાયાતણડ, થિડ અવસર પૂરણીઈ ઘણડ ।

મેળવીએ તો બધા થઈને પંચ્યાસી મંડપ થાય. ચાર ચાર ની ચોમુખી પ્રસિદ્ધ છે, તે જેટલાં મુખ વધારે તેટલા મંડપ વધારે. મંત્રી સાંભળો ! જમીનના પ્રમાણુ પ્રમાણુ વળી વધારે પણ કરી શકાય. (પુરતું પ્રમાણુ વિચાર્યા વગર આ-રંભે તો) શિખરે શિખર કરી શકાય નહિ, ને કરીએ તો તૂટી પડે.

૩૪-૩૫. ઉત્તમ ભૂમિ જોઈને પૂર્વાભિમુખ પ્રાસાદ કરો. સર્વ કારીગરોને શણગાર આપ્યા તેમજ સોનાના કળસ અને ભરેલા ભંડાર અર્પણ કર્યા. હાથે સોનાનાં સાંકળાં પહેરાવ્યા થી સલાટ મનમાં બહુ હર્ષ પામ્યા. લાખો મનુરો કામે લાગી ગયા, એક સરખો કામનો તડાકો ચાલી રહ્યો.

વહિલી વિમલ જણાવી વાત, ભરી સાંઢિ સહ લ્યાવુ સાત ॥૩૬॥

સોનૈયા રૂપૈયા તણા, લિડ બદરા પૂરણીઈ ઘણા ।

આવિડ વિમલ વહઈ ઘણ સાંઢિ, સાંમી બદરા અઢગા કાઢિ ॥૩૭॥

ઈણ બદરે વીજડ ડગમગઈ, માંડયાં ઘર નવિ આજઈ વસઈ ।

સોવન રૂપ ગલાવી કરી, તેહની રૂંટ પઢાવી ષરી ॥૩૮॥

તેહનૂં વેજિડ સંપટ રહઈ, તે ડગમગ થા કિમહિ ન લહઈ ।

સોવન ટંક ગલાવઈ જાંમ, વિમલ કસુટી પુહતુ તાંમ ॥૩૯॥

મૂત્રધાર જોઈ કસવઠી, વિમલમંત્રિ ણ ગાઢડ હઠી ।

યે યે બોલ કહિયા યમ યમઈ, તે તે મરણિ ન મૂકઈ કિમહિ ॥૪૦॥

૩૬. સાત માથોડાં ઉંઠો પાથો ખોઘો, જેની પૂરણી કરતા ઘણો વખત લાગ્યો. વિમળે પહેલી ખબર આપીને પછી સોનૈયા રૂપૈયાથી સાતસે સાઠ ભરી આણી પાયા પૂરણીમાં સારી રીતે આ સોનૈયા રૂપૈયાના ખદરા લો (એણે વિમળે કહ્યું), વિમળ ઘણી સાંઢો લાધને આવ્યો ત્યારે તેને કારીગરોએ કહ્યું કે) સ્વામી ! એ ખદરા છેટે રાખો, એ ખદરાથી ઉપર ઢરેલું ચણતર ડગમગતું થશે ને આર લેલા પ્રાસાદનું કામ થઈ શકશે નહિ. (કારીગરોએ એણે કહ્યું ત્યારે) વિમળે સાતું રૂપું ગળાવીને તેની મોટી ઇંટો પઢાવી અને કહ્યું કે આતું ચણતર સજ્જડ થઈ શકશે, કોઈ રીતે ડગમગશે નહિ. ઇંટો મૂકે જ્યાં મુત્રધારનું કામ ગળાતા હતા ત્યાં વિમળે કસોટી

વસ્તુ.

સત્ત સમરથ સત્ત સમરથ, સત્તગદ માંહિ ।
 સત્ત વડા તેણહ કારણિહં, સત્ત પેતિ જિન ભત્તિ વાવહં ।
 સુગુરુ આણ નિતુ શરિ વહહ, દાંન શીલ નિતુ ભાવિ ભાવહ ॥
 રણિ રાઝલિ સૂરા સદા, દેવી અંબાવિ પ્રમાંણ ।
 પોન્નઆહ પરગટ્ટમલ્લ, મરાણિ ન મૂંકહ માંણ ॥૪૧॥

ચુપે.

સ્વામી સોવન વદરા યેહ, હવડાં અલગા રાખુ તેહ ।
 અવસરિ વાત કહીશિ વલી, વેજૂં ચાલહ યમ મનરૂલી ॥૪૨॥

લઇને પહોંચ્યો. કસોટી જોઇને મિસ્તરીએ જાણ્યું કે વિમળ
 મત્રી પાકો ખંતીલો-આગ્રહી છે, જે જે વળતે જે જે
 ખાલ કહો છે તે મરતા સુધી કાંઈ રીતે છોડતો નથી.

૪૧. સત્ય સમર્થ છે, સત્યશ્રેષ્ઠ છે, તેથી સત્યગદમાં
 અને સત્યક્ષેત્રમાં જિનખીજ વાવે છે. સદ્ગુરૂની આજ્ઞા હુમેશ
 શિર માન્ય કરે છે અને દાન, શીલ, તપ તથા ભાવ ભાવે
 છે. યુદ્ધમાં સદા શૂરા રાવત છે. આંખાણ માતાની જેને
 ઉપાસના છે એવા પ્રકટમલ્લ પોરઆહ મરતાં પણ
 ટેક છોડતા નથી.

૪૨. (મિસ્તરીએ કહ્યું) સ્વામી ! સુખશુભદરા હમણું

ભૂમિધણિ છિ વાલીનાહ, તેણહ લંપટિ લાઘત વાહ ।

યે યે વેજત દીહઈં ચડહ, તે તે સઘલતં રાતિં પડહ ॥૪૩॥

ઈમ કરતાં હોઆ છ માસ, થયા શલાટ સવે નિરાસ ।

આવી પૂછહ વિમલડ સાહ, તેતલહ આવિત વાલીનાહ ॥૪૪॥

કલકલત ક્રોધિં ધમધમહ, માહરું ઠામ ન મૂકતં કિમહ ।

કહિનુ જિન કહિનુ પ્રાસાદ, કુળ માંડહ મજ્ઞ સરિસત વાદ ॥૪૫॥

રહેવા દો, વખત આવ્યે એને માટે કહીશ. મન આનંદ પામે એ રીતે અણુતર ચાલવા લાગ્યું.

૪૩. વાળીનાથ એ ભૂમિનો સ્થાનાધિપતિ હતો, તે લંપટે લાગ સાધ્યો. દિવસે જેટલું અણુતર ચાલે તે બધું રાત્રે પડી જાય. (વાળીનાથ પાડી નાંખે,) એવું છ મહિના સુધી ચાલ્યું, એથી સલાટ નિરાશ થયા. વિમળશા આવી ને પૂછવા લાગ્યો એટલામાં વાળીનાથ આવ્યો. ક્રોધથી ઉશ્કે રાચેલો તે બોલ્યો, કોઈપણ રીતે હું માફ સ્થાન છોડવાને નથી. જિન કોણ ને પ્રાસાદ કોણ ? મારી સામે કોણ થઈ શકે એવો છે ? મેં ઘણા દેવ અને ઘણા કિર્તરને જીત્યા છે ને ઘણા રાજાઓના નાદ ઉતાર્યા છે. વિમળ વાણીઆ જેવા માણસ તો શું, પણ આખું ત્રિભુવન મારા મનથી હિસાબમાં નથી. વિમળે કહ્યું, વાળીનાથ ! દૂધ, ખાંડ, લાડુ ને લાપસીનું બળી બિદાન લો, જે પ્રસન્ન થઈને મદદ

મહ જીતા સુર કિંનર ઘણા, નાદ ઝૂતાર્યા નરવર તણા ।
 વિમલ વણિગ શરણા સ્યા લોક, મહારહ મનિ ત્રિભોવન તે
 ફોક ॥૪૬॥

વાણિગ મળહ સુણિ વાલીનાહ, ધીર ષાંડ મોદક લિહં લાહ ।
 આલ્હ બલિ જુ આપુ ધીર, તેતલહ બો લિહ બેતલવીર ॥૪૭॥
 જીવ તણી બલિ દિહ મંત્રીસ, તુ હં હીહ ન આણતં રીસ ।
 રહિહ મંત્રી મનિ લાગી સોહ, વેજૂં સદા સમારે હોહ ॥૪૮॥
 પડી રયણિ કરિ ષાંઢૂં ધરી, દીવા છાહિ રહિહ સત્તરી ।
 વાવિહ વાલી તે વિકરાલ, ધાયુ મંત્રિ તે દેહ ફાલ ॥૪૯॥
 જાં ગયમર ગજ ગર્જિત કરહ, પરથલ પાળી સાલરિ વરહ ।
 પુચ્છ ગુચ્છ પોઢતં શરિ ધરિ, જાં કરહુ નાચહ કેસરી ॥૫૦॥

કરો તો હું એ બળિદાન આપું. એ સાંભળીને ક્ષેત્રપાળવીર
 બોલ્યો, જે શુવનું બળિદાન આપે તો હું મનમાં રીસ
 રાખું નહિ. મંત્રીના મનમાં એ બોલ સાલ્યો, પણ તે ચૂપ
 રહ્યો. ને હંમેશની માફક અણુતર પાછું ફરી સુધરાવ્યું. રાત
 પડતાં હાથમાં તરવાર લઈને દીવાની પાછળ સંતાઈ રહ્યો.
 જે વખતે વિકરાળ વાળી આવ્યો તે વખતે ફાળ ભરીને મંત્રી
 તેના તરફ ધાયો. સિંહ જેમ હાથીના ઉપર તલપે,
 પૃથ્વીપરનું પાણી જેમ સમુદ્રમાં ધસે અથવા કરડો સિંહ

ષેતલવીર હતુ યે વંક, દીઠડ વિમલ થયુ તે રંક ।

રાવ કરઈ અંબાઈ કહઈ, વિમલ ન માનઈ જો મૂંહનઈ ॥૧૦॥

અંબાઈ કહિ ષેતલ જાણિ, એહશૂં કોઈ ન પુહચઈ પ્રાણિ ।

સંતોષી કીધડ સાંસતુ, નૈવજ દેસિઈ મનિભાવતુ ॥ ૧૧ ॥

જુ તું બલતુ માગિશિ જીવ, તુ નહીં છૂટું કરતુ રીવ ।

એહની હાકં ફાટિ આમ, એહશૂં બલ કરતાં નહીં લામ ॥૧૨॥

જુ તૂ કાંઈં યાન કરેશિ, જુ તું એહશૂં બલ માંડેશિ ।

એહ વણિગ નહિ કહિનઈ હાથિ, ધરી નાક નાથેસિઈ નાથિ ॥૧૩॥

ફોકટ તું બલ ઘાલિ મ મૂછિં, તે તુજ સાહી લાંબઈ પુંછિ ।

નિરદય નર નવિ માનઈ આંણ, ઇહાં તાહરુ છઈ વિનય વનાંણ ॥૧૪॥

માથે 'પૂછડું' મૂકીને નાચતો હોય (તેવો વિમળ તરવાર ઉગા
મીને વાળી ઉપર ધસ્યો). ક્ષેત્રપાળ વીર આકરો હતો, પણ
વિમળને જોઈને તે રાંક થઈ ગયો. અહીં કંઈ નહિ આશ્ચર્ય
ત્યારે તેણે અંબાજી પાસે જઈને ફરિયાદ કરી કે બુઝો,
વિમળ તો મને પણ માનતો નથી ! અંબાજીએ કહ્યું, ક્ષેત્રપાળ !
એને કાંઈ પ્રાણીથી પહોંચી શકાય એવું નથી. અંબાજીએ
તેને સમજાવી ઠંડા પાડ્યો ને કહ્યું કે તને મનભાવતું
નૈવેદ્ય અપાવીશ; પણ જો પાછો તું જીવનું બળિદાન
માગીશ તો પછી ફરિયાદ કર્યે છૂટવાનો નથી. એની હાકથી

તુલ્સે મ થાસિડ બતિ આકલા, દેવરાવિસુ તિલવટ બાકલા ।

વડાં વેઢમી નહ લાપસી, દિધ્વે બલિ ષેતલ થિડ ષુશી ॥૧૧॥

વાલીનાહ મનાવિડ જૂડ, તવ પ્રાસાદ ગભારુ હુડ ।

ધન થોઢું લાગહ આપણડં, કરુ કાંમ સવિ સોવિન તણડં ॥૧૨॥

મોટા પુરષ સંઘવી કહહ, સોવન જિનમંદિર કિમ રહહ ।

હવે આવહ છહ પડતુ કાલ, તુજ સરિષા કિહાંછહ મૂપાલ ॥૧૩॥

આલ કાટે છે, માટે એની સાથે સામા થવામાં લાલ નથી. જે તું એનો કંઈ બગાડ કરીશ અથવા એની સામે થઈશ તો એ વાણીઓ કોઈના હાથમાં નથી, પકડીને નાકમાં નાથ ઘાલશે. એની સામે નકામું અભિમાન કરીશ નહિ, નહિ તો એ તારું પૂછડું પકડીને ફેંકી દેશે. એ માથાફરેલ કોઈનું કહ્યું માનવાનો નથી, માટે આ ઠેકાણે તો વિનયથી વર્તવા માંજ રહ્યાપણ છે. તું બહુ ખીજવાઈશ નહિ, તને તલવડાં, બાકળા, વડાં, વેઢમી ને લાપસી અપાવીશું. (અંબાજીના કહેવા પ્રમાણે) બલિદાન આપવાથી ક્ષેત્રપાળ ખુશી થયો.

૫૬-૫૭. વાળીનાથને એ પ્રમાણે મનાવ્યો ત્યારે પ્રાસાદનો ગભારો થયો. (વિમળે કહ્યું કે) ખર્ચ બહુ થોડું થાય છે માટે બધું સુવર્ણકામ કરો. મોટા શેઠીયાઓ અને સંઘવીઓએ કહ્યું કે સોનાનું જિનમંદિર રહેશે કેમ? હવે મડતો કાળ આવે છે, તારા જેવા રાજા ક્યાં છે?

આરાસણિ ઝઘાડઝ ષાંણિ, નીપાઝ તેહના પાષાણ ।

જોતરીયા રહકલ સંચરહ, બલદ બહઠા કૂલિરિ ચરહ ॥૧૮॥

કીજહ સબલાં નાંગર દોર, કીજહ જણ જે જાણહ જોર ।

આરાસણથી ઝંચા ચડહ, પાહણ રૂપામૂલિહં પડહ ॥૧૯॥

માંડિઆ મંડપ નહ થિર થંમ, ઘડી પૂતલી રૂપિહં રંમ ।

ઘાટ પાટ તોરણ કોરણી, વંડ કલસ ધજ ફલકહ ઘણી ॥૨૦॥

દીપહ દેહરા તળી ફમાલ, આગલિ ચઝક રચિઝ ચઝસાલ ।

૫૮. (સંઘવી વગેરેનું કહ્યું 'માનીને વિમળે કહ્યું કે,) આરાસણ (કુંભારિયા)માં ખાણ ઉઘાડો ને ત્યાંના પાષાણ તૈયાર કરો. જોતરેલાં ગાડાંની હાર ચાલતી થઈ, અનેક બળદો એકા એકા કુલેર ખાવા લાગ્યા.

૫૯. મજબુત દોર, મજબુત તરીલાં તેમજ બળવાન અને સુક્તિથી કામ કરી બાણુનારા મજબુરો રોક્યા. આરાસણથી પથ્થરો લઈઝિંધને આણુ પર ચડાવતાં દરેક પથ્થર રૂપાની કીંમતે પડવા લાગ્યો.

૬૦-૬૧. મંડપો રચાયા અને દૃઢ સ્તંભ ગોઠવાયા રૂપાળી રંભા જેવી પુતળીઓ બનાવી અને દરવાજા, કમાનો, કોતરકામની કારીગિરી વગેરે સર્વ તૈયાર થઈ ગયું. વંડ, કલસ અને ધ્વજા બળકવા લાગ્યાં. દેહરૂં તેજઝપૂર્ણ દીપવા લાગ્યાં. આગળ ચતુષકોણ

સત્રુંજ અષ્ટાપદિ ગિરનારિ, તેહ તળા માંડિયાં અવતારિ ॥૧૧॥
 નેઢા વેઢા બંધવ જોડ, તેહ તળા સુતનિહં થિંડં કોડ ।
 દશરથ નાંમિ પ્રસિદ્ધં એહ, વિમલ તળંડ મત્રીજુ તેહ ॥૧૨॥
 હસ્તિશાલ યે આગલિ ષડી, વિમલ મૂર્તિ તે ઘોડહ ચડી ।
 હરષિં ધન ષરચિંડં આપણંડં, એ કરણી મત્રીજા તળંડ ॥૧૩॥
 નાચ ગીત નાટક નવરંગ, થાનકિ થાનકિ મૂરતિ ચંગ ।
 કુસમ કલી ડતરહ અનેક, વારુ વાડી તળા વિવેક ॥૧૪॥

ચોક કર્યો. શત્રુંજય, અષ્ટાપદ કે ગિરનારનાં દેહરાંતુ' બીજુ' રૂપ હોય તેવી રચના કરી.

૧૨-૧૩. નેઢા અને વેઢા એ નામના બે ભાઈ હતા, તેમના દીકરાને કોડ થયો. દશરથ એ નામથી તે પ્રસિદ્ધ છે, તે વિમળનો ભત્રિજો હતો. (હાલમાં) આગળના ભાગમાં જે હસ્તિશાળા છે, અને જેમાં વિમળની ઘોડાપર સ્વાર થયેલી મૂર્તિ છે, તે બધું એ ભત્રિજાએ હર્ષથી ધન બચાવેને કરાવ્યું છે.

૧૪. (વિમળશાહે કરાવેલા પ્રાસાદમાં) નાચ, ગીત, નાટક વગેરે અનેક રંગરાગ (ચાલતા રહે તેવી ગોઠવણ કરી), દરેક સ્થાન માટે સુશોભિત મૂર્તિ, અને પુષ્કળ ફૂલ ઉતરે એવી સુંદર વાડીઓ કરાવી.

વિમલમંત્રિ મનિ ઝલટ ઘળડ, વિસ્તર કરહ પ્રતિષ્ઠા તળડ ।
લોક લક્ષ આવહ અભિરામ, ધર્મઘોષસૂરિ તેઢ્યા તામ ॥૬૫॥

॥ વસ્તુ ॥

વિમલ વસહી વિમલ વસહી વિમલ પ્રાસાદ ।
પિત્તલમહ અઢાર ભારની, આદિનાથ પ્રતિમા પ્રસિદ્ધી ।
સંવત ૧૦૮૮ વર પ્રતિષ્ઠ શુભ લામિ કીધી ।
દંડ કલસ ઘજ લહલહહ ઉત્સવ મેરુ સમાન ।
મૂલનાયક થિર થાપીયા, યમ ઉદયાચલિ માંણ ॥૬૬॥

ચુપૈ.

વિમલમનોરથ ચડિઆ પ્રમાણિ, બદિળ બોલહ મંગલ વાંણિ ।

૬૫. અતિ ઉલટવાળા વિમળમંત્રીએ હુવે પ્રતિષ્ઠાની તૈયારી કરી. આનંદ પામતા લાગેા લોક આવવા લાગ્યા, તેમ ધર્મઘોષસૂરિને પણ તેડાવ્યા.

૬૬. ઉદયાચળે સૂર્ય હોય તેમ વિમળવસહિનાં વિમળનાં દેહરાંમાં પિત્તળની અઢાર ભારની મૂળનાયક આદિનાથની પ્રસિદ્ધ પ્રતિમાજી સંવત્ ૧૦૮૮માં શુભ લગ્ને મોટા ઉત્સવથી પ્રતિષ્ઠા કરી. દંડ, કળસ અને ધ્વજ જળહુળવા લાગી.

૬૭. વિમળના મનોરથ સિદ્ધ થયા, ખંદીજનો મંગલ

સંઘ લોક પહિરાવિડં સહૂ, મહીઅલિ ઉત્સવ કીધા બહૂ ॥૬૭॥

મેરુ સરીસુ માંડઈ વાદ, ઇંદ્રભવનિ અધિકુ પ્રાસાદ ।

જોતા ચિતિ ન મેરુહણ જાઈ, આવઈ ઝલટ અંગિ ન માઈ ॥૬૮॥

અર્બુદ શષર અનોપમ કિદ્ધ, તેડી સંઘ મલામણ દીદ્ધ ।

ગ્રામ તળા કીધા ગ્રાસીયા, પોરુઆડ પાસઈ વાસીયા ॥૬૯॥

આદિ જનમ કલ્યાણક સુણડ, ચૈત્રિ અંધારી આઠમિ તળડ ।

તિહાં જિનવર પૂજાહતાં, પૂજારા પામઈ કળહતાં ॥૭૦॥

આજ લગઈ તે ચાલઈ રીતિ, અમરષ કોઈ ન આળઈ ચિંતિ ।

તીરથ વાલિડ વિમલ પ્રધાંનિ, સહૂ સંતોષ મનાવિડ દાંનિ ॥૭૧॥

૭૧. જાણી જોલવા લાગ્યા. સંઘના સૌ લોકોને પહેરામણી આપી અને મોટો ઉત્સવ કર્યો.

૬૮. મેરુ સાથે હોડ પાડે (ખરોખરી કરે) એવો અને ઇંદ્રભવનથી પણ ચઢતો પ્રાસાદ કરાવ્યો, જે જોતાં મનમાં ઉલટ સમાય નહિ કે મન ધરાય નહિ.

૬૯. અર્બુદ શિખર અનુપમ બનાવ્યું, ને સંઘને જોલાવીને તેની ભાળવણી કરી. ગામના ગ્રાસ આપીને પોરુ-આડોને પાસે વસાવ્યા.

૭૦.-૭૧-૭૨. પહેલા જન્મ કલ્યાણક (વર્ષગાંઠ) ચૈત્રવદિ આઠમે જિનવર પૂજતા થયા, ને પૂજારા રિદ્ધિ પામવા લાગ્યા. આજ સુધી (અંથ રચાયે ત્યાં સુધી) એ

મુઢિહ મુઢિહ વાધિહ વ્યાપ, ચિહં દિશિ અધિકુ ચઢિહ પ્રતાપ ।

લણિગ વસહાના જૂજૂઆ, એ પ્રાસાદ પછહ સવિ હૂયા ॥૭૨॥

સંઘલોક વલીહ પરિવાર, સાથિહં ધર્મઘોષ ગણધાર ।

હરણિહ વિમલ ચંદ્રાવહ ધણી, પાછા આવ્યા મંદિર મળી ॥૭૩॥

માગત લોકે માગિહ દૂહ, કરમી કરપવૃક્ષ તે હૂહ ।

કરહ રાજ તે લીલવિલાસ, ચિંતામણિ પરિ પૂરહ આસ ॥૭૪॥

આલસ નિદ્રા અલગી કરુ, કવિતા બોલ કર્ણકે ધરુ ।

રીતિ ચાલે છે, કોઈ મનમાં ઇર્ષા લાવતું નથી. વિમળપ્રધાને
સોને દાનથી સંતુષ્ટ કર્યા અને તીર્થ વાળ્યું. એકથી ખીજે,
ખીજથી ત્રીજે એમ ગયાતિ વધતી ચાલી ને સર્વ સ્થળે
મોટું માહાત્મ્ય પ્રસર્યું. લૂણીગવસહિના પ્રાસાદ છે તે જાણ્યા.
મે બધા પછીથી થયા છે.

૭૩. ઉત્સવ પૂરો કરીને સૌ સંઘપરિવાર પાછો
ગયો, ધર્મઘોષ ગણધર પણ તેમની સાથે ગયા, હર્ષ પામેલો.
ચંદ્રાવતીધણી પોતાને ઘેર આવ્યો.

૭૪. માગણ લોકોને માગ્યું આપનાર કૃપવૃક્ષ જેવો
તે કરમી થયો. રંગભોગમાં રાજ કરતાં ચિંતામણિની પેઠે
સર્વની આશા પૂરી કરવા લાગ્યો.

૭૫. થી ૭૮. (કવિ શ્રોતાઓને કહે છે,) આજસ
નેદ્રા તજીદધને કવિતાના શબ્દો સાંભળો. વિમળ અને

વિમલ શ્રી વહઈ યે સુપ્રમાતિ, તેહ તણુ બાંલેસુ અદલાત ॥૭૬॥
 નવઈ ષડનુ અવસર હૂડ, એ પ્રતાવ ષહીશિ જૂડ ।
 તિહાં વર્ણન શ્રીનારી તણું, નામ વિવેચિહં રાપિઝ ઘણું ॥૭૭॥
 મેરૂ તણુ મસ્તક ચૂલિકા, સોહઈ સિરિવરિ યમ વેણિકા ।
 લષિમિ પૂરી જુ પરિષજા, પૂરે પ્રાસાદે હુઈ ધ્વજા ॥૭૮॥
 નવઈ ષડ પૂરાં પરમાળ, જુ સુણીઈ શ્રી તણું વષાળ ।
 શ્રીઈ સોહ વડાવી ઘણી, કહીઈ કરૂપવાલિ ઘર તળી ॥૭૯॥
 પંડિ પંડિ છઈ મતિ જૂજૂ રૂ, પદતાં ગણતાં સંપતિ મિલિ ।
 મુનિ લાવણ્યસમયચી વાળી, એતલઈ નવમું ષંડ વષાળિ ॥૮૦॥

શ્રીનુ સુપ્રભાત કહો, તેમના યશ ગાઓ નવે ખંડ પૂરા
 ધયા, હવે તેના ઉપર પ્રતાવ ટહીશ એમાં શ્રી નારીનું
 વર્ણન કરીશ. એણે વિવેચી ઘણી કીર્તિ રેળવી છે. મેરૂ
 પર્વતને માથે જેમ શિખર, માથા ઉપર જેમ ચોટલો, લક્ષ્મી-
 વાળા (મોટા) શહેરને જેમ ખાઈ, અને પૂર્ણ થયેલા દેહુરા
 ઉપર જેમ ધ્વજ (તેમ પૂરા પ્રણય ઉપર ચૂલિકા). નવે
 ખંડ પૂરા સાંભળીને જો શ્રીનાં વખાણ સાંભળે તો તે
 શ્રી વડે ઘણી શોભા વધારે. (સ્ત્રી) ઘરની કલ્પવેલી છે.

૭૬. એ પ્રમાણે લાવણ્યસમયની વાણીથી નવમો
 ખંડ પૂરો થયો.

इति श्री विमलप्रबंधे नवरस नवषंडे स्वप्नाधिकारे
 धर्मस्थिति, श्राद्ध सत्वेकविंशत्यादिगुणा सम्यक्त्वादि १२
 व्रत, ३२ अनंतकाय, २२ अभक्षनाम, गलन चंद्रोदयस्थिति
 पक्वान्न प्रासुक लवण काल श्राद्ध त्रियादेवार्चन गृहदेवालय
 विचार आलोचनाधिकारे प्रासादोपदेशे अचलेश्वरोत्पत्ति श्री मात
 प्रबंध वशिष्टाद्य अभिधान अंबिकाराधन भरड मनापण सुवर्ण-
 कादि दापन, प्रासाद स्थापन एकविंशति मंडपाभिधान प्रकाशन,
 वालीनाह धेतलबीर जीवन प्रासाद परिपूर्ण निष्पत्ति गजशालाकारण
 प्रतिष्ठा महोत्सव अटार भार पित्तलमइ श्री आदिनाथ मूल
 स्थापनिकि स्थापना । इति स्वप्नाधिकारे नवमं षंडं समाप्तम्
 श्रीरस्तु ॥ इति विमल चरित्र समाप्तः ॥

ચૂલિકા.

ચુપૈ.

પુહ વીતાલિ પોઢા પરગટ્ટ. પચસયાં મિલીયા મલ મટ્ટ ।

શ્રીધર, ભૂધર, ભૂપતિ, મલા, કલ્પ્યાં નામ કહઈ કેતલાં ॥૧॥

*અંબ, અચલ અમરેશ્વર, અચુ, હસ, ઉમાપતિ, રુદ્ર રચુ ।

કમલ, કૃષ્ણ, કુંજર, કામલુ, પેમ, પીમ, પેચર, ષોષલડા ॥૨॥

ગંગ, ગદાધર, ગણપતિ, ગલુ, ઘોઘર, ઘૂસુ, ઘૂઘડ. ઘલુ ।

નાનુ, નાગુ, નરાયણ, નલુ, ચપુ, ચદડ. ચાંપુ, ચલડ ॥૩॥

૧. વિશાળ પૃથ્વીતળ ઉપરના શ્રીધર, ભૂધર, ભૂપતિ વગેરે પ્રાઠ પ્રસિદ્ધ પાત્રોને ભાટ મળ્યા. જેમનાં કેટલાંક કલ્પિત નામ (કવિ) કહે છે.

૧. આ નામ કવિના કાળે વપરાતા નામ અથવા નામનાં ટુકડા રૂપ છે. થોડાએક ફેરફાર સાથે અને કેટલાક તો છે તેવાંજ ટુકડાંરૂપ હજુપણ ઘણે ઠેકાણે વપરાય છે જેમ માળેકલાલને બદલે માકુભાઈ, ગણપત કે ગુણવતને બદલે ગણુ કે રાણુભાઈ, અબાઈદાસ કે અબારામને બદલે અમુભાઈ વગેરે પાછલા નવ ખડ વાચી જનારને આમાનાં ઘણાંખરા નામ સમજી લેવા કદાચ નથી અને નહિ સમજાય તેવાં નામ સાહિત્યની નજરે જોનારાએ સિવાય ખીજાઓને બહુ ઉપયોગી નથી, એમ જાણીને ર થી ઉપ દુક સુધીના અર્થ લખ્યા નથી.

-છાંત્રુ, છાહલુ. છોલુ, છલુ, જોગ, જગુ જાલધંર, જલુ ।
 જાંજળ, જીપુ, જાંઈં, જલુ, નાંઈં, નરબદ, નાકર, કલુ ॥૪॥
 ટાહુ, ટોકર, ટામલ, ટલુ, ઠાઈં, ઠાકુર, ઠીમળ, મલુ ।
 ડોસુ, ડુંગર, ડાહુ, ડલુ, ઢોલુ, ઢઢુ, ઢાહુ, ઢલુ ॥ ૫ ॥
 નરપતિ, નરદે, નાથુ, નરુ, નીંસલ, નારદ, નાંનુ, નરુ ।
 નાહાલુ, તેજલ, તાપી, તિલુ, થાવર, થારુ, થરીં, થલુ ॥૬॥
 દેવુ, દેધર, દાદુ, દલુ, ધાંધલ, ધરમુ, ધીરુ, ધલુ ।
 મૂંજુ, માંકુ, મેહુ, મનુ, નકુ, નરેશ્વર, નીલુ, નલુ ॥૭॥
 પદમુ, પાંચુ, પોપટ, પલુ, ફાઈં, ફાળગ, ફાલુ, ફલુ ।
 બાબુ, બલીં, બીજલ, બલુ, ભોગી, ભૂધર, મીમુ, મલુ ॥૮॥
 મોટુ, મટકુ, માંડળ, મકુ, જાગુ, જાલુ, લાલુ, લલુ ।
 રૂડુ, રાજુ, રૂપુ, રાંમ, રીડુ, રતનુ, દેવુ, દાંમ ॥ ૯ ॥
 લીંબુ, લહુ, લાલુ, લલુ, વિરુ, વેગડ, વીસુ, વલુ ।
 સીહુ, સામલ, સામુ, સવુ, સૂરુ, સોનુ, લટકળ, લવુ ॥૧૦॥
 ષેલુ, ષેતુ, હરપતિ, હંસ, કાહાનુ, કીંન્હુ, કલહળ, કંસ ।
 અજય, વિજય, ગોવર્ધન, રંગ, લક્ષ્મીધર, લીલાધર ચંગ ॥૧૧॥
 સુંદર, સોમેશ્વર, શ્રીવંત, આસ, અકલ, આનંદ, અનંત ।

+ અહીંથી ૩૪ થી ૬૪ સુધીનાં નામ ખીજ પ્રતિમા નથી. પહેલી
 અને ત્રીજીમાં છે.

गंगाधर, गोपति, गोव्यंद, धरणीधर, माली, मचकुंद ॥१२॥
 श्रीपति, शिवकर, माहव, मेर, सागर, नागर, कुंभ, कुबेर ।
 हेम, हीर, हरखु, हींगोल, काजु, कर्मण, करणउ, कोल ॥१३॥
 कासमीर, दामोदर, रांण, भारमल्ल, भांषर, नइ भांण ।
 मंगल, पिंगल, गोगिल, गोर, रंकड, वंकड, मंकड, मोर ॥१४॥
 धांगु, धीगु, धूमु, धमउ, सीपउ, सादउ, सदउ, समु ।
 सारण, तोरण, नइ त्रीकमु, लाडण, लांपु, आतु, अमु ॥१५॥
 धरणउ, धर्मण, गोगद, गेद, विश्वंभर, वादीश्वर, वेद ।
 सरवण, समधर, सहि, मुरंड, लृणउ, चूणउ, चेलण, चंड ।
 वीरु, वरधु, नइ वणधीर, दामु, वासु, हर्ष, हमीर ॥ १७ ॥
 धारु, धणपति, धूंधउ, धवल, वाछउ, विद्याधर, नइ विमल ।
 दूँल, दिवाकर, दामु, दमु, जोप्हण, मोप्हण, केल्हल कमु ॥१८॥
 सहिजउ, सुंदर, सादउ, सदउ, लोलउ, लल्लउ, मेदउ, मदउ ।
 भरमु, भावु, भाडु, भडु, गेलउ, गोलउ, गणपति, गदउ ॥१९॥
 नीतु, नरसुद न, नरसिंग, वइरु, वइजउ, वजउ, वरशंग ।
 जीजु, जावड, नइ जोसिंग, भावड, भोज, समर, श्रीरंग ॥२०॥
 गाजण, साजण, गोनउ, गनउ, वेह्लु, वीजल, वीरु, वनु ।
 मांजउ, मेरू, मूलउ, मनउ, जांजउ, जालप, जांनु, जनउ ॥२१॥
 हासु, हाडु, हरि, केसरी, मीनु, मोकल, माहेश्वरी ।

कंथिल, कोचर, कुंतल, कीत, देत, देल्ह, देईउ, आदीत ॥२२॥
 नरहरि, नाभ, नाल, नरसूर, हल, हेलर, हरभु, हरसूर ।
 साभेसाल, सांगु, साईउ, महिरू, मोक, मोष, माईउ ॥२३॥
 उज्जल, काजल, कूरु, कूप, वरसु. वासिहर, वीझ, विरूप ।
 सेघ, मेघ, सिंघउ, सारिंग, नीलकंठ, नरमु नारिंग ॥२४॥
 ऊदु, उंदेसी, राजसी, तोलउ, तिहुणउ, नइ तेजसी ।
 वीकु, वीकम, नइ कर्मशी, लखमण, लटू, रणु, रूपशी ॥२५॥
 आक, कूक, भडसी, भीमसी, देवीदास, देतु, देवसी ।
 गधू, गोध, जोध, धर्मशी, ग्राम, प्रेम, पूरण, प्रेमसी, ॥२६॥
 देवदत्त, शिवरा, जहराज, गंगाजल, गिरूउ, गणगज ।
 मेहाजल, मातर, महिराज, सोमदत्त, सोभु, श्रीगज ॥२७॥
 सापु, सजनु, गज, गोजलु, भरत, भूण, भोलउ, भोगलउ ।
 वीसु, वदु, अदु, देपाल, सदयवच्छ, श्रीवछ, श्रीपाल ॥२८॥
 टीलउ, हीसउ, टापर, टकू, गोगल, गोपी, लषपति, लकु ।
 रामण, महिरामण, टीलीउ, झलहल, झां.झवलु, झालीउ ॥२९॥
 जूठउ, येठी, ठेभल, षलु, घरकण, घूल, फूल, वाघलउ ।
 उढल, सोढल, मोढल, मीढ, लालु, लाल, लवाई, लीढ ॥३०॥
 ठीभराउल, रणभु, भीम, भलु, मदनु, मंदिर, मुगताफलउ ।
 शिषु, गल्ल फल, शिव, श्री फलउ, सीतल, सधु, सिबु, शंषलु ॥३१॥

રહીડ, પહીડ, પૂનડ, પતુ, વયરાગર, રતનાગર, રતુ ।
 ધોરી, ધૂંધલ, દીવાધરુ, ગોવલ, મયગલ, મહીસાગર ॥૩૨॥
 ત્રાસણ, ત્રંબક, તોકન, તકુ, નેદુ, વેદડ, વીદુ, વકુ ।
 મૂંગલ, માંણિક, મનકુ, મકુ, થૂલણ, ફૂલણ, ફૂટડ, ફકુ ॥૩૩॥
 વાસણ, વદુ, બ્રહ્મ, વૈતાલ, રારંજણ, મૂષણ, મૂપાલ ।
 ઢચડ, અજલુ, સામલ, સધરાજ, પૂંજ, પ્રભાકર, પથડ, પહિરાજ ॥૩૪॥
 વાહડ, વાહડ, નહ હરસિદ્ધ, પંચાયણ, પરસ્વ, પરસિદ્ધ ।
 મહિદે, વહિદે, ગુરુ, કેદાર, મિલ્યા મટ્ટ અર્બુદ, ગિરનાર ॥૩૫×॥
 પચસયા અધિકા ઇગ્યાર, પ્રગટ મટ્ટ પરદેશી સાર ।
 કીધા ચડણિ તગલ તોષાર, લિદ્ધા સકલ સુમટ્ટ શૃંગાર ॥૩૬॥
 કીરતિ કલયુગિ મુળી અપાર, વિમલ સમુ નહિ કો દાતાર ।
 ચાલ્યા આસ કરી અતિ ઘળી, મડ સરખા ચદ્રાવદ્ધ ધળી ॥૩૭॥

૩૬-૩૭. પાંચસે' ને અગિયાર પરદેશી પ્રસિદ્ધ ભાટ
 મળ્યા. સવારીને માટે તેમણે ચંચળ ઘોડા તૈયાર કર્યા અને
 સર્વ ભાટોમાં શૃંગારરૂપ (સારામાં સારા) પુરૂષોને સાથે
 લીધા. કળિયુગમાં વિમળ જેવો કોઈ દાતાર નથી. એવી
 અપાર કીર્તિ સાંભળીને મોટી આશાથી દાનશૂર ચંદ્રાવતીના
 ધણી (વિમળ)ને ત્યાં જવા નીકળ્યા.

દૂહા

મારગિ વેગિ વહિલા ગયા, છંડીઅ નવ નવ દેસ ।
 ચંદ્રાવડ નગરી તળી, પોલિહિં કરિઉ પ્રવેસ ॥ ૩૮ ॥
 મુહડ રુપિ સમરથ સવે, પંચસયાંઈં મટ ।
 પોલિં પડમત પોલીઈ, પોલિં રૂંદિઉ ઘટ ॥ ૩૯ ॥
 પરિ વિમાંસઈ પોલીઉં, પંચસયાં અસવાર ।
 દંડાયુધ દીસઈ ઘળાં, જ્ઞબકઈ સવિ જ્ઞજ્ઞાર ॥ ૪૦ ॥
 પૂછઈ કુહુ તુલ્લે કિહાં વસુ, કવળ ગાંમ કુળ ઠામ ।
 કેળઈ કારણિ પદ્ધારીયા, કવળ તુમ્હારૂં નાંમ ॥ ૪૧ ॥

૩૮. ત્વરાથી જૂદા જૂદા દેશ ઓળંગતા ભાટ ચંદ્રાવ
 તીને દરવાજે આવી શહેરમાં પેસવા લાગ્યા

૩૯-૪૦-૪૧. બધા બળવાન, બધા પ્રચંડ યોધા જેવા
 અને એક સાથે પાંચસે જણને પેસતા જોઈને દરવાને દર
 વાજે ભીડી દીધો. દરવાન વિચારવા લાગ્યો કે પાંચસે મા
 જુસો ઘોડેસ્વાર થયેલા છે, બધાની પાસે હથિયારો અળકી
 રહ્યાં છે અને બધાએ યોધા છે, (એમને કેમ પેસવા દેવાય?)
 તે પૂછવા લાગ્યો, કહો તમે કયાં રહો છો? તમારું ઠામ
 કયું? શા માટે પધાર્યા છો? તમારું નામ શું?

વસુંતિ જિનવર દેસડે, નામ મળાવું મટ્ટ ।

પોલિ મ રૂંધિશિ પોલીયા, મેહલી વહિલી વટ્ટ ॥ ૪૨ ॥

કવળ કજ્જિ તુલ્લે સામટા, મંજડ મનની ચિંતિ ।

મટ્ટ મળઈ હો પોલીયા, તૂં સંભાલિ એકંતિ ॥ ૪૩ ॥

ચિહુ પંડે ચડપટ મમૂં, જિહાં વડ ટક્કર ઠાંમ ।

તિહાં તિહાં વિમલ વણાળીઈ, ચંદ્રાવડ અભિરામ ॥ ૪૪ ॥

અલ્લે તસ પેક્ષાળિ આવીયા, મૂરષ અવર ન કજ્જ ।

પરગટ બોલિડ પોલીડ, વિમલ નહી ઘરિ અજ્જ ॥ ૪૫ ॥

૪૨. (લાટોએ કહ્યું,) જિનવરના દેશમાં વસીએ છીએ અને લાટ એ નામે ઓળખાઈએ છીએ. પોળિયા ! પોળ (દર વાળે) રોકીશ નહિ, જલદી રસ્તો આપ.

૪૩ થી ૪૫. (દરવાને કહ્યું,) શા કામને માટે તમે સામટા આવ્યા છો? મારા મનની એ ચિંતા દૂર કરો. લાટ કહે કે પોળીયા, સાંભળ ! અમે ચાર ખંડમાં ચાર તરફ જ્યાં જ્યાં મોટી ઠકરાતોનાં સ્થાન છે ત્યાં ત્યાં ફરીએ છીએ, એ દરેક ઠેકાણે ચંદ્રાવતીને આનંદદાયક વિમળ વખાણાય છે; અમે તેને જોવા આવ્યા છીએ. મૂખ, અમારે ખીજું કંઈ કામ નથી. પોળિયાએ વળતો જવાબ દીધો કે, વિમળ આજ ઘેર નથી.

જાબકિ સવિ ક્ષંપા થયા, મટ્ટ વિમાંસદ મન્નિ ।
 કદ જઈ પાછા વલી, રહી ફકિ દો દિન્નિ ॥ ૪૬ ॥
 જેહ ઘરિ નર હુદ્દ નિર્મલડ, તેહ ઘરિ તિસી ન નારિ ।
 જોડ ન યુગતિ પામીદ, સહી જોતાં સંસારિ ॥ ૪૭ ॥
 વસુહાં વિમલ વષાળીદ, નારિ કિસી છિ તાસ ।
 પેસ્વાળિ અલજડ અતિ ઘણડ, જૈ જોવા આવાસ ॥ ૪૮ ॥

ચુપૈ.

ચડ ચડ ચુપટ ચાલ્યા મટ્ટ. પંચસયાંનુ પોઢડ થટ્ટ ।
 નગર માંહિ ઘર જોઈ જાસ, સદ્દે સરીષા છિ આવાસ ॥ ૪૯ ॥

૪૬ થી ૪૮. એકદમ બધા આંખા પડી ગયા. તેમણે વિચાર કરવા માંડ્યો કે હવે તે પાછા જવું કે એક બે દહાડા રહેવું ? જે ઘર પુરૂષ પુણ્યશાળી હોય છે તે ઘર સ્ત્રી તેવી હોતી નથી. ખરેખર આખા સંસારમાં જુગ્તિજોડ મળવી મુશ્કેલ છે. પૃથ્વીલરમાં વિમળ વખણાય છે, તો તેની સ્ત્રી કેવી છે એ જોવાનો અમારા મનમાં બહુ ઓરતો છે, માટે જઈને તેનાં મકાન જોઈએ.

૪૯ થી ૫૨. પાંચસેં ભાટોનો મોટો સમૂહ સડસડાટ કરતો ચાલવા લાગ્યો. નગરમાં જે ઘર જુએ તે બધાં સરખાં ! કેઈ મોટું મકાન જોઈને “આ વિમળનું ઘર હશે,” એમ ધારે પણ તે તો કેઈ બીજનું જ નીકળે ! પૂછતાં પૂછતાં

ઘર રાડલાં ભળી જૈ ચડઈ, મોટે મંદિરિ મૂલા પડઈ ।
 પૂછત પામ્યાં વિમલ અવાસ, કહિ અવતરીડ કરિ કૈલાસ ॥૧૦॥
 ઘર મોટાં દેષી હરષીયા, એક ભળઈ તિહં શહં પરષીયા ।
 કિં કિજ્જઈ કૃપણને ઘરે, અતિ મોટે ધુલે ધલહરે ॥ ૧૧ ॥
 વરિ પન્નાલાં વરિ ફૂંપડાં, પહિ અવિલંબઈ યિહા બાપડાં ।
 અવસરિ રાંધી કોરી લહઈ, વિસામઈ ઘર ઉટઈ રહઈ ॥ ૧૨ ॥
 કૃપણિહં મંડાવ્યા આવાસ, નારિ ભળઈ શુ માંડિડ પાસ ।
 ઘરચિડં ધન કિમ આળશિ ટાંણિ. ઘરઘણીઆળી બોલી વાંળી ॥૧૩॥

વિમળના મકાને જઈ ચડયા. જુએ તો જાણે બીજે કૈલાસ
 આવી ઉભો છે ! મોટું ઘર જોઈને ખુશી થતા ભાટને
 તેમાંનો એક કહેવા લાગ્યો, તું શું જોઈને રાજી થયો ?
 ખટુ મોટું ને ધોળું સફેદ હોય પણ તે કૃપણનું
 ઘર હોય તો શું કરવાનું ? (એવા મહેલ કરતાં) ગરીબનું
 આશ્રયસ્થાન થતી હોય, જ્યાં વખત થયે રાંધ્યું કે કોઈ
 અનાજ મળતું હોય અને જેના ઘરના ઓટલાપર વિસામો
 કરીને રહી શકાતું હોય તે પણ કુટીએ સારી અને ઝૂંપડી
 એ સારી.

૫૩. કૃપણને હવેલી બધાવતો જોઈને તેની
 સ્ત્રી બોલી, આ શું માંડ્યું છે ? ખર્ચેલા ધનનો ખાડો શી રીતે
 પૂરી શકાશે ? ઘરઘણીયાણીએ એવું કહ્યું.

હંદભાષા.

કોપિ કૃપણ તવ ઝઠિઝ મહકી, ઘર આંગણહ કરાવિશિ ષહકી।
કહીકાપહી રહશહ અહકી, દિસે બારે જાશહ મહકી ॥૧૪॥
પહી પરહુણઝ કોહ ન વેરુ, બ્રાહ્મણ સરવણ યતીઅ અનેરુ ।
દીધે બારે ફોકટ ફેરુ. ઘાહાહી ષરચ વલહ ઘરકેરુ ॥૧૫॥

ચુપૈ.

એક સંકલી મલીઅ મરાવે, બિઠી બાર યતન જલાવે ।
હૂં ગાઢઝ ડાહુ તુજ પાહિં, વલગહ ધન દિન થોડા માંહિ ॥૧૬॥

૫૪ થી ૫૬. પેલો હુવેલી બ'ધાવનારો કૃપણ
(પોતાની સ્ત્રીની વાત ખરી છે એમ જાણીને) લડકચો
(પછી તેણે જવાબ દીધો), ઘરના આગળના ભાગમાં ખડકી
કરાવીશું, એનાં ખારણાં અડકાવીને સાંકળ વાસી મૂકીશું
એટલે બધા લગતલીખાડ આવતા અટકશે, ખારણું
મધ છે એમ જોઈને લડકીને ચાલ્યા જશે.
થરોણાપઈ, કોઈ ટીપવાળો, બ્રાહ્મણશ્રવણ, યતિ
અભ્યાગત, બધા ખારણાં બધ જોઈને પાછા ચાલ્યા જશે,
ને એ રીતે રોજ ઘરમાં વળતર થતું જશે. એક મજબુત
સાંકળ અડકાવી એટલે તે બેઠી બેઠી કાળજીથી ઘરની જાળ
પાળી કરશે. તારા કરતાં હું વધારે ડાહ્યો છું, આ પ્રમાણે
કરવાથી થોડા દહાડામાંજ પૈસા વળી જશે.

કિં કિજાઈ અતિ ઝંચા તાઢ, વરિ તિ વારૂ નીચી ઘાઢિ ।
ફલ ઝંચાં નહ દાઢાઈ દેહ, નાહાના વાઢ ન આપઈ છેહ ॥૧૭॥

છંદભાષા.

મળઈ મટ્ટ ઘર દેસુ મ હરસુ, કુલવટ જઈનઈ પહિલ્લં પરસુ ।
ધુરિ દાતાર જોડ મુષવટ્ટડ, જુ સુંદર તુ સહી મુષવટ્ટડ ॥૧૮॥

ચુપૈ.

વાત કરંતાં પામી પોલિ, આગલિ મોટાં મંદિર ડલિ ।
જોતાં જામલિ રંગ રસાલ, સવિ સરષા સવિ જ્ઞાક જ્ઞમાલ ॥૧૯॥
કરી નિરતિ બિહુ પાશે સમી, વિચિઈં મંડપિ આવ્યા મમી ।
દિટ્ટડં વાસ ભવન વારણડં, ઇંદ્રભવન લહઈ ઉતારણડં ॥૨૦॥
જવ જોઈ મંદિર માંડળી, છાજે છબઈ છાંડી છાંડળી ।
તાજાં નલીઆં ત્રંબા તળા, રૂપરાજ તે રૂલીયામળાં ॥૨૧॥

૫૭. તાડ બહુ ઉંચો હોય છે પણ તે શું કરવાનો? એના કરતાં વારી જાઉં નીચી વાડીને ! જેનાં ફળ હાથ આવે એવાં નહિ અને જે તાપે બળતાને છાયા પણ આપી શકે નહિ, એવા તાડ કરતાં (શેરડીના) વાઢ નાના હોય છે પણ તે કોઈને નિષ્ફળ પાછા કાઢતા નથી.

૫૮. ભાટ કહે કે ઘર જોઈને હરખાશે નહિ, પહેલા જઈને કુળાચાર જુઓ. જો એના મોં ઉપર દાતારપણાની સુંદર છાપ જણાય તો તો ખરેખર ખુશી થવા જેવું છે.

સોવિન ઘાટ ઘડા માંટલાં, રતન જહ્યાં વારૂં વાટલાં ।

ઘડી ઘાટ કે હીદોલાટ, રાગ છત્રીસે પૂર્યાં પાટ ॥ ૬૨ ॥

ત્રિલષા તોરણની જોડણી, ઉઠીગણ ઝંચી આડણી ।

જોતાં ષતિ ઝપજઈ ઘણી, કનકથાલ બહૂ યમવા તળી ॥ ૬૩ ॥

વસ્ત્ર સુગંધ સરસ સૂષડાં, મનમોહન નાચઈ માંકડાં ।

જોઈ મટ્ટ મનમાંહિં હશી, લલિમી લીલાવાશિઈ વસી ॥ ૬૪ ॥

પદ.થી ૬૪. વાત કરતાં કરતાં દરવાજે આવ્યો. આગળ આવેલા હારખંધ મોટાં મકાન, સુદર રંગથી રંગેલાં, દેદીપ્યમાન અને બધાં એક સરખી બાંધણીનાં છે. બેઉ બાજુએ વિશ્રાન્તિની સરખી જગા રાખી છે, ત્યાંથી વચલા મંડપમાં આવ્યા. આગળથી વાસભવનનું બારણું જોયું તો તે ઈંદ્રભવનને પણ ઝાંખુ પાડી દે તેવું ! ઘરની બાંધણી જોતાં અનામત કોતરી કાઢ્યું હોય તેવો રમણીય દેખાવ લાગ્યો. ત્રાંખાનાં તાબાં (ઝગારા મારતાં) નળીયાં, રળિયામણાં રૂપાનાં બારણાં, સોનાના ઘડા માંટલાં (ખેડાં), રત્ન જડેલા સુંદર વારકા, ઘડેલી હીંદોળા ખાટ. છત્રીસે રાગ પૂરેલા પાટ (?), ત્રિકોણાકૃતિએ જોડેલાં તોરણ, અઢેલવાને માટે ઉંચાં અઢીંગણ, જે જોતાં બહુ હોંસ ઉપજે (એવો બધો દેખાવ જણાયો). જમવાને માટે સંખ્યાબધ સોનાના થાળ, વસ્ત્રો, સુગંધી સામાન, ઉત્તમ ભોજન પદાર્થો, આનંદ ઉપજાવે એવાં રમતાં માંકડાં, એ બધું જોઈને મનમાં

દીકોડી કોડી દસ વીસ, શ્રીની સાર કરઈ નિશિદીસ ।
 પદમકલા તે ચંપઈ પાય, ચાંચલ તે લંબઈ વાય ॥ ૬૫ ॥
 સોમકલા તે સેજ વિછાહિ, લાલકલા શરિ ચંદન લાઈ ।
 રૂપકલા મેહલી રાંધણઈ, મદનકલા આવઈ માંજણઈ ॥ ૬૬ ॥
 પ્રેમકલા પગ ધોઈ ધણી, જીવકલા જલ નાંમઈ હશી ।
 હીરકલા પહિરાવઈ હાર, સૂરકલા સવિ શરણગાર ॥ ૬૭ ॥
 બંદ્રાકલા ચુહડઈ ચાંદલું, નયનકલા નિરતિઈ નાગલુ ।
 ચપકલા પહિરાવઈ ચીર, ન્યાનકલા તે પાઈ નીર ॥ ૬૮ ॥
 લોચન આજઈ અમરાવતી, લૂણઝતારઈ+ લીલાવતી ।
 પુણ્યકલા તે પાળીહારિ, ભીમકલા મેહલી મહારિ ॥ ૬૯ ॥

આનંદ પામતા ભાટ કહેવા લાગ્યા કે, અહીં સાક્ષાત્ લક્ષ્મી અમનચમન ભોગવતી વચ્ચી રહી છે.

૬૫ થી ૭૨. દશ વીશ કોડી દાસીઓ શ્રીની અખંડ સેવા કરે છે પદ્મકળા પગ ચાપે છે, વીરકળા પવન નાંચે છે, સોમકળા શય્યા પાથરે છે, લાલકળા માથે ચંદન લગાડે

x નગર ન લાગે તેને માટે માથાપર મીઠું ઉતારવું તે. ધન પ્રમંજ તે દરેક વરકન્યા ઉપર ઉતારવામા આવે છે, તેમ ધનવાનો ઉપર દ્વિવસમા અમુક વખત ઉતારવાનો રિવાજ હોય તો કોણુ બાણુ ! સાધારણુ લોકો તો નગર લાગેલી બાણુ ત્યારે મીઠું ઉતારીને ચૂલામાં નાખે છે

દીપકલા તે દીવુ ધરહ, રત્નકલા તે રામતિ કરહ ।

હર્ષકલા તે હાસા હોહ, કામકલા તે પૂરહ કોહ ॥ ૭૦ ॥

તેજકલા ટોડર વ્યાપાર, ધર્મકલા કહિ ધર્મવિચાર ।

અમરકલા આરીમુ ઠવહ, કીર્તિકલા કવિરસ કેલવહ ॥ ૭૧ ॥

મોગકલા તે મોજનિ રહહ, ઇંદ્રકલા તે અવસર કહહ ।

આપઆપણી ચિતા કરહ, કરહ કામ અવસર આદરી ॥ ૭૨ ॥

છે, રૂપકળા રસોઈ કરે છે, મદનકળા મંજન કરે છે, પ્રેમકળા
હોંસથી પગ ધૂવે છે, જીવકળા ખુશી થતી થતી પગપર
પાણી રેરે છે, હીરકળા હાર પહેરાવે છે, સૂરકળા માથાના
શણગાર કરવે છે, ચંદ્રકળા ચાલ્લો ચોરે છે, નયનકળા દષ્ટિ
દોષ ટાળે છે, અંપકળા ચીર પહેરાવે છે, જ્ઞાનકળા જળપાન
કરાવે છે, અમરાવતી આંખમાં અંજન કરે છે, લીલાવતી
લૂણુ ઉતારે છે, પુણ્યકળા પાણી ભરે છે, ભીમકળા ભંડાર
સંભાળે છે, દીપકળા દીવો ધરે છે, રત્નકળા રમત રમાડે
છે, હુપકળા હાસ્યવિનોદ કરાવે છે, કામકળા કોડ પૂરા
કરે છે, તેજકળા પૂલના શણગાર કરે છે, ધર્મકળા ધર્મ
વિચાર સંભળાવે છે, અમરકળા આરસો ધરે છે, કીર્તિકળા
રસિક કાવ્ય કથન કરે છે, ભોગકળા ભોજન કરાવે છે,
ઈંદ્રકળા સમય સમયની સૂચના આપે છે, સૌ પોતપોતાના
કામની કાળજી રાખે છે અને વખતસર જે તે કામ તૈયાર
કરે છે.

જોઈ મટ્ટ વિમાંશી કિશૂં, ત્રિભોવન માંહિ રૂપ નહીં દશૂં ।
 મોહિયા ઇંદ્ર ચંદ્ર નાગેંદ્ર, મોહિઆ માનવ દેવ દિણંદ ॥૭૩॥
 બ્રહ્મા શબ્દ મટ્ટ ઉચ્ચરઈ, દાશી માંહિ જાંણ જૈ કરઈ ।
 આવઈ જ્ઞબકી જ્ઞારી લેઈ, જોઈ મટ્ટ નયણિ નિરષેઈ ॥૭૪॥
 કિઈ એ લષિમી શ્રવણે સુણી, કિઈ એ ભારતિ રમા મળી ।
 કઈ એ અમરી કઈ કિનરી, કઈ એ વસુધા વિદ્યાધરી ॥૭૫॥
 જ્ઞબ જ્ઞબ શ્રવણિ જ્ઞબૂકઈ જ્ઞાલિ, મયમત્તા ગય જિત્તા ચાલિ ।
 હાથપાયતલ કુકમરોલ, હીઈ હરષ નઈ હસઈ કપોલ ॥૭૬॥

૭૩-૭૪. ભાટ લોકો (દાસીઓનું રૂપ) જોઈને વિચાર કરે છે કે ત્રિભુવનમાં કોઈ ઠેકાણે આવું રૂપ નથી જેના રૂપથી ઈંદ્ર, ચંદ્ર, નાગેંદ્ર, મનુષ્ય, દેવ, સૂર્ય અને બ્રહ્મા જેવા પણ મોહ પામે એવું આ રૂપ છે આ પ્રમાણે ભાટને યોલતા સાંભળીને દાસીએ અદર જઈ બગર આપી એટલે તરત હાથમાં ઝારી લઈને (શ્રી-વિમળની પત્ની) બહાર આવી. ભાટ તેને નિરખીને જોવા લાગ્યા.

૭૫. આ તે કાને સાંભળેલી લક્ષ્મી હશે ! સરસ્વતી હશે ! રામા હશે ! કોઈ દેવી હશે ! દિગ્ગરી હશે કે પૃથ્વી પરની કોઈ વિદ્યાધરી હશે !

૭૬. કાને ઝાલ અબકારા કરી રહી છે, ચાલમાં મદ-મત્ત (માતેલા) હાથીની ચાલને પણ ફિક્કી પાડી છે, હાથ

વેગિં વારિ અભોષણ દિદ્ધ, અંગિ માંન અતિ આદર કિદ્ધ ।
આગલિ પંચસયાં થિર થાટ, બોલઈ કવિત વિમલનાં માટા ॥૭૭॥

કવિત્ત.

આમ કિત્તિ કિહા લગઈ, જોઈ ઉત્તર અણુઉત્તર ।
આમ કિત્તિ કિહાં લગઈ, પુન્નિ નહીં નિરતિ નિરંતર ।
આમ કિત્તિ કિહાં લગઈ, પેક્કિવ પશ્ચમ સમુદ્ર પર ।
આમ કિત્તિ કિહાં લગઈ, દેષિ દક્ષણ દિગિઅંતર ।
પાયાલિ કિત્તિ પનંગ કરઈ. ઝંચી ઇંદ્રસમા લગઈ ।
લાવણ્યસમય કહિ વિમલ તૂહ, કિત્તિ ત્રિભોવનિ જ્ઞાનમગઈ ॥૭૮॥

પગના તળાં કંકુ જેવાં લાલચોળ છે, હૈયું હૃષથી ભરેલું
છે અને ગાલ હસતા છે.

૭૭. શ્રીએ ઉદ્ધાસથી પાણી આપ્યું અને બહુ માનથી
તેમને આવકાર આપ્યો. પાંચસો ભાટ હારમાં ઉભા રહીને
વિમળનાં કવિત બોલવા લાગ્યા.

૭૮. આ તરફ કીર્તિ ક્યાં સુધી જાય? ઉત્તર દિશા
અને તેની આગળ સુધી. આ તરફ કીર્તિ ક્યાં સુધી ?
પૂર્વમાં અખંડ આગળ વધતી (કોઈ ઠેકાણે અટકી બેઠેલી
નહિ—નજર પહોંચી શકે નહિ ત્યાં સુધી). આ તરફ કીર્તિ
ક્યાં સુધી ? પાશ્ચિમસમુદ્રની પેલી તરફ. આ તરફ કીર્તિ
ક્યાં સુધી ? દક્ષિણમાં દિગંતર (દિશાના અંત સુધી).

ધરાણિ ઠવિડ ધન યેણિ, તેણિ ડઆરિ ન સ્વદ્ધડ ।
 ડઆરિ ન સ્વદ્ધડ યેણિ, તેણિ ઘણ દાંન ન દિદ્ધડ ।
 દાંન ન દીદ્ધડ યેણિ, તેણિ પહુ પુણ્ય ન કીદ્ધડ ।
 પુણ્ય ન કિદ્ધડ યેણિ, તેણિ ફલ કિંપિ ન લદ્ધડ ।
 સ્વદ્ધ, દિદ્ધ ફલલદ્ધ, તેણિ ધન મંદિરિ તત્તં વસદ્ધ ।
 લાવણ્યસમય કહિ તેણિ ગુણિ, વિમલ કિત્તિ ત્રિભોવનિ વસદ્ધ ॥૭૯॥
 દ્વક્કદમ્મ કુ દેદ્ધ, ત્યાદ્ધ પુણ ચિહુ દિશિ ચાહદ્ધ ।
 દ્વક્કદમ્મ કુ દેદ્ધ, તેવિ ડદ્ધારદ્ધ વાહદ્ધ ।
 દ્વક્કદમ્મ કુ દેદ્ધ, સોદ્ધ ઘણ કિત્તિ કરાવદ્ધ ।
 દ્વક્કદમ્મ કુ દેદ્ધ, આપ આપિદ્ધ ગુણ ગાવદ્ધ ।

પાતાળમાં શેષનાગ કીર્તિ કરે છે, અને ઉચ્ચ દ્વિસભા
 સુધી છે. લાવણ્યસમય કહે છે વિમળા ત્રિભુવનમાં તારી
 કીર્તિ અગમગે છે.

- ૭૯. જેણે ધન દાટી મૂક્યું તેણે પેટે પણ ખાધું નહિ.
 જેણે પેટે ખાધું નહિ તેણે દાન પણ દીધું નહિ. જેણે દાન
 પણ કર્યું નહિ તેણે કંઈ પુણ્ય પણ કર્યું નહિ અને જેણે
 પુણ્ય પણ કર્યું નહિ તેણે કંઈ ફળ પણ મેળવ્યું નહિ. લાવણ્ય-
 સમય કહે છે કે, ખાધું, દાન કર્યું, અને પુણ્યફળ મેળવ્યું
 તેટલુંજ ધન ધરમાં રહ્યું સાર્થક છે, એવું માન્યાથી વિમળની
 કીર્તિ ત્રિભુવનમાં વિસ્તરી.

પ્રાસાદ કજિ અર્બુદ શષરિ, સોબિન ટંકા ગાલીઈ ।

લાવણ્યસમઈ કહિ વિમલની તિ, કિત્તિ સુઅળ સંભાલીઈ ॥૮૦॥

યૌવન વય અંબાવિ, શીલ સવ્વપાણિ તુટ્ટી ।

વિકટ વગ્ધ વશિ કરિઉ, માલ મેહલિઉ કરિ મુટ્ટી ।

વંમળીઉ કરિ બંદિ, જિત્ત બારહ સુરતાણહ ।

ચિહુ દિશિ વાહિયા દંડ, જિતે ત્રિહુ ષંડે આણહ ।

પ્રાગ્વાટવંશ નીનગ લહિર, વડુ તિ વીર સુતન વરઈ ।

લાવણ્યસમઈ કહિ તેણિ ગુણિ, વિમલ કિત્તિ ત્રિભોવનિ વરઈ ॥૮૧॥

૮૦. કોઈ એક દ્રમ (દામ) આપે તો તે ચારે તરફ જુવે છે (ધણેા વિચાર કરીને આપે છે), કોઈ એક દ્રમ આપે તો તે નામે લાખીને વ્યાજ ગણે છે, કોઈ એક દ્રમ આપે તો તેટલામાં પણ પોતાની મોટી કીર્તિ ગવરાવે છે, કોઈ એક દ્રમ આપે તો પોતે પોતાના ગુણ ગાય (પોતે બહુ દયાળુ ને દાનશીલ છે એમ કહે) છે, લાવણ્યસમય કહે છે કે, અર્બુદ શિખરે પ્રાસાદને માટે જેણે સુવર્ણ ટંકા (સોનામહોરો) ગણાવ્યા, તેવા વિમળની કીર્તિ સજ્જનો કેમ ન સંભારે ?

૮૧. યૌવન વયમાં પોતાના શીલ અને સત્યવ્રતથી અંખાજીને સંતુષ્ટ કરી, જેણે વિકટ (આકરો) વાઘ વશ કર્યો, મોટા મદ્દને હરાવ્યો, ત્રણે ખંડમાં જીત મેળવીને પોતાની આણુ વર્તાવી, ચારે દિશામાંથી દંડ (ખંડથી) લીધા,

ચુપૈ.

કહી કવિત મટ પાછા વલિ, માતા મંત્રિ ગયા ગિરિ વલિ ।

આવડ મંત્રિ આવેશૂં વલી, તુમ દરશાણિ અમ પૂગી રલી॥૮૨॥

મંત્રીસર પુહતાં છિ તિહાં, ગયા મંત્રિ ઘર મેલ્હી રહાં ।

ઘર ઘરાણિઝ વલણિઝ, નવિ-હોઈ,એહ વાત જાંણિઝ સદ્દ કોઈ॥૮૩॥

લાવણ્યસમય કહે છે કે પ્રાગ્વાટ વંશના નીનગ, લહિરની પેઢીમાં વીરના મહાન સુપુત્ર વિમળના એ ગુણોને લીધે તેની કીર્તિ ત્રિભુવનમાં ફેલાઈ.

૮૨. કવિત કહીને ભાટ પાછા વળવા લાગ્યા. (તેમણે કહ્યું,) માતા મંત્રી 'ગિરિ' (પર્વત ઉપર) ગયા છે તો તે આવશે ત્યારે વળી અમે આવીશું; તમારાં દર્શન થયાં એટલે અમે સંતુષ્ટ થયા.

૮૩ થી ૮૫. (શ્રીએ કહ્યું,) મંત્રીશ્વર ત્યાં ગયા છે, પણ ઘર અહીં મૂકી ગયા છે. 'ગૃહિણી એજ ઘર' એ વાત સૌ કોઈ જાણે છે. ગૃહિણી મરે તો ઘરભંગ થાય, જો કે ઘરના થાંભલા જેમનાતેમ રહે અને વાંસ પણ જેવા ને તેવાજ હોય [તો પણ સ્ત્રી મરતાં ઘરભાગ્યું એમ કહેવાય]. પુરૂષની સાથે સ્ત્રી હોય તોજ ઘરખારી કહેવાય. જ્યાં સ્ત્રી

÷ ન ગૃહં ગૃહામિત્યાહુર્ગૃહિણીં ગૃહમુચ્યતે (ધરને ધર કહેતા નથી, ગૃહિણીને ધર કહે છે.)

ઘરણિ મરણિ હુઈ ઘરભંગ, આષા વાંસ થંભ થિર ચંગ ।
 પુરુષ સરીસી નારી હોઈ, સઘરબાર બોલાઈ સોઈ ॥ ૮૪ ॥
 જિહાં નારી તિહાં મંદિર સહી, નર વિણ અધિક દાંનમહ નહી ।
 *સીરામણી કરી તુઝે વલુ, વહિલા મંત્રી સરનિ મિલુ ॥ ૮૫ ॥
 ચિત્રસાલિ માંડિઆં વહસણા, મોવિન થાલ તે સોહામણાં ।
 ડપરિ મોતીલગ ચંદ્રુઆ, માતિઈં ઠાંમિ ઠાંમિ જૂજૂઆ ॥ ૮૬ ॥
 પંચસયાં બિઠા પરિવારિ, પ્રીસઈ વિમલનેશ્વરનારિ ।
 કહનઈ માણઈ ન કરઈ ફેર, સોવન શેર રૂપ દોશેર ॥ ૮૭ ॥
 શેર કનક તે કીધુ કૂર, ડજ્જલ રૂપ યશૂં દધિપૂર ।
 મટ્ટ પંચસઈ કે દક્ષણી, શ્રી પ્રીસઈ છઈ સીગમણી ॥ ૮૮ ॥
 પાતિઈં બિઠા અતર કરઈ, તે પાપી દુર્ગતિ અવતરઈ ।
 નાન્હાં મોટાં યે પકવાન, અંતર આળી પ્રીસઈ ધાંન ॥ ૮૯ ॥
 અંતરિ નાહાના મોટા માન, અંતરિ આપઈ ફોફલ પાંન ।
 અંતર કરઈ સગુ અણસગુ, તે પાપી માંહિઈં મૂલગુ ॥ ૯૦ ॥
 તે પ્રીસી શ્રી ગહિઆં ટલી, ક્ષણ અધક્ષણિ તવ આવ્યા વલી
 વહિલા થાડ મ લાડ વાર, માણઈ હર્જી તેતલઈ માર ॥ ૯૧ ॥
 માતા તિઈં પ્રીસીડં છઈ તિશડં, જેણઈ દીટઈ હીઅડં હશિડં ।

છે ત્યાં ઘર છે, પુરૂષ વગર મોટું દાન કરવાનું ન બને, પણ તમે
 શીરામણી કરીને પછી મંત્રીશ્વરને મળવા જાઓ.

* કાઠિયાવાડમાં જન્મવાને બદલે 'સીરામણી' બોલવાનો રિવાજ છે.

સાંભલતાં સુષ હુઈ કાંનિ, લોચન ઠરીઆં અમી સમાંનિ ॥૯૨॥
 દારિદ્રા શારિ પડીઉ દંડ, ષાતાં ષોટ ન થાઈ ષંડ ।
 નાહાના ફીટી થૈઈ વડા, પડઈ દંત થાઈ કડકડા ॥૯૩॥
 મુહ મરડી શ્રી બોલઈ રલી, તુમ પાહિંઘં ઘરનારિ મલી ।
 પરિઘારિ તેડી યમવા જાઈ, નાહાં છોહરાં આડાં થાઈ ॥૯૪॥
 એક કડિંઘં એક હીડઈ તડિંઘં, સવિ પ્રીછવઈ સૂષડી વડઈ ।
 પરઘારિ યમવા વિટી માઈ, નાહાનાં છોર હીઅડિ થાઈ ॥૯૫॥
 ઝસારદ લાઢ પકવાન, માઈ યમઈ અધિકેરૂં ધાંન ।
 ર્ણઈ કિમઈ માજઈ મૂષડી, ઘરિ છોરૂં હુશિ સૂષડી ॥૯૬॥

૮૬ થી ૯૬. ચિત્રશાળામાં આસન નાખાવ્યા. સોડા
 મળ્યા સોનાના થાળ મૂક્યા. માથાપર મોતીની ઝુલવાળા ભાત
 ભાતના ચંદ્રવા બાંધ્યા છે. પાંચસેનો સમૂહ પંગતે બેઠો
 ને વિમલેશ્વરનાં પત્નીએ પીરસવા મારયુ કોઈને ભાણે
 ભાણાઅંતર કરે નહિ. શેર સોનું ને બેશર રૂપું (ચેલુ કીમતી
 લોજન બનાવ્યું). ઉજળો દૂધ જેવો શેર સોનાની કીમતનો
 ભાત કર્યો. પાંચસે ભાટોને ચતુર શ્રી લોજન પીરસે છે.
 પંક્તિએ બેઠેલામાં જે પાપી ભાણાઅંતર કરે તે દુર્ગતિ પામે.
 નાનાં મોટાં પકવાન કે ધાન્ય ભાણાઅંતર કરી પીરસે, નાના
 મોટાનો વેરોઆંતરો કરે, માનવાળાને બીજા વચ્ચે વેરોઆંતરો
 કરે, વેરોઆંતરો શાખી પાનસોપારી આપે, સગા નહિસગા

ઘરણિ મરણિ હુઈ ઘરભંગ, આષા વાંસ થંભ થિર ચંગ ।
 પુરુષ સરીસી નારી હોઈ, સઘરબાર બોલાઈ સોઈ ॥ ૮૪ ॥
 જિહાં નારી તિહાં મંદિર સહી, નર વિણ અધિક દાંનમહ નહી ।
 *સીરામણી કરી તુભે વલુ, વહિલા મંત્રી સરનિ મિલુ ॥ ૮૫ ॥
 ચિત્રસાલિ માંડિઆં બહસણા, સોવિન થાલ તે સોહામણાં ।
 ઊપરિ મોતીલગ ચંદ્રુઆ, માતિઈં ઠાંમિ ઠાંમિ જૂજૂઆ ॥ ૮૬ ॥
 પંચસયાં બિઢઠા પરિવારિ, પ્રીસઈ વિમલનરેશ્વરનારિ ।
 કહનઈ માણઈ ન કરઈ ફેર, સોવન શેર રૂપ દોશેર ॥ ૮૭ ॥
 શેર કનક તે કીધુ કૂર, ડજ્જલ રૂપ યશૂં દધિપૂર ।
 મદ્દ પંચસઈ કે દક્ષણી, શ્રી પ્રીસઈ છઈ સીરામણી ॥ ૮૮ ॥
 પાતિઈં બિઠા અંતર કરઈ, તે પાપી દુર્ગતિ અવતરઈ ।
 નાનહાં મોટાં યે પકવાન, અંતર આળી પ્રીસઈ ધાંન ॥ ૮૯ ॥
 અંતરિ નાહાના મોટા માન, અતરિ આપઈ ફોફલ પાંન ।
 અંતર કરઈ સગુ અણસગુ, તે પાપી માંહિઈં મૂલગુ ॥ ૯૦ ॥
 તે પ્રીસી શ્રી ગહિઆં ટલી, ક્ષણ અધક્ષણિ તવ આવ્યા વલી
 વહિલા થાડ મ લાડ વાર, માણઈ હજીં તેતલઈ માર ॥ ૯૧ ॥
 માતા તિઈં પ્રીસીં છઈ તિશંડ, જેણઈ ડાંઠઈ હીઅઢૂં હશિંડ ।

છે ત્યાં ઘર છે, પુરૂષ વગર મોટું દાન કરવાનું ન બને, પણ તમે
 શીશમણી કરીને પછી મંત્રીશ્વરને મળવા જાઓ.

* કાઠિયાવાડમાં જન્મવાને બદલે 'સીરામણી' બોલવાનો રિવાજ છે.

સાંમલતાં સુષ હુઈ કાંનિ, લોચન ઠરીઆં અમી સમાંનિ ॥૯૨॥

દારિદ્રા શરિ પડીઉ દંડ, ષાતાં ષોટ ન થાઈ ષંડ ।

નાહાના ફીટી થૈઈ વડા, પડઈ દંત થાઈ કડકડા ॥૯૩॥

મુહ મરડી શ્રી બોલઈ રલી, તુમ પાહિઈં ઘરનારિ મલી ।

પરિઘારિ તેડી યમવા જાઈ, નાહાં છોહરા આડા થાઈ ॥૯૪॥

ઁક કડિઈં ઁક હીડઈ તડિઈં, સવિ પ્રીછવઈ સૂષડી વડઈ ।

પરઘારિ યમવા ચિટી માઈ, નાહાનાં છોર હીઅડિ થાઈ ॥૯૫॥

ઉસારઈ લાઢૂ પકવાન. માઈ યમઈ અધિકેરૂં ધાન ।

ઈર્ણઈ કિમઈ માજઈ મૂષડી, ઘરિ છોરૂં હુગિ સૂષડી ॥૯૬॥

૮૬ થી ૯૬. ચિત્રશાળામાં આસન નાખાવ્યાં. મોઢા
મળા સોનાના થાળ મૂક્યા. માથાપર મોતીની ઝૂલવાળા ભાત
ભાતના ચંદ્રવા બાંધ્યા છે. પાંચસેનો સમૂહ પગતે બેઠો
ને વિમલેશ્વરનાં પત્નીએ પીરસવા નાચ્યું. કાંઈને ભાણે
ભાણાઅંતર કરે નહિ. શેર સોનું ને ઘ.ગ્રેર રૂપ (એવું કીંમતી
ભોજન બનાવ્યું). ઉજળો દૂધ જેવો શેર સોનાની કીંમતનો
ભાત કર્યો. પાંચસે ભાટોને ચતુર શ્રી ભોજન પીરસે છે.
પંક્તિએ બેઠેલામાં જે પાપી ભાણાઅંતર કરે તે દુર્ગતિ પામે.
નાનાં મોટાં પકવાન કે ધાન્ય ભાણાઅંતર કરી પીરસે, નાના
મોટાનો વેરોઆંતરો કરે, માનવાળાને બીજા વચ્ચે વેરોઆંતરો
કરે, વેરોઆંતરો શાખી પાનસોપારી આપે, સગા નહિસગા

સોવિન રૂપ જિ કે વાવરિં, ઘરિ છોકરાં સૂષડી કરિં ।

ગાંઠિં બંધાવહ શ્રીસતી, પછહ પરીસહ સવિ રસવતી ॥૧૭॥

આગહ ફશી ન દીઠી હતી, મટ્ટ યમાડયા તે રસવતી ।

યમી કરી ઉઠ્યા રંગરોલ, દીધાં ફોફલ પાંન તંબોલ ॥૧૮॥

પાટ થાટ જિહાં હીંડોલાટ, સુષિં જઈ વીસમીયા માટ ।

સંતોષ્યા સનમાંન્યા ઘણં, ઠારિં ચિંત ચતુરિ આપણં ॥૧૯॥

ગણીને વેરોઆતરો કરે, એ સર્વ ખરેખરા પાપી છે બધા પદાર્થ સૌને સરખા પીરસીને શ્રી થોડીવાર આધી ખસી ગઈ, પછી થોડી થોડીવારે આવીને ખખર લેવા લાગી. ‘હજી તો બધું જેમનું તેમ પડ્યું છે, આટલું જલદી જમી જાઓ, ધીમે ધીમે કેમ જમો છો ?’ (એમ કહેવા લાગી) (ભાટોએ કહ્યું), માતા, તમે એવું પીરસ્યું છે કે જે જોઈને અમારું અંતઃકરણ પ્રકૂલ થઈ ગયું છે, જે ભોજનની વાત કાને સાંભળતાં આનંદ ઉપજે તે અમૃત જેવું ભોજન જોઈને અમારી આંખ ઠરી છે. દારિદ્રી (નિર્ધન)ને માથે દંડ ભરવાનો આવી પરચો હોય ને તે પૂરો થાય નહિ, તેમ અમારાથી આ ભોજન ખાતાં ખુટતું નથી. બહુ મીઠાશ અને ઠંડકથી દાંત કળી પડે છે, જેથી જીવાન મટીને ઘરડા (દાંત પડી જાય તો) થઈ જઈશું એમ લાગે છે. હસીને શ્રીદેવીએ કહ્યું, મરદના કરતાં તો ઘરની સ્ત્રી સારી (કે છોકરાંને સાથે લીધા વગર કંઈ જમવા જાય નહિ). પારકે ઘેર જમવા તેડી હોય ને તે જાય તો નાનાં

માહોમાંહિં કરઈ વિચાર, કિ એ બ્રહ્મા કઈ કિરતાર ।

કઈ એ વિષ્ણુ કર્ણ દાતાર, કિ એ હૈશ્વરનુ અવતાર ॥૧૦૦॥

બાળક સાથે આવવાની આડાઈ કરે. એકને કેડે બેસાડે, એકને આંગળીએ વળગાડે, અને એમ બધાં છોકરાંને સાથે લઈને જાય. ત્યાં બધાંને સુખડી (મિષ્ટાન્ન) પીરસાવે. મા પારકે ઘેર જમવા બેઠી હોય તો ત્યાં પણ નાનાં છોકરાં એને ગળે વળગે (સાંભરે), ને લાડુ, પકવાન રાખી મૂકી ધાન્ય (દાળભાત) વધારે ખાય. ઘેર છોકરાં કેાણુ જાણુ શું ખાતાં હોય ને માખાપ મિષ્ટાન્ન ખાવા બેસે તે કેમ ભાવે ? (તમે છોકરાં સાથે લાવ્યા નથી માટે તેમને લાવતું નથી). સોનારૂપાની કીંમતનાં જે પકવાન ક્યાં હતાં તે ભાટનાં બાળકોને માટે શ્રીએ ભાટોને ગાંઠે બાંધાવ્યાં અને પછી તેમને રસોઈ [રાંધેલી વાનીઓ] પીરસી ભાટોએ આગળ કદી જોયા ન હોય એવા રસવાળા પદાર્થ જમાડ્યા. સારી પેઠે તૃપ્ત થઈને ખુશી થતા ભાટ ઉઠ્યા એટલે તેમને પાનસોપારી આપી. પછી જ્યાં હીંદોળાખાટ વગેરે સુખામનો હતાં ત્યાં જઈ તેમણે વિશ્રાન્તિ લીધી. તેમને લાગ્યું કે આપણને સારી પેઠે સંતુષ્ટ કર્યા, ઘણું સન્માન કર્યું, ચતુરાએ આપણું અંતર ઠાર્યું.

૧૦૦ થી ૧૦૮. તેઓ માંહોમાંહે વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ તે બ્રહ્મા કહેવાય કે કિરતાર (કર્તા) કહે-

ઇશુ વિમલ તે સુળીડ કાંનિ, તેહ ઘરિ નારિ નહીં સામાનિ ।
 શ્રીઈ યે હિત કીધૂં સદા, જનમમાંહિ નવિ દીઠડં કદા ॥૧॥
 યે મોકલામણ નવિ ત્રેવડી, તે શ્રીઈ કીધી કેવડી ।
 જેહનૂં યેહવૂં લીજઈ દાંન, તેહનૂં તેહવૂં કીજઈ વાંન ॥૨॥
 દાંનમાંનિ કરીરતિ નવિ કરઈ, વીસારઈ પુહતુ ઘરપરઈ ।
 પડઈ નરગિ નઈ થાઈ રળી, ઘળી વાત છઈ કરીરતિ તળી ॥૩॥
 મેઘ સૂરતરુઅર દાતાર, માયબાપ ગુરુ ધર્માધાર ।
 તિર્સી વસ્તુ નહીં મહીઅલ માહિ. યે નર આપી ઝગળ થાઈ ।

વાયા! આ તે શિવ વિ'ણુનો અવતાર કહેવાય કે દાતાર કણું
 કહેવાય । વિમળ જેમ કીર્તિવંત છે તેમ તેના ઘરમાં સ્ત્રી
 પણ કંઈ જેવી તેની નથી. આપણે જન્મમાં કદી જોયું
 નહોતું એવું બધું એણે આપણે માટે કર્યું છે. છોકરાં
 ને માટે ખાવું મોકલાવવાની જે નવી રીત એણે કરી તેમાં
 પણ કેટલું બધું આપ્યું? જેનું જેવું દાન લઈએ તેવી
 તેની શોભા કરવી જોઈએ. દાન લે તે પ્રમાણે કીર્તિ કરે
 નહિ અને પોતાને ઘેર જઈને દાતારને ભૂલી જાય તે નરકમાં
 પડે અને દાતારનો ઋણિ થાય. કીર્તિની વાત મોટી છે. મેહ,
 કલ્પતરૂ, દાતાર, માળાપ, ગુરૂ, ધર્મસંસ્થાપક, એમના
 જેવું જગતમાં બીજું કંઈ નથી. એમની કીર્તિ કરવાથીજ
 ઋણમુક્ત થઈ શકાય. દાન કર્યું તે પ્રમાણે કીર્તિ કરે.

દાંન સમાંણિ કીરતિ કરુ, શીરામણ છાલિ કીંચુ વરુ ।
 ગર્વ ન આણિડ જેણિઈ રતી, પરુ ધર્મ જાણઈ જિનમતી ॥૫॥
 તુઠી અંબા લદ્ધ પ્રસાદ, પુત્ર પષઈ માગિડ પ્રાસાદ ।
 પટ્ટણનગરિ જિ કે જિહાં વસઈ, ધર્મપુત્ર આપણિ પાંચસઈ ।
 બેટા તે યે રાષઈ નાંમ, કીરતિ તળાં જગાડઈ ટાંમ ।
 તુ બેટાનુ સાચુ મોહ, માતપિતા વડાવઈ સોહ ॥ ૭ ॥
 જાં આપણડં રહઈ સંતાંણ, તાં વિમલશ્રી કીર્તિ નિધાન ।
 પ્રહિ ઝટી આસીસ વિક્ષાત, દેવી વિમલશ્રી સુપ્રભાત ॥ ૮ ॥

ભોજનમાં એણે કેટલો મોટો ખર્ચ કર્યો? આપણું
 સન્માન કરવામાં એણે રતિભાર અભિમાન રાખ્યું નથી.
 જૈનધર્મીઓ ખરે ધર્મ સમજે છે. અંબાજીએ તુષ્ટમાન
 થઈને વરદાન આપ્યું તો પુત્રને બદલે પ્રાસાદ દેવાવાનું
 માગ્યું । આપણે પાંચસે પાટણમાં અથવા બીજે
 જ્યાં જ્યાં વસતા હોઈએ ત્યાં ત્યાં એમના ધર્મપુત્ર છીએ.
 પુત્ર તેજ કે જે બાપનું નામ રાખે અને બાપની કીર્તિમાં
 વધારો કરે. પુત્રનો મોહ રાખ્યો ત્યારેજ ખરો કે જ્યારે
 પુત્ર માતાપિતાની શોભામાં વધારો કરે. જ્યાં સુધી આપ-
 ãણે વંશ ચાલતો રહેશે ત્યાં સુધી વિમળ અને શ્રીની
 કીર્તિ ગવાતી રહેશે. દરરોજ સવારમાં ઉઠીને આશીર્વાદ
 દેશે કે “વિમળ અને શ્રીદેવીને સુપ્રભાત હો ”।

કહઈ લાવણ્યસમઈ સંસારિ, નારિ વડી નરપતિ અવધારિ ।
 નારી કહીઈ ઘરશણગાર, નારિ વિના મ હયો ભર્તાર ॥ ૯ ॥
 આવઈ નર કો આશા ધરઈ, નારી વિણ નર ઉત્તર કરઈ ।
 આગલિ પાછલિ પૂરઈ ઠાંમ, પહી પરહુણઈ રાષઈ નાંમ ॥ ૧૦ ॥
 નર દુષીઈ ઘરનારી દુષી, નર સુષીઈ ઘરનારી સુષી ।
 જાતા જીવી મેહલઈ હાથિ, નારિ વિના કો નાવઈ સાથિ ॥ ૧૧ ॥
 નર પુહચઈ પુર પટ્ટણ મળી, પૂઠિઈં નારિ રહઈ આપળી ।
 જુ ઝઠી જાઈ માલવઈ, તુ મહિલા મંદિર જાલવઈ ॥ ૧૨ ॥

૮ થી ૨૬. લાવણ્યસમય કહે છે કે સંસારમાં જે
 ટા મોટા રાજાઓ સુધ્ધાં સર્વને જન્મ આપનારી સ્ત્રી છે
 છે. નારી ધરનો શણગાર છે. ભર્તાર સ્ત્રી વગરનો ન હો
 કેાઈ માણસ આશા ધરીને આવે પણ સ્ત્રી ન હોય
 પુરુષ તેને જવાબ દેઈને પાછો વાળે. પુરુષની હાજ
 એરહાજરીમાં સ્ત્રી તેની જગા સાચવે અને પદોણાપાદ
 આખરૂ પણ એજ વધારે. પુરુષના દુઃખેદુખી અને સુખેસુ
 તે સ્ત્રીજ છે. પુરુષની પાછળ પોતાનો પ્રાણ અર્પણ કર
 ર તે એજ છે. સ્ત્રી વગર બીજું કોઈ સાથે આવ
 (સાથે બળીમરતું) નથી. પુરુષ ગામપરગામ જાય
 સ્ત્રી ઘર સંભાળે, પુરુષ ઉઠી જાય (દેવાળું કાઢે)
 માળવે (પરદેશ) જાય તો સ્ત્રી (દુઃખ

પરવ પરહુણત તે પાલવહ, આવિત અવસર તે જાલવહ ।
 યેહનહ ઘરિ નારી હુહ સદા, તે ઘર ઝવસ નુ હુહ કદા ॥૧૩॥
 જુ ઘરિ સુંદરિ તુ હુહ શોભ, લેવહ દેવહ રહીહ થોમ ।
 વેલાં ભોજન વેલાં ભોગ, વેલાં લાભહ સવિ સંયોગ ॥ ૧૪ ॥
 નારી વિણ નર ઉમાંષરુ, કો ઘરમાંહિ ન તેડહ અરહુ ।
 નારી વિણ નર અવગુણ કોડિ, કોહ મ દેયો નારી ષોડિ ॥૧૫॥
 ઉત્તમ નર હૂઆ સંસારિ, તે ત્રિસઢિહ માતા નારિ ।
 નારી લક્ષ્મી પદ્માવતી, નારી ચક્રેસરિ સરસતી ॥ ૧૬ ॥

વેઠીને પણ) ઘર સાચવે. આવ્યું ગયું પર્વ કે પરોણા સ્ત્રી
 પાલવે. સારો માઠો અવસર આવે તો તે સ્ત્રી સાચવે. જેને
 ઘર સદા સ્ત્રી હોય તે ઘર કદી ઉજડ ન થાય. જે ઘરમાં
 સુંદરી હોય તોજ ઘરની શોભા. લેવડદેવડમાં આખરૂ પણ
 સ્ત્રી હોય તોજ સચવાય. વખતસર ખાવાનું, વખતસર
 સુખભોગ, અને વખતસર જોઈતું સર્વકંઈ સ્ત્રી હોય તોજ
 મળે. સ્ત્રી વગરના વાંઠાને કોઈ પોતાના ઘરમાં પણ ખોલાવે નહિ
 સ્ત્રી વગરના પુરૂષમાં હજારો અવગુણ છે, માટે કોઈ સ્ત્રીને
 વખોડશે નહિ. સંસારમાં ઉત્તમ પુરૂષો થયા તે ત્રેસઠેની
 માતા સ્ત્રી છે. લક્ષ્મી અને પદ્માવતી એ પણ સ્ત્રીઓજ,

÷ ત્રિપત્રીશલાકાપુરૂષ (ત્રેસઠ આદર્શરૂપ પુરૂષો). જેનો ત્રેસઠ
 પુરૂષોને આદર્શરૂપ માને છે.

રામ તળઈ ઘરિ સીતાસતી, નારિ સુભદ્રા રાજીમતી ।

હુઈ નારિ સુલસા રેવતી, ગુણવંતી ગંગા ગોમતી ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્માઘરિ સાવિત્રી કહી, ઇશ્વરિ ઉમાદેવિ સંગ્રહી ।

કૃષ્ણ તળઈ ઘરિ સહસ બત્રીસ, નારિ વિના નવિ જાયો જગદીસ ॥ ૧૮ ॥

રત્નાદે સરિસુ રવિ મોહ, નારી વિણ નર ન વડઈ સોહ ।

ચંદ્ર તળઈ ઘરિ રોહિણિ રહી, ગૌતમ નઈ ઘરિ અહલ્યા કહી ॥ ૧૯ ॥

ઈંદ્ર ઈંદ્રાણી સરિસા હૂઆ, દેવ ન થાઈ દેવી જૂઆ ।

પંડવઘરિ પચાલી જોઈ, દવદતી નલનૃપઘરિ હોઈ ॥ ૨૦ ॥

અકેશ્વરી અને સરસ્વતી એ પણ સ્ત્રીઓજ. રામને ઘેર સીતાસતી એ પણ સ્ત્રી અને સુભદ્રા તથા રાજમતિ એ પણ સ્ત્રીજ. સુલસા, રેવતી, ગુણવંતી, ગંગા, ગોમતી એ પણ બધી સ્ત્રીઓજ હતી. બ્રહ્માને ઘેર સાવિત્રી છે, મહાદેવે ઉભયાદેવી રાખ્યાં છે અને કૃષ્ણને ઘેર છત્રીસ હજાર સ્ત્રીઓ છે તીર્થંકર પણ સ્ત્રી વગર જન્મ્યા નથી. સ્ત્રી વગર કોઈની શોભા વધે નહિ. રત્નાદે ઉપર સૂર્ય મોહ્યા છે, ચંદ્રને ઘેર રોહિણી છે, ગૌતમને ઘેર અહલ્યા કહેવાય છે, ઈંદ્ર ઈંદ્રાણી સાથે રહે છે અને બધાએ દેવ દેવીઓથી બ્રહ્મા પડતા નથી. પાંડવને ઘેર પંચાણી હતી અને નળને ઘેર દમયંતી હતી. વિવાહ, વૃદ્ધિ, અને મોટા આનંદ

વીહા વૃદ્ધિ વડેરા જંગ, નારી વિળ નવિ તેહવા રગ ।

જુ રૂઢી રામા ઘર માંહિ, દીઠઈ લોચન ટાઢા થાઈ ॥ ૨૧ ॥

નારી કહાઈ ઉત્તમ ષેત્ર, પરણીનિ પહિર્યાં પાનેત્ર ।

જાં જીવઈ તાં સરશી રહઈ, વેદન મૂષ દુષ સવિ સહઈ ॥ ૨૨ ॥

છોરુ સવિ સાચવણી યોગ, ગુરુ વસુ જનમ સકલ સંયોગ ।

કરઈ કાજ ઘર તણાં અષંચ, સ્ત્રીવેલિઈ ફલ લાગદં પંચ ॥ ૨૩ ॥

પાલઈ ધર્મ સદા પતિવ્રતા, બોલઈ બોલ જિ મીઠા મતા ।

આવઈ ગોગ નિઅ તન દહઈ, રાતિ દિવસ તે પાસઈ રહઈ ॥ ૨૪ ॥

-
- ઉત્સવ એ સ્ત્રી વગર શોભતાજ નથી. જે ઘરમાં ઉત્તમ સ્ત્રી હોય તો તેને જોઈને આંખ ઠરે છે. જેણે પરણીને પાનેત્ર પહેર્યું છે, તે સ્ત્રી ઉત્તમ ક્ષેત્ર છે. ભૂખ, દુઃખ, વેદના સર્વ સહન કરીને જીવતા સુધી સાથે રહે, છોકરાં ઉછેરે, વૃદ્ધજનોની ચાકરી કરે, પૈસા સભાળે, સંયોગે સંપૂર્ણ સુખદાયક થાય, બાળકને જન્મ આપે, અને નિરંતર ઘરનું કામ કરે. સ્ત્રી વેલીએ પાંચ ફળ ભાગે છે. સદા પતિવ્રત ધર્મ પાળે, મીઠી મધ જેવી વાણી બોલે, પતિને રોગ થયો હોય તો તેના હુખે પોતાનું શરીર સુકવી નાખે અને મંદવાડમાં રાત દહાડો-અખંડ પાસે રહે. નમ્રતા વાળી, સહનશીલ, અનેક ગુણોની ખાણ, વંશની વિશુદ્ધી સાચવનારી, સેવા કરનારી, અને અનુપમ શય્યાસુખ

નમળી પૈમળી બહુ ગુણધરિ, વંશ વિશુદ્ધી સેવા કરઈ ।
 રાતી રામા પ્રિ(ય)નહ રંગિ, અવિચલ સુષ કૃપાઈ અંગિ ॥૨૫॥
 નારિ પષઈ નર નહી સુષ આસ, નારિ પષઈ નહી મંદિરવાસ ।
 નારિ પષઈ નર પુણ્ય ન વૃદ્ધિ, નારિ પષઈ નર નહી પરસિદ્ધિ ॥૨૬॥
 કહઈ લાવણ્યસમઈ મુનિ હસી, નિર્મલ નારી મંદિરિ બસી ।
 વિમલશ્રી સુપ્રભાતિ ચરિત્ર, શ્રી નામઈ નીપનું પવિત્ર ॥૨૭॥
 રહિયા ભાટ રાખ્યા તાં લગઈ, આવ્યા મંત્રિ વિમલ જાં લગઈ ।
 કનક કોડિ તવ કીધી મયા, સંતોષ્યા સવિ મદિરિ ગયા ॥૨૮॥

આપનારી તે સ્ત્રી છે. સ્ત્રી વગર પુરૂષ સુખની આશા રાખી
 શકે નહિ, સ્ત્રી વગર ઘરખાર શૂન્ય જેવાં, સ્ત્રી વગર પુરૂ-
 ષના પુણ્યનો વધારો થાય નહિ, અને સ્ત્રી વગર પુરૂષની
 ખ્યાતિ પણ નહિ.

૨૭. લાવણ્યસમય મુનિ હસીને કહે છે કે વિમ-
 ળના ઘરમાં પવિત્ર સ્ત્રી હોતી તોજ તેનું ચરિત્ર ચશરવી
 નીવડયું અને વિમળનું આ પુરૂષદ્રઢકાવ્ય પણ શ્રીદેવીના નામ
 થીજ પવિત્ર થયું.

૨૮. વિમળમંત્રી આવ્યા ત્યા સુધી શ્રીદેવીએ ભાટને
 રાખ્યા. વિમળે સર્વને સુવણુ 'દાન આપ્યું' ને સર્વ સંતુષ્ટ
 થઈ પોતપોતાને ઘેર ગયા.

કરહ રાજ ટાલહ અન્યાય, સેવહ જિનવર સહિગુરુ પાય ।
 વિમલશ્રી ઘરિ રિધિ ન મળા, સુષસાગરિ ફીલહ બે જળાં ॥૨૯॥
 પામી સરસતિ દેવિ પસાંહ, ગાયડ મંત્રિ વિમલ નરરાય ।
 રચિડ રાસ તે કુળ કવિરાજ, કેળહ થાનકિ કિમ પ્રગટિડ આજા ૩૦ ।
 ગૂજર દેસ દેસ નવરંગ, પટ્ટણ નગર પ્રસિદ્ધડ ચંગ ।
 સંઘ મુખ્ય શ્રીમાલી મંગ, કરહ પુણ્ય જગિ મોટા યંગ ॥ ૩૧ ॥
 દીહ દાંન વ્યવહારી વાદિ, તિહાંથા આવ્યા અમદાવાદિ ।
 ત્રિણિ પુત્ર તસ કુલશ્રંગાર, પ્રથમ પુત્ર શીઘર સુવિચાર ॥૩૨॥

૨૯. વિમળ રાજ કરતાં અન્યાયનું નિવારણ કરે છે અને જિનવર તથા સદ્ગુરુની સેવા કરે છે. રિધિની તેમને ઘેર મળ્યા નહોતી. વિમળ અને શ્રીદેવી બેઉ સુખસાગરમાં ઝીલતાં રહ્યાં.

૩૦. સરસ્વતી દેવીની પ્રસાદી (કૃપા) પામીને નરરાજ વિમલમત્રી ગયો. રાસ કયા કવિરાજે રચ્યો ? કયા સ્થાને રચ્યો અને કેમ પ્રકટ થયો તે સાંભળો.

૩૧ થી ૪૬. અંથકર્તા-રણિયામણા ગુજરાત દેશમાં સુંદર પાટણનગર પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીમાળી સંઘમાં મંગ (મંગળદાસ ?) અગ્રગણ્ય અને મહા પુણ્યવંત પુરુષ હતા. દાન કરવામાં તે ખીન્નઓ સાથે સ્પર્ધા કરતા હતા, તે પાટણથી અમદાવાદમાં રહેવા આવ્યા. તેમના કુળના શાશુ-ગારરૂપ ત્રણ પુત્ર થયા. તેમાં મોટા પુત્ર સદ્વિચારવાળા

અજદરપુરિ કીધા આવાસ, શમકલ દેવી ઘરણી તાસ ।
 ચ્યારિ પુત્ર તેહનહ જિનમતી, પંચમપુત્રી લીલાવતી ॥ ૩૩ ॥
 વસ્તુપાલ જમલિ જિળદાસ, ત્રીજુ બંધવ મંગલદાસ ।
 ચતુર ચંગ ચઉથડ લહૂરાજ, તેહનહ પુણ્ય સરીસૂં કાજ ॥ ૩૪ ॥
 ધર્મશાલ જિનમંદિર પાશિ, સમદરત્નગુરુ તિહાં ચુમાશિ ।
 જનમયોગ દેપાડિડ યગદ્, સહિગુરુ હૃદય વિમાંસહ તિશહ ॥ ૩૫ ॥
 સંવત ૧૫૨૧ ધિન્ન, શકે તેર બ્યાશીડ પ્રસન્ન ।
 પોષ વદી દિન ત્રીજ પવિત્ર, આવિડ અશ્લેષા નક્ષત્ર ॥ ૩૬ ॥

શ્રીધર હતા. અજદપુરામાં તેમનો નિવાસ હતો અને અમકલ
 દેવી તેમનાં ધણીયાણી હતાં. તેમને જિનમતિ ચાર પુત્રો
 અને લીલાવતી નામની પાંચમી પુત્રી હતી. મોટા વસ્તુપાલ
 બીજા જીજીદાસ, ત્રીજો ભાઈ મંગલદાસ અને ચોથો પુત્ર
 કેવળ પુણ્ય સાથેજ સંબંધ રાખનારો તેમજ ચતુર લહૂરાજ
 થયો. જિનમંદિર પાસે ધર્મશાળા હતી, ત્યાં સમયરત્નગુરુ
 ચોમાસું રહ્યા હતા, તેમને આ પુત્રનો જન્મયોગ બતાવ્યો,
 જે જોઈને ગુરુ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, સંવત ૧૫૨૧,
 શાકે ૧૩૮૨ પોષ વદિ ૩ ના શુભ દિવસે અશ્લેષા નક્ષત્રમાં,
 પાછલી રાતે, પ્રભાત પહેલાં નવ ઘડીએ, તુલા લગ્નમાં જન્મ થયો
 છે. મંગળ અને કેતુ પહેલા સ્થાનમાં સાથે રહેલાછે, વૃશ્ચિકનો
 બુધ બીજા સ્થાનમાં, રવિ ત્રીજામાં, મકરનો શુક્ર તે ચોથા સ્થાનમાં,
 કુંભના ગુરુ અને શનિ તે પાંચમા સ્થાનમાં, મેષના રાહુ

ઘડી પાછીલી જવ નવ રાતિ, જન્મ અર્ક ઝગીડ પ્રભાતિ ।
 તુલા લગ્ન સરિસુ સંકેત, મૂરતિ મંગલ જમલુ કેત ॥૩૭॥
 વૃશ્ચકિ બુધ રવિ ત્રીજઈ રહિડ, શુક્ર મકારિ તે ચડથઈ કહિડ।
 ગુરુ શનિ કુંભિ રહ્યા પાંચમઈ, મેષિ રાહુ સોહઈ સાતમઈ॥૩૮॥
 દસમઈ ચંદ રહિડ નિજ ઘરે, જન્મયોગ જોઈડ સહિગુરે ।
 હૃદયસ્થલિ રવિ નક્ષત્ર વશિડં, સહિગુરિ વચન પ્રકાસિડં ઇશૂં ॥૩૯॥
 સુણડ શ્રેષ્ઠિ હોશિ તપ ધર્મી, કઈ એ જાશઈ તીરથ મર્મી ।
 કઈ એ થાશઈ મોટડ યતી, વર વિદ્યા હોશઈ દીપતી ॥૪૦॥

૩૮	૭મ	
૨૯		
ગુ ૦	૧	૬મ.
૩૯	૨મ	૩

સાતમા સ્થાને, અને દશમા સ્થાનમાં ચંદ્ર પોતાના ઘરમાં
 પડ્યો છે એ પ્રમાણેનો જન્મયોગ સદ્ગુરુએ જોયો. હૃદય
 સ્થળે સૂચ્ય પડેલો જોઈને સદ્ગુરુએ કહ્યું કે, શેઠ સાંભળો,
 તમારો પુત્ર તપનો ધણી થશે, અથવા તે કોઈ તીર્થ કરશે.
 કાં તો મોટો યતિ થશે અને મહા વિદ્વાન થશે. ગુરુના કહેવાથી
 માળાપને પગે લાગીને એ પુત્ર વૈરાગી થયો. સંવત ૧૫૨૬ના જેઠ
 સુદિ ૧૦ ને દિવસે પાટણમાં પાટણપુરી અપાસરામાં મોટા ઉત્સવ
 અને રંગરાગથી ગરબપતિ લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ આનંદપૂર્વક દીક્ષા

ગુરુવચને વહરાગી થયુ, માતતાત પય લાગી રહિડ ।
 જેઠ શુદિ દિન દસમી તણડ, ડગણ ત્રીસડ ઉચ્છવ ઘણડ ॥૪૧॥
 પાટણિ પાલ્હણપુરી પોસાલ, જંગ હુડ ચડપટ ચુસાલ ।
 દિડ દીક્ષા અતિ આણંદપૂરિ, ગચ્છપતિ લષિમીસાગરસૂરિ ॥૪૨॥
 સંઘ સજન સહૂ સાષી સમડ, નામ ઠવિડં મુનિ લાવણ્યસમડ ।
 નવમડ વરસિ દીષવર લીધ, સમયરત્નગુરિવિદ્યા દીધ ॥૪૩॥
 સરસતિ માત મયા તવ લહી, વરસ સોલમડ વાંળી હુડ ।
 રચિઆ રાસ સુંદર સંબંધ, છંદ કવિત ચડપડ પ્રબંધ ॥૪૪॥
 વિવિધ ગીત બહૂ કરિયાં વિવાદ, રચીયા દીપ સૂરસ સંવાદ ।
 સરસ કથન નહી આલી કવડ, મોટા મંત્રિરાય રંજવડ ॥૪૫॥

આપી. સૌ સંઘ સમુદાયની સાક્ષીએ લાવણ્યસમય એવું નામ
 પાડયું. નવમે વર્ષે દીક્ષા લીધી. સમયરત્ન ગુરુએ વિદ્યા
 આપી. સરસ્વતી માતાએ કૃપા કરવાથી સોળમા વર્ષમાં વાણી
 (કવિત્વ શક્તિ) ઉદ્ભવી. જેનાથી (મે) છંદ, કવિત, ચોપાઈ અને
 ગદ્ય પદ્યવાળા સરસ રાસ રચ્યા. વળી અનેક પ્રકારનાં ગીત,
 રાગરાગણી અને સંવાદ રચ્યા. (મે) રસવાળાં કથન કહ્યાં છે, પણ
 જુઠાં કાવ્ય કર્યાં નથી. મોટા મોટા મંત્રીઓ અને રાજાઓને
 પણ ખુશી કર્યા છે. ઘણા વિશાળ પ્રદેશમાં જેનો ઉપદેશ
 પ્રસર્યો છે અને જે ઉપદેશથી ઘણે ઠેકાણે દેહુરાં તેમજ
 ઉપાશ્રય થયા છે. મોટા મોટા મીર (સરદાર) અને મલિક

જસ ऊपदेस हवु सविशाल, बहु थानकि देहरां पोसाल ।
 मीर मलिक ते मांडइ विनइ, पंडित पद ते पंचावनइ ॥४६॥
 सोहइ गण तपगच्छ शणगार, देस विदेशिइ करइ विहार ।
 सोरठ देशि रही गिरनारि, पुहता गुज्जर देस मझारि ॥४७॥
 अणहिलवाडा पट्टण पाशि, मालसमुद्रि रहिआ चउमासि ।
 बोल सकल संधिइ वीनविउ, विमलरास तेणइ कारणि कविउ ॥४८॥
 अठुसठानि आसो माशि, કીધડ પાસ જિણેસર પાસિ ।
 मूल नक्षत्र निर्मल रविवार, पूरु विमलरास विस्तार ॥४९॥

(જમીનદારો-રાજા) જેને નમે છે, તેને (પોતાને) પંચાવન
 (સંવત્ ૧૫૫૫) ના વર્ષમાં પડિતપદ મળ્યું. જે ગણિ તપા-
 ગચ્છના શણગારરૂપ શોભે છે, અને જે દેશ પરદેશમાં
 વિચરે છે, તે સોરઠ દેશમાં ગિરનારપર થઈને ગુજરાતમાં આવ્યા.
 અણહીલવાડ પાટણ પાસે માલસમુદ્ર (પાટણથી પશ્ચિમે પાંચ
 ગાઉપર 'માલસુદ' ગામ છે તે હશે?)માં આમાસુ રહ્યા. અહીંના
 સકળ સંધે વિનવણી કરી, એથી વિમળરાસનું કવન કયું.
 સંવ ૧૫૬૮ના આસો મહિનામાં પાર્થનાથ જિનેશ્વરની પાસે,
 નિર્મળ [સુદિ પક્ષ] રવિવાર અને મૂળ નક્ષત્રમાં વિમળ
 રાસનું વૃત્તાંત પૂરું કયું.

વસ્તુ.

રાસ રચીડ રાસ રચીડ નવલ નવ ષંડિ ।
 તસ ઉપ્પારિ ઇક ચૂલિકા, ધ્યાનિ પાસ ગવવીડ ધ્યાયુ ।
 વિમલ શ્રી વર્ણન કારિડં, સરસ રાસ પદબધ ગાયુ ।
 સંવત પંનરઅઠસઠઈ(૧૫૬૮) વડુ રાસ વિસ્તાર ।
 તે પ્રમાણિ પૂરું ચડિડં, માલસમુદ્ર મુજારિ ॥૧૦॥

ચુપૈ.

પહિલૂ પોઢી પ્રથિવી જાણિ, તેહથી મોટા મેઘ વષાંણિ ।
 તેહથી અધિકા સાગર સહે, કુમજન્મ તે અધિકુ કવે ॥ ૫૧॥

૫૦. પાર્શ્વનાથનું ધ્યાન કરીને નવ ખંડનો સરસ રાસ અને તે ઉપર એક ચુલિકા રચી. આ રાસમાં વિમળ તથા તેની પત્ની શ્રીનું વર્ણન રસિક પદબધ કરી ગાયું છે. સંવત્ ૧૫૬૮માં મોટા વિસ્તારવાળો આ રાસ માલ સમુદ્રમાં પરિપૂર્ણ થયો.

૫૧થી ૫૪ પૃથ્વી સર્વથી મોટી છે, મેહુ તેથી મોટો કહેવાય છે, મેહુથી સાગર મોટો કહેવાય છે, સાગરથી અગસ્ત્યજી મોટો કહેવાય છે, અગસ્ત્યથી આકાશ મોટું છે, અને આકાશથી ચંદ્રસૂર્યના પ્રકાશ શ્રેષ્ઠ છે. એવા ચંદ્ર સૂર્ય જેના ચરણમાં જઈ વસે છે, અને જેનાં દર્શનથી

તેહથી વલી વહૂં આકાશ, અધિકા શશિ રવિ તળા પ્રકાશ ।
 તે જેહને ચલણૈ જૈ બસહું, તેણહ દીઠહ ત્રિભોવન ઉલ્હસહ ॥૧૨॥
 રચહ દેવ ગિરૂઆ મઢ ત્રિણિ, તિહાં વહસહ પ્રભુ કહિવા પુણ્ય ।
 તે તીર્થકર ત્રિભોવન તાંમ, સકલ સંધ નહ કરહ પ્રણાંમ ॥૧૩॥
 સંધ વહુ યે ત્રિભોવન માંહિ, કોઈ નહી મોટુ તેહ પાંહિ ।
 તાસ કથનિ મજ્ઞ થયુ ઉલ્હાસ, રચીઝ મંત્રિ વિમલનુ રાસ ॥૧૪॥
 વિમલરાસ મળતાં દુષ જાહ, સુળતાં સુષ સંપત્તિ અતિ થાહ ।
 દેહ વિમલ નહ નયણાં વિમલ, નિર્મલ તત્ર કર્ણ મુપકમલ ॥૧૫॥

ત્રિભુવન ઉલ્લાસ પામે છે, તથા જે, દેવના રચેલા મોટા ત્રણ
 ગઢ ઉપર પુણ્ય પ્રવર્તાવવા ખેસે છે, તે તીર્થ કરને અને ત્રિભુ-
 વનના સર્વ સંધને (કવિ) પ્રણામ કરે છે. ત્રિભુવનમાં સંધ સૌથી
 શ્રેષ્ઠ છે. એનાથી મોટું બીજું કોઈ નથી. સંધના કથનથી
 મને ઉલ્લાસ થયો અને વિમળમત્રીનો રાસ રચ્યો.

પપ. થી પટ. વિમળરાસ વાંચતાં દુષ નહ થશે
 અને સાંભળતાં સુષ સંપત્તિ મળશે. (રાસ વાંચનાર સાંભ-
 લનારને) દેહ વિમળ થશે, દષ્ટિ પવિત્ર થશે, કર્ણ પવિત્ર
 થશે અને મુખકમળ પવિત્ર થશે. વિમળરાસ સાંભળતાં
 જયજયકાર થશે, અને ચાર મોટા મંગળ પ્રાપ્ત થશે.
 હાથી, ઘોડા, રથ, અને અનેક સેવકો પ્રાપ્ત થશે,
 શરીરના સર્વ રોગ મુક્ત થશે, મેરૂરૂપી હસ્તકમળ

વિમલરાસ સુણતાં જયકાર, લહીઈ મોટા મંગલ ચાર ।

ગજ રથ ઘોડાં પાયક કોડિ, અંગિ ન આવઈ ઇકૂ ષોડિ ॥૫૬॥

મેરૂરૂપ કરકમલ વિચાર, દિનયર તે કુંકુમ આકારિ ।

શશિધર નાલકેર અવતાર, અમ્ર થાલ તે વૃત્તાકાર ॥૫૭॥

નક્ષત્રરૂપિ અક્ષત ભરી, ચંદ્રતેજ તે ચંદન કરી ।

જાં વદ્ધાવઈ વસુહાં નારિ, જયુ રાસ શ્રીસંઘ મજ્જારિ ॥૫૮॥

વાત કેતલઈ આગઈ હવી, કેતાં વચન કહિયાં કૈલવી ।

અધિકે ઝળે લાગાં પાપ, સંઘ સમક્ષ ષમાવું આપ ॥૫૯॥

હું સવિ મૂરષ માંહિઈ ધુરી, હીઅડઈ મતિ નહીં તેહવી ષરી ।

જે અક્ષર કવિઈ જગિ જાણ, તે સવિ સરસતિ તણું વષાંણ ॥૬૦॥

દિનકર (સૂર્ય)રૂપી કંકુ, ચંદ્રરૂપી નાળિયેર, ગોળ આકા-
શરૂપી થાળ, નક્ષત્રરૂપી અક્ષત, અને ચંદ્રતેજરૂપી
અંદન લઈને વસુધા (પૃથ્વી)રૂપી સ્ત્રી જ્યાં સુધી વધાવતી
કાયમ રહે, ત્યાં સુધી શ્રીસંઘમાં આ રાસ જયવંતો રહે.

૫૬. થી ૬૨. (આ અંતમાં વણુવેલી) ઘણીખરી વાત
પહેલાં થઈ ગયેલી છે, તેમાંનાં કેટલાંક વચન કેળવીને
કહ્યાં છે. એમાં વધારે એણું કહેવાયાનું જે પાપ લાગ્યું
હોય તે સંઘ સમક્ષ હું ખમાવું (ક્ષમા માગું) છું. હું
સર્વ મૂખાઓનો શિરોમણિ છું, લાંબી હૈયાનીસૂઝ પણ નથી,

જે જાણહ જિનધર્માચાર, જાણહ જીવનમોદવિચાર ।

જે કવિ જગિ મોટા મજ્જ થિકા, હું તેહના પયની રેણુકા ॥૬૧॥

અક્ષર આઘડ પાછડ રહિડ, જોતાં જડતુ જ્ઞમક ન કહિડ ।

તે સોધીની ઠવિયડ ઠાઈ, કર જોડી કવિ લાગહ પાઈ ॥૬૨॥

ભૂતપ્રેત નાહસહ ભય ત્રાસ, ગજ રથ ઘારે ઘોડાની લાસ ।

પદમિનિ પ્રેમિહં પૂરી મિલહ, અંગણિ અરથ અર્ચિત્યા ફલહ ॥૬૩॥

જે કંઈ અક્ષર કવન કરાયો હોય તે સર્વ સરસ્વતીનો પ્રતાપ છે. જે જિનધર્માચાર જાણે છે, જે જીવની નિગોદ (ખાણુ-સંસારમાંથી મોક્ષે જાય તેટલા જીવ નિગોદની ખાણુમાંથી નવા આવે) નો વિચાર જાણે છે, અને જે કવિઓ મારાથી મોટા છે, તે સર્વના પગની હું રજ છું. અક્ષર આઘાપાછો કહેવાયો હોય અથવા જોઈતા ઝડઝમક મેળવાયા ન હોય, તો હાથ જોડી પગે લાગીને હું (કવિ)કહું છું કે તે સુધારીને વાંચજો.

૬૩. (આ પ્રખંધ વાંચનારને) ભૂતપ્રેત અને ભયત્રાસ થશે નહિ. હાથી ઘોડા અને રથની સુખ સાહેબી મળશે, પૂરા પ્રેમવાળી યક્ષિની મળશે અને ઘેર બેઠાં અણુધાર્યા લાભ આવી મળશે.

*સુપ્રભાતિ જિણસાસણ માંહિ, સુપ્રભાતિ ગુણધર ગજર ય ।
 ગચ્છિ ચુરાશી યે યે યતી, સુપ્રભાતિ સઘલી મહાસતી ॥૬૪॥
 જે જે સકલ સમા શણગાર, સુપ્રભાત સવિહું દાતાર ।
 સુપ્રભાતિ યે ધરમીરાજ, સુપ્રભાત સવિ તીરથ આજ ॥૬૫॥
 સુપ્રભાત ગાયણ ગુણજાણ, સુપ્રભાત કવિરાજ વષાણ ।
 વિમલ નરેશ્વર શ્રી ધરનારિ, સુપ્રભાત શ્રીસંઘ મજ્જારિ ॥૬૬॥

દૂહા.

દૂહા છંદ કવિત મિલી, ભાષા વિવિધ વચ્ચન ।
 વિમલરાસ અંકે અછડ, તેરસયા છપ્પન ॥૬૭॥

૬૪ થી ૬૬. જિનશાસનમા સુપ્રભાત (ચઢતી કળા હો),
 શુભગુણધારક ગણધરને સુપ્રભાત હો, ચોરાશી ગચ્છમાં
 જે જે યતિઓ હોય તે સર્વને અને સર્વ મહા સતીઓને સુપ્ર-
 ભાત હો, સભાના શણગારરૂપ સર્વ સજ્જનો અને સર્વ દાતારોને
 સુપ્રભાત હો, ઉત્તમધર્મનિષ્ઠ પુરૂષોને સુપ્રભાત હો, સર્વ તીથેને
 સુપ્રભાત હો, ગાયનના ગુણજ લોકોને સુપ્રભાત હો, વ્યાખ્યાન
 કરતાં વિદ્વાનોને સુપ્રભાત હો, નરેશ્વર વિભળ અને તેની ગૃહિણી
 શ્રીદેવીને સુપ્રભાત હો, શ્રી સંઘમાં સર્વને સુપ્રભાત હો !

૬૭ થી ૬૯. દૂહા, છંદ અને કવિત વગેરે મળીને
 વિમળરાસમાં જે સર્વ ટુંકો કહી છે તે અંકે તેરસો

* આ 'સુપ્રભાત' અને અગ્રેજીનું 'ગુડમોર્નિંગ' એ બેઉને અર્થ
 એકજ છે. અગ્રેજીમાં સામે મળનારા તરફ શુભ ભાવના પ્રદર્શિત
 કરવા તે શબ્દ વપરાય છે, અહીં તે ભાવના આશીર્વાદ રૂપે વપરાય છે.

ચત્રીશે અક્ષરિ થિકો, બાંધહ ગ્રંથહ માંન ।

✽સત્તરશત લીહિ અગ્રલા, એહ ગ્રંથનૂં ન્યાન ॥૬૮॥

નવરંગ નવલા ષંડ, તે રચીડ રાસ અષંડ ।

જે સુણત સવિ સંયોગ, યે મળતલાં લહીહ મોગ ।

જે મળત લહીહ મોગ ભૂતલિ, મૈળાંતિ મુનિ લાવણ્યસમહ ।

કિત્તિ વિમલ વાળી વિમલ, વિમલ ઘરિ રિધિ વૃદ્ધિ રમહ ॥૬૯॥

इति श्री महामन्त्रि मुकुटश्री विमलमन्त्रि ब्रह्मद्रासे पंडित
श्री लावण्यसमइ गणिराज कृते नवैरंग नवषंडे पंचदश
भट्टनामप्रकटीकरण, विमलश्रीसुप्रभात चरित्र विचारण ।
स्त्रीवर्णन । कर्ता कविचरित्र सकल श्रीसंघ वर्णन । राम
वर्द्धापन । संवच्छर ग्रामानि कथन, विमलश्री सुप्रभात आ-
शीर्वादाद्यधिकारे नवरंग नवषंड चूलिका समाप्ता ॥ छो॥श्री॥

છપ્યન છે. જે દરેક ટુંકમાં બત્રીસ અક્ષરનું પ્રમાણ માનીએ તો
સત્તરસેં અગ્રલા (?) લખીએ એટલું ગ્રંથના અક્ષરોનું પ્રમાણ
થાય. નવખંડનો આ સરસ રાસ પૂર્ણ થયો, જે સાંભળતાં
સર્વ ઉત્તમ કૃણ પ્રાપ્ત થશે અને વાંચતાં સર્વ સુખભોગ
મળશે. લાવણ્યસમય કહે છે કે જે વાંચતાં સર્વ સુખ સામગ્રી
મળે, વિમળ કીર્તિ વિમળ વાણી અને ઘરમાં વિમળ રિધિ વૃદ્ધિ
થાય એવો આ રાસ સદા જયવંતો હો.

* આ ટુંક બીજી પ્રતિઓમાં નથી.

स्वस्ति संवत् १९८४ वर्षे पोष शुदि दशम्या तिथौ
 गुरु दिने भीमेन लिषितं ॥ श्री रस्तु सर्व जगतः ॥ परहित
 निरंतु भवतु भूत गुणाः दोषाः प्रयांतु नाशं सर्वत्र सुखी
 भवतु लोकः ॥१॥ श्री श्री श्रीमाल ज्ञातीय सुश्रावक साह
 श्री वनजी जूठा पठनार्थं लिषितं ॥ श्री १ ॥ लेषक पाठकयोः
 कल्याणं ॥ श्री ॥ श्री ॥ छो ॥ श्री ॥ श्री ॥ छो ॥ श्री ॥
 श्री ॥ छो ॥ २ ॥ १

